

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK-İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

**ALİ GEYLÂNÎ'NİN “KİTÂB-I LÜ'LÜ'ÜL-MEKNÛN VE
LEYLÎ VÜ MECNÛN” ADLI ESERİNİN TAHLİLİ VE
TERCÜMESİ**

Mehmet ÜNAL
1240208505

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Aliye YILMAZ

ISPARTA-2015

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZ SAVUNMA
SINAV TUTANAĞI

Tez Savunması 1

Tarih:2/07/ 2015

Enstitü Yönetim Kurulunun 21/5/2015 tarih ve 712 sayılı kararıyla oluşturulan jürimiz, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı DOKTORA öğrencisi Mehmet ÜNAL'ın "Ali Geylânî'nin Kitâb-ı Lü'lü'ül-Meknûn ve Leylî vü Mecnûn Adlı Eserinin Tercümesi ve Tahlili" başlıklı tezini incelemek ve değerlendirmek üzere 2/7/2015 tarihinde saat 11:00'da toplanmış ve aday tez savunmasına almıştır.

SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Yönetmeliğinin 39. Maddesi uyarınca adaya 60 dakika süreyle teziyle ilgili Ek'te sunulan sorular yöneltilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tezinin aşağıda belirtilen sebeplerle,

Tezin kabul edilmesine (Öğrenci, varsa jüri tarafından gerekli görülen düzeltmeleri yaparak, tezinin onaylı son şeklini bir (1) ay içinde Enstitü'ye teslim etmelidir.)

Tezde düzeltme verilmesine (Öğrenci, tezde gerekli görülen düzeltmeleri yaptıktan sonra altı (6) ay içinde savunmasını yineleyecektir.)

Tezin reddedilmesine (Öğrenci yeni tez konusu belirleyecek)

***Tez adı değişikliği yapıldı/yapılmadı.**
oy birliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

Gereği arz olunur.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman	: Yrd. Doç. Dr. Aliye YILMAZ	
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Melek DİKMEN	
Üye	: Prof. Dr. Menderes COŞKUN	
Üye	: Doç. Dr. Şadi AYDIN	
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Rıza OĞRAŞ	

Ekler :

- 1) Tez Değerlendirme Jüri Raporları
- 2) Sınav soru tutanağı

SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği; Madde 39 (3) Jüri üyeleri, söz konusu tezin kendilerine teslim edildiği tarihten itibaren en geç bir ay içinde, hazırladıkları raporlarla birlikte toplanarak öğrenciyi tez savunma sınavına alırlar. Tez savunma sınavının yeri ve tarihi EYK'nca belirlenir. Jüri aralarında bir başkan seçer. Tez savunma sınavı, tez çalışmasının sunulması ve bunu izleyen soru-cevap bölümünden oluşur. Tez savunma sınavı en az kırkbeş, en çok doksan dakikadır.

(4) Tez sınavının tamamlanmasından sonra jüri tez hakkında salt çoğunlukla kabul, ret veya düzeltme kararı verir. Bu karar, EABD Başkanlığınca tez sınavını izleyen üç gün içinde Enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi reddedilen öğrenci yeni tez konusu sunmak zorundadır. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç altı ay içinde gereğini yaparak tezinin aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da tezi kabul edilmeyen öğrenci yeni tez konusu sunmak zorundadır. Yeni tez konusu bu Yönetmeliğin 38 inci maddesinde yer alan esaslara göre belirlenir.

Enstitü Yönetim Kurulu Kararı	Tarih:	Karar No:
-------------------------------	--------	-----------

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Ali Geylânî'nin “Kitâb-ı Lü'lü'ül-Meknûn ve Leylî vü Mecnûn Adlı Eserinin Tahlili ve Tercümesi” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Mehmet ÜNAL
02.07.2015

ÖZET

Ali Geylânî'nin “Kitâb-ı Lü'lü'ül-Meknûn ve Leylî vü Mecnûn” Adlı Eserinin Tahlili ve Tercümesi

Mehmet ÜNAL

Süleyman Demirel Üniversitesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Doktora Tezi,
628 sayfa, Temmuz 2015.

DANIŞMAN: Yrd. Doç. Dr. Aliye YILMAZ

Leyla ve Mecnun mesnevîsi İslami edebiyatta sıkça kullanılan bir tür olmuştur. Arap edebiyatında ortaya çıkan bu hikâyeyi asıl güzelleştiren Farslar ve Türkler olmuştur. İslami Türk edebiyatının bir ürünü olan eserlerin gün yüzüne çıkarılması bu medeniyetin her yönüyle tanınması/tanıtılması için elzemdir.

Çalışma kapsamında İranlı şair Ali Geylânî'nin *Kitâb-ı Lü'lü'ül-Meknûn ve Leylâ vü Mecnûn* adlı manzum eseri Farsçadan Türkçeye ilk kez tercüme edilerek tahlili yapıldı. Leyla ve Mecnun mesnevîsi, Tasavvuf edebiyatının en çok işlenen temalarından birisidir. Bu çalışmada; mesnevî edebiyatı hakkında bilgiler verilerek, Türk ve Fars edebiyatında mesnevî konusu ele alınmıştır. Daha sonra Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn mesnevîlerinin konusu, kaynağı hakkında malumat verilerek Fars ve Türk edebiyatlarında müstakil olarak yazılan eserlerin motif sırası (olay halkası) yapıları üzerinde duruldu. Daha da sonra mesnevî şekil ve muhtevâ yönünden enine boyuna irdelendi. İncelenen bu eserle birlikte bu konu hakkında araştırma yapacak kişilerin Fars ve Türk edebiyatında Leylâ ve Mecnûn mesnevîlerinin ele alınış biçimleri ve motif sırası yapıları bakımından karşılaştırılmasına olanak sağlandı.

Anahtar Kelimeler: Mesnevî, Leylâ ve Mecnûn, Fars Edebiyatı, Türk Edebiyatı, Ali Geylânî

ABSTRACT**The Analysis and Translation of the Work “Kitâb-ı Lü’lü’ül-Meknûn ve Leylâ vü Mecnûn” by Ali Geylânî.****Mehmet ÜNAL**

Süleyman Demirel University, Department of Islamic History and Arts, Doctoral Thesis, 628 Pages, July 2015.

Advisor: Yrd. Doç. Dr. Aliye YILMAZ

Leylâ vü Mecnûn is one of the frequently used themes in Islamic literature. Tough it originally belongs to Arabian literature, it has reached its utmost beauty in Turkish and Persian literatures. It is a great responsibility for the social scientists to discover he works written in this theme so that it can help them better understand the civilization it has been derived from.

"Kitâb-ı Lü’lü’ül-Meknûn and Leylâ vü Mecnûn", Persian poet Ali Geylânî’s work written in verse, have been translated from Persian into Turkish and analyzed in terms of its literary items. The tales of "Leyla and Mecnun", mostly in the form of masnawi, is one of the most productive literary themes in Islamic Sufi Literature. Though originally Arabic in theme, Leyla and Mecnun, afterwards, has been a much beloved and well-received story in Persian and Turkish Literature as well.

In this thesis, firstly a thorough introductory information has been given on the form of masnawi in Persian and Turkish Literature. Secondly, all of the studies produced on the theme of Leyla-Mecnun in Arabian, Persian and Turkish literatures have been studied in order to analyze the chain of events in each; its origin, theme and persons have been discussed in detail. It is expected through this study that people who intend to do research in Turkish and Persian literature regarding the masnawi of Leyla-Mecnun and its motives.

Key Words: Mathnawi, Layla and Madjnun, Persian Literature, Turkish Literature, Ali Geylani

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	
YEMİN METNİ	
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	ix
ÖN SÖZ	xi
GİRİŞ	1
1. ŞAİRİN YAŞADIĞI DÖNEMDE İRAN'DA EDEBÎ DURUM	1
1.1.SAFEVİLER DÖNEMİ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MESNEVÎ

1. MESNEVÎ EDEBİYATI	10
1.1. Mesnevî Hakkında Genel Bilgiler	10
1.2. Mesnevînin Türleri	12
1.3. Mesnevînin Düzenleniş Biçimi	13
1.3.1. Giriş Bölümü.....	14
1.3.2. Konunun İşlendiği Bölüm	17
1.3.3. Bitiş Bölümü.....	17
2. TÜRK EDEBİYATINDA MESNEVÎ	18
2.1. 16. Yüzyılda Türk Edebiyatında Yazılmış Mesnevîler	19
3. FARS EDEBİYATINDA MESNEVÎ	25
4. LEYLÂ VE MECNÛN MESNEVÎLERİ	31
4.1. Leylâ ve Mecnûn Mesnevîlerinin Kaynağı ve Konusu	31
4.2. Leyla Mecnûn Mesnevîleri Üzerine Yapılmış Çalışmalar	32
4.2.1. Tezler	32

4.2.2. Kitaplar	36
4.2.3. Makaleler	38
4.3. Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Yazılmış Leylâ ve Mecnûn Mesnevîleri ...	45
4.3.1. Arap Edebiyatında Leylâ ve Mecnûn Mesnevîleri	46
4.3.2. Fars Edebiyatında Leylâ ve Mecnûn Mesnevîleri	49
4.3.2.1. Nizâmî-i Gencevî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi	50
4.3.2.2. Emir Hüsrev-i Dehlevî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi	52
4.3.2.3. Mollâ Câmî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi	54
4.3.2.4. Mektebî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi	56
4.3.2.5. Hatîfî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi	58
4.3.2.6. Nizâmeddin Ahmed Süheylî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi	59
4.3.2.7. Kâtibî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi	62
4.3.3. Türk Edebiyatında Leylâ ve Mecnûn Mesnevîleri	62
4.3.3.1. Şâhidî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi	64
4.3.3.2. Ali Şîr Nevâî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi	67
4.3.3.3. Bihîştî Ahmed Sinân Çelebi'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi	71
4.3.3.4. Hamdullâh Hamdî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi	73
4.3.3.5. Ahmed Rıdvân'ın Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi	76
4.3.3.6. Celîlî Hamîdîzâde'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi	78
4.3.3.7. Sevdâî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi	79
4.3.3.8. Hakîrî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi	82
4.3.3.9. Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi	83
4.3.3.10. Lârendeli Hamdî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi	87
4.3.3.11. Celâlzâde Sâlih Çelebi'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi	91
4.3.3.12. Kadîmî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi	93
4.3.3.13. Halîfe'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi	96
4.3.3.14. Atâyî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi	98
4.3.3.15. Kafzâde Fâizî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi	100

4.3.3.16. Örfî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi.....	101
4.3.3.17. Andelîb'in Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi	103
4.3.3.18. Nâkâm'ın Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi	104
4.3.3.19. Diğer Leylâ ve Mecnûn Mesnevîleri	106

İKİNCİ BÖLÜM

ŞAİRİN HAYATI VE ESERİNİN İNCELENMESİ

1. ALİ GEYLÂNÎ'NİN HAYATI VE EDEBÎ ŞAHSİYETİ	111
1.1. Hayatı	111
1.2. Edebî şahsiyeti	112
2. ESERİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ	113
2.1. Nazım Şekli	113
2.2. Vezin	114
2.2.1. Vezin Hataları	115
2.3. Kafiye	118
2.3.1. Yarım Kafiye	118
2.3.2. Tam Kafiye.....	119
2.3.3. Zengin Kafiye	119
2.3.4. Tunç Kafiye	120
2.3.5. Cinaslı Kafiye	121
2. 4. Redif	121
2.5. Dil ve Üslup Özellikleri	122
2.6. Mesnevîde Kullanılan Bazı Edebî Sanatlar	124
2.7. Mesnevîde Geçen Ayetler	134
2. 8. Mesnevîde Geçen Hadisler	135
2. 9. Mesnevîde Kullanılan Bazı Deyimler	136
2.10. Anlatım Teknikleri.....	139
2.10.1. Anlatma-Gösterme Teknikleri	139
2.10.2. Tasvir Tekniği	142

2.10.3. Özetleme Tekniği.....	144
2.10.4. Geriye Dönüş Tekniği	146
2.10.5. Montaj Tekniği.....	147
2.10.6. Diyalog Tekniği	148
2.10.7. Tahlil/İç Çözümleme Tekniği	149
2.10.8. Soru Sorma Tekniği	150
2.10.9. Leitmotiv Tekniği	150
3. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ	151
3.1. DİN	151
3.1.1. Allah	152
3.1.2. Kur'an-ı Kerim	154
3.1.3. Melekler	154
3.1.4. Peygamberler	155
3.1.5. Dört Halife (Çâr-yâr)	161
3.1.6. Sahabe	162
3.2. AHİRET İLE İLGİLİ KAVRAMLAR.....	162
3.2.1. Cehennem	162
3.2.2. Cennet	163
3.2.3. Huri	164
3.2.4. Kaza ve Kader	164
3.2.5. Kevser	166
3.2.6. Kıyamet	166
3.2.7. Mahşer	167
3.2.8. Rûz-ı Ezel	167
3.2.9. Şeytan	167
3.3. TASAVVUF	168
3.3.1. Bende (Kul)	168
3.3.2. Derviş	169

3.3.3. Hâce	170
3.3.4. Hevâ, Heves	171
3.3.5. Hikmet	171
3.3.6. Mezheb	172
3.3.7. Münkîr	172
3.3.8. Mürîd	173
3.3.9. Mürşîd	173
3.3.10. Nefs (Nefîs)	174
3.3.11. Put	174
3.3.12. Şehvet	175
3.3.13. Vaiz	176
3.3.14. Zahîd	176
3.4. CEMİYET	177
3.4.1. Mesnevîde Adı Geçen Şahıslar	177
3.4.2. Mesnevîde Adı Geçen Ülkeler, Şehirler ve Nehirler	183
3.4.3. İçki İle İlgili Kavramlar	188
3.4.4. Süs Eşyaları İle İlgili Kavramlar	192
3.4.5. Giyim Kuşam İle İlgili Kavramlar	195
3.5. İNSAN	197
3.5.1. Güzellik	198
3.5.2. Sevgili	199
3.5.2.1. Sevgilide Güzellik Unsurları	201
3.5.3. Âşık	208
3.5.3.1. Aşığa Benzetilen İsim ve Sıfatlar	210
3.5.4. Rakib	216
3.5.4.1. Rakib İle İlgili Kullanılan İsimler	217
3.6. TABİAT	218
3.6.1 Kozmik Alem	219

3.7. ZAMAN VE ZAMAN İLE İLGİLİ KAVRAMLAR	225
3.7.1. Bahar	225
3.7.2. Gece (Şeb)	225
3.7.3. Gün-Gündüz (Rûz)	226
3.7.4. Nevrûz	227
3.7.5. Ömür (Ömr)	228
3.7.6. Seher (Seher, Sehergâh)	228
3.7.7. Zaman (Eyyâm, Vakt, Dehr).....	229
3.8. DÖRT UNSUR	230
3.8.1. Su (Âb)	231
3.8.2. Toprak (Hâk)	237
3.8.3. Hava, Gök	237
3.8.4. Ateş (Âteş)	241
3.9. HAYVANLAR	242
3.10. BİTKİLER	255

III. BÖLÜM

KİTÂB-I LÜ'LÜ'ÜL-MEKNÛN VE LEYLÎ VÜ MECNÛN

1. NÜSHANIN TANITIMI	265
2. METNİN HAZIRLANIŞINDA TAKİP EDİLEN YÖNTEM	266
3. METNİN ARA BAŞLIKLARI	267
4. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	271
5. METNİN TRANSKRİPSİYONU VE TERCÜMESİ	272
SONUÇ	582
KAYNAKÇA	585
DİZİN	594
ÖZGEÇMİŞ	600
EKLER	601

KISALTMALAR

Araş.	: Araştırma
b.	: beyit
Bak.	: Bakanlığı
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
d.	: doğum
DİA.	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
ed.	: Editör
Enst.	: Enstitü
Fak.	: Fakülte
h.	: Hicri
hş.	: Hicri Şemsi
hzl.	: Hazırlayan
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
Kit.	: Kitabevi
m.	: Miladi
Mat.	: Matbaası
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
nşr.	: Neşreden
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SDU	: Süleyman Demirel Üniversitesi
TDAY	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDE	: Türk Dili Edebiyatı
TDEA	: Türk Dili Edebiyatı Ansiklopedisi

TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Üniv.	: Üniversitesi
vd.	: Ve devamı
Yay.	: Yayınları
yy.	: Yüzyıl

ÖN SÖZ

Leylâ ve Mecnûn hikâyesi, Türk ve Fars edebiyatında Yusuf ile Züleyhâ'dan sonra en fazla işlenen mesnevî konusudur. Kaynağını Arap kültür ve yaşayışından alan bu efsane, ilk defa Fars edebiyatında Nizâmî tarafından plânlı ve müstakil bir hikâye şekline getirilmiştir. Nizâmî'nin konuyu işlemedeki başarısı ve hikâyenin mecazî aşktan ilâhî aşka geçişi anlatmaya son derece müsait yapısından dolayı, pek çok Fars ve Türk şairi tarafından yazılmıştır. Sadece Türk edebiyatında otuz Leylâ ve Mecnûn mesnevîsi yazılmış olması, konunun çok fazla beğenildiğinin açık bir göstergesidir. Türk ve Fars edebiyatında farklı devirlerde veya aynı yüzyıl içinde, değişik edebî şahsiyetlerce işlenen bu konu, birçok şair tarafından eserlerine yeni boyutlar ilave edilerek günümüze kadar ulaşmıştır.

Leylâ ve Mecnûn hikâyesi; Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında ortak olarak görülen ve tema olarak birbirine çok yakın meşhur aşk hikâyesidir. Gerçekte yaşadığı kesin olarak bilinmeyen Leylâ ile Mecnûn, hikâyenin başkahramanlarıdır. Olaylar bu kişiler etrafında gelişir, farklı figürlerin eklenmesiyle her şair tarafından değişik yönlerinin işlenmesine ağırlık verilmiştir.

Bu tez; Ali Geylânî'nin eseri üzerine yapılan ilk çalışma hüviyetindedir. Şairin hayatı hakkında kaynaklarda fazla bilgi mevcut değildir. Sadece Fars edebiyatında 16. yüzyılda Leylâ ve Mecnûn yazan şairler arasında adı geçmektedir. Bu nedenle eserden çıkarılan bilgiler ışığında bilgi elde edinilmeye çalışılmıştır. Eser, Marmara Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi 12830/YZ0971 numaralı demirbaşaya kayıtlı, 104 varak, 10,5x15x1,5 cm 9,5x 6 cm ebadında, her sayfasında on üç beyit bulunan, toplam olarak 2623 beyitten müteşekkil tasavvufî yönü oldukça ağır basan, bildiğimiz mahiyette Leyla ve Mecnûn mesnevîlerinden birçok yönden farklılık gösteren bir eserdir.

Yabancı dilden şiir çevirisinin oldukça zor ve zahmetli bir iş olduğu hemen herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Yine de elimizden geldiği kadar eseri hatasız ve temiz bir şekilde Türkçeye dönüştürmeye çalıştık.

Bu çalışma; giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Girişte önce şairin yaşadığı dönemde İran'da hükümlanlığını sürdüren Safeviler döneminin edebî durumu üzerinde duruldu. Daha sonra şairin hayatı ile ilgili eserinden faydalanılarak bulabildiğimiz kadarıyla hayatı hakkında bilgi verildi. Birinci bölümde ise, ilk olarak mesnevî edebiyatı hakkında geniş bilgi verilerek Türk edebiyatında ve Fars edebiyatında -özellikle 16. yüzyılda- mesnevî konusu ele alındı. Ayrıca Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn mesnevîlerinin ortaya çıkışı, kaynağı hakkında malumat verildi. Bu bilgilerden sonra Leylâ ve Mecnûn mesnevîleri üzerine şimdiye kadar yapılan çalışmaların bibliyografyası çıkarıldı. Bölüm sonunda ise Leylâ ve Mecnûn mesnevîsi yazarların eserlerinde işledikleri motif sıraları ayrı ayrı ele alındı.

İkinci bölümde, eser şekil ve muhteva yönünden geniş bir biçimde irdelendi. Üçüncü bölümde, eserin tanıtılması, eserin ara başlıkları, metnin oluşmasında dikkat edilen bazı hususlar ortaya konuldu. Daha sonra transkripsiyon alfabesi verilerek mesnevînin her beyti ayrı ayrı transkribe edilerek altlarına tercümesi yapıldı. Bundan sonra mesnevîden çıkarılan sonuçlar değerlendirildi ve tezin her aşamasında faydalandığımız kaynaklar alfabetik olarak listelendikten sonra eserde geçen özel isimler ve eser adları dizini oluşturuldu. Son olarak eserin örnek bazı sayfaları ekler bölümüne konularak çalışma tamamlandı.

Bu çalışmanın meydana getirilmesinde birçok kişinin büyük yardım ve gayretleri olmuştur. Danışmanlığımı üstlenip bütün problemlerin çözümlenmesinde bütün gayretiyle ve yol göstericiliğiyle her zaman büyük destek ve yardımlarının gördüğüm değerli hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Aliye YILMAZ'a, büyük ilgi ve alakalarıyla beni her zaman yönlendiren, karşılaştığım her zorlukta sabırla beni dinleyip problemleri çözmemde daima destek olan saygıdeğer hocalarım, Sayın Prof. Dr. Menderes COŞKUN'a, Prof. Dr. Adnan KARAIŞMAİLOĞLU'na, Sayın Doç. Dr. Selami TURAN'a, Sayın Yrd. Doç. Dr. Melek DİKMEN'e, Sayın Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZÇELİK'e, Sayın Doç. Dr. H. Altay GÖDE'ye, tez savunma jüri üyeliğini kabul ederek büyük bir nezaket örneği gösteren Sayın Doç. Dr. Şadi AYDIN'a ve

Sayın Yrd. Doç. Dr. Rıza OĞRAŞ'a, her zaman yanımda olup her türlü desteği gösteren saygıdeğer arkadaşlarım Sayın Okutman Nurettin ÇALIŞKAN ve Sayın Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni Adem GÖK'e en içten şükranlarımı sunarım. Ayrıca her zaman büyük fedakârlık gösteren eşime, çoğu zaman oyun vakitlerini çaldığım kızlarım S. Aleyna ve Azra'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışma, Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından 3966-D1-14 numara ile desteklenmiştir. Bu konuda her türlü yardımı esirgemeyen tüm proje birimi personeline de sonsuz şükranlarımı sunarım.

Mehmet ÜNAL
ISPARTA 2015

GİRİŞ

1. ŞAİRİN YAŞADIĞI DÖNEMDE İRAN'DA EDEBÎ DURUM

1.1. Safeviler Dönemi

Timur hanedanının kurucusu Emir Timur; Serbedaran, Ali Kert, Muzafferiyan, Celayi Riyan vb. gibi birçok sülaleyi tarih sahnesinden silip İran'ı kendi hükmüne almıştı. Ancak Emir Timur'un ölümünden sonra İran'da yaklaşık 100 yıl kadar hüküm sürmüş çocukları, babaları gibi dirayetli olmadıkları için ülkenin çeşitli yerlerinde ayaklanmalar görüldü. Bu arada Akkoyunlar, Karakoyunlular gibi devletler kuruldu. İşte bu sıralarda ortaya çıkan Şah İsmail de Safeviler devletini kurarak 1500 yılında tahta çıktı. İran'da bütünlüğü sağlayarak güçlü bir devlet halini alan Safeviler zamanında Şiilik, devletin resmi mezhebi olduğu için edebiyat da daha çok Şiiliği yaymaaracı olarak kullanılmaya ve gelişmeye devam etti. Bu yüzden Hz. Ali ve on iki imama bağlılık ve Kerbela olayı bu dönemde yazılmış olan manzum ve mensur eserlerin çoğuna konu oldu.

Safeviler dönemi, İran tarihinde kendinden sonra gelecek dönemi etkileyecek bir devirdir. Safeviler zamanında siyasi ve askeri alanlarda ilerlemeler olmasına rağmen edebiyat ve bilimde gerileme yaşanmıştır. İran tarihi incelendiği zaman bu dönemin gerileme devri olduğu açıkça görülmektedir. İran asıllı olan Safevi padişahları, Sâsaniler'den gelen İran'ın bütününe idareleri altına alıp yönetmeye başlamışlardır. Safeviler devrinde Fars edebiyatı hâmelerininin birçoğu Hindistan saraylarında görülür, özellikle Zahîruddîn Bâbür'ün (salt. 932-936/1526-1530) Hindistan'a saldırıp Hint Gurganiler Devleti'ni kurduğu 932/1526'dan itibaren yıllarca, İran devlet adamlarının eliyle kendi geleneklerini ayakta tutmak için gerekli ortam ve şartları hazırlamıştır. Bir taraftan da Safevi padişahlarının desteği ve Kızılbaşların eliyle Türk kültür ve dilini yaymak için uygun bir çevre oluşmuştur. Çağatay ve Azerbaycan Türkçesiyle diğer lehçelerde ortaya konulan ürünlerle Türk edebiyatı gelişme eğilimine girmiş, 16. yüzyılda İran'da Azerbaycan Türkçesi canlanmış ve birçok bir edebî ürünler meydana gelmişti. Safevilerin ilk büyük şairi, devletin kurucusu Şâh İsmail, Şif hükümetin

güçlenmesiyle birlikte Arap soylu Şîî bilginlerinden birçoğu İran'a göç etmiştir. (Zerrînkûb, 1380: 10/570)

Bu devirde, edebî ürün olarak kaside türü şiir değerini yitirmiş; hükümdarlar, şairlerden sultanları metheden kasideler yerine Ehl-i Beyt'e ağıt yazmalarını istemişlerdir. Artık kasideleri tutulmayan şairler Horasan ve Irak üsluplarını terk ederek Hz. Ali ve on iki imamla ilgili şiire, Kerbelâ Olayı'nı konu alan mersiyeler yazmaya başlamışlar. Gazel türü gelişerek eğlence meclislerinin vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiş, Şiilik devletin resmî mezhebi olduğu için edebiyat alanında da daha çok Şiiliği yayma yolunda gelişme göstermiş, o zamana kadar Arapça yazılmakta olan dinî eserler artık Farsça yazılmaya başlanmıştır. Moğollar ve Timur döneminin ağır ve ağıdalı üslubu sürdürülürken bir yandan "Sebk-i Hindî" üslubu denilen, şiire yeni bir özellik kazandıran, ince duygular ve hayallerle süslü bir tarz gelişmiştir. Devrin çok büyük sayılan yeniliklerinden biri de, Fars edebiyatı İran dışında ve özellikle de Hindistan'da saraylarda yaygınlaşmış, bunun neticesinde sonraki zamanlarda Farsçanın İran dışında da gelişmesine, birçok bilgin ve şairin yetişmesine öncülük etmiştir. Bu dönemde gazel ve tasavvuf konulu şiir arka plana itilmiş, bunun yerine seci, kafiye, teşbih, cinas, istiare gibi edebî sanatlar gelişme göstermiştir (Gökhan, 2004: 30).

Bu dönemde gelişimini tamamlayan Sebk-i Hindî'nin belli başlı özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- a. Şiirde yeni mazmun arayışlara gidilmesi,
- b. Daha önceki dönemlerde rastlanmayan hayalî tasvirlerin kullanılması,
- c. Alışılmamış ve anlaşılması güç teşbih ve istiarelere başvurulması,
- d. Halkın günlük konuşmasında kullandığı kelimelerin şiire girmesi,
- e. Deyimlere fazla yer verilmesi,
- f. Az kullanılan bahir ve vezinlere itibar edilmemesi,
- g. Kişisel problemlerin dile getirilmesi ve aşk ıstırabının anlatımında ifrata kaçılması,
- h. Halkın zevklerine uygun mazmunlarla dolu eserlerin yazılması,

- i. Eskiden medrese çevrelerinin tekelinde olan şiirin halka da hitap etmesi ve gerçekçiliğe yönelmesi (Tokmak, 2000: 423).

Sebk-i Hindî'nin kurucuları arasında kabul edilen Bâbâ Figânî-yi Şîrâzî (ö. 925/1519), Hâtîfî (ö. 1198/1784), Hilâlî-yi Çağatâyî (ö. 936/1529) ve Ehlî-yi Şîrâzî (ö. 942/1535), Zamîrî-yi Isfehânî (d. 984/1576), Vahşî-yi Bâfkî (ö.991/1583), Kerbelâ Olayı hakkında söylediği mersiyeyle tanınan Muhteşem-i Kâşânî (996/0188), Zulâlî-yi Hânsârî (ö. 1016-1024-1031/1607-1615-1622), Câmî'-i Abbâsî, ünlü Hekîm Şifâî-yi isfehânî (ö.1037/1627), Şâpûr-i Tahrânî (ö. 1048/1638), Celâl-i Esîr (ö. 1040-1049-1069/1631-1640-1659), Ruknuddîn Mes'ûd-i Kâşî (ö. 1057-1066/1647-1656) ve Sâib-i Tebrîzî (ö. 1080/1669) Safevîler döneminin ünlü şairleri arasında gösterilmektedir (Tokmak, 2000: 22/422).

Bu dönemde şair ve bilginler, Bâbürlüler hükümdarlardan Bâbür Şah (salt. 932-936/1526-1530), Ekber Şâh (salt. 963-1013/1556-1605), Nüreddîn Cihângîr (salt. 1013-1036/1605-1627) ve Şâh Cihân (salt. 1036-1068/1627-1658)'ın sarayları Safevî yöneticilerinden gerekli himaye ve yardımı görememiş olmalarından dolayı, saraylar birçok sanatçının ve şairin toplanma merkezi halini almıştı. Bâbürlülerin sarayında resmî dil Farsça olduğu için hükümdarların teşvikiyle yazılan tarihler, tezkireler, sözlükler ve edebiyatla ilgili Hintçe eserler Farsçaya çevrilmiştir.

Bir ara Hindistan'a gidip tekrar İran'a dönen veya Hindistan'a gidip bir daha dönmeyen şairler arasında Örfî-yi Şîrâzî (ö. 999/1590), Muhammed Rızâ Habûşânî, Nazîrî-i Nîşâbûrî (ö.1021-1022-1023/1612-1613-1614), Zuhûrî-yi Turşîzî (ö.1024-1025-1026/1615-1646-1617), Melik-i Kummî (ö. 1024-1025-1026/1615-1616-1617), Akâ Sâfî-yi Isfehânî, Hayâtî-yi Gîlânî (ö. 1015/1606), Murşid-i Burûcerdî (ö. 1030/1621), Cihângîr'in melikü's-şuarâsı Tâlib-i Amulî (ö. 1035-1036/1626-1627), Kudsî-yi Meşhedî, Kelîm-i Kâşânî (ö. 1061/1650), Yahudi asıllı Saîdâ-yi Sermed-i Kâşî (ö. 1070/1660) ve Sâib-i Tebrîzî vb. bilgin ve şairler gösterilebilir (Bkz. Tokmak, 2000: 422-423).

Hintli birçok şair Farsça eser vermiştir. Emîr Husrev-i Dihlevî'den sonra Hindistan'da yetişen en ünlü şair Fevzî-yi Hindî; divanı, hamsesi, ahlaka dair Arapça *Mevaridu'l-kelim* adlı eseri ve noktasız harflerle kaleme aldığı *Sevatu'l-ilhâm* adlı bir tefsiri vardır. Brahman mahlaslı Condarbhân-ı Lâhûrî, *Nağme-i Cehâr Cemen* adlı eserin sahibidir. Ganîmet-i Goncâhî, *Aziz u Şâhid* adlı mesnevîsiyle şöhret olmuş, Nasr Ali ve Bâbürlüler döneminin son ünlü şairi, Sebki Hindî'nin önde gelen temsilcisi olan ve kaside, gazel, mesnevîlerinden başka *Rukâat*, *Nikat* ve *Cehâr Unsur* adlı mensur eserleri de bulunan Bîdil-i Azîmâbâdî'yi saymak mümkündür (Bkz. Gökhan, 2004: 32).

Bu dönemde yazılan tarih kitapları ise şunlardır: Hândmîr'in *Habibu's-siyer*'i, İbn Bezzâz'ın *Safvetu's-safâ*'sı, Hasan-ı Rûmlû'nun *Ahsenu't-tevârih*'i, İskender Beg-i Munşî'nin *Târih-i Alemara-yi Abbâsî*'si olarak gösterilebilir (Tokmak, 2000: 423).

Şâh İsmail'in oğlu Sâmi Mîrzâ'nın kaleme aldığı *Tuhfe-i Sâmi*, Ali Şîr Nevâî'nin *Mecâlisu'n-nefâ'is*, Takî-yi Kâşî'nin *Hulâsatu'l-eş'âr* ve *Zubdetu'l-efkâr*, Kâdî Nûrullâh-i Şuşterî'nin *Mecâlisu'l-mu'minîn*, Emîn Ahmed-i Râzî'nin *Heft İklim*, Ali b. Mahmûd el-Huseynî'nin *Bezm-ârâ*, Mollâ Abdu'n-nebî-yi Fâhru'z-zamânî'nin *Tezkire-i Meyhane*, Vâleh-i Dağîstânî'nin *Riyazu's-şu'âra* ve Azâd-i Bilgrâmî'nin *Hizane-yi Amire* bu dönemde yazılmış önemli tezkirelerdir. Ayrıca, Cemâluddîn-i Hüseyin-i İncû'nun *Ferheng-i Cihangir*, Surûrî-yi Kâşânî'nin *Ferheng-i Surûri*, Muhammed Hüseyin b. Halef-i Tebrîzî'in *Burhan-i Katı* ve Abdurreşîd b. Abdulgafur et-Tatavî'nin *Ferheng-i Reşîdî* bu dönemde yazılan sözlüklerdir (Bkz. Tokmak, 2004: 423).

Safevîler hükümetinin son zamanlarında Nâdir Şâh İran hükümdarı olmuş, fakat padişahlığı kısa sürmüş ve idare Zend hanedanından Kerîm Hân Zend'in eline geçmiştir. Ülkede güven ortamı tamamen ortadan kalkarak iki hükümdar döneminde Vâleh-i Dağîstânî, daha sonra "bâzgeşt-i edebî: *edebiyatta eskiye dönüş*" adıyla bilinen bir üslubun öncüsü Mîr Seyyîd Ali Muştâk-ı İsfehânî, Hazîn-i Lâhîcî, Lutf Ali Beg Azer, Hâtif-i İsfehânî, Sabâ-yi Kâşânî gibi şair ve bilginler, eski şair ve bilginlerin üslubuna dönüş yapılarak kurtuluşa kavuşulacağını söylemişlerdir (Gökhan, 2004: 33).

Safevîler dönemi, mazmun yapma, incelik yakalama, nükteli ve muammalı konuşma özelliklerine sahip bir devirdir. Gazel, diğer türlerden önce bu yüzyılın şairlerinin ilgisini çekmiştir. Gazel, asıl özelliğini kaybederek çoğunlukla ince mazmunları ve farklı konuları dile getirmek için yazılmıştır (Mu'temen, 1371: 175).

Bu dönemde şairlerin buluşma yeri olan Hindistan'da da kaside önemini tamamen yitirmeye başlamış, özellikle gazele daha çok önem verilmeye başlanmıştır. Devrin bazı şairlerinin kaside söyleme konusunda çağdaşlarına karşı üstünlükleri ortaya çıkmıştır. Muhteşem-i Kâşî, Örfî-yi Şîrâzî, Tâlib-i Amûlî ve Kelîm-i Hemedânî bu dönemin önemli kasidecileri arasında gösterilmektedir. Fars edebiyatı Safevîler'den önce en yüksek seviyesine ulaşmış, gerek şiirde gerekse nesirde mükemmel örneklerini vermiştir. Safevîler'in ilk yıllarında Abdurrahmân-i Câmî (ö. 897/1492) ve Celâluddîn-i Devvânî (ö. 907/1502) gibi şair ve münşiler yetişmiştir. Ancak Safevîler'in yükselme devrinde bu parlak ilim ve edebiyat ortamı kaybolmuş, klasik eserlerin şerh veya taklit edildiği gözlenmiştir. Diğer yandan şiirin Şîliği yayma aracı olarak kullanıldığı da görülmüştür. Şîî düşüncesini yaymak için Farsça nesir yazmak da önemli bir durum haline gelmiş, halkın anlayacağı şekilde sadelik vasfı kazanmıştır. Bunun yanında Safevî devletinde Türkçenin de kullanıldığı bilinmektedir (Bkz. Seyithanoğlu, 1988: 9/551-552).

Bu dönem şairlerinden belli bir grup dışında çok az kişi manayı lafız güzellikleriyle açıklamayı başarmıştır. Bu kişiler, daha önceki devirlerde yaşamış şairlerin divan ve üsluplarına alışık olmaları, sadece zevk ve yetenekleriyle şiir söylemekle kalmayıp aynı zamanda geçmiş dönem şairlerinin eserlerinden de örnekler veren Sâib, Kelîm, Örfî ve Feyzî vb. şairler olarak gösterilmektedir. Muhteşem-i Kâşânî, Hekim Şifaî gibi şairler, Sadî-yi Şîrâzî, Hâkânî ve Enverî'nin tarzını taklit etmişler fakat tarzları beğenilmemiştir (Bkz. Gökhan, 2004: 40).

Bu dönemde Fars şiirinin özellikleri şöyle sıralanabilir:

- a. Fikirler zayıf ve hayaller farklıdır.
- b. Şiirler mazmunlarla dolu, ancak gönül okşayıcı değildir.

- c. Şiir fesahatten uzaktır.
- d. Her şair genellikle belli mazmunları tekrarlamıştır.
- e. Şiir tarzı çok zorlanmıştır.

Hint üslubu karşıtları ve Safevîler dönemindeki edebî çöküşe inananlar bu çöküşün nedenlerini şöyle sıralamaktadırlar:

- a. Safevî padişahlarının Türk oluşu.
- b. Şiirle güçlü bir bağı olan tasavvufa ilginin ortadan kalkması.
- c. Yazar ve şairlerin himaye edilmeyişleri.
- d. İran'ın dışından gelen Şîi bilginlerinin Arap olmaları.
- e. Ülke fethetme peşinde olan sultanların şiir ve edebiyatla uğraşma fırsatlarının olmayışı.
- f. Safevî padişahlarının saraylıları metheden şiirlere karşı olmaları.
- g. Şairlerin ülkelerini terk edip yabancı ülkelere sığınmaları (Temîmdârî, 1372: 1/ 99-100)

Safevîler dönemi şiirinde önemli bir konu lafzi sadelik ve şiir dilindeki yeniliktir. Dil, önceki şairlerin dilinden farklı bir hal almıştır. 16. yüzyıl şiirinde 14. ve 15. yüzyıl şairlerini takip etme ve birkaç kişinin dışında dilin çok daha sadeleştiği görülmektedir. Sözde sadelik, yeni manalar, ince nükteler ve derin mazmunlarla şairi sade söylemeye zorlamıştır. Şairlerin işi sadece ince manalara yönelmekten ziyade onların derin mazmunlarla meşguliyeti ile her adımda öncekinden daha çok derin hayallere dalmaya zorlamıştır. Ayrıca, her beyitte kullanılan sınırlı sözde ince hayallerin açıklanması tam bir ustalık ve maharet istediği için hayalcilik güçlenmiş ve sözü süsleme sanatı zayıflamıştır. Safevîler döneminde başlangıçtan dönemin sonuna kadar şiir dili sadeliğe yönelmiş, daha çok konuşma diline benzemeye başlamıştır (Bkz. Gökhan, 2004: 44).

16. yüzyılın ilk yarısında Fars gazelini 15. yüzyılın yalın ve ruhsuz şeklinden daha seçkin yapan yeni bir tarz meydana gelmiştir. 17. yüzyılın ilk yarısına kadar gazel söyleyenler arasında yaygın ve aynı zamanda Hint üslubuna da giriş olan bu tarz “realist ekol” diye adlandırılmıştır. Realist ekol öncülerinin gazeli edebî sanatlar, ihâm ve

istiareden arındırılmış; buna karşın açık ve kolay anlaşılır bir dil halini almıştır. Zebîhullâh-i Safâ'ya göre Baba Fiğânî, 16. yüzyılda realist ve abartıyla karışık ince düşünceli olarak ortaya çıkan şairlerin öncüsüdür (Zerrînkûb, 1380: 10/571).

Safevîler döneminde gazelin şaheserleri ve şairlerin edebî zevklerinin en güzel örnekleri Sâib-i Tebrîzî'nin (ö. 1081/1670) şiirlerinde görülmektedir. Sâib-i Tebrîzî'nin şiirinde hikmet ve tasavvuftan başka yeni bir takım mazmûnlar da yer almaktadır. Hint tarzının en ünlü ve en fazla gazeli olan şairi Sâib, Hint üslubu konusunda öncü olmuş ve çok söz söyleyerek bu tarzın öneminden sık sık bahsetmiştir. Hint üslubunun abartılı şekli Mîrzâ Abdulkadir-i Bîdil-i Dihlevî (ö. 1133/1721)'nin şiirlerinde de rastlanır. Bâbürlüler döneminin son büyük şairi olan Bîdil; karmaşık, renkli, kapalı mazmûnlar, istiareler ve hayallerden oluşan bir tür tasavvufî gazel söylemiş ve bu da Örfî, Kelîm, Sâib, Tâlib ve Nezîrî'nin dizelerinin onunla karşılaştırıldığında daha anlaşılır olduğuna kanaat getirilmiştir (Zerrînkûb, 1380: 10/572).

Yine, dönemin şairlerinden birçoğu Safevî padişahlarının teşvikiyle Hz. Ali ve ailesine mersiye ve menkıbe söylemeye başlamışlar ve bu şiir türünün yayılmasına sebep olmuşlardır. Bu dönemin şairleri arasında Şâh Tahmâsb-ı Safevî'yle çağdaş olan Muhteşem-i Kâşânî'nin mersiye söylemede diğer şairlere göre bir adım önde olduğu söylenebilir. O, mersiye söyleyen şairlerin ilgisini çekmiş ve örnek aldıkları, "Muhteşem'in on iki bendi" adıyla ün kazanmış olan Kerbelâ şehitlerinin matemi hakkında bir terkiib-i bend söylemiştir. Bu dönemin manzum hikâyelerinin diğer bir türü de dinî içerikli kahramanlık hikâyeleridir. Bu edebî tür de Safevî padişahlarının Şîî inançlara verdikleri değerden dolayı ortaya çıkmıştır. Menkıbeler, peygamberler ve Şîî ileri gelenlerinin mucizeleri çoğunlukla edebî değeri olmayan ve orta düzeyde kahramanlık destanları olarak görülmektedir (Bkz. Zerrînkûb, 1380/10/571-572).

Bu dönem şiiri lafız, kelime seçimi, ifade gücü ve terkip kullanma bakımından ve birkaç güçlü şair dışında o kadar dikkate değer değildir (Safâ, 1347: 185). Bunun sebepleri arasında bu dönemde şairlerin Sâmânîler, Gaznelîler, Selçuklular ve diğer hanedanlar dönemlerindeki gibi eğitimlerinin iyi olmaması Farsça ve Arapçayı iyi

bilmemeleri önemli bir etken olmuştur. Ayrıca, şiirin saraydan çıkarak halkın arasına girmeğe başlaması, Timurlular zamanında daha da güçlenmiştir (Safa, 1373: 77).

Bu dönemde Şîî imamlarına mersiye söyleme, onları övmenin çok yaygınlaşmasının sebebi, Safevî padişahlarının dinî siyasetlerinden dolayıdır. Safevîler egemenliklerinin başlangıcından itibaren çok hızlı bir şekilde İran'da Şiiliği yaymaya başlamışlar. Bu yolda hiçbir şekilde siyasî, ahlaki, ilmî ve edebî mücadeleden geri durmamışlar. Bu durum İran şairlerinin de bu konuyla ilgilenmelerine, onların beğenilmeleri ve düşmanları yerme hakkında şiir söylemelerine ve aynı şekilde din âlimlerinden büyük bir grubun Fars nesriyle Şîî fıkıh ve inançlarının ilkeleri hakkında bir takım kitaplar yazmaya kalkışmalarına sebep olmuştur (Safâ, 1347: 185).

Safevîler döneminin en önemli olaylarından biri, Şîî mezhebinin yaygınlaşması olayıdır. İran'da etkili olan bu yeni düşünce aşamalı olarak edebiyatta da etkisini göstermiştir. Bu dönemin ünlü şairi Sâib, Türkçe olarak sekiz gazel söylemiştir. Şâh İsmail de "Hatâî" mahlasıyla Türkçe şiir söylemiştir. Bu devirde Osmanlı Devletinin edebiyat dili Farsça idi. Resmi yazışmalar Farsça olarak yapılıyordu, bazı Osmanlı padişahları da Farsça şiir söylüyorlardı. Diğer taraftan Hindistan ile İran'ın yakın ilgisi Fars dilinin tam olarak yaygınlaşması, önemli edebî akımların ortaya çıkması ve sayısız kitapların yazılması önemli gelişmelerden sayılmaktadır. Bu dönemde nesir değerini yitirmiştir. Timurlular döneminde hızla çöküşe giden Fars nesri, Safevîler döneminde de gerilemesini sürdürdü ve zayıflama sürecine iyice girmiş oldu (Şemîsâ, 1373: 214).

Safevîler Döneminin Nesir özellikleri:

- a. Ayet ve hadislerden faydalanma.
- b. Arapça ibare ve atasözlerinden faydalanma.
- c. Nazım ve nesirde karışıklık.
- d. Arapça kurallara göre çoğul yapma.
- e. Sıfat-mevsuf uyumu.
- f. Tamlamaların ardı ardına tekrarı.
- g. Uzun cümleler.

- h. “Numûden, Geşten” gibi fiillerin mecazi anlamda kullanılması.
- ı. Farsça ve Arapça bileşikler içerisinde yanlış terkiplerin kullanılması.
- i. Türkçe ve Moğolca kelimelerin çokluğu.
- j. Saygı dolu lakaplar.
- k. Eski Fars dili özelliklerini ortadan kaldırma (Şemîsâ, 1373: 216-217).

Safevîler döneminde nesir, önceki devirlerden daha da zayıflamış durumdadır. Secili nesirlerde de Timurlular döneminde yazılan eserlerin yanına bile yaklaşamamıştır. Bazen asıl konuyu unuttukları bile olmuştur. Hindistan’da yaygın olan Farsça nesir de bundan kötü durumdaydı ve bunlar kendi bilgilerini gösterme amacıyla asıl konudan başka içeriklere girmişlerdir. Yazımında orta seviyede uyum gösterilen hikâye türü kitaplardan bazıları sıradan yazım üslubunda idiler. O dönemin dili basit olduğu için sade, basit nesirler de onun etkisi altında kalmıştır. Bu dönemin nesri hakkında göze çarpan ve dikkat çeken önemli konulardan biri ise, önceki devirlerde çok rağbet edilmeyen mensur hikâye yazılmasına önem verilmiş olmasıdır. Bu hikâyeler genellikle sade nesir olup halk diline daha yakındır. Bunlar arasında *İskendernâme*, *Tûtînâme*, *Rezmnâme*, *Şemse u Geggehî* hikâyeleri, *Ramayana*, *Mehabaharata* tercümeleleri, *Hezâr Gîsû*, *Şîrinnâme*, *Cehâr Dervîş*, *Nûş Âferinnâme* vb. eserler gösterilebilir (Gökhan, 2004:66).

Safevi dönemi edebiyatının en belirgin özelliklerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

- a. O döneme kadar Arapça yazılan dini eserler Farsça yazılmaya başlanmıştır.
- b. Moğol ve Timur dönemlerinde kullanılmaya başlanan ağır ve ağdalı üslup kaldırılırken yerine Hind üslubu denilen, şiire yeni bir özellik kazandıran ince duygular ve hayallerle süslü bir üslup getirilmiştir.
- c. Bu devirde gazel, tasavvufi şiir terk edilmiş, hem nesirde hem de nazımda büyük gerileme görülmüş teşbih, seci, istiare, cinas gibi edebi sanatlar anlaşılması çok güç bir biçim kullanılmıştır. Ancak bütün bunlara rağmen birçok şahsiyet yetişmiştir (Gökhan 2004: 30).

BİRİNCİ BÖLÜM MESNEVÎ

1. MESNEVÎ EDEBİYATI

1.1. Mesnevî Hakkında Genel Bilgiler

Mesnevî, Arapça “s-n-y” kökünden türemiş “ikişer ikişer” manasına gelen “mesnen” kelimesinin bir nispet şekli gibi görünmesinden kök ve şekil bakımından Arapçadır fakat Arap dilinde kullanılmış değildir. Araplar bu nazım şekline “muzdevice”, “kasidetü’l-muzdevice” gibi tabirler izafe etmişlerdir. (Ateş, 1957: 8/127) Mesnevîler, beyitleri oluşturan mısraların kendi aralarında kafiyeli olması sebebiyle diğer nazım şekillerine göre çok daha kolay ve rahat ifade edilmişlerdir. Bu nazım şeklinin günümüzde ifade ettiği anlama uygun ilk örnekleri Fars edebiyatında ortaya çıkmıştır. Fars şiirinin kaside ve gazelle birlikte üç temel nazım şeklinden biri olan mesnevî, iki beyitlik şiirlerden binlerce beyitlik müstakil kitaplara kadar değişik uzunluklarda eserler vücuda getirilmiştir. Mesnevîlerin her beytinin kendi arasında kafiyeli oluşu (aa /bb /cc ...) ve genellikle aruzun kısa bahirleriyle yazılmış olmasından dolayı konu bütünlüğünü sağlamak ve anlatım açısından şairlerce çok kullanmışlardır. Yaygın görüşe göre Mesnevî yazımında daha çok yedi vezin (hezec-i müseddesten *mefâîlün - mefâîlün - feûlün* ile *mefûlü - mefâîlün - feûlün*; remel-i müseddes bahrinden *fâilâtün - fâilâtün - fâilün* ile *feilâtün - feilâtün - feilün*; hafif bahrinden *feilâtün - mefâîlün - feilün*; seri bahrinden *müfteilün - müfteilün -fâilün* ve mütekarib bahrinden *feûlün - feûlün - feûlün - feûl*) kullanılmıştır. (Çiçekler 2004: 29/320) Uzun destan ve hikâyeleri konu edinebildikleri gibi bazen lugaz ve muamma gibi kısa eserlerde ve küçük hikâye konularını anlatmada da kullanılırlar. Öğretici dinî-ahlâkî konulu eserlerden tıp kitaplarına, Leylâ ve Mecnûn, Ferhad ile Şîrîn gibi aşk hikâyelerinden şehrengizlere ve tarih kitaplarına kadar pek çok konuda eser bu söyleyiş ve nazım kolaylığı sebebiyle mesnevî şeklinde yazılmıştır (Aça vd, 2009: 202).

Edebiyat tarihi araştırmacılarının mesnevinin tanımı ve işlevine dair görüşleri şöyledir: Cem Dilçin, konu ile ilgili birliğin olmadığını, hikâyenin bölümlerinin

birbirine uymayan ilgisiz konular olduğundan bahsederek şu yargıya varmıştır: “*Konuda birlik sağlanmamıştır. Hikâyenin bölümleri, birbirine eklenmiş ilgisiz parçalar gibi görünür. Doğa ve olayların geçtiği ortam betimlemeleri gerçeğe uygun değildir. Hikâye kahramanları olağanüstü davranışlarda bulunurlar*” (Dilçin, 1995: 177). İskender Pala, mesnevîlerin anlatılış ve tasvirlerinin akıl ve mantık sınırından çok ileride olduğuna vurgu yaparak şunları söylemektedir: “*Mesnevîlerde olaylar bir masal anlatımı ile sürer. Anlatış ve tasvirler akıl, mantık sınırına taşarlar. Yer ve zaman belirsizdir. Tasvirlerde aşırı abartmalar göze çarpar. Hikâye kahramanları olağanüstü davranışlarda bulunurlar. Ağırılık merkezi aşk olan Mesnevîlerde cin, peri, dev, cadı, ejderha gibi masal motifleri çok bulunur*” (Pala, 1989: 337). Nihad Sami Banarlı ise, Mesnevîyi Şark-İslâm edebiyatının önemli bir türü olduğuna vurgun yaparak şunları söylemektedir: “*Mesnevî, şarkın dinî, tasavvufî veya din dışı aşk ve macera romanlarında yani Yusuf u Zeliha, Leylâ vü Mecnûn, Hüsrev ü Şirin gibi eserlerin telifinde kullanılan klâsik şekil olduğundan İslâmî Şark edebiyatında Mesnevî denilince daha çok bu çeşit eserler hatırlanır*” (Banarlı, 1987: 1/196). Güzin Dino, daha çok roman türünün ortaya çıkmadan önceki durumuna vurgu yaparak o dönemde roman yerine geçen türlerden bahsederek şunları söylemektedir: “*Romandan önce klâsik Osmanlı yazımında anlatım türü Farsça’dan kaynaklanan Mesnevîlerle kendini gösterir; bunlardan en çok bilinenler Leylâ ile Mecnûn, Yusuf ile Züleyha, Hüsrev ile Şîrîn’dir*” (Dino, 1978: 13). Şerif Aktaş ise, yapı ve muhteva olarak gruplandırarak şunları nakletmektedir: “*Mesnevî, yazılı ve sözlü her metni, arz ettiği yapı ve muhteva hususiyetleri, varlık sebepleri dikkate alınarak gruplandırılmak istendiğinde, romanların yanında yer alan ve belirli bir tarihî devirde toplumun roman ihtiyacını karşılamış olan edebî türdür*” (Aktaş 1983: 27/94).

Anadolu’da mesnevînin gelişim sürecinde Firdevsî, Nizamî, Attâr, Sâdî, Emir Hüsrev, Hâcû-yı Kirmânî, Molla Câmî gibi tanınmış İranlı mesnevî şairleri ile eserlerini Farsça veren Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’nin büyük etkisi olduğu kabul edilmektedir (Mermer vd. 2006: 105).

Mesnevîler yazılış şekillerine göre iki grupta toplanabilir:

1. Tevhid, münâcat, na't, methiye, terkiib veya terci-i bendler gibi daha çok kaside tarzında yazılan türler divanlarda, şiir mecmualarında, bazı mensur eserlerin başında, ortasında veya sonunda mevcut olan mesnevî şeklinde çok fazla uzun olmayan şiirlerin oluşturulduğu gruplar.

2. Eski Türk Edebiyatının bir çeşit manzum hikâyeye veya romanları diyebileceğimiz, tahkiye yönü olan ürünlerdir. Bu manzum hikâyeler, bütün dünya edebiyatlarında olduğu gibi Türk edebiyatında da geniş bir yer tutar. Bir aşk veya savaşı konu alan mesnevîler, nazım ile hikâyeyi birleştiren eserlerdir. Bu çeşit eserler küçük farklarla tevhid, münâcat, na't, sebep-i telif, methiye ve hatime gibi bölümlerden müteşekkildirler. Konu olarak da dinî, ahlakî, tasavvufî, tarihî ve hamâsî vb. gibi konular işlenmektedir (Bkz. Çelebioğlu, 1999: 22-25).

1.2. Mesnevînin Türleri

Mesnevîler konularına göre aşağıdaki gibi tasnif edilmişlerdir:

a) Aşk Konulu Mesnevîler: Ana konusu aşk ve macera olan mesnevîler de sanat yönü daima ön plandadır. Okuyucunun edebi zevkine hitap eder. Kahramanlar arasındaki aşk mecâzi olabileceği gibi bazen de kahramanların mecâzi aşktan ilahî aşka yükseldikleri Mesnevîler de vardır. Bu gruba giren belli başlı Mesnevîler şunlardır: *Yusuf u Züleyha*, *Leylâ vü Mecnûn*, *Hüsrev ü Şirin*, *Cemşid ü Hurşid*, *Vamuk u Azrâ*, *Gül ü Bülbül*, *Şah u Gedâ ve Şah u Derviş*, *Beng ü Bâde*.

b) Dinî ve Tasavvufî Mesnevîler: Dini ve tasavvufî konuları anlatıp öğretme amacı güden mesnevîlerdir. Bu mesnevîler dini öğütler verir, kutsal yerleri anlatır. Ayet ve hadislerin çeviri ve şerhleri, Hz. Muhammet ve yakınları hakkındaki çeşitli hikâyeler, mevlidler, miraciyeler, ilmihaller, Muhâmmediye ve benzerleri bu tür mesnevîlerdir. *Garîbnâme*, *Mantıku't-Tayr*, *Hüsn ü Aşk* bu türe örnek verilebilir.

c) **Ahlaki ve Öğretici Mesnevîler:** Ahlaki ve öğüt verme yönü ağır basan mesnevîlerdir. Daha çok insanlara öğüt vermek amacıyla yazılmışlardır. İnsanın fiziki yapısıyla, ahlaki yönü arasında ilişki kurar. Temsil yoluyla öğüt veren eserlerdir. *Lutfiyye, Hayriyye* bu gruba girer.

d) **Savaş ve Kahramanlık Konulu Mesnevîler:** Konusunu tarihten ve menkıbelerden alan mesnevîlerdir. Belli bir dönemin tarihi olaylarını, seferlerini, savaşlarını ve fetihlerini anlatır. Hz. Muhammed'in, Hz. Ali'nin savaşlarını anlatır. *İskendernâmeler, Battalnâmeler, Şahnâmeler* bu tür mesnevîlerdir. *Gazavâtnâmeler* ve *Mihaloglu Ali Bey'in Gazavâtnâmesi* bu türün örneğidir.

e) **Bir Şehri ve Güzelleri Anlatan Mesnevîler:** Şairlerin gördükleri, yaşadıkları yerleri, olayları insanları, meslekleri, düğünleri anlatan mesnevîlerdir. *Şhregizler, Surnâmeler, Tarifnâmeler* bu tür Mesnevîlerdir. *Bursa Şhregiz'i* bu türden mesnevîlere örnek olarak verilebilir.

f) **Mizahi Mesnevîler:** Toplumda yaşayan insanların eksik yönlerini, toplumun aksayan yönlerini hiciv yoluyla anlatan mesnevîlerdir. Eğlendirerek düşündürmeyi amaçlar. Şeyhî'nin *Harnâme'si* bu türün en önemli örneğidir (Bkz. Dilçin, 1995: 178-201; Ünver, 1986: 438-443; Kartal, 2011: 627-640; Kartal, 2013: 147-164).

1.3. Mesnevînin Düzenleş Biçimi

Belli bir konuyu işleyen, bağımsız bir kitap olarak yazılmış mesnevîlerin plânları, çoğu zaman benzerlik gösterirler. Üç bölüm halinde ele alınırlar.

- a. Giriş bölümü
- b. Konunun işlendiği bölüm
- c. Bitiş bölümü

Bazı dönemlerde (13.-14. yy.) bölümlerin kesin çizgilerle ayrılmadığı görülür. Ahmed Fakîh'in *Kitâbu Evsâfi Mesâcidi's-şerîfe* (Mazıoğlu, 1974) adlı kısa mesnevîsinde, Şeyyad Hamza'nın *Yûsuf u Zelîhâ*'sında (Dilçin, 1946), Yunus Emre'nin

Risâletü'n-Nushiyye' sinde (Gölpınarlı, 1965), Gülşehrî'nin *Mantıku't-Tayr'* ında (Levend, 1957) bu üç bölüm açıkça görülmemektedir. Kiminde hem giriş hem de bitiş bölümü, kiminde ise ikisinden biri bulunmamaktadır (Bkz. Ünver 1986: 433; Kartal, 2013: 93; Kartal, 2011: 605).

1.3.1. Giriş Bölümü

Giriş bölümünde şu sıra takip edilir:

1. Besmele: İslâmî kurallara uygun olarak mesnevîler de besmele ile başlar. Ancak her zaman eserin başında yer alan besmele, mesnevîdeki ilk şiirin ilk beytini oluşturabildiği gibi, mesnevî metninin dışında da kalabilir. İlk beyitteki besmele kimi mesnevîlerde vezne uymaz, fakat diğer mısra ile kafiyeli olduğundan, bir mısra gibi görünür. Başında besmele bulunan nazım tevhîd ya da münâcât olabileceği gibi, bütünüyle besmeleye ayrılmış bir şiir de olabilir. Şair bu şiirde besmelenin faziletinden, her işe onunla başlamak gerektiğinden söz eder, besmelede bulunan her harfin neye delâlet ettiğini anlatır. (Bkz. Kartal, 2011: 605; Kartal, 2013: 99; Ünver, 1986: 434)

2. Tevhîd: Mesnevîlerde, tevhîd ve münâcâtın sırası her zaman aynı olmayabilir. Şair isterse tevhîdi isterse münâcâtı öne alabilir. Tevhîdin sözlük anlamı, “bir kılma, bir sayma, Allah’ın birliğine inanmadır.” Edebiyat terimi olarak ise, “Allah’ın varlığını ve birliğini dile getiren manzume anlamında kullanılır.” Ayrıca, giriş bölümünde tevhîd bulunmayan mesnevîlerin sayısı da epeyce vardır. Ancak başında tevhîd bulunan mesnevîler daha çoktur. Şairler tevhîd başlığı altında Allah’ın *Esmâ-i Hüsnâ*’sını ve sıfatlarını sayarlar (Bkz. Ünver, 1896: 434; Kartal, 2013: 112; Kartal: 2011: 610).

3. Münâcât: Allah’a yakarış anlamında kullanılmaktadır. Şairler, kulun güçsüzlüğünü, her konuda Allah’ın yardımına muhtaç olduğunu ifade ederler. İnsanoğlunun günah işlemekten kurtulamadığını, buna rağmen Allah’ın bağış kapılarını açık tuttuğunu bildirirler. Kimi mesnevîlerde şair, eserini tamamlayabilmek için, onun yanlışlardan ve eksiklerden uzak olması, okuyanlar tarafından beğenilmesi için Allah’a yakarır (Bkz. Ünver, 1896: 435; Kartal, 2013: 115; Kartal: 2011: 611).

4. Na't: Hz. Muhammed'i övmek üzere yazılan şiirlere "na't" denir. Bununla birlikte, "na't" teriminin dört halife ve başka din büyüklerine yazılan övgü şiirleri için de kullanıldığı görülmektedir. Ancak geniş anlamda daima Hz. Muhammed için yazılan övgü söz konusudur. O, kendisinden önce gelen peygamberlerden üstündür, iki cihanın sultanıdır, son peygamberdir, fakat onun nuru bütün varlıklardan önce yaratılmıştır. O, Allah'ın *sen olmasaydın felekleri yaratmazdım* dediği yüce peygamberdir. O, *fakirlik övüncümdür* diyen, Ahmed, Mahmûd, Muhammed, Mustafâdır. Şair, Hz. Muhammed'in mi'râc ve mucizâtını ayrı başlıklar altında işlemişse de na'tta bu yönler ağırlık vermez, bir iki beyitle ele alır. Onun şefaatinin dileyerek eserine hitam verir (Bkz. Ünver, 1896: 435; Kartal, 2013: 117; Kartal: 2011: 612).

5. Mirâc: Sözlük anlamı merdiven, göğe yükselme olan mirâc, Hz. Muhammed'in Allah'ın katına yükselmesi olayına verilen isimdir. Şairler, mesnevîlerde bu başlık altında mi'râc olayını anlatarak Hz. Muhammed'i yüceltirler. İslami-Türk edebiyatımızda başlı başına bu olayı konu alan *Mirâcnâmeler* de yazılmıştır. (Akar, 1980) Mesnevîlerin giriş bölümlerinde mirâc olayını anlatan şiirlerde, Hz. Muhammed'in Allah'ın katına yükselmesi konu edilir. Cebrail'in gelişi ve Burak'ı getirmesi, Hz. peygamber'in Mescid-i Aksâ'da namaz kılması, göğe yükselmesi ve her felekten geçişi, Cebrail'in Sidreden öteye geçemeyişi, Hz. Muhammed'in Allah'a *iki yay uzaklığından da az yaklaşması*, ümmeti için dileklerde bulunması, yeryüzüne dönüşü ve yatağını henüz soğumamış olarak bulması gibi konular üzerinde durulur (Bkz. Ünver, 1896: 435; Kartal, 2013: 120; Kartal: 2011: 613).

6. Mucizât: Mucize kelimesinin çoğulu olan mucizât peygamberlerin gösterdikleri olağanüstü haller, peygamberliklerini kanıtlayan mucizeler anlamına gelir. Şairler mucizât başlığı altında peygamberleri yüceltirler. Bunlar arasında Hz. Muhammed'in doğumundan önce ve doğumu sırasında görülen olağanüstü haller, çocukluğunda başka çocuklardan farklılığı, düşmana toprak saçıp onları kör etmesi, parmağıyla ayı ikiye ayırması, parmağından askerlerinin susuzluğunu giderecek kadar su akıtması, körleri iyileştirmesi, diktiği hurmanın hemen yemiş vermesi, elinde

kertenkelenin dile gelmesi, önüne konmuş olan pişmiş zehirli kuzunun ona benden yeme demesi vb. bu başlık altında anlatılan mucizeler vardır (Bkz. Ünver, 1896: 436; Kartal, 2013: 121; Kartal: 2011: 614).

7. Medh-i Çehâr-yâr: Hz. Muhammed'in dört yakını, dört dostu, dört halifesi, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali için yazılan övgü şiirleridir. Kimi mesnevîlerin giriş bölümlerinde, şair na'ttan veya varsa buna bağlı olan mirâc ve mucizât başlıklarından sonra dört halife övgüsüne geçebilir. Bu konudaki övgüler ayrı başlıklar altında verilebileceği gibi, bir başlık altında dört halifenin anıldığı da olur (Bkz. Ünver, 1896: 436; Kartal, 2013: 122; Kartal: 2011: 614).

8. Padişah İçin Övgü: Hemen hemen bütün mesnevîlerin giriş bölümünde bulunan bu başlıkta, şair hükümdara bağlılığını dile getirerek, eserinin kabul edilmesini diler. Onu kahramanlığından, adaletinden, kereminden ötürü över, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, Hz. Muhammed'in halifesi cihan sultanlarının en büyüğü diyerek yüceltir. Kimi mesnevîlerde şair yoksulluk ve işsizlikten yakınarak, padişahın yardımını ister. Bu övgü hemen her zaman padişahın ömrüne ve devletine dua ile biter (Bkz. Ünver, 1896: 436; Kartal, 2013: 131; Kartal: 2011: 618).

9. Devlet Büyüğüne Övgü: Mesnevîlerin giriş bölümlerinde şairler, padişahın sonra sadrazam, vezir, şeyhülislâm, kazasker vb. gibi devlet büyüklerinden birini de medh edebilirler. Bu övgüde övülen devlet büyüğünün mevki, adaleti, ilmi, cömertliği, ilim ve hüner sahiplerine ilgi göstermesi vb. noktalar üzerinde durulur (Bkz. Ünver, 1896: 436; Kartal, 2013: 135; Kartal: 2011: 619).

10. Sebeb-i Te'lif: Mesnevîlerin giriş bölümlerinde hemen hiç ihmal edilmeyen başlıklardan biri de sebeb-i te'lif bölümüdür. Bu başlık altında şair eserini niçin yazdığını, onu bu eseri yazmaya yönelten sebebi açıklar. Başlık “sebeb-i nazm-ı kitâb”, “sebeb-i tertîb”, “sebeb-i tahrîr” biçiminde de yazılabilir. Farsçadan çeviri olan kimi mesnevîlerde bu başlık “sebeb-i terceme” olarak geçer (Bkz. Ünver, 1896: 437; Kartal, 2013: 136; Kartal: 2011: 620; Aça vd., 2009: 203).

Mesnevîlerin giriş bölümlerinde mesnevî nazım şekliyle yazılmış kısımlardan başka “kaside”, “kıt’a”, “tercî-i bend” gibi nazım şekilleri de kullanılmıştır. Bunlar arasında pek azı vezin bakımından mesnevî veznine uyar, çoğunun vezni mesnevîde kullanılan vezinden farklı olabilir.

1.3.2. Konunun İşlendiği Bölüm

Mesnevîlerde “âğâz-ı dâstân”, “matla-ı dâstân”, “âğâz-ı kıssa”, “âğâz-ı kitâb” gibi başlıklarla başlayan konunun işlendiği bölüm, mesnevînin ana bölümüdür. Burada ele alınıp anlatılan konular, eserden esere değişebilir. Bu değişkenlik, bölümün genel plânında da kendisini gösterir. Edebiyatımızda mesnevîlerin bu bölümde ele alınan konulara göre tasnif edildiği açıkça görülmektedir (Bkz.Yücel 1933: 128; Ünver, 1896: 438; Kartal, 2013: 145; Kartal: 2011: 626).

1.3.3. Bitiş Bölümü

Mesnevîlerin bitiş bölümleri, plân yönünden konunun işlendiği bölüm gibi değişiklik göstermez. Giriş bölümünde olduğu gibi, bu bölüm için de çoğunluğu içine alan bir plân verilebilir. Beyit sayısı az olmayan uzun mesnevîlerde, bitiş bölümü asıl konudan belli başlıklarla ayrılır. Bu başlıklarda çoğunlukla Arapça “hatm” (sona erdirmе, bitirme), mastarı veya aynı kökten türemiş “hâtime” sözü vardır. Başlık ya Arapça kurala göre (Hâtimetü'l-kitâb... gibi) ya da Farsça kurala göre yazılmış bir tamlama (Hâtime-i kitâb gibi)'dir. Bunların yanı sıra Arapça-Farsça birleşik isim olan “Hatm-şuden-i, Tamâm-şuden-i” gibi başlıklar da görülebilir. Kimi mesnevîlerde konunun işlendiği bölümle “hâtime” başlığı arasında, tevhîd, münâcât, mev'ize, temsil, fahriyye gibi başlıklar görülebilir. Mesnevînin işlendiği konu tamamlandığına göre, bu başlıkları da “bitiş bölümü” içinde sayabilirler. Kimilerinde ise başlık, “hâtime” yanında başka bir amacı da anlatır: *Husrev ü Şîrîn*'deki “Hatm-i Kitâb ve Medh-i Sultân Murâd”, *İskendernâme*'deki “Der Temsil ve Hâtime-i Kitâb”, *İşknâme*'deki “Münâcât ve Hâtime-i Kitâb” örneklerinde görüldüğü gibi (Bkz. Ünver, 1986: 447-450; Kartal 2011: 641; Aksoyak, 1998: 213-221; Kartal 2013: 168).

2. TÜRK EDEBİYATINDA MESNEVÎ

Türk edebiyatında ilk mesnevî, Yusuf Has Hacib'in 1069-1070'te "feûlün feûlün feûlün feûl" vezniyle nazmettiği, 6645 beyit uzunluğundaki *Kutadgu-Bilig* adlı eseridir (Çelebioğlu, 1999: 22). *Kutadgu Bilig*, şekil ve muhtevâ yönünden Arap edebiyatının izlerini taşıdığı gibi, aynı zamanda da İslamiyet öncesi Türk edebiyatı geleneğinin izlerini taşıdığı söylenebilir (Ünver 2004: 29/323).

Mesnevî tarzı Anadolu sahasındaki ilk büyük mahsullerini Mevlânâ'nın büyük *Mesnevî*'si, Sultan Veled'in *Rebabnâme* ve *İbtidânâme*, Ahmed b. Muhammed el-Tûsîyyü'l-Kânî'nin *Kelîle* ve *Dimme* tercümesi, Nasîrüddin Yahyâ'nın *Selçuknâme*, Ebû Nasr b. Mes'ud'un *Ensü'l-kulûb* ve Hoca Dehhânî'nin *Selçuklu Şehnâme*'si gibi Farsça nazmedilmiş eserlerle vermiştir. Türk diliyle yazılmış ilk mesnevîler arasında müellifi bilinmeyen *Abdürrezak Destânı* sayılabilir. Anadolu Selçukluları devrinde Anadolu'da yazıldığı halde bugün elimizde bulunmayan Türkçe eserler de vardır. Bunlar, Gülşehrî'nin *Mantiku't-tayr*'ında haber verdiği ve acemice yazıldığını söylediği manzum *Şeyh San'ân Kıssası* ile Şeyyâd İsâ'nın *Salsalnâme* isimli eseridir. Fuad Köprülü'nün 13. yüzyılda yazıldığını söylediği *Salsalnâme*, bir kahramanlık hikâyesi olup, Salsal adlı bir devin Hz. Ali ile savaştığını, ancak yenilip yok olduğu konusunu işlemektedir. Bu hikâye, sonraki yüzyıllarda da çeşitli şairler tarafından yazılmıştır (Kartal, 2013: 262-264; Gölpınarlı, 1976: 1-2).

Farsça yazılmasına rağmen Mevlânâ'nın (ölm. 1273) 25.000 beyti aşkın altı ciltlik büyük eseri olan *Mesnevî*, Türk edebiyatında derin izler bırakmış ve yüzyıllar boyunca Türkler tarafından okunup yorumlanması bakımından mesnevî nazım şeklinin Anadolu'daki en büyük ürünü olarak kabul edilmiştir. Aruzun "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbıyla yazılan bu eserin düzenlenme biçimi birbiri içine girmiş ilgi çekici hikâyelerden oluşmaktadır. Daha çok tasavvufî ve ahlâkî öğütler bulunan bu hikâyelerin biri bitmeden diğer bir konuya geçildiği zannedilmesine rağmen tekrar önceki konu anlatılmaya devam eder. Böylece okuyucu eseri ilgiyle okumak üzere sürekli dikkat ve merak içinde bırakılır. Eseri oluşturan hikâyelerin çoğunluğu ayet ve hadislerin izah ve

yorumundan ibaret olup bu bakımdan Mesnevî çoğu zaman Kur'an'ın özü anlamında "Mağz-ı Kur'an" olarak adlandırılmıştır (Karaismailoğlu, 2007: 1-2/31).

2.1. 16. Yüzyılda Türk Edebiyatında Yazılmış Mesnevîler

Ele aldığımız mesnevî 16. yüzyılda yazıldığı için yalnızca bu dönemin mesnevîleri hakkında bilgi verilmesi uygun görülmüştür. Bu dönemde mesnevî edebiyatının önemli bir bölümünü dinî-tasavvufî ve ahlâkî eserler oluşturur. İbni İsâ-yı Saruhanî tarafından 1541 tarihinde telif edilen *Şerhü'l-Esmâü'l-Hüsnâ*, Allah'ın doksan dokuz güzel ismini konu alır. Lâmi'î Çelebi'nin Allah'ın doksan dokuz ismini şerh eden *Şerh-i Sâff* isimli mesnevîsi ve Bursalı Dervîş Subhî'nin de üç yüz beyt kadar olan bu türden bir manzumesi vardır. Bu yüzyılda kırk ve yüz hadislerle, kırk ayetler konulu mesnevîlerin yazıldığı görülmektedir. Kanunî devri şairlerinden olan ve Merdümî mahlaslı Abdüsselâm Efendi'nin *Tuhfetü'l-İslâm* isimli eseri de bir manzum kırk ayet ve kırk hadis tercümesidir. Hakanî'nin *Tercüme-i Hadîs-i Erba'in*'i 1603'te Câmî'den tercüme edilerek kaleme alınmıştır. Hz. Peygamber'in doğum gecesinde tamamlanarak Cıgala-zâde Yûsuf Sinan Paşa'ya sunulan eser, 3500 beyit civarındadır. Latîfî'nin *Subhatü'l-Uşşâk*'ı manzum yüz hadis tercümesidir. Eserin giriş ve sonuç bölümleri mesnevî formunda, asıl hadis metinlerinin tercüme ve şerhleri ise kıt'alardan oluşmaktadır. Sirozlu Hüseyinî'nin *Câmi'u'l-Envâr alâ-Tefsîri'l-İhlâs* adlı mesnevîsi, İhlâs Suresi'nin tefsiri mahiyetindedir.

Hz. Muhammed'in doğumunu, peygamberliğini, mucizelerini, miraç ve vefatını konu alan mevlid türleri Emîrî, Hevâyî, Visâlî Ali Çelebi, Şâhidî, Murâdî, Edirneli Abdülkerim Efendi, Keşfî, Muhibbî, Zâtî ve Şemseddîn-i Sivasî tarafından mesnevî şeklinde bu asırda yazılmıştır. Za'îfî ise, Hz. Muhammed'in savaşlarını konu alan *Gazâvâtü'n-Nebî* isimli bir mesnevî yazmıştır. Hz. Peygamber'in vücut yapısı ve güzel sıfatları hakkında Hâkânî tarafından 1598-99 tarihinde tamamlanan 712 beyitlik *Hilye-i Sa'âdet* Türk edebiyatında önemli bir yere haizdir. Şemseddîn-i Sivasî'nin Hz. Süleyman'ın hayatını konu edinen *Süleymâniyye*'si, Şemsî Ahmed Paşa'nın *İtikad-*

nâme'si ve *Şurûtü's-Salât*'ı konusunda dikkati çeken eserlerdendir. Kemâl Paşa-zâde'nin de yetmiş sekiz beyitlik bir *Şurûtü's-Salât Tercümesi* vardır. Bu yüzyılda Nizâmî-i Gencevî'nin *Mahzenü'l-Esrâr*'ına benzer bazı mesnevîlerin yazıldığı görülmektedir. Taşlıcalı Yahya'nın *Gülşen-i Envâr*'ını bu türe örnek olarak verebiliriz. Âzerî'nin *Nakş-ı Hayâl* mesnevîsi 1579 yılında tamamlanmış olup “müfteilün müfteilün fâilün” kalıbıyla yazılan eser, 3155 beyittir. Cinânî'nin *Riyâzü'l-cinân*'ı, 1578 yılında 3334 beyit olarak Nizâmî'nin *Mahzenü'l-esrâr*'ına nazîre olarak yazılmıştır. Âlî'nin 1562 yılında nazmederek Şehzade Selim'e sunduğu *Tuhfetü'l-uşşâk* isimli mesnevîsi de Nizâmîye nazire olarak yazılan diğer bir eserdir. Bursalı Rahmî'nin *Gül-i Sad-berg*'i 1567'de tamamlanmış olup 1550 beyit civarındadır. Emîrî'nin on makaleden oluşan *Gülşenü'r-Râz*'ı, on sohbetten oluşan *Sohbetnâme*'si ile Taşlıcalı Yahya'nın *Usûlnâme*'si de bu dönemde yazılan mesnevîler olarak karşımıza çıkmaktadır. Edirneli Nazmî de, Attâr'ın *Pendnâme*'sini 1559 tarihinde üç bin beyitle tercüme etmiştir. *Pendnâme*'yi tercüme eden başka bir şair de Emre'dir. Güvâhî de 2133 beyit olan *Pendnâme*'sini yine bu dönemde yazmıştır.

Bu yüzyılda Attâr'ın *Mantıku't-tayr*'ının tek manzum tercümesi Za'îffî'nin *Gülşen-i Sîmurg* isimli mesnevîsidir. Bu dönemde Feridüddîn-i Attâr'ın *Mantıku't-Tayr* isimli mesnevîsi gibi eserler de kaleme alınmıştır. Bunlardan biri asıl adı Derviş Şemseddin olan Şemsî'nin *Deh-murg*'udur. Şâhidî 1536 yılında 457 beyit olan *Gülşen-i Vahdet*'i tasavvufi mahiyette yazmıştır. Şemseddîn-i Sivasî'nin *Gülşen-âbâd*'ı da çiçeklerin karşılıklı konuşmalarını konu edinen bir mesnevîsidir. Attâr'ın *İlâhînâme*'sinin muhtasar tercümesi olan 4791 beyitlik *İbret-nümâ* isimli bir diğer mesnevîsi de yine Sivasî'nin kaleminden çıkmıştır. Ayrıca, Şemseddîn-i Sivasî 2282 beyitten meydana gelen *Heşt-Bihişt* mesnevîsini 1584 yılında yazmıştır.

Şahidî, mesnevînin her cildinden yüz beyit seçip her beytini 5 beyitle açıklanmasını yaparak oluşturduğu *Gülşen-i Tevhîd* adlı eserini yazmıştır. Gülşenî tarikatının kurucusu İbrâhîm-i Gülşenî ise, Mevlânâ'nın mesnevîsine 40.000 beyitlik Farsça *Masdar-ı Ma'nevî* isimli bir nazire yazmıştır. *Râznâme*, *Pendnâme*, *Sîmurnâme*

ve *Kıdemnâme* Gülşeni'nin Türkçe nazmettiği başka mesnevîleridir. Ayrıca, Câmî'nin *Sübhâtü'l-Ebrâr*'na nazire olarak Taşlıcalı Yahya 3051 beyitlik *Gencîne-i Râz* isimli eserini 1540 yılında yazmıştır. Yüzyılın didaktik-ahlâkî mesnevîlerden biri de Cinânî'nin *Cilâü'l-Kulûb*'udur. Gelibolulu Âlî'nin 2834 beyitten oluşan *Riyâzu's-sâlikîn* adlı eseri 1590 yılında yazılmıştır. Bâyezîd-i Rûmî'nin 5101 beyitlik *Sırr-ı Cânân* isimli Mesnevîsi 1516'da kaleme alınan 18 bölüm ve 4 fasıldan oluşan eser, Muhiddîn-i Arabî'nin *Fusûsü'l-Hikem* adlı eserine haşiye olarak yazılmıştır. Bu tür eserler arasında Behiştî'nin *Heşt Behişt*'i, 1556 tarihinde 1124 beyit olarak kaleme alınmıştır. İran'lı şair Kâtibî'nin *Deh-bâb* isimli mesnevisine nazire olarak Üsküplü Atâ'nın *Tuhfetü'l-Uşşâk* adlı eseri 1505 tarihinde telif edilmiştir.

16. yüzyıl mesnevî edebiyatının önemli bir kısmını da çift kahramanlı aşk mesnevîleri oluşturur. Bu devirde yazılan aşk hikâyeleri arasında *Hüsrev ü Şîrîn*'ler önemli bir yer tutar. Bu konudaki öncü şairlerden Âhî'nin *Hüsrev ü Şîrîn*'i yarım bıraktıktan sonra, onda geçen bazı beyitleri *Hüsn ü Dil* isimli eserinde kullanmıştır. Bir diğer *Hüsrev ü Şîrîn* yazarı Celîlî, 25 yaşında yazmaya başladığı 2109 beyitlik eserini 1512'de çok kısa bir sürede bitirerek, Yavuz Sultan Selim'e sunmuştur. Bu yüzyılda ele alınan aşk mesnevîlerinden olan *Leylâ ve Mecnûn* hikâyeleri birçok şair tarafından ustalıklı ele alınmışlardır. Fuzûlî'ye asıl şöhretini getiren eseri *Leylâ ve Mecnun* mesnevisini 1555 yılında yazmıştır. Bu eser, Türk edebiyatının en büyük şaheserlerinden biri olup kendinden önce ve sonra yazılan bu konuya ait eserler içerisinde çok büyük bir öneme sahiptir. Bu yüzyılda Sevdâî, Hakîrî, Lârendeli Hamd, Celîlî, Celâlzâde Sâlih, Halife, Atayî de *Leylâ ve Mecnûn* mesnevîleri yazmışlardır. Yüzyılın *Yûsuf ve Züleyhâ* hikâyesi nazmeden şairlerinden Kemâl Paşa-zâde, Taşlıcalı Yahya, Celîlî, Şerîfî ve Gubârî Abdurrahmân'ın eserleri günümüze kadar ulaşmış, Likâî, Nimetullâh, Halife, Kâmî Mehmed, Ziyâî Yûsuf, Şikârî, Manastırlı Kadı Sinan ve Hevâî Mustafa'nın bu konuda eser verdikleri çeşitli kaynaklarda belirtilmiş olmasına rağmen eserleri zamanımıza kadar ulaşamamıştır. Bu eserler arasında Taşlıcalı Yahya'nın eseri en tanınmış olup 5179 beyitten müteşekkildir. Kemâl Paşa-zâde'nin 1492-1512 yılları

arasında yazdığı tahmin edilen *Yûsuf u Züleyhâ*'sı şairin ifadesiyle 7777 beyit olarak düzenlenmiştir.

Bu asırda işlenen aşk konulu mesnevîlerden biri de *Mihr ü Mâh*'tır. Gelibolulu Âlî yaşadığı bir aşk macerasının etkisiyle 1561 tarihinde henüz yirmi yaşındayken yazdığı *Mihr ü Mâh* mesnevîsini, Konya'da bulunan Şehzade II. Selim'e takdim etmiştir. Şairin bir diğer eseri de *Mihr ü Vefâ* 1563 tarihinde Konya'da yazılıp aynı şehzadeye takdim edilmiştir. Hâşimî'nin *Mihr ü Vefâ*'sı 1541'de 6500 beyit olarak yazılmıştır. Harîmî'nin 1562-63'te bitirdiği *Mihr ü Vefâ*'sı sekiz bin beyit civarında olduğu kaydedilmektedir. Mustafa Çelebi de bu asırda *Mihr ü Vefâ* yazmıştır. Abdî'nin *Cemşîd ü Hûrşîd*'i 5940 beyit olup 1558'de Manisa'da yazılıp şehzade II. Selim'e sunulmuştur. Bu dönem kadın şairlerinden Hubbî Ayşe Kadın adında birinin de *Cemşîd ü Hûrşîd*'i olduğu söylenmektedir. Abdî'nin 1577'de nazmettiği *Gül ü Nevrûz* ve diğer adıyla *Nûzhetnâme-i Abdî* isimli mesnevîsi, Hâcû'nun aynı adlı eserinin tercümesidir. Aynı şairin *Niyâznâme-i Sa'd u Hümâ*'sı 1074 beyitten oluşmaktadır.

Taşlıcalı Yahya'nın hamsesini meydana getiren eserlerden biri olan *Şâh u Gedâ* mesnevîsi, 1537 yılında yazıldığı tahmin edilmektedir. Temsilî bir aşk hikâyesi olan *Şem u Pervâne* konulu mesnevîleri, Lâmi'î Çelebi, Zâtî ve hamse sahibi şairlerinden olan Kalkandelenli Muîdî yazmıştır. Zâtî'nin 1531'de tamamladığı *Şem u Pervâne*, 3937 beyittir. Lâmi'î Çelebi'nin 1522 tarihinde yazarak Kanunî Sultan Süleyman'a sunduğu *Şem u Pervâne*, tasavvufî ve alegorik bir aşk hikâyesidir. Muîdî'nin aynı isimdeki küçük eseri ise 650 beyittir.

Bu yüzyılda mesnevî tarzında konu edinen aşk hikâyelerinden biri de *Vâmık u Azrâ*'dır. Lâmi'î Çelebi'nin *Vâmık u Azrâ*'sı, Unsurî'nin aynı adlı eserinin, Kanunî'nin arzusu ve Kazasker Kadirî Çelebi'nin teşvikiyle altı ayda tercümesiyle meydana gelmiştir. Kalkandelenli Muîdî ve Manisalı Câmi'î'nin de *Vâmık u Azrâ* mesnevîleri vardır. Muîdî'nin eseri günümüze kadar gelmemiştir, sadece kaynaklarda adından söz edilmektedir. Bu dönem şairlerinden Mostarlı Ziyâî ile Bedîî birer *Varka ve Gülşâh* mesnevîsi yazmışlardır. Bunlardan Ziyâî'nin bugüne kadar bulunamamıştır. Bedîî'nin

mesnevîsi ise altı bin beyit civarında olup bir nüshası İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunmaktadır. Bihîştî'nin *Cemşâh u Âlemşâh*'ı yaklaşık 2500 beyitten oluşur. Lâmi'î Çelebi'nin *Salâmân u Absâl*¹, Abdurrahman-ı Câmî'nin aynı adlı eserinden tercüme olup 1903 beyitten oluşmaktadır. Fazlî'nin de Şehzade Mustafa adına 1552 yılında yazdığı *Gül ü Bülbül* mesnevisi vardır. İznikli Bakâî'nin de 1565'te yazdığı *Gül ü Bülbül* mesnevîsi bulunmaktadır.

16. yüzyıl mesnevî edebiyatının bir diğer konusu İskender, Behrâm-ı Gûr gibi tarihî şahsiyetler çevresinde oluşan tarihî, destanî ve menkıbevi eserlerdir. Kaynaklar Karamanlı Figânî'nin İskendernâme yazdığını belirtmişlerdir. Ancak bu eser henüz bulunamamıştır. Bu dönemde *Heft-peyker* mesnevîsini yazarlardan Lâmi'î Çelebi'dir. Kâtib Çelebi, Hâtifi'nin *Heft-peyker*'e cevap olarak yazdığı *Heft-manzar* isimli bir eseri olduğunu belirtmiştir. Figânî de *Heft-peyker* yazar şairlerdendir.

Manzum tarihçilik bu yüzyılda da devam etmiştir. Gubârî 1551'de Kanunî'nin emriyle Farsça ve 60.000 beyit civarında *Şâhnâme* adlı manzum bir Osmanlı tarihi yazmıştır. Hadîdî'nin 1523-24 yılında tamamladığı ve altı bin beyitten fazla olan *Tevârîh-i Âl-i Osmân*'ı vardır. Şükrî-i Bitlisî'nin *Fütûhatü's-Selîmiyye* adıyla anılan *Selîmnâme*'si 5825 beyittir. Bahârî'nin *Üngürüs Fetihnâmesi*, 1526 yılında yazılmıştır. Eyyûbî'nin 1495 beyitten müteşekkil olan *Menâkıb-ı Sultan Süleyman*'ı, Kanunî'nin Belgrat, Rodos, Budin gibi seferlerini anlatır. Fütûhî Hüseyin Çelebi'nin *Enîsü'l-guzât* isimli mesnevîsi, 1526 Macaristan Seferi'ni anlatan bir mesnevidir. Hakî Efendi'nin Kanunî emriyle nazmettiği *Süleymannâme*, altı bin beyit civarında olup Erivan ve Nahçıvan seferlerini konu edinmektedir. Mahremî'nin on bin beyit civarında olduğu söylenen *Süleymannâme*'sinde, Kanunî'nin tahta çıkışından Bağdat Seferi'ne kadar olan fütuhat anlatılır. Merâhî'nin *Fetihnâme-i Sefer-i Sigetvar*¹, Kanunî'nin son seferi olan Zigetvar ele alınmıştır.

Bu dönemde Firdevsî'nin meşhur mesnevîsi *Şehnâme*'nin de Türkçeye tercüme edildiği görülmektedir. Diyarbakırlı Şerîfi, *Şehnâme*'yi memleketinde tahsilini tamamlayarak geldiği İstanbul'dan sonra gittiği Mısır'da 56506 beyitle Türkçeye

tercüme ederek Sultan Kansu Gavri'ye takdim etmiştir. Kaynaklarda Bursalı Celîlî'nin de *Terceme-i Şehnâme*'si bulunduğu belirtilmektedir.

Mesnevî konularından biri de şehrengizlerdir. Zâtî'nin *Edirne Şehrengizi* bu konuda yazılmış ilk eserlerdendir. Lâmi'î Çelebi'nin Kanunî'nin Bursa'yı ziyaret edeceği haberi üzerine 1522'de yazdığı *Şehrengîz-i Bursa* adlı eseri toplam 656 beyittir. Azîzî'nin *Nigâr-nâme*'si 125 beyittir. İshak Çelebi'nin *Bursa Şehrengizi* 118 beyittir. Aynı şairin *Üsküp Şehrengizi*, Hayretî'nin *Belgrat Şehrengizi*, *Yenice Şehrengizi*, Taşlıcalı Yahya'nın *İstanbul Şehrengizi*, Usûlî'nin *Yenice Şehrengizi* ile Âlî'nin *Gelibolu Şehrengizi* de bu yüzyılda yazılmış şehrengizler arasında sayılmaktadır.

Sûrnâmeler, şehzadelerin sünnet düğünleri ile hanım sultanların evlenme düğünlerini anlatan manzum veya mensur eserlerdir. Bu asırda Gelibolulu Âlî'nin *Câmi'u'l-buhûr Der-Mecâlis-i Sûr* adlı eserinde 1582 tarihinde III. Murad'ın şehzadesi III. Mehmed için yapılan sünnet düğünü anlatılmakta ve eser 2775 beyittir. Celîlî'nin *Hecr-nâme*'si *Sergüzeşt-nâme* türünde olup 1509'da kaleme alınmıştır. Rumelili Za'îfî'nin *Sergüzeşt-i Za'îfî* isimli mesnevîsinde şairin fizikî ve rûhî özellikleriyle çektiği çileler samimi bir şekilde anlatılmıştır. Mûyî'nin kendi hasbihâli olan *Nâlân u Handân*, 2759 beyit olup 1550 tarihinde kaleme alınmıştır. Gelibolulu Âlî'nin *Hulâsatu'l-ahvâl der Letâfet-i Mevâ'iz-i Sahîhu'l-hâlî* bu türden eserlerdendir. Sâkînâmeler; saki, içki, kadeh ve sürahi, sevgili, musikî ve musikî aletleri ile meclisten bahseden daha çok manzum eserlerdir. Bunların tamamında aynı zamanda meyhanetekke, şarap-ilâhî aşk, saki-mürşid gibi sembol ve tevillerin kullanıldığı tasavvufî bir atmosfer de bulunur. Hayretî'nin 102 beyitlik *Sâkînâme*'si vardır. Taşlıcalı Yahya ise 48 beyitlik bir *Sâkînâme* yazmıştır. Revânî'nin 694 beyit olup Sultan Selim'e sunulan bir *İşretnâme*'si vardır.

Bu yüzyılda kıyafetnâmeler de kaleme alınmış mesnevîlerdendir. İlyas İbni İsbâ-yı Saruhanî ve Abdülmecid İbni Şeyh Nasuh'un kaleme aldıkları kıyâfetnâmeler bu asırda yazılan mesnevîlerdendir. Bu yüzyıldaki *manzum sözlükler* arasında *Tuhfe-i Şâhidî*, Mevlevî şeyhlerinden Şâhidî İbrahim Dede tarafından 1515 yılında

nazmedilmiştir. Bursalı Lâmi'î Çelebi tarafından kaleme alınan *Lügat-i Manzume*, 169 beyitten ibarettir. İmâd-zâde Velî b. Yûsuf-ı İmâdî tarafından da Farsça-Türkçe manzum bir sözlük yazılmıştır. Osmân b. Hüseyin-i Bosnevî tarafından 1583 tarihinde yazılan *Manzume* isimli eser de Farsça-Türkçe manzum bir sözlüktür. Müellifi bilinmeyen *Nazmü'l-Esâmî*, 16. asrın ikinci yarısında yazılmıştır. Arapça-Farsça-Türkçe manzum sözlük olan *Lügat-i Abdülkerim*, Kerîmî mahlasını kullanan Şeyhü'l-harem-zâde Şeyh Abdulkerîm-zâde tarafından 1594 civarında yazılmıştır (Bkz. Kartal, 2013: 378-441; Kartal, 2011: 672-674).

3. FARS EDEBİYATINDA MESNEVÎ

Fars edebiyatında en eski mesnevî örnekleri müteferrik beyitlerden ibarettir. Rivayete göre Ebû Şekûr Belhî, İran edebiyatında Farsça ile mesnevî yazan ilk şairlerden birisidir. İlk eserleri ise, İran'ın destanî tarihini konu edinen Mesûdî ve Dakîkî gibi şairlerin *Şâhnâme*leriyle *Âferînnâme*, *Pendnâme* gibi öğüt kitaplarından oluşmaktadır. Özellikle Gazneliler devrinde (10.-11. yüzyıllar) gelişen bu nazım şekli ile pek çok eser yazılmış olmasına rağmen bugüne Firdevsî'nin *Şehnâme*'si, Ayyûkî'nin *Varka ve Gülşah*'ı ve Unsûrî'nin *Vâmik u Azrâ*'sı gibi bir kaç eser gelebilmiştir. Bu eserlerde önce tevhid, sonra naat, daha sonra eserin ithaf edildiği hükümdarın medhi ve nihayet sözün değerine dair bölümlere yer verildiğini görülmektedir. Büyük Selçuklular devrinde (10.-11. yüzyıllar) de bu tarz bir hayli rağbet görmüş, ancak konu bakımından önceleri İran'ın destanî tarihini esas alan eserler yerlerini İslâmî ve tasavvufî eserlere bırakmaya başlamışlardır. Attar'ın *Mantiku't-Tayr*, *Musîbetnâme*, *İlâhinâme* gibi eserleriyle Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si bu konunun en tanınmış mesnevîlerindendir. Bu devirde aşk ve macera hikâyelerini ihtivâ eden, Fahrü'd-dîn Cürcânî'nin *Vîs ü Ramîn*'i ile Firdevsî'ye isnad edilen *Yûsuf u Züleyha* gibi eserler de görülmektedir (Ateş, 2001: 8/128).

Arap edebiyatında müzdevic veya recez bahriyle nazmedildiği için urcûze adıyla anılan şiirler mesnevînin ilkel biçimi olarak kabul edilebilirse de bu nazım şeklinin günümüzde ifade ettiği anlama uygun ilk örnekleri Fars edebiyatında ortaya

çıkıştır. Mesnevî, Fars şiirinin kaside ve gazelle birlikte en çok kullanılan nazım şekillerinden birisidir. Fars edebiyatında da iki beyitlik şiirlerden binlerce beyitlik müstakil kitaplara kadar değişik uzunluklarda yazılmıştır. Mesnevîlerin her beytinin kendi arasında kafiyeli oluşu (aa-bb-cc..) ve genellikle aruzun kısa bahirleriyle yazılmış olması konu bütünlüğünü sağlama ve anlatım açısından şairlere büyük kolaylıklar sağlamıştır (Çiçekler 2004: 29/320).

Genellikle dinî, tasavvufî, destanî, menkıbevî, tarihî, ilmî, mizahî ve öğretici konuların ele alındığı, çeşitli aşk hikâyelerinin anlatılması, şairler duygu ve düşüncelerini aktarmasında kullanılan bir nazım şekli olan mesnevînin üç temel özelliği vardır.

a. Vezin birliği: Bütün mesnevîler tek bir vezinde söylenmiştir. Senâî'nin *Hadîkatü'l-Hakîka'sı*, Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Bostan'ı*, Mevlana Celaleddin-i Rûmî'nin *Mesnevî'si* vb. gibi içinde kısa mesnevîler bulunan eserlerle Firdevsî'nin *Şahnâme'si*, Esedi-i Tûsi'nin *Gerşaspnâme'si* ve Nizâmî-i Gencevî'nin *Hüsrev ü Şîrîn'i* gibi uzun Mesnevîlerin hepsi tek bir vezinle yazıldığı görülmektedir. Bugüne kadar Fars edebiyatında bir mesnevîde iki veznin kullanıldığına şahit olunmamıştır.

b. Vezinlerin mesnevînin anlam ve içeriğine göre seçildiği görülmektedir. Uzun mesnevîlerde vezin eserin içerdiği anlama göre seçilir. Örnek olarak vermek gerekirse; hamasi konularda daha çok mütekarib bahri (feûlün feûlün feûlün feûl) tercih edilmiştir. Dakîki'nin *Güşâsbnâme'si*, Firdevsî'nin *Şahnâme'si*, Esedi'nin *Gerşaspnâme'si*, Nizâmî-i Gencevî'nin *İskendername'si*, Sabâ'nın *Şehinşahname'si* vb. mesnevîler bu vezindedir.

c. Mesnevîlerin içinde gazel ve kaside gibi başka şiir kalıplarına yer verilmemesidir. Mesnevîlerdeki konu farklı olsa bile vezin hiçbir zaman değişmez. Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Bostan'ında* çeşitli konu başlıkları olmasına rağmen hepsinin vezni aynıdır. Firdevsî'nin *Şahnâme'sinde* konu gerek hamasi gerekse lirik olmasına rağmen manzumenin tamamında tek bir vezin kullanılmıştır. Ancak bazı mesnevîlerde tek bir vezinle yazma kuralına uyulmamıştır. Bu tür uygulamanın ilk örneği içinde gazeller

olan Ayyûkî'nin *Varaka vü Gülşah* adlı eserinde görülmektedir. Ayyûkî'nin gerçekleştirdiği bu yenilik Emir Hüsrev-i Dihlevî'nin dikkatini çekmiş, *Kıranü's-sa'deyn* adlı mesnevîsinde onun yaptığına ek olarak gazelin yanında kasideye de yer vermiştir. Emir Hüsrev ayrıca bu tarzda ve sekiz fasıldan oluşan *Nüh Sipîhr* adlı mesnevîsinin her faslını farklı bir vezinle yazmıştır. Emir Hüsrev'den sonra Ubeydi-Zâkânî *Uşşakname* adlı mesnevîsinin içine gazel yerleştirmiştir (Çiçekler 2004: 29/320).

Fars edebiyatında mesnevî nazım şeklinde görülen yeniliklerden biri de “zûbahreyn” veya “mülevven” mesnevîlerin yazılmasıdır. Şiirdeki kelimeler değiştirilmeden iki veya daha fazla aruz vezniyle okunabilen mesnevîler bu türe örnek olarak gösterilebilir. Ahmed-i Menşûrî'nin Hurşîdî tarafından şerhedilen *Kenzü'l-garâ'ib* adlı kısa mesnevîsinin bütün beyitleri bu şekilde olup eserdeki bir beyit otuz kûsur vezinde okunabilmektedir. Abdülvâsi-i Cebelî ve İmamî-i Herevî'nin de bu tarz manzumeleri göze çarpmaktadır. Timurlular dönemi şairlerinden Şemseddin Kâtîbî *Mecmau'l-bahreyn* Mesnevîsini iki vezinle yazmıştır. Ehlî-i Şîrâzî *Sîhr-i Helâl* adlı Mesnevîsini yazarken Katîbî'nin eserini örnek almış, ayrıca her beyitte üç sanatı (mülevven zû'l-bahreyn, zû'l-kafiyeteyn ve zû'l-cinâseyn) kullanmıştır (Çiçekler 2004: 29/321).

Nizâmî-i Gencevî, Fars edebiyatında mesnevînin her türünde gerek şairlik gerekse hikâyecilik bakımından büyük başarı göstererek bu türe son şeklini vermiş, tam bir mesnevîde bulunması gereken bölümler onun hamsesine bakılarak tespit edilmiştir. hamsede *Mahzenü'l-esrar*, *Hüsrev ü Şirin*, *Leylî vü Mecnûn*, *Heft Peyker* ve *İskendername* yer alır. Bu mesnevîlerde kullanılan vezinler daha sonraları konularına en uygun vezinler kabul edilmiş, gerek hamseye nazire yazarlar gerekse ondaki konuları ele alan şairler bu vezinleri kullanmıştır. Aynı dönemde Hakânî-i Şirvanî'nin Fars edebiyatının ilk manzum seyahatnamesi sayılan *Tuhfetü'l-İrakeyn* adlı mesnevîsiyle Feridüddin Attâr'ın *Esrarnâme*, *Mantuku't-tayr*, *İlahinâme*, *Musîbetnâme* ve kendisine nispet edilen *Pendnâme* gibi tasavvufî mesnevîler de zikredilmelidir (Bkz. TDEA, 1976: 6/278-279).

Nizârî-i Gencevî, Fars edebiyatında mesnevînin her türünde gerek şairlik gerekse hikâyecilik bakımından büyük başarı göstererek bu türe son şeklini vermiş, tam bir mesnevîde bulunması gereken bölümler onun hamsesine bakılarak tespit edilmiştir. Hamse'de *Mahzenü'l-esrâr*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Leylî vü Mecnûn*, *Heft Peyker* ve *İskendernâme* yer alır. Bu mesnevîlerde kullanılan vezinler daha sonraları konularına en uygun vezinler kabul edilmiş, gerek hamseye nazire yazarlar gerekse ondaki konuları ele alan şairler bu vezinleri kullanmıştır. Aynı dönemde Hakânî-i Şirvanî'nin Fars edebiyatının ilk manzum seyahatnamesi sayılan *Tuhfetü'l- Irakeyn* adlı mesnevîsiyle Ferîdüddin Attâr'ın *Esrarnâme*, *Mantiku't-tayr*, *İlahinâme*, *Musîbetnâme* ve kendisine nisbet edilen *Pendnâme* gibi tasavvufî mesnevîler de zikredilmelidir (Bkz. TDEA, 1976: 6/278-279).

Yeni Farsçanın ilk örneklerinin görüldüğü Sâffârîler ve Tâhirîler döneminden günümüze ulaşan şiirler arasında mesnevî nazım şekliyle yazılanlara rastlanmamaktadır. Sâmânîler devrindeki ilk mesnevî Mes'ûdî-i Mervezî'nin *Şahnâme*'sidir. Rûdeki'nin *Kelîle ve Dimne*, *Arâyisü'n-nefâ'is*, *Sindbâdnâme* ve *Devrân-ı Afîtab* mesnevîleri, Ebû Şekûr-i Belhî'nin Sâmânî Emîri Nuh b. Nasr adına kaleme aldığı *Âferinnâme*'si, Ebü'l-Müeyyed-i Belhî, Şehîd-i Belhî ve Ebü'l-Mesel-i Buhârâî gibi şairlerin mesnevîleri bu dönemde yazılmıştır ve birçoğu zamanımıza kadar ulaşmamıştır.

Gazneliler devrinde Dakîkî'nin *Guştasbnâme*'si, Firdevsî'nin *Şahnâme*'si, Unsurî'nin *Vâmık u Azrâ*, *Aynü'l-hayât*, *Şad Mihr*, *Hing Büt Surh Büt* ü, Ayyûkî'nin *Varaka vü Gülşah*'ı, Bedâyî-i Belhî'nin *Râhatü'l-insân*'ı bu dönemde yazılmıştır. Lebîbi, Şâkir-i Buhârî, Ferruhî-i Sîstânî, Behrâmî-i Serahsî, Muzafferî, Yezdanî, Hüsrevî-i Serahsî, Kisâî-i Mervezî ve Fasîhî-i Cürcânî'nin dağınık olarak günümüze ulaşabilen mesnevîleri de bu dönemde kaleme alınmıştır. Büyük Selçuklular devrinde yazılan mesnevîlerde daha çok hamaset, aşk, hikmet, öğüt, tasavvuf gibi konular ele alınmıştır. Bunlar arasında Esedî-i Tûsî'nin *Gerşaspnâme*'si, Hakim İrânşah'ın *Behmennâme*'si, Atâî-i Râzî'nin *Berzûnâme* ve *Bîjennâme*'si, Muhtarî'nin *Şehriyârnâme*'si ile müellifi meçhul *Feramerznâme*, *Kuşnâme*, *Bânû Guşespnâme*,

Azerberzînnâme adlı eserler gösterilebilir. Fahreddin Es'ad-ı Gûrganî'nin aşk mesnevîsi *Vîs ü Râmîn*'i ve Ezrâki-i Herevî'nin hikemiyat konulu *Sindbadnâme*'si, Nasır-ı Hüsrev'e ait hikmet ve öğüt muhtevalı *Sa'adetnâme*, *Rûşenâînâme* ve *Zâdü'l-müsâfirîn* gibi kısa mesnevîler de bu dönemde telif edilmiştir. Aynı devirde Senâî'nin *Tarîku't-tahkîk*, *Seyrû'l-ibâd ile'l-me'âd*, *Aşknâme*, *Aklnâme*, *Tahrîmetü'l-kalem* adlı kısa mesnevîleri ve *Hadikatü'l-hakîka*'sı tasavvufî mesnevîlerin ilk örnekleri olarak gösterilmektedir. Hiciv konulu mesnevîler arasında Senâî'nin *Kârnâme-i Belh* ve Mes'ûd-i Sa'd-i Selmân'ın divanının sonunda bulunan mesnevî anılmaktadır. Mes'ûd-i Gaznevî'nin *Elfiyye*'si ile Ezrâkî-i Herevî'nin *Elfiyye vü Selfiyye* mesnevîlerinde müstehcen konulara yer verilmiştir (Bkz. Çiçekler 2004: 321).

Moğol döneminde İran'da meydana gelen karışıklıklardan dolayı birçok şairin daha güvenli bölgelere gitmesi Fars edebiyatı örneklerinin değişik coğrafyalarda yayılmasını sağlamıştır. Bunlardan en önemlisi, sadece Fars edebiyatının değil dünya edebiyatının eşsiz örneklerinden sayılan Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin *Mesnevî*'sidir. Mevlana'nın oğlu Sultan Veled'in de *İbtidânâme (Velednâme)*, *İntihanâme* ve *Rebabnâme* adlı mesnevîleri, Fahreddîn-i Irâkî'nin irfânî konulara dair *Uşşâknâme*'si ve Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Bostân*'ını da bu döneme örnek olarak verilebilir. Emir Hüsrev-i Dihlevî'nin *Kırânü's-sa'deyn*, *Miftâhu'l-fütûh*, *Aşîka*, *Nüh Sipîhr* ve *Tugluknâme*'siyle *Hamse*'si bu dönemde Hindistan sahasında yazılmış önemli Mesnevîlerdendir. Hacû-yi Kirmânî'nin *Hümâ vü Hümâyûn*'u, Muhammed b. Muhammed el-Arifî el-Erdebîlî'nin *Ferhâdnâme*'si ve Assâr-ı Tebrîzî'nin *Mîhr ü Müşterî*'si de aynı devre ait diğer Mesnevîlerdir. Moğollar ve Timurlular döneminde mesnevîlerde destanî konular işlenmemiş, Hamdullah Müstevfî'nin başlangıçtan kendi zamanına kadarki İslâm tarihini anlatan *Zafernâme*'si, Ahmed-i Tebrîzî'nin Moğol tarihine dair *Şehinşâhnâme*'si, daha sonraki devirden Şerefeddin Ali Yezdî'nin Timur ve Halil Sultan'ın tarihlerini ihtiva eden *Zafername*'si gibi edebi değeri olmayan mesnevîler kaleme alınmıştır. Mesnevîlerin gerilemeye yüz tuttuğu, 9. ve 10. (15.-16.) yüzyıllardan Kâsım-ı Envâr'ın *Enîsü'l-ârifîn*, Şemseddin Kâtibî'nin *Kitâb-ı Deh Bâb, Nâzır u*

Manzur, Behrâm u Gülendâm, Muhibb u Mahbûb ve Kitâb-ı Dilrubây, Fettâhî'nin Hüsn ü Dil, Şebistân-ı Hayâl ve Abdurrahman-ı Camî'nin *Heft Evreng* adlı eseri anılmaktadır. Yedi mesnevîden oluşan *Heft Evreng* bu dönemde yazılan en önemli mesnevîlerdendir. Mektebî-i Şîrâzî'nin *Leyla vü Mecnûn*'u, Arifi-i Herevî'nin *Halnâme*'si, Hatifi'nin Nizâmî'nin eserine nazîre olarak kaleme aldığı *Şîrîn ü Hüsrev, Leyla vü Mecnûn* ve *Heft Manzar* Mesnevîleri, Ehlî-i Şîrâzî'nin *Sühr-i Helâl* ve *Şem u Pervâne*'si, İbrahim Gülşenî'nin Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin *mesnevî*'sine nazîre olarak yazdığı *Ma'nevî*'si, Mirza Kâsım Kâsımî-i Gunâbâdî'nin *Şîrîn u Hüsrev, Leyla vü Mecnûn* ve *Aşık u Ma'suk* mesnevîleri bu devirde yazılan eserler arasındadır. Safeviler devrinde İran, Anadolu ve Hindistan'daki din ve devlet büyüklerini konu alan mesnevî yazımı yaygınlaşmıştır. Kâsımî-i Gunâbâdî'nin *Şâhrûh*'la ilgili manzumesiyle aynı şairin Şah İsmail dönemini anlattığı *Şâhnâme-i Mâzî* ve *Şah Tahmasb'a dair Şâhnâme-i Nevvâb-ı Ali*, Hüseyin Ali Şâh-ı Fûrsî'nin Kutubşâhîler hakkındaki *Nesebnâme-i Şehriyâr*'si, Hümâyûn'la ilgili *Hümâyûnnâme*, Kanûnî Sultan Süleymân'ın savaşlarının anlatıldığı *Sefernâme-i Bagdâd* adlı mesnevî, Şah Cihân hakkındaki *Şahcihânnâme*, Kemâlî-i Sebzevârî'nin *Şâhnâme-i Abbâsî*'si, Molla Muhammed Refî'in *Rezmnâme-i Şâh İsmâil bâ Şeybek Hân*'ı ve Nadir Şâh'ı anlatan *Manzume-i Nâdir*'si zikredilebilir (Bkz. Kartal, 2013: 53-61).

Bu dönemde hikâyelerin konu edildiği mesnevîler de çokça yazılmıştır. Zamîrî-i İsfahânî'nin *Nâz u Niyâz, Vâmık u Azrâ, Leylî vü Mecnûn, İskendernâme* ve *Bahâr u Hazân* Mesnevîleri, Bedrî-i Keşmîrî'nin *Zülkarneyn*'i, Muhammed Kâsım-ı Mûcî'nin *Yûsuf u Züleyhâ* ve *Leylî vü Mecnûn*, Abdî-i Şîrâzî'nin *Defter-i Derd, Câm-ı Cemşîd'i, Mecnûn u Leylî, Hazâ'inü'l-mülûk, Heft Ahter, Envâr-ı Tecellî, A'in-i İskenderî* ve *Firdevsü'l-ârifîn, Vahşî-i Bâfkî*'nin *Ferhâd u Şîrîn* ve *Nâzır u Manzûr* adlı eserleri zikredilebilir (Bkz. Ateş, 2001: 8/131).

Mesnevî yazıcılığı Kaçarlar devrinde de yaygın olarak devam etmiştir. Ünlü şair Melikü'sşuarâ Sabâ'nın Feth Ali Şah'ın padişahlığı ve Ağa Muhammed Han Kaçar ve babasının dönemiyle Abbas Mirzâ'nın Ruslar ile olan savaşları ve fetihlerini konu alan

Şehinşâhnâme, Hz. Peygamber'in mucizelerini ve Hz. Ali'nin cenklerini anlatan *Hudâvendnâme*, Hakânî-i Şîrvânî'nin *Tuhfetü'l-Irakeyn*'i taklit ederek yazdığı *İbretnâme* ve oğluna öğüt amacıyla Sa'dî'nin üslubuna benzeterek kaleme aldığı *Gülşen-i Sabâ* adlı Memsnevîleri bu dönemin önemli eserleridir. Bunlardan başka Mücmir-i İsfahânî'nin, Hakânî'nin *Tuhfetü'l-Irakeyn*'i tarzında kaleme aldığı Mesnevîsi, Visâl-i Şîrâzî'nin *Bezm-i Visâl* ve *Ferhâd u Şîrîn* Mesnevîleri, Sürûş-i İsfahânî'nin *Urdibihişt-nâme*, *Sâkînâme*, *İlâhînâme* ve Kerbelâ Vakasını anlatan *Ravzatü'l-esrâr* Mesnevîleriyle Yağma-i Cendekî'nin *Hulasatü'l-iftizah*, *Zübdetü'l-esrâr* ve Ravzahan Seyyid Kanber'i hicvettiği *Sukûkü'd-delîl*i de zikretmek gerekir. Meşrutiyetten sonraki dönemde Edîb-i Pişâverî Birinci Dünya Savaşını konu alan 14.000 beyitlik *Kaysernâme*'si, Mehdî Kulu Hidâyet'in *Tuhfe-i Muhbîr*'si, İrec Mirza'nın *Arifnâme* ve *Zühre vü Minûcihr*'i, Vasfi Ali Şah'ın *Kur'an tefsiri* kaleme alınmıştır. Daha sonra Hüseyin-i Mesrûr, Pervîz Nâtel Hanlerî ve Mehdî Hamîdî gibi şairler de mesnevîler yazmıştır (Bkz. Kartal, 2013: 36-77; Çiçekler, 2004: 29/322).

4. LEYLÂ VE MECNÛN MESNEVÎLERİ

4.1. Leylâ ve Mecnûn Mesnevîlerinin Kaynağı ve Konusu

Leylâ ve Mecnûn, sonu bu dünyada kavuşmayla bitmeyen bir aşkın konu edilmesi bakımından Şark edebiyatındaki diğer klasik aşk hikâyelerinden ayrılan bir konudur. Leylâ ve Mecnûn hikâyesinin çıkış yeri Arap kaynaklarına dayanır. Hikâyenin başlangıcı, yaşayıp yaşamadığı bile kesin olarak bilinmeyen Kays adında bir şairin sevdiği Leylâ için söylediği şiirlerin çerçevesinde meydana gelmiş bir hikâyedir. Edebî bir hikâye tarzı olarak Arap edebiyatında 10. yüzyıldan beri yaygın olarak bulunmaktadır. Nizâmî'nin eseriyle birlikte bu hikâye, dünya çapında bir üne kavuşmuştur (Kırlangıç, 2008: 50).

Mecnûn'la aynı kabileye tabi olan Leylâ, bazı rivayete göre Mecnûn'un amcasının kızıdır. Leylâ ve Mecnûn'un başından geçmiş gibi anlatılan hikâyelerin hemen hepsi Mecnûn'a ait olan ya da ona mal edilen şiirlerde geçen küçük olayların

bazı yorum ve ilavelerle birbirine bağlanarak büyük bir hikâye haline getirilmesi sonucunda ortaya çıkmış gibi gösterilmektedir. Bir başka rivayete göre bu hikâye, amcasının kızını seven, fakat bunu açıklamak istemeyen Emevî ailesine mensup bir genç tarafından uydurulmuş olan hikâye ve şiirleri Mecnûn adı altında ortaya konulmasıyla meydana gelmiştir. Birtakım çelişkili ve dağınık rivayetler halinde intikal eden hikâye, yazılı metin haline getirilmiş, şiirlerin arasına küçük mensur parçalar eklenmiştir. Leylâ vü Mecnûn hikâyesi, şu temel unsurları içermektedir: Necid’de bulunan Benî Âmir kabilesine mensup Kays ile Leylâ, kabilenin hayvanlarını otlatırken birbirlerini sevmeleri, aşklarının ortaya çıkması üzerine Leylâ, çadırda alıkonarak Kays’a gösterilmez. Bunun üzerine Kays’ta aşkın ilk ıstırabı başlar. Leylâ, Kays’a istenir, ancak bu teklif kabul edilemez. Leylâ başkasıyla evlendirilir. Kays, aşkın ızdırabıyla aklını kaybeder. Ömer b. Abdurrahman ile onun yerine geçen Nevfel, Kays’a yardımcı olmak için girişimlerde bulunurlar, ama bu girişimler sonuçsuz kalır. Kays’ın babası, oğlunu Kâbe’ye götürür, ancak bundan bir sonuç alınamaz. Çöllerde vahşi hayvanlarla arkadaşlık eder. Diğer yandan Leylâ, Mecnûn’un aşkıyla acı içinde ölür. Mecnûn da Leylâ için ağıtlar söyleyip aşkının acısını dile getirerek çöllerde dolaşmaya devam eder. Nihayet bir gün Mecnûn’un ölüsü bulunur (Durmuş, 2003: 27/160; Nas, 2011: 88).

4.2. Leyla Mecnûn Mesnevîleri Üzerine Yapılmış Çalışmalar

4.2.1. Tezler

ABD El Maksoud, Belal Saber Mohamed, *Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsinin Arap, Fars ve Türk Edebiyat’ında Ele Alınış Biçimi ve Larendeli Hamdî’nin Eseri*, Doktora Tezi, İstanbul Üniv. , İstanbul 2004.

AKALIN, Nazir, *Nizâmiyi Gencevî’nin Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Leylî vü Mecnûn Mesnevîsinin Tahkiye Unsurları*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 1994.

- ALEMDAROĞLU, Selma, *Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi'nin Roman Tekniği Bakımından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniv. Elazığ 2008.
- ALPAY, Gönül, *Leylâ ve Mecnûn, Hamdullah Hamdî*, Mezuniyet Tezi, İstanbul 1970.
- ARAÇ, ÜNAL, *Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsinin Resimli Örnekleri*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniv. Ankara 2007.
- ATİK, Arzu, *Celili'nin Leyla ve Mecnûn'u ve Nizami'nin Leyla ve Mecnûn'u ile Karşılaştırma*, Doktora Tezi, Marmara Üniv., İstanbul 2009.
- AYGÜN, Zeynel Abidin, *Behiştî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi (İnceleme-Metin)*, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana 1999.
- BAYAK, Cemâl, *Sevdâ'î, Kıssa-ı Leylî Birle Mecnûn*, Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniv. İstanbul 1987.
- BÖREK, Esmâ, *Ali Şîr Nevâî: Leylâ vü Mecnûn Mesnevîsi Kelimeler İndeksi*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 1966.
- CANBEY, Adil, *Leylâ ile Mecnûn'un Geleneği ve Sezai Karakoç'un Leylâ ile Mecnûn'u*, Mezuniyet Tezi, Uludağ Üniv., Bursa 1988.
- COŞKUN, Menderes, *Fuzûlî'nin Leylî vü Mecnûn Mesnevîsinde Mecnûn ve Leylî'nin Birbirine Aşık olması*, Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul 1991.
- ÇAPAN, Pervin, *Mesnevîye Düşen Aşklar, Ali Şîr Nevâî ve Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûnları*, Doçentlik Tezi, Muğla 1999.
- ÇELİK, Ülkü, *Ali Şîr Nevâî, Leylî vü Mecnûn (Gramer-Metin-Dizin)*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniv. Ankara 1996.
- ÇELİK, Bayram, *Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi ile Hamdullah Hamdî'nin Yusuf u Züleyha Mesnevîsinde İnsan Psikolojisi*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana 1998.

- DOĞANCI, Metin, *Fuzûlî ve Sezai Karakoç Leylâ ile Mecnûnları Karşılaştırma*, Mezuniyet Tezi, Uludağ Üniv., Bursa: 1982.
- ELÇİ, Fatih, *Kâfzâde Fâizî'nin Leylâ Vü Mecnûn Mesnevîsi İnceleme-Tenkidli Metin-Dizin*, Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniv., Adıyaman 2011.
- ERBAY, Nazire, *Şâhidî'nin Leylâ vü Mecnûn (Gülşen-i Uşşâk) Mesnevîsi (İnceleme-Tenkidli Metin)*, Doktora Tezi, Atatürk Üniv., Erzurum 2012.
- GÖÇER, Fatma, *Yazma Nüshadan Aşık Garip ve Leylâ İle Mecnûn Çevirisi*, Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniv., Sivas 1998.
- GÜLER, Zülfi, *Hamdullah Hamdî Leylâ vü Mecnûn İnceleme-Metin*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniv., Erzurum 1982.
- GÜNEŞ, Yunus, *Anlatım resimleri, Leyla ile Mecnûn Ferhat ile Şirin Taş Baskıları*, Mimar Sinan Üniv., İstanbul 1988.
- GÜVEN, Meriç, *Leylâ İle Mecnûn ve Melikşah İle Güllü Han Hikâyesi*, Lisans Tezi, Atatürk Üniv. Erzurum 1981.
- İLTER, Rezzan, *Bihîstî ve Leylî vü Mecnûn'u*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniv. Türkiyat Araş. Enst., İstanbul 1951.
- İPEKDAL, Adnan, *Mesnevîlerde aile ve Çocuk: Kutadgu Bilig, Leyla vü Mecnûn, Pendname, Hüsn ü Aşk, Hayriye, Lütfiye*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun 2013.
- KARAYAZI, Nurgül, *Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn'unda Tasavvufî Kavram ve Unsurlar*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2007.
- KAYA, Melahat, *Behçet Mahir'den Derlenen Hikâyeler I (Kerem İle Aslı, Leylâ İle Mecnûn, Yusuf İle Züleyha)*, Lisans Tezi, Fırat Üniv., Elazığ 1989.
- KESKİN, Fatıma, *On Altıncı Yüzyıl İkili Aşk Mesnevîlerinde Tahkiye Unsurları*, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya 2008.
- KISA, Adem Yaşar, *Nizamî'nin Leylâ ile Mecnûn adlı eseri ile Johann Wolfgang von Goethe'nin Die Leiden des Jungen Werthers (Genç Werther'in Acıları) Adlı Eserinde Sevgili İmgesi ve Kadın Algısı*, Atatürk Üniv., Erzurum 2012.

- KOÇAK, Ahmet, *Leylâ vü Mecnûn (Tebrizli Hakîrî) Giriş-İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkı Basım*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2006.
- KÜTÜK, Rıfat, *Celal-zade Sâlih Çelebi: Leylâ vü Mecnûn (Tenkitli Metin-İnceleme)*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 1995.
- KÜTÜK, Rıfat, *Lârendeli Hamdi'nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi (Metin-İnceleme ve Diğer Leylâ ile Mecnûn Mesnevîleriyle Mukayesesi)*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2002.
- OKUMUŞ, Ömer, *Nizameddin Ahmed Suhaylî'nin Leylâ vü Mecnûn'u (İnceleme-Metin)*, Doçentlik Tezi, Atatürk Üniv., Erzurum 1982.
- SOLAK, Arzu, *Leylâ vü Mecnûn (Dizin, İnceleme, Metin ve Tıpkı Basım)*, Yüksek Lisans Tezi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2003.
- ŞAHİN, M. Ünal, *Leylî ve Mecnûn/Sevdâî Transkripsiyon Metin İncelemesi*, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniv., Malatya 1988.
- ŞEN, Hüseyin, *Leyla ile Mecnûn Adlı Halk Hikâyesinin Meddah Formunda Oyunlaştırılması*, Selçuk Üniversitesi, Konya 2012.
- ŞENOCAK, Ebru, *Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ 2000.
- ŞİMŞEK, Esmâ, *Leylâ İle Mecnûn Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniv. Elazığ 2000.
- TARLAN, Ali Nihad, *İslâm Edebiyatında Leylî vü Mecnûn Mesnevîsi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniv. Türkiyat Araştırmaları Enst., İstanbul 1922.
- TAŞTAN, Hatice, *Leyla ve Mecnûn Mesnevîlerinde Allah Korkusu (Hamdullah Hamdî ve Fuzûlî Örnekleri)*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniv., Konya 2009.
- TOMBUL, Arife Ece, *Nevâyî ve Fuzûlî'nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîlerinin Karşılaştırmalı Sıklık Sözlüğü*, Gazi Üniv., Ankara 2013.
- TOSKA, Zehra, *Sâlih Çelebi ve Kıssa-i Pür-gussa-i Mecnûn u Leylâ Mesnevîsi (İnceleme ve Tenkitli Metin)*, Doçentlik Tezi, İstanbul 1999.

TURAN, Zikri, *Mecnûn u Leylâ, Hakîrî, Transkripsiyon ve Dil İncelemesi*, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniv., Malatya 1988.

ÜLGER, Sibel, *Leylâ ve Mecnûn'da Hikâyeye Tekniği*, Doktora Tezi, İstanbul Üniv., İstanbul 2003.

YAKAR, Hüseyin, *Fuzûlî'nin "Leylâ ve Mecnûn" Mesnevîsinde Tabiat Tasvirlerinin Estetik Olarak Kullanımı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniv., İstanbul 2007.

4.2.2. Kitaplar

AHMED FERÂC, Abdüssettâr, *Divânü Mecnûni Leylâ*, Kahire, Darü Mısır li'tibââ, 1963.

ARASLI, Hamid, *Şargda Leylî ve Mecnûn Eserleri*, Bakü 1940.

AYAN, Hüseyin, *Fuzûlî-Leylâ ve Mecnûn*, Dergah Yay., İstanbul 1981.

ÇELİK, Ülkü, *Ali Şîr Nevâyî, Leylî vü Mecnûn*, TDK Yay., Ankara 1996.

DOĞAN, Muhammet Nur, *Fuzûlî, Leylâ ve Mecnûn, Metin, Düzyazıyaya Çeviri, Notlar ve Açıklamalar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007.

DOĞAN, Muhammed Nur, *Fuzuli-Leylâ ve Mecnûn*, Çantay Kitabevi, İstanbul 1996.

DOĞAN, Muhammet Nur, *Mecnûn ve Leylâ Dilinden Şiirler*, Enderun Kit. İstanbul 1997.

ELİYEYEV, Sabir, *Mehammed Fuzûlî, Leylî ve Mecnûn*, Bakı 1991.

ES-SA'İDÎ, Abdülmetâl, *Divânü Mecnûni Leylâ*, Kahire, Mektebetü'l-Kahire, 1964.

GENÇ, İlhan, *Leylâ ve Mecnûn'un İki Şairi: Fuzûlî ve Sezai Karakoç*, Şule Yay., İstanbul 2005.

GUNEYMÎ Hilâl, Muhammed, *Leylâ ve'l-Mecnûn, fi'l-Edebeyn el-Arabî ve'l-Fârîsî*, Kahire, Mektebetü'l-Anglo el-Mısriyye 1954.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri, *Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi*, İstanbul 1968.

GÜRTUNCA, Mehmet Faruk, *Leylâ ile Mecnûn*, İstanbul 1977.

HİDAYET, Ahmet, *Leylâ ile Mecnûn*, İstanbul 1930.

- İNALCIK, Şevkiye, *Kays b. al-Mulavvah (al-Mecnûn) ve Divanı*, TTK.Bas., Ankara 1967.
- KALKIŞIM, Muhsin, *Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn Hikâyesi (Tahkiye unsurları)*, Derya Kitabevi Yay., Adana 1998.
- KANAR, Mehmet, *Fuzûlî, Leylâve Mecnûn*, Say Yay., İstanbul 2011.
- KARAKOÇ, Sezai, *Leylâ ile Mecnûn, Şiirler VI*, 2. Baskı, Diriliş Yay. İstanbul 1986.
- KAHRAMAN, Mehmet, *Leylâ ve Mecnûn Romanı Dâstân-ı Leylî vü Mecnûn*, Ankara: Kültür Banklığı Yayınları, 2000
- KEMP, P., *Majnûn et Laylâ, L'amourfou*, Paris 1984.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir, *Leylâ ile Mecnûn*, Ahmet Halit Kit., İstanbul 1940.
- KORGUNAL, Muharrem Zeki, *Leylâ ile Mecnûn*, İstanbul 1934.
- KOROK, Daniş Remzi, *Leylâ İle Mecnûn*, İstanbul 1941.
- KUTSAN, Selim, *Fuzûlî'den Leylâ ile Mecnûn*, Akabe Yay., İstanbul 1988.
- LEVEND, Ağâh Sırrı, *Arap Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1959.
- NAS, Şevkiye Kazan, *Celîlî'nin Leylâ Vü Mecnûn Mesnevîsi (İnceleme - Metin)*, Fakülte Kit. Yay., Isparta 2011.
- ONAN, Necmettin Halil, *Fuzûlî-Leylâ ve Mecnûn*, Maarif Bas., İstanbul 1956.
- OYMAK, Mehmet Adil, *Leylâ ile Mecnûn*, İstanbul 1994.
- ÖZSOROĞLU, Süleyman Tevfik, *Leylâ ile Mecnûn*, İstanbul 1940.
- PALA, İskender, *Fuzulî, Leylâ ile Mecnûn*, Timaş Yayınları, İstanbul 1998.
- PEKTAŞ, Muhittin, *Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsinin Metin Kırılması Yöntemiyle Çözümlemesi*, İzmir 2006.
- SA'İD el-Habbâk, Es'ad Muhammed, *Kays ve Leylâ*, el-Hubbu'l-Halid, Cidde, Mektebetü'l- Habbâk, 1964.
- SERTOĞLU, Murat, *Leylâ İle Mecnûn*, İstanbul 1974.
- TARLAN, Ali Nihat, *Nizâmî-Leylâ ile Mecnûn*, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 1989.

TİMUÇİN, Afşar, *Destanlar: Tahir ile Zühre, Leylâ ve Mecnûn, Ferhat İle Şirin, Arzu İle Kanber, Güllü Hamza*, İstanbul 1969.

VELED, Mehmed, *Leylâ ile Mecnûn*, İstanbul 1895.

YAVUZ, Kemal, *Süleyman Tevfik, Leylâ ile Mecnûn*, MTV Yayıncılık, İstanbul 2006.

YESİRGİL, Nevzat, *Fuzûlî Leylâ ve Mecnûn*, İstanbul 1958.

YÖNTEM, Ali Canip, *Leylâ İle Mecnûn*, Devlet Mat., İstanbul 1927.

YURDATAP, Selami Münir, *Leylâ İle Mecnûn/Hakiki Halk Hikâyesi*, Bozkurt Yay., İstanbul 1958.

4.2.3. Makaleler

AÇIKGÖZ, Nâmik, "Leyla ile Mecnûn Mesnevîsi'nin Yapısı", *Milli Kültür*, S. 59, Aralık 1987, s.39-43.

AÇIKGÖZ, Namık, "Fuzûlî'nin Leylî vü Mecnûn'undaki Gazel ve Murabbalar, *I. Milletlerarası Büyük Azarbaycan Kongresi*, Kayseri 15 Mayıs- 3 Haziran 1990, s.11-16.

AÇIKGÖZ, Namık, "Anlatma Problemi Açısından Leylî vü Mecnûn'undaki Gazel ve Murabbalar," *Tunca Kortantamer İçin*, İzmir 2007, s. 187-200.

AÇIKGÖZ, Namık, "Leylî vü Mecnûn Minyatürleri", *Fuzûlî Kitabı, 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul 1996, s.249-273.

AKALIN, Nazir, "Leylî vü Mecnûn Hikâyesinin Menşesine Dair," *Genç Kardelen*, Nevşehir 1999, s. 14-17

AKALIN, Nazir, "Nizamî-yi Gencevî ile Fuzûlî-yi Bağdadî'nin Leylî vü Mecnûn Mesnevîlerinin Tartışmalı Mukayesesi," *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.3, Konya 1997, s. 201-217.

AKAR, Metin, "Fuzûlî'nin Leylî vü Mecnûn'u Üzerine Bazı Düşünceler," *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. 3, 1995, s. 165-171.

- AKDEMİR, Ayşegül, “Eksik Bir Âşık: Leylâ”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, V. 4/7 Fall 2009, s. 1-27.
- AKIN, Hüsrev, “Müellifinin Ölümüyle Yarım Kalmış Bir Mesnevî: Leylâ Vü Mecnûn”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/7 Fall 2009, Ankara, s. 28-96.
- AKPINAR, Yavuz: “Leylî Mecnûn”, *Türk Dili Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 6, Dergâh Yay., İstanbul 1986, s. 92-93.
- AKSEL, Malik, “Resimlerde Leylâ ve Mecnûn,” *Hisar*, S. XIV, 1974, s. 14-15.
- ALPAY TEKİN, Gönül “Hamdullah Hamdî'nin Yeni Bir Leylâ vü Mecnûn Nüshası ve Metin Tenkidi Hakkında Bazı Düşünceler”, *Journal of Turkish Studies*, V.3, 1979, s.307-342.
- ALPAY, Gönül, “Hamdullah Hamdî'nin Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi,” *Edebiyat Fak. Araş. Der.*, C. 1, S. 1, Erzurum 1970, s. 25-32
- ARASLI, Hamit, "Leylî ve Mecnûn Hakkında", *TDY Belleten*, 1958, s.17-39.
- ATEŞ, Ahmet, “Leylâ ile Mecnûn”, *Millî Eğitim İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, MEB Yay., İstanbul 1988, s. 49-55.
- ATİK, Arzu (2010). “Nizâmî, Hâtifi ve Celîlî'nin Leylâ vü Mecnûn'da Âşıkların Haberleşmesi”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, V.5/3, Summer, s.37-47.
- AYAN, Gönül (1997). “Nizâmî ve Celîlî'nin Leylâ vü Mecnûn Mesnevîleri”, *Selçuk Üniversitesi Eğitim Fak. Dergisi*, S.8, s.169-184.
- AYAN, Gönül, “Fuzûlî İle Celîlî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîlerinin Karşılaştırılması,” *Selçuk Üniv. Türkiyat Araş. Dergisi*, S. 3, 1997.
- AYAN, Hüseyin “Hâmidî-zâde Celîlî'nin Leylâ vü Mecnûn'u” *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Merkezi*, S.16, Erzurum 1988, s.55-77.

- AYAN, Hüseyin, “Hâmidî-zâde Celîlî’nin Leylâ ve Mecnûn’u”, Atatürk Üniv., *Türk Kültürü (Faruk Kadri Timurtaş Hatıra Sayısı)*, Erzurum 1983, s. 67-91.
- AYKANAT, Timuçin, “Fuzûlî’nin Leylâ vü Mecnûn Mesnevîsinden Hareketle Edebî Metnin Üç Kilit Noktası Üzerine: Tür, Tarz ve Teknik”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, V. 5, Issue 7, December 2012, s. 137-162
- AYYILDIZ, Mustafa, “Modern Anlatı Tekniği Açısından Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsine Bir Yaklaşım,” *Dergah*, C. 6, S. 61, 1995, s. 22.
- AYYILDIZ, Mustafa, “Leylâ vü Mecnûn Mesnevîsinde Modern Anlatı İzleri,” *Turkish Studies (Klasik Türk Edebiyatında Mesnevî, Prof. Dr. Haluk İpekten Anısına)*, C. 4/7, 2009, s. 187-193.
- BAYAK, Cemal, “Sevdâî, Kıssa-i Birle Mecnûn Mesnevîsi, *Turkish Studies Türklük Bilgisi Araştırmaları*, Fahir İz Armağanı I, C. XIV, 1990, s. 103-112.
- BAYDEMİR, Hüseyin, “Fazıl Yoldaşoğlu’nun Leyla İle Mecnûn Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme,” *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, V. 4/3 Spring 2009, s. 319-337.
- BERTELS, E., “Ali Şîr Nevâî / Leylî ve Mecnûn”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 9, İstanbul 1951, s. 47-64.
- ÇAPAN, Pervin, “Fuzûlî’nin Leylâ vü Mecnûn’unda Tematik Olarak Aşk,” *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/7 Fall 2009, s. 221-238.
- ÇETİNDAG, Yusuf, “Leylâ ve Mecnûn Mesnevîlerinin Temel Motifler Açısından Karşılaştırılması,” *Ayala Demiroğlu Kitabı*, İstanbul 2006, s. 267-290.
- DEMİREL, Hamide, “The Love Story of Layla va Mecnûn,” *Ankara Üniv. Doğu Dilleri ve Edebiyatları Dergisi*, S. 2, Ankara 1975, s. 191-195.
- DİLÇİN, Cem, “Mecnûn-nâme, Tehzil-i Leylâvü Mecnûn,” *Journal of Turkish Studies, Türklük Bilgisi Araştırmaları, Hasibe Mazıoğlu Armağanı I*, C. 21, 1997, s. 230-301.

- DURMUŞ, İsmail, “Leyla ve Mecnûn,” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 27, TDV Yay., İstanbul 2003, s. 159-160.
- ELİYEV, Sabir, “Leylî vü Mecnûn’da Tanrı ve İnsan Sevgisi, Fuzûlî Kitabı,” *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları*, İstanbul 1996, s. 245-248.
- ERSOYLU, Halil, “Fuzûlî ile Mecnûn”, *Osmanlı Araştırmaları, Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu’na Armağan I*, S. 25, 2005, s. 167-186.
- GÖKYAY, Orhan Şaik, “Leylâ ve Mecnûn,” *Yücel*, S. XVII, s. 99.
- GÜLER, Zülfü, “Leylâ ve Mecnûn Hikâyelerinde Evlilik ve Aile Teması”, *Fırat Üniv. SBE Dergisi*, S.1, 1999, s.101-128.
- GÜRGENDELİ, Müberra, “Edirmeli Örfi’nin Leylâ ve Mecnûn’u”, *İlmî Araştırmalar*, S.14, 2002, s.73-82.
- HANİF, Fauq (2003). “Leylâ vü Mecnûn” (Urdu Edebiyatı), *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.27, TDV Yay., Ankara, s.162.
- KAHRAMAN, Mehmet, “Modern Roman Bilgilerimiz Işığında Leylâve Mecnûn,” *Yedi İklim*, S. 95, İstanbul 1998, s. 28-33.
- KAHRAMAN, Mehmet, “Fuzûlî’nin Leylâ ile Mecnûn Romanı,” *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya 1997, s. 181-186.
- KAHRAMAN, Mehmet, “Fuzûlî’nin Leylâ İle Mecnûn Romanı”, *Yedi İklim*, C. 10, S. 67, 1995.
- KARAHAN, Abdülkadir, “Fuzûlî’nin Leylâve Mecnûn Mesnevîsi”, *Hamle Dergisi*, S. 4, 1940.
- KARAHAN, Abdülkadir, “Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Temi”, *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, Haz. Mehmet Kalpaklı, *Yapı Kredi Yay.*, İstanbul: 1999: 147-152.
- KAPLAN, Mehmet (2007), “Leyla ve Mecnûn”, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3, Tip Tahlilleri*, Dergâh Yay., İstanbul 2007, s. 129-142.
- KARAKÖSE, Saadet (1999). “Türk Edebiyatında Ferhad ile Şirin ve Leyla vü Mecnûn Mesnevîlerinin Mukayesesi ve Mecnûn’daki Tasavvufî Unsurlar”,

Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi-Dr.Himmet Biray Özel Sayısı, s.535-543.

KIRLANGIÇ, Hicabi, “Nizâmî Ve Fuzûlî'nin Leylâ Ve Mecnûn Mesnevîleri”, *Nüsha*, Yıl: 8, S. 27, 2008/II, s. 49-64.

KIZILTUNÇ, Recai, “Fuzûlî'nin Leylâvü Mecnûn Mesnevîsi'nde Gündelik Yaşam,” *Atatürk Üniv. Türkiyat Araş. Enst. Dergisi*, Yıl: 11, S. 25, Erzurum 2004, s. 25-52.

KIZILTUNÇ, Recai, “Fuzûlî'nin Leylâvü Mecnûn Mesnevîsi'nde İnançlar ve Gelenekler,” *Atatürk Üniv. Türkiyat Araş. Enst. Dergisi, Şinasi Tekin Özel Sayısı*, Yıl: 11, S. 27, Erzurum 2004, s. 117-144.

KONCU, Hanife, “Şâhidî'nin Leylâ vü Mecnûn Mesnevîsi ve Bilinmeyen Bir Nüshası”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S.6, 1996, s.137-143.

KONCU, Hanife, “Leylâ ve Mecnûn Bibliyografyası,” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 5, S. 10, 2007, s. 597-615.

KÖKSAL, M. Fatih, “Mecnûn Leylâ'nın Nesi Oluyordu?” *Berceste: Aylık Sanat Kültür Edebiyat Dergisi*, S. 29, 2004, s. 12-15.

KÖKSAL, M. Fatih, “Türk Edebiyatında Nizâmî'nin Takipçileri ve Hamse'sine Nazire Yazanlar” (Dr. Asgar Dilberîpûr'un Farsça Makalesinden Çeviri), *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 8, 1999, 199-238.

KUTLU, Mustafa, “Leylâ ve Mecnûn”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.6, Dergah Yayınları, İstanbul, 1976, s.87-92.

KÜTÜK, Rifat, “Bireyin Eğitimini Konu Edinen Bir Eser Olarak Larendeli Hamdi'nin Leyla İle Mecnûn Mesnevîsi”, *Atatürk Üniv. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 24, Erzurum 2004, s. 67-83.

LEVEND, Ağâh Sırrı, “Bilinmiyen Eski Eserlerimizden: Leylâ ve Mecnûn'lar”, *Türk Dili*, C. 1, S. 5, Şubat 1952, s. 256-260.

LEVEND, Ağâh Sırrı, “Türk Edebiyatında Leylâ ve Mecnûn Yazan Şairler”, *TDY Belleten*, 1957, s.105-113.

- LEVEND, Agah Sırrı, “Ahmed Rıdvan’ın Leylâ ve Mecnûn’u”, *Türk Dili*, S. VII, 1952, s. 13-14.
- LEVEND, Agâh Sırrı “Kadîmî’nin Leylâ vü Mecnûn’u”, *Türk Dili*, C.1, S.9, 1952, s. 21-26.
- LEVEND, Agah Sırrı, “Larendeli Hamdî’nin Leylâ ve Mecnûn’u”, *Türk Dili*, S. VIII, 1952, s. 13-14.
- LEVEND, Agâh Sırrı (1952). “Bilinmeyen Eski Eserlerimizden: Halife’nin Leyla vü Mecnûn’u”, *Türk Dili*, C.1, S.8, s.7-11.
- LEVEND, Agah Sırrı, “Örfî’nin Leylâ ve Mecnûn’u”, *Türk Dili*, S. VII, 1952, s. 18.
- MERMER, Sait, “Leyla ile Mecnûn Hikâyesinde Üveysilik Boyutu,” *Yedi İklim*, S. 151-153, 2002, s. 105-109.
- OKUMUŞ, Ömer, “Nizâmeddin Ahmed Süheylî’nin Leylî ü Mecnûn” *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, S. 18, Erzurum 1990, s. 114-124.
- OLGUN, Tahir, “Fuzulî Leylâ Mecnûn Manzumelerini Kimin Adına Yazmıştı?”, *Yücel*, S. 14, Nisan 1936, s. 52-55.
- OLGUN, Tahir, “Fuzulî (Leylâ ve Mecnûn) Manzumelerini Niçin Yazmıştı?”, *Yücel*, S. 11, Ocak 1936, s. 172-176.
- ÖZCAN, Nezahat, “Fuzûlî’nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsinde Aşk-Gelenek Çatışması,” *Gazi Üniv. Türkiyat Dergisi*, S. 6, Bahar 2010, s. 225-260.
- PALA, İskender, “Leylâ ve Mecnûn: Türk Edebiyatı”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 27, TDV. Yay., Ankara 2003, s. 161.
- SOLMAZ, Süleyman, “Fuzûlî’nin Gözüyle Mecnûn”, *Türk Kültürü*, C. XXXVIII, S. 450, Ekim 2000, s. 632-640.
- ŞENOCAK, Ebru, “Mitolojik Konulu Bir Halk Hikâyesi ‘Leylâ İle Mecnûn Hikâyesi’ Merkezinde Yıldızla Dönüşüm”, *Milli Folklor*, Yıl 22, S. 86, Ankara 2010, s. 20-29.

- TAHRALI, Mustafa, Leylâ vü Mecnûn Üzerine, *Fuzûlî Kitabı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları*, İstanbul 1996, s.213-222.
- TAHRALI, Mustafa, “Fuzûlî’nin ‘Leylâ ve Mecnûn’unun Bestelenmesi Hakkında”, *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, S. 4, Ekim 1992, s.33-77.
- TANSEL, Fevziye Abdullah, “Makber’de Leylâ ve Mecnûn İle Hüsn ve Aşk Tesirleri”, *Ülkü Halkevleri Dergisi*, S. 59, 1938, s. 461.
- TANPINAR, A. Hamdi, “Fuzûlî’ye Dâir”, *Fuzûlî ve Leylâ İle Mecnûn*, 1959.
- TÜRİNAY, Necmettin, "Klasik Romana ve Leylâ vü Mecnûn’a Dair", *Fuzûlî Kitabı,500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay.*, İstanbul 1996, s. 223-244.
- TÜRİNAY, Necmettin, "Klasik Romana ve Leylâ ile Mecnûn’a Dair II, Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi ve Şiir", *Dergah*, C.VII, S.78, Ağustos 1996, s. 8-9.
- UÇMAN, Abdullah “Rıza Tevfik’in Kaleminden Fuzûlî ve Leylâ ile Mecnûn”, *Osmanlı Araştırmaları XXV, Prof. Dr. Mehmet Çavuşoğlu’na Armağan I*, İstanbul 2005.
- YAĞCIOĞLU, Songül Aydın, “Leyla vü Mecnûn İle Hüsn ü Aşk’ın Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi,” *İstanbul Üniv. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, S. 41, İstanbul 2011, s. 181-216.
- YAVUZ, Kemal. “Leylâ ile Mecnûn Hikâyesinin Edebiyattaki Yeri”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 4, Prof. Dr. Muharrem Ergin Özel Sayısı, İstanbul 2005, s.57-69.
- YAZICI, Tahsin, “Leyla ve Mecnûn”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 27, İstanbul 2004, s. 160-161.
- YILDIZ, Alpay Doğan, “Eski Bir Bahçenin Yeniden Düzenlenişi ya da Fuzûlî’nin Hikâye-i Leylâ ve Mecnûn’u Sunuşu”, *Bilig*, S. 29, Bahar 2004, s. 201-222.

4.3. Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Yazılmış Leylâ ve Mecnûn Mesnevîleri

Leyla ile Mecnûn hikâyesi İslami edebiyatımızın Yusuf u Züleyha'dan sonra en fazla konu edildiği mesnevîlerdendir. Hikâyenin mecazi aşktan ilahi aşka yönelişi anlatmaya son derece müsait yapısı, konunun pek çok Fars ve Türk şairi tarafından yeniden kaleme alınmasına sebep olmuştur. İslam medeniyetinin aşk anlayışını ortaya koyan hikâyelerden biridir (Bkz. Levend, 1959: VII; Pala, 2003: 27/161).

Nizamî'den sonra konuyu yazan Fars ve Türk şairleri, asıl kahramanlara, mekânlara ve olayların seyrine bağlı kalarak şahıs ve mekân kadrosunu genişletmişler, yeni motif sırası ilavesiyle hikâyeye masal havası katmışlar, kimi zaman ayrıntıları öne çıkararak, kimi zaman da ayrıntılardan kaçınarak hikâyeyi klasik mesnevî konuları arasına değerlendirmişlerdir (Kütük, 2004: 67).

Farklı yüzyıllarda veya aynı yüzyıl içinde, farklı şairler tarafından kaleme alınan *Leylâ ve Mecnûn* hikâyeleri, değişik boyutlarda birçok ilaveler yapılarak günümüze kadar gelmiştir. Mesnevîler hikâye etme özelliklerinden dolayı anlatmaya dayalı edebi türlerden birisi olup daha çok vaka ve şahıs kadrosu etrafında ortaya çıkmaktadır. Bugün bilinen Mesnevî şekli Fars edebiyatında ortaya çıkmış aynı adla Türk edebiyatına; “müzdevce”, “recez” veya “urcûze”adlarıyla da Arap edebiyatına geçmiştir (Çetin, 1973: 65; Tekin, 1999: 432; Ateş, 1957: 8/127).

İran ve Türk edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn hikâyesinin tasavvufî bir içerikle birlikte ele alınmış olmasına rağmen Arap edebiyatında hikâyenin oldukça gerçekçi bir şekilde anlatılmış olması dikkat çekici bir unsurdur. *Leylâ vü Mecnûn* hikâyesinin Arap edebiyatındaki içeriğiyle alakalı söz konusu edilen iki rivayet, bu hususla ilgili olarak yeterince fikir vermektedir. Bunlardan biri Leylâ'nın eşi ve babasının Mekke'ye gittiklerinde Mecnûn'u davet edip kendisine “Bizimkiler dışarıda oldukları sürece sen her gün gel.” demesidir. Mecnûn Leylâ'yı her gece ziyaret eder ve son gece şu beyitleri söyler:

Kervan dönünceye kadar haz al ondan

Bir daha buluşamazsın döndü mü kervan

Diğer bir rivayet ise; Mecnûn'un, Leylâ'nın kocasını öfkelenmek isteyerek şu beyitleri söylediği kastedilir:

Şayet içinizde Leylâ'nın kocası varsa şunu bilsin ki

Ben Leylâ'yı dudaklarından öptüm tam sekiz defâ (el-Maksoud, 2004: 59)

Temeli Arap edebiyatına dayanan *Leylâ ve Mecnûn* hikâyesi içerik açısından Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında ortak motif sırası içerse de Fars ve Türk edebiyatında sembolik bir hüviyet kazanmıştır. Arap coğrafyasındaki rivayetlerde geleneğe uygun ve gerçekçi düzeyde ele alınan konunun içtimai yönü dikkat çekmekle birlikte, buradaki aşkın beşerî aşk olduğu da Leylâ'nın kocası ile olan münasebetinden anlaşılmaktadır. Fars ve Türk edebiyatlarına ait *Leylâ ve Mecnûn* hikâyelerinde konunun işlenişi bakımından gelenekten kopmuş ve sembolik bir düzeyde ele alınarak tasavvufî yönü ağır basan bir muhteva halini almıştır. Bugün genel kabul gören anlayışa göre genel olarak *Leylâ vü Mecnûn*, müşterek İslamî kültürde ilahi aşkın anlatıldığı ve ilahi sevgiliye ulaşma yolunda çekilen çilelerin sembolü olarak yaşayan bir eserdir (Yağcıoğlu, 2011: 186).

Leylâ'nın Mesnevî içindeki esas varlık sebebi, Mecnûn'u ilahî aşka ulaştırmada basamak görevi üstlenecek olan beşerî aşkın taraflarından biri olmasıdır. Ancak eserin bütünü göz önünde bulundurulduğunda, onun mesnevî içindeki fonksiyonunun bununla sınırlı kalmadığı görülmektedir. Çünkü Leylâ, iki ayrı fonksiyonu kendisinde birleştirmiş bir şekilde okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Leyla ve Mecnûn konusunun çok eski bir tarihi vardır. M.Ö. 6 asır önce Babil halkı içinde olduğunu iddia edenler bile vardır. Yapılan araştırmalara göre bu konunun ilk olarak Arap sözlü edebiyatında geçtiği ve Arap halkı arasında çok revaçta olduğu söylenmektedir (Araslı 1958: 17; İpekten, 1991: 38).

4.3.1. Arap Edebiyatında Leylâ ve Mecnûn Mesnevîleri

Platonik aşkın eşsiz örneği olarak kabul edilen Leylâ ve Mecnûn hikâyesinin Arap edebiyatı kaynaklı olduğu, konu hakkında çalışan kişiler tarafından bilinen bir

gerçektir. Mecnûn'un kişiliği etrafında eski Arap edebiyatında râviler ve tarihçiler arasında farklı bilgiler olmasına rağmen bu hikâyeye aşkın insan üzerindeki tesirini sembolize etmesinden dolayı halk arasında çok büyük ilgi uyandırmıştır. Mecnûn'un, aşkı ifade ve tasvir etmeye kaynaklık eden zengin bir his dünyasına sahip oluşu bakımından önemlidir (el-Maksoud 2004: 8).

Leylâ ve Mecnûn hikâyesinin ilk kaynağı Arap edebiyatıdır. Mecnûn adlı bir saire atfedilen şiirlere sonraları bazı nesirlerde eklenerek bir hikâyeye şekline getirilmiştir. Hikâyede Arap yarımadasında yaşayan Leylâ ile Kays'ın aşk maceraları anlatılır. Hikâyenin meydana gelişi, olayların sıralanışı farklı farklı anlatılır. Arap kaynaklarında, Kays'ın kişiliği hakkında türlü söylentiler vardır. Kays'a atfedilen şiirler Emevî ailesinden bir gence aittir, bazılarına göre ise Kays yaşamış ve h.70/m.689 yahut h.80/m.699 da ölmüş bir şairdir (Levend, 1959: 1).

Leylâ ve Mecnûn hikâyesi, Arap edebiyatında 10. yüzyıldan beri yaygın bulunmaktadır. Mecnûn'a atfedilen şiirler içlerine katılan mensur parçalarla birbirine bağlanarak bir hikâyeye haline getirilmiş ve değişik adlar altında toplanmıştır. Bunlardan en yaygın olanı, hangi tarihte tertip edildiği bilinmemekle birlikte, birçok eserlere kaynak teşkil eden Ebû Bekrini'l-Vâlibî'nin *Divân u Mecnûnı Leylâ*'sıdır" (Levend, 1959: 6).

Arap Edebiyatında Leylâ vü Mecnûn Hikâyesi, İbn De'b, İbnü'l-Kelbî, Zübeyr b.Bekâr ve Ömer b.Şebbe gibi râvîlerden, dağınık ve çelişkili rivayetler halinde intikal eden hikâyenin bilinen en eski yazılı kaynağı İbni Kuteybe'nin *Kitâbü'ş-Şi'ri ve'ş-Şu'arâ*'sında geçer. Bunu Mecnûn'a atfedilen bazı şiirler bulunan Dâvûdü'z-zâhirî'nin *Kitâbü'z-zehre*'si takip eder. Daha sonra İsfehânî'nin *Kitâbü'l-Agânî*'si gelir. *Kitâbü'l-Agânî*, Arap edebiyatında yazılan ve aynı konuyu işleyen eserlere kaynaklık etmiştir. Cafer b. Serrâc, Davud b. Ömer el-Antakî, Abdulkadir b. Ömer el-Bağdâdî gibi yazarlar eserlerinde *Kitâbü'l-Agânî*'den faydalanmışlardır. Birçok esere kaynak olan Ebubekir el-Vâlibî'nin *Divânü Mecnûn-ı Leylâ*'sının hangi tarihte yazıldığı bilinmemektedir. Eserde Mecnûn'un hayatına yer verilmesi ve şiirlerinin ilk defa derlenmesinin yanı sıra

bu eser, hikâyenin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. İbnü'l- Nedim'in halk hikâyeleri arasında *Kitâbü Mecnûn ve Leylâ* adında anonim bir eserden söz etmesi bu hikâyenin onuncu yüzyılda Arap dili ve edebiyatı âlimlerinin türlü şekilleriyle naklettikleri bir halk hikâyesi hâline dönüştüğünü göstermektedir. İbrahim Sadık Feyzî'nin *Divânü Mecnûn-ı Leylâ*'sı, onuncu yüzyıldan beri yaygın olarak hikâyenin elimize geçen son şeklidir. Hikâye, on altıncı yüzyılın başlarında İbnü'l-Mibred, Şemşeddin İbn Tolun ve yazarı bilinmeyen bir şairin eserlerinde söz konusu edilmiştir. Şair Ahmed Şevki tarafından hikâye manzum piyes haline getirilmiş ve *Mecnûn u Leylâ* adıyla bastırılmıştır (Durmuş, 2003: 27/159; Nas, 2011: 89).

Arap edebiyatında başkaları tarafından da toplanan *Leylâ vü Mecnûn* hikâyeleri de vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: İbnü'l-Müberred Cemâlüddîn Yûsuf ibn-i Hasani'l-Makdîsiyyi'l-Hanbelî'nin *Nüzhetü'l-Müsâmir fî Ahbâri Mecnûn*'ı Benî Âmir adı altında topladığı divan, Şair İbrahim Sadık Fevzi tarafından toplanıp yayımlanan *Divân ü Mecnûnı Leylâ*, Şair Ahmed Şevki'nin piyes hâline getirip yayımladığı *Mecnûn ü Leylâ*'dır. Bu eserde Mecnûn; Necd'de Beni Amir kabilesinin ileri gelenlerinden, babasının üç oğlundan en büyüğü, şair, güzel sözlü, bilgili, uzun boylu, güzel yüzlü, bundan dolayı, babasının yanında kardeşlerinin en sevgilisi, Leyla da; esmer, güzel gözlü, boylu boslu, güzel sözlü, şur ve edebiyata meraklı, Cahiliye ve İslam devri tarihi hakkında bilgi sahibi diye vasıflandırmaktadır (Levend, 1959: 6).

Mecnûn ile Leylâ hikâyesi, çöl Arapları arasında yaygın olan *el-Murakış-Esmâ, Amru'bnü Aclân-Hind, Urvâ-Afrâ, Cemil-Buşeyne, Kuseyr-Azzâ, Rabi'a-Ukayi, Kays-Lübnâ, Tavbâ-Leylâ*, hikâyelerinin yerine geçmiş ve Mecnûn, kendini Leylâ'dan Mevlâ'ya ulaştıran İlâhi aşkıyla, onuncu yüzyıldan sonra Arap edebiyatında sıklıkla kullanılan temlerden olup tasavvufî aşkın temsilcisi olarak gösterilmiştir. Arap edebiyatında yapılan bu çalışmaların yanı sıra Arap fütûhatı ve Arap kültürünün İslam dünyasına yayılmasıyla eser, Hindistan'dan Kafkasya'ya kadar hilafetin her köşesinde anılmaya başlamıştır (Bkz. Ateş, 2001: 7/50; Nas, 2011: 88).

4.3.2. Fars Edebiyatında Leylâ ve Mecnûn Mesnevîleri

Fars şairlerinin eserlerinde çeşitli vesilelerle *Leyla ve Mecnûn* adları zikredilmiş ve şiirlere konu olmuştur. Bu isimlere ilk defa Menüçîhr'i (ö.432/1041) ve Baba Kühl-i Şirazi'nin (ö. 442/1050) divanlarında rastlanmaktadır. Bu şairler, *Leyla ve Mecnûn* adlarını halk arasındaki sözlü rivayetlerden veya anonim bir *Leyla vü Mecnûn* hikâyesinden almış olmaları muhtemeldir. *Leyla vü Mecnûn* adlarına Enverî ve Hakanî-i Şirvanî'nin divanlarında da rastlanır (Yazıcı, 2003: 160; Ateş, 2001: 7/51).

Leylâ ve Mecnûn hikâyesi Fars edebiyatında çok büyük ilgi görmüştür. Levend'e göre ise; "*İran'da Deylemîlerin egemenliği zamanında onuncu yüzyılın sonlarında Kitâbü'l-Aganî ile yayılmıştır. Kays ile Leylâ'nın eserinde yer bulan şiirleri halk arasında çok takdir edilmiş ve hikâyenin kahramanları da, gerçek aşkın temsilcileri olarak edebiyata geçmiştir. Daha sonra, Gazneliler ve Selçuklular zamanında yazılmış olan şiirlerde de, Leylâ vü Mecnûn'un bu efsaneleşmiş aşkı mazmun halinde yer almıştır*" (Levend, 1959: 11).

Leyla vü Mecnûn hikâyesini İran edebiyatında ilk kez mesnevî nazım şekliyle kaleme alan kişi Selçuklular devrinde eserlerini Farsça yazan ve dönemin en büyük şairi sayılan Nizamî-i Gencevî'dir. Nizâmî, 1188'de Şirvanşahlar'dan Ahistan bin Minuçîhr adına yazdığı bu eserde, Mecnûn'un aşkına tasavvufî bir içerik kazandırmış ve bu hikâyeye şiirler ilave ederek romantik bir macera haline gelmesini sağlamıştır. Nizâmî'yi izleyen İran şairlerinden Emir Hüsrev Dihlevî, hikâyeyi daha içli bir hale getirmiş, Câmî ise, Arap hayatına daha ayrıntılı yer vermiş, Mektebi, Nizami'nin çizdiği çerçeve içinde özlü bir anlatımla konuyu daha derli toplu işlemiş, Hâtîfi ise, hikâyeye daha mantıklı bir akış vererek, bazı eklemeler ve değiştirmelerle aynı konuyu tekrarlamıştır (Levend, 1952: 5/256). Nizâmî-i Gencevî'den sonra da birçok kişi tarafından *Leylâ vü Mecnûn* hikâyesi yazılmıştır. Bunlar yüzyıllara göre şöyle sıralanabilir:

12. yüzyıl: Nizâmî-i Gencevî.

13. yüzyıl: Emir Husrev-i Dehlevî.

15. yüzyıl: Kâtibî, Derviş Eşref, Süheylî, Camî, Mektebî, Hatifî, Misalî-i Kâşanî, Hâce İmâd-ı Lârî.

16. yüzyıl: Kutbü'd-din Emir Hac, Hilalî-i Esterâbâdî, Âhî-i Meşhedî, Zamirî, Kasım-ı Günâbâdî, Mevcî, Rehaî, Senaî Hüseyin, Nüvidî, Ali Geylânî (Gilânî), Salim-i Türkmanî, Maksud Bey, Itâbî Hüseyin Beg, Saîdî Zeynü'd-din Habuşanî, Hâce Hidâyetü'llah Râî, Sarfî-i Kışmirî, Hâkim Şifaî.

17. yüzyıl: Ruhü'l-Emin-i Isfahanî, Ebü'l-Berekat Münir-i Lâhurî, Hindu, Nâmî-i Safavî, Kâşif-i Şirazî, Tecellî, Seyyid Hasan b. Fethu'llah, Molla Murad b. Mirza Can, Mülhem, Şu'le-i Isfahanî, Fevkî-i Yezdî.

18. yüzyıl: Nâmî Muhâmmmed Sadık Musevî, Mehdî Bey

19. yüzyıl: Saba-i Kâşanî, Nasibî Mirza Muhâmmmed Han, Seyyid Muhâmmmed Nâsır Han Bahadır.

Yüzyılları belli olmayanlar: Esirî, Mecnûn-ı Çep-nüvis (Levend, 1959: 382-383).

Burada Farsça bazı *Leylâ vü Mecnûn* Mesnevîsi yazarların eserlerinden hareketle eserlerinin motif sırası yapılarına bakmak gerekirse;

4.3.2.1. Nizâmî-i Gencevî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi

Nizâmî-i Gencevî (d.533/ 1138- ö. 535/1140), eserini Şirvanşahlardan Ahistan b. Minuçehr'in isteği üzerine yazmıştır. Nizâmî "Sebeb-i Nazm-ı Kitab" bölümünde, bu hikâyeyi yazmasını şahın bir fermanla emrettiğini, neşeli olmayan bu konuyu ele almakta tereddüt etmesi üzerine, oğlunun "Madem ki şah emretti, yerine getirmelisin, önce 'Hüsrev ü Şirin'i yazmıştın, şimdi de 'Leylâ vü Mecnûn'u yaz ki cevherin çift olsun." dediğini, böylece esere başlayarak dört ayda dört bin beyit yazıp 584/1188 yılı Recebinin son günü eseri tamamladığını kaydediyor. Bu eser 4718 beyittir. (Bkz. Levend, 1959: 11-34).

Nizamî eserine;

Ey nâm-ı tû, bihterîn ser-âgâz
Bî-nâm-ı tû nâme key konem bâz

Ey yâd-ı tû mûnes revânem
Cüz nâm-ı tû nîst ber zebânem

“Ey Tanrı, senin adın her şeyin en iyi başlangıcıdır. Senin adını anmadan eserime nasıl başlarım. Ey Tanrı, ruhum seni anmağa alışıktır. Dilimde ancak senin adın vardır” diye başlıyor. Na’t ve mi’rac’dan sonra, yaradılışa ait delilleri sıralayan manzume ile “Sebeb-i Nazm-ı Kitab” kısmına geçiyor. Onu Ahistan b. Minuçîhr’e övgüler takip ediyor. Bundan sonra manzumelerde şair, oğlunu Şirvan Şah’ın oğluna emanet ediyor. Kıskançlarla inkârcılardan şikâyet ediyor. Özür dileyip oğluna nasihat ediyor. Az konuşmanın iyiliğinden bahsederek geçmişi hatırlıyor. Anasını, babasını ve eski arkadaşlarının hâtırasını anıyor. Maddi varlığı unutmayı, yükselmeğe değer vermemeyi, geçen ömrü unutmayı, düşkünlükten vaz geçme konusunda öğüt veriyor. Bir hikâyeden sonra zulme katlanmamayı, padişahların hizmetinde bulunmamayı, kimsenin işine ve geçimine el uzatmamayı, kanaati, halka neşe içinde hizmet etmeği, alçak gönüllülüğü, şiiri bir köşeye çekilip söylemeği nasihat ediyor. Sonunda da “Ağâz-ı dâstân” başlığı altında hikâyeye girerek şu motif sırasını ele alıyor:

- a. Leylâ ile Mecnûn’un okulda birbirlerine aşık olmaları
- b. Mecnûn’un babası Leylâ’yı oğluna istemeye gitmesi ve Leylâ’nın babasının kabul etmemesi
- c. Mecnûn’un babası oğlunu Kâbe’ye götürmesi ve Mecnûn’un çöllere düşmesi
- d. Nevfel’in Mecnûn ile görüşmesi ve Leylâ’nın kabilesiyle savaşları
- e. Leylâ’nın İbn-i Selâm ile evlendirilmesi ve onun evine götürülmesi
- f. Leylâ’nın kocası İbn-i Selâm’ın vefatı ve Mecnûn’un ölümünden haberdar olması
- g. Bir sonbaharda Leylâ’nın ölmesi
- h. Mecnûn’un Leylâ’nın ölümünü duyması, mezarı üzerinde ölmesi

Bunlardan başka Mesnevîye dört hikâyeye daha katmıştır. Bunlar;

- a. Keklik ile karınca,
- b. Merv padişahı ile vezir,
- c. Padişah ile zâhid,

d. Zeyd ile Zeynep hikâyeleridir (el-Maksoud 2004: 97).

Daha sonra hikâyenin sonunda Şirvan Şah'ı övdükten sonra şu beyitlerle eserini tamamlıyor:

İbn nâme ki nâmdâr-ı vey bâd
Ber-devlet-i vey huçeste pey bâd

Hem fâtiha iş hest Mes'ûd
Hem âkıbeteş bâd Mahmûd

“Onun adını taşıyan bu kitab, onun devletinin sayesinde uğurlu, bahtı açık olsun. Başlangıcı mutlu olduğu gibi, sonunda, da övülsün”.

Nizamî, eserini peygamberin hicretinden 588 yıl geçtikten sonra yazdığını hatırlatıyor. Nizamî, doğrudan doğruya Arap kaynaklarından faydalanarak hikâyesini yazan ilk şairdir. Nizamî, Arap kaynaklarındaki söylentilerden bazılarının yerine yeni motif sırası ekleyip konuyu uygun hikâyelerle süsleyerek eserini meydana getirmiştir. Nizâmî'den sonra bu mesnevîyi kaleme alanlar, onun izini takip etmişlerdir. Konuyu biraz değiştirerek, yeni motif sırası eklemekle birlikte, efsaneye girişte, hikâyeyi bölümlere ayırmada, bölümlere girerken yapılan tasvirlerde Nizamî'yi örnek almışlardır. Leylâ ile Mecnûn'un güzelliğini öven bölümler, Leylâ kabilesiyle Nevfel arasındaki savaş tasvirleri, ayrılık, mutsuzluk, kavuşma ve ölüm gibi en içli insanlık duygularını dile getiren bölümler, eseri süsleyen ve şiir bakımından ona değer kazandıran özelliklerdir (Bkz. Levend, 1959: 11-34).

4.3.2.2. Emir Hüsrev-i Dehlevî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi

Şair, eserini 698/1299 yılında Delhi'de I. Sultan Alâü'd-din Muhammed adına yazmıştır. Emîr Hüsrev'in Mesnevîsinde başlangıç manzumesiyle, münacat, na't miraciyeden sonra Sultanü'l-evliyâ Şeyh Nizâmî ile Sultan Alâü'd-din Muhammed Şah'a övgüden sonra “Der sebab-i nazm-ı kitâb” başlıklı manzumesi geliyor. Bir hikâyeden sonra oğluna nasihat, ikinci bir hikâyeden sonra “Âgâz-ı Destân-ı Mecnûn u Leylâ” başlığı altında konuya girerek hikâyeyi anlatmaya başlıyor.

Bu eserde Kays'ın okulda Leylâ'ya âşık olması, bu durumun farkına varan Leylâ'nın annesinin, kocasına haber vermesi ve Leylâ'yı eve kapatmaları, Leylâ'yı göremeyen Kays'ın kendisini kaybetmesi, dağa çıkması ve neticede “Mecnûn” olarak nitelenmesi, babası tarafından nasihatler edilerek eve getirilmesi gibi olaylar anlatılır. Hüsrev'in eserinde motifler şöyle sıralanır:

- a. Kays doğunca şansına bakan müneccim, onun aşk yüzünden deli olacağını haber vermektedir.
- b. Mecnûn'un babası Leylâ için Nevfel'e gitmiştir.
- c. Leylâ'nın kabilesi yenilince kızı öldürmeye kalkması ve bunu bir âşıktan haber alan Mecnûn, vazgeçmesi için Nevfel'e yalvarmıştır.
- d. Mecnûn, savaş meydanında kargaların gözlerini oymak istemesine aldırılmaz. Bunu haber alan Leylâ da gözlerini çıkarmak ister.
- e. Mecnûn'un, Nevfel'in kızı Hatice'yle evlenmesi.
- f. Arkadaşları Mecnûn'u “çemen-zâr”a götürürler, Mecnûn “çemen-zâr”dan döndükten sonra bülbülle konuşur.
- g. Mecnûn bir yaz günü Leylâ'nın diyarında gördüğü uyuz bir köpeği kucaklayarak yüzünü gözünü öpmesi.
- h. Leylâ Mecnûn'u rüyasında görür ve devesine binip onu aramaya gider, iki sevdalı buluşarak sabaha kadar başbaşa kalırlar.
- i. Leylâ arkadaşlarıyla “nahlistan”a (hürmalık) gider, orada Kays'ın gazelini okuyan bir adamdan Mecnûn'un öldüğüne dair yanlış haber alır.
- j. Mecnûn, Leylâ'nın tabutunu gazel okuyarak, mezara kadar takip eder, kabre konacağı sırada üzerine kapanarak can verir.

Hüsrev'in eserine kattığı olaylardan en çok beğenilen, Kays'ın şansına bakan müneccimin, aşk yüzünden deli olacağını haber vermesi, Leylâ'nın nahlistanda Mecnûn'un gazelini okuyan adamla görüşmesi motifleridir (Bkz. Levend, 1959: 35-43; el-Maksoud 2004: 110).

Ali Nihad Tarlan, Hüsrev’in eserini değerlendirirken şunları söylemektedir: *“Hikâyeyi oldukça müessir ve fazla mübalağalı yazmıştır. Hüsrev-i Dihlevî’nin müdafaa ettiği aşk, hiç de kıymetli ve manidar değildir. Eflâtûnî bile denilmez. Eserin seyr-i umumîsinde tasavvûfî nokta-ı nazar hiç müdâfaa edilmemiş gibidir. Yanık bir şiir hassasiyeti esere baştanbaşa hâkimdir. Yalnız sonunda bir iki beyit vardır ki bu zevki okşar. Velhasıl sonlara doğru fazla müessir ve şairâne olmasına rağmen Hüsrev-i Dihlevî, denebilir ki eserinde gerek tarz-ı tahkiye, gerek fikr-i esasi nikât-ı nazarında pek az muvaffak olmuştur. Bu hususta hatta Mevlâna Câmî ile mukayeseye mütehammil değildir”*(Tarlan 1922: 159).

Hüsrev’in Mesnevîsinde aynen Nizâmî’nin mesnevîsinde olduğu gibi, ümit ve mutlulukları, bahar mevsimi temsil eder. Hikâyede keder ve ümitsizliği, sonbahar sembolize etmektedir. Leylâ’nın ölümü Nizâmî’nin eserinde olduğu gibi sonbaharda gerçekleşmektedir.

4.3.2.3. Mollâ Câmî’nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi

Şair, *Leylâ vü Mecnûn* hikâyesini h. 889 yılında 3860 beyit olarak yazmıştır. Câmî, eserini Nizâmî ve Hüsrev’den farklı ele alarak doğrudan Arap edebiyatını esas alarak bu edebiyatta meşhur olan rivayetlerden faydalanmıştır.

Camî eserine; *“Ey Tanrı, senin toprağın uluların baş tacıdır. Akıllıların akli senin Mecnûnundur. Sana kapalı olan için, gündüz bir gecedir. Sana açık olan için, küme yıldızlar ortasında çok küçük görünen, süha yıldızı, süheyl yıldızı kadar parlak görünür”* beyitleriyle başlıyor. Tevhid, na’t ve mi’raciye’den sonra şair, “Destan-ı Işk-ı Leylî vü Mecnûn” başlıklı bölüm ile esere girer.

Câmî, Arap edebiyatındaki Kays’ın Leylâ’nın güzelliğini duyarak onu ziyarete gitmesi söylentisini esas olarak almıştır. Bu noktadan hareket eden Câmî, bundan sonraki olaylarda da Arap kaynaklarındaki görüşleri esas almıştır. Eserindeki dekor daha çok Arap çevresine uygundur. Hikâye bittikten sonra şair dünyanın vefasızlığından bahsederek oğluna nasihatlerde bulunmuştur. Nihayet “Der hâtm-i kitâb ve hâtime-i hitâb” başlıklı manzumede Nizâmî’yi övdükten, kendini ondan da üstün saydıktan

sonra, eserini yazdığı tarihi ve eserinin beyit sayısını veriyor. Bu yüksek yapı 889'da bitmiştir. Bunu saymak istersen 3860 beyttir. Câmî eserine şu beyitlerle son veriyor: *“Her ne kadar bu kırık dökük manzumeden, bu eli boş adamın değeri düşseyse de, felek hokkası bundan bir inci kutusu olsun; onun ününden dünya dolsun. Temiz insanlar sabah dualarında Allah’dan benim affımı dilesinler.”*

Câmî'nin eserine kattığı motifler şunlardır:

- a. Babasının en küçük oğlu olan Kays her gün devesine binip gezer,
- b. Mecnûn, Kerime adında bir kızla görüştüğü sırada, kızların başka bir delikanlıya iltifat etmeleri üzerine kıskanıp ayrılır,
- c. Kays, güzelliğini işittiği Leylâ'yı görmeğe gider,
- d. Leylâ, Kays'ın sevgisini denemek için ona yüz vermez, Kays ağlar. Bunun bir hile olduğunu anlayınca sevincinden bayılır. Kendine geldikten sonra ikisi de aşkları için yemin eder,
- e. Babası Mecnûn'a amcasının kızını teklif eder,
- f. Mecnûn, adağını yerine getirmek için Kâbe'ye gider,
- g. Mecnûn, bir gün Leylâ'ya giderken çirkin bir kocakarıya rastlar. Bunu uğursuz sayarak korkar,
- h. Babası Leylâ'yı döver, komşu kadını tehdit eder,
- i. Leylâ'nın babası Mecnûn'u Halife'ye şikâyet eder,
- j. Nevfel, Leylâ'nın babasının: “Eğer yenilirse kızımı öldürürüm” demesi üzerine, savaşa girişmeden Leylâ'yı istemekten vazgeçer,
- k. Mecnûn, çoban kılığına girerek Leylâ ile görüşmeğe gider,
- l. Halife'nin huzurunda şair Kesir'le karşılıklı şiir söyler,
- m. Mecnûn, giden Leylâ kabilesini takib ederek Leylâ ile görüşür, iki âşık Kabe'yi ziyaret ederler,
- n. Mecnûn Hicaz'a giden bir kervana rastlayarak onlarla arkadaşlık eder. Ertesi günü su kenarına varır. Eşinden ayrı düşen kuşa hitap eder,

- o. Mecnûn, koyun postu giyerek Leylâ'nın çadırına gider (bu motif Edirneli Şâhidî'de de geçmektedir),
- p. Leylâ'nın fakirlere çorba dağıttığını duyan Mecnûn kırık bir kâse ile Leylâ'ya gider,
- q. Mecnûn, geçen bir kafilde Leylâ'yı görerek onunla konuşur. Leylâ, dönüşte tekrar Mecnûn ile buluşur, Mecnûn Leylâ'yı tanımaz. (Bu motife ilk defa Gülşehri'nin Mantıku't-tayr' adlı eserinde geçmektedir),
- r. Mecnûn, kucağında bir abu ile ölü olarak bulunur, bir Arabî bunu Leylâ'ya haber verir (Bkz. Levend, 1959: 44-58; el-Maksoud 2004: 120-127).

4.3.2.4. Mektebî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi

15. yüzyıl Fars şairlerinden Mektebî-i Şirazî eserini 895/1489'da yazdığını ve beyit sayısının da 2160 olduğunu eserinde açıkça belirtmektedir. Mektebî, eserine; “*Ey, birliğin hakkında, başlangıçtan beri ezel ve ebed halkının aynı şeyi söylediği Allah*”, diyerek başlayarak Münacat, na't, mi'raciye ve ikinci bir na'ttan sonra, “*În suhan medh-i Emiru'l-umerast*” başlıklı, Ak Koyunlu Emirlerinden Şeyh Kasım b. Emir Mansur'u öven bir manzumeden sonra “*În suhan der taleb-i akl bud*” ve “*Şiir*” başlıklı iki manzume ile eserine devam eder. Daha sonra Nizamî'ye yapılan övgüden sonra “*Kıssa-i Leylî vü Mecnûn*” başlığı altında eserin asıl kısmına geçmektedir.

Eserinin sonunda kendinden bahsederek Arabistan'ı gezdiğini, Leyla ile Mecnûn'un diyarını gördüğünü anlatmaktadır. “Hatime” bölümünde de Nizâmî ile Hüsrev'den bahsettikten ve eserini yazdığı tarihle beyt sayısını verdikten sonra eserini tamamlıyor. Mektebi, esas olarak Nizâmî'yi takip etmekle birlikte, onda bulunan motiflerin hepsini almamıştır. Meselâ bir kocakarının Mecnûn'u boynuna ip takarak Leyla'ya götürmesi, Selam-ı Bağdadi ile Zeyd ve Zeyneb efsanesi eserinde yoktur. Nizami'den aldığı motifleri de çok değiştirmiştir. Meselâ; Leyla ile Mecnûn'un okuldaki hali, hocanın tedbiri, Leyla'nın anasının nasihatine karşı verdiği cevap, Mecnûn'un Kâbe'deki hali, Nevfel'in Leyla kabilesiyle yaptığı savaşta Mecnûn'un esir

edildiğini görerek barışa razı olması, Mecnûn'un önce babası, sonra anasıyla görüşmesi ve onların ölümü, Mektebi'de tamamen değişikliğe uğramıştır. Leyla'nın Mecnûn'a mektup göndermesi, onu getiren adam, dayısı Selim-i Amiri, Leyla'nın son defa görüşmesi, Leyla'dan sonra Mecnûn'un ölümü başka türlü tasvir edilmiştir. Şair bu tasvirlerde kişiliğini göstermiştir. Kays'ın yıldızına bakan münecimin kehaneti Emir Husrev'den alınmıştır. Mecnûn'un koyun postu giyerek Leylâ'ya gitmesi motifi, biraz değiştirilerek önce Türk şairlerinden Edirneli Şahidi ile Nevâî'nin ve İran şairlerinden Câmî'nin eserlerinde görülür. Mektebî, bu motifi Câmî'den almış olması muhtemeldir. Mektebî, eserini 895'te, Hatifi'de 898'den önce yazmış olduklarına göre, ikisi de hemen hemen aynı tarihlerde eserlerini kaleme almışlardır. Bunlar birbirlerinin eserlerini görmemiş olabilirler. Eserinde görülen değişik motif sırası şöyle sıralanabilir:

a. Babası Mecnûn'u bir pîr'e götürür. Oğluna dua etmesini ondan rica eder. Pîr, bu aşk hikâyesini dinledikten sonra, Mecnûn'un aşktan kurtulmaması için dua eder. Mecnûn da âmin der.

b. Leylâ'nın babası, bir gün pazarda dolaşırken, Leylâ ile Mecnûn'un aşkını anlatan bir gazelin söylendiğini duyar. Okuyanı çağırıp sorar. Soranın kim olduğunu tanımayan kişi, hikâyeyi olduğu gibi anlatır. Leylâ'nın babası bunu işitince öfkelenerek Mecnûn'un öldürülmesi için birini gönderir. Adam Mecnûn'u arayıp bulur. Fakat onun halini görünce utanır, bıçağını çekip kendini yaraladıktan sonra özür dileyerek döner. Babası bu olaydan sonra Leylâ'yı büsbütün hapseder.

c. Leylâ hastalanır, getirilen hekim Leylâ'nın derdini anlar. Ona Mecnûn'dan haber ve bir gül getirince iyileşir.

d. Bir temmuz günü, susuzluktan bunalan Mecnûn, uzaktan bir çeşme görür. Yaklaşık suyundan kana kana içer. Akşam karanlığından suya akseden hilâle hitap eder.

e. Mecnûn, barındığı mağarada, Leylâ'nın bulunduğu yere çıkan gizli bir su yolu bulur. Bu yoldan geçerek sevgilisinin sarayına gider, şiirler okur. Leylâ'nın adamları Mecnûn'u taşa tutup yaralarlar. Mecnûn'u yaralı gören bir çoban babasına haber verir.

Babası bir adam gönderip Mecnûn'u eve getirir. Pencereden Mecnûn'un halini gören Leylâ, sevgilisinin yanına gidip yarasına merhem sürmek isterse de cesaret edemez.

f. Leylâ, İbn-i Selâm ile nikâhlandıktan sonra kocasıyla birlikte giderken, Leylâ'nın evlendiğini haber alan Mecnûn, düğün alayının önüne çıkıp sitemler eder. Bunu duyan Leylâ çaresizliğini anlatır.

g. İbn-i Selâm, Mecnûn'u öldürmek için silahlanıp dağa çıkar. Onu arayıp bulur, kılıcını çekip saldırdığı sırada vahşi hayvanlar tarafından parçalanır. İbn-i Selâm'ın arkadaşları onu kefenleyip gömerler.

Mektebi, Arab kaynaklarından çok faydalanmıştır. Fars edebiyatındaki benzerleri arasında önemle yer alır (Bkz. Levend 1959: 59-75; el-Maksoud, 2004: 128-136).

4.3.2.5. Hâtîfi'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi

Eserini hangi tarihte yazdığı belli değildir, fakat eserin sonundaki beyitlerden Câmî'nin o sırada hayatta olduğu anlaşıldığına göre, 898'den önce yazmış olduğu anlaşılmaktadır. Şair eserine; “*Kalemin yazmağa başladığı bu eser, dilerim ki iyi kabul görsün. Onun turası, sarayı arş gibi yüksek olan padişahın adınadır*” diyerek başlıyor. Eser; münacat, na't ve mi'raciyeden sonra hakikat yolcusundan, ayrılık sıtmasının ateşiyle yanandan bahseden manzumeden sonra “Ağâz-ı destân” başlığı altında hikâyeye giriş yapmaktadır.

Hâtîfi, kendinden önce yazılmış *Leylâ vü Mecnûn* hikâyelerini göz önünde tutmakla birlikte, hikâyeyi çok değiştirmiş ve birçok yeni motifler eklemiştir. Hâtîfi'nin eseri, kendinden önce yazılan eserlerden daha kısadır. Türk şairleri Hâtîfi'den çok faydalanmışlar, hatta bazıları onun eserini tercüme etmişlerdir. Ali Nihad Tarlan Hâtîfi'nin eserini değerlendirirken şunları söylemektedir: “*Hâtîfi'nin eseri, nisbeten hikâyeye telakkisine en muvafık olanıdır. Daha psikolojik ve mantıkîdir. Şiirle tahkiye mütevazın gider. Fuzûlî vak'anın pek çok yerlerini, bilhassa mantikî ihtisârı Hâtîfi'ye medyûndur. Bununla beraber Hâtîfi, müessir ve acı bir hicrân vak'asından başka bir şey anlatmıyor. Vakayi'in manzara-i umumiyesi eslâfindan ayrı değil, onlara daha zarif ve*

nükteli şeyler de ilâve ediyor. Fakat gâye-yi esâsiyye olan aşk-ı eflâtûniyi duymamış ve duyuramıyor. Yalnız en sonunda bir iki beyit ile aşka bu kudsiyeti vermek istemişse de bu fikir, eserle imtizâc etmemiştir. Nizâmı ve Câmî'ye o kadar medyun olmamakla beraber onlar kadar şair değildir. Hususiyetleri kuvvetli ve şahsîdir. Nispeten mâhir bir hikâye-nüvis zihniyetiyle eserini yazmıştır”(Tarlan 1922: 161).

Eserde kullandığı motif sırası ise şöyle özetlenebilir:

- a. Kays, daha küçükken güzellere düşkündür,
- b. Mecnûn'un kör dilenci kılığında Leyla'yı görmeğe gitmesi,
- c. Hekimlerin bazı nasihatlerde bulunması,
- d. Mecnûn'un babası Leyla'yı istediği sırada Mecnûn, Leyla'nın köpeğini görünce ayağına kapanması,
- e. Leyla Meşşatanın yüzünü bezemek için yaptığı süsleri yolması,
- f. İbn-i Selam'ın Leylâ'yı boşaması,
- g. Leyla Mecnûn'a: “Beni babamdan iste” demesi,
- h. Kılıçla Mecnûn'a hücum eden rakibin elleri havada kalması, Mecnûn'un duası ile iyi olması,
- i. Nevfel'in, savaştan sonra Leyla'ya âşık olması, Mecnûn'u zehirlemek isterken kendi zehirlenmesi,
- j. Mecnûn'un servi ağacını bahçıvandan satın alarak kesilmekten kurtarması,
- k. Leylâ kervanla giderken uyuyakalması, devesinin kervandan ayrılması, Mecnûn'la Leylâ'nın buluşup görüşmeleri, Leylâ'nın visal istemesi, Mecnûn ise dedikodudan korkarak reddetmesi,
- l. Leylâ annesine vasiyet ettikten sonra ölmesi, Leylâ'nın annesi Mecnûn'u bulup: “Gel birlikte ağlayalım” demesi (Bkz. Levend 1959: 84-85).

4.3.2.6. Nizâmeddin Ahmed Süheylî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi

Timurlular sülâlesinden Sultan Hüseyin Baykara devri Türk ve İran edebiyatının tanınmış simalarından olup iki dilde (Türkçe ve Farsça) eser vermiş bulunan, devrin en

önde gelen şairlerinden biridir. Süheylî hikâyeye başlamadan önce, başlangıç manzumesiyle münâcât, na't, Hz. peygamberin miracı, Sultan Hüseyin Baykara'ya övgüden sonra, hikâyeyi yazma sebebi ve şairin rüyada gördüğü bilgin ve tecrübeli bir ihtiyardan bu hikâyeyi dinlediğini, onun anlattıklarına hiçbir şey katmadan rivayet ettiğini açıkladığı manzumeler yer almaktadır.

Süheylî, *Leylî vü Mecnûn* hikâyesini yazarken Nizâmî'nin eserinden daha çok, Emîr Hüsrev'in eserini model olarak almıştır. Hikâye, hezec bahrinin “mefûlu, mefâ'ilü fe'ûlün” vezniyle yazılmıştır. Emîr Hüsrev'in eserinde, Nizâmî'nin eserindeki kadar olmasa bile tâli unsurlar mevcuttur. Süheylî'nin eserinde, bu unsurlar yok denecek kadar azdır. Her iki eser hikâye başlıkları ve uzunlukları yönünden birbirine benzemektedir. Emîr Hüsrev'in eseri 2660 beyittir. Süheylî'nin eseri ise 2065 beyitten meydana gelmiştir. Her iki eserde hikâyelerin takip ettiği seyir, hemen hemen aynıdır. Ancak, Süheylî'nin eserinin başlama ve bitiş bölümleri tamamen değişiktir. Süheylî'nin eseri, hikâyeyi rüyasında gördüğü bir ihtiyardan dinleyip öğrendiğini beyan ettiği satırlarla başlar. Leylâ'nın kabilesinden on ihtiyarın, Hızır'ın gelip Leylâ ile Mecnûn'un nikâhını kıydığını rüyalarında gördüklerini anlatmaları ile sona erer. Süheylî hikâyesine bir rüyayla başlar ve bir rüyayla bitirir.

Süheylî, eserinde Kays'ın babasının evlat ihsan etmesi için Allah'a yalvarması motifini, Nizâmî'den almıştır. Bu motif, Hüsrev'de bulunmamaktadır. Nizâmî, Hüsrev ve Süheylî'nin Mesnevîlerinde, Kays ve Leylâ'nın okula gönderilmeleri konusu işlenir. Ancak, bu olay Süheylî'de biraz değişiktir. Kays'ın on dört yaşındayken bilgin olduğunu ve Leylâ'nın kabilesinde okul bulunmadığı için Leylâ'yı Kays'ın bulunduğu okula gönderilmesi motifi yenidir. (Bkz. Levend, 1959: 86-87; el-Maksoud 2004: 112-120).

Kays ile Leylâ'nın birbirlerini sevdikleri herkes tarafından duyulunca, Leylâ'nın okuldan alınıp eve kapatılması, bu olaydan üzülen Mecnûn'un dağlara düşmesi ve nasihat ederek onu babasının geri getirmesi gibi hususlar Hüsrev'in eserinde de vardır. Kays'ın babasının Leylâ'yı oğluna istemesi, Kays'ın deliliği ileri sürülerek kızın verilmemesi motifi

Hüsrev'deki olaya benzer. Süheylî'de Leylâ ile Mecnûn bir kere bir araya gelirler. Vahşi hayvanlar motifi ve avcılarının elinden hayvanları kurtarma olayı, hem Süheylî, hem Nizâmî, hem de Hüsrev'de bulunmaktadır. Nizâmî'de bulunan Mecnûn'un dayısı Selim-i Âmirî, Zeyd, Zeyneb ve bir ihtiyar gibi ara şahsiyetler Süheylî'de yoktur. Nizâmî ve Hüsrev'de bulunan Leylâ ile Mecnûn'un mektuplaşmaları motifi, Süheylî'de de vardır. Fakat Süheylî'de mektupları götüren, Leylâ'ya yol arkadaşı olan, ismi bilinmeyen bir dosttur. Süheylî'de anne ve baba motifi, Nizâmî ve Hüsrev'den biraz farklıdır. Süheylî'de Leylâ'nın annesi sürekli birinci plandadır. Onun babası sadece, hanımının verdiği haberlerle ilgilenir. Anne kızının dertleri ile çok yakından ilgilenir. Onun hareketlerini anlayışla karşılar. Leylâ, hastalanınca fedakâr annesi, doktor getirir. Doktor kızını iyileştiremeyince çare bulmak ümidiyle başka diyarlara gider. Bu motif, ne Nizâmî'de ne de Hüsrev'de yer alır. Emîr Hüsrev'in eserinde yer alan, Mecnûn'un evlendiğini duyan Leylâ'nın mektup yazarak Mecnûn'a sitemde bulunması ve onun cevap vermesi konuları, Süheylî'nin eserinde aynen geçer. Hüsrev'in eserinde Mecnûn'un ağlayarak Leylâ'nın diyarına gitmesi ve orada gördüğü bir köpeği okşayıp sevmesi motifi Süheylî'nin eserinde yoktur. Hüsrev'deki Leylâ'nın Mecnûn'u aramaya çıkması ve Leylâ'nın Mecnûn'u vahşi hayvanlar arasında bulması motifi, Süheylî'nin eserinde de bulunmaktadır (Bkz. Levend, 1959: 86-87).

Hüsrev'in eserinde, Leylâ'nın hastalığı, ölümü ve defnedilmesine kadar olan hadiseler Süheylî'nin eserinde değişikliğe uğrayarak anlatılmıştır. Nizâmî ve Hüsrev'in Mesnevîleri, Leylâ ve Mecnûn'un ölümleri ile sona erer. Halbuki Süheylî'nin eseri, Leylâ'nın kabilesinden birkaç ihtiyarın rüyalarında Hızır'ı görmeleri ile devam eder. Görülen rüyaya göre Hızır, Leylâ ile Mecnûn'u diriltir, nikâhlarını kıyar.

Süheylî *Leylâ vü Mecnûn* Mesnevîsinde Nizâmî'den daha çok Hüsrev'in etkisinde kalmıştır. Yer yer Nizâmî'den de etkilenmiştir. Kullanılan kelimeler, terkipler ve bazı beyitlerde, Nizâmî'nin eserine benzer taraflar göze çarpar (Bkz. Levend, 1959: 86-87; el-Maksoud 2004: 112-120).

4.3.2.7. Kâtîbî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi

Kaynaklar, Şemsü'd-dîn Muhammed (ö.839/1436) Kâtîbî'nin *Leylâ ve Mecnûn* Mesnevîsinin, British Museum Farsça yazmalar kataloğu (c.II, s. 637, No.Add. 7768)'de olduğundan bahsetmiş olsalar bile şimdiye kadar esere ulaşılammıştır (Levend 1959: 87).

4.3.3. Türk Edebiyatında Leylâ ve Mecnûn Mesnevîleri

Leylâ ve Mecnûn temi, Arap ve Fars edebiyatında olduğu gibi Türk edebiyatında da büyük ilgi görmüştür. En mükemmel örnekleri Türkçede verilmiştir desek yanlış olmaz. İlk örneklerine 14. yüzyılda rastlanır. Türk edebiyatında *Leylâ ve Mecnûn* hikâyesini ilk defa işleyen Gülşehri'dir. Gülşehri 713/1313'de yazdığı *Mantuku't-Tayr* adlı eserinde, Allah'a karşı duyulan ve Allah'ın vücudunda fenâfillah olmak amacını güden gerçek aşkı belirtmek için Mecnûn'un efsaneleşmiş aşkını örnek olarak alır (Levend, 1959: 103).

Gülşehri'den sonra Âşık Paşa aynı konuyu ele almıştır. Şair, *Garîbnâme*'de sonu Allah'a varan gerçek aşkı anlatmak için Mecnûn'un aşkını 30 beyit içinde nakleder (Levend, 1959: 106).

Gülşehri ve Âşık Paşa'nın bu denemelerinden sonra asıl *Leylâ ve Mecnûn* hikâyeleri 15. yüzyılda karşımıza çıkar. Türk edebiyatında *Leylâ ve Mecnûn* kıssasını hikâye konusu olarak ilk defa ele alıp nazmeden şair, Edirneli Şâhidî'dir (Levend, 1959: 108).

Türk edebiyatında Leylâ ve Mecnûn hikâyesini yazan şairler yüzyıllara göre şöyle sıralanmıştır:

15. Yüzyıl:

- a. Edirneli Şâhidî: (XV. yüzyıl).
- b. Ali Şir Nevaî: (ö. h.907/m.1501).
- c. Bihiştî Ahmed Sinan: (XV. yüzyıl, II. Bayezid devri).
- d. Hamdullah Hamdî: (ö. h.909/m.1503) Leylâ vü Mecnûn.
- e. Ahmed-i Rızvân: (XV. yüzyıl, II. Bayezid devri) Leylâ vü Mecnûn.

16. Yüzyıl:

f. Sevdâî: (XVI. yüzyıl, şair eserini h.920/m.1514'te yazmıştır.).

g. Hakirî: (XVI. yüzyıl, şair eserini h.931/m.1524'te yazmıştır.).

h. Fuzûlî: (ö. h.963/m.1555) Leylâ vü Mecnûn.

ı. Lârendeli Hamdi: (XVI. yüzyıl).

i. Celilî: (ö. h.977/m.1569'dan sonra).

j. Celâlzâde Sâlih: (ö. h.973/m.1565).

k. Halife: (ö. h.979/m.1572).

l. Atayî: (Azeri Türkçesiyle).

17. Yüzyıl:

m. Kafzade Faizi: (ö. h.1031/m.1621 eser tamamlanmamıştır.).

18. Yüzyıl:

n. Örfî Mehmed Ağa: : (ö. h.1186/m.1772'den sonra).

o. Andelib: (Türkmen şairlerinden, eser manzum ve mensur karışıktır.).

ö. Nakam: (ö. h.1323/m.1905 Azeri şairi). (Levend, 1998: 132)

Agâh Sırrı Levend, Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi adlı eserinde bu şairlere ilaveten aşağıdaki şairlerden de bahseder:

15. Yüzyıl: Hayatî, Necatî, Çakerî Sinan.

16. Yüzyıl: Hayalî Abdü'l-Vahab, Arif Fethu'llah, Kadimî, Halilî, Kireçcizade Sinan, Mahvî İdris, Muhyî, Zamirî.

17. Yüzyıl: Rıf'atî Abdü'l-Hay (Levend, 1959: 383; Levend 1988: 105-113; Aygün 1999: 4-5).

Kaynaklarca Türk edebiyatında yazıldığı belirlenen otuz Leyla ve Mecnûn Mesnevîsinden on sekizi yazma eser kütüphanelerinde mevcuttur. Bu otuz eserden onu (beşi bulunamamış) 15. yy'da; on beşi (altısı bulunamamış) 16. yy'da; ikisi (biri bulunamamış) 17. yy'da; ikisi 18. yy'da; biri ise 19. yy'da kaleme alınmıştır. Bu tablodan çıkan sonuç, Türk edebiyatında yazılan *Leyla ve Mecnûn* mesnevîlerinin çok

büyük bir bölümünün 15. ve 16. yy'larda kaleme alındığı, 17, 18. ve 19. yy'larda ise az sayıda eser yazıldığıdır. (Aygün 1999: 5-6)

Bu mesnevîler dışında, yeni Türk edebiyatı dönemine kadar uzanan kimi başka eserlerde de *Leyla ve Mecnûn* hikâyesinin belirgin izlerine rastlanır. Güvâhî, *Pendnâme*'sinde aşk konulu beyitler yanında *Leyla ve Mecnûn* konusunu 7 ve 14 beyitlik iki kısa hikâyede işlemiştir (Hengirmen 1990: 181).

Leyla ve Mecnûn hikâyesi pek çok dile çevrilmiş, özellikle Nizamî ve Fuzûlî'nin eserleri Avrupa edebiyatlarındaki *Romeo and Juliet*, *Tristan et Yseult* (*Tristan und Isolde*) gibi aşk klasikleri arasında yerini almıştır. Azerbaycan'da ayrıca *Leyla Mecnûn* adıyla bir halk hikâyesi anlatılmakta olup konusu yer yer *Leyla ve Mecnûn* hikâyesiyle benzerlik gösterir (TDEA, 1976: 6/92-93). *Leyla ve Mecnûn* hikâyesinin Türk halk edebiyatında geçen bir varyantı ile bunun *Hikâye-i Leyla ile Mecnûn* başlığı altında nesir halinde anlatılan matbu nüshaları vardır. Fuzûlî'nin *Leyla vü Mecnûn*'una benzerlik gösteren bu hikâye zamanla Karagöz oyunları arasına da girmiştir. *Leyla ve Mecnûn* Mesnevîleri üzerine pek çok tez ve bilimsel çalışma yapılmış, müstakil eserler yayımlanmıştır (Pala 2003: 161). İslamî edebiyatta *Leylâ ve Mecnûn* Mesnevîsi yazan şairlerin eserleri ve kullandıkları motif sırası yapıları şu şekildedir:

4.3.3.1. Şâhidî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi

Türk edebiyatında *Leylâ ve Mecnûn* kıssasını hikâye konusu olarak ilk defa ele alıp nazmeden şair, Edirneli Şâhidî'dir. *Leylâ ve Mecnûn* mesnevîlerinin en uzun olduğu kabul edilir. Şair eserini Şehzade Cem adına kaleme almıştır. Şâhidî eserini h. 883 tarihinde Konya'da tamamladığını ve adını *Gülşen-i Uşşâk* koyduğunu eserinin "hâtîme" kısmında bildirmektedir. Şair eserini bitirdiği zaman elli yaşında olduğunu belirtiyor. Eser, 6646 beyit ve 171 varaktan ibarettir. Şâhidî, Nizâmî ile Hüsrev'i takip etmiştir. Zaten kendinden önce ancak bu iki şairin *Leylâ ve Mecnûn* hikâyesi vardı. Şâhidî:

Zekâ-i matla-ı eşvâkdur bu

Kitâb-ı Gülşen-i uşşâkdur bu (Levend, 1959: 111).

beytiyle kitabına başlıyor ve altı beyitlik Arapça bir kıt'adan sonra:

İlahî dilde uyar şem-i cânı

Mahabbet âteşile câvidânî

beytiyle de asıl esere giriş yapıyor. Başlangıç ve tevhid ile ayrı bir tevhid kasidesinden, tevhid'in mertebeleri ile niteliklerini bildiren manzumelerden ve son bir "kelime-i tevhid" kasidesinden sonra, münacat ve na't ile ayrı bir na't kasidesi söyledikten sonra, Cem Sultan'a ait bir manzume ile bir kaside bunu takip ediyor. Şair "Sebeb-i nazm-ı kitâb" bölümünde "hâtif"den gelen sözleri naklettikten ve Şeyhi ile Ahmed Paşa'dan takdir beklediğini kaydettikten sonra,

Fakîrem derd-mendem müst-mendem

Belâ zenciri içre pâ-y-bendem

diye kendinden bahsediyor ve "Matla-ı dâstân" başlığı altında aşkı tasvir ediyor.

Hakîki ışka gerçi yok nihâyet

Mecâziye hakîki oldı gâyet

Dili kılmaga râh-ı ışka irşâd

Uruldı kıssa-i Mecnûna bünyâd

Pes evvel ışk sırrından açan râz

Bu resme eylemişdür söze âgâz

diyerek asıl hikâyeye giriyor. Şâhidî hikâyeyi bitirdikten sonra bir "hatime" ile şu beytle eserini tamamlıyor.

İlahî kıl revânın zevkile şâd

İdenün şâhidî hayrile yâd

Şâhidî, esas olarak Nizâmî'nin eserini örnek almakla birlikte Husrev'in eserinden de faydalanmıştır. Kays'ın aşk yüzünden deli olacağını önceden münecimin haber vermesi, Leylâ'nın kabilesi yenilince kızı öldürmeğe kalkması, Mecnûn'un kargalara gözünü oydurmak istemesi, bir yaz günü Mecnûn'un Leylâ'ya gitmesi, orada

gördüğü bir köpeği okşayıp severek onunla konuşması, Leylâ'nın öldüğünü haber alan Mecnûn'un oynayarak şiir okuyarak cenazenin önünde gitmesi, kabre konacağı sırada naşın üzerine kapanarak can vermesi gibi motifleri kullanmıştır.

Şair, aldığı motiflerin bazısını değiştirmiş, bahisleri uzatmış, tasvirlerle de fazla yer vermiştir. Meselâ, Nizâmî'nin eserine “Şair-i İlhaki”nin kattığı “ Zeyd ile Zeyneb efsanesi,” Şâhidî'de farklı bir hikâyedir. Fazla olarak Zeyd ile Zeyneb evlenirler. Şair bazı yerlerde Nizâmî'nin beyitlerini olduğu gibi Türkçeye tercüme etmiştir. Meselâ Nizami'de, Leylâ ile Mecnûn buluştukları zaman Leylâ daha fazla yaklaşıma cesaret edemez, Zeyd'e “Bir adım daha atarsam ölürüm, aşk mezhebinde bu ayıptır.” der. Şahidi eserinde kullandığı motif sırasının bazıları şunlardır:

- a. Mecnûn koyun postu giyerek Leyla'yı görmeğe gitmesi
- b. Mecnûn, “nahlistan” da Leyla ile buluştukları zaman “terci'i bend” okuması, her iki sevdalı burada uzunca konuşmaları
- c. Leyla, üçüncü defa arkadaşlarıyla “nahlistan”a gittiği zaman uykuya dalması, rüyasında Mecnûn'un şiir okuduğunu görmesi

Mecnûn'un koyun postuna girerek Leylâya gitmesi motifinin, Şahidi'den sonra Mektebî'nin ve Nevâî ile Câmî'nin eserlerinde de görülür. Uzunca bir konuşma Câmî'de de vardır. Mecnûn'un çoban kılığına girerek Leylâ'yı görmeğe gitmesi, Leylâ'nın çadırı önünde iki sevdalı konuşmaları. Şâhidî bu konuşmaları “didi”, “ eyitdi” kelimeleriyle tespit ediyor. Câmî'de bu konuşmalar “an güft ki”, “in güft ki” kelimeleriyle tespit edilmiştir. Şâhidî'nin eserinde yer yer çok güzel parçalar ve beyitler vardır.

Şâhidî'nin *Leylâ ve Mecnûn* mesnevîsi, divan edebiyatı çerçevesi içinde, konuya girişler, tasvirler, hikâyeyi anlatış tarzı ve tipleri belirtme şekliyle tam bir hikâye karakteri taşır. Hikâye yazarların çoğu bu başarıyı gösterememişlerdir. Şâhidî, eserine baştan sonuna kadar tasavvufî bir akım vermiştir. 18 varak tutan baştaki tevhidlerle na'tlar, onun samimî inancını gösterir.

*Vücûd-ı mümkinde k'irdi tekessür
Vucûd-ı vahdeti bildi tefekkür*

*Bu kesretden degül vahdet müberka
Ki her bir şeydür ol envâra matla*

*Ne denlü kim ola mümkinde kesret
Görinür pertev-i vâcibde vahdet*

*Bu vahdet sırrını bilmege ârif
Çün ide ışkile kesb-i ma'ârif*

Şâhidî, Mecnûn'u bir ermiş gibi gösterir. Nizâmî'den aldığı Leylâ ile Mecnûn'un buluşma sahnesini, aslında olduğu gibi, tasavvufla alakasız şekilde tasvir eder. Fakat “Şair-i İlhaki”den aldığı bu sahne dışında, iki sevdalı arasındaki aşkın hakikî olduğunu her vesile ile anlatmağa çalışır. Son buluşmada Mecnûn, kendini görmeğe gelen Leylâ'yı tanımaz. İkiliğin aradan kalktığını, gönlündeki Leylâ'dan başkasını tanımadığını söyler ki, bu sahne Gülşehri'de de görülür. Şâhidî'nin eseri, Fuzûlî'nin eserinden sonra, Türk edebiyatında en iyi işlenmiş *Leylâ ve Mecnûn* hikâyesidir denilebilir. Nevâî'nin *Mecnûn'u Leylîsi*, ancak daha orijinal olması bakımından onun eserinden ayrılır (Bkz. Levend 1959: 108-132; el-Maksour, 2004: 162-168; Kütük, 2002: 17-19).

Abdülkadir Karahan'a göre Şâhidî, motiflerde bazı değişiklikler yapmıştır. Bahisleri, genellikle fazlaca uzatmıştır. Arasına da Nizâmî'den çevirilerde bulunduğu da görülmektedir. Şâhidî, konuyu işlemekte başarı göstermiş, ona tasavvuf neşvesi verebilmiş, bu alanın en öndeki Türk şairleri arasında yer almıştır (Karahan, 1980: 79).

4.3.3.2. Ali Şîr Nevâî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi

Nevâî'nin hamsesinin üçüncü Mesnevîsi olan *Leylî vü Mecnûn*'un 1484 yılında yazıldığı tahmin edilmektedir. Nizâmî'nin, Emîr Hüsrev ve Süheylî'nin aynı adı taşıyan Mesnevîlerine cevap olarak kaleme alınan eserin vezni, aynı konuyu ele alan üstatların Mesnevîlerinde kullandıkları “bahr-i hezec-i müseddas”ten “Mef'ûlü Mefâ'ilün

Fe'ûlün"dür. Ancak birçok beyitte "sekt-i melih" yapılarak vezin "mef'ûlün fâ'ilün fe'ûlün" olarak kullanılmıştır. Mesnevî, 38 bölümden ibarettir. Her bölümde farklı sayıda olmak üzere toplam 3622 beyit vardır (Çelik 1996: 16; Kütük, 2002: 22).

Ali Şîr Nevâî, eserinin hatime bölümünde Türkçe'nin Farsça'dan geri kalır bir dil olmadığını vurgular. Türk'ün güzel ve temiz tabiatlı bir millet olduğu görüşünü ileri sürerek hikâyeyi kaleme alma nedenini haber verir:

*Yazmakka ki bu ışk-ı câvidâne
Maksûdum imes idi fesâne*

*Mazmûnıga boldı rûh meyli
Efsâne idi anıng tufeyli*

*Lîkin çü rakamga kildi mazmûn
Efsâne anga libâs-ı mevzun*

*Bu irdi garaz kim ol gürûhı
Kim sözde ıyân kılıp şükûhı*

*Bu nâme üçün bolup rakam-keş
Şafha yüzün ittiler münakkaş*

*Ger nükteleri cihânnı tuttı
Gavgâları ins ü cânnı tuttı*

*Çün Fârisî irdi nükte şevki
Azrak idi anda Türkî zevki*

*Ol til bile nazm boldı melfûz
Kim Fârisî anglar oldı mahzûz*

*Min Türkîce başlaban rivâyet
Kıldım bu fesâneni hikâyet*

*Kim şöhreti çün cihânga tolgay
Türkî ile dagı behre bolgay*

*Nivçün ki bugün cihânda Etrâk
Köptür hoş-tâb u sâf-idrâk*

Kullandığı motif sırası ise şu şekildedir:

- a. Kays Leylâ için hazırlanan okula verilir.
- b. Leylâ hastalanır (bu motif, daha önce Süheylî’de geçmektedir), iyi olup da okula dönünce, üstat çocukları azat eder. Kays Leylâ’ya bakarak ağlar.
- c. Kays başka bir gün ağlayarak aşkını itiraf eder.
- d. Bu itiraf gününün gecesi Kays, Leylâ’ya gider, Leylâ da evden çıkarak Kays’la buluşur. Dadı Leylâ’yı eve getirir. Kays’ı da kimse görmesin diye kabilesinin sınırları dışına çıkarır. Babası Kays’ı kumlar arasında bulup eve getirir.
- e. Leylâ’nın babasının şikâyeti üzerine Mecnûn’u bağlarlar.
- f. Nevfel savaşından sonra, fitneye sebep olduğu için Leylâ’yı babasının öldürmeye kalkmasını Mecnûn rüyasında Leylâ’dan öğrenir. Nevfel Mecnûn’un kerametine inanır.
- g. Leylâ’nın kabilesi, Nevfel’den kuşkulananarak başka yere göç ederler.
- h. Zeyd, Nevfel’in adamları tarafından soyulur.
- i. Leylâ, Mecnûn’a mektup yazarak, Nevfel savaşından ve Nevfel’in kızına söz verdiğinden dolayı ona sitem eder.
- j. Zıfâf gecesi, Nevfel’in kızı başkasını sevdiğini Mecnûn’a ağlayarak itiraf eder. Nevfel gelin odasını gözetler. Mecnûn’un kayınpederi olan Nevfel’in kızının gerdeğini gözetlemesi dikkat çekmektedir.
- k. Leylâ’nın İbni Selâm ile evlenmesi de aynı güne rastlar. Leylâ kendisini öldürmek için zehirli kılıç hazırlar. İbni Selâm, eli Leylâ’nın eline değince hemen yere yıkılır.
- l. Yalnız kalan Leylâ evden çıkarak Mecnûn’la buluşur.
- m. Mecnûn, annesiyle babasının ölümünü rüyasında görür.
- n. Leylâ’nın ölüm döşeginde yatmakta olduğunu “hâtif’ten işiten Mecnûn, Leylâ’nın evine koşar, her ikisi de aynı anda ölürlür. İkisini de bir tabuta koyup gömerler.

A. Karahan'a göre; Leylâ ve Mecnûn konusunda en başarılı ve Türklerin yaşadıkları topraklarda en yaygın şöhretli eserlerden birinin sahibi Ali Şîr Nevâî olmuştur. Nevâî, konunun temelinde ve gelişmesinde esasla ilgili büyük değişiklik yapmıştır. Ama üslûbundaki canlılık, eklediği veya değiştirip başka biçime soktuğu motifler, ifadesindeki etkinlik onun bu eserine de diğer Mesnevîleri gibi bir üstünlük, bir ayrıcalık kazandırmıştır ve Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn'u ile birlikte bunlar Türk edebiyatının şaheserleri arasında yer almıştır. Nevâî'nin hikâyesindeki ayrıntılardan bir kısmı öteki Leylâ ve Mecnûn mesnevîlerinde de bulunmakla beraber, olayların oluşması arasındaki farklar Nevâî'ye bir özellik kazandığı gibi, diğer bir kısmı da Nevâî'ye has bir biçimdir. Nevâî'nin bu Mesnevîsi de, onun, şiir dehasına, ifade ve üslup kudretine yeterli ve açık bir kanıttır (Karahana 1980: 80-81).

Ali Nihad Tarlan da, Nevâî'nin eserini değerlendirirken şöyle söylemektedir: *“Nevâî'nin eseri, çok şâîrâne ve ibdâkârânedir. Mecnûn'un aşkı Nevâî'de daha mahsus surette pâk, garazsız olması dolayısıyla İlâhî değilse de ona yakındır. Hüsrev-i Dehlevî'den daha sûzişli, daha mahmûldur. Buna rağmen vakayi arasında oldukça mütekâmil bir irtibat gözetlemiştir. Tasvirleri ağırdır. Fıkr-i tasavvuf, usûli surette müdâfaa edilmiyor. Harâm olmayan garazsız bir aşkı tavsif etmek istiyorsa da onu da yalmz eserin sonuna doğru hissediyoruz. Nevâî'de tezâddı vardır. Eserde mukaddime biraz müstesnâ, baş taraflarda Arap çeşnisi görülmediği halde gittikçe çöle doğru, bilhassa Arap şâirlerinin zevk-i mütehassirânesini çok okşayan “atlâl ve dimen” tasvirlerinde Arap muhitine bir intikâl vardır. Nevfel'in kıızıyla Mecnûn'un izdivâc ettirdikten sonra sırf kahramanı tebriye için Nevfel'e hacleyi tarassud ettirmek garâbeti de görülüyor. Bunlarla beraber çok yüksek bir kıymet-i şâirâneye maliktir. Tahkiye nokta-ı nazarında Hatifi'ye yaklaşmamakla beraber Nizâmî'ye diğerlerinden fazla takarrüb etmiştir”* (Tarlan 1922: 162).

4.3.3.3. Bihiştî Ahmed Sinân Çelebi'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi

Divan edebiyatında ilk hamse sahibi olduğu ileri sürülen şair ve tarihçi Bihiştî ikinci Bayezid devrinde meşhur oldu ve uzun zaman padişahın hizmetinde bulundu. Eserini hangi tarihte yazdığı belli değildir. Şair h. 889 yılında da yazılan Câmî'nin eserinden bahsettiğine göre, eserini bu tarihten sonra yazmış olması muhtemeldir. Şair, II. Bayezid'e sunduğu bu eserin "hatime" kısmında Padişah'ın teveccühünden uzak bulunduğunu anlatmaktadır. Bu da henüz affedilmeden önce eserinin yazdığını göstermektedir. Eser 1995 beyitten oluşmuştur. Behiştî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'u Anadolu sahasında Şâhidî'nin eserinden sonra, Türkçe kaleme alınmış ikinci *Leylâ vü Mecnûn* Mesnevîsidir.

*Yazdum hele ben cevâb-ı hamse
Dimedi dahi bu dilde kimse*

beytiyle, Türkçe ilk hamse sahibi olduğunu söylüyor.

Kahrile beni koma mü'ebbed
Çok hıdmetün itdi benden Ahmed

Sinnüm onüçünde idi iy Şâh
Sevkitdi ki hidmetüne Allah

beytiyle, genç yaşta Padişah'ın hizmetine girdiğini belirtiyor. Bihiştî eserinin başında:

*Sâbıkda egerçi kim üç üstâd
Bu kasr-ı refî'a urdı bünyâd*

*Sultân-ı sühân-verân Nizâmî
Hem Husrev-i Dehlevî vü Câmî*

diyerek üç üstadın adını anıyor. Bihiştî eserine şöyle başlıyor:

Allahı çü zikride sühan-gûy
Elbette olur kelâmı dil-cûy

Yedi beyitlik bir başlangıç manzumesinden sonra, münacat, na't başlıklı Allah'a hitap, tevhid, ayrı bir münacat, na't, miraciye, padişah'a övgü ve övünme manzumeleri geliyor.

Bihiştî, andığı Nizâmî, Hüsrev ve Câmî'nin eserlerinden çok ayrılmıştır, hikâyeyi

tamamen değiştirmiştir. Bihişti'nin kendisinden önce gelenlerin eserlerinden aldığı motif, Mecnûn'u babasının Kâ'be'ye götürmesidir. Bihişti, Mecnûn'un kucağında ahu ile ölü olarak bulunması motifini de Câmî'den almıştır. Bihişti'de daha çok Câmî'nin etkileri görölmektedir.

Bihişti'nin eserinde, diğer Leylâ vü Mecnûn hikâyelerine göre birçok değişik ve yeni motifler bulunmaktadır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

a. Nizâmî'de olduğu gibi Leylâ ile Mecnûn daha küçükken mektepte tanışırken Bihişti'nin eserinde ise her ikisi yetişkin bir gençtir, ilk olarak birbirlerini bir gezinti esnasında görürler ve şerif ile Kerime vasıtasıyla tanışır.

b. Leylâ'nın babası Kays'ın deliliğini öne sürmekle değil, Leylâ'yı başkasına nişanladığını Mecnûn'un babasına söyleyerek teklifi reddeder.

c. Mecnûn'un akrabası olan Nevfel, Leylâ'yı Mecnûn'a babasından değil, kabilenin emirinden ister. Babası reddedince kabile ile savaşa girer. Leylâ'nın kabilesi yenilerek Necd Dağı'na kaçararak sığınır. Savaştan hiçbir sonuç alınmaz.

d. Mecnûn'un tavaf ederken Kâmil diye tanıtılan bir tipin ortaya çıkması ve onun Mecnûn'un babasına hitap edişi yeni bir motiftir.

e. Leylâ'nın şerif ile birlikte Mecnûn'u görmeye gitme motifi yenidir. Bu ilk ve son buluşma olur.

f. Leylâ'nın şerif'i yine Mecnûn'a göndermesi ve Mecnûn'un şerif'i tanımaz olma motifi yenidir.

g. Leylâ ve Mecnûn'un ölümleri motifi geçen eserlerde genellikle Leylâ önce ölür, Mecnûn onun arkasından mezarının üstünde can verir. Fakat burada ikisi de birbirlerinden haber alamazlar. Mecnûn'un ölüm haberini şerif, Leylâ'ya götürmeden önce o da son nefesini verir (Bkz. Levend 1959: 148-156; el-Maksoud 2004: 178-179).

Ali Nihad Tarlan Bihişti'nin eserini şu şekilde değerlendirmektedir: *“Bihişti eserine Câmî gibi başlar. Fakat o şekilde devam etmez. Bihişti çok şâyân-ı dikkattir. Fuzûlî'ye çok yakın bir tarzda tasavvufu eserine idhâl etmiştir. Her vesileyle bu nokta-ı nazarı izâh eder. Eser, şiir itibarıyla mutavassıttır. Vakayide eslafından epey ayrılır. Fakat hepsinden ziyâde manâ-ı sûfiyâneyi anlayıp, müdâfaa etmiştir. Vakâyi arasında Hatifi'ye yakın bir irtibât vardır. İyi bir hikâyeci zihniyetle yazmıştır. Vuku'ât-i garibeyi*

ancak isbât-i müddeâ için alır ve manalarım derhal izâh eder. Nazmı kuvvetlidir, kalemi aksamıyor. Zamanına göre oldukça mahirânedir. Mısralann inşâsı üzerinde İran edebiyatının tesiri vâzihdir. Bu tesîrât nisbeten şahsî kalmışı istisgâr edilmeyecek bir muvaffakiyettir”(Tarlan 1922: 163).

4.3.3.4. Hamdullâh Hamdî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi

Hamdullâh Hamdî, eserini 905/1499'da yazmıştır. Eser varak ve satır sayılarına göre 4080 beyittir. Hamdî eserine şu beyitle başlıyor:

Çü ismü'llah ola unvân-ı defter

Gerekdür tâ ebed olmaya ebter

Münacat, na't, miraciyeden ve “Terğîb-ı ışk-ı dil-ârâ ve duhül-i kıssa-i Mecnûn ü Leylâ” başlıklı bir manzume ile bir “Mesel”den sonra “Matla-ı dâstân” başlığı altında şu beyitlerle hikâyeye başlıyor :

Dir ol efsâneye viren nizâmı

Bu uslûb üzre nazmitdi kelâmı

Arabda bir ulu varidi meşhûr

Benî Âmir ili anunla ma'mûr

4080 beyt olarak hikâyeyi anlattıktan sonra şu beyt ile eserine son veriyor:

Tokuz yüz beşde bu nazm-ı cevâhir

Bihamdî' llâh Hamdî oldı âhir

Hamdullah Hamdi, eserini H. 905'te yazdığına göre, kendinden önce gelen Nizâmî, Hüsrev, Nevâî, Câmî ve Hatîfi'nin belki de Şâhidî'nin eserlerini görmüş olması muhtemeldir. Ancak Nevâî'nin etkisi onda yoktur. Hüsrev ile Câmî'nin izleri ise çok azdır. Hamdî, Nizâmî'nin eserini örnek olarak almış ve Hatîfi'den çok faydalanmıştır. Kays'ın küçükken güzellere tutkun olması, kör dilenci kılığına girerek Leyla'yı görmeğe gitmesi, Leyla'nın köpeğini görünce ayağına kapanması, babasının Mecnûn'u Kabe'den başka Şeyh'e de götürmesi, Leyla'nın kendi yüzüne sürdüğü süsleri yolması, rakibin kılıçla Mecnûn'a hücum ederken ellerinin kuruması motiflerini, Hamdi Hatîfi'den almıştır. Hatta Nevfel'in savaştan sonraki durumunu anlatırken, Nizâmî ile

Hatîfi'deki motiflerin her ikisini birlikte anlatır. Şair, Hatîfi'nin, hekimlerin tavsiyesi, İbn-i Selam'ın Leyla'yı boşaması, Leyla'nın Mecnûn'a "Beni babamdan iste" demesi, Mecnûn'un bir ağacı kesilmekten kurtarması, Leyla'nın kervanla giderken uyuyakalması ve Mecnûn'a rastlayarak görüşmesi, Leyla'nın anasının Mecnûn'a "Gel birlikte ağlayalım" demesi motiflerini eserine almamıştır. Leyla'nın arkadaşlarıyla "çemen-zâr"a giderek orada Mecnûn'un gazelini okuyan adama rast gelmesi motifi ile arkadaşlarının Mecnûn'u ziyareti motifi de ilk defa Hüsrev'de geçer. Hüsrev'de, Mecnûn Leyla'yı görmek ümidiyle arkadaşlarına uyararak "çemen-zâr"a gider. Hamdî'de Mecnûn arkadaşlarının gezme teklifini kabul etmez, insanların vefasızlığından şikâyet eder.

Hamdullah Hamdî, Câmî'den de Leyla'nın fakirlere yemek dağıttığını duyan Mecnûn'un kase ile Leylâ'ya gelmesi motifini almıştır. Hamdî'nin eserinde bazı küçük ilaveler de yapmıştır. Bunlar;

a. Mecnûn devesine binip Leylâ'yı görmeğe gider. Necd'de Leylâ'nın çadırlarını görünce düşer. Deve dönüp gider.

b. Mecnûn arkadaşlarıyla birlikte Leylâ'ya gider. Çadırının önünde Leylâ ile konuşur. Rakip rahat bırakmaz, Mecnûn'un yolunu kapar.

c. Babası Mecnûn'u eve getirerek nasihat eder. Mecnûn cevap verdiği sırada yeninden kan akmaya başlar. Babası merak eder. Mecnûn:

“Meğer niş urdı kancı dest-i yâra

Bu kan andan irür bî-zahm yara”

diye cevap verir. Bu motif Türk edebiyatında ilk defa Hamdullah Hamdî'nin eserinde görülür. Hamdî'de yer yer tercümeler de vardır (Bkz. Levend 1959-160-176).

Hamdî, bu hikâyeyi yorumlarken ve hikâyenin çatışını kurarken, Sünnî İslâm anlayışına uygun bir felsefi görüş ile Osmanlı toplumunun ahlâk anlayışı, gelenek ve inanışlarıyla beslenmiş bazı prensipleri hareket noktası olarak almıştır. Bunlar şu şekilde özetlenebilir:

a. İnsan kaderinin çizdiği yolda gider ve bu değiştirilmez.

b. İnsanlar bir toplum içinde yaşamak için bazı koşullara uymak zorunluluğu vardır.

c. Meczâî aşk İlâhî aşka ulaşabilmek için köprüdür.

Hikâye lirik ve şairane olmamakla beraber bir manzum hikâye olarak ilgiyle takip edilebilecek, canlı, akıcı bir çehre gösterir. Ayrıca Hamdî'nin imajları orijinal değildir. Şiirinde lirizm pek bulunmamaktadır. Şair hikâyenin dizilişini Nizâmî veya Hatifi'den aldığı her başlıktan sonra kendisi bildirmektedir. Hikâye sosyal yapı bakımından incelendiği zaman 15. asrın yaşantısındaki sıcaklığı tanıtan gelenekler, inançlar, dualar, masalın gerçeğe karıştırıldığı bir dünya anlayışı ile karşılaşılır. Gönül Alpay bunları şu şekilde açıklar:

a. O devirde insanlar, duaların, dervişlerin ve şeyhlerin ruhani kudretlerine inanırlar ve onlardan yardım beklerlerdi. Burada babası Mecnûn'un iyileşmesi için, önce Kâbe'ye, sonra bir şeyhe götürür. Fakat sonuç alınmaz.

b. O devirde rüyaların, birtakım olayların olacağına bir işaret olduklarını kabul edilirdi. Burada Mecnûn rüyasında bir kuş onun başına parlak bir taş koyar. Uyanınca Leylâ'dan o gün mektup alır.

c. O devirde kızların fazla okumasının doğru olmayacağı kanısı vardır. Burada Leylâ'nın annesi, ona "okumak sana yüz karasıdır" der.

d. Birtakım merasimler ve âdetler bulunmaktadır. Bunlardan biri evlenme merasimidir. O devirde insanlar evlenirken şenlikler ve törenler yaparlar. Hutbe okunur ve para saçılır. Leylâ'nın evlenme merasiminden söz edilirken, o devirde bir evden nasıl gelin alındığı ayrıntılı olarak anlatılır ki, bugün Anadolu'da hala buna benzer merasimler yapılmaktadır (Alpay 1970: 11-20).

Ali Nihat Tarlan'a göre, Hamdî eserini Nizâmî'den tercüme etmiştir. Diğer şairlerden de iktibaslar yapmıştır. Bu yüzden sonuç kısmında Tarlan, Hamdî'nin eserini değerlendirirken şöyle der: "*Onun Leylâ ve Mecnûn'u bir nevi telif ve tercümeden ibaret olduğu için şâyan-ı zikr görülmemiştir*" (Tarlan 1922: 162).

4.3.3.5. Ahmed Rıdvân'ın Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi

II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanûnî Sultan Süleyman dönemlerinde yaşayan Ahmed Rıdvân, defterdarlık ve sancak beyliği görevlerinde bulunmuştur. Ahmed Rıdvân'ın *Leylâ vü Mecnûn* adlı eserinin bilinen tek nüshası Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Agâh Sırrı Levend Yazmaları arasındadır. Nüsha eksik olduğu için beyit sayısı hakkında kesin bilgi bulunmamakla beraber nüshanın 200 yaprak kadar olduğu ve Mesnevîde yaklaşık 4000-4250 beyit bulunduğu tahmin edilmektedir (Ünver 1989: 123).

Başından, sonundan ve aralarından bazı yaprakları eksik olan nüsha şu beyitle başlıyor:

*Kılursın kullaruna rızk-ı kısmet
Bu kısmet içre var bin dürlü hikmet*

Nüşhadaki son beyit ise şöyledir:

*Yapılmışdı yüce kasr-ı zeberced
Yevâkît u Le'âliyidi bîhad*

Ahmed Rıdvân'ın eseriyle Hamdullah Hamdî'nin eseri aşağı yukarı aynı tarihlerde yazılmıştır. Hangisinin daha önce eserini tamamladığını bilinmemektedir. Ahmed Rıdvân da esas olarak Nizâmî'yi örnek almış, Hatifi'den de faydalanmıştır. Kays'ın küçükken güzellere tutkun olması, kör dilenci kılığına girerek Leyla'yı görmeğe gitmesi, Leyla'nın Mecnûn'a "gülü bahçivanından iste" demesi, babasının Mecnûn'u Kabe'den başka Şeyh'e götürmesi, Mecnûn'un bahçivandan ağacı satın alması motifleri Hatifi'den alınmıştır. Şair, Hatifi'nin, hekimlerin tavsiyesi, Mecnûn'un Leylâ'nın köpeğini görünce ayağına kapanması, Nevfel'in Leylâ'ya aşık olarak, Mecnûn'u zehirlemeğe kalkması, rakibin kılıçla Mecnûn'a hücumu, Leylâ'nın kervanla giderken uyuya kalması ve Mecnûn'a rastlayarak görüşmesi, Leyla'nın anasının Mecnûn'a "gel beraber ağlayalım" demesi motiflerini eserine almamıştır.

Leyla'nın arkadaşlarıyla gezmeğe çıktığı sırada Mecnûn'un gazelini okuyan bir adama rastlaması motifi de Hüsrev'indir. Ahmed Rıdvân aldığı motifleri hayli değiştirmiştir. Belli başlı şu değişiklikler göze çarpmaktadır:

- a. Leyla, yazdığı şiirleri güvercinin ayağına bağlayarak Mecnûn'a yollar, ara sıra da bunları yol üzerine bırakır,
- b. Babası dua etmek için Mecnûn'u Şeyh'e götürdüğü zaman Şeyh babasının hatırı için Mecnûn'a dua eder,
- c. Leyla, arkadaşlarıyla gezmeğe çıktığı zaman, bir kaç gün orada "işret meclisi" kurulur,
- d. Leyla, İbn-i Selâm ile evlenmeğe razı olmaz, üstünü başını yırtar. Kadı ile müftünün nasihatini dinlemez. İbn-i Selâm dönüp gider. Herkes Leylâ'yı takdir eder,
- e. Nevfel savaşını Leylâ'nın kabilesi kazanır. Fakat kabilenin ileri gelenlerinden birinin aracılığı ile barış sağlanır. Nevfel, Şiraz, Bağdad, Irak ve Horasan'dan asker toplar, ikinci defa hücum ederek savaşı kazanır.
- f. Leyla hastalanınca, anası ölmüş olduğu için, ablasına sırrını açarak vasiyet eder. Leyla'nın ölümü üzerine kabile halkı saçlarını keserek matem tutarlar.
- g. Eserin sonuna doğru meydana çıkan Zeyd, Mecnûn'u son defa ziyaretinde Leylâ'nın öldüğünü Mecnûn, Zeyd'e haber verir.

Ahmed Rıdvân kahramanlardan bazılarının adlarını da değiştirmiştir. Mesela önceki hikâyelerdeki "Selim-i Amiri, Selâm-ı Bağdadi, Zeyd, Zeynep" Ahmed Rıdvân'da "Halim-i Amiri, Müslim, Amir, Esmâ" olmuştur. Ayrıca eserin sonuna doğru "Zeyd" de görünür. Leylâ'nın ölümünü Mecnûn'a haber veren de "Matem" adlı birisidir. Eserdeki tipler arasında, Nevâî'de olduğu gibi "dadi" da vardır.

Ahmed Rıdvân hikâyeye bazı eklemeler de yapmıştır. Bunlar;

- a. Kays Leyla'yı sevdiğini arkadaşlarına açar,
- b. Leyla'nın kabilesi Mecnûn'u öldürmeğe karar verir,
- c. Leyla'nın önce babası, sonra da anası dertlerinden ölürler,
- d. Amir'le Mecnûn bir müddet sahrada dolaşırlar, sonra aralarına "tefrika" düşer, ayrılırlar.

Ahmed Rıdvân'ın eserinde yer yer tercümelere de yer vermiştir (Bkz. Levend 1952: 13-14; Levend, 1959: 177-195; el-Maksoud, 2004: 187-193).

4.3.3.6. Celîlî Hamîdîzâde'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi

Celîlî'nin *Leylâ vü Mecnûn* Mesnevîsi, 1514'te nazmedilmiştir. 2116 beyittik bu mesnevî iki tevhid, bir münâcât, bir na't ve Yavuz Sultan Selim'e bir methiyeden sonra başlamaktadır. (Aksoy, 1993: 269)

Celîlî Nizâmî'yi esas almakla birlikte Hatifi'den de faydalanmıştır. Onda Hüsrev ile Câmî'nin izleri de görülmektedir. Celîlî, Kays'ın küçükken güzellere tutkun olması, kör dilenci kılığında Leylâ'ya gitmesi, Nevfel'in savaştan sonra Leylâ'ya âşık olup Mecnûn'u zehirlemeye kalkması, meşşata'nın yüzüne sürdüğü düzgünü Leylâ'nın yollaması, Mecnûn'un ölüsünü Hicâz'a giden bir kafilenin görüp gömmesi motiflerini Hatifi'den almıştır.

Arkadaşlarıyla bahçeye giden Leylâ'nın Mecnûn'ın şiirlerini okuyan adama rast gelmesi motifi ilk defa Hüsrev'de, Leylâ'nın fakirlere yemek dağıttığını duyan Mecnûn'un elinde kâse ile gelmesi motifi de Câmî'de geçmektedir.

Tabibin Leylâ'dan kan aldığı sırada Mecnûn'dan da kan akma motifi, ilk defa Hamdullah Hamdî'de görülmektedir.

Celîlî aldığı bazı motiflerde şu değişiklikleri yapmıştır:

- a. Leylâ, bir arkadaşı ile Mecnûn'u görmek için Necd Dağı'na giderek getirdiği "cüllâb"ı Mecnûn'a verir. Mecnûn'un okuduğu şiirleri dinledikten sonra döner.
- b. Leylâ, Mecnûn'un şiirlerini okuyan adamın ağzına inci doldurur.
- c. Mecnûn, babasının hasta olduğunu duyunca onu görmeye gider ve babası ona nasihat ederken ölür.

Mecnûn'un başına kuşların yuva yapması motifi Türk edebiyatında ilk defa Celîlî'nin hikâyesinde görülmektedir (Bkz. Levend 1959: 199-208; Nas, 2011: 147-153; Abd el-Maksoud, 2004: 197).

Celîlî esas olarak Nizami'yi örnek almış ve Hatifi'den de faydalanmıştır. Onda Hüsrev ile Câmî'nin izleri de görülür. Bunların dışında görülen motifler de mevcuttur. Bunlar;

- a. *Çocuğu olmayan varlıklı ve makam sahibi kişi*: Çift kahramanlı aşk hikâyelerinin çoğunda rastlanan ortak bir motiftir. Eserde bu motif, Arap kabilelerinin

birinde soy sopça bilinen, zengin bir adam olan Seyyid-i Âmirî'nin tek eksigi, adını bırakacağı bir oğla sahip olmaması olarak karşımıza çıkar.

b. Âşık olma motif: Mesnevîlerde âşık olma, daha çok resimden görerek, duyarak, rüyada görerek gerçekleşir. Hikâyenin ana karakterleri, Leylâ ve Kays, okulun ilk günü birbirlerini görünce âşık olurlar.

c. Kılık değiştirme motif: Aşk ve macera Mesnevîlerinde kahramanların, kılık değiştirerek amaçlarına ulaşmaya çalıştıkları görülür. Erkek kahramanlar tanınmamak için dilenci ve çoban olabilir.

d. Mektuplaşma: Genellikle âşık arasında haberleşmeyi sağlayan önemli motiflerden biri de mektuplaşmadır.

e. İnsan olmayan varlıklarla konuşma: Mesnevîlerde daha çok kahramanların sıkıntılı zamanlarda hayvanlara veya başka varlıklara içlerini döktükleri, hallerini anlattıkları, bazen onlarla bütünleşmeye bazen de kendilerini onlardan daha güç durumlarda göstermeye çalıştıkları görülür. Bu motif kahramanların iç dünyalarını yansıtan en önemli motiflerden biridir (Atik, 2009: 37-40).

4.3.3.7. Sevdâî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi

Sevdâî, eserini 920/1514 yılında yazmıştır. Sevdâî'nin bu eserinin bilinen tek nüshası Cambridge Üniversitesi Kütüphanesinde bulunmaktadır. Bu nüshanın fotokopisi Türk Dil Kurumu Kütüphanesinde mevcuttur. Ali Nihad Tarlan ve Ahmet Ateş, Sevdâî'yi Farsça Leylâ ile Mecnûn hikâyesini yazan şairler arasında kaydetmektedirler. 1252 beyitten oluşan Sevdâî'nin eserinde yedi gazel ve bir murabba bulunmaktadır. Sevdâî de Nizâmî gibi eserini “Mef ûlü Mefâ'ilün Fe'ûlun” vezniyle yazmıştır (Bayak, 1987: 16).

Sevdâî'nin eserini yazarken kendisine Hatifi'nin eserini esas aldığı görülmektedir. Eser ile Hatifi'nin eseri arasında gerek motifler ve gerekse konuya yaklaşım ve onu işleyiş açısından büyük bir benzerlik görülmektedir. Şair eserine şöyle başlıyor:

*Ağaz-ı suhan be-nâm-ı Allah
El izzetu ve'l-bakâu lillah*

Başlangıç manzumesiyle birlikte tevhid, münacat, ve na'ttan sonra “ Sebeb-i nazm-ı kitab” bölümünde şair arkadaşlarının teklifini:

*Senden kılaruz bunı temennâ
Türkice bu nazmı eyle inşâ*

*Bu kıssa-i Leylî birle Mecnûn
Nazmın kıl anun çü dürr-i meknûn*

beyitleriyle anlattıktan sonra eserini Türkçe yazmasının sebebini şöyle anlatıyor:

*Kıl Türkîce anı hûb ya'nî
Tâ kim bileler okunsa ma'nî*

*Kimse Acemi bu yirde bilmez
Bin gez okunursa hazzı olmaz*

*Her dilce okunsa söz olur hûb
Bülbül işidürse ola mergûb*

*Her kavm dilince söz olur hûb
Her söz ki bilinmez ola nâhûb*

*Pes ben dahi kıldum iltiması
Makbûl olur ehl-i dil du'âsı*

Şair, “Der beyân-ı ahvâl-i cihân-ı bî-vefâ” başlıklı manzumeden sonra, “âgâz-ı dâstân-ı evvel” başlığı altında hikâyeye başlıyor. Hikâyeyi anlattıktan sonra şu beyt ile bitiriyor:

*Çü nâme buna irişdi ol dem
Sildüm kalemi ki ebsem ebsem*

Nüşadaki birçok beyitler, ara sıra bazı kelime ve mısra farkıyla olduğu gibi Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn'unda da vardır. Eser h. 920'de yazılmış olduğuna göre, bu parçalar h. 942'de yazılan Fuzûlî'nin eserinden aktarılmış olması imkânsız gibi gözükmemektedir. Fuzûlî'nin bunları Sevdâî'den aldığı ise elbette düşünülemez. Akla gelen tek ihtimal, sonradan Sevdâî'nin eserini yazan müstensihin, kendi keyfine göre

Fuzûlî'nin eserinden seçtiği bu parçaları Sevdâî'nin eserine katmış olmasıdır. Hakikatte bu parçaların eserde yabancılığı duyuluyor. Fuzûlî'den alınan bu parçalar ne kadar güzelse, Sevdâî'ye ait olan parçalar da o derece yavandır. Sevdâî esasda Nizâmî'yi takip etmekle birlikte Hatifi'den çok faydalanmıştır. Mesela, Kays'ın güzellere tutkun olması, dilenci kılığına girerek Leyla'ya gitmesi, Pir'in tavsiyesi, Mecnûn'un Leylâ'nın köpeğini kucaklaması, Leylâ'nın düğün günü yüzündeki bezekleri yolması, İbn-i Selâm'ın Leylâ'yı boşaması, Nevfel'in Mecnûn için hazırlattığı zehirli şerbeti kendi içip ölmesi, Mecnûn'un servi ağacını satın alması, Leylâ'nın devesinin yolunu şaşırması, Leylâ ile Mecnûn'un görüşmeleri, Mecnûn'un birleşme teklifini reddederek Leylâ'yı evine götürmesi Hatifi'den alınmıştır.

Leylâ'nın fakirlere çorba dağıttığını duyan Mecnûn'un kase ile Leylâ'ya gitmesi Câmî'den alınmıştır. Mecnûn'un başına kuşların yuva yapması, eserini bir yıl önce yazan Celîlî'de ilk defa görülür. Leylâ'nın kolundan kan alındığı zaman Mecnûn'dan da kan akması motifi ilk defa Hamdullah Hamdi'de geçer. Leylâ'nın Mecnûn'u rüyasında ölmüş görerek hastalanması Celîlî'de de geçer. Arkadaşlarının Mecnûn'u gezmeğe götürmek istemeleri Hüsrev de vardır. Hatifi'de Mecnûn kör dilenci kılığına girer. Şair bazı motifleri atmış, eseri kısaltmış ve sırayı da değiştirmiştir. Meselâ; Mecnûn'un Kabe'ye gitmesi alınmamış olduğu gibi, başka şairlerin eserlerinde bulunan bazı motifler de atılmıştır. Leylâ ile Mecnûn'un çeşme başında buluşmalarını şair kendiliğinden eklemiştir. Çeşme başı, havuz başı başka şairlerde görülürse de şekil değişiktir.

Sevdâî, eserinde şu motifleri kullanmıştır:

- a. Kays'ın henüz doğduğunda güzellere tutkun olması,
- b. Mecnûn'un dilenci kıyafetinde Leylâ'yı görmeye gitmesi,
- c. Mecnûn'a hekimlerin tarif ettiği bir çeşit büyüünün yapılması,
- d. Mecnûn'un Leylâ'nın köpeğini kucaklaması,
- e. Leylâ'nın düğün günü yüzündeki bezekleri bozması,
- f. İbn-i Selâm'ın oğlunun Leylâ'yı boşaması,

- g. Nevfel'in savaş sonrası Leylâ'yı gördüğünde ona âşık olması,
- h. Mecnûn'un servi ağacını kesilmekten kurtarması,
- i. Leylâ'nın devesinin çölde yolunu kaybetmesi.

Eserdeki diğer motiflerden, Leylâ'nın fakirlere yemek dağıtması ve bunu duyan Mecnûn'un eline bir tabak alarak Leylâ'yı görmeye gitmesi Câmî'de, Mecnûn'un başına kuşların yuva yapması ve Leylâ'nın Mecnûn'u rüyasında ölmüş görerek hastalanması Celîlî'de, Leylâ'nın kolundan kan alındığında Mecnûn'un kolundan kan akması Hamdullah Hamdî'nin eserinde geçmektedir. Arkadaşlarının Mecnûn'u gezmeye götürmek istemeleri motifi de Hüsrev'de bulunmaktadır (Bkz. Levend 1959: 209-223; el-Maksoud 2004: 200-202).

Leylâ ile Mecnûn'un çeşme başında buluşmaları motifi ise bu şekliyle sadece bu eserde geçmektedir. Diğer eserlerindeki çeşme başı ve havuz başı değişik şekildedir. Sevdâ'î, eserinde Arap menşesinde olan Mecnûn'un Kâbe'ye götürülme motifine yer vermemiştir (Bayak 1987: 24).

4.3.3.8. Hakîrî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi

Tebriz'li Hakîrî, eserini 931/1524 yılında yazmıştır. Eser British Museum'da olup fotokopisi Türk Dil Kurumu Kütüphanesinde dir. Mesnevî başka eserle beraber ciltlenmiş olduğu için 117-167 varaklar arasında yer almaktadır. şair, eserinin 2150 beyitten meydana geldiğini kendisi ifade ettiği halde mevcut olan eser 1871 beyitten oluşmaktadır. Eserde 289 beyit eksik bulunmaktadır (Turan 1988: 2-3).

Hakiri, kendisinden önce yazan şairlerin eserlerinden faydalanmış, eserine yeni motifler katmıştır. Kays'ın küçükken güzellere tutkun olması, kör dilenci kılığına girip Leylâ'ya gitmesi, Mecnûn'un Leylâ'nın köpeğini görünce kucaklaması, İbni Selâm'ın Leylâ'yı boşaması, Nevfel'in Mecnûn için hazırlattığı zehirli (şerbet yerine) yemeği yeme motifleri Hatifi'den, Mecnûn'un koyun postu giymesi, Leylâ'nın fakirlere yemek dağıttığını gören Mecnûn'un elinde kâse ile gitmesi Câmî'den alınmıştır.

Hakîrî'nin eserine kattığı yeni motifler:

- a. Mecnûn'un babasına Ez-nesîm, Leylâ'nın babasına Bü'l-Hasan adları verilmektedir.

Bu adlar başka eserlerde bulunmamaktadır.

- b. Kays'ın babası bütün eserlerde oğlu olmadığı için üzgündür. Fakat burada oğlu ve kızı olmadığı için üzgündür.
- c. Leylâ'nın güzelliğini duyan İbni Selâm'ın oğlunun bir ressam göndererek Leylâ'nın resmini yaptırması motifi yenidir.
- d. İbni Selâm'ın oğlu ile Leylâ'nın düğünleri başka eserlerde az çok yer tutar. Fakat burada hiç düğünden bahsetmez.
- e. Bütün eserlerde Mecnûn Leylâ'nın evlendiğini haber alınca ağlayıp inler. Fakat burada Leylâ'nın evlendiğini Zeyd'den öğrenen Mecnûn hiç heyecanlanmaz, inanmadığını söyler.
- f. Leylâ, İbni Selâm'ın oğlu ile evlendikten sonra kocasına iltifat etmez (Bkz. Levend 1959: 224-236; el-Maksoud, 2004: 206-207).

4.3.3.9. Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi

Türk, Fars ve Arap edebiyatlarında Fuzûlî'ye asıl şöhretini sağlayan bu eser, Türk edebiyatının klâsik döneminde yazılmış mesnevîlerin en güzeli olmakla birlikte tasavvufî aşkı en etkili biçimde dile getiren, şiir ve sanat ufuklarında aşılması imkânsız zirve bir eserdir (Uzun, 1995: 91; Mazıoğlu, 2002: 34). Klasik Türk edebiyatının en büyük şairlerinden olan Fuzûlî, manzum hikâyecilikte güçlü bir şair olup *Leylâ vü Mecnûn*'dan başka Mesnevîler de kaleme almış olmakla birlikte onun bu alandaki şöhreti *Leylâ vü Mecnûn*'dan gelmektedir.

Leylâ vü Mecnûn mesnevîsi Fuzûlî'nin değil, bütün Türk edebiyatının en büyük şaheserlerinden biri olup kendinden önce ve sonra yazılan bu konuya ait eserler içerisinde çok büyük bir öneme haizdir. Kaynak olarak Arap geleneğine bağlı olan, Arap edebiyatında çöl hayatı içerisinde doğmuş tarihî bir aşk özelliği ile ve bedevî geleneklerine uygun bir şekilde yer alan Leylâ ve Mecnûn konusu, Arap toplumundan daha ziyade Fars ve Türk edebiyatlarında işlenmiştir. Arapça'da gerçekçi bir aşk hikâyesi hüviyeti ile ortaya çıkan bu serüven, Farsçada, bu dilin edebiyata bahşettiği olağan üstü imkânlar ve yetiştirdiği dâhî sanatkârlar sayesinde edebî ve estetik plânda büyük gelişmeler göstermiş, mecazî aşktan ilahî aşka doğru yükselerek tüm dünyayı kapsayacak bir hüviyete bürünmüştür. Türk edebiyatçıları da İran'dan aldıkları bu aşk hikâyesini daha da derinleştirmişler, ona Türk

dilinin imkânları ve tasavvufî inceliklerle ayrı bir kimlik kazandırmışlardır (Doğan 2004: 16).

Leylî vü Mecnûn'un yazılış tarihi, şairin eserin sonunda belirttiği üzere h. 942'dir. Eserine mensur bir dibace ve üç rubai ile başlayan Fuzûlî; tevhid, münâcât, tevhid kasidesi, cehaleti itiraf ve istiğfar, na't, mirac, peygambere övgü kasidesi, özür beyanı, sâkinâme, asrın padişahına hitap ve padişaha övgü kasidesi ile başladıktan sonra eserin yazılış sebebini anlatırken bu eseri yazmaya kendisini "bir nice zarîf-i hıtta-i Rûm"un teşvik ettiğini belirtir (Ayan 1981: 70).

Eser şu dibâce ile başlıyor:

*Ey neş'et-i hüsnî aşka te'sîr kılan
Aşkiyle binâ-yı kevnî ta'mîr kılan
Leylî ser-i zülfini girih-gîr kılan
Mecnûn-ı hazîn boynına zencîr kılan*

*Dutsam taleb-i hakîkate râh-ı mecâz
Efsâne behânesiyle arz etsem râz
Leylî sebebiyle vasfun etsem âğâz
Mecnûn dili ile etsem izhâr-ı niyâz*

*Lutf ile şeb-i ümidümi rûz eyle
İkbâlümü tevfiik ile firûz eyle
Leylî kimi lafzumı dil-efrûz eyle
Mecnûn kimi nazmumu ciger-sûz eyle (Doğan, 2004: 24).*

Ve şu beyitle eser tamamlanıyor:

*Dem hayr sözinden ur demâ-dem
Ver hayr dimezsen ebsem ebsem*

Fuzûlî esas olarak Nizami'yi örnek almakla birlikte, Hatifi'den ve Türk şairleri arasında Hamdullah Hamdî ile Celîlî'den de faydalanmıştır. Emir Hüsrev ile Câmî'nin etkisi görülmez. Leylâ'nın zifaf gecesi "meşşata"nın yüzüne sürdüğü düzgünü yolması, Mecnûn'un kör dilenci kılığına girerek Leyla'yı görmeye gitmesi, Leylâ'nın kervanla giderken uyuyup devesinin yolu şaşırması, aşıkların buluşma sahneleri Hatifi'den,

babası Mecnûn'u ziyaret ettiğinde Mecnûn'un kolunun kanaması ve bunun sebebinin Leylâ'nın kolundan kan alınması olduğunun anlaşılması hikâyesi, Nizâmî'de olmadığı gibi Fuzûlî'de de vardır. Mecnûn'un başında kuşların yuva yapması olayı da Nizâmî'de yokken Fuzûlî'de vardır. Fuzûlî, bu olayı muhtemelen Celîlî'den almıştır. Ayrıca Fuzûlî, Nizâmî'nin eserinde kullandığı bazı ayrıntıları değiştirmiş, kendinden yeni şeyler katmıştır. Meselâ; Nizâmî'de bir adamı zincire bağlayıp dilendiren kocakarıyken Fuzûlî'de yaşlı bir adamdır. Nizâmî'de Leylâ zifaf gecesi İbn-i Selâm'a tokat atar, Fuzûlî'deyse bir peri hikâyesi uydurarak Leylâ İbn-i Selâm'ı engeller (Kırlangıç 2008: 63).

Nizâmî'de de, Fuzûlî'de de hikâye, asıl kaynaklar uygun olarak çölde geçer ve çöl hayatının özellikleri eserde yansıtılır. Bununla birlikte her iki eserde de şehir hayatının izlerine rastlamak mümkündür. Hikâyelere bütün olarak baktığımızda kimi ayrıntılar dışında arada büyük farklar yoktur. Başlayış, gelişme ve bitiş hemen hemen aynıdır.

Fuzûlî, Nizâmî'den aldığı motiflerin birkaçını şöyle değiştirmiştir:

a. Nizâmî'de Mecnûn, bir garibanın boynuna zincir taktığı, bir adamı sürükleyerek dilencilik ettiğini görür. Kendisini zincire bağlatarak Leylâ'yı görmeye gider. Fuzûlî'de, Mecnûn'u zincire bağlayan gariban değil pirdir.

b. Nizâmî'deki Zeyd, amcasının kızı Zeyneb'e aşiktir. Fuzûlî'deki Zeyd'in sevdiği amcasının kızı değildir.

c. Nizâmî'de, Leylâ zifaf gecesi İbn-i Selâm'ı tokatlayıp tehdit eder. İbn-i Selâm Leylâ'ya uzaktan bakmaya razı olur. Fuzûlî'de bu sahne biraz değişikliğe uğratarak şöyle anlatılmıştır: Leylâ, zifaf gecesi İbn-i Selâm'ı kendisinden uzak tutmak için İbn-i Selâm'a “küçükken bana bir peri görünmüş, eğer ademoğluyla evlenirsen hem seni, hem de onu öldürürüm, demişti. Şimdi o peri elinde kılıçla karşımda duruyor. Bir müddet sabredelim” der. İbn-i Selâm razı olur. Leylâ'nın evlendiğini Zeyd'den öğrenen Mecnûn Leylâ'ya mektup gönderir. Zeyd bu mektubu Leylâ'ya verebilmek için İbn-i Selâm'a “Ben Leylâ'yı periden kurtaracak duayı biliyorum” der. Bu suretle İbn-i Selâm'ı aldatarak mektubu Leylâ'ya verir. Fuzûlî başka şairlerde görülen birçok motifleri atarak eserine daha tabii bir akış sağlamıştır.

Fuzûlî'nin eserindeki şiir ve sanat değeri, ona en büyük üstünlüğü sağlamıştır.

Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'u Rusçaya, Ermeniceye ve Almancaya çevrilmiştir. Fuzûlî'de ümit ve saadeti bahar mevsimi temsil eder. Hikâyede keder ve ümitsizliği sonbahar temsil etmektedir. *Leylâ*'nın ölümü sonbaharda gerçekleşir (Bkz. Levend 1959: 255-268; el-maksoud, 2004: 211-214).

Abdülkadir Karahan'a göre; klasik Türk edebiyatının *Leylâ ve Mecnûn* mesnevîlerinde en başarılı ve benzerleri arasında görkemli meyvesi büyük şâir Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnûn* mesnevîsidir. Bu şaheserdeki üslûp ve ifade güzelliği, derin ve etkileyici samimilik, tasavvuf havası, İlâhî aşka yöneliş ona, yüzyıllardır sürüp gelen eşsiz bir şöhret kazandırmış, onu kendi türünde imrenilen bir sanat anıtı niteliğine kavuşturmuştur. *Mecnûn*'un psikolojik durumu, iç dünyasındaki dalgalanmalarla Fuzûlî'nin yaratılış ve ruh özellikleri arasındaki bazı bağlantılar; eserin acı ve üzücü gözükken konusunun, onu işleyen şair tarafından benimsenmesine ve o kadar duyarlıklı, özlemlerle anlatılmasına neden olmuştur.

Bazı incelemeler ise, onun genellikle Nizâmî ve Hatîfî'den esinlendiğini göstermiş durumdadır. Fuzûlî, konunun gelişmesinde ve temel olaylarda Nizâmî paralelinde olmakla beraber, ayrıntılarda ondan bir hayli farklıdır. Ayrıca, eserdeki duyarlılık, heyecan, hayallerin incelik ve zenginliği, üslûp ve anlatıdaki ayrıcalık ve özellikle yaşanan yüce tasavvuf tecrübesi sonucu mecazî aşktan hakikî, ebedî, İlâhî aşka yükseliş bakımından Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'u tüm benzerlerinden üstündür.

Fuzûlî, diğer *Leylâ vü Mecnûn* yazarlardan birçok ayrıntıyı eserine almamıştır. Buna karşılık, bazı gazellere, murabbalara yer vermiştir. Fuzûlî, eserinin sonunda, *Mecnûn*'u öyle bir aşamaya yükseltmiştir, akabinde “veliyyullah” niteliği kazanmıştır. *Leylâ*'dan kaçarak *Mevlâ*'yı bulmuştur. Bütün ikilikler temizlenerek can ile cânan birleşmiştir. Gerçek ve ebedî sevgilinin hayali bile onu yakmaya yetmektedir (Karahan 1980: 81-83).

Leylâ ve Mecnûn mesnevîsini günümüz Türkçesine aktaran M. Nur Doğan eserin tasavvuf boyutuyla ilgili şunları söylemektedir: “Fuzûlî'nin bu eseri *Leylâ ve Mecnûn* hikâyesini geleneksel formları içerisinde vahdet-i vücûd akidesini ve platonik aşk anlayışını yansıtabilecek şekilde kaleme alınmıştır.” (Doğan, 1996: XVI)

Ali Nihat Tarlan, Fuzûlî'nin eserini değerlendirirken şunları söylemektedir: “Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnûn* mesnevîsi Türk edebiyatının aşk faslında bir şaheserdir. Aşk şiiri klasik anlayışının çok daha yüksek bir mertebeye çıkarmış ve ona öyle samimi bir ruh vermiştir ki vadisinde şüphesiz rekabet kabul etmez. Fuzûlî, eseri seçerken

duygularının nüfuzu altında kalmıştır. Mecnûn'un aşkını tamamen benimsemiştir, mutasavvıf olmayan fakat yanık ve hicranlı bir aşkı bütün incelikleriyle anlayan Fuzûlî eserini tasavvuf vadisinde yazmıştır" (Tarlan, 1922: 143).

4.3.3.10. Lârendeli Hamdî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi

Lârendeli Hamdî, mesnevîsini meydana getirmeden önce Nizâmî'nin *Leylâ vü Mecnûn* mesnevîsini günlerce okuduğunu, bu hikâyeyi beğendiği için uykuyu bırakıp bütün dikkatlerini ancak bu eser üzerinde topladığını, eserini yazmaya başlamak için bir işaret bulduğunu "sebeb-i telif" bölümünde açıklamaktadır. Eski kaynakların hiç birinde Lârendeli Hamdî'nin adı geçmez. Eser Fatih kitaplığında 3740 numarada kayıtlıdır Eser, varak ve satır sayılarına göre 5610 beyit tutmaktadır. Şair şu beyitle eserine başlıyor:

*Bîhamdî'l-Kâdiri' l-Ferdî'l-'Alîmi
Ve bi'smillahi Rahmani'r-rahîmi*

Tevhid, münacat ve na'larla miraçtan sonra, dört halifeye, Hasan ile Hüseyin'e, padişahla şehzade Selim'e övgülerden sonra şair başlıksız olarak hikâyeye giriyor. Ayrıca şair bu eseri yazmayı düşünürken rüyasında gaipten bir ses duyduğunu, bu sesin bu eserin yazmasına teşvik ettiğini, kendisinin şairlik dünyasına bayrak dikmesini istediğini, bu eseri meydana getirerek şiirde ikinci Nizâmî olacağını, şöhret kazanacağını, Câmî'nin şiirini güzelleştireceğini ve Nevâî gibi herkes tarafından övüleceğini de söylemektedir.

Lârendeli Hamdî, sadece Nizâmî, Câmî ve Nevâî'den bahseder. Halbuki kendisinin, Hamdullah Hamdî, Mektebî ve Hatîfî gibi diğer şairlerden de istifade ettiği kaynaklarda belirtilmektedir.

Hamdî, çeviriyi çok ustaca yapmıştır. Sadece tercümeyle yetinmeyerek aldığı motifleri değiştirerek aktarmıştır. Lârendeli Hamdî, Farsça ve Türkçe yazılmış, *Leylâ vü Mecnûn*'ların hemen hepsini görmüş, bu eserlerde yer bulan olayların başlıcalarını toplamıştır. Eserini şu beytle nihayetlendiriyor:

*Be-hatmi mürselîn ü hakk-ı Kur'ân
Ölicez bana yoldaş olsun imân*

Lârendeli Hamdî'nin Nizâmî'den tercüme ederek aldığı motifler şunlardır:

- a. Oğlu olmayan Arap emirinin, çocuk sahibi olabilmesi için Allah'a dua etmesi ve oğlu dünyaya gelince sevinerek hazinelerini saçması,
- b. Kays'ın gittiği mektepte beş on kız ve oğlan bulunması ve orada Leylâ ile Mecnûn'un birbirlerine âşık olmaları,
- c. Çocuğunu eve geri götürmek için babasının Mecnûn'a tavsiyeleri ve Leylâ'yı alacağını söyleyerek kandırması,
- d. Mecnûn'un babasının Leylâ'yı oğluna istemesi ve Leylâ'nın babasının teklifi reddetmesi,
- e. Mecnûn'un babası tarafından Kâbe'ye götürülmesi,
- f. Mecnûn'un çöllere düşmesi ve vahşi hayvanlarla dostluk kurması,
- g. Mecnûn'un Nevfel ile görüşmesi,
- h. Nevfel'in Mecnûn'a "Bu deliliği bırak, adam kılığına gir" demesi ve Mecnûn'la beraber içip yemesi,
- i. Mecnûn'un Nevfel'e sitem etmesi (tamamen Nizâmî'den tercüme edilmiştir),
- j. Nevfel'in Leylâ'yı Mecnûn'a babasından istemek için gönderdiği mektupta biraz fark vardır. Nizâmî'deki gibi tehditle değil, ricayla kız isteme olayı vardır,
- k. Leylâ'nın babasının Nevfel'e ret cevabı, iki savaş motifi ve ilk savaşın akşama kadar devam etmesi,
- l. Leylâ'nın kabilesinin ikinci savaşta yenilmesi ve Leylâ'nın babasının Nevfel'e yalvarması ve kızını mecbur kalırsa öldüreceğini söylemesi,
- m. Leylâ ve Mecnûn'un aşkı herkes tarafından duyulunca Leylâ'nın kabilesine mensup olan iki kişinin Leylâ'nın babasına Mecnûn'u şikâyet etmeleri,
- n. Mecnûn'un dilenci kadınla beraber Leylâ'ya gitmesi ve her çadıra "Leylâ" diye bağırırken Leylâ'nın çadırına gelince "yâ dost" diye bağırması,
- o. Leylâ'nın İbni Selâm'la evlenmesi ve kocasına tokat atıp tehdit etmesi,
- p. Larendeli Hamdî, Nizâmî'nin eserindeki rüya motifini alarak biraz değiştirmiştir. Nizâmî'de, Mecnûn iyi bir rüya görür, uyanınca onu hayra yorar, sonra bir atlının Leylâ'dan bir mektup getirdiğini görür fakat Larendeli'de, Mecnûn kötü bir rüya

görerek korkar ve titremeye başlar. Uyanınca rüyayı kötüye yorar. Sonra akrabasından olan yaşlı bir kadın Leylâ'nın evlendiği haberini getirir.

q. Mecnûn'un Leylâ'nın evlendiğini duyunca ona gönderdiği mektup motifi, Nizâmî'den aynen tercüme edilmiştir.

r. Mecnûn'un babası ikinci defa oğlunu arayıp bulması ve nasihatleri ve Mecnûn'un babasına cevabı (tamamen Nizâmî'den tercüme edilmiştir),

s. Leylâ ile Mecnûn'un isimlerini kum üzerinde yazılmış olduğunu gören Mecnûn'un Leylâ'nın ismini silmesi ve ona nedenini soranlara cevabı (tamamen Nizâmî'den tercüme edilmiştir),

t. Mecnûn'un avcının eline düşen hayvanları kurtarması,

u. Selâm-ı Bağdâdî'nin gelişi ve Mecnûn'la konuşması (tamamen Nizâmî'den tercüme edilmiştir),

v. Mecnûn'un kargayla konuşması,

w. Mecnûn'un ahuların gözleri ile Leylâ'nın gözleri arasında benzerlik kurması,

x. Mecnûn'un babasının öldüğünün haberini bir atlıdan değil, bir avcıdan öğrenmesi,

y. Mecnûn'un Leylâ'yla görüşmeleri (tamamen Nizâmî'den tercümedir),

z. Leylâ'nın Mecnûn'u getirtip kendisini ona göstermemesi ve ondan yalnız bir beyit okumasını istemesi,

aa. Mecnûn'un İbni Selâm'ın ölümünü Zeyd'den öğrenmesi,

bb. Leylâ'nın ölmek üzereyken annesine söylediği vasiyeti (tamamen Nizâmî'den tercümedir),

cc. Mecnûn'un ölümü,

dd. Leylâ ile Mecnûn'un cennette olduklarının Zeyd tarafından görülmesi,

ee. Merv Padişahı ile Vezir, Zâhit ile Padişah ve Zeyd ile Zeynep hikâyeleri (tamamen Nizâmî'den tercüme edilmiştir).

Larendeli Hamdî'nin mesnevîsine kendisi tarafından eklenen yeni motifler şunlardır:

a. Oğlu olmayan Arap emîri, bir abdala rastlar. Abdal'ın, ona bir ayva sunarak “Bunu ye, bir oğlun olacak, fakat aşk onu serseri edecek” demesi,

b. Dört yaşında mektebe giden Kays'ın, üç yılda bütün ilimleri öğrenerek bilgin olarak mektepten ayrılması,

c. Kays ile Leylâ'nın rüyada birbirlerini görüp âşık olmaları,

d. Kızlarının Kays'a âşık olduğunu bir cadı karıdan duyan annesiyle babasının, Leylâ'yı kırbacıyla döverek bir kaleye hapsedmeleri,

e. Leylâ bir kış günü Mecnûn'u görmek için, arkadaşlarını da yanına alarak av bahanesiyle sevgilisine gider. Mecnûn'un kabilesi Leylâ'yı iyi karşılar. O sırada Kays da gelir. İki âşık burada gece yarısına kadar baş başa konuşurlar. Gece yarısı Leylâ veda edip ayrılır.

f. Mecnûn'un babası, Leylâ'yı oğluna uğursuz bir saatte istediği için teklifi reddedilir.

g. Mecnûn, deli olup olmadığı anlaşılacak üzere çağrıldığı zaman, Leylâ'nın köpeğini kucakladıktan sonra, yanan mumla konuşup Leylâ'nın yüzünü hatırlayınca onu üfleyerek söndürür.

h. Nevfel, Leylâ'nın diyarından bir köpeği severken Mecnûn'a rastlar.

i. Leylâ, babasının Mecnûn'u öldürmeye karar verdiği haberini Mecnûn'a ulaştırır ve gizlenmesini tavsiye eder.

j. Leylâ'nın evlendiği haberini getiren yaşlı kadın Mecnûn'a kendi kızını teklif eder. Selâm-ı Bağdâdî, Mecnûn'la görüştüktan sonra Larendeli Hamdî, Mecnûn'un şiirde büyüklüğünü ve aşkının yüceliğini anlatır.

Lârendeli Hamdî, bütün söylentileri toplamakla birlikte kendiliğinden de birçok motifleri katmış, böylece eserine tam bir masal karakteri vermiştir.

Larendeli Hamdî, diğer Türk şairleri gibi Nizâmî'nin kullandığı vezne uyarak eserini “mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün” vezninde yazmıştır. Hamdî'nin eseri 5441 beyit olup hacim bakımından Şâhidî'den sonra Türk edebiyatında en uzun *Leylâ vü Mecnûn* eseridir (Bkz. Levend, 1959: 269-286; el-Maksoud, 2004: 256-264).

Ali Nihad Tarlan da Larendeli Hamdî'nin eserini değerlendirirken şunları kaydetmektedir: “*Hamdî-i Larendevî'nin lisânı oldukça pürüzlüdür. Buna rağmen şayân-ı hayret bir kudret-i şî'riyyesi vardır. Hayâli vâsî'dir. Eseri çok yüklüdür. Hemen hemen eslafındaki bütün vakayi'i almıştır. Bunlar arasında bir irtibât-i mantıkî gözetmez. İlâve ettiği hususiyetlerle eseri biraz avâmî “masal” tarzına yaklaştırmıştır. Nizâmî'den çok tercümeleri vardır. Fakat bunları mâhirâne yapmıştır. Tasvir kısımları çok güzeldir. Umumiyet itibarıyla Hamdî'nin eseri tercüme ile telif arasında kalmıştır ki şâir kendi şahsiyetiyle -fazla tercümesine rağmen- ikinci şıkka daha ziyâde meyletmıştır*” (Tarlan 1922: 163).

4.3.3.11. Celâlzâde Sâlih Çelebi'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi

Nişancı Koca Mustafa Paşa'nın kardeşi Celâlzade Salih'in (ö. 973 / 1565) *Leylâ vü Mecnûn* mesnevîsinden kütüphanelerde iki nüsha bulunmaktadır. Celalzade Salih eserini h. 962 yılında yazmıştır. Şair eserinin sonuna eklediği şu kıtanın son mısrası ile bu tarihi veriyor:

*Dürr-i mensûrî bu kıssa bahrının
Kırk iki günde olundu nazm hep
Sana tarihin virür bunı haber
Ayn-ı nazm u fâ-ı sîn u lâm-ı leb*

Bu tarih kıtası yalnız Nuruosmaniye nüshasında mevcuttur. Bu nüsha h. 969 yılında müellifin sağlığında yazılmıştır. Şair eserine şu beyitle başlıyor;

*Nedür ol dür ki söz ana muhtâc
Güher-i nazm ü nesr silkine tâc*

Başlangıç manzumesiyle tevhid, ikinci bir tevhid (kaside), na't, miraciye (kaside) ve “Esbab-ı güzîn”e övgüden sonra, “Sebeb-i nazm” bölümü ile devam ediyor. Şair bu manzumede, gençliğinde okuyup yazarak adam olmak için çalıştığını şehir şehir dolaşarak bilgisini artırdığını, ömrünün sonlarında geceleri kitaba bakacak hali kalmadığını yazdıktan sonra sözlerine şöyle devam ediyor:

*Sen de bir hamse eylesen peydâ
Türkî dilde okusa her şeydâ*

*Gice yogise aynınun tâbı
Hele bağlanmadı anun bâbı*

*Hamselerden birine eyle nazar
Gündüz efsâneyi idüb ezber*

*Gice kendünden eyle nazm anı
İtme zâyî bununla bir ânı*

*Nazmidem beş hikâyeti yek-ser
Kala bir gûne bu da benden eser*

*Gözedem naklde hikâyetini
Husrev-i Dehlevî rivâyetini*

*Terceme itmeyem velî anı
Düşmeyem nazmîle ana sâni*

*Zâde-i tab'um ola ebyâtı
Hâs ola cümle-i hayâlâtı*

Daha sonra da Şair “Agaz-ı dâstân” başlığı altında şu beyitlerle hikâyeye başlıyor:

*Fârisî dilde ibtidâ üstâd
Söze bu resmile ider bünyâd*

*Varidi dir meger evâyilde
Arab içre olan kabâyilde*

*Amir adlu kabileden bir er
Haylî dâna dilidi ehl-i hüner*

*Hasebile nesbde kâmilidi
Gün gibi lutfi halka şâmilidi*

Şair hikâyeyi bitirdikten sonra, oğul acısıyla bunları yazdığını söyleyerek Allah’a yalvarıyor:

*Geçdise Rûmda Kemâloglı
Nola tutsa yerin Celâloglı*

diye kendini övdükten sonra, eserini şu beyitlerle tamamlıyor;

*Böyledür çünkü âlemün revîşi
İtmesün i'timâd ömre kişi*

*Ahiret zâdınun görüp kaydın
Kayd itsün rızâ-yı Hak saydın*

Sâlih, eserinin başında da belirttiği gibi Hâtifi'yi örnek olarak almış, onun eserini sayfa sayfa takip etmiştir. Ayrıca Hüsrev'den de faydalanmıştır. Arkadaşlarının Mecnûn'u yemeğe götürmek istemeleri motifi Hüsrev'den alınmıştır. Eserde Leylâ'nın kolundan kan alındığı sırada Mecnûn'dan da kan akması motifi geçer. Doğrudan doğruya yaptığı tercümelerde de vardır. (Levend 1959: 287-298)

Sâlih Çelebi'nin hemen başlangıç beytinde hikâyeyi Hatifi'den naklen anlatacağını belirtmektedir. Salih Çelebi'nin hikâye motiflerine kattığı küçük ayrıntılar olmuştur. Mecnûn'a kötü haber götüren kadınlar "karga" olarak nitelenmiştir. Sâlih Çelebi, anlatımla ilgili bazı farklı motifler de kullanmıştır. Levend'in ilk kez Celîlî'de görüldüğünü söylediği, Kays'ın başına kuşların yuva yapması motifi onda da bulunmaktadır. Sâlih Çelebi'nin Hatifi'den ne kadar ayrıldığını gösteren en dikkat çekici bölüm, Kays'ın sünnet düğünü tasviridir. Nizâmî'de olmayan bu motif, Hatifi'de on altı beyit içinde anlatılır ve hikâyenin giriş bölümünün sonunda yer alır. Hatifi'de sünnet, tek başına önemli bir motif olmaktan çok, zamanın akışını işaret etmektedir. Sâlih'te ise altmış üç beyitlik ayrı bir bölümdür. Ancak bölümün başında, tek bir beyit Hatifi'den alınmıştır. Bunun dışında Hatifi'yle hiçbir benzerlik göstermez. İyi planlanmış bir kurgusu, canlı, dinamik ve nükteli anlatımı mesnevînin en başarılı bölümüdür (Toska, 1999: 144-145).

4.3.3.12. Kadîmî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi

Kasîde ve gazel vadisinde üstat olan ve mesnevî tarzından Şeyhî'yi örnek alan Kadîmî, 4035 beyit olan *Leylâ ve Mecnûn* adlı eserini, İstanbul'da bilgisi ve fazileti ile

tanınmış Sırâceddin adında bir zâta göstererek onun takdirini kazanmıştır (Karayazı, 2007: 101).

Eserde Mecnûn ile Leylâ arasındaki aşk, tabiî bir görünüm arz ederken iki sevdalının son buluşmasında tasavvufî bir renge bürünmektedir. Agâh Sırrı Levend, Kadîmî'nin eseriyle ilgili olarak yaptığı araştırmalar sonucunda şöyle bir tespitte bulunmuştur: “...*Kadîmî ile Şâhidî'nin eserleri birbirinin tamamıyla aynıdır. Kadîmî mahlasını kullanan şâir, Şâhidî'nin eserini ele geçirmiş, bazı bölümlerini atarak, mahlas yerlerini değiştirerek eseri olduğu gibi kendine mal edivermiştir*” (Levend, 1959: 196).

Kadîmî'nin eseri şu beyitlerle başlıyor:

*Çü bismi'llahdur miftâh-ı maksûd
Anunla feth olur gencîne-i cûd*

Bu tevhid manzumesi, Şâhidî'nin başlangıç manzumesinden sonraki parçanın kısaltılmışıdır. Kadîmî, Şâhidî'nin öteki tevhidleriyle na'larını attıktan sonra, Şâhidî'nin Cem için yazdığı kasideyi, adını değiştirerek olduğu gibi almıştır. Şâhidî “Sebeb-i nazm-ı kitâb” bölümünde kendinden bahsederken;

*Bu bahr-ı ışka dil oldukda bahrî
Makâm olmuşdı Kostantîn şehri*

Kadimi, beyitlerin yerini değiştirip bazılarını atarak, ayrıca kendiliğinden bazı beyitler de katarak, Şâhidî'nin anlattıklarını şu şekilde sokmuştur:

*Bu babr-ı ışka dil oldukda bahrî
Makamum olmuşıdı Kûre şehri*

*Emîni olmuşidüm ol diyarun
İderdüm hıdmetini ol kenârun*

*Varıdi Kûrede bir Şeyh-i kâmil
Ulûm içindeyidi merd-i fâzıl*

*Dimişler adına hem Musliha'd-dîn
Olaydı âlem içre muslih-i dîn*

Kadîmi de eserini bu zata gösteriyor ve bunun takdirini kazanıyor. Kadîmi, Şâhidî'nin Cem için yazdıklarını atmış, onun yerine şu beyitleri koymuştur:

*Çun oldı Pâdişâh-ı Rûm tâze
İşigine yüzün sür var niyaza*

*Murâdun dahi cümle hâşıl olur
Günül dahi murada vâşıl olur*

*Müyesser oldı çun ‘adi ışşı Sultân
Dinülse hoşdur adına destân*

*Kaçan kim görse bu tab’ -ı selimi
Kulumdur diridi benüm Kadimi*

Kadîmi, Şâhidi’nin kitabının sonuna eklediği manzumedeki beyitleri de şu yolda değiştirmiştir:

*Bunun kim ‘ışkile oldı nizâmı
Dinüldi Gül-şen-i ‘uşşofe nâmı*

*Eğer bu ad virmezse teselli
Revâdur diyeler Mecnûn u Leylî*

*Tutup yüz Küre şehrinde temâme
Bu ziverle beyâza geldi nâme*

Şahidi eserini şöyle bitiriyor:

*İlahî kıl revânın zevkile şâd
İdenün Şâhidî-i hayrile yâd*

Kadimi’de son beyit şöyledir:

*İlahî kıl revânın şevkile şâd
Kadîmî-i idenün hayrile yâd*

Kadimi, ancak bazı beyitleri atmak suretiyle hikâyeyi olduğu gibi almış, başka hiç bir değişiklik yapmamıştır. Eski edebiyatımızda, çok az da olsa, bu şekildeki aşırımlara rastlanır. Eser 4035 beyit olup Şâhidi’nin eseri 6446 beyit olduğuna göre, Kadîmî’nin eseri hayli kısalttığını söyleyebiliriz (Bkz. Levend: 1952: 1/25; Levend, 1959: 196-198).

4.3.3.13. Halîfe'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi

16. yüzyılın *Leylâ vü Mecnûn* yazan bir diğer şairi de Halîfe (ö.980/1572)'dir. Halîfe diğer şairlerde görüldüğü gibi, İran ve Türk şairlerinin eserlerinden faydalanma yoluna gitmiş ve Hâtifi, Lârendeli Hamdi, Celîlî'nin yanı sıra özellikle Fuzûlî'den çok etkilenmiş, Fuzûlî'nin birçok mazmunlarını benimsemiş, hatta bazı mısra ve beyitlerini olduğu gibi almıştır (Levend 1959: 309-310; Taştan 2009: 39).

Ancak aldığı motiflerden bazılarında değişikliğe gitmiştir. Kaynaklarda Halîfe'nin bütün kaynakları bilen bir şair olduğu, Câmî'den de faydalandığı belirtilmektedir. Halîfe eserinde kullandığı vezin, Nizâmî, Emîr Hüsrev, Câmî, Hâtifi ve Fuzûlî'nin *Leylâ ve Mecnûn* mesnevîsinde kullandıkları “mef’ûlü mefâilün feûlün” veznidir (Levend 1952: 9). Şair eserin başında, bir gün ziyaretine gelen arkadaşlarının kendisine *Leylâ ve Mecnûn* hikâyesini yazmayı önermesi sonucu yazmaya karar verdiği belirtiliyor. Levend, nüshanın başı ve sonu ile arada bazı yapraklar eksik olduğunu, fakat bu eksik yapraklar hikâyenin akışını takibe engel olmadığından bahsediyor.

Nüshadaki ilk beyit şöyledir:

Gerdûn ele tutdı câm-ı Cemşîd

Mir’ât-ı Skender oldı Hurşîd

Şair hikâyeyi tamamladıktan sonra, ayrı başlıklar altında eserine yedi manzume daha ekliyor. Bunlar: Oğluna nasihat (eksik), bir terci’ (eksik), münacat, na’t, mirac, İskender Paşa’ya övgü ile, “Tarif-i cezbe-i mahabbet ve beyân-ı ışık u meveddet” ve “Gafletde ömr-i gerân-mâyenün i’tizân” başlıklı manzumelerdir (sonu eksik). Şairin övdüğü İskender Paşa’ya manzumede hiç bir işaret olmamakla birlikte Kanunî devri adamlarından, İran savaşlarında büyük faydası görülen ve 1551’den 1564’e kadar Diyarbakır’da vali olarak bulunduktan sonra 1571’de ölen İskender Paşa olması muhtemeldir. Son manzumede şair “iy pîr” hitabıyla, sakalının ağardığını, gençliğin gidip ihtiyarlığın geldiğini, bu kocalık haliyle gençlik satmanın ayıp olduğunu, ömrü güneşinin zevale erdiğini, boynunun keman gibi eğildiğini, artık tövbe kapısına gitmek gerektiğinden bahsetmektedir. Buradan da *Leylâ vü Mecnûn* Mesnevîsinin, şairin son eserlerinden biri olduğuna hükmüne varabiliriz. Kays’ın aşk yüzünden çöllerde vahşi

hayvanlarla yaşayacağını müneccimin haber vermesi, arkadaşlarının Mecnûn'u gezmeğe götürmek istemesi Husrev'den, Leylâ'nın yemek dağıttığını duyan Mecnûn'un elinde kâse ile fakirler arasına karışması, Mecnûn'un koyun postu giyerek Leylâ'ya gitmesi Câmî'den, Kays'ın küçükken güzellere tutkun olması, rakibin kılıçla Mecnûn'a hücumu, Pir'in (hekimlerin) tavsiyesi, Mecnûn'un Leylâ'nın köpeğini kucaklaması, Leylâ'nın meşşata'nın yaptığı süsleri yolması, İbn-i Selâm'ın Leylâ'yı boşaması, Nevfel'in Leylâ'ya âşık olarak Mecnûn'u zehirlemeye kalkması, Leylâ'nın ölümünden sonra anasının Mecnûn'a "Birlikte ağlayalım." demesi, Hicaz'a giden kafilenin Mecnûn'u gömmesi motifleri de Hatifi'den alınmıştır.

Yalnız Hatifi'nin kör dilenci motifi yoktur. Halife, aldığı motiflerin bazılarında küçük değişiklikler yapmıştır. Leylâ'dan kan alındığı sırada Mecnûn'dan da kan akması, Halîfe'de sıtma nöbeti şeklindedir. Mecnûn, babasının sürüsünden aldığı kuzulu bir koyunu verip avcıdan ahuyu kurtarır. Mecnûn, rüyasında Leylâ'nın kendisine bir deste gül verdiğini görür, uyanınca sevinerek bunu hayra yorar. Mecnûn'un babasının Leylâ'yı istemesi Lârendeli Hamdi'de olduğu gibi, uğursuz saate rastladığı için iyi sonuç vermez. İlk defa Celîlî'de görülen Mecnûn'un başına kuşların yuva yapması motifi Halîfe'de de vardır. Halîfe, Fuzûlî'nin birçok mazmunlarını benimsemiş, hattâ bazı mısra ve beyitlerini olduğu gibi almıştır. Fuzûlî bu hikâyeyi yazmayı kendisine teklif edildiğini anlatırken şöyle söyler:

Sevdası dırâz u bahri kütâh

Mazmûnı figân u nâle vü ah

Halîfe de aynı teklifi anlatırken şöyle söylemektedir:

Sevdası dırâz u bahri kütâh

Mazmûnına bulmaz âşnâ râh

Şair başkalarından almanın iyi olmadığını söyledikten sonra, bazı kere tercümenin zaruri olduğunu hikâyenin iyice anlaşılması için kendinin de bazı yerini tercüme ettiğini söylemektedir:

Sâhib-kerem oldur iy nigû-nâm

Kim eyleye kendü kesbin in 'âm

*Yohsa ne hünerdür ilden almak
Hem yok yire eyle harc kılmak*

*İllâ ki düşer gehî zarûrî
Bu nazmda terceme umûrî*

*Niçün ki Nizâmî-i sühan-ver
Güftârı Arabdan almış ekser*

*Hem Câmî vü Hatifi vü Husrev
Olmış biribirisine pey-rev*

*Ba'zı yerin eyledüm mütercem
Tâ kalmaya aşl-ı kıssa mübhem*

Halife'nin eserinde Mecnûn'un Kabe'ye gitmesi yoktur. Buna karşılık babası onu hem pir'e hem de şeyh'e götürür. Pir, Hatifi'de olduğu gibi hekimlerin tavsiyesini tekrarlar. Babası şeyh'e götürdüğü zaman ise Mecnûn aşkının artması için dua etmesini şeyhten rica eder. Halife'de Leylâ kayıtsız bir kadın olarak görünmektedir. Mecnûn'un hasretiyle ağlayıp inlemesi, İbn-i Selâm ile nikâhlandığı zamanki durumu kocasını yere vurup tehdit etmesi, bu kayıtsızlığı örtmemiştir (Bkz. Levend, 1959, 300-313).

4.3.3.14. Atâyî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi

Azerî şairi olan Atâyî de *Leylâ ve Mecnûn* mesnevîsini kaleme alan şairlerden olup eserini hangi tarihte kaleme aldığı konusunda herhangi bir bilgi mevcut değildir. Atâyî mesnevîsinde kendisinden önceki şairlerin kullandıkları motiflerin birçoğunu atmış, bazı yerlerini de değiştirmiş ve hikâyeyi masal hâlinde anlatmıştır. Şair, Mecnûn'u tasavvufî aşkın bir temsilcisi olarak göstermeye çalışmış, sırasını bularak birkaç defa da Dede Korkut'tan bahsetmiştir (Levend, 1952: 324).

Bu mesnevî, hem Doğu, hem de 16. yüzyıldan sonra Anadolu'da gelişen Batı Türkçesinin etkisi altında kalmış bir Azeri şairi tarafından yazılmıştır. Şair şu beyitlerle eserine başlayarak doğruca maksada giriyor:

*İmdi gel ey bülbül-i sâhib-nevâ
Burc-i eflâke urûc itgil hevâ*

*Nuh felekden al getürgil bir haber
İki âşık hâlin arz it ser-beser*

Otuz üç beyit tutan bu başlangıç manzumesinde şair şu beyitle adını veriyor:

*Hem hamu şâ'irlere bizden selâm
Kul Atâyî bunlara kemter gulâm*

Şair, Kul Atâ'dan başka, kendini "Atâoğlu" yahut sadece "Atâyî" diye de anmaktadır. En çok kullandığı "Atâyî"dir. Örnekler aşağıda verilmiştir:

*Ey Atâoğlu nasihat çohdurur
Bir cefâ işüing sevâbı yohdurur*

*Ey Atâyî çün göngül seyreyledüng
Söze söz katdung söz artuh söyledüng*

*Ey Atâoğlu ümidüng ondadur
Yohsa sen handa vü cennet handadur*

Kul Atâ, bu hikâyeyi Türkler için yazdığını söylüyor:

*Ehli Türk ola ki Türkistân ola
Bu gülistân anlara bûstân ola*

Nüşanın bundan sonrası eksiktir. Son beyit şöyledir:

*Ba'dezân çağırdı Leylî Zeydi dir
Oldı Mecnûn sarı onga mini dir*

Atâyî'de yalnız Kays'ın babası değil, Leylâ'nın babası da çocuğu olmadığı için üzgündür. Allah birine oğul, birine de kız ihsan eder. Leylâ'yı Arap kethüdalarından biriyle nişanlarlar. Leylâ sonradan İbn-i Selâm ile evlenir. Leylâ zifaf gecesi Mecnûn'u sevdiğini kocasına söyler, kocası ile kardeş gibi yaşamaya razı olur. Eserin sonuna doğru İbn-i Selâm Mecnûn'u görmeğe gelir, halini sorar, ona; "Güzellerle sohbet et, değişirsin." der. Mecnûn halini anlatır. İbn-i Selâm aşkın kudreti karşısında Mecnûn'un elini öperek ayrılır. Bu motif ilk defa Atâyî'de görülür. Mecnûn subaşında Leylâ ile konuşur. Leylâ ona biraz beklemesini söyler. Mecnûn iki yıl bir söylentiye göre de on iki yıl bekler. Kuşlar başına yuva yapar. Leylâ tekrar Mecnûn'a gelince Mecnûn çabuk

geldiği için ona teşekkür eder. Mecnûn, Leylâ'nın evlendiğini işitince ağlayıp inler, fakat “Kader böyle imiş.” deyip boyun eğer. Zeyd Mecnûn'un dayısıdır. Ona Leylâ'dan haber ve mektup getirir. Zeyd Mecnûn'a Leylâ'dan uzun uzun bahseder. Şair, Mecnûn'u tasavvufî aşkın bir temsilcisi olarak göstermeğe çalışmıştır. Leylâ gerek buluştukları zaman, gerek mektuplarında Mecnûn'a uzun uzun nasihatler eder ve ona kadere boyun eğmesini tavsiye eder, Mecnûn'un Kabe'ye gitmesi, Nevfel savaşı, Mecnûn'un boynuna ip taktırarak Leylâ'ya gitmesi, Leylâ'nın kervanla giderken devesinin yolunu şaşırıp Mecnûn ile görüşmesi, Leylâ'nın bir ihtiyara mücevher vererek Mecnûn'u çağırması, Mecnûn'un gazel okuması, Leylâ'nın fakirlere yemek dağıttığını işiten Mecnûn'un elinde tepsi ile Leylâ'ya gitmesi motifleri, biraz değiştirilmiş şekliyle diğer *Leylâ vü Mecnûn* hikâyelerinde olduğu gibidir (Bkz. Levend, 1959:314-324).

4.3.3.15. Kafzâde Fâizî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi

17. yüzyılda *Leylâ ile Mecnûn* konusunu işleyen şairlerin başında Kafzâde Fâizî (ö.1031/1622) gelmektedir. Kafzâde Fâizî'nin ölümü dolayısıyla yarım kalan *Leylâ vü Mecnûn* mesnevîsinin 1136 beyitlik kısmı elde mevcuttur. Sâlim Tezkiresi'nde Fâizî'nin bu eserini Seyyid Vehbî'nin tamamladığını söyler ve dokuz beyit örnek olarak verir (Yavuz, 2006: 9). II. Osman adına kaleme alınan mesnevîde Leylâ'nın mektepten alınmasına kadar olan kısım yazılabilmıştır. Mesnevî, Fâizî Dîvânı'nın bazı nüshaları içinde de yer alır. Eser tamamlanamadığı için hakkında kesin bir şeyler söylenemese de başlangıç kısmı itibariyle Hâtîfî'nin mesnevîsine benzerliği dikkat çekmektedir (Küçük, 2001: 163).

Eser 1136 beyittir. “Agaz-ı dastan” başlıklı asıl hikâye 253 beyittir. Şair şu beyitle eserine başlıyor;

Ey kevkebe-bahş-ı husrev-i ışk

Dil mulkin iden kalem-rev-i ışk

Tevhid, münacat, na't, miraciye, çehar yâr-ı güzîn ile Mahmud Efendi'ye övgü, “Sebeb-i telif, II. Osman'a övgü ve 168 beyitlik “Saki-name”den sonra “Ağaz-ı dastan”

başlığıyla hikâyeyi anlatmaya başlıyor. Hikâyenin günümüze kadar gelen bölümünden sonra şu beyitle hitam buluyor:

Olup kelimât-ı halka hammâl

Kâlâ-yı fesâda ola dellâl

Fâizî'nin eserinde hikâye henüz başlangıçta kaldığı için, eser hakkında bir şey söylemeğe imkân yoktur. Ancak başlangıç kısmı Hatifi'nin eserine benzemektedir. (Levend 1959: 329) Eser, aruzun hezec bahrinin “mef'ûlü mefâ'ilün fa'ûlün” vezniyle yazılmıştır. Mesnevîde yoğun bir şekilde Arapça-Farsça kelime ve terkiplerin kullanıldığı görülür. II. Osman için kaleme alınmış bir methiyedir. II. Osman'ın yaptığı savaşlardan (Lehistan seferi), kahramanlığından, dine yaptığı hizmetlerden ve şairliğinden bahsedilir. Hikâye, Mecnûn'un babasının tanıtılmasıyla başlar. Zenginliği, cömertliği, yardımseverliği vs. anlatılır. Sonra kendisine varis olacak bir çocuğunun olmamasından bahsedilir. Leylâ ile Mecnûn'un birbirlerini gördükleri ve aşklarının başladığı yer “mekteb”dir (Akın, 2009: 33-34).

Leylâ ile Mecnûn hikâyesinde, hikâyenin yazılabilen kısmı kadarıyla, olay örgüsü ve karakterler ana hatlarıyla Fuzûlî'nin Leylâ ile Mecnûn hikâyesine benzerlik gösterir. Ancak şair “sebeb-i telif” bölümünde Nizamî'den bahsederek şairliğini över ve onun izinden gideceğini dolaylı olarak ifade eder. Diğer bölümlerde olduğu gibi Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin anlatıldığı âgâz-ı dâstân bölümünde de tasavvuf düşüncesi, mecazları vs. sık sık karşımıza çıkmaktadır. Hikâyenin akışından anlaşıldığı kadarıyla, eğer eser tamamlanabilmiş olsaydı Leylâ ile Mecnûn arasında başlayan beşerî aşkın, Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn mesnevîsinde olduğu gibi, ilâhî aşkla neticelenebilirdi, denilebilir. Mesnevî, “mef'ûlü mefâ'ilün fa'ûlün” vezniyle yazılmıştır (Elçi 2011: 186-187).

4.3.3.16. Örfî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi

18. yüzyıl şairlerimizden Örfî Mahmud Ağa (ö.1186/1772)'da bu vadiye mesnevî yazan bir başka şair olup *Leylî vü Mecnûn* mesnevîsinde daha önce bu konuyu ele alan diğer mesnevîlerden yararlanmakla birlikte onlar kadar başarı gösterememiştir.

Bunun sebebi diğerk mesnevîlerde görünen motiflerin pek çoğunu atmış olmasıdır. Şahıs kadrosu bakımından da diğerk mesnevîlerden farklı olarak eserde belli başlı dört şahsa yer vermiştir. Bunlar Mecnûn ve Leylâ'nın dışında onların babalarıdır. (Yavuz, 2006: 18) Mesnevîyi, hakiki aşkın Mecnûn'da tecellisini tasvir ettikten sonra bitirerek hikâyeye tasavvufî bir çeşit vermek isteyen Örfî, daha fazla Hâtîfî'ye bağlı kalmıştır (Levend 1952: 20).

Eser 195 beyitten ibaret küçük bir hikâyedir. Şair şu beyitlerle hemen hikâyeye giriş yapıyor:

*İdenler Kays ü Leylâyı hikâyet
Bu resme itdiler nakl ü rivâyet*

*Kabâ'ilden itdiler Kays ü Leylâ
İkisi okudı bir hâcede tâ*

*O vakte irdi ki bu iki ma'sûm
İkisi dahi oldu ışka mefhûm*

Şair hikâyesini şu beyitlerle sona erdiriyor:

*Bilür hâl ehli bu ahvâli ammâ
Rızâ yokdur beyâna anı kat'â*

*Meğerk âşık ola bir dil-rübâyâ
Olur Örfî gibi gönlinde mâye*

Örfî başka eserlerde görülen motiflerin çoğunu atmış ancak birkaç motifi almakla yetinmiştir. Okul ve Kâbe motifi Nizami'den, Mecnûn'un elinde çanakla aş almak üzere Leylâ'ya gitmesi motifi Câmî'den, Leylâ'nın kervandan ayrılarak Mecnûn'la görüşmesi, birleşme istemesi motifi de Hatîfî'den alınmıştır. Örfî, Nevfel'i de ortadan kaldırmış, iki kabileyi karşılaştırarak Mecnûn'u da savaşa sokmuş, sonunda onu Leylâ kabilesi tarafına geçirmiştir. Mecnûn'da İlahî aşka yöneliş vardır (Bkz. Levend 1959: 330-333).

4.3.3.17. Andelib'in Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi

Türkmen şâiri Andelib mahlaslı Nûr Muhammed Garîb de 1711-1771 yılları arasında manzum-mensur karışık ve yer yer hece veznini de kullandığı bir *Leylâ ve Mecnûn* mesnevîsini Hıyve'nin Ürgenç şehrinde kaleme almıştır (Kutlu, 1976:90). Eserinde Nizâmî'nin yanı sıra Emîr Hüsrev'in, Nevâî'nin, Câmî'nin, Hâtifi'nin hattâ Fuzûlî'nin etkilerini görmek mümkündür. Bununla birlikte o, diğer şairlerden aldığı motifleri oldukça değiştirmiş, yeni konular eklemiştir (Köksal, 2005:232). Bununla birlikte Hamit Araslı, eserle ilgili olarak “Leylâ ve Mecnûn şiiri asıl manada Leylâ ve Mecnûn'un aşkları değil belki kendisinin macerasıdır.” (Araslı 1958:20) diye bir değerlendirme yapmıştır.

Eser hem manzum hem mensurdur. Manzumeler türlü şekillerde yazıldığı gibi, hece vezniyle birlikte aruz da kullanılmıştır. Eser 1940 yılında N. Hocayef tarafından yayınlanmış, 1956 yılında da Aşkada A. Ulugberdiyev ve Ahundov tarafından hazırlanarak Kirilik harflerle bastırılmıştır.

Eser şöyle başlıyor; “*Raviler andag rivayet kıralar kim Bağdad bile Basra'nın arasında bir Arap kabilesi yaşar erdi. Ol kabilenin bolgan şehrinin iki hakimi bar erdi. Günlerde bir gün Allah Taala onlardan birine bir kız berdi. Ol hakim ona köp hoşvakt boldı. Halka toy ve temaşa edip ol gıza Leyli at goydılar. Ol gızın ay yüzlü cemali bütün cihanga dolup görenler hayran kalar erdiler. İkinç hakim hem özine ferzent dilep Huday Taalâ dergâhına yüz tutdı*” (Levend, 1959: 347).

Bir halk şairi olan Andelib'in, klasik şairlerin mesnevîlerinden çoğunu görmüş olduğuna şüphe yoktur. Eserinde Nizâmî'den başka Emir Husrev'in, Nevâî'nin, Câmî'nin, Hatifi'nin, hatta Fuzûlî'nin etkilerini görmek mümkündür. Bununla birlikte başkalarından aldıklarını oldukça değiştirmiştir. Meselâ; Mecnûn'un neşterle kolundan kan akıtması ve akan kanın “Leyli, Leyli” diye bağırarak yere Leylâ'nın adını yazması, Nevfel'in, Leylâ'nın kabilesiyle savaşı, Leylâ'nın rüya görmesi gibi motifler Andelib'de tamamen başkadır. Andelib, hekimleri, üfürükçüleri, Mecnûn'la birlikte yaşayan hayvanları, Leylâ'nın ölüm döşeğinde Mecnûn'la konuşmasını da çok değişikliğe

uğratarak anlatmıştır. Andelib, Mecnûn'un gözlerini kargalara oydurmak istemesi motifini Emir Husrev'den, Nevfel'in Mecnûn'u öldürmek üzere hazırlattığı şarabı yanlışlıkla kendi içip ölmesi motifini Hatifi'den almıştır. Andelib'de, Zeyd sonradan ortaya çıkan bir adam değildir. Kays'ın okuldaki kalfasıdır. Andelib'in eserine kattığı motifler de şunlardır:

- a. Kays beşikte iken şiir söyler.
- b. Kays Leylâ'yı sevdiğini anasına söyler ve onunla dertleşir,
- c. Babası Leylâ'yı Mecnûn'la birlikte görünce hançerini çekip Leylâ'ya hücum eder.
- d. Leylâ'nın babası başka bir defa Mecnûn'la Leylâ'yı bir arada görünce kılıcını çekip Mecnûn'a vurur. Fakat kılıç kesmez.
- e. Babası öldükten sonra Mecnûn mallarını kız kardeşine verip onu evlendirir. Zeyd'e de malının yarısını verip sen de "Zeyneb'le evlen." der (Bkz. Levend, 1959: 346-347).

4.3.3.18. Nâkâm'ın Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi

Mehmed Emin Rasulzâde'nin, Azerbaycan şairi Nizami adlı eserinde, Türkçe *Leylâ vü Mecnûn* yazan şairler arasında adını kaydettiği Nâkâm'ın (d. 1245/1829-ö. 1323/1905) eseri, Bakû Devlet Üniversitesi kitaplığındadır. Eserin yazıldığı tarihi şair şu beytlerle bildiriyor:

*Olup tahrîrden âsûde hâmem
Bulup encâm hatmoldukda nâmem*

*Güzer kılmışdı hicretten hemân-dem
Hurûf-ı gayn ü şîn ü yâ vü dâl hem*

1314

Beyt sayısını da şu beytle bildiriyor:

*Hem itdim beytini ta'dâd fi'l-hâl
Üçer gayn oldı bir yâ bir de bir zâl*

Buna göre beyit sayısı 3710'dur. Halbuki Levend, kendisinde bulunan nüshanın 2903 beyit olduğunu söylüyor. Şair, her bahsin sonunda adını verdiği gibi, kitabın sonunda da şu beyitle adını tekrarlıyor:

Olup bâzîceye meşgûl Nâkâm
Abes subh-ı hayâtın eyleme şâm

Şair eserine “Mukaddeme-i dâstân-ı Mecnûn u Leylî” başlığı altında şu beyitle başlıyor:

Harâbât-ı ta'aşşukda peyâ-pey
Virüp her devrde bir âşıkâ mey

On iki beyt süren başlangıç manzumesinden sonra, şu beytlerle hemen hikâyeye giriş yapıyor:

Sühan-ârâ-yı bezm-i nükte-dânı
Bu mazmûn söylemiş bu dâstânı

Ki Mecnûna olunca ışk çîre
İrince destî (bu) dâmân-ı dehre

Şair şu beytlerle eserini tamamlıyor:

Hutût-ı cürmüme hat çek İlahî
Ki sensen cümle mücrimler penâhî

Behakk-ı Hâtem-i hatm-ı nübüvvet
Kitâb-ı hâtimem kıl bâsa 'âdet

Nüshanın istinsah tarihi 1316'dır. Nâkâm, örnek olarak Nizâmî'nin eserini almış olmakla birlikte Âmiri kabilesi başkanının oğlu olmadığı için üzgün olduğu motifini atmış, Kays ile Leylâ'nın okulda birbirlerini tanıdıklarını söyleyerek hikâyeye girmiştir. Şair, aldığı motiflerde de bazı küçük değişiklikler yapmıştır. Meselâ; Nizâmî'de gül bahçesinde Mecnûn'un gazelini işiten Leylâ'nın ağladığını gören bir arkadaşı, eve dönünce bu hali Leylâ'nın anasına söyler. Anası da Leylâ'ya nasihatler eder. Nâkâm'da, nasihatın faydasız olduğunu düşünen anası susmayı tercih eder. Nizâmî'de, Mecnûn dayısının getirdiği elbiseleri nihayet giyer. Yemeklerden de birer lokma alır. Nâkâm'da, Mecnûn elbiseleri giymez, yemek yemeği de reddeder.

Nizâmî’de, Leylâ’nın mektubunu Mecnûn’a götüren ve onu alıp Leylâ’ya getiren bir ihtiyardır. Nâkâm’da bu Zeyd’dir. Nâkâm’da, Selâm-ı Bağdadi motifi olmadığı gibi, Zeyd ile Mecnûn’un bir hafta sahralarda dolaştıktan sonra bir bahane ile birbirlerinden ayrılmaları motifi de yoktur. Nizâmî’de, İbn-i Selâm öldükten sonra Leylâ Mecnûn’u çağırır. Nâkâm’da, Leylâ Mecnûn’la buluşmak için ayrı bir ev tutar, döşetip dayatır, kendi de süslenerek Mecnûn’u öyle karşılar.

Şair, Emir Hüsrev ile Hâtifi’den de faydalanmamıştır. Kendiliğinden eklediği motifler de vardır. Bunlar;

a. Leylâ’ya sokakta rastlayan bir adam: “Kays senin aşkıdan deli olmuş, senden daha güzelleri varken Mecnûn’un sana âşık olmasının sebebi nedir” diye sorar. Leylâ da: “Benim güzelliğimi göreceğ göz sende yok, beni onun gibi görseydin sen de deli olurdu” cevabını verir (Bu motif Arap kaynaklarında geçer).

b. Mecnûn’un boynunda zincirle dolaştığını gören bir güzel: “Niçin böyle dolaşıyorsun, Leylâ’yı unut, bana âşık ol” der. Mecnûn: “Sen güzelsin ama Leylâ değilsin, benim aradığım Leylâ’dır, ben onun Mecnûn’uyum” diye cevap verir.

c. Leylâ nikâhlandıktan sonra İbn-i Selâm’la giderken, Leylâ’nın evlendiğini haber alan Mecnûn, düğün alayının karşısına çıkar, ağlayarak sevgilisine sitemler eder. Leylâ da: “Kimse isteyerek cehenneme gitmez, beni diri diri cehenneme götürüyorlar” diye cevap verir. Nâkâm’ın eseri Türkçe yazılmış Leylâ Mecnûn hikâyelerinin sonuncusudur (Bkz. Levend 1959: 350-365; Köksal 2005: 232; Araslı 1958:20).

4.3.3.19. Diğer Leylâ ve Mecnûn Mesnevîleri

Türk edebiyatında *Hüsn ü Aşk* mesnevîsi ile mesnevî vadisinde bir şaheser ortaya koyan Şeyh Gâlib (ö.1213/1799), Şark hikâyelerinin en ünlüleri arasında yer alan *Leylâ vü Mecnûn* hikâyesine de kayıtsız kalmamıştır. Dîvân’ında mesnevî nazım şekliyle 18 beyit içinde bu hikâyeyi özetlediğini görüyoruz. Şeyh Gâlib “âteş-pâre-i Necd” olarak nitelediği Mecnûn’un “siyeh-mest-i şarâb-ı hayret” olduğunu söyleyerek daha mesnevîsinin başında konuya tasavvufî açıdan yorumlayacağını haberini

vermekte, Şem-pervâne, sûret-ayna alegorilerini kullanmaktadır. (Kalkışım, 1994: 234) Şeyh Gâlib bu kısa manzumesinde, bu mesnevî ile mutasavvıfların ifade etmek istedikleri anlamı dile getirmekte, maksadı için bir nevi “irâd-ı mesel” kabilinden bu hikâyeye işaret etmektedir (Abd el-Maksoud, 2004: 230).

Dîvân edebiyatının son büyük Şairlerinden biri olan Şeyh Gâlib’in *Leylâ ve Mecnûn* hikâyesini dile getirdiği manzumesi Şu Şekildedir:

*Meger bir gün ki âteş-pâre-i Necd
Őerer pervânesi Mecnûn-ı pür-derd*

*Siyâh-mest-i Şarâb-ı hayret olmuş
Kararmış gözleri Leylîyle dolmuş*

*DolaŐtırmıŐ perîşân seyri râha
Tutulmuş kendüsi çün dâm-ı mâha*

*Dönüp ol Şu’le-i cevvalê-i gam
Yanup turmakda olmuş Şem’a hem-dem*

*Düşüp çün müy-ı zengi pîç ü tâba
Bozulmuş genc-i târ-ı ıztırâba*

*Katup seyl-i siriŐkin bahr-ı hûna
Sükûn el vermiş ol cûy-ı cünûna*

*Olup hoŐnûd kendü âtesinden
Şikâyet etmez olmuş mehveŐinden*

*Cefâdan ney gibi zâr etmez olmuş
Varıp Lelî’yi bîzâr etmez olmuş*

*Olup fâriŐ dil-i dîvânesinden
Usanmış vaz’-ı küŐtâhânesinden*

*Duyup ol berk-i sâ mân ya’nî Leylî
Gazab-nâk eylemiş Kays’a tesellî*

*Demiş etdinse feryâdı ferâmûş
Gerekemez bana artık gûş u mengûş*

*Perîşân olmanı edüp tahayyül
Senünçün sânelenmişdir bu kâkül*

*Bu sûretler senünçün rûnümâdır
Nazar âyîneye sanma sanadır*

*Hemân yan agla Mevlâyı seversen
Koma feryâdı Leylâyı seversen*

*Meger divâneye taş ekdi Leylâ
Komadı urmadık baş seng-i hâra*

*Olur ma'şûk dâg u zahme tâlib
Nişân lâzımdır âşıklarda Gâlib*

*Mülevvendir hemîşe kâr-ı uşşâk
Meger imdâd ede hünkâr-ı uşşâk*

*Kerem-hâhem Cenâb-ı Mevlevîden
Vere bir neş'e şûr-ı ma'nevîden (Okçu, 1993: 455-456).*

Ayrıca; yukarıda zikrettiğimiz şairlerin dışında şuara tezkireleri Leylâ ile Mecnûn hikâyesini Ahmed Paşa (ö.901/1495-1496), Hayâtî (1481-1512), Türâbî (1481-1512), Mahvî Emîr İdris (XV.yy.), Habibî (XV.yy.), Necâtî Bey (ö.914/1508), Abdülvahhâb Hayâlî (ö.1522), Halîlî (Sarı Halîl, 1519-1565), Hayâlî Mehmed Bey (ö.1556), Çâkerî Sinan Bey (1481-1512), Ârif Fethullah (ö.969/1561), Kara Fazlî (ö.1572), Sinan Çelebi (XVI.yy.), Zamîrî (XVI. yy.), Nigdeli Muhyî (XVI.yy.), Fikrî (XVI.yy.), Muhibbî Çelebi (XVI.yy.), Mu'îdî (XVI. yy.), Abdülhay Rif'atî (ö.1669)'nin yazdığını belirtmektedirler. Fakat bu adları sayılan şâirlerimiz Leylâ ile Mecnûn

hikâyesini ele alan eserlerine ulaşamamıştır (Bkz. Levend, 1952: 11-12; Toska, 1999: 44; Kutlu, 1976: 90; Köksal, 2005: 228; Ayan, 1981: 10-11).

Kazakçaya da çevrilen bu eserler Türkiye’de ve Azerbaycan’da bilimsel araştırmalardan çocuk masallarına, sahne sanatlarından film endüstrisine kadar her alanda yeniden değerlendirilmiştir. Ayrıca halk edebiyatımızda da bir halk hikâyesi şeklinde anlatılan *Leylâ ile Mecnûn* 1ar bulunmaktadır. Konu esas itibarı ile Fuzûlî’nin eserinden alınmış olmakla birlikte ayrıntılarda bazı farklılıklara rastlanmaktadır. Mensur olan hikâyede gerekli görülen yerlere bazen aruz, bazen de hece ile söylenmiş şiirler serpiştirilmiştir. Bazı taş basması eserler içinde halk resimleri de yer almaktadır. Hikâye, Karagöz oyunları arasına da girmiştir (Ateş, 1957: 8/54-55; Siyavuşgil, 1941: 87). Birçok defa filme alınan eser (son film, Halit Refig, 1982), Azerbaycan’da opera hâline getirildikten sonra (Üzeyir ve Ceyhun Hacıbegof Bakü, 1917) hiç kesintiye uğramadan sahnelenmeye devam etmiştir (Pala, 2003: 27/163).

Şark ülkelerinin birçoğunda geniş ölçüde yayılmış *Leylî Mecnûn* adlı halk hikâyesi bulunmaktadır. Bu halk hikâyesi aslında Nizâmî ve Fuzûlî’nin aynı adlı mesnevîlerinin tesiriyle halk arasında zamanla oluşmuştur. Türkiye, Rumeli, Kafkasya ve bütün Azerbaycan’da, İran’da sevilerek anlatılan halk hikâyelerinden biri olmuştur. 1872’de Azerbaycan’da bu hikâye taş basması tarzında neşredilmiş, hatta Ermenice’ye çevrilerek okunmuştur. Rıza Zeki isminde birisi de Anadolu Türkçesinden Âzerî Türkçesine aktararak Bakü’de 1911 yılında bastırmıştır. (Akpınar, 1986: 93) *Leylâ vü Mecnûn*, ideal-ebedî güzelliğin ve aşkın sembolü olarak Şeyh Gâlib (1213/1799)’in *Hüsn ü Aşk* adlı mesnevîsinin yanı sıra divan edebiyatında pek çok eser üzerinde etkili olmuş, Batılılaşma dönemi Türk şiirinin de oldukça zengin bir motifini teşkil etmiştir (Pala, 2003: 164).

Fevziye A. Tansel, Hâmid’in *Makber*’i ile Fuzûlî’nin *Leylâ ve Mecnûn*’u karşılaştırmış, her iki şairin de ayrıldıkları sevgili karşısındaki duyguları ve isyanlarını benzer ifadeleri taşıyan beyitlerle açıkladıklarını, söz konusu beyitleri göstererek açıklamış ve ondan sonra da şu hükme varmıştır: “*Bütün bu misaller bize gösteriyor ki,*

Hâmid, kendisini ayakta tutan, en samimi, en içten gelen mısralarını yazdığı Makber'in kazandığı ölmez kıymeti biraz da Fuzûlî'ye borçludur. Bize göre, kendinden öncekilerden hiçbir şairin yerini almayan Fuzûlî, kendisine asırların kazandırmış olduğu Türk edebiyatının en büyük lirik şairi mevkiini, henüz kimseye bırakmış sayılamaz" (Tanpınar, 1988: 281). Eserin bu asırdaki etkisinin bir tezahürünü de şöyle görmekteyiz ki Güllü Agop Tiyatrosu'nda ilk oynanan Türkçe oyunlardan biri Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn'unun tiyatro şekline konmuş şeklidir. İçinde bazı vezinli parçaların muhafaza edildiği bu oyun, hem bilinen bir hikâye hem de Şarklılar nezdinde meşhur olan bir aşkı anlattığı için halkta tiyatro hakkında bir şevk ve rağbet uyandırmıştır. A. H. Tanpınar bu konuda şu bilgiyi vermektedir: "*Mustafa isminde bir zâtın yazdığını bildiğimiz Leylâ ve Mecnûn piyesi 1869 Ramazanında oynamıştır.*" (Tanpınar, 1988: 281)

Yine bu asırdan itibaren konu bakımından Fuzûlî'nin eserine dayanan *Leylâ ve Mecnûn* lar kaleme alınmıştır. Fuzûlî'nin eserine bağlı kalarak nesir şeklinde *Leylâ ile Mecnûn* hikâyesini kaleme alan ilk yazar Süleyman Tevfik'tir. Süleyman Tevfik *Leylâ ile Mecnûn* adlı eserini 1327/1909 yılında eski harflerle yayınlamıştır. 144 sayfayı bulan eserde konu Fuzûlî'nin, ancak anlatım orijinal olarak Süleyman Tevfik'indir (Yavuz, 2006: 23). *Leylâ ile Mecnûn*, Reşat Nuri Güntekin'in eserine de isim olmuştur. Reşat Nuri'nin bu eseri 44 hikâyeden oluşan bir kitaptır. 1928 yılında İstanbul'da basılan 300 sayfayı bulan eserin ilk hikâyesi *Leylâ ile Mecnûn* adını taşımaktadır. Şâir Sezai Karakoç, hikâyeyi serbest manzume olarak, İskender Pala da, söz konusu hikâyeyi Fuzûlî'ye dayanarak yeniden kaleme almıştır. Son yıllarda *Leylâ ve Mecnûn* klasik dönemin romanı kabul edilerek bu yolda tahlil denemeleri yapılmıştır. Ayrıca günümüzde müzikli oyun olarak da tiyatro sahnesine taşınmıştır (Kahraman 2000: 191-208; Tahralı, 1992: 33-77; Karayazı, 2007: 122-127).

İKİNCİ BÖLÜM

ŞAİRİN HAYATI VE ESERİNİN İNCELENMESİ

1. ALİ GEYLÂNÎ'NİN HAYATI VE EDEBÎ ŞAHSİYETİ

1.1. Hayatı

Şairin hayatı hakkında kaynaklarda bilgi mevcut olmamasından dolayı sadece eserinden çıkarılan bilgilerin verilmesiyle yetinilmiştir. Kaynaklarda sadece Fars edebiyatında 16. yüzyıl Leylâ ve Mecnûn yazar şairler arasında adının geçmesinden başka bir bilgi mevcut değildir. Müracaat ettiğim kaynaklar olan, *Âteşgede*: Lutf Alî Azar; *Mecmau'l Fusahâ*: Rıza Kuli Han Hidâyet; *Tezkire-i Meyhâne*: Fâhrü'z-zamânî Kazvînî Molla Abdü'n-nebî; *Tuhfe-i Sâmi*: Sâmi Mîrzâ; *Tezkire-i Nasrâbâdî*: Muhammed Tâhir Nasrâbâdî; *Riyâzü's-şu'arâ*: Ali Kuli Hân-ı Vâlih; *Hulâsatü'l-Eş'âr*: Takî-i Kâşî; *Heft İklim*: Emîn-i Ahmed-i Râzî; *Nefâ'isü'l-me'âsir*: Alâüddevlî Kazvînî; *Arafâtü'l-Ârifîn*: Takıyyüddîn-i Evhad; *Tezkiretü'l-mu'âsirîn*: Şeyh Ali Hazîn; *Letâ'ifü'l-hayâl*: Dârâbî vb. gibi Farsça tezkireler titizlikle incelenmesine rağmen şairle ilgili herhangi bir ize rastlanmamıştır. Ayrıca, İran Milli Kütüphanesi ve Tahran Üniversitesinde konu ile ilgilenen hocaların da görüşlerine başvurulmuş fakat onlardan da adı geçen şairle ilgili bilgi alınamamıştır. Yine Türkiye'nin İran başkonsolosluğu Tahran Kültür ataşeliği ile Tebriz Kültür Ataşeliğinden de konu ile ilgili yardım istenmiştir. Onların da cevapları herhangi bir bilgiye ulaşamadığı yönünde olmuştur. Konu ile ilgili Türkiye'de de Osmanlı Müellifleri, Sefîne-i Evliyâ, Keşfu'z-zunûn ve Zeyilleri, Sicill-i Osmanî gibi şair biyografilerini içeren eserlerde ve Türk edebiyatında yazılan hemen hemen bütün tezkireler de incelenmesine rağmen herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Şairle ilgili sadece Agah Sırrı Levend'in *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi* adlı eserinde Farsça Leylâ ve Mecnûn hikâyesi yazarlar kısmında (Levend, 1959: 91) ismi geçmemiş, başka bir bilgi verilmemiştir.

İncelediğimiz eserin sonunda “Târih-i Kitâb” başlığı altında bulunan kısımda şair, eserini yazdığında 35 yaşında olduğundan bahsetmektedir.

Der-genc-i ħarāba hemçü gencī

Vez ‘ömr-i guzeşte sī vü pencī (b. 2611)

(Bir harabenin köşesinde hazineye benzeyip ve ömürden otuz beş yaş geçmiş),

Yine bir sonraki beyitte de;

Vez müddet-i hicret-i Muḥammed

Ve-guzeşte şeş u çihl u nuḥ şad (b. 2612)

(Hz. Peygamberimizin hicretinden 946 yıl geçmiş) diyerek kitabını h.976/m.1568 yılında yazdığı bilgisini vermektedir. Buna göre eserini 35 yaşında yazdığı bilgiden hareketle h.941/m.1533 yılında doğduğunu söylemek mümkündür. İsmindeki Geylanî nisbesinden dolayı İran’ın kuzeyinde bulunan bir eyalet olan Geylan (Gilân) kentinde doğmuş olduğu söylenebilir.

1.2. Edebî Şahsiyeti

İncelediğimiz eserden başka eserinin olup olmadığı konusunda da bilgiye sahip değiliz. Eserinden anladığımız kadarıyla Ali Geylânî, tasavvufî yönü ağır basan bir şair olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserin giriş kısmında yer alan tevhid, münacat, esma-i hüsnâ, na’t gibi türlerle yazılan kısımlarda dili, pek çok mesnevîde olduğu gibi sanatlı ve ağırdır. Bunun bir nedeni de yaşadığı dönemin üslubu olan “Sebk-i Hindî” (Hint Üslubu)’nun tesiridir. Şiirde anlatımın ikinci plana düşerek anlam güzelliğine önem verilmesi, hayal dünyasının önem kazanarak şiirin güç anlaşılması, mübalağa sanatına çokça yer verilmesi, eserde tasavvufa fazla yer verilmesi, mübalağa ile birlikte tezat sanatının da kullanılması gibi özellikler incelediğimiz eserde de sıkça rastlanılan özelliklerdendir. Aynı şekilde ana konunun işlendiği bölümde, özellikle kahraman tasvirleri sırasında ağıdalı bir dil kullanılmıştır. Ayrıca şair, eserdeki rubâîlerin dilinde de mesnevî nazım şekliyle yazılan yerlere göre anlaşılması daha zor bir dili tercih etmiştir.

Şairin sūfî olması tasavvufî kavramların metinde çokça zikredilmesini kaçınılmaz kılmıştır. Eser, bu kavramlarla fikrî ve felsefî yoğunluk kazanmıştır. Sūfî şairlerin pek çoğunun ortak vasfı olan sehl-i mümtenî Geylânî’nin eserinde de karşımıza

çıkılmaktadır. Diğer sufi şairlerin özelliği olan sanat endişesi olmamasından dolayı bariz vezin kusurlarını da görmek mümkündür.

Ayrıca mesnevî nazım türüyle yazılan eserlerde çok nadir görülen gazel yazma alışkanlığı Geylânî'nin eserinde çokça görülmektedir. Bu gazellerinde “Alî” mahlasını kullanmıştır. Ayrıca eserin birçok beytinde şiirlerini inciye benzetmiş ve bu beyitleri her zaman okumamızı istemiştir. Kitabını okuyanlar için de Allah'ın rahmeti, mağfireti okuyan kişinin üzerine olsun diye dua etmesi sufi şairin özelliklerini ortaya koymaktadır.

2. ESERİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.1. Nazım Şekli

Ali Geylânî'nin “Kitâb-ı Lü'lü'ül Mecnûn ve Leylî vü Mecnûn” adlı eseri mesnevî nazım şekliyle ve mesnevî tarzının hemen bütün hususiyetleriyle kaleme alınmış olmakla beraber bazı farklılıkları da ihtivâ etmektedir. İran kökenli olan mesnevî nazım biçimi; destanî, dinî, tasavvufî ve öğretici konulara en uygun bir biçim olarak, Türk edebiyatında ilgi görmüş ve 19. yüzyılın başlarından sonra yerini Batıdan alınan yeni bir düz yazı türü olan romana bırakıncaya kadar kullanılmıştır (Dilçin, 1991: 127).

Belli bir konuyu işleyen, bağımsız bir kitap olarak yazılmış mesnevîlerin plânları, genellikle bir birine benzer (Ünver, 1986: 432). İncelediğimiz mesnevî diğer bazı mesnevîlerden farklı olarak eserin içinde on sekiz tane gazelin olmasıdır. Fakat bu gazellerin vezinleri mesnevîde kullanılan vezinle aynıdır.

a) Giriş Bölümü: Eser, Na't-ı Nebî ile başlamaktadır. Fakat burada anlatılan konu tamamen Cenab-ı Allah ile ilgilidir. Bazen mesnevîlerde Allah'a hamd amacıyla yazılan şiirler karşımıza na't olarak çıkmaktadır. Buradaki na't 102 beyittir. Konusu Allah'tan af dileme, günahlarının bağışlanması ve her şeyin sahibinin Allah olması vb. gibi konular işlenmiştir. Sonra Allah ile ilgili 14 beyitlik bir gazel verilmiştir. Bundan sonra Esmâ-i Hüsnâ manzumesi yer almaktadır. Allah'ın 99 isminin büyük bir

çoğunluğu şiirde kullanılmıştır. Bu kısım da 126 beyittir. Giriş kısmı 15 beyitlik bir gazelle son bulmaktadır.

b) Konunun İşlendiği Bölüm: “Âğâz-ı Kitâb” başlığıyla başlayan “konunun işlendiği bölüm”, mesnevînin ana bölümüdür. Bu bölüm, kendisi içinde değişik konulardan örnekler vererek birçok bölüme ayrılmıştır. Manzumelerin uzunlukları, o bölümde anlatılan olaya göre değişmektedir. Konunun işlendiği bölüm 2221 beyittir.

c) Bitiş Bölümü: “Der hâtimetü’l-kitâb” bölümüyle eserin bitiş bölümü verilmektedir. Bu kısım 61 beyittir. Bu kısımdan sonra on iki adet rubâî verilmektedir. Eserin son kısmında ise Târih-i Kitâb” adıyla elli beş beyitlik manzumeyle eser hitam bulmaktadır.

Sonuç olarak; Geylânî’nin mesnevîsi çağdaşı olan diğer şairlerin aynı adlı mesnevîlerinin beyit sayıları karşılaştırıldığında Ali Geylânî’nin eseri orta hacimli bir eser olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca eserinde mesnevî, gazel ve rubâî gibi nazım şekillerini kullandığını görmekteyiz.

2.2. Vezin

Vezin ve kafiye manzum bir eserin yazılmasında bir araçtır. Buna göre bu aracın güzel kullanılıp kullanılmaması o eserin sanat değerini belirler. Veznin kusursuz, kafiyezin zengin olması beytin ahengini meydana getirir. Beyit beyit bir birbirine kaynaşan bu ahengin tümü eserin musikisini yaratır.

Mesnevî, aruz vezninin hezec bahrinden “*Mef’ûlü Mefâ’ilün Fe’ûlün*” kalıbıyla yazılmıştır. Fars edebiyatında Nizâmî, Husrev, Câmî, Hâtifi ve Mektebî’nin; Türk edebiyatında Ali Şîr Nevâyî, Bihiştî, Sevdâyî, Celîlî, Fuzûlî ve Kafzâde Fâizî’nin Leylâ ve Mecnûn mesnevîleri bu kalıpla yazılmıştır.

Kısa ve kıvrak olması yüzünden pek çok mesnevî bu kalıpla söylenmiştir. Kalıpta öteki kalıplarda bulunmayan bir özellik, bazen üçüncü ve dördüncü açık hecelerin bir bir kapalı heceye çevrilmesiyle “*Mef’ûlün Fâ’ilün Fe’ûlün*” biçiminde de kullanılmasıdır. Buna “güzel kesme, güzel durgunluk” anlamında “sekt-i melîh”

denilmiştir (İpekten, 2002: 195). Ayrıca rubâiler ise ahreb vezninden olan “*Mef‘ülü Mefā‘îlü Mefā‘îlü Fe‘ûl’*” kalıbıyla yazılmıştır.

Burada “sekt-i melih” duruma örnek verecek olursak;

*Kūyi ki resm be-perde-i zāt
Heyhāt limā tekülü heyhāt (b. 76)*

*Tā in suhan ez tū men şonidem
Āzādī ħ-işten güzidem (b. 551)*

*Ez-gāyet şevk u cān güdāzist
Yā cāregerī u ħīle bāzist (b. 652)*

*Goft ey meh burç-i āsumānī
Sermāye-i ‘iş u kām rānī (b. 1550)*

*Ez-rāh-ı felek çü hoş residend
Vīn ‘ālem pür zi-fitne didend (b. 1896)*

2.2.1. Vezin Hataları

İncelediğimiz mesnevîde vezin hatalarıyla karşılaşmak mümkündür. Geylânî’nin eserinde karşılaştığımız aruz uygulamalarını şöyle inceleyebiliriz:

a) İmale

Arapça’da imale “çekme, uzatma, bir tarafa eğme” demektir. Aruz terimi olarak aruz ölçüsüne uydurmak üzere uzatılmasına da imale adı verilir (İpekten, 2008: 145). Arap diline münhasır olan aruz daha sonra İslam etkisinde gelişen tüm edebi ürünlerde kendini göstermiştir. İmale küçük kusurlardan sayılmaktadır. Türk dilinde olduğu gibi Fars dilinde de imale bazen karşımıza çıkmaktadır. Örnek vermek gerekirse;

*Mecnūn şikeste mest u maħmūr
Nā-geşte demī peleng ez u dūr (b. 2326)*

Gorkān zi-deh-i ḥalkā ber ser-rāh
Ālūde be-ḡam niṣeste rūbāh (b. 2328)

Yā ger be-hevā rūy-i tū çün bād
Taḥkiḳ bedānki der mecāzī (b. 2348)

Der ṣān-ı tū kofte ṣāni‘-i pāk
Levlāke lemmā ḥalaḳtū eflāk (b. 271)

b) Vasl (Ulama)

Sözlük manasıyla vasl birleştirme ulaştırma demektir. Aruz terimi olarak vasl iki kelimenin birleştirilmesi, birlikte okunmasına denir. Sessiz harfler ancak seslilerin yardımıyla okunabilir. Sessiz harfle biten bir kelimededen sonra sesli harfle başlayan bir kelime gelirse sondaki sessiz, ikinci kelimenin sesline bağlanarak okunur (İpekten, 2008:142). Mesnevîde vasl örneklerine çokça rastlanmaktadır. Bunlardan birkaçını örnek olması bakımından aşağıya alıyoruz:

K’în zemzeme-i ki gāh u bī-gāh
Ez-ṣevḳ-i tū vird-i men ṣod ey ṣāh (b. 651)

Rūzem be-ṣeb āmed u ṣebem rūz
Der-hicr-i tū hem ne-geṣte firūz (b. 661)

Taḥkiḳ çü ṣod viṣāl-i yāreṣ
Mecnūn be-der āmed ez-ḥimāreṣ (b. 1400)

Der-kū-yi belā vü miḥnet imrūz
Der-kār-ı tū-em diġer çē ḥāhī (b. 1429)

c) Zihaf (Kısaltma)

Zihaf, “asıldan uzaklaştırma, zorla ve sürünerek yürüme” anlamına gelir. Aruz terimi olarak da uzun okunması gereken hecelerin kısa okunmasına denir. Uzun sesli heceleri bulunan Arapça ve Farsça kelimeleri aruz kalıplarına uydurabilmek için yapılan hatadır. Tüm incelemelerimize rağmen Mesnevîde rastlayamadık.

d) Med (İmale-i Memdud)

Arapça ve Farsça kelimelerde bir uzun heceyi ya da sonu iki sessiz harfle veya hemze ile biten bir heceyi bir uzun bir kısa olmak üzere iki hece olarak okumaktır. Bu, aruzda kusur sayılmadığı gibi şairlerce çok kez ahengi artırmak için özellikle yapılmıştır. İncelediğimiz eserde birçok medd örneği görmemiz mümkündür. Örnek vermek gerekirse;

Anhā ki be-dīde-i cihān bīn
Dīdend turā faķīr u miskin (b.513)

Gāhī be-nümūde hāksārī
Z'īşān talebīde restkārī (b. 1943)

Yā nefsi-lekī mine'l-beşārātin
Kūnī ferhān velā tuhāfī (b. 1965)

Tā dūr şodī zi-kū-yi 'uşşāķ
Ez-hicr-i tū kes be-keşt mesrūr (b. 2439)

Ez her suhānī u dāstānī
Dil tāze be-geşt u zinde cānī (b. 2536)

Bunlardan başka şair bazı yerlerde bir buçuk heceyi, tek uzun hece olarak okumuştur:

Çün koḡl-ı zamīr-i men gūşādend
Halkī zi-men şikeste şādend (b. 2593)

Anhā ki haķīķatet ne-dīdend
Kūrend heme ez hoda ba'idend (b. 275)

Ānān ki be-genc-i reh ne burdend
Der gūşşa u derd u renc murdend (b. 292)

Reh sū-yi ḥaḳīḳatet ne-burdend
Der-vādi-i derd u guşşa murdend (b. 515)

2.3. Kafiye

Kafiye, divan şiirinde ses, redif ise söz tekrarlarının mısra sonlarında simetrik olarak kullanılmasıdır. Şair, nazım şeklinin belirlediği kafiye anlayışına göre hareket etmek zorundadır. Ancak mesnevîlerde her beyitte değişen kafiye, şiirin genel ritmini belirleyemez. Kafiye, şiirde yer alan diğer kelimelerin ses ve anlam değerleriyle uyum içinde olduğu zaman etkileyici ve bütünlük taşıyan nitelik kazanır. Şiirde mısraların ritmik düzenlenmesine izin veren ve onu teşvik eden kafiyedir (Nas, 2011: 215). Transkribe ettiğimiz metinde kafiyelerin tasnifi günümüz kafiye anlayışına göre yapılmıştır. Aşağıda mesnevîde geçen kafiye çeşitleri ve rediflere örnekler verilmiştir:

2.3.1. Yarım Kafiye

Şiirlerde mısraların sonlarındaki tek ünsüzün benzerlik göstermesine yarım kafiye adı verilir.

Ef āl-i tū cümle ‘ ayn-ı Ad**I**-est
 Kār-ı men-i dil-şikeste seh**I**-est (b. 152)

Cüz u heme hiç her ç**e** bāşed
 Hergiz ne-buved ki ū n**e**-bāşed (b. 11)

Dil kende zi-‘ ālem u zi-eh**le**ş
 Virān şode ḥān u mān u ‘ a**k**leş (b. 1089)

Rū-yi tū ne-dīde māh u ḥurşī**d**
 Mihr-i tū be-pā-yi cān-ı men ḳay**d** (b. 1601)

Ez-ḥalk-ı cihān burīde ümmī**d**
 Ne-nihāde zi-kes be-pā-yi dil ḳay**d** (b. 2239)

Aşl-ı tū zi-‘ arş u meskenet fer**ş**
 Pūşīde be-ḥod libās-ı ber-na**ş** (b. 2497)

2.3.2. Tam Kafiye

Şiirlerde mısraların sonlarındaki bir ünlü, bir ünsüzün benzerliğine dayalı kafiye çeşitlerine tam kafiye adı verilir.

Der ḥazret-i ū eger reved **kes**
Ger cān-ı ne-dehed selāmetī **bes** (b. 79)

Der ma^ʿ rifet-i celīl-i ek**er**
Der vādi-yi ḥayret-end yeks**er** (b. 91)

Per mī-zened u reved der-āte**ş**
Gūyed ki menem kesī belā-ke**ş** (b. 1031)

Derdeş heme mī-reved zi-dil **hem**
Vān kūşiş u nāle mī-şevēd **kem** (b. 1034)

Ez-mahmil-i ḥod sereş bed**er** kerd
Āğāz-ı ḥikāyet-i dig**er** kerd (b. 1157)

Rāvī zi-kesī şonīde est hem
Vānkes zi-kes-i dig**er** zened dem (b. 1385)

Ger yār-i tū bī-vefā buved **hem**
Ū kerde turā esīr-i şad ğ**am** (b. 1420)

Reftār-ı tū cümle seḥer-i bāb**il**
Der-^ʿ işve u şīve guşte kāt**il** (b. 1616)

2.3.3. Zengin Kafiye

Şiirlerin mısra sonlarındaki ikiden çok ses benzerliğine dayanan kafiye çeşitlerine zengin kafiye adı verilir.

Elḥamdu li-rabbi fiṭrat-ı p**āk**
Ḥallāk-ı zemīn u çerḥ u efl**āk** (b. 1)

Dānende-i ğayb u remz-i esr^ār
Bīnende-i zerre der şeb-i t^ār (b. 16)

Her zerre ki hest geşte mevc^{ūd}
Şāhid şode end ki ūst meşh^{ūd} (b. 63)

Akl u hıred u hayāl-i mahl^{ūk}
Der perde-i zāt-ı ust-ı mahr^{ūk} (b. 74)

Ez şu'le-i nūr-ı hüsnet ez-d^{ūr}
Hürşīd-i zemāne mī-dehed n^{ūr} (b. 336)

Ey perde güşā-yi genc-i esr^ār
Zinhār zi-dūri-yi tū zinh^{ār} (b. 343)

Ey bülbül-i bustān-ı tefr^{īd}
Āvāz-i tū cümle sırr-ı tevḥ^{īd} (b. 351)

2.3.4. Tunç Kafiye

Kafiyeyi oluşturan sözcüklerden birinin, diğer sözcüğün içinde tam olarak yer almasıyla oluşan kafiye türüne “tunç kafiye” denir. Tunç kafiyede sözcüklerden biri bağımsız bir sözcük, diğeri ise bunun son hecelerinden meydana gelmiş gibi aynı anlamlı bir sözcüktür. Tunç kafiyede iki veya daha fazla ses benzerliği söz konusudur.

Kevneyn zi-ķudreteş *nevālī*
Hergiz neresed be-rūz *vālī*

Cāy-i ki ḥarīm-i ḥürmet *ūst*
Gerdem be-zened kesī ne *nīkūst* (b. 78)

Ez neş'et-i külli yevmi fī *şān*
Halkī şode end zi-ḥod *perīşān* (b. 92)

Çün zülf ü ruḥ-i tū mī-konem *yād*
Cānem reved u dilem zi-*bünyād* (b. 865)

Dānem ki tū-yi çerāg-ı ‘*ālem*
Ez-şevk-ı ruḥ-ı tū çün *ne-nālem* (b. 875)

Ez-sūz-i ciger çü mīze dih *āh*
Zān āh şodī siyeh ruḥ-ı *māh* (b. 1085)

Hestī-i tū hemīşe pāk-i *dāmen*
Ālūde be-miḥnet ḥodā *men* (b. 1600)

2.3.5. Cinaslı Kafiye

Bu kafiye türü zengin uyak benzeri bir uyak çeşitidir. Mısra sonlarında anlamları farklı, sesleri aynı (sesteş, eşsesli) sözcükler, cinaslı kafiye oluşturur.

Yek būse ez-īn *lebān-ı şīrīn*
Men mī-ḥaremeş *be-cān-ı şīrīn* (b. 997)

Eknūn çü murād-ı dil *ber-āmed*
Ān gūşsa be-reft u *dilber āmed* (b. 1469)

Bugzar zi-hevā-yi rīyş u *destār*
Dāmen-i rızā-yi ḥaḳ be-*dest ār* (b. 2519)

Dîvân şiirinde çeşidine göre en fazla kullanılan kafiye türleri tam ve zengin kafiye türleridir. Mesnevîde de bu geleneğe uyulmuştur. Eserin bütününde en fazla zengin kafiye en az yarım kafiye çeşidi kullanılmıştır. Eserde çok az sayıda kafiyesiz beyit vardır. Kafiye kullanılmayan beyitlerde ahenk redifle sağlanmıştır.

2.4. Redif

Şiirde ahengi sağlayan önemli unsurlardan biri de rediftir. Türk şairleri redifin önemini çok erken anlamışlar ve bu yüzden çoğunlukla redifli şiirler yazmışlardır (Kurnaz, 1997, 265). Ali Geylânî de mesnevîsinde redife çokça yer vermiştir. Redifleri genellikle ek veya kelime olarak bazen de hem ek hem de kelimedenden oluşan redifler olarak kullandığını görmekteyiz. Bu kullanımlara aşağıda örnekler verilmiştir:

Der vesvese u hayāl-i *tā key*
 Kem kerde reh-i vişāl-i *tā key* (b. 1511)

Cüz şevk-i tū kes çü yār-i *men nīst*
 Īn nāle be-iḥtiyār-i *men nīst* (b. 1562)

‘ Ālem çü ḥarāb kār-ı *men şod*
 Mecnūn şikeste yār-ı *men şod* (b. 1739)

Īn perde-i mā derīde *kerded*
 Vīn ḥabl-i ricā berīde *kerded* (b. 1913)

Tā cān zi-ġam-ı tū ber *ne-yāyed*
 Yā ez-tū be-men ḥaber *ne-yāyed* (b. 2378)

2.5. Dil ve Üslup Özellikleri

Üslûp olarak; şiiirleri ilk bakışta her ne kadar sade ve basit gözükse de aslında geniş bir tahayyül ve kültürün neticesidir. Bu sebeple bunlar, ilk bakışta görüldükleri kadar basit ve kolay değildir. Onun şiiirleri, üzerinde düşündükçe mana kazanır. Bu keyfiyet bariz bir şekilde göze çarpmaktadır. Şair, sanatı ve akidesi için ehemmiyet verdiği bir kelimeyi veya terkibi seçer ve onu nazmına o kadar ustaca yerleştirir ki, ilk bakışta bunu anlamak imkânsız gibidir. Hemen hemen birçok beytinde gizli manalar, derin remizler vardır. O bakımdan görünüşte kolay gibi olsa da eserde birçok gizli anlamlar vardır.

Yaşadığı dönemin üslubunu şiiirlerine aksettirmiştir. Şiiirlerin çoğunda “Sebk-i Hindi” tarzının işaretlerini bulmak mümkündür. Eserinde Arapçayı da bildiğinin işaretleri vardır. Bir gazelini tamamen Arapça yazmıştır. Tamlamaları kullanmaktan da geri kalmamıştır.

Şairin kelime dünyası çoğunlukla Allah ve sıfatları, peygamberler, cennet, cehennem vb. tamamen din ile ilgili veya tasavvufla ilgili kelimelerdir. Sevgiliyi tasvir ederken bile mecazı aşktan ilahi aşka yönelmeye gayret etmiştir.

Ortak İslami kültürün de etkisiyle geleneksel çizgiden ayrılmadan, ilahî sevgiliye kavuşma yolunda çekilen çileler, vahdete erme, seyr ü sülûk gibi konuların sembolik bir ifadeyle anlatımını içerir. Eserin birçok yerinde geçen tasavvufî terim, remiz ve semboller ve yine şairin eserde işaret ettiği unsurlar, eserin tasavvufî bir mahiyete sahip olduğu fikrini pekiştirir niteliktedir.

Hemen hemen bütün şiirlerinde kafiye düzenine sadık kalmış, beyitlerinde kullanmadığı kafiye yok denecek kadar azdır.

Şair, eserinde ayet ve hadislerden az da olsa yararlanmış. Şair eseri mesnevî nazım türüyle yazmasına karşın eserin içine bolca gazelleri de eklemeyi ihmal etmemiştir.

Cenab-ı Allah'ın isimlerini çok benimsemiş, eserinin bir kısmında Allah'ın güzel isimlerinin hemen hemen hepsini sayarak bir manzume yazmıştır.

Dil ve imlâ olarak da metinde şu hususlar tespit edilmiştir.

- a. Genellikle [پ] ve [چ] harfleri tek noktalı olarak yazılmıştır.
- b. [گ] harfleri serkeşsiz olarak [ک] şeklinde yazılmıştır.
- c. Uzun seslilerden sonra [است] ek fiilin başındaki [ا] düşmüştür.
- d. Şimdiki zaman eki olan [می] kelimelere birleşik olarak yazılmıştır.
- e. Mâzi-yi mutlak çekiminde fiil gövdesinin önüne [ب] eki getirilmiştir.
- f. Muzâri-yi istimrâide olumsuzluk anlamını veren harfinin, [می] den sonra getirilmiştir.
- g. [افتادن] fiilin vezin gereği çoğu yerde [ا] harfi düşürülmüştür.
- h. İsm-in -i halini gösteren [را] eki, kelimelere bitişik olarak yazılmıştır.
- ı. İsm-in -e,-a halini gösteren [به] eki, kelimelere bitişik olarak ve [ب] şeklinde yazılmıştır.
- i. Uzun seslilerden sonra, bitişik şahıs zamirlerinden önce kaynaştırma harfi olan [ی] getirilmiştir.
- j. Bazı yerlerde müterâdif kelimeler kullanılmıştır.
- k. İsm-in -den, dan hal eki olan [از], zaman zaman vezni tutturmak için [ز] şeklinde kullanılmıştır.

l. Hâ-yı gayr-i malfûz ile biten kelimeler, çoğul eki olan [ها] ile birleştiği zaman, kelimenin sonundaki [ة] atılmıştır.

m. [ ] ile başlayan kelimenin başına [هـ] bağlacı geldiği zaman [ة] harfi düşmüştür.

2.6. Mesnevîde Kullanılan Bazı Edebî Sanatlar

Tezâd

Birbirine zıt kelimelerin beraber kullanılmasına denir. Anlam bakımından zıt olan kelimeler aynı cins (isim-isim, fiil-fiil) veya farklı cinslerden olabilir. Zıtlıklar kelimelerin gerçek anlamlarında olabileceği gibi mecazî anlamlarında da olabilir (Saraç, 2010: 163).

Târ-ı şeb behr-i men ne-şod rûz
İllâ be-du' â-yi şubh-gâhî (b. 460)

Nâ-dîde ruḥ-ı gam ciger sūz
Gerdîde şeb-i sa' âdetes rûz (b. 2067)

Şebhâ-yi dirâz u rûz-ı kûtâh
Mecnûn piyâde refte der-râh (b. 2196)

Rûzem be-şeb âmed u şebem rûz
Der-hicr-i tû hem ne-geşte fîrûz (b. 661)

Ger ḥod ne-konî devâ-yi derdem
Şek nîst ki der-ğamet be-mur-dem (b. 660)

Fikrî ne-koned ki in çe sevdâst
Mu'min heme mest u ḥaste küffâr (b. 1181)

Çün sūḥtem u cüdâ şod ez-bend
Ki girye be-kon tû ki be-men ḥand (b. 1029)

Ger gâyet-i kahr u lutf-i ma'cûd
Her zerre ki hest u nîst mevcûd (b. 42)

Cinas

Cinas, anlamı aynı olmayan fakat lafızları aynı olan kelimelerin bir arada kullanılmasıdır. Kelimeler arasında dört yönden benzerlik bulunabilir. Bunlar harflerin nev'i (hangi harf olduğu), sayısı, harekesi ve düzeni, yani sırasıdır. Kelimeyi oluşturan harfler arasında bu yönlerin tümü açısından benzerlik varsa tam cinas, eğer cinası oluşturan kelimelerin sayısı farklı diğer üç yön aynı ise eksik cinas meydana gelir (Bilgegil, 1989: 315).

Mecnūn ki zi-^ç ışık-ı rū-yi Leylî
Ez-dîde hemîşe rîht seylî (b. 911)

Gerdîde hadef be-kū-yi yārān
Halkî be-tū kerde tîr-i bārān (b. 1461)

Ez-sūz-i ciger çü mîze dih āh
Zān āh şodî siyeh ruḡ-ı māh (b. 1085)

Nūşîd ez u çü kaṭra Ferhād
Āsūde ne-şod diger zi-feryād (b. 2424)

Derdeş heme mî-reved zi-dil hem
Vān kūşîş u nāle mî-şevved kem (b. 1034)

Kerdî-i tū ḡikāyetî zi-Mecnūn
Her nūkte ez-ān çü derr-i meknūn (b. 2523)

Cüz kū-yi tū çün selāmetem nîst
Pür vāy kes u melāmetem nîst (b. 1755)

Tekrir

Bir ibarede ifadeyi daha etkili kılmak için anlamın üzerinde yoğunlaştığı sözleri art arda yinelemektir. Bu sanata tekrâr ve hüsni tekrâr da denmiştir. Anlamı etkilemeyen gereksiz tekrarlarsa kesret-i tekrâr veya tekerrür adını alır ve kusur sayılır.

Tekrîr sanatıyla yazılan gazellere gazel-i mükerrer denir. Bu sanat istifham ve nidâ sanatlarıyla aynı anda bulunabilir.

În-est ki şodem esîr-i ʿi₁şket
Peyveste zenem nefîr-i ʿi₁şket (b. 548)

Yek-râ be-murâd-ı dil resâned
Yek-râ be-keşed be-cevr-i bisyâr (b. 1183)

Âşufte şeved zi-hod be-yekbâr
Câneş reved u reved hod ez-kâr (b. 1033)

Ĥākister-i ū reved çü ber-bâd
Feryâd ez-îñ vişâl u feryâd (b. 1037)

Ey geşte-i derd-i ʿi₁şk-ı Leylî
Leylî çü menem kocâst meyli (b. 1507)

Hestî tû Mudil-i küll-i Cebbâr
Zinhâr zi-heybet-i tû zinhâr (b. 145)

Teşhis

İnsan dışındaki canlı ve cansız varlıklara insana has özellikler yüklemeye teşhis, bu varlıkları konuşurmaya intâk denir. Teşhis terimi “Talim-i Edebiyat” tan önceki edebiyat nazariyesi kitaplarında yer almamaktır. Muhtemelen bunun sebebi her teşhisin aslında bir istiâre, mecâz-ı mürsel veya teşbîh olmasıdır (Saraç, 2010: 112).

Ey nâka ber u ki mâ feridîm
Cân dâde murâd-ı hod ĥaridîm (b. 2175)

Ey bād-ı sabâ eger seher-gâh
Ârî-i tû be-men zi-bû-yi Leylî (b. 1069)

İstiare

Benzetmenin temel öğelerinden birinin (benzetilen ya da kendisine benzetilen) söylenmesiyle yapılan benzetmedir. Bir başka deyişle, bir sözün gerçek anlamını kaldırarak, benzerliği olan başka bir anlamı eğreti olarak verme, ödünç verme demektir.

Ey dilber-i ‘aşîkân miskîn
Zülf-i siyeh-i tû nâfe-i çîn (b. 339)

Cânem zi-ğam-ı tû ger ber-âyed
Şâdem ki be-kû-yi dilber âyed (b. 843)

Mecnûn şebhûnmest-i dil rîş
Be-gırifte rikâb-ı dilber hûîş (b. 2191)

Der-dil çü hayâl-i dilber âmed
În cümle zi-mevc-i dil ber-âmed (b. 2576)

Bî-rûy-i hoş tevâ-yi dil-ârâm
Der-dîde-i men ne-mânde est nûr (b. 2444)

Nida

Nazımda yahut nesirde duygulanma ve heyecan sonucu muhataba “ey, hey” gibi ünlemlerle ya da olumlu ve olumsuz fiillerin emir şekilleriyle seslenmektir. Seslenen varlık her zaman insan olmayabilir, bazen kişi kendine seslenebilir, bazen de nidâ tekrar edilir. Bu gibi durumlarda nidâ; teşhis, tecrît ve tekrîr sanatlarıyla birlikte kullanılır.

Ömr-ist ki der hevâyet ey cân
Çün zülf-i tû geşte-em perişân (b. 345)

Ey fâtiḥ-i kufl-i genc-i maḥzûn
Dânâ-yi rumûz-ı sırr-ı meknûn (b. 347)

Ḥaḳḳâ ki zi-‘ışket ey dil-efrûz
Rûzem çü şebest u şeb ne-şod rûz (b. 998)

Der-kū-yi selāmet ey perişān
 Āsūde neşīn ki mī-reved cān

Ferdā ki koned kıyāmet engīz
Heyhāt ki dāmenet ne-gīrem (b. 319)

Tenasüp

Anlamca birbirine uygun, birbiriyle ilişkili sözcüklerin bir arada kullanılması sanatıdır. Divan edebiyatında sıkça, Halk edebiyatında da seyrek başvurulan bir söz sanatıdır.

Ey zūlf-i tū sūnbül u raḥat-ı gül
 Tūṭī-i bece-i tū yāne būlbül (b.1857)

Cānem çü be-hasret-i tū ğaraḳast
Hicrān u vişāl-i mā çe feraḳast (b. 2141)

Leylī zi-ferah şikufte çün gül
 Mecnūn şikeste geşte būlbül (b. 2197)

Çün gonce-i gül be-rū-yi gūlzār
 Nā-dīde belā vü raḥmet ez-hār (b. 2220)

Der-vaḳt-i gül u surūd-ı būlbül
 Üftāde derūn ḥāne ğul ğul (b. 2594)

İade

Herhangi bir beyitte birinci mısrasının son kelimesini, kendisinden sonra gelen mısrasının başında kullanılması sanatına “iade” denir.

Nā-çide gülī zi-bāĝ-ı Leylī
Leylī be-vefā ne-kerde meylī (b. 923)

Ū geşte çü ḥāk-ı rāh-ı Leylī
Leylī be-sereş keşīd zelīlī (b. 927)

Ū muntezır-i nevid-i Leylî
Leylîş cefâ ne-murde haylî (b. 932)

İştikak

Aynı kökten türeyen birden fazla sözcüğü bir arada kullanma sanatına iştikak denir. İştikak sanatı Arapça sözcüklerle yapılır.

Ey Mâlik-i mülk u fülk-i meşhûn
 Ez şevk-ı tû cân-ı men çü Mecnûn (b. 212)

Nâm-ı tû Selâm u geşte Sâlim
 Ez gerden-i men figen mezâlim (b. 120)

Kahhâr be-men me-kon tû kahri
 K'uftem zi-der-i tû men be-bahri (b. 131)

Ez lutf-ı hüd ey Latîf-i dâver
 Maşşud-ı dilem zi-hüd ber-âver (b. 153)

Der hıfz-ı hüd ey Hafîz-i esrâr
 Ma-ra zi-belâ-yı bed nigh-dâr (b. 160)

Mülemma

Beyitlerinin bir mısraı bir dilde diğeri başka bir dilde kaleme alınmış olan manzumelere denir. Mülemma şiir yazmaya da telmi adı verilir (Coşkun, 2007:295).

Ṭāvūs serâ-yı 'aşıkânî
 Maḥbûb u zarîfetü'l-me'ânî (b. 1625)

Der şân-ı tû gofte şâni' -i pāk
 Levlâke lemmâ ḥalaqtü eflāk (b. 271)

İstifham

İstifham “soru” demektir. Hayret, şaşırma, hüznün, nefret gibi değişik duyguların etkisi ile ortaya çıkan bir sanattır. Şair, okuyucunun dikkatini çekmek için bu duygularını soru şekline getirerek istifham yapar. İstifhamda sanatçı soru sorar, ama bu sorusuna cevap beklemez, çünkü sorunun cevabını kendisi bilir. Soru ile amacı heyecan ve duyguları açığa çıkarmaktır.

Zülfem ki esîr-i üst Mecnûn
H̱âhî ki koni be-hûn diğ̱er gûn (b. 1167)

Vîn sîne ki ravza-i behişt est
H̱âhî ki berû zened kesî dest (b. 1170)

Men yâr-ı tû-em diğ̱er çe ẖâhî
Ĝam ẖor tû-em diğ̱er çe ẖâhî (b. 1421)

Dîğ̱er zi-ğ̱am er koni tû zârî
Hemzâr tû-em diğ̱er çe ẖâhî (b. 1430)

Dîvâne şodî ‘ Alî çü Mecnûn
‘ Ayyâr-ı tû-em diğ̱er çe ẖâhî (b. 1435)

Ey şiyefte merd bî-ser u pâ
Der-kû-yi belâ çe kerde-i cā (b. 1467)

Telmih

Şair ya da yazarın söz içinde bilinen bir olaya, bir hikâyeye, bir kişiye, ayete, hadise veya meşhur bir şiire, yaygın bir fıkra, nükte, atasözü ve benzeri şeylere işaret etmesidir (Bkz. Coşkun, 2007: 140-141).

Der-vaşl-ı buved çü bîm-i hicrân
Be-nigerki cehâ keşîd-i Ya‘ kûb (b. 2260)

Ez-ğ̱asret-i rûy-i ân Mesîğ̱â
Âşufte vü ıaste şod Züleyğ̱â (b. 2006)

Pervâne çü mî-reved zi-bünyād
Dīger ne-koned zi-‘ aşk-ı hūd yār (b. 1035)

Ferhād be-‘ aşk-ı zen çü perdāht
Cān u dil u dīn-i h-īş der-bāht (b. 1922)

Hüsrev ki be-ḥāl-i zār-ı men būd
Ez-şu‘ bedhā-yi kār-ı zen būd (b. 1923)

Mecnūn ki zi-‘ ışk-ı rû-yi Leylî
Ez-dīde hemîşe rîht seylî (b. 911)

Tecrid

Söz söyleyenin canını, gönlünü, aklını, benliğini ayrı bir şahıs gibi kabul etmesi, kendine seslenmesidir. Ayrıca insan dışındaki bir canlıya veya herhangi bir nesneye insanmış gibi hitap etmek de tecrîddir. Nesnelere ve konuşma kabiliyeti olmayan varlıklara hitap ederken tecrîdle birlikte teşhis sanatı da gerçekleşmiş olur (Coşkun, 2007: 204).

Diger tū be-fazl-i hūd Ālî-rā
Der-miḥnet u derd u ğuşşa megzār (b. 1198)

Dīvāne ‘ Ālî der-īn güzer-gāh
Huşyār neşin eger tū mesti (b. 2130)

Mecnūn şode çün ‘ Alî bî-kibār
Ez-dām-ı vücūd-ı hūd rehîdīm (b. 2187)

Dīvāne ‘ Alî me-şev behr-i ḥāl
Ber-merdüm-i īn zemāne manşüb (b. 2262)

Dīvāne-i ‘ Alî bedānki imrūz
Ṭāvūs serā-yi lā-mekānî (b. 1661)

Mübalâğa

Sözün etkisini arttırmak için bir şeyi olduğundan eksik veya fazla gösterecek şekilde abartarak anlatmaktır. Mübalâğa akla ve göreneğe uygunsuz tebliğ, akla uygun fakat olduğu görülmemiş ise iğrak, akla da göreneğe de uygun değilse gulûv adını alır. Mübalâğa sanatı teşbih, istiâre ve kinâye sanatlarıyla iç içedir (Saraç, 2010:40).

Ez-eşk-i du çeşm der-feşânem
Seylî be-reved be-cû-yi Leylî (b. 1070)

Her dâne ez vez baħr-i pür-hûn
Mî-rîh̄temeş çü dürr-i meknûn (b. 2467)

Âh ez-dil u ez-dû dîde-em hûn
În refte be-hâk u ân be-gerdûn (b. 537)

Ân meh çü fûrû nişest der-câh
Der-mâtem-i û girifte şod mâh (b. 775)

Ey merhem-i dâğ-ı dil fikârân
Ez şevk-ı tû eşk-i men cü bārân (b. 266)

Teşbih

Aralarında türlü yönlerden karşılaştırılarak benzerlik ilgisi bulunan iki şeyden zayıf olanı, nitelikçe daha üstün olana (güçlü olana) benzetme sanatıdır. Ancak, sözcükler gerçek anlamda da kullanılabilir.

Be-nişest u şama^c berîde ez-cân
Peyveste derûn dâr-ı aħzân (b. 784)

Ruhsârî tû hem-çü gül-i be-bâğî
Ber-keş be-dilem nihâde dâğî (b. 1605)

Dendân-ı tû hem-çü dürr-i meknûn
Ki âyed beder ez dû çeşm-i Mecnûn (b. 1608)

Vîn zülf-i siyeh şuste ber-ḥûn
Zencîr-i şekîl pâ-yi Mecnûn (b. 1612)

Çün bülbül-i mest eger tevânî
În girye vü nâle der-seḥer kon (b. 1838)

Ez-ḥasret-i rûy-i ân Mesîḥâ
Âşufte vü ḥaste şod Züleyhâ (b. 2006)

İktibas

Şiirde veya nesirde ifadeyi güçlendirmek için ayet veya hadislerden alıntı yapmaktır. Alıntı yapılan ayet veya hadislerde vezin kaygısıyla anlamı bozmayacak şekilde bir takım değişiklikler yapılabilir.

Ger ḥarf ne-dâ-yi len-terânî
Ber-defter-i yâr-ı mâst mektûb (b. 2256)

Kûyi ki resm be-perde-i zât
Heyhât limâ tekülû heyhât (b. 76)

Der şân-ı tû kofte şâni' -i pāk
Levlâke lemmâ ḥalaktü eflāk (b. 271)

Ey dil zi-nidâyi küntü kenzen
Hâlî berhî yakîn-i hod zen (b. 64)

Eşyâ heme u be-künhi bi-çün
Âverde zi-kâf u nûn birûn (b. 14)

2.7. Mesnevîde Geçen Ayetler

Klâsik Türk edebiyatının dinî ya da lâ-dinî bütün ürünlerinde İslâm inancının iki temel kaynağı olan ayet ve hadislere rastlamak mümkündür. İster manzum ister mensur olsun özellikle dinî eserlerde sözün doğruluğuna delil

getirmek amacıyla ayet ve hadis iktibaslarına çokça başvurulmuştur. Şairimiz de eserinde çok fazla olmamakla birlikte bazı yerlerde ayetlerden ve hadislerden faydalanma yoluna gitmiştir. Bunlara aşağıda örnekler verilmiştir:

Eşyâ heme u be-künhi bi-çün
 Āverde zi-kâf u nün bîrûn (b. 14)

Eşyâ ki mükellef u muâfend
 Ser-keşte-i harf-i nün u kâfend (b. 59)

Küyi ki resm be-perde-i zât
 Heyhât limâ tekülü heyhât (b. 76)

Yek dâne-i “kün” cû ü be-kâred
 Eşyâ heme ser ezu ber-ared (b. 89)

Ez neş’et-i küllî yevmi fî şân
 Halkî şode end zi-ğod perişân (b. 92)

Ey Bâsiṭ-i “Küllî yevmi fî şân”
 Mâ-râ zi ğamı me-kon perişân (b. 1399)

Mesnevîde zikredilen ayetlerden birisi de kâbe kavseyn ayetidir. Bu ayetin anlamına ilişkin farklı görüşler vardır. Arap geleneklerine uygun olarak bu ifadelerin seçildiği kaynaklarda belirtilmektedir. Bu ayetin işaret ettiği geleneklerden birisi de şu şekilde anlatılmaktadır: “*Araplarda yaygın bir adet olmak üzere; yaylaya çıkan iki dost, dostluklarının göstergesi olarak çadırlarını birbirlerine iki yay aralığı kadar yakın kurarlardı. Bu yakınlık en samimi dostluğun ifadesiydi*” (Yılmaz, 1992: 52).

Her nokṭa zi-ğâf-ı Ka’ be kavseyn
 Hâlî siyehî be-rû-yi kevneyn (b. 265)

‘ Ālem heme sūht der-ğam-ı mâ
 Īn kışşa şonide-em fe-emmâ (b. 317)

Peyveste be-hem çü kābe kavseyñ
Yek fitne-i cān u yek diger zeyn (b. 1614)

Vez fażl-ı Hudā-yi lā-yezālī
Dānende-i sırr-ı kün fekānī (b. 1662)

Âşık Rabb'ini görmeyi dileyip de O'ndan beni göremezsın cevâbını alınca
üzülüp ağlamaktadır.

Ger ħarf ne-dā-yi len-terānī
Ber-defter-i yār-ı mās̄t mektüb (b. 2256)

Çün dīde-i ħod güşād-ı kevneyn
Misl-i tū ne-dīd kurretü'l-‘ayn (b. 283)

Īn goft u şütur be-sū-yi ū rāned
Yek Fātiha-i be-ħod fūrū ħāned (b. 1260)

2.8. Mesnevîde Geçen Hadisler

Hadisler, mesnevîde ya lafzî ya da manevî iktibasla kullanılmaktadır. Diğer sūfî şairler gibi eserinde Allah'ın kuluna yakınlığına işaret eden, aradaki muhabbeti açıklayan hadislere yer vermektedir. Hüsn-i Mutlak olan Allah'ın kainatı kendisini bildirmek üzere alemleri yarattığını, bunu idrak etmek için marifet kesbetmek gerektiğini söylemektedir.

Ey dil zi-nidāyi küntü kenzen
Hālī berhī yakīn-i hod zen (b. 64)

Der şān-ı tū kofte şānī' -i pāk
Levlāke lemmā ħalaktü eflāk (b. 271)

El-mü'minü mir'ātü aĥīhi
Ve'l-cāhilü leyse kel-faĥīhi (b. 643)

2.9. Mesnevîde Kullanılan Bazı Deyimler

Mesnevîde deyim veya deyim olduğunu düşündüğümüz birçok kelime veya ibare geçmektedir. Vezin düzeni nedeniyle harflerin yerleri bazen değişmiştir. Bunlardan bazıları örnek olması bakımından aşağıda gösterilmiştir.

- Âh keşiden → Âh çek- (b. 1205)
 Sine-çâk → Bağrı(nı) çak et-/ol- (b. 2441)
 Ser zeden → Baş ur- (b. 2462)
 Cân bahşâyiden → Cân bahş eyle- (b. 1646)
 Dest zeden → Dest ur- (b. 1170)
 Dest zeden → El ur- (b. 900)
 Feryâd kerden → Feryat eyle-/et- (b. 1463)
 Be-hûn âlûden → Kana bulaş- (b. 1709)
 Meded kerden → Meded kıl- (b.1939)
 Nazar kerden → Nazar kıl- (b. 1254)
 Nişân dâden → Nişân ver- (b. 34)
 Revân kerden → Revân et- (b. 259)
 Sîr şodîm zi-zened kânî → Hayattan doy-(2617)
 Hâk-i reh-i tû → Yoluna toprak ol- (b. 321)
 Hamîrem gîrend → Hamurumu yuğur- (b. 326)
 Gül-i cevânî → Gençlik gülü (b. 329)
 Rişte-i cân zi-ten borîdend → Can bağımlı tenden kopar- (b. 337)
 Zülf-i nâfe → Saçın nafesi (b. 339)
 Ber-âteşem çü büryân: Ateşte kavrul- (b. 342)
 Geşt u dîde pür-hûn → Kan çanağına dön- (b. 349)
 Çerâg-ı râh-ı zulmet → Karanlık yolun lambası (b. 359)
 Üftâde dilem be-dâm → Gönlüm tuzağına düş- (b. 384)
 Kerdem zi-gam-ı tû halka der gûş → Gamından kulağına küpe tak- (b. 385)
 Ez dest ne-dehem zimâm-ı ışkete → Aşk dümenini elden bırakma- (b. 395)

- Gerdîde hemîşe râm-ı ıŖket → AŖkına ram ol- (b. 398)
- Der hâk der-i tû bende gerdem → kapının toprağına k le ol- (b. 416)
- Ŗeved keb b  → hasretinden kebab ol- (b. 352, 473)
- Hem  dehem c n → Can  ekiŖ- (b. 475)
- Ciger koned h n → Ciğeri kan dol- (b. 478)
- P r-h n Ŗodend → Kanla dol- (b. 483)
- K h buved g d zed ez-gam → Dağın gamdan erimesi (b. 484)
- Kerde p y m lem → Ayaklar altına d Ŗ r- (b. 493)
- R h-ı hid  fit de b dend → Hidayet yolundan ŖaŖır- (b. 505)
-  ft de zi-r h → Yoldan ŖaŖ- (b. 507)
- Hayr n Ŗode → Hayrete d Ŗ- (b. 508)
- Der-v di-i derd u gussa murdend → Dert ve bela vadisinde  l- (b. 515)
- C me ki ez-gamet der dem → Gamından yaka (elbise) yırt- (b. 524)
-  mm d zi-c n-ı  od bor dem → Canından ümidi kes- (b. 525)
- Raht-ı hod ez n cih n beder kon → Dünyadan pılını pırtını top- (b. 545)
- Zenem nefir-i ıŖket → AŖkının borusunu  al- (b. 548)
- Bal -yi felek reved nefirem →  niltim gökleri del- (b. 557)
- Reh-i t  peym d → Yoluna d Ŗ- (b. 565)
- Murdem zi-gamet → Gamından  l- (b. 585)
- Zenem be-r -yi efl k → Gökleri delip geç- (b. 628)
- Kon  dev -yi derdem → Derde deva bul- (b. 660)
- Be-s zed efl k → Felekler yan- (b. 662)
- S ye-i devleteŖ be-ser-keŖ → Devletin gölgesini baŖına  ek- (b. 683)
- Be-k m-i dil be-m n  → Gönlünün muradını ver- (b. 698)
- Ez-la' l-i leb u dehen Ŗeker-r z → Ağzından Ŗeker akıt- (b. 707)
- Ber-ŖiŖe-i c n u dil ferah-r z → Can ve gönül ŖiŖesini fir- (b. 724)
- P r hen-i c n der de gereded → Can gömleği yırtıl- (b. 726)
- R zed d r →  nciler d k- (b. 727)

- Der-dâmen-i sabr-ı hod be-keş pâ → Sabır eteğine ayak dola- (b. 752)
- Be-guzeşt ez-gam-ı cân → Canından vazgeç- (b. 772)
- Nişeste der-âb → Gözyaşına boğul- (b. 790)
- Kerd câme siyâh → Matem elbisesi giy- (b. 791)
- Reved hûn → Kan ak- (b. 834)
- Cân be-leb âyed → Can dudağa gel- (b. 867)
- Kûh güzâred u şevêd âb → Dağın yanıp erimesi (b. 877)
- Ez-dâde hemîşe rîht seylî → Gözlerinden sel ak- (b. 911)
- Refte zi-dest u ez-beden cân → Canı bedenden çık- (b. 953)
- Perde-i akl → Akıl perdesi (b. 965)
- Der-kû-yi gameş nişeste → Gam köyünde otur- (b. 975)
- Ateş-i dil cûşîd → Gönlünün ateşi kayna- (b. 986)
- Hâne-i cân → Can evi (b. 1006)
- Derd-i dil → Gönül ağrısı (b. 1059)
- Dâmân-ı belâ → Bela eteği (b. 1061)
- Mî-rîht zi-dâde dürr-i meknûn → Gözlerinden gizli inciler dök- (b. 1081)
- Sahrâ şode pür zi-eşk-i çeşmeş → Çölün gözyaşlarıyla dol- (b. 1084)
- Cân garka be-hûn → Canı kana bulaş-(b. 1087)
- Bâlîn şode seng → Yastığı taş ol- (b. 1096)
- Nişeste ber-ser-i hâr → Dikenin üstünde otur- (b. 1187)
- Üftâde be-kûçe-i hakâret → Hakaret sokağına düş- (b. 1218)
- Nişeste gamgîn → Gam içinde otur- (b. 1330)
- Ez-gamem kebâbest → Üzüntüden kebab ol- (b. 1413)
- Bend-i kemer ez-vefâ be-bestem → Kemerini vefaya bağla- (b. 1470)
- Dâne be-bâg-ı dil heme kâşt → Tohumu yüreğine ek- (b. 1851)
- Guştend çü esîr-i hâk dâni → Toprağa tutuklu kal- (b. 1890)
- Be-guzeşte zi-râh-ı ân beyâbân → Çöl yolunda parla- (b. 2223)
- Amed beder serâ-yi mihnet → Hüzünler diyarına git- (b. 2236)

Be-gūyeş heves be-şinev → Zeka kulağıyla dinle- (b. 2264)

Nihâde ber-ciger dâg → Ciğerine ateş koy- (b. 2511)

2.10. Anlatım Teknikleri

2.10.1. Anlatma-Gösterme Teknikleri

Mesnevî de roman gibi anlatıma dayalı bir sanattır. Bu türlerde sanatçı, anlatımı gerçekleştirmek için çeşitli yollara başvurur. “Anlatma” yöntemi ilk akla gelen tekniktir. Klasik edebiyatın manzum ve mensur hikâyeye geleneğine dayanan eserlerinde anlatma en fazla kullanılan bir tekniktir. Bu teknikte olaylar bir anlatıcı tarafından okuyucuya nakledilir ve okuyucu ile eser arasındaki tüm bağlar bu anlatıcının zihin dünyasına bırakılır. Yine bu yöntemde, anlatıcı, hikâyeyi sunuşuyla, sunuş sırasında yaptığı açıklama ve yorumlarıyla okuyucunun dikkatini metne değil, kendi üzerine çeker” (Tekin, 2006: 190).

Mesnevîler, halk hikâyeleri, destanlar, masallar ve realistlere gelene kadar romanlarda anlatı sistemi, anlatıcıyı mutlak anlamda öne çıkaran “anlatma” yöntemiyle kurulur. Bu yöntemde, anlatıcı hikâyeyi sunuşuyla, sunuş sırasında yaptığı açıklama ve yorumlarıyla okuyucunun dikkatini metne değil, kendi üzerine çeker. Böyle bir konumda o, anlatacağını anlatır, söylenmesi gerekeni söyler; hatta hikâyeye ve dinleyiciye dönük bazı tasarruflarda bulunabilir (Tekin 2006: 198).

Gösterme, bir olayı ya da durumu, belli bir zaman ve yer içinde, daha çok kişiler arası konuşma ve eylem biçiminde okuyucuya sunmaktır. Değişik zamanlarda, değişik yerlerde geçen tüm olayları gösterme yöntemiyle canlandırmanın güçlüğü, uzunluğu hatta gereksizliği ve sıkıcılığı ortadadır. Genellikle uygulanan yol, ele alınan konunun gerekleri uyarınca, hem anlatma hem de gösterme yöntemini kullanmaktır (Aytür, 1977: 23). Genellikle anlatıcı bu tekniğe başlarken “yeni bir hikâyeye başlıyor, hikâyeye şöyle başlıyor” ibaresiyle hikâyeye başlar.

İncelenen mesnevîde anlatma tekniğine şu örnekleri vermek mümkündür:

İn ıurfe hikāyetist ez nev
Ez-men tū be-gūyeş heves be-şinev

Ey   aşık-ı zār geşte meftūn
Be-şinev tū zi-men hadīş-i Mecnūn

Her çend ki hikāyetem dirāz-est
Derhā-yı fūtūh-ı men  ü vāz-est

Ez-behr-i nevā-yı bī-nevāyān
İn kışsa resānemeş be-pāyān

El-kışsa bed-anki   aşıkān-rā
Sūd ez-dükkān-ı fāyikān-rā

Pür-vā-yı vişāl-i dilber ān nīst
Şad bār cefā bedel-i girān nīst

Der-piş-i belā keşān-ı şādık
Kāyin tāyife şādıkand u fāyik

Devrī u vişāl u  urb u hicrān
Bāşed heme cā hemişe yeksān

Efsāne-gerī fesāne perdāz
İn kışsa-i ıurfe kerde āgāz (b. 2264-2272)

Başka bir örnekte de Mecnūn'un durumunu hem gösterip hem de anlatarak okuyucuya sunuyor.

Mecnūn ki zi-  ışık-ı rū-yı Leylī
Ez-dīde hemişe riht seylī

Ez-āb dū dīde ğarķ-ı hūn şod
Vez perde-i   āfiyet berūn şod

Ser-geşte şod ũ zi-cevr-i gerdŭn
Nāmeş be-nihāde ḥalk Mecnŭn

Bīgāne zi-ḥ̄iṣ̄ u ehl u dilbend
Vez cān u cihān burīde peyvend

Dīvāne çü şod zi-‘ ışk-1 Leylī
Ber-hiç diger ne-dāşt meylī

Gerdīd zi-‘ ışk-1 ũ diger gŭn
Der-dīde serisk u der-ciger ḥŭn

Bīgāne şod ũ zi-yār u aġyār
Vez pīr u cevān u mest u huşyār

Cān kerde nişār-1 ‘ ışk-1 Leylī
Bīgāne zi-ḥ̄iṣ̄ geşte ḥaylī (b. 911-918)

Ayrıca anlatıcı başka birinden duyduğu hikāyeyi de okuyucuya şu şekilde anlatıyor.

Be-şinev diger ez-men īn ḥikāyet
Giz-rāvī-i ḥod konem rivāyet

Rāvī zi-kesī şonīde est hem
Vānkes zi-kes-i diger zened dem

Üstād-1 bozorg u pīr-i īşān
Giz ves zedeh şod nefir-i īşān

Gūyed ki be-çeşm-i ḥ̄iṣ̄ didem
Ney anki zi-muḥberī şonīdem

Kān ‘ aşık-1 mest u yār huşyār
Ez-gerdiş çerḥ u dehr-i devvār

Suhtî u cefâ sebî keşîdend
Der-bâdiye-i behem resîdend (b. 1384-1389)

Gösterme tekniğinde yazarın eser üzerinde etkisi çok azdır. Anlatma tekniğinde okuyucunun dikkati anlatan kişi üzerindeyken, gösterme tekniğinde dikkat tamamen eser ve kişiler üzerine çevrilmektedir (Aytür, 1977: 120). Bu teknikte eserdeki kişilerin yaptıkları direk olarak anlatılır. Mecnûn'un Leyla için yaptığı şeyler bu tekniğe örnek olarak verilebilir:

Der-ğamze-gerî u dil-rubâyî
Hem fitne cân-ı zâhidânî

Der-şû' ma-gerî rûy-i behr-i hâl
Ğâret ger dîn-i 'âbidânî

Der-cilve-gerî u ğod nümâyî
Bî-mişl-i ğodî eger be-dânî

Cüz geşten-i 'âşıkân-ı ğam-nâk
Kârî digeri tû hem ne-dânî

Çün gül-i tû be-bâğ-ı şevket-i ğû'îş
Ğâfil zi-fiğân-ı bülbülânî

Dil-sû-yi men u tû sû-yi nâmûs
Bâ-beste be-bend-i in u ânî (b. 1651-1656)

2.10.2. Tasvir Tekniği

Klasik Türk edebiyatı eserlerine baktığımız zaman görülecek ilk şeylerden biri edebî tasvirlerdir. Bu dönem edipleri dış dünyayı, insanı ve olayları kısacası canlı cansız görebildikleri her ne varsa kendi hayal süzgeçlerinden geçirerek sunmaya, tasvir etmeye çalışmışlardır. Böyle olunca doğal olarak geniş bir tasvir dünyası meydana çıkmıştır.

Mesnevîler de edebî tasvirlerin hayli fazla kullanıldığı türlerdir. Bu konuda çalışma yapan A. Atilla Şentürk mesnevîlerde zaman, mekân, varlık, hadise ve

psikolojik tasvirler olmak üzere genel olarak beş başlık altında edebî tasvirlerle değinmiştir. (Şentürk, 2000: 35- 36) “*Tasvir insan tabiat eşya veya mekânın kelimelerle resmedilmesi adeta görünür hale getirilmesi; okuyucunun gözü önünde tecessüm ettirilmesidir*” Çetişli 2004: 100).

Burada şair tasvir ederken edebi sanatlardan da faydalanarak Mecnûn durumunu gözler önüne sermeyi başarıyor. Zaten okuyucu da doğal olarak hikâyenin en temel unsuru olan kişi veya kişilerin kendisine tanıtılmasını beklemektedir. Mesnevîde Mecnûn’un durumu tasvir eden şu beyitleri örnek olarak verebiliriz.

Mecnûn ki zi-ķavm-i ser-keşân bûd
Ez-ķüsñ u cemâl-i ĥod ĥüşân bûd

Murğ-ı dil-i ũ remide ez-dâm
Devrân-ı felek hemîşe ber-kâm

Der-kû-yi beder nişeste dilşâd
Hem cevr-i zemâne refte ez-yâd

Nâ-dîde ruĥ-ı ģam ciger sŭz
Gerdîde şeb-i sa‘ âdeteş rŭz

Dil-i pāk u ruĥeş hemîşe hem pāk
Çŭn rŭ-yi çerâģ-ı çerĥ-i eflāk

Her giz ne-şonîde nām-ı Leylî
Cân sŭ-yi bŭtân ne-kerde meyli

Nâ-dîde şarâb u bâde vŭ cām
Dîvâne nihâde mâdereş nām

Her giz ne-nişeste ber ser-i ĥâr
Nâ-dîde cefâ vŭ cevr-i aģyâr

‘Ömrî kesî ne-dîde cevri
Der-kû-yi belâ ne-kerde devri

Her giz ne-keşide derd-i hicrân

Nâmî ne-şonide hem zi-ıırmân (b. 2064-2073)

“Uzaklık ve hicran derdi hiç çekmemiş, yasağın ne olduğunu bile bilmiyor”
metin bu şekilde uzayıp gitmektedir. Burada şair tasvir yeteneğini çok iyi bir şekilde kullanmıştır. Mecnûn’un durumunu ve karakterini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır.

2.10.3. Özetleme Tekniğı

Bir anlatıda birinci derece önem arz eden, ayrıntılarıyla anlatılan bölümler vardır. Bunun yanı sıra ayrıntıların silindiğı, yalnızca hatırlatıcı veyahut tanıtıcı bilgilerin verilip geçildiğı kısımlar da vardır. Sanatçı, anlatıda olay, durum ya da kahramanları özetleyerek verme ihtiyacı hissedebilir. Yani ayları, yılları bir iki cümleye, bir ömrü bir paragrafa sıkıştırabilir. Özetleme tekniğı kullanılarak yazılan metinlerde neden, niçin, nasıl gibi soruların cevapları ya hiç yoktur ya da çok kısıtlıdır. Dolayısıyla özetleme yazarın anlatmak istediklerinin her türlü detaydan arındırılmış halidir. Hemen hemen çoğı anlatıda kullanılan özetleme tekniğini mesnevîlerin büyük çoğunluğu kullanmıştır. “Özetleme, uzun bir zaman diliminde yaşanmış olayların teferruattan arındırılarak ana hatlarıyla kısaca ifade edilmesidir” (Çetişli, 2004: 95).

Çok uzun yazılabilen Yusuf ve Züleyha hikâyesini şair kısa bir şekilde özetlemektedir.

Yüsuf ki cüdâ be-şod zi-Ya’ kûb

Bâ-cümle birâderân ma’ yûb

Âmed beder serây-ı Ken’ ân

Ez-cânib-i deşt u kûh-ı şın’ ân

Dâmen-i şahâret ez-ıadış-i pâk

Peyrâhen-i û ne-geşte hem çâk

Revîş çü gül ü lebeş çü mercân

Üftâde be-dâm u dest ger kân

Yūsuf be-birāderān-ı h̄od yār
İ̄şān heme geşte ‘ ayn-i aġyār

Pūşide be-h̄od libās-ı yārī
Tā ū ne-koned figān u zārī

An ʔā’ife geşte cümle aġyār
Yūsuf şode ġarķ baħr-i pendār

Yerte‘ be-murād-ı h̄’iş u yel‘ ab
Vīrāne ħaber ez anki yezheb

An bī-ħaberān ħīle pürdāz
Kerdend heme kār-ı fitne āġāz

Yūsuf be-nişeste ber-ser-i çāh
Bā-zülf-i siyāh u rüy-i çün māh

Remzī zi-birāderān çü fehmid
Dem beste furū diger ne-ħandīd (b. 1924-1934)

Ayrıca Harut ve Marut hikâyesinde Zühre ile benzetme hikâyesini de aynı şekilde özetleyerek okuyucuya sunmaktadır.

Hārūt ki cāy-i ū felek būd
Mārūt diger hem ez-melek būd

Ez-cins-i melā’ik-i ān dū şahşī
Bā-şevķ-ı ruħ-ı tū kerde raķşī

Murgān nefis-i çü her pāk
Perīde zi-āşiyān-ı felek

Guştend çü esīr-i ħāk dānī
Fārīg zi-belā-i āb u nānī

Ārāste hoş nizām-ı aşiyān
Devrān-ı felek be-kām-ı aşiyān

Meşhūr-ı cihān be-ser firāzī
Nā-ḥurde ferīb u pend u bāzī

Şeytān şode dūr ez-ān rū cismi
Kem geşte zi-rāh u resm u ismi

Ervāḥ-ı laṭīf ser-be-ser cān
Aşiyān heme seher bābilī dān

1895 Bā-īn heme izzet u kerāmet
Ez-cevr zi-māte ber-selāmet (b. 1887-1895)

2.10.4. Geriye Dönüş Tekniği

Anlatma esasına bağlı edebî türleri besleyen zaman dilimi “geçmiş”tir ve eserin içinde mevcut olan her unsurun, insanın, çevrenin, eşya ve düşüncenin bir mazisi vardır. Anlatıcı bu elemanları okuyucu nazarında gerçeğe daha yakın, daha sahil kılmak için fırsat buldukça geçmişe döner. Bu işlemi gerçekleştirmek için geriye dönüş tekniğinden yararlanır. Geriye dönüş tekniği sayesinde anlatıcı herhangi bir olayın iç yüzünü, oluş nedenlerini hatta bazen nasıl gelişeceğini anlatabilmektedir. Bütün yararına rağmen, akışı kesintiye uğratmak gibi bir zaafı da beraberinde getiren bu teknikte, zaman sıkıştırılmış bir halde sunulur (Tekin, 2006: 233-242).

Geriye dönüş, olayları ve kişileri tanıtmak için yakın zamana, bir saat, bir gün, birkaç gün öncesine dönüş örneğidir. Bu, bütün anlatma esasına bağlı metinlerde sıkça başvurulan bir yöntemdir ve yazara, yaşanmakta olan bir durumu desteklemek, daha iyi anlaşılmasını sağlamak gibi bir imkân sağlar (Demir, 2006: 132). Bu tekniğe mesvevide şu şekilde örnek verilebilir:

Be-niger ki çe dīde-i zi-hicrān
Der-kū-yi belā vü derd ü hırmān

Cān-ı tū be-leb reşide şad bār
Ez-ţu‘ ne-i yār u cevr-i aġyār

Ez-ħalk-ı cihān-ı vefā ne-dīdī
Der-kū-yi ġam u belā düvidī

Yārī zi-kesī ne-şod çü peydā
Keştī-i tū ġarīb u mest u şeydā (b. 1437-1440)

Eyyām-ı güzeşte āmedeş yād
Şad büse be-rū-yi duġtereş dād (b. 2227)

2.10.5. Montaj Tekniġi

Montaj tekniġi, sanatçının genel kültür bağlamında bir değer ifade eden anonim, bireysel ve hatta ilahî nitelikli bir metni, bir söz veya yazıyı, kalıp halinde eserin terkibine belirli bir amaçla katması, kullanması demektir (Çetişli, 2004: 112). Bu teknik edebiyatımızda iktibas ve irsâl-i mesel sanatlarını akla getirmektedir. Herhangi bir eserin içindeki bir parçanın aynısının alınması şeklinde olduğu gibi tercüme veya özetleme şeklinde de olabilmektedir. Bu teknikte en önemli husus, alınan metnin eserin genel yapısıyla bütünleşmesidir. Tasavvufî bir mesnevî olduğu için şair eserin bir bölümünde hem iktibas hem de irsal-i meselle okuyucuya öğütler vermektedir. Aşağıda yer alan beyitler bu konuya örnek teşkil eder:

Goftī ki be-şabr mī-şevēd kār
Sabr-est şi‘ār-ı merd-i hüşyār

Īn-est ţarīķ u rā-yi aşhāb
Kez şabr güşāde gerded Īn bāb

‘Aşık ki rehem piyāde peymūd
Ez-şabr resīdeş ū be-maķşūd

Şabr-est çü devā-yi derd-i hicrān
Bī-şabrī kes buved zi-ħirmān (b. 741-744)

Şair, Cenab-ı Allah'ın peygamberimiz için söylediği kutsi hadisi örnek vererek montaj tekniğine güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Der şān-ı tū kofte şāni' -i pāk
Levlāke lemmā ħalaqtü eflāk (b. 271)

Ey dil zi-nidāyi küntü kenzen
Hālī berhī yakīn-i hod zen (b. 64)

Her nokta zi-ķāf-ı Ka' be ķavseyn
Ĥālī siyehī be-rū-yi kevneyn (b. 265)

2.10.6. Diyalog Tekniği

İki veya daha fazla figürün karşılıklı konuşmasına diyalog denir. Diyalog, sanatçıya doğal bir anlatım yapma olanağı sağlar. Bunun yanında olayların yansıtılması, kahramanların iç ve dış hallerinin belirtilmesi gibi birtakım konularda da sanatçıya yardımcı olur. Konuşma kişinin o anki durumuna göre değişiklik gösterir (Bkz. Çetişli, 2004: 104-105). Aşağıdaki örnekte de Mecnûn'un sevgilisiyle yaptığı konuşmalardan bir bölüm bu tekniğe örnek olarak gösterilebilir.

Māder çü turā be-mekteb-i āverd
Cism-i siyehest be-men teb āverd

Ruḥsār-ı turā çü men be-dīdem
Ber-levḥ-i çünün ķalem keşīdem

Çün rūy-i ħuḫset be-men nümūdī
Cān ħaste be-māned u dil-rubūdī

Yek laḫza çü mā be-hem nişestīm
'Ahdī zi-muḫabbetī be-bestīm

Der-āteş u sūz-ı dil fetādīm
Şad bār-ı belā be-ḥod nihādīm

Ez her ʔarafī suḥan çü goftīm
Şebhā-yi dirāz-ı ḥod nuḥuftīm

Māder-i betū çün ki şive amūḥt
Dil pīş-i tū reft u cān-ı men sūḥt (b. 2101-2107)

2.10.7. Tahlil/İç Çözümleme Tekniği

Tahlil/iç çözümleme, olay örgüsünde yer alan kahramanların iç dünyalarının (duyguları, psikolojileri, ruh dünyaları) anlatıcı tarafından bütün derinliği ve çıplaklığı ile irdelenip gün yüzüne çıkarılmasıdır. Bu teknikte anlatıcının araya girerek eserde adı geçen şahısların duygu ve düşüncelerini okuyucuya anlatmasıdır. Anlatıcı bu teknikte okuyucu ile kahramanların arasına girerek, kahramanların durumu ile ilgili bilgiler verir (Çetişli 2004: 106). Mesnevîde bu durumla ilgili şu beyitleri örnek olarak verebiliriz:

Āşufte şodem be-ḥod çü mecnūn
Evşāfet ruḥ-ı tū çün şonīdem

Tā ʔ ışık-ı tū geşt-i mürşid-i mā
Pīrān-ı ğam-ı turā mürīdem (b. 530-531)

Mecnūn ki zi-ʔ ışık-ı rū-yi Leylī
Ez-dīde hemīşe riḥt seyli

Ez-āb dū dīde ğarḳ-ı ḥūn şod
Vez perde-i ʔ āfiyet berūn şod

Ser-geşte şod ū zi-cevr-i gerdūn
Nāmeş be-nihāde ḥalk Mecnūn

Bīgāne zi-ḥiş u ehl u dilbend
Vez cān u cihān burīde peyvend (b. 911-914)

2.10.8. Soru Sorma Tekniği

Bu teknikte eserde yer alan şahışların birbirlerine soru sorarak esere ayrı bir teknik kazandırıyorlar. Bu teknik incelediğimiz mesnevîde de yer almaktadır. Bu tekniğe şu gazeli örnek verebiliriz:

Men yār-ı tū-em digeř e ħ~āhī
Ġam ħ~or tū-em digeř e ħ~āhī

Derd-i tū guzeřt eger zi-tīmār
Tīmār-ı tū-em digeř e ħ~āhī

Ger zānki devlet esīr-i men şod
Dildār-ı tū-em digeř e ħ~āhī

Dānem ki zi-^c ıřķ-ı men řodī mest
Huřyār tū-em digeř e ħ~āhī

Derdem be-guzeşte hem zi-tīmār
Bīmār tū-em digeř e ħ~āhī

Hergiz ne-şodem zi-ġam-ı dil efkār
Efkār tū-em digeř e ħ~āhī (b. 1421-1426)

2.10.9. Leitmotiv Tekniği

Ana, kılavuz motif manasına gelen leitmotiv, bir çeşit mūzik terimi olarak mūzikten edebiyata geçmiş bir teknik olarak karşımıza çıkmaktadır. “*Anlatım tarzı olarak leitmotiv; herhangi bir tavır, hareket veya sözün eserde çeşitli vesilelerle birçok kez tekrar edilmesidir*” (etiřli 2004: 112). Yazar bu teknikte muhtevada sürekli olmayı hedefler. Mesnevîlerde bilhassa rüya/düş kavramının bir çeşit leit-motif gibi konuyu belli bir eksene çektiği görülür. Mesnevîde çok fazla kullanılmayan bu teknikte Mecnûn sevgilisinin hep yanında olduğunu belirterek güçlü bir yanını karakterize etmektedir. Eserde řu örnek bu tekniğe uymaktadır.

Yā anki ne-cevāb dīde bāšem
Vīn cāme ezū derīde bāšem (b. 1332)

Derd-i tū guzešt eger zi-tīmār
Tīmār-ı tū-em digeŕ çe ħ̄-āhī (b. 1422)

Der-kū-yi belā vū miḥnet imrūz
Der-kār-ı tū-em digeŕ çe ħ̄-āhī (b. 1429)

3. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

Leyla ile Mecnun genellikle aşk konulu mesnevi olarak tasnif edilir. Fakat incelediğimiz eser tamamiyle dini-tasavvufi bir zemine dayanmaktadır.

3.1. Din

Din, “*Dâ-ne*”, “*de-ye-ne*” fiil kökünden gelmektedir. Bu fiilin, değişik biçimlerine göre baş eğmek, itaat etmek, hakkını almak, ödünç almak, borç vermek, adet edinmek, baş eğdirmek, zorlamak, hesaba çekmek, idare etmek, ceza veya mükâfat vermek, hizmet etmek gibi manaları vardır (Ünal, 1986: 122). Terim olarak, “*Allah tarafından peygamberi vasıtasıyla vazedilip, uyanlarını dünya ve âhirette kurtuluşa erdiren itikat ve ameller bütünü*”dür (Pala, 1989: 132). Allah’ın, kullarının Hakk’a ulaşmaları için peygamberleri aracılığı ile akıl sahibi insanlara tebliğ ettiği ve onları dünya ve âhiret mutluluğuna kavuşturan sistem, Allah’a iman ve ibadet hakkında tutulan yol” anlamındadır. Kelime olarak din, ibadet, itaat, iman, takva, sîret, hâl, ceza, idare, tevhit, boyun eğmek vb. anlamlara gelmektedir (Akay, 2005: 97).

Mesnevîde, dinî ve ahlakî mesajlar, hikâyeler yoluyla dolaylı olarak anlatılmaktadır. Allah’ın yolunda gidilmesi, nefis ve şeytana uyulmaması, hayatın kısa olduğu, feleğin kötü olduğu ve bu manevi tehlikelere karşı uyanık olunması gerektiği çokça vurgulanır. Eserde din ile ilgili örnekler şu şekildedir:

Goftār-ı tū hem-çü şehd-i şīrīn
Şad raḥne ez u be-perde-i dīn (b. 1617)

Der-şū[‘]ma-gerī rūy-i behr-i hāl
Ġāret ger dīn-i ‘ābidānī (b. 1652)

Ferhād be-‘aşk-ı zen çü perdāht
Cān u dil u dīn-i h[‘]īş der-bāht (b. 1922)

Āheng diyār-ı Mışrıyān kerd
Kaşd-ı dil u dīn u cism u cān kerd (b. 1992)

3.1.1. Allah

Allah, sıfatları ve fiilleri kâmil olan vacibü'l-vücut'un ismidir (Seccadî, 2007: 42). Yüce yaratıcının en büyük ismidir. Bütün ilahî sıfat, isim ve fiilleri kapsamaktadır. Allah'ın varlığı kendindedir. O, daima var olacaktır. Allah'ın eserleri, isimlerine; isimleri sıfatlarına; sıfatları da zatına işaret eder. Âlem ise sonradan yaratılmıştır ve “fâni”dir. Allah'ın sıfatları, zâtı, kudreti, kuvveti ve bilgisi, âlemi kuşatmıştır. Yüz, şekil ve renkten uzaktır. Allah zaruri, ezeli ve ebedî varlıktır. *Kur'ân*'a göre ona benzer hiçbir şey yoktur.

Edebiyatta ve özellikle tasavvuf edebiyatında Allah değişik sıfatlarla zikredilir. Allah'ın sıfatları ve isimleri fazla olduğu için bunlar şairler tarafından çok farklı şekillerde yorumlanarak aktarılır. Allah'ın her şeye “hâkim” olduğu, “kadir” olduğu, “nimet veren” olduğu gibi konular işlenir. Mesnevînin birçok şiirinde çok farklı ve derin dinî ve manevi vurgular vardır. Bunların bazılarında da doğrudan Allah'ın adını veya sıfatını anarak farklı mesajlar verir.

Mesnevîde Allah'ın isim ve sıfatları çok fazla kullanılmıştır. Şair, Allah'tan rahmet, mağfiret ve bağışlanma için yalvarış, doğru yolu bulma adına yardım gibi birçok konuda Allah'ın isim ve sıfatlarını kullanarak okuyucuya seslenmiştir. Şair, ayrıca bir “Esmâ-i Hüsnâ” şiiriyle Allah'ın 99 isminin büyük çoğunluğunu ele almıştır. Bunlar; Allah, Rahman, Rahîm, Melik, Kuddûs, Selâm, Mü'min, Müheymin, Azîz, Cebbâr, Mütekebbir, Hâlık, Bârî, Musavvir, Gaffâr, Kahhâr, Vehhâb, Razzâk, Fettâh,

Alîm, Kâbiz, Bâsıt, Hâfız, Râfi', Mu'izz, Muzill, Semi', Basîr, Hakem, Adl, Latîf, Habîr, Halîm, Azîm, Gafûr, Şekûr, Alî, Kebîr, Hafız, Mukît, Hasîb, Celîl, Kerîm, Rakîb, Mücîb, Vâsi', Hakîm, Vedûd, Mecîd, Bâis, Şehîd, Hakk, Vekîl, Kavî, Metîn, Velî, Hamîd, Muhsî, Mübdî, Mu'îd, Muhyî, Mümît, Hayy, Kayyûm, Vâcid, Mâcid, Vâhid, Kâdir, Muktedir, Samed, Mukaddem, Mu'ahhir, Evvel, Ahir, Zâhir, Bâtın, Vâlî, Müteâlî, Berr, Tevvâb, Mün'am, Müntekîm, Afüvv, Mâlik, Zü'l-Celâl-i Ve'l-İkrâm, Rabb, Muksit, Câmi', Ganî, Mugnî, Mâni', Mu'tî, Dârr, Nâfi', Nûr, Hâdî, Bedî', Bâkî, Vâris, Reşîd, Sabûr, Sâdık, Gaffâr. Allah'ın isim ve sıfatları ile kullanılan beyitlerden bazıları şunlardır:

Ey nûr-ı Hudâ-yi zulmet efrûz
 'Âlem zi-tû rûşen-est imrûz (b. 294)

Allah be-ħaķķ-ı nâm-ı Raħmân
 Ber men be-güşâ derî zi-ğufrân (b. 117)

Nâmet Mütekebbir ey İlâhem
 Der-keş kalemî tû ber-günâhem (b. 126)

Rûzî ki buved kıyâmet-i ân rûz
 Allâh Celîl u ekber âyed (b. 857)

Baħt-i men 'âşık-ı dil efgâr
 Yâ Rab zi-çe rû ne-keşt-i bîdâr (b. 958)

Ey Hâlik bî-niyâz u bî-çün
 İn der-i tû güşâde-i be-Mecnûn (b. 960)

Ez-âb-ı dū çeşm-i men Hodâyâ
 Pür kon tû şebî şabû-yi Leylî (b. 1073)

Leylî zi-ķabile çün cüdâ şod
 Der-ķabza-i raħmet Hodâ şod (b. 1204)

Hestî tû Mudil-i küll-i Cebbâr
Zinhâr zi-heybet-i tû zinhar (b. 145)

Nâm-ı tû ‘Azîm u men haķîrem
Begzâr ki ber-deret be-mîrem (b. 155)

3.1.2. Kur’an-ı Kerim

Klasik edebiyatın en önemli kaynaklarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Şairler birçok ayeti mana veya söz yoluyla iktibas ederek eserlerinde kullanmaktadırlar. Kur’an divan edebiyatında sevgili ve unsurları için de mushaf kelimesiyle zikredilirdi. Mesnevîde Kur’an iki yerde dolaylı olarak geçmektedir.

Ĥod-i bî-ĥaberend u mî-nedânend
Ĥarfî zi-kitâb-ı men ne-ĥânend (b. 654)

Rûzî ki şaĥîfe-em be-ĥânend
Mâ-râ vü turâ zi-der-i berâned (b. 1698)

3.1.3. Melekler

Divan şiirinde birçok yönleriyle ele alınan melekler genellikle sevgiliye benzetilmeleri suretiyle kullanılmıştır. Melekler sevgilinin bulunduğu yeri her zaman tavaf ederler, eşiğinde ise saçını ve kirpiklerini süpürge temleriyle anılır. Bazen de sevgili kendisini meleğe benzetebilir. Kur’an’ın birçok ayetinde melekler ile ilgili ayetlere de rastlanmaktadır. Melekler, Allah’ın kendilerine emrettiği hususlarda asi gelmezler (Pala, 1989: 329).

Mesnevîde geçen melekler hep sıfat olarak kullanılmıştır. Dört büyük melekten bahsedilmemiştir. Kullanılan birçok beyitte sevgili ile alakalı olarak kullanılmıştır. Bunlara örnek vermek gerekirse;

Cây-i ki melek nemî zened dem
Ger pey ne-ber tu hem mehor gam (b. 80)

G̃irend melāyikem seher-gāh
Ez āb-ı dū çeşm-i men ḥamīrem (b. 326)

Der hā-yi ḥaram çü ber-güşādend
Peyveste melāyik ez tū şādend (b. 348)

Yā ḥod melekī buved ki didem
Ṽin şiyiftegī ezu keşidem (b. 1325)

Hārūt ki cāy-i ū felek būd
Mārūt diger hem ez-melek būd (b. 1887)

3.1.4. Peygamberler

Ali Geylânî, mesnevînin birçok yerinde peygamberleri kendilerine has özellikleriyle birlikte zikretmiştir. Bu anlatımlar daha çok telmih yoluyla yapılmış hatırlatmalar şeklindedir.

Hz. Adem

Allah'ın yarattığı ilk insan, bütün insanlığın babası ve ilk peygamber olan Hz. Âdem, İbranice bir kelime olup “toprakdan olan” ve “kırmızı” anlamında İslami görüşe göre Arapça, Yahudi ve Hristiyanlara göre ise Aramicedir (Yıldırım, 2008: 46). Arapça anlamı “adam” demektir.

İlk insan ve ilk peygamberdir. Âdem, Kur'ân-ı Kerim'de ismi geçen peygamberlerdendir. Semavi dinlere göre birçok hadiste “Ebü'l-beşer” (İnsanlığın Babası) künyesiyle ve “Safiyullah” yani “Allah'ın temiz kulu” sıfatıyla anılır. Adem, önce çamurdan yaratılmış; sonra ona ruh üflenmiştir. Bazı rivayetlere göre Âdem kırk yaşında “Firdevs” adındaki Cennet'e götürülmüş. Cennet'te yahut daha önce Mekke dışında uyurken, sol kaburga kemiğinden Hz. Havva yaratılmış ve Allah onları nikâhlamış. Yasak edilen ağaçtan veya bitkiden unutarak önce Havva, sonra Âdem yedikleri için cennetten çıkarılmışlar. Edebiyatta Âdem, değişik yönleriyle zikredilir. Çamurdan yaratılması, meleklerin kendisine secde etmesi, şeytanın ona secde etmemesi, yasak ağaca dokunmaları ve cennetten kovulması gibi konularda telmih yoluyla

değınmelerde bulunulur. Âdem peygamberin adı veya “insan” anlamına gelen (آدم) kelimesiyle ve “yokluk” anlamına gelen adem (عدم) kelimesi arasında cinas yapılır. Yılan, şeytan, cennet, Havva, yasak meyve vs. ile ilişkili olan Âdem kelimesi, “Mutlak insan” anlamıyla da sıkça karşımıza çıkar (Bkz. Pala, 1989: 18-19).

Mesnevîde daha çok ilk insan olaması, ondan dünyayı ve içindekileri yaratması, Allah’ın halifesi olduğu için hiçbir kötü şey ile anılamayacağı ve bütün insanların babası gibi sıfatlarla anılmaktadır.

Âdem ki be-ħaĸĸ-ı taĸrîbî dâşt
Cüz dâne-i ma‘ rifet nemî kâşt (b. 1884)

‘ Âlem zi-‘ adem çü âverîdeş
Eşya-yı der u bî-âferîdeş (b. 18)

Âdem ki ħalîfe-i Ĥodâ bûd
Ez miĸnet u fi‘l-i bed cüdâ bûd (b. 169)

Mescûd-ı melâıık-i kirâm-est
Hem vâlid-i cümle ħâş u ‘ amm-est (b. 170)

Hz. Eyyûb

Kendisine Yakup peygamberle aynı dönemde peygamberlik verilmiştir. Çok zengin olmasıyla beraber çok da cömerttir. Allah tarafından imtihan edilmek üzere önce bütün serveti ardından da sağlığı kendinden alınmıştır. Tüm vücudunu yaralarla birlikte kurtlar sarmış olmasına rağmen haline sabretmeye devam edip Allah’a yalvarmış ve yıllar süren ıstırap ve çilesi de “Gerçekten biz Eyyub’u sabırlı (bir kul) bulmuştuk. O, ne iyi kuldu! Daima Allah’a yönelirdi” (Sâd Suresi, 44) ayetinde buyurulduğu üzere sabrına mükâfat olarak sona ermiştir. Edebiyatta sabır ve sabırlılık dolasıyla sıklıkla anılmaktadır (Bkz. Pala, 1989: 158). Mesnevîde de sabrı ve hastalığı dolasıyla zikredilmektedir.

Eyyüb ki buved merd-i huşyâr
Çün şod be-belâ-yı bed gıriftâr (b. 764)

Çüz şabr çü dāne ū nemī dāşt
Toḥmī be-zemīn-i dil nemī kāşt

‘Omri be-güzeştü ū der-ānı ğam
Āsūde nişest u mī nezed dem

Ez-şabr çü mülk-i dil şod ābād
Gerdīd zi-derd u miḥnet āzād (b. 769)

Hz. Muhammed

Hz. Muhammed son peygamber olarak İslam dininin gereklerini, Allah’ın varlığı ve birliğini insanlara tebliğ vazifesiyle görevlendirilmiştir. Âlemlere rahmet olarak gönderilen son peygamber, Ali Geylânî şiiirlerinde şefkat ve rahmet peygamberi olarak önemli bir konumdadır. Hz. Muhammed’in tavsifi yapılırken en çok üzerinde durulan noktalar; onun kâinatın yaratılışının asıl sebebi olması, Allah’ın gerçek resulünün olduğu, ümmeti için ahirette sefaatçi olacağı, kâinatın efendisinin dünyanın incisi olduğu gibi hususlardır. Ayrı bir şiir olarak Hz. Peygamberi öven bir na’t da eserde mevcuttur. Bu beyitlerden bazıları şöyledir:

Dānend ki tū-yi hidāyet-i ḥaḳ
Ez piş-i ḥodā rasūl-i ber-ḥaḳ (b. 503)

Der-kū-yi tū ey resūl-i şādıḳ
Hergiz ne nehed ḳadem münāfıḳ (b. 632)

Der-medḥ-i Nebī zebān-ı güşādī
Rūşen şode dil zi-nūr-ı şādī (b. 2520)

‘Āşıḳ çü şodī be-çeşm-i mestān-ı nebī
Ḥaḳḳā ki tū hem der-īn cihān-ı bu’l-‘acebī (b. 2556)

Hem tāze konem revān-ı ḥod-rā
Der medḥ-i ruḥ-i nebī-i muḥtār (b. 259)

Hz. Musa (Kelîm)

Mûsâ, İsrâiloğullarına gönderilen peygamberlerdendir. “Ulû'l-azm” adı verilen altı büyük peygamberden biridir. Mısır'ın firavunu olan Velîd bin Mus'ab zamanında dünyaya gelmiştir. *Kur'ân*'da en geniş yer verilen kıssa, Mûsâ ve İsrailoğullarının serüvenidir (Özsoy-Güler, 2004: 751). Mûsâ, Yakup soyundan, “İmrân” adında bir zâtın oğlu ve Hârûn kardeşidir. İsrailoğulları, Mûsâ'nın tevhid akidesine defalarca başkaldırmıştır. Bu hadiselerle canı sıkılan Mûsâ, Hakk'ın çağrısıyla Tûr dağına çıkmış ve kardeşi Harun'u da kendi yerine vekil tayin etmiştir. Mûsâ, kırk gün Tûr dağında ibadet edip vasıtasız olarak Allah'ın kelâmını işitmiştir. O vakit ona Tevrat indirilmiştir. Allah'la yaptığı konuşmadan dolayı Mûsâ'ya Kelimullah denilmiştir. Edebiyatta, Allah ile konuşması, yed-i beyza (*beyaz el*), asa ve Firavun'u boğması vb. yönlerden zikredilmektedir.

Mesnevîde bir beyitte kelîm sıfatı ile birlikte kullanılmıştır.

Der-levh-i vücûd eger ne-bûdî raqamet

Key gofte şodî suhan be-Mûsâ-yi kelîm (b. 2563)

Hz. Ya'kub

Hz. İbrahim'in torunu ve İshak peygamberin oğludur. Eyyûb peygamber onun yeğenidir. Dayısının iki kızıyla evlenmiş ve bunlardan 12 oğlu dünyaya gelmiştir. Oğulları içinde Yûsuf ile Bünyamin aynı anneden doğmuşlardır. Babası İshâk'ın vefatından sonra Ken'ân ilinde kalıp yerine geçti. Allah ona peygamberlik verdi. Kardeşlerinin Yûsuf'u kuyuya atmaların sonra oğlunun hasretiyle “Beytü'l-ahzân: *hüzünler evi*”denilen kulübesinde yıllarca ağlamış ve ağlamaktan gözleri kör olmuştur. Yıllar sonra oğlu Yûsuf, Bünyamîn ile ona gömleğini göndermiş ve gözleri açılmıştır. Yakûb peygamberin lakabı “İsrail'dir. Onun soyundan gelenler “Benî İsrâîl: *israiloğulları*” diye zikredilir. Yakûb Peygamber ile Hz. Muhammed arasında gelen bütün peygamberler onun soyundandır. *Kun'an-ı Kerim'de* onunla ilgili birçok âyet

vardır. Edebiyatta daima Yûsuf ile ilgili olarak anılır. Gözlerinin kör oluşu, yıllarca ağlaması, kulbe-i (beyt-i) ahzân'ı, oğlunun kokusunu alınca gözlerinin açılışı gibi vs. telmîh konuları ile ele alınır (Pala, 1989: 520).

Mesnevîde de oğlunun kaybolması, oğlunun hasreti, oğlunun kuyuya atılması, kavuşma arzusu gibi yönlerden çeşitli beyitlerde zikredilmiştir.

Ya' kûb çü şod cüdâ zi-ferzend
Bâ-mihnet u ğuşşa kerde peyvend (b. 770)

Ez-Yûsuf-ı ğod çü geşt maĥcûb
Der-mâtem-i ü nişest Ya' kûb (b. 771)

Yûsuf çü be-çâh geşt pilhân
Ya' kûb be-guzeşt ez-ġam-ı cân (b. 772)

Ya' kûb u hemîşe zâr u giryân
Der-âteş-i ğuşşa geşte biryân (b. 776)

Der-vaşl-ı buved çü bîm-i hicrân
Be-nigerki cehâ keşîd-i Ya' kûb (b. 2260)

Hz. Yusuf

Yûsuf Peygamber, İsrailoğulları peygamberlerinden Yâkûb peygamberin oğludur. Hayatıyla ilgili bilgiler *Kur'an-ı Kerim'de* anlatılmıştır. *Kur'an*'ın en güzel kıssası olup, "Ahsenü'l-Kassas" olarak vasıflandırılır. Divan şiirlerinde en çok adı geçen peygamberlerden biridir. Harikulade güzelliği ile çoğu kez sevgili ona benzetilir, hatta sevgili, "Yûsuf-ı sâni olarak nitelenir. Ay ile güneşin ona secde etmeleri, kuyuya atılması, terazi ile tartılıp ağırlığınca altın karşılığı satılması, Züleyhâ ile olan maceraları, zindana atılması, güzel rüya tabir etmesi, babası Yakûb'tan ayrı kalışı, köle iken Mısır'a sultan oluşu gibi kıssalar nedeniyle birçok şairin eserine konu olmuştur.

Fars edebiyatında Yusuf kıssası, ayrıntılarıyla yer bulmuş, özellikle Züleyhâ ile aralarında yaşananlar alabildiğince genişçe anlatılmıştır. Bu büyük hikâye için çok

sayıda mazmun oluşturulmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır: “Çâh-ı Yûsuf”, “Gorg-ı Yûsuf”, “Pîrâhen-i Yûsuf”, “Delv-i Yûsuf”, “Hüsn-ü Yûsuf” vb. (Yıldırım, 2008: 731).

Yusuf, zorluklar ve zahmetlerle arkadaş olmuş bir peygamberdir. Çünkü ilk önce kuyuya atılmış, sonra esir alınmış ve satılmış, daha sonra da kendisine atılan iftiradan dolayı birkaç yıl hapiste kalmıştır. Ancak bu kadar sıkıntılı bir durumdan Allah'ın yardımıyla kurtulmuş ve nimetlere kavuşmuştur. Yusuf'un hayatındaki en önemli olaylardan biri de kardeşlerinin onu kuyuya attıktan sonra babalarına Yusuf'u, kurdun parçaladığını ve öldürdüğünü söylemeleridir. Yusuf ve kurtla ilgili bu yalan hikâye üzerinden masumluk ve saldırganlıkla ilgili çok benzetme yapılır (Pala, 1989: 526).

Mesnevîde de kuyuya atılması, kardeşlerinin tuzağı, güzelliği dolayısıyla sevgiliye benzetilmesi gibi yönlerinden ele alınmıştır.

Ya' kûb çü şod cüdâ zi-ferzend
Bâ-mihnet u guşsa kerde peyvend (b.770)

Yûsuf çü be-çâh geşt pilhân
Ya' kûb be-guzeşt ez-ğam-ı cân (b. 772)

Yûsuf ki cüdâ be-şod zi-Ya' kûb
Bâ-cümle birâderân ma' yûb (kusurlu) (b. 1924)

Yûsuf zi-cihân çü bî-nişân şod
Ân pîr berî zi-cism u cân şod (b. 773)

An tâ'ife geşte cümle ağıyâr
Yûsuf şode ğark baħr-i pendâr (b. 1930)

El-kışsa birâderân-ı pür-kayd
Dâmî be-nihâde buhrân-ı şayd (b. 1949)

Yûsuf çü rûhî be-sân-ı meh dâşt
Meh-râ ne-tevân kesî nigh dâşt (b. 1988)

Yūsuf be-miyān-ı her dū ğam-ġin
Bā-zülf-i siyāh u rüy-i rengin (b. 2024)

3.1.5. Dört Halife

Hz. Ebu Bekr

Peygambere iman eden ilk kişi olarak bilinen Hz. Ebubekir, İslamiyet'in ilk yıllarında görülen zulüm ve zorluklara karşı Hz. Muhammed'in yanından hiç ayrılmayan ve herşeyini İslam yolunda harcamış, Hz. Muhammed'in ümmeti içerisinde üstünlük yönünden ilk sırada bulunan biridir. Hz. Muhammed Mekke'den Medine'ye hicret ederken kendisine eşlik eden Hz. Ebubekir, kendilerini öldürmek üzere peşlerine düşmüş Kureyşlilerden saklanmak üzere peygamberle beraber geceyi bir mağarada geçirdiği için "yâr-ı gar" yani mağara dostu olarak anılmaktadır. Bu büyük sahabe, mesnevîde doğruluk sıfatı ile bir yerde anılmaktadır.

Şiddik ki dîn ezu kavî şod
Der kû-yi tû yâr-ı ma' nevî şod (b. 305)

Hz. Ömer

Haklıyı haksızdan ayırt ettiği için "Fârûk" lakabıyla anılan Hz. Ömer, adalet ve kendi halifelik zamanlarında İslam âleminde kurduğu huzur ve güven yönleriyle öne çıkar. Onun devrinde adaletin ulaştığı nokta belirtilirken kurtla kuzunun yan yana dolaşacağı emniyette bir yaşam ortamından bahsedilir.

Mesnevîde Ömer'in adı bir beyitte zikredilmektedir.

Bā-rif at-i şer' at ey dilārām
' Ālem zi-' Ömer girift ārām (b. 306)

Hz. Osman

Hz. Peygamber'in iki kızıyla evlendiği için "zun-nureyn" yani iki nur sahibi olarak bilinen Hz. Osman İslâmın üçüncü halifesidir. Bilindiği gibi putları kırmasıyla meşhur olan Hz. Osman bu sıfatıyla mesnevîde bir beyitte zikredilmiştir.

Dānā-yi rumūz-ı perde ‘ Oşmān
Budhāne ezu hemīşe vīrān (b. 307)

Hz. Ali

İslâmın dördüncü halifesi olarak bilinen Hz. Ali, Hz. Muhammed’in amcasının oğlu ve damadıdır. Cesareti, ilmi ve Peygambere olan bağlılık ve sadakati ile İslam büyükleri içinde özel bir yere sahiptir. Mesnevîde Hz. Ali’nin Hz. Peygamberin dostu olmasından ve göklerin kartalı olması hususundan bahsedilmiştir.

Ḥaydar çü turā güzīd u şod dūst
Şahbāz-ı hevā-yı lâ-fetā ūst (b. 308)

3.1.6. Sahabe

Peygamberimiz Hz. Muhammed’i görmüş, onunla konuşmuş, arkadaşlık etmiş ve ona inanmış Müslümanlara verilen isimdir. İslam edebiyatında bir saygı ifadesi olarak Eshâb-ı Kirâm (Yüce/soylu sahabeler) şeklinde anılırlar. Edebiyatta özellikle na’tlarda sahabeden bahsedilmektedir. Çok azda olsa sahabe hakkında yazılmış manzumelere vardır (Pala, 1989: 47). Mesnevîde bir yerde geçmektedir.

Ta‘ zīm-i şahābe cümle kerdī
Ḥaqqā ki der-în hūner-i tū merdi (b. 2522)

3.2. AHİRET İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

3.2.1. Cehennem

Kelime olarak derin kuyu, hayırsız, uğursuz gibi anlamlara gelip Kur’ân-ı Kerîm’in yetmiş yedi ayetinde yer alan cehennem, herhangi bir sözlük anlamı taşımaktan çok kâfirlerin, münafıkların, zalimlerin, gerçeğe boyun eğmeyenlerin azap görecekleri yer olarak tasvir edilir (Topaloğlu, 1993: 7/225-227). Bu gerçeğe işaret eden şair insanların cehennemi bilmelerinin onlarda dehşet veren bir korku uyandıracağını belirtmektedir.

İslam edebiyatında cehennemın yedi kapısı olduğunu belirten ayet (Hicr, 15/44) sebebiyle yedi ismi bilinmektedir. Bunlar cehennem, cahîm, hâviye, hutame, lezâ, saîr, sakar'dır. İncelediğimiz mesnevîde de cehennem, berzah gibi kelimelerle anılmaktadır.

Bu beyitlere örnek verecek olursak:

Rûzî ki be-ĥâne der-nişestem
Der-berzah-ı ġayr-ı ĥaĥ be-bestem (b. 2453)

Bî-ĥod şode cân u geşte medhûş
Mîzed zi-leĥîb-i nâr-ı men çûş (b. 2456)

Der-ĥâne-i ĥod nişeste bûdem
Der-ber ruĥ-ı ġayr-ı beste bûdem (b. 1750)

Der-Ĥazret-i Ĥaĥ Hemîşe maĥrem
Mâ-i vây raĥîb u û cehennem (b. 1874)

3.2.2. Cennet

Mesnevîde cennet ve aynı manaya gelen behîşt gibi mefhumlar kullanılmıştır. Sevgilinin bulunduğu yere yapılan benzetmelerde kullanılan cennet kavramı, zahidin biricik maksadı olarak da sıklıkla vurgulanmıştır.

Şadr-ı tû çü deşt-i bâġ-ı ferdûs
Her laĥza koned be-*cennet*-i efsûs (b. 1615)

Āvâre şod û zi-mûlk-i ferdûs
Efsûs ber-în ĥikâyet efsûs (b. 1879)

Der-bâġ-ı behîşt ni' met-i eفزûn
Dîvâr u dereş zi-dürr-i meknûn (b. 1885)

Ādem çü maĥî' zen şod ey yâr
Cennet-i heme şod zi-her dû bîzâr (b. 1877)

Perrîde zi-şâh-ı bâġ-ı cennet
Āmed beder serây-i ' izzet (b. 2000)

3.2.3. Huri

Huri cennette bulunan ve insanların hizmetine sunulan mahlûklardır. Huriler, dünya güzellikleri ile ölçülemeyecek derecede bir güzelliğe sahiptirler. Dolayısıyla edebiyatımızda sevgilinin güzelliği söz konusu olduğunda en çok kullanılan teşbih unsurlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mesnevîde güzellikleriyle ön plana görülmektedir.

Ābî ki buved be-dest-i ħūrî
Key teşne koned ezu şabūrî (b. 541)

Ĥūrî becce-i buved meger ĩn
Ki āmed bederî serā-yı miskin (b. 1326)

Mecnūn ki buved gedā-yi meşhūr
Çün mî şevedeş nedim-i ān ħūr (b. 1339)

Bāşî tū hemîşe ger şevî ħūr
Ez-ţu' ne-i bed za' ĩf u rencūr (b. 1582)

Ān şāh-ı perî u surūr-ı ħūr
Bā-zūlf-i siyāh u rüy-i pūr-nūr (b. 1991)

3.2.4. Kazâ ve Kader

Sözlükte gücü yetmek, planlamak, ölçü ile yapmak, bir şeyin şeklini ve niteliğini belirlemek, kıymetini bilmek, rızkını daraltmak gibi manalara gelen kader, Allah Teâlâ'nın bütün nesne ve olayları ezeli ilmiyle bilip belirlemesi olarak anlamlandırılmaktadır. Kazâ ise, hükmetmek, muhkem ve sağlam yapmak, emretmek, yerine getirmek anlamlarındaki kazâ ise, Allah Teâlâ'nın nesne ve olaylara ilişkin ezeli planını gerçekleştirilmesi şeklinde tanımlanmıştır (Bkz. Yavuz, 2001: 24/58).

Kazâ ve kader ile ilgili Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok ayet bulunmasına rağmen Allah Teâlâ tarafından tam manasıyla açıklığa kavuşturulmuş bir konu değildir. Bu

konuyla ilgili ihtilaflar daha ilk dönemlerde başlamış ve sonraki dönemlerde de İslam âlimleri arasında tartışma konusu olmuştur. Kader konusundaki muamma tevhidlere de yansımıştır.

İç yüzünü ancak Allah Teâlâ'nın bilebileceği, mutlak ve kesin bir biçimde çözümlenmesi mümkün olmadığı için ilâhî bir sır kabul edilen kazâ ve kader İslam inancının esaslarından biridir. Kazâ ve kadere iman etmek demek Allah Teâlâ'nın ilim, irade, kudret ve tekvin sıfatlarına iman etmek demektir. Yani hayır ve şer ne varsa hepsinin Allah Teâlâ'nın bilmesi, dilemesi, kudreti ve yaratmasıyla olduğuna, O'ndan başka yaratıcı bulunmadığına inanmak demektir. Zira kazâ ve kaderin yazılması da Allah Teâlâ'nın emriyle gerçekleşmiştir ki bu da O'nun kudretinin nişanesidir. Kader herkes için farklı farklı tecelli etmektedir. Kimi sefalar sürerken kimi cefalar çekmektedir (Uzun, 2012: 352).

Şiirlerde genellikle kazâ ve kader, karşı konulmaz güç özelliğiyle genellikle birbiriyle aynı anlamda kullanılır. Daha çok ok ve kılıçla birlikte tamlama biçiminde kullanılması ile zikredilir. Mesnevîde karşı konulamaz olması ve herkesin sonunda kendi takdirini göreceğ olması gibi konularda zikredilmektedir. Örnek olarak şu beyitleri vermek mümkündür:

Taḳḳdīr-i ḳazā-yi āsmānī
Ber hem zede şod çünānki dānī (b. 1098)

Ber-kār-ı ḥodeş nümūde tedbīr
Ġafil zi-ḳazā u ḥūkm-i taḳḳdīr (b. 1124)

Yā anki ḳazā u ḥūkm-i taḳḳdīr
Ḥāhed ki şevem be-miḥnet-i pīr (1234)

Eymen zi-ḳazā u ḥukm-i taḳḳdīr
Ez-kū-yi feraḥ ne-kerde şeb-gīr (b. 1868)

3.2.5. Kevser

Cennette bulunan bir ırmak olan “Kevser” rivayete göre süttten daha beyaz, baldan tatlı ve miskten güzel kokan bir sudur. Edebiyatta sevgilinin dudağı için benzetilen olur. “âb-ı kevser” ve “şarab-ı kevser” tamlamalarıyla da kullanılır. Mutasavvıflara göre cennette kevser suyunu mü’minlere Hz. Ali sunacaktır. Bu nedenle Ali’nin diğer bir ismi “*sâkî-yi kevser*”dir. Kevser suyu *soğuk ve tatlı* bir sudur. Bu nedenle özellikle çok susayan kişinin arzuladığı sulardan biridir (Bkz. Pala, 1989: 292).

Mesnevîde bir beyitte kevser çeşmesi diye geçmektedir.

Z’ân çeşme-i kevşer-i me‘ânî
Yek cür‘a-i şâf-ı ħod çeşânî (b. 403)

3.2.6. Kıyamet

Bütün insanların dirilerek mahşerde toplanacakları gün, dünyanın sonu, ölümden sonra hayat bulma olarak adlandırılmış, hakkında Kur’ân’da birçok âyet olan kıyamet, hesap verme yeri olarak, herkes yaptığının karşılığını alacağı yerdir. Edebiyatta daha çok fitne ile ayrıca kıyâm, kad, kâmet kelimeleriyle zikredilmektedir (Pala, 1989: 300).

Mesnevîde de hesap verme yeri, o gün gelmeden muhasebe yapma gibi yönlerden ele alınmıştır.

Rûzî çü be-mîrem ez-nedâmet
Şermende me-kon tû der-ķıyâmet (b. 200)

Gofteş ki men u hemîn nedâmet
Tâ rûz şevêd şeb-i ķıyâmet (b. 785)

Rûzî ki buved ķıyâmet-i ân rûz
Allâh Celîl u ekber âyed (b. 857)

Âlûde şevî tû der-melâmet
Târ u zi-ķıyâmet u nedâmet (b. 1579)

Der-perde her ançe kerde şod rûz-ı ezel
Tâ rûz-ı kıyâmet an çünân h̄âhed bûd (b. 2545)

3.2.7. Mahşer

Ölümden sonra bütün canlıların biraraya gelerek toplanacakları yerdir. Edebiyatta da canlıların dirilip toplanması, amel defterinin açılıp hesap görülmesi gibi yönlerden ele alınır. Mahşerin kalabalığı da “bin bir ayak bin bir ayak üstünde” diye anlatılmaktadır (Bkz. Pala, 1989: 321).

Mesnevîde de hesap verme günü diye zikredilmektedir.

Ān rûz buved çü rûz-ı mahşer
Halkî zi-zemîn ber-âverend ser (b. 787)

Ān-râ ki ğam-ı tû guşte bâşed
Ān murde çerâ be-mahşer âyed (b. 849)

3.2.8. Rûz-ı Ezel

Kıyamet gününün öneminden bahsedilmektedir. O günün çok şiddetli olacağından, o güne gelmeden önce her hareketimize dikkat etmemiz gerektiğinden bahsedilmektedir.

Ez-rûz-ı ezel ki çerh-i gerdûn
Mî-gerded u rîzed ez-ciger-hûn (b. 23)

Ez rûz-i ezel ki reft an rûz
Tâ rûz-i kıyâmet-i ciger-sûz (b. 279)

Ān baht-ı men-i ğarîb-i bî-yâr
Ez-rûz-ı ezel be-h̄âb tâ key (b. 600)

Ez her çe raqam keşîde-end rûz-ı ezel
Qadr-i tû bülend ez-ân u halk-ı tû ‘azîm (b. 2565)

3.2.9. Şeytan

İnsana musallat olup onu saptırmaya çalışan ruhanî varlıktır. Şeytanın gerçek bir varlığa ve bir bedene sahip bulunup bulunmadığı hususunda farklı görüşler vardır.

Ancak Kur’ân-ı Kerîm’de ateşten yaratıldığını (A’râf, 7/12; Hicr, 15/27) ve cinlerden olduğunu (Kehf, 18/50) bildiren ayetler vardır. Allah Teâlâ Hz. Âdem’i yaratınca meleklerle, ona secde etmelerini emretmiştir. Şeytandan başka bütün melekler secde etmiştir. O kendisinin ateşten Adem’in ise topraktan yaratıldığını ileri sürerek secde etmeyi reddetmiştir. Böylece ilk isyan, kibir, ayrılık ve düşmanlık ortaya çıkmıştır. Allah’ın lanetleyip huzurundan kovduğu şeytan, kıyamete kadar insanları doğru yoldan saptırmak için Allah’tan müsaade istemiştir. Allah da ona bu izni vermiştir. Şeytan ilk olarak Hz. Âdem ile Hz. Havva’nın cennetten çıkarılmalarını başarmıştır. Allah’ın kendilerini uyarmasına rağmen şeytanın aldatıcı sözlerine kanıp yasak meyveyi yiyen Hz. Âdem ve Hz. Havvâ cennetten kovulmuş, kıyamete kadar sürecektir dünya hayatı başlamıştır (Bkz. Çelebi, 2010: 99). Edebiyatta şeytan rakibe benzetilmektedir. Meleklerle bir arada bulunmayışı, dua edilince kaçışı, sevgilinin nurunu çalmaya çalışması, Ramazan ayında elinin bağlanması, hamamları ve pis yerleri mekan edinmesi gibi yönleriyle çokça kullanılmıştır (Bkz. Pala, 1989, 469).

Mesnevîde de birkaç yerde bazen rakip bazen de meleklerle aynı yerde bulunmak istememesi gibi yönlerinden ele alınmıştır.

Der-kû-yi takribî ki goftî
Zîn vesvese hem şebî nuhuftî (b. 1571)

Şeytân şode dūr ez-ân rû cismî
Kem geşte zi-râh u resm u ismi (b. 1892)

Ey maḥrem-i bār-gâh-ı rahman u raḥîm
Efsurde şod ez-ğam-ı tû şeytân racîm (b. 2566)

3.3. TASAVVUF

3.3.1. Bende (Kul)

“Bende” kelimesi Farsça olup “bağlı, köle” anlamlarına gelir. “Bir şey veya kimse karşısında güçsüz ve zayıf olan kişi”. “Yaratılan”, “itaatkâr” (Enverî, 1383: 179). İnsanlar arasında köleler ve hizmetçiler için kullanıldığı gibi Allah karşısında itaat eden

köle konumunda olan mümin kullar için de kullanılır. Çünkü insan, Allah'ın kudret ve iradesine bağlıdır.

Edebiyatta “mâşuka” kalben bağlı olan “âşık” için kullanılmakla beraber dinî içerikli ve mesajlı şiirlerde doğrudan insan için kullanılır. İnsan ya nefsin isteklerine ya da Allah'ın isteklerine boyun eğer ve ona kulluk yapar. Ancak insanın sadece Allah'a ibadet ve kulluk yapması gerekir. İnsanın dünyaya gönderilmesindeki amacın, Allah'a ibadet olduğu Kur'an'da şöyle ifade edilir: “Ben insanları ve cinleri ancak bana kulluk etsinler diye yarattım” (Zariyat, 51/56). Divan edebiyatında kul, çâker, gulâm, esir gibi kelimelerle ifade edilen bende daha çok padişah ile birlikte kullanılır. Çünkü sevgili sultan, aşık kuldur. Padişahın zıttı özelliklere sahiptir (Pala, 1989: 80).

Mesnevîde genellikle sevgili Cenâb-ı Allah, aşık ise kuldur. Bu bağlamda Allah'tan yardım ve bağışlanma isteme yönünden ele alınmıştır.

Ez rahmet-i ũ hemîşe devrî
Hergiz ne-koned be-bende cevrī (b. 30)

În bende-i bî-nevâ-yi ħod-râ
Âzâd kon ez 'azâb-ı kübrâ (b. 221)

Kerdem zi-ğam-ı tû ħalka der-güş
Rûzî ki şodem gulâm 'aşket (b. 385)

Tâ mâ u tû her dū zinde bâşîm
Pîş heme kes çü bende bâşîm (b. 1683)

3.3.2. Derviş

Allah yolunda alçak gönüllüğü ve fakirliği kabul eden kimselere verilen isimdir. Dervişlerin manevi yücelikleri daima herkes tarafından gıpta ile bakılır. O, feragat köşesinde, kanaat hazinesini bulan kişi olaral ele alınır. Aşığa çok benzemektedir. Özellikle kerametleri, fakirliği, dünyaya önem vermemesi, bir kul kılığında olmasına rağmen sultan mertebesinde olması maneviyat padişahı oluşu, evinde her zaman

misafirin olması, ızdıraba alışkın olması gibi yönleriyle edebiyatta çokça söz edilir (Pala, 1989: 127).

Mesnevînin bazı yerlerinde hırka giyenler diye bahsedilmiş çeşitli yönleri ele alınmıştır. Bunlara örnek verecek olursak;

Reftem be-serā-yi hırka puşān
Āşufte be-ḥod çü bāde nūşān (b. 383)

Der-meykede-i feraḥ furūşān
Ki-ancā ne-revend hırka pūşān (b. 518)

Der-maştāba-i şafa fūrūşān
Bā-ḡam zi-dükkān-ı hırka pūşān (b. 2524)

Ez-yemn-i du' ā-yi hırka pūşān
Vez neş'et-i cām mey-furūşān (b. 2605)

Mesnevînin bazı yerlerinde ise gerçek dervişin özelliklerinden bahsedilmiştir. Bazı beyitlerde de aşık için teşbih unsuru olarak kullanılmıştır. Örnek vermek gerekirse;

Ey Mün' am eger zi-ni' met-i ḥiṣ
Āmāde konī cevāl-i dervīṣ (b. 208)

Āsūde be-nāz u ni' met-i ḥiṣ
Ġāfīl zi-nefīr-i merd dervīṣ (b. 1122)

Yek loḡma eger dehed be-dervīṣ
Ālūde koned be-zehr-i şad mār (b. 1184)

Āmed be-kenār-ı māder-ḥiṣ
Ez-himmet-i merd-i mest dervīṣ (b. 2211)

3.3.3. Hacı

Hoca, çelebi, muallim, bey, efendi, sahip, ağa anlamlarına gelmekle birlikte tüccar anlamına da gelir (Parlatır, 2009: 546). Klasik edebiyatta dini zahiri yönüyle

anlayıp yorumlayan, ibadet ve amelle uğraşarak insan olmanın ve Allah'a olan kulluk vazifesinin gereklerini yerine getirdiğine inanan kişi için kullanılmaktadır.

Mesnevîde bir beyitte geçmektedir.

Ān ḥ̄āce-i bī-ḥar zi-ma' nī
Endiše ne-kerde ḥod zi-ṭu' nī (b. 2025)

3.3.4. Hevâ, Heves

Hevâ ve heves; “arzu”, “ilgi”, “nefsin hoşlandığı şeyler”, “istek”, “eğilim” ve “şehvetler” anlamındadır. Nefsin, şeriata ters düşen keyfi istek ve ilgilerine “hevâ” ve “heves” denir. İstılahta “nefsanî meyillere yönelme” anlamına gelmektedir. “Ruhaniyattan yüz çevirmek ve maddiyata yönelmektir” (Seccadî, 2007: 190). Tasavvufta hevâ, nefsin tabiatının gereğine meyiletmesi, dünyevi arzulara yönelmesidir (Artun, 2010: 181). Hevâ, gerçeği ve ilahî yolu bulmaya engel olan tüm isteklerdir. Nefsin kötü isteğe ve günaha eğilim duyması, hevâdır.

Mesnevîde daha çok nefsin arzu ve istekleri ve Allah'a ulaşmanın hevesi, dünyada heveslerin bitmeyeceği üzerinde ele alınmıştır.

Rāhī ne-dehem be-ḥod hevâ-rā
Tā cān u dilem ne-bīned āzār (b. 254)

Şod rūy-i mübârek-i tū peydā
Cān der heves-i tū geşt şeydā (b. 364)

Der dil-i hevesī ne-dārem imrūz
Cüz derd u ğam u devām-ı ışkēt (b. 390)

Ber-kār-ı cihān çü nīst bünyād
Der- bu'l-hevesī me-kon tū feryād (b. 2493)

3.3.5. Hikmet

Eşyanın hakikatlerini, özelliklerini, yaratılış nedenlerini, eserlerini, etkilerini bilmek ve ona göre amel etmektir. Filozoflar, edebiyatta “hikmetin sembolü” şekline

geçerler. Âriflerin ve batın ehlinin hikmetten kastı, kâmil irfanî şuhud hâsıl oluncaya dek ilahî sanatın eserlerine dikkat etmek, ilâhî nimetlerde ve varlıklarda tefekkür etmektir (Seccâdi, 2007: 197).

Mesnevîde Allah'ın sözlerinin ilahi bir hikmet olduğu, kutsal hikmet ile felekleri dumandan yarattığından, Yüce Allah'ın hükümleri birer hikmet olması yönünden ele alınmıştır.

Âverde bîrûn be-ḥikmet-i pāk
Eflāk zi-dūdu âdem ez ḥāk (b. 17)

Ber ḥikmet-i ḥod tū hem Mümitî
Der ḳabza-i ḳudretet dū gîṭî (b. 190)

Ey pâdişâhî diyâr-i raḥmet
Aḥkâm-ı tū cümle ‘ayn-ı ḥikmet (b. 818)

Leylî tū be-ḥikmet âferîdî
Vîn perde-i ‘aḳl-ı men derîdî (b. 965)

3.3.6. Mezheb

Büyük din âlimlerinin, din ile ilgili olarak Kur'an ve sünnet rehberliğinde icma ve kıyas yoluyla ortaya koydukları itikadî ve amelî prensiplerin bütünü “mezheb” olarak adlandırılır. Peygamberimizin vefatından sonra, dini hususlarda tutulan değişik yol ve fikir ayrılıkları, mezheplerin doğmasına neden olmuştur (Pala, 1989: 342).

Mesnevîde bir beyitte geçmektedir.

Evşâf-ı ruḥ-ı turâ şonîdem
Cüz ‘ışḳ-ı tū mezheb-i ne-dîdem (b. 627)

3.3.7. Münkir

İnanmayan, Allah'ın varlığına ve birliğine inanmayan anlamına gelmektedir. Mezarda insanları sorguya çekecek olan iki melekten birine de ad olmuştur. Tasavvufta

Münkir ile Nekir'den maksat, insanın iyi veya kötü amellerinin kalıplara bürünmesidir (Pala, 1989: 370).

Mesnevîde daha çok inanmayan kimse olarak geçmektedir.

Her bî-ḥaberî ki münkir âmed
Sırr-ı tû ne-dâned ü gümâhî (b. 467)

Ân bî-ḥaberî ki 'ışk-ı mâ-râ
Taḥkîk ne-kerde münkir âyed (b. 846)

3.3.8. Mürid

Tasavvuf öğretisi içerisinde “mürîd”, belli bir şeyh veya mürşide bağlı bir şekilde ve onun rehberliğinde, tarikat usulleri çerçevesinde Allah'a ulaşma yolunda ilerlemeye çalışan kimseye verilen isimdir. Mevlevîlerde sikke ve tennure, Bektaşîlerde ise tac giyerek tekkede hizmete girer. Mürîd kendi iradesinden sıyrılıp Allah'ın mutlak iradesine boyun eğen kişidir (Pala, 1989: 372).

Mesnevîde geçen beyitlerde teşbih unsuru olarak kullanılmıştır.

Tâ 'ışk-ı tû geşt-i mürşid-i mâ
Pîrân-ı ğam-ı turâ mürîdem (b. 531)

Goftem be-mürîd pîr-i ma' nî
Endîşe ne-kerde men zi-tu' nî (b. 2406)

3.3.9. Mürşid

Kelime mürîdlerine yol gösteren tarikat pîri, şeyh, doğru yolu gösteren, klavuz anlamlarına gelir. Mürşid, herkese nasibi ölçüsünde hak yolu gösterir. Bazen büyük bilginlere de mürşid denildiği olur. Her bakımdan gerçek mürşid Hz. Muhammed'dir. Kutup ve gavs ise zamanın mürşididir (Pala, 1989: 372).

Mesnevîde bir beyitte teşbih unsuru olarak geçmektedir.

Tâ 'ışk-ı tû geşt-i mürşid-i mâ
Pîrân-ı ğam-ı turâ mürîdem (b. 531)

3.3.10. Nefs (Nefis)

Nefs, ruh; öz, öz varlık; zât. İnsanın iç âlemi hakkında kullanılır. Rûh ile nefis aynı şeydir. Ancak insan iyi şeylere yönelince rûh; dünya işlerine ve kötü şeylere yönelince de nefis adını alır. Tasavvufta da nefis, kulun kötü vasıfları, yerilen huy ve amelleri yerinde kullanılır. Nefsin insanı kötülüğe yönlendirdiği çoğu kişiler tarafından kabul edilen ortak özelliştir.

Mesnevîde de birçok beyitte nefisle ilgili beyitlere rastlamak mümkündür. İnsanın nefisine yenik düşmemesi, nefsin arzularına karşı koyması gerektiği, kişinin duygularına hakim olması, nefsin her zaman kötülük yapabileceği, sevgiliye yakın olmak için nefsin tuzaklarından korunmak gerektiği yönünden ele alınmıştır.

Der-nefs-i tû ger ħabâsetî bûd
‘Işķ-ı ruĥ-ı ũ muḫahher âmed (b. 1379)

Çün nefis-i ħabîṣ-i mâ ne-pâkest
Vîn sîne diger hemîṣe çâkest (b. 1702)

Ber-kâr-ı cihân çü nîst bünyâd
Der- bu’l-hevesî me-kon tû feryâd (b. 2493)

Ger mî ṭalebî tû ħurb-i maĥbûb
Ez-dâne vü dâm-ı ħ-îṣ be-gurîz (b. 708)

3.3.11. Put

Put, Farsça kökenli bir kelimedir. Dinî terminolojide “Allaha inanmayanların kendi elleriyle yaptıkları ve taptıkları heykellere” verilen isimdir. Putlar, insanların kutsal saydıkları ve onlar için kurbanlar verdikleri simgeler olduğu için bazıları putu sevgili, ma’şuk ve matlûb şeklinde, putperesti ise âşık kişi olarak tanımlamışlardır. Putlar, insanların sevdiği diğer şeyler için benzetilen olarak kullanılır. Çünkü putlar, üstünlük atfedilen şeyler olduğu için insanların değer verdikleri diğer şeylerde bir yönden Allah’ın önüne geçmekle putlara benzerler. Bu açıdan bakıldığında insanların

Allah dışında kalplerinde besledikleri tüm sevgiler put konumundadır (Bkz. Aslanoğlu, 2014: 127).

Mesnevîde Allah'ın emirlerini yerini getirmek için Hz. Osman'ın bütün putları kırdığından, Sevgiliyi puta benzeterek onların aşığa tuzak kurmaları yönünden ele alınmıştır.

Bend-i kemeret zi-ḥaḳḳ-ı çü bestî
Büthâne vü büt behem şikestî (b. 379)

Aḥkām-ı tū çün nümūd-ı aḳdām
Āvāre şodend zi-‘ālem eşnām (b. 380)

Büthâne-i āzerî şikestem
Der kûşe-i mu‘tekif nişestem (b. 554)

Der-kū-yi butān-ı dil ferībān
Ez-behr-i şafā-yi çü her cān (b. 2502)

İslam öncesi Arap toplumundaki putlardan biridir. Menât ve Uzzâ ile birlikte en çok saygı gösterilen putlardandır. Hz. Peygamber'in emriyle yıkılmıştır. Lât'ın yıkılmasıyla belaların ve afetlerin başı da yok olmuştur (Pala, 1989: 310).

Mesnevîde de Uzza ile birlikte yok olmalarıyla ilgili bir beyitte anılmaktadır.

Tā sırr-ı tū geşt pertev-i zāt
Ma‘düm şodend Lât u ‘Uzzāst (b. 362)

3.3.12. Şehvet

Nefsin meyil ve isteği, şiddeti, normal sınırı aşan, diğer arzu ve meyilleri etkisi altına alan ve kişinin tüm dikkatini kendi üzerine çeken meyil veya arzudur (Enverî, 1383: 768). Nefsin, çok çeşitli şehvetleri vardır. Bunları kontrol altına almak, terbiye etmek ise insanın manevî ve ruhî bir dengeye erişebilmesi için şarttır (Akay, 2005: 439).

Şair, pek çok şiirinde dinî ve tasavvufî konuları işler. Nefsani arzuları daima tehlikeli görür, insanların kaçınması gereken yanlış ve zararlı şeyleri ve insanların sahip

olması gereken üstün davranış ve sıfatları çoğu şiirinde zikreder. Bu bağlamda şairin değindiği kavramlardan biri de şehvettir. Ayrıca şair, topraktan yaratılanların şehvetten temiz olamayacağı yönünde değerlendirme de bulunuyor.

Püşide-i tū çeşm-i dil şehvet
Üftâde be-râh-ı câh-ı zulmet (b. 1150)

Leylî tū eger zi-âb u hâkî
Ez-şehvet-i nefis-i bed ne-pâkî (b. 1687)

Mâ şehvet-i hüd eger berânîm
Der-bend-i helâk dîger ânîm (b. 1694)

3.3.13. Vaiz

İnsanları doğru yola iletmek için din bilginlerinin yapmış oldukları konuşmalara vaaz ve vaaz veren anlamında da bu konuşmayı gerçekleştirenlere “vâiz” denilir. Vaiz, genellikle günahlardan sakınma ve ibadete yönelme ile ilgili verdiği öğütlerle ön plana çıkarılır. Klasik edebiyatta, şairlerin hoşlanmadığı bir kişilik sergilerler. Onun zahitten hiç bir farkı yok gibidir. Çünkü o dinin dış kabuğunda oyalanmaktadırlar (Pala, 1989: 510).

Mesnevîde bir beyitte dua eden bir kişi olarak geçmektedir.

Vâ'iz çü hadîş-i muhtaşar hûâned
Bîgân-ı ğam-ı tū der-ciger mâned (b. 2394)

3.3.14. Zahid

Allah'ın emirlerini yerine getirmekle birlikte, şüpheye kaçan şeylerden de uzak duran kişilere denir. Bunlar dini konularda anlayışı zayıf, her işin ancak dış kabuğunda kalabilen, derinlere inmesini beceremeyen, ilim ve imanı dış görünüşüyle anlayan, bunu da ısrarla başkalarına anlatan ve durmadan öğütler verip topluma düzen verdiklerini sanan kişiler olarak ele alınır. Daracık dünya görüşü içine sıkışıp kalmışlardır. Kara kaplı kitaba bağlıdırlar, hayatın acemisidirler. Bu bakımdan çok zaman gülünç duruma

düşerler. İmandan hiçbir zaman hakikate ulaşamamışlar ve samimiyetleri yoktur. Şairler daima zahidin karşısında aşıkı görürler. Zâhidde olanlar aşıkta yoktur. Bu bakımdan geçimsizdirler. Zâhid aşkı inkar ettiği için bu duruma düşmüştür. Tek gayeleri cennete kavuşmaktır. Güzellikleri asla göremezler. Başkalarını sıkır, ızdırap verirler. Bu bakımdan alaya alınırlar. Riyakârdırlar. Ellerinden ve dillerinden tesbîh eksik olmaz (Bkz. Pala, 1989: 531).

Mesnevîde birkaç beyitte ele alınmıştır. Bu beyitlere örnek vermek gerekirse;

Sâķī tū me-dih be-zâhidān mey
Kāyin t̄ayfe mī-konend perhīz (b. 706)

Der-ġamze-gerī u dil-rubāyī
Hem fitne cān-ı zâhidānī (b. 1651)

3.4. CEMİYET

3.4.1. Mesnevîde Adı Geçen Şahıslar

Burak

Hız. Muhammed'in Mi'râc gecesinde bindiği bineğin adıdır. Kelimenin "Berk: şimşek" kökünden geldiği sanılmaktadır. Bir rivayete göre Burak, cennet hayvanlarının genel adıdır. Renginin güzelliği ve alımlılığı, yıldırım gibi hızlı hareket etmesi başlıca özellikleridir. Minyatürlerde saçlı ve kalın yüzü, başında taç bulunan tavus, kuyruklu ve kanatlı bir at şeklinde tasvir edilmiştir. Bu da Burak'ın insan yüzlü, katırdan küçük ve eşekten büyük, kanatlı bir hayvan olduğu fikrini doğurmuştur. Peygamberimiz Burak ile önce Mescid-i Aksâ'ya gitmiş, oradan da Arş'a yükselmiştir. Mirâciyelerde ve dinî edebiyatta çok kullanılmış, na'tlarda sözü çok edilmiştir (Pala, 1989: 89).

Mesnevîde sadece bir yerde geçmiş ve şekli itibariyle konu edilmiştir.

Merkeb çü Burāk başed ūrā
Hâcet ne-buved be-reng-i şeb-dīz (b. 705)

Ferhad

Ferhad ile Şîrin adlı hikâyede geçen kahramanlardan biri. Ferhâd, Hüsrev adlı İran padişahının sevgilisi olan Şîrîn'e aşiktir. Şîrîn'in arzusu üzerine Bî-sütûn adlı bir dağı delmesi istenir. Çünkü kendisi bir mühendistir. Şiirde, sevgilisine kavuşmak için zorlu, gerçekleşmesi güç işleri göze alan aşığı sembolize eder. Daha çok Şîrîn ve Hüsrev ile birlikte ele alınır (Pala, 1989: 167).

Mesnevîde Şîrîn'e aşık olması yönünde kullanılmıştır.

Nüşîd ez u çü kaçra Ferhâd
Âsûde ne-şod diger zi-feryâd (b. 2424)

Ferhâd be-^ç aşk-ı zen çü perdâht
Cân u dil u dîn-i h^ç-îş der-bâht (b. 1922)

Firavun

Eski zamanlarda Mısır'da hüküm süren Kıbtî hükümdarlarına verilen unvandır. Özellikle tanrılık iddiasında bulunduğu ve Mûsâ'nın mücadele ettiği azgın Mısır hükümdarı olduğu için onun adı haline gelmiştir. İslâm dil bilginlerine göre firavun kelimesi, *kibir* ve *gurur* anlamına gelen “*fer'ane*” ya da “*tefar'ane*” kelimesinden gelir.

Edebiyatta Mûsâ, Harun, Haman ve Asiyeye ile birlikte zikredilmiş ve zulüm, kibir ve inatçılığın sembolü olmuştur. Firavun tasavvufta ise “*nefs*”i sembolize etmiştir. Özellikle Mûsâ peygamberle ilişkisi içinde “*akıl-marifet; iman-küfür mücadelesi ve mucize karşısında iktidar ve varlığın acziyetini*” temsil etmiştir. Zalimliği ve cezasını bulması açısından Mûsâ ve sihirbazlarla beraber dile getirilir (Bkz. Akkuş, 2000: 55-57).

Metinde sihir ve hile ile bir beyitte zikredilmektedir.

An hîle gerân-ı sihr u efsûn
Kez rûz-i kelîm u devr-i fir'ân (b. 504)

‘ Ālem be-fesād dāde būdend
Vez rāh-ı hidā fitāde būdend (b. 505)

Hüsrev

Hüsrev, Nuşirevân’ın torunudur. Sasanîler’deki bir padişah olup “*Pervîz*” lakabıyla bilinir. Pervîz, balık demektir. Çünkü bu padişah balığı çok severmiş. 589 yılında tahta geçmiş olup Ermeni prensesi Şirin’e olan aşkı, dillere destan olmuş ve gerçek kişiliği etrafında birçok rivayet uydurularak efsanevî bir kişiliğe bürünmüştür. Sevgilisi için Kasr-ı Şîrîn’i (*Şirin Sarayı*) yaptırmıştır. Edebiyatımızda tarihî kişiliğinden çok efsanevî kişiliğiyle söz konusu edilir. *Ferhat ile Şîrîn* veya *Hüsrev ü Şîrîn* adlı mesnevîlerde vuslata eren bir âşık olarak ele alınır. Yine Hüsrev, sevgilisi Şîrîn ile olan münasebetleri, *Ferhat ile olan rekabeti, ona mukabil arzusuna erişmesi, bindiği atı, taşıdığı kılıcı ve sahip olduğu ikbal ve iktidarı* bakımından ele alınır (Pala, 1989: 242).

Eserde bir beyitte ele alınmış, şair kendisiyle Hüsrev’in durumlarını kadınların sihirlerinden dolayı aynı olmasından yakınmaktadır.

Hüsrev ki be-ḥāl-i zār-ı men būd
Ez-şu‘ bedhā-yi kār-ı zen būd (b. 1923)

Leylâ ile Mecnûn

Leylâ ile Mecnûn mesnevîsinin kadın kahramanının adıdır. Leylî diye de bilinir. Benî Âmir kabilesinden olup Kays (Mecnun)’un akrabalarından biridir. Adı Leylâ binti Mehdî b. Sa’dü’l-Âmiriyye’dir. Arabistan’da Benî Âmir kabilesinin ünlü reisinin çocuğu olmamaktadır. Allah’a dua eder. Allah da kendisine bir oğlan çocuğu verir. Adını Kays koyar ve okul çağına gelince okula gider. Orada okul arkadaşları arasında yer alan Leyla adındaki kıza âşık olur. Leyla da ona gönlünü kaptırır. Gizli olarak başlayan bu gönül ilişkisi bir süre sonra perdeler arkasında daha fazla kalamaz ve ortaya çıkar. Halkın da dedikodularıyla ayrılmak zorunda kalırlar. Sevgiliden ayrı kalınca

aklını, sabrını her şeyini kaybeder ve çöllere düşer. Babası sorunu çözmek için kabilenin ileri gelenlerim alarak Leyla'nın babasına onu oğluna istemek üzere gider. Ancak Kays'ın artık bir deli olduğu gerekçesi ve deli bir damada kızını veremeyeceği gerekçesiyle onları geri çevirir. Bundan sonra Mecnûn'un aşkı ve şaşkınlığı son derece ileri noktalara varır. Onu bu hastalıktan kurtulması için Mekke'ye götürürler ve bu aşktan kurtarması için Allah'a dua etmesini için haber gönderirler. Ancak o tam tersini yapar ve Allah'tan aşkını daha da artırmasını ister. Babası bu hastalığın bir ilacının olmadığını anlayınca onu kendi haline bırakır. Şairlerin sevgililerinin sembolü olarak Fars edebiyatında tam ve katıksız aşkı simgelemektedir. Bazı kaynaklarda Leylâ'nın vefat tarihi olarak 68/687 yılı gösterilmektedir. Mecnûn'un da aynı tarihte öldüğü aktarılır (Bkz. Pala, 1989: 314-316).

Eser bir Leylâ vü Mecnûn hikâyesi olması hasebiyle birçok beyitte geçmektedir.

Birkaç örnek vermek gerekirse;

Tâ dîde-i pür humâr-ı Mecnûn
Bînâ ne-şevêd be-rû-yi Leylî (b. 1066)

Leylî şode mest-i hûb-ı gâflet
Mecnûn be-belâ vü derd u miḥnet (b. 1127)

Leylî heme cā azîz u maṭlûb
Mecnûn zi-ruḥeş hemîşe maḥcûb (b. 1129)

Leylî ki menem tû keşte Mecnûn
Ki ğam zedeh u gehî hûşânîm (b. 1520)

Leylî be-girifte dest-i Mecnûn
Mecnûn şode ḥam çü çerḥ-i gerdûn (b. 1535)

Mansur

Tasavvufun gelişmesine önemli katkılarda bulunan ünlü mutasavvıf 244/858 yılında İran'ın Fars eyaletinde bulunan Beyzâ'nın kuzeydoğusundaki Tûr'da doğdu.

Dedesî Mahamma Mecusî idi. Sonraları anne tarafından Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin neslinden geldiği söylenerek kendisine “Ensârî” nisbesi verilmiştir, İbn Nedim onun, halkının çoğunluğunu Araplar'ın meydana getirdiği Beyzâ'dan olduğunu ifade ettikten sonra babasının mesleğinden dolayı “Hallaç” diye tanındığını söyler. Oğlu Hamd'in anlattığına göre ise insanların gönüllerindeki sırları pamuk gibi atıp alt üst ettiğinden “Hallâc-ı Esrâr” unvanını almıştır. Başka bir rivayete göre bir hallacın dükkanında iken sahibini bir yere göndermiş, dükkanına dönen bu kişi bütün pamukların atıldığını görerek bunu onun kerameti olarak kabul etmiş ve daha sonra “Hallaç” diye anılmıştır. Asıl adı Hüseyin olduğu halde İran'da ve Osmanlılar'da daha çok “Mansûr” ve “Hallâc-ı Mansûr” şeklinde anılmış, kendisine “Mansûr” adı verilirken davasının zafere ulaşmış olduğuna işaret edilmiştir. 299-334/912-946 yıllarında özgün bir tarikat oluşturmuş, etrafında bir grup insan da toplamış, daha sonra Hindistan'ı da içine alan birtakım seyahatlere de çıkarak bu tarikatını yaymaya çalışmıştır. Sonunda Abbâsilerin güçlü vezirlerinden Hâmid b. Abbâs'ın emriyle Abbâsî halifesi Muktedir döneminde tutuklanarak hapse atılmış ve uzun mahkemeler sonucu çok şiddetli ve işkenceli bir şekilde idam edilmiştir. Cesedinin yakıldığı, küllerinin Dicle'ye saçıldığı, başının da Bağdat Köprüsü'ne asıldığı aktarılır (Bkz. Uludağ 1997: 377). Edebiyatta daha çok darağacı ve Ene'l-Hak münasebetiyle anılan Mansur, inancı uğruna her şeye göğüs gerip ölmenin sembolü olarak bilinmektedir. Şiirlerde ber-dâr edilmiş olarak zikredilir. Sevgilinin saçları darağacına benzetilince Mansur da aşk şehidi olur bu dara asılır (Pala, 1989: 205).

Eserde bir beyitte ismi zikredilmektedir.

Pür kon zi-kerem-i piyâle-i mâ
Zân bâde ki dâde şod be-manşûr (b. 2447)

Meryem (Meryem)

Hz. İsa'nın annesi, Davut peygamberin soyundan ve İmrân'ın kızıdır. *Kur'ân'a* göre annesi, henüz o doğmadan onu kilisede hizmet etmeye vereceğini nezreder. Sonra Zekeriyya onun sorumluluğunu üzerine alır. Cebrail vasıtasıyla üflenip gebe kalmıştır.

Yahudiler ona çok eziyetler etmişlerdir. İsa'nın hayatı boyunca annesi Meryem de hayatta imiş. İsa'nın göğe çekilmesinden bir müddet sonra vefat etmiştir. (Pala, 1989: 334) Meryem, iffet sembolü bir kadındır. Hadislerde Meryem için “*el-azrâ, el-betûl*” tabirleri geçmektedir. Bu kelimelerden *el-azrâ*, “*bekâr bayan*”ı ifade ederken; *el-betûl* ise “evlenmeyen”, “dünyevî lezzetlerden elini-eteğini çekip kendisini Allah’a ve ibadete vermiş bayan” gibi anlamlara gelmektedir. Meryem özellikle bakire iken İsa’ya hamile kalması nedeniyle “*bikr*” çerçevesinde mazmun olarak kullanılmıştır. Sevgili ile Meryem arasındaki alaka ise kimi zaman sevgilinin dudağının canlandırıcılığı ile kimi zaman da sevgilinin siyah zülfünün, siyahlar giymiş Meryem’e teşbihi iledir. İsa’yı doğurması, Cebraîl tarafından üfürme yoluyla gebe bırakılması gibi hususiyetleriyle de ele alınır (Akkuş, 2000: 119-121).

Mesnevîde bir beyitte zikredilmektedir.

Ger ħod heme Meryem-i zemānī
Der-serzeniş ‘ Arab be-mānī (b. 1581)

Züleyhâ

Kelime “Zelîhâ” şeklinde de okunabilir. Yusuf peygamber ile aralarında çeşitli olaylar geçen ve sonunda onun eşi olan kadın. *Yusuf u Zeliha* hikâyesinin kadın kahramanı. Zuleyhâ, Mağrib melikesi idi. Mısır azîzi ile evlenmiş ancak Hz. Yusuf ile evleninceye kadar eline erkek eli dokunmamıştır. Daha evlenmeden Hz. Yusuf’u rüyasında görüp aşık olmuştur. Yusuf ile karşılaşınca kendisiyle birlikte olmasını istemiş Hz. Yusuf kabul etmeyip kaçınca arkadan gömleğini yırtmış, sonra da onu zindana attırmıştır. Edebiyatta çok zaman Yusuf, Mısır gibi kelimelerle tenasüp içinde zikredilir (Pala, 1989: 534).

Mesnevîde Hz. Yusuf’a aşık olması ve hastalanması yönünde bir beyitte kullanılmıştır.

Ez-ħasret-i rûy-i ân Mesîħâ
Âşufte vü ħaste şod Züleyhâ (b. 2005)

3.4.2. Mesnevîde Adı Geçen Ülkeler, Şehirler ve Nehirler

Arab, Fars ve Türk

Şair mesnevîde çoğu beyitlerde üç ırkı çoğunlukla aynı beyitte zikretmiştir. Bazı beyitlerde de tek olarak zikredilmişlerdir.

Ey Rāfi[‘] -i cerḥ u [‘] arş u kürsî
Ḥod ḥālîk-ı [‘] Arab u Türk ü Farsî (b. 141)

Ey ḥ[‘]âce-i [‘] Arab u Türk ü e[‘] cām
Ez kû-yi hidā nemûde iḳdām (b. 499)

Çün fitne der-ân [‘] Arab der-üftād
Kâr-ı heme refte şod zi-bünyād (b. 1110)

Şeb tire şod u şafaḳ fūrū māned
Āheste [‘] Arab-ı şütür hemi rāned (b. 1116)

Leylî be-ḳabāyil-i [‘] Arab şād
Vân [‘] āşıḳ-ı ḥaste refte ez-yād (b. 1123)

Habeş

Divân şiirinde hem coğrafi, hem de esir ve köle oluşları nedeniyle anılmışlardır. Gecenin rengi, sevgilinin kara renkli zülfü ve beni, Habeş olarak nitelenir. Bunun karşıtı olarak da Rûm (Anadolu ve halkı) yüz, gündüz ve aydınlık özellikleriyle Habeş’e alternatif olmaktadır (Pala, 1989: 198).

Metinde bir beyitte aşık, sevgilinin köyünde Habeşli bir köle olduğunu vurguluyor.

Ey burde sebaḳ be-[‘] âlem ez-şāh-ı veşî
Der-kû-yi tû men çü yek ḡulām-ı ḥabeşî (b. 2560)

Mısır (Mısr)

Mısır, tarih boyunca birçok medeniyetin beşiği olmuştur. Mısır, edebiyatta Hz. Yusuf'un yaşadığı ülke olması nedeniyle Züleyhâ ile olan münasebeti, Kenan ilinde kuyuya atılması, Mısır'a sultan olması, zindana atılması gibi Hz. Yusuf'un hayatında geçen olaylarla; çöle hayat veren büyük Nil nehri ile, Mısır'da yetişen şeker kamışı ile anılır. Kenan, Rûm, Bağdâd, Şam, Habeş gibi adlarla yan yana getirilmektedir (Pala, 1989: 342).

Tâ 'âkıbeteş Resûl-i maşşûd
Ez-cânib-i Mısr rû-yi be-nemûd (b. 811)

Âheng diyâr-ı Mışrıyân kerd
Kaşd-ı dil u dîn u cism u cân kerd (b. 1992)

Merkeb çü be-sûy-i Mışrıyân tâht
Şeh-i haste nişest u şehne cân bâht (b. 1995)

Gofem be-'azîz-i Mısr u bâyi'
Kâ-yi genç nuhufte kerde zâyi' (b. 2028)

Yemen

Ortadoğu ülkelerinden sayılan ve Arap Yarımadası'nın Afrika'ya bakan güney ucunda yer alan Yemen, kuzeyden Suudi Arabistan, doğudan Umman, güneyden Hint Okyanusu (*Aden Körfezi*), batıdan Kızıldeniz'le çevrilidir. İslâm Yemen'e Resulullah (a.s.)'ın sağlığında girmiştir. Peygamber, Medine'de İslâm devletini kurduğunda Yemen İran nüfuzu altındaydı ve İranlılar o dönemlerde Bâzân adlı bir kişiyi Yemen valisi olarak tayin etmişlerdi. Edebiyatta kılıçları, Akik'in Yemen'de çıkarılması ve Süheyl yıldızı ile birlikte anılır (Pala, 1989: 524).

Yemen'in kılıçları meşhurdur. Bu nedenle cesaretiyle zikredilen kahramanlar, kılıçla ve dolayısıyla Yemen'le anılırlar. Mesnevîde Yemen cinsi devenin üstüne konulan bir aletten bahsedilmektedir.

Ḥusbīde be-hūdec yemānī
Eymen zi-każā-yi āsumānī (b. 1126)

Bâbil

Bâbil kelimesinin kökü İbranice “*Babal*” olup “*karışıklık*” demektir. Fırat kıyılarında bulunan ve eski Mezopotamya’nın en büyük kenti olan Babil şehrinin Keyümers, Hûşeng ya da Nemrud tarafından kurulduğu belirtilir. Sümer ve Akad topraklarını kapsayan eski bir imparatorluktur. Bu şehirde bir kuyu ve bir kule varmış, Hârut ve Mârut bu kuyuda büyücülükle uğraşır ve insanlara büyü öğretirlermiş. Bu nedenle Babil, edebiyatta genellikle büyüsüyle, şarabıyla, kuyusuyla (*Çâh-ı Bâbil*) ve kulesiyle bahsedilir (Pala, 1989: 65).

Mesnevîde de büyüsü yönünden ele alınmaktadır.

Reftâr-ı tû cümle sihr-i bâbil
Der-‘ işve u şîve guşte kâtil (b. 1616)

Ervâh-ı laṭîf ser-be-ser cân
Aşiyân heme sihr bâbilî dân (b. 1894)

Nüşîde zi-cür‘ a Zühre kâtil
Ser-geşte şodend be-câh-ı bâbil (b. 1903)

Haleb

Halep, Suriye’nin ikinci büyük kentidir. Halep, Osmanlı İmparatorluğu’nun en önemli kentleri arasında yer almış, Türkçe deyimlere ve Türk edebiyatına yerleşmiştir. Edebiyatta da genellikle kumaş ve benzeri ürünleriyle anılır. Pamuk, yün veya ipekten dokunan kumaşlar, renkleri ve desenlerindeki eşitlenmelerle kişilerin ve kültürlerin zevkini yansıtan bir özelliğe de sahiptir. Şairler ses, harf, kelime ve imajlarla oluşturdukları şiirlerini kumaş imgesiyle anlatırken onun da tıpkı kumaş gibi kendine özgü renkleri ve desenleri olduğunu düşünmüşlerdir (Bkz. Aslanoğlu, 2014: 302-303).

Budem şode mest u refte ez-pā
Der-mülk-i ‘Arab be-şehr-i şehbā (b. 2610)

Kenan (Ken’ân)

Sayda, Sûr, Beyrût, Filistin ve Sûriye’nin bir kısmını içine alan ve Fenike denilen bölgedir. Nuh Peygamber’in torunu ve Hâm’ın oğlu Kenan burada yaşadığı için “Kenan” diyarı denilmiştir. Kenan, Yakup peygamberin, dayısının yanına sığındığı ve onun kızını alıp kaldığı şehirdir. Yakup, Kenan diyarı halkına Peygamber olarak gönderildi. Kenan diyarına yerleşip o beldedeki insanları Allah’a iman ve ibadet etmeğe davet etti. Kendisi ve oğulları için evler yaptırdı. Kenan diyarı ahalisinden pek çok kimse ona iman etti. Kenan diyarını idare eden “Şüceym bin Dârân” adındaki kral, Yakup’a karşı çıktıysa da başarılı olamadı. Yakup, oğlu Yusuf Mısır’a maliye bakanı olunca, diğer oğulları ve torunlarıyla birlikte Kenan diyarından ayrılarak Mısır’a gitti ve ömrünün sonuna kadar orada yaşadı.

Kenan diyarı, Yusuf ve babası Yakup ile özdeşleşmiştir. Edebiyatta âşığın sıkıntı ve hasret mekâmı olarak bahsedilir. Kenan, Yakup’un kaldığı ve *oğlu Yusuf’u beklediği yerdir*. Yakup’un, oğlunu bekleyişi farklı bekleyişler için benzetilen olarak kullanılır ve bu bağlamda Kenan şehri anılır (Bkz. Pala, 1989: 290; Aslanoğlu, 2014: 303-304).

Âmed beder serây-ı Ken’ân
Ez-cânib-i deşt u küh-ı şm’ân (b. 1925)

Burdend çü berûn zi-râh-ı pinhân
Goftend ki ber u be-câh-ı Ken’ân (b. 1958)

Ĥürî becce-i zi-câh-ı Ken’ân
Âmed beder u zi-dîde pinhân (b. 1987)

Ez-miḥnet-i câh deşt-i Ken’ân
Vez bi’u şerâ-i ehl-i şan’ân (b. 2055)

Kerbelâ

Peygamberimizin torunu İmam Hüseyin'in şehit olduğu yer. Kabri de oradadır. Hüseyin'in bu çölde çok acıklı bir şekilde ve susuz bırakılarak şehîd edilmesini anlatan birçok eserler yazılmıştır. Edebiyatta Kerbelâ'dan sık sık bahsedilir (Pala, 1989: 291). Eserde bir beyitte Kerbela'da şehit olanlara gönderme yapılmaktadır.

Der-dâm-ı ğam-ı tû mübtelâyem
Mânend-i şehîd Kerbelâyem (b. 2380)

Mekke

Peygamberimizin doğduğu ve İslâm dininin ilk defa ortaya çıktığı şehirdir. Arap yarımadasında olup eski dönemlerden itibaren mamur olmuştur. Kabe'nin Mekke'de bulunması tarih boyunca oranın önemini arttırmıştır. Divân şiirinde Kabe vesilesiyle ve müslümanlardan başka kişilerin orada bulunmaması gibi özellikleriyle ele alınır. Bazen hac nedeniyle de anılan Mekke hakkında birçok kitaplar yazılmıştır. Fezâil-i Mekke genel adıyla anılan bu kitaplar her yönüyle şehri ele almaktadırlar. Kabe'nin orada bulunması, mecâz-ı mürsel yoluyla Mekke'den bahsedilmesine neden olmuştur. Dinî edebiyatta da adından bahsedilen Mekke'nin divân şiirinin coğrafyası içinde önemli bir yeri vardır . "Mükerreme" sıfatıyla birlikte kullanılır (Pala, 1989: 328). Mesnevîde bir beyitte zikredilmektedir.

Miḥnet zi-dükkân ḳavm-i Leylî
Kerdend be-zemîn-i Mekke meyli (b. 1111)

Ceyhun

"Amuderya", Ceyhun, Sovyet Orta Asya'sında iki bin beş yüz kırk km. uzunluğunda bir ırmak. Pamir dağlarından çıkıp Aral gölüne dökülür. Edebiyatta aşığın gözyaşları nehirler gibi akar. Nil, Dicle, Aras, Fırat vs. bu türden nehirlerdir. Ayrıca şairin coğrafi nedenlerden dolayı da bu tür nehirlerden bahsettiği görülür (Pala, 1989: 105).

Āh ez-ciger u zi-dīde-eş hūn
 Īn refte be-māh u ān be-Ceyhūn (b. 783)

Dicle

Edebiyatta âşîğın gözyaşı, ırmağa benzer. Bu ırmaklar arasında Dicle de vardır. Ayrıca Bağdat'tan geçtiği için de Dicle nehri sanatlara konu olur. Tarihteki medeniyetler için büyük bir öneme sahip olduğundan, hayat verici özelliğiyle veya Cennet'teki Kevser suyuna benzetilmesiyle de işlenir (Pala, 1989: 130).

Māhī ki reved zi-dicle bīrūn
 Ez ḥasret-i ḥod ciger koned ḥūn (b. 478)

3.4.3. İçki ile İlgili Kavramlar

Kadeh

Kadeh anlamına gelen cām, sâgar, kâse, piyâle ve peymâne tasavvufî mecaz olarak aşık, arif ve mürşidin gönlü, sülûk halindeki sâliki mest eden vahdet şarabının kadehi, Allah ile en yakın olunan vakit, haller ve davranışları temsil etmektedir. Ayrıca alemdeki her zerrenin gönlünün bir kadeh olduğu, arifin de bu kadehlerden marifet şarabını içtiği söylenmektedir (Üstüner, 2007: 251). Mesnevîde de tamamen tasavvufî mecazlarla ele alınmıştır.

Eşyâ heme ḥādîş u tū Mübdī
 Pākīze kon ĩn ḳadeh zi-derdī (b. 187)

Pür kon zi-kerem-i piyâle-i mā
 Zān bāde ki dāde şod be-manşūr (b. 2447)

Her cām-ı şafâ ki der-keşidī
 Aḥsenet zi-^ç arş mī-şonidī (b. 2525)

Ez-bāde vü cām-ı ḥaḳ çü yek cür^ç a çeşī
 Hān tā tū merā be-ğamze-i ḥod ne-keşī (b. 2561)

Çün baħr-i vücūd-ı men be-cūşīd
Cānem zi-piyāle cūr‘ a nūşīd (b. 2613)

Mest

Klâsik şiirde içki sarhoşluğunu anlatmak için mest, afyonun verdiği sarhoşluk için hayrân ifadeleri kullanılır. Âşık, aşk şarabından mest, kendinden geçmiş bir haldedir. Geçici bir süre için bile olsa aklî melekelerinin hâkimiyetini kaybeden sarhoş, bu süre içinde deli ile aynı durumdadır. Mesnevîde daha çok aşğın sevgilisinden dolayı daima sarhoş durumdadır.

Sākī be-cihān-ı tū geşte meşhūr
Halkī şode ez tū mest u maħmūr (b. 2415)

Budem zi-ğam-ı tū mest u maħmūr
Üftāde zi-kū-yi ma‘ nevī dūr (b. 2455)

Bīdār şev ez-ħayāl-i mesti
Hod-rā ber hān zi-bend-i hesti (b. 2509)

Ey ‘ āşık-ı mest ser-be-ser cān
Hesti-i tū çü bülbül-i seher-ħān (b. 2533)

Ey ‘ āşık-ı mest geşte bī-şabr u qarār
Cān-ı tū zi-baħr-i ğam ne-yāmed be-kenār (b. 2554)

Mey

Her türlü içilecek sıvı ve her çeşit sarhoşluk veren içecek anlamına gelir. Şarap, mey, bâde, sahbâ, genel olarak sarhoş edici içecekler için kullanılırken mecazi bir anlam kazanarak, tasavvufta ilahi aşkı ve bu aşkın coşkunluğunu simgelemektedir. Neşe veren, sarhoş eden, insanı kendinden geçiren ve aklını başından alması gibi özelliğe sahip şarap ile aynı özellikleri taşıyan İlâhi aşk arasında rahatça ilgi kurulmaktadır (Karaismailoğlu, 1992: 4). Gerek insanların acılarını unutmak, dünya nimetlerinden istifade ederek bu hayattan zevk almak ve dostlarıyla eğlenmek amacıyla gerekse

manevî sarhoşluk halini tattıran ilâhi askın sembolize edilmesinde içki veya geleneksel kullanımındaki ismiyle “mey”, şiirimizde önemli bir yere sahiptir. Mesnevîde mey veya şarap oldukça yoğun bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Şarap mefhumu için genel olarak mey, sarap, bâde, gül-âb, hûn-ı ciger gibi tanımlar yapılmıştır. Yine içki ile alâkalı olarak kadeh, câm gibi kavramaları sıklıkla kullanılan kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Şarabın mucidi olarak kabul edilen Cem veya Cemşîd de birçok mısradaki görülen diğer bir unsurdur. Mesnevîde daha çok ilahi aşk için kullanılan şarab ve ilgili mefhumlar çok sıklıkla kullanılmıştır.

Der-‘ ışk, belâ keşîde bâşed
Vîn cür‘ a mî-ceşîde bâşed (b. 646)

Pür kon kadeh-i men ez-şarâbî
Kez neş’et-i ü şevem kebâbî (b. 728)

Ü hürde şarâb u cür‘ a der-dest
Der-Ĥazret-i ĤaĤ nişeste ser-mest (b. 1872)

Ez-bâde-i ‘ ışk-ı ‘ âlem efrûz
Der-kû-yi fezâ-yi AĤmed imrûz (b. 2526)

Ez-bâde vü câm-ı ĤaĤ çü yek cür‘ a çeşî
Ĥân tâ tû merâ be-ġamze-i Ĥod ne-keşî (b. 2561)

Meyhâne

Meygede, harâbât, humhane gibi isimlerle zikredilmektedir. Âşıkların toplanıp şarap içtikleri, sarhoş olup eğlendikleri gönül açıcı, ferah ve hoş bir mekân olarak karşımıza çıkar. Tasavvuf boyutuyla ele alındığında meyhâne kavramı, tarikat ehlinin bir arada olduğu bir tekke olarak tahayyül edilir. Mesnevîde de dünya bir meyhaneye benzetilmiştir.

Ĥum-Ĥâne-i Ĥod çü ber-ġüşâdî
‘ Âlem heme zinde şod zi-şâdî (b. 382)

Ey sākī-i ‘āşıkān-ı maḥmūr
Meyḥāne meger ne-geşt ma‘mūr (b. 399)

Der-kū-yi fenā vü der-ḥarābāt
Ki girye konīm u ki münacāt (b. 1494)

Pîr

Kelime anlamı yaşlı, ihtiyar olan pîr sözcüğü, özellikle tasavvuf terminolojisinin etkisiyle şiirde daha çok şeyh, mürşit veya meyhaneci manalarında kullanılmıştır. Mesnevîde çok fazla kullanılmış ve yaşlı olarak ele alınmıştır. Aşağıdaki beyitlerde de Hz. Yakup, ak sakallı biri, mürid olarak ele alınmıştır.

Ez-ḥasret rû-yi Yūsuf ān pîr
Kerd cāme siyāh u dīde çün şîr (b. 791)

Tersīde zi-pîr u mîr u şāhān
Vez cev̄r u cefā-yi dād ḥāhān (b. 1813)

Reftem beder serāy-ı pîrī
Giz veşf-ı ruḥ-ı tū zed nefîrī (b. 2392)

Sākî

Meyhanenin veya âşıklar meclisinin önemli bir ögesi olan “sākî”, sadece şarap dağıtması yönüyle değil, meclisi şenlendirmesi ve canlandırması özelliği ile de dikkat çeker. Sākî, sevgili ile ilgili yaptığı çağrışımlar ve benzetmelerle de ön plana çıkar. Mesnevîde sākî kavramı daha çok tasavvufi yönden ele alınmıştır. Çoğunlukla Cenâb-ı Allah’a için kullanılmıştır.

Ey sākī-i mā zi-cām-ı tevḥīd
Men sūhte-em be-nār-ı tevḥīd (b. 367)

Ḥāhem ki dehed hemīşe sākī
Mā-rā ḳadeḥī zi-cām-ı ‘ışket (b. 386)

Ey sāķī-i ‘āşıkān-ı maħmūr
Meyhāne meger ne-geşt ma‘mūr (b. 399)

Ey sāķī ‘āşıkān mey ħor
Rīzed zi-ġam-ı tū dīde-em dur (b. 2393)

Sāķī çü tū-yi be-kū-yi mestān
K’īşān ne-ħūrend zi-āb-ı engūr (b. 2446)

3.4.4. Sūs Eşyaları İle İlgili Kavramlar

Altın (Zer)

Altın kelimesi Arapçada “Zeheb”, Farsçada “Zer” olarak geçer. Edebiyatta daha çok rengi, değerli olması, elde edilmesi ve harcanması gibi özellikleriyle işlenir. Değerli şeyler için benzetilen olur. Âşıkların yüzü, aşk hastalığı nedeniyle altının sarı rengi olarak düşünülür. Altın, dünya heveslerini ve mal-mülk sevgisini temsil eder. Bu nedenle mal biriktirme hırsını kınamak için dile getirilir. Tasavvuf edebiyatında sâlikin sülûk esnasındaki zorluk ve riyazeti için kullanılır.

Leylī ki menem çü zer ziġaş pāk
Ĥ‘āhī ki defn koni tū der-ħāk (b. 1177)

Ger zer nebūd zi-behr-i īşān
Peyveste zi-dīde der-fişānīm (b. 1519)

Āsūde zi-derd u ġam ne-kerdīm
Tā zīr-i sipehr zer-i nişānīm (b. 1525)

Dil be-zer-i ġam u belā vü derdī
Ez-ţās-ı felek rubūde nerdī (b. 1855)

Cevher, Mücevher

Sözlük anlamı olarak “öz” ve “maya” anlamına gelir. Edebiyatta cevher, daha çok “değerli taş” anlamında kullanılır ve bu anlamda değerli addedilen tüm varlıklar için

benzetme yapılır. Bununla beraber öz anlamında da kullanılmaktadır. Yine kinaye olarak “gözyaşı” için kullanılır. Tasavvufta kendi kendine bir varlığı olan ve başka bir varlığa ihtiyaç duymayan şeydir. Bu tarifile tasavvufta Allah cevher, onun dışındakiler ise ârâzdır. Ruh, “*nefs-i nâtika, kâmil insanın hakikati, manalar ve sıfatlar*” gibi anlamlara gelmektedir. Tasavvufta bu kelime ile yapılan bazı terkipler şunlardır: *Varlık cevheri, akıl cevheri, nefis cevheri, can cevheri* vs. Allah, kendi özünden dolayı var olan ve var olmak için hiçbir şeye ihtiyaç duymayan cevherdir (Bkz. Seccâdi, 163; Artun, 2010: 173).

Ey gevher-i ka‘r-ı baħr-i esrâr
Der pâkî tû ne-bâşed inkâr (b. 274)

Ey bûd-ı vücûd-ı baħr-i eflâk
Âdem şadef u tû gevher pâk (b. 281)

Her nûkte ez u çü gevher-i pâk
Perverde derûn hâne-i hâk (b. 2463)

Her nûkte ez u çü gevher-i pâk
Perverde derûn hâne-i hâk (b. 2539)

Gümüş (Sîm)

Edebiyatta genellikle beyaz, parlak rengi ve değerli olması ile işlenir. Gümüş, ayı, hilâli ve ışığı ifade eder. Sevgilinin, bedeni, göğsü, çenesi, kolu, eli, burnu, yüzü, derisi vs. de gümüşe benzetilir. Gümüş, değerli bir maden olması nedeniyle çoğu zaman altınla birlikte söz konusu edilir. İnsanlar zenginliklerinden bahsederken değerli gümüşlere sahip olduklarını belirtirler. Fakat şairin gözünde irfan her şeyden daha değerli bir hazinedir. İrfan hazinesine denk başka bir maden yoktur. Zaman madeninde her ne kadar altın ve gümüş madenleri çok olsa da irfan hazinesine yetişemezler (Bkz. Pala, 1989: 441). Mesnevîde vücudunun gümüş ile kaplı olduğundan dolayı kötü sözlerin işlemeyeceği yönünden ele alınmıştır.

Sîmîn-i bedenî hemîşe mestûr

Vez töhmet-i bed nişeste hem dūr (b. 1631)

An māvheş firişte hūrā
Sīmīn-i beden-i benefşe būrā (b. 1951)

İnci

Divan şiirinde incinin oluşumu, nisan yağmurlarının yağmasına bağlanmıştır. Edebiyatta sevgilinin dişleri, teri, vuslatı, âşığın gözyaşı; şairin şiiri ve güzel söz yerine kullanılır. İriliği ve parlaklığıyla bahsedilir. Sabah vakti güllerin üzerine düşen çiğ tanesi için benzetilen olmuştur, sadef ve denizle birlikte kullanılır. Ayrıca değerli şeyler için benzetilen olarak kullanılır (bkz. Pala, 1989: 141). Şair, sevgilinin sözlerinin inciden bile daha değerli olmasından, gökyüzünün inciler saçmasından, gözyaşını inciye benzetmesi, sevgilinin dişlerinin inciye benzetmesi yönüyle ele almıştır.

İn harc-ı kebūd-ı zer-i nişān-rā
Vīn ebr-i sefīd-i dur-fişān-rā (b. 96)

Dürr-i çü tū ber-neyāmed eknūn
Koftār-ı tū bih zi-dürr-i meknūn (b. 285)

Ber-ḥükm-i ḥadīş-i ḥod ki goftī
Ān dürr-i girān bahā ki softī (b. 642)

Der-maḥzen-i ḥod çü dürr-i meknūn
Ġāfil zi-belā vü derd-i Mecnūn (b. 1119)

Leylī ki buved çü dürr-i meknūn
Ūrā çe münāsibest be-Mecnūn (b. 1338)

Leylī ki buved çü cevher-i pāk
Key ez ruḥ-ı men be-rīzedeş ḥāk (b. 1352)

Yâkût

Kırmızı, mavi ve sarı renklerde olan değerli bir cevherdir. Ateşe karşı dirençli bir taştır. Erimeyen cevherlerin şahıdır. Kur'ân'da adı geçen üç taştan bir tanesidir. Onu taşımanın taun hastalığını def ettiğine inanılır. Divân şiirinde yakut, la'l ile aynı özellikleri taşır. Sevgilinin dudağı, âşığın ağlamaktan kızarmış gözü ve kanlı gözyaşları yakutu andırır. Kadeh, yüzük, gerdanlık, küpe, hokka vs. eşya yapımında da kullanılan yakut, daha çok kırmızı rengi ve kıymetli oluşu dolayısıyla söz konusu edilir. Şarabın rengi de yakuta benzer (Pala, 1989: 521).

Yakut'un temel özelliklerinden olan *kırmızılık*, yakutun pek çok şey için benzetilen olarak kullanılmasını sağlar. Kırmızılığıyla yakuta benzetilen şeylerden biri de kalptir. Kalbin temel görevi kanı pompalamak olduğu için kanın kırmızı rengi kalp için de bir semboldür. Kan, kalp ve yakut, renk yönüyle ilişki içerisindedir. Kalbin kanla dolması mecazen sıkıntıyı ifade eder.

Peyveste deran serây-ı lâ-hût
Kân perde zi-çevher est u yakut (b. 36)

3.4.5. Giyim Kuşam İle İlgili Kavramlar

Giyim-kuşam ile ilgili olarak çok detaylı bilgilere rastlamadığımız mesnevîde bazı beyitlerde pirahen, destâr, libâs, dâmen ve kemer ile ilgili beyitlere rastlamak mümkündür. Genellikle aşık ile maşuk arasında geçen olaylar sebebiyle ele alınmıştır. Bunlara örnek verecek olursak;

Pirehen-Libâs

Hem kerde zi-^c aşk pîrehen-i cāk
Üftâde za^c îf u haste der-hāk (b. 926)

Zîr-i kâdemeş eger şevem hāk
În pirehen ez-çe mî-zenem çāk (b. 1053)

Ez-girye-i ū zemîn-i şahrâ
Püşîde be-ğod libâs-ı hıdrâ (b. 1092)

Mānend-i müsāfirān-ı ʿālem
Pūşide be-ḥod libās-ı mātem (b. 1492)

Destâr

Yek-râ zedeh cāme deriden çāk
Vābeste yeki be-rîş u destâr (b. 1192)

Be-güzer zi-belâ-yi rîş u destâr
Dāmān-ı vişāl-i men be-dest ār (b. 1785)

Bugzar zi-hevâ-yi rîyş u destâr
Dāmen-i rızâ-yi ḥaḳ be-dest ār (b. 2519)

Eṭvār-ı ḳalenderān güzīnem
Bîzâr şevem zi-rîş u destâr (b. 251)

Dāmen

Ey ʿāşîḳ zār-ı girye angîz
Dest-i men u dāmen-i tû ber-ḥîz (b. 1513)

Rû-yi tû ne-dīde ḥiç ferdî
Ne-nişeste be-dāmen-i tû kerdi (b. 1628)

Leylî çü be-dāmeneş be-zed dest
Der-perde nişest u dem fürü best (b. 2290)

Leylî zi-cihān çü dāmen efşāned
În ṭurfe ḥikāyetî ez u māned (b. 2301)

Kemer

Bend-i kemereş eger güşâyem
Key ber ser-i kû çe ser-i ḥoş āyem (b. 1057)

Men şāḥ-ı cefâ-yı ḥod şikestem
Bend-i kemer ez-vefâ be-bestem (b. 1470)

Ger her dū be-hemdiger nişestīm
Der-‘ ışret-i ĥod kemer be-bestīm (b. 1572)

3.5. İNSAN

İnsan, Allah’ın yaratmış olduğu mahlûkat içerisinde en yüksek değere sahip olan varlıktır. Onun mertebesindeki yükseklik ve yücelik, Allah’ın ona bahşettiği “akıl” ve “nefis” denilen iki olgudan ileri gelmektedir. İnsanlar bu dünyaya, Allah’ı tanımaları ve O’na hakkıyla kulluk etmeleri için gönderilmişlerdir. Yüce Allah, insanlar için dünyada ve ahirette istifade edebilecekleri sayısız nimetler yaratmıştır. Allah’ın bu dünya için yaratmış olduğu nimetler karşısında kulun davranışları, Allah’ın emir ve yasaklarına riayetleri ve en önemlisi bu nimetlerin yaratıcısına karşı imanlarının durumu, onların uhrevî hayatlarının şekillenmesinde önemlidir. Kendisine verilen nefsin yönlendirmesiyle geçici olan dünyaya bağlanan, onun geçici güzelliklerine aldanan ve ubudiyet hususunda yükümlülüklerini yerine getirmeyen insanların hüsrana uğrayacakları ve dolayısıyla da cezaya muhatap olacakları hem İslam’da hem de dinlerin büyük bir ekseriyetinde açıkça belirtilmiştir. Buna karşın, nefsinin emirlerine sırtını dönerek kulluk vazifesini eda etmeye çalışan, nimetlere şükreden, Allah’ın emir ve yasaklarına uyma hususunda azami gayreti gösteren insanlar kurtuluşa erecekleri vaadiyle müjdelenmişlerdir. Ancak gerçek manada kul ve kâmil insan olabilmek, kulluğu sadece bir emir ve yasaklar eksenini olarak algılamaktan çok daha yüce ve değerli bir aşama olarak ortaya çıkmaktadır. İnsan-ı kâmil olabilmek, yaratılışın gayesini anlayıp, Allah’ı tanıma ve onun yaratmasındaki hikmeti kavrama yolunda başarıyla ilerlemeyi gerekli kılar. Kâmil insan, Allah ile irtibatını korku ve yükümlülük çerçevesinde değil, muhabbet ve aşk bağlamında kurar (Kuzu, 2010: 95).

Şiirlerinin büyük bir bölümünde günahkâr bir insan edasıyla Allah’tan af ve mağfiret talep ederek Allah’a itaat etmekten, onun sonsuz rahmetinden bahseder.

Ū mâlik-i mülk ü ins ü cānest
Der perde-i ğayb-ı ĥod nihānest (b. 26)

Sırr-ı ezelī tū gešte peydā
Halkī zi-der-i tū refte şeydā (b. 358)

Cins-i digerī tū yā ne insī
Āhir-i tū be-gū ki ez çe cinsī (b. 1276)

Hem fitne-i cān cins-i insān
Der-perde-i ḥod hemiše pinhān (b. 1598)

3.5.1. Güzellik

Klâsik Türk şiiri açısından ele alınan güzellik her şiirde ve özellikle sevgili ile bağdaştırılmış şekilde karsımıza çıkmaktadır. Güzel veya güzellik her şeyden önce Allah'ın bir sıfatı olarak telakki edilmiş ve bu yönüyle de sevgili için vazgeçilmez bir unsur olarak kullanılmıştır. Sevgiliye atfedilen güzellik öylesine yüceltilmiştir ki güzelliğin tecessüm ettiği her türlü obje onun yanında hafif kalmıştır. Güzellikle ilgili olarak yapılan mukayeselerde genellikle ay, güneş ve kozmik âleme ait birçok unsur, gül basta olmak üzere çiçekler ve güzelliğin sembolü olan Hz. Yusuf sıklıkla kullanılmıştır.

Ez-ḥüsn u cemāl u mülk u şāhī
Büdem heme her çe ḥod be-ḥāhī (b. 1293)

Hakḳā ki der-īn cihān-ı pür-şūr
Ser-ḥalkā-i cümle şāhdānī (b. 1650)

Yūsuf be-nişeste ber-ser-i çāh
Bā-zülf-i siyāh u rüy-i çün māh (b. 1933)

Yūsuf çü rūḥī be-sān-ı meh dāšt
Meh-rā ne-tevān kesī nigh dāšt (b. 1988)

Klasik edebiyatımızın başlıca konusu olan aşk macerası âşık, sevgili ve rakib olmak üzere üçlü bir şahıs kadrosu çerçevesinde işlenmiştir (Çavuşoğlu, 1998: 70).

3.5.2. Sevgili

Divan şiirinin en önemli kişisi olması dolayısıyla şiirde en çok sözü edilen tip sevgilidir. Sevgili divan şiirinde bütün ayrıntılarıyla tasvir edilir. Sevgili için çizilen ortak bir fizikî portre vardır. Sevgilinin bu fiziksel görünüşünün dışındaki davranışları da bellidir. Sevgili hercâî-meşreptir, hem rakibe hem âşığa yönelir. Vefasızdır, sevgisine güvenilmez. Rakiple buluşur, âşıktan sevgisini saklar. Âşık kul, sevgili sultandır.

Sevgilinin özellikleri zalimdir, âşığına olmadık azaplar çektirir, yeri gelir onun canına kasteder. Âşığa hiçbir zaman yar olmaz, taş yüreklidir. Sözünde durmaz, âşığın ağlayıp inlemesi acıdan, üzüntüden ölecek duruma gelmesi onu etkilemez. Sevgili âşığa sebepsiz yere eziyet eder. Nazlıdır, aşüftedir, fettandır, hatta hafif meşreptir. Bu özellikler divan şiiri geleneğinde sevgiliyi sevgili yapan özellikler olduğu için ayıplanacak özellikler değildir. Bütün bu olumsuz özelliklerine rağmen âşığa düşen görev sevgiliden şikâyetçi olmamak ve onun eziyetlerine sabırla tahammül göstermektir. Âşık için sevgilinin kendisine eziyet etmekten vazgeçmesi dahi sevgilinin ilgisinin bittiğinin işareti durumundadır (Pala, 1989: 437-438). Divan şiiri geleneğinde âşık-sevgili ilişkisinde sevgiliye düşen görev âşıklarını üzüntüden, acıdan öldürmek onlara cevır ve cefâ etmektir.

Mesnevîde kullanılan sevgilinin tasvirinde dil-dâr, dil-ârâ, dil-ber peri ve huri gibi benzetmelerdir. Âşığın gönlünü çelen, onun gönlün gerçek sahibi olan sevgili güzellerin şahıdır. O, ay kadar hatta ondan daha güzel olması yönüyle bazen bir periye bazen hurilere, bazen de puta benzetilir. Âşık için sevgilisi, eşi benzeri olmayan, nazik mizaçlı, zarif, nazenin, gün yüzlü, şeker dudaklı bir kimsedir. Tasavvuf boyutundan bakıldığı zaman gerçek ve tek varlık olan Allah için kullanıldığı hemen fark edilecek olan sevgili olgusu incelediğimiz mesnevîde de bütün yönüyle ele alınmış ve sevgiliye ait maddi ve manevi bütün unsurlar manzumelerde taşıdıkları geleneksel anlamlarıyla kullanılmıştır. Sevgili için kullanılan isim ve sıfatlara bakacak olursak;

Dil-dâr

Devrî talebend zi-vaşl-ı dildâr

Tâ sîne buved hemîşe efkâr (b. 2251)

Ger zānki devlet esīr-i men şod
Dildār-ı tū-em digeŕ çe ħ̄āhī (b. 1423)

Dīdeş ki nihāl-i vişāl dildār
Cüz derd dili nemī dehed bār (b. 1846)

Dilber

Ez-ĥāne eger beder ne-reftem
Çün ber ser kû-yi dilber üftem (b. 1759)

Mecnūn şebĥūnmest-i dil rīş
Be-girifte rikāb-ı dilber ĥ̄īş (b. 2191)

Pür-vā-yı vişāl-i dilber ān nīst
Şad bār cefā bedel-i girān nīst (b. 2269)

Peri

Ey reşk-i perī u ġayret-i ĥūr
Der bu'l-hevesī tū geşte maġrūr (b. 2283)

Goft ez-men ĥaste cān rubūdend
Yā rû-yi peri be-men nümūdend (b. 1324)

Ey ĥūr-i perī ruĥ melek ĥū
Dermān-ı dil ez men felek çū (b. 1559)

Dil-ârâ

Bā-rif at-i şer' at ey dilārām
'Ālem zi-'Ömer girift ārām (b. 306)

Ez şevĥ-ı ruĥ-ı tū ey dilārām
Ber dāşte-em temām-ı 'ışĥet (b. 391)

Huri

Bāşī tū hemīşe ger şevī ĥūr
Ez-tu' ne-i bed za'îf u rencūr (b. 1582)

Hürî beççe-i tû yâ perî zâd
Giz ademiyân be-kes nümânî (b. 1641)

Âbî ki buved be-dest-i hürî
Key teşne koned ezu şabûrî (b. 541)

3.5.2.1. Sevgilide Güzellik Unsurları

Saç

Sevgilinin saçı, klâsik şiir geleneğimizde esaret, zincire vurulma, yılan, ejderha, fitne ve benzeri olumsuz unsurlar çağrıştıran bir özellik arz eder. Bu olumsuzlukların temelinde, tasavvuf inancının vahdet-kesret karşıtlığı bulunmaktadır. Rengin siyahlığı, seklinin ise kimi zaman yılan, ejderha gibi tehlikeli hayvanları hatırlatması, kimi zaman da insanları tutsak etmek için kullanılan zincir veya prangayı anımsatması dolayısıyla insanın dünyaya tutsaklığını, dünya tarafından yutulup yok edilmesini ve böylece tasavvuf terminolojisindeki kesrete düşme, dünyaya ve onun nimetlerine esir olma durumunu ifade etmektedir. Bütün bu özellikleriyle saç, insanlar arasında fitne sebebi olarak düşünülmektedir.

Dil refte be-bend-i zülf-i Leylî
Hod sū-yi diger numūde meyli (b. 1534)

Mū-yi siyehî tû hem kemendi
Ber-gerden-i men nihāde bendi (b. 1606)

Vîn zülf-i siyeh şuste ber-hūn
Zencîr-i şekîl pâ-yi Mecnūn (b. 1612)

Mî-goft ki hayât-ı zinde meyli
Dâred be-ḥam rû zülf-i Leylî (b. 2280)

Yüz:

Parlaklığı ve güzelliğiyle anlatılır. Daha çok ay ve güneşe benzetilir. Tasavvufta yüz vahdeti ifade eder (Üstüner, 2007: 284). Sevgilinin yüzü ve yanağı için klâsik şiirimizde en çok kullanılan benzetmeler; güneş, ay, gül, gül bahçesi, cennet gibi unsurlarla meydana getirilir. Sevgilinin yüzü o kadar güzel, parlak ve aydınlık olarak telakki edilmektedir ki onu seher yıldızına benzeten kişi körlükle suçlanmaktadır. Sevgilinin yüzü güneş ve aydan daha parlak olması hasebiyle doğal olarak tan yıldızından daha parlaktır.

Pes mâh-ı ruḥet münevver âmed
Vez maşrıḳ cân u dil ber-âmed (b. 2362)

Ey rûy-i tû dâde revnaḳ-ı ḥûr
Vez şevḳ-i tû men hemîşe maḥmûr (b. 2436)

Rûzî ki cezâ şevved ta' yîn
Dîdâr-ı ḥudet naşîb-i men kon (b. 213)

Hûrşîd-i ruḥ-ı tû çün ber-âmed
Kevneyn ezu münevver âmed (b. 268)

Yanak

Yanak kırmızıdır ve genelde güle benzer. Sevgilinin yüzü ve yanağı için klâsik şiirimizde en çok kullanılan benzetmeler; güneş, ay, gül, gül bahçesi, cennet gibi unsurlarla meydana getirilir.

Be-nişeste derûn âsitânî
Goftem zi-ruḥ-ı tû dâstânî (b. 2462)

Kaş

Genellikle şeklindeki eğrilik yönünden yay, mihrap, Arapçadaki “r” harfi ve ayın hilal haline benzetilen sevgilinin kaş, klâsik şiirde sıklıkla kullanılan bir simgedir. Tasavvuf açısından ele alındığında daha çok önünde secdeye varılan mihraba benzetilen

kaş, birçok yerde ise sevgilinin âşığa gamze ve kirpik oklarını atarken kullandığı yay olarak tasavvur edilmektedir. Ayrıca eğriliğiyle ayın hilal haline benzetilmesi de yaygın olarak kullanılmaktadır.

Âmed zi-kemân-ı ebrû-yi tû
Ber cân u dilem sihâm-ı ‘ışket (b. 392)

Âb-rû-yi gümân keşide pür-çîn
Bâ-ḥaste dilân hemîşie der-kîn (b. 1613)

Çizi ki belâ-yı cism u cân-est
Ebrû-yi siyeh-veş zenân-est (b. 2085)

Göz

Divan şiiri geleneği içerisinde âşığı öldürmeye ve yaralamaya azmetmiş bir cellât ve katil olarak karsımıza çıkan sevgilinin gözü, mahmurluğu, şehla bakışı, nergise olan benzerliği, sarhoşluğu ve fattanlığı ile ön plana çıkar.

Ez şevk-ı tû ebr-i nev-bahârân
Peyveste zi-dîde eşk bārân (b. 288)

Mîrem zi-ğam-ı ferâkat eknûn
Cân sūhte geşt u dîde pür-ḥûn (b. 349)

Ez hicr-i tû dîde-em pür-âb-est
Cân u dil u sîne-em kebâb-est (b. 352)

În dîde-i men ki çün şehâb-est
Ez şevk-ı ruḥ-ı tû ğarḳ-ı âb-est (b. 439)

Kirpik

Klâsik şiirde kirpik veya müjgân, sevgilinin âşığı öldürmek için gönderdiği oklar

olarak ele alınır. Âşık; sevgilisinin kaşını yaya, kirpiğini de bu yay vasıtasıyla atılacak olan oka benzetererek kendisini nişan alıp hedeflediğini söylemektedir. Zaten âşık için esas ölüm sevgilinin attığı oklardan değil ona ilgisiz kalmasından kaynaklanır.

İn ğamze-i mest u mū-yi müjgān
Tīrī şode ħorde ber-dil u cān (b. 1610)

Ben

Ben genellikle yüzde meydana gelen küçük ve siyah renkli noktalara verilen addır. Klâsik şiirde ben veya hâl, sevgilinin yüzünde bir siyah nokta olarak değişik birçok mazmunlar meydana getirir. Siyah rengi dolayısıyla mushaf olarak düşünülen yüz ve yanağın üzerindeki yazıyı, saçlarla birlikte küfür ve kâfirliği, cennet ve kevser kavramlarıyla Hz. Bilâl'i, çene çukuruyla Hârût'u, lâle ile birlikte dağlama yarasını hatırlatır. Bazen de bir kuş olarak tasavvur edilen aşığın canını avlamak için kurulan tuzakta kullanılan bir dâne olarak ortaya çıkar.

Ey dil zi-nidāyi küntü kenzen
Hālī berhī yakīn-i hod zen (b. 64)

Ĥüsn-i tūr būde 'aql-ı Mecnūn
Ĥāl-i siyehet çü noġta-i nūn (b. 1604)

Hat

Umumi olarak sevgilinin yanağındaki ayva tüylerine benzer tüyler için kullanılan "hat" kelimesi, klâsik edebiyatta sevgilinin bir beyaz sayfayı hatırlatan yüzünde yazılmış yazı veya ayet olarak tasavvur edilmiştir.

Tā key tū reh-i ħayāl-i pūyī
Vaşf-ı ruĥ u zūlf u ĥāl-i gūyī

Dudak-Ağız

Ağız ve dudak, sevgiliye ait güzellik unsurlarından en fazla dikkat çeken ve işlenen öğelerdendir. Sevgilinin ağzı yok denecek kadar küçüktür. İçinde muhafaza

ettiği dişler birer mücevher olarak kabul edildiğinde ağız bir hazineyi, dudaklar da bu hazineyi gizleyen muhafızları hatırlatır. Ağız, küçüklüğü itibarı ile noktaya ve “mim” harfine benzetilir. Ayrıca kapalı ve gizli olmasıyla goncaya, şirinliği ile bal ve şeker, aşığa hayat bahsetmesi yönüyle de âb-ı hayâta ve kevser’e benzetilir. Yine dudaklar da yakuta ve mühre teşbih edilir.

La‘ l-i tū çü piste geşte handān
Men şâdem ez u velī ne-candān (b. 1607)

Key fâkat-i an buved ki ‘ ömrī
Bī-la‘ l-i lebet konend şabri (b. 540)

İn leb ki hayât-ı cāvidāneist
Hem şerbet derd-i cism u cānest (b. 1171)

Cüstem be-terāne çü her ez-kān
Ez-behr-i nişār-i muṭrib-i cān (b. 2602)

Gabgab

Çenenin altında bulunan bölgeye verilen bir isim olarak gabgab, edebiyatta renginin beyazlığı ile genellikle elmaya, bazen de turunca benzetilmiştir.

Mānend-i şâdef nümûde ğab ğab
Dürr-i tū ne-dīde cevr-i mitkab (b. 1620)

Boy

Sevgilinin fiziksel özellikleri ele alınırken kullanılan önemli bir nitelik de boy unsurudur. Sevgilinin boyu düz ve doğru olması yönüyle daha çok “elif” harfine, servi ağacına, Sidretü’l-müntehâ da olduğuna inanılan Tûba ağacına ve bazen de yine bir ağaç olan “şimşâd” ağacına benzetilir.

Ḳadd-i tū nihâl-i kām rānī
Leb-i çeşme-i âb zindegānī (b. 1611)

Bālā-yi tū hem-çü ser u āzād
Raḥmet be-kesī ki ū turā āzād (1615)

An mähveş firişte ḥūrā
Sīmīn-i beden-i benefşe būrā (b. 1951)

Belā vü miyān u ḳadd u ḳāmet
İnhāst ‘alāmet-i ḳıyāmet (b. 2090)

Bel

Klâsik şiirde sevgilinin beli inceliği ile söz konusu edilir. Divan edebiyatında bel daima kıl kadar ince ve dardır. Bu özellikleri ağız ile ortak olduğundan çok zaman birlikte kullanılırlar. (Pala, 1989: 78)

Leylī be-girifte dest-i ūrā
Ū geç şode hemçü merd-i ḥūrā (b. 1533)

Leylī be-girifte dest-i Mecnūn
Mecnūn şode ḥam çü çerḫ-i gerdūn (b. 1535)

Ten

Sevgilinin teni, beyazlığı ve parlaklığı yönüyle “sîm” yani gümüş olarak tasvir edilir.

Her mū-yi ki ez tenet ber-āmed
Bā her dū cihān berāber āmed (b. 277)

Ez ḥasret-i rūyet ey cihān-gīr
Cān sūḫt merā vü ten be-şod pīr (b. 536)

Şod ḥāşıl-ı kār-ı men çü ‘ışket
Ma‘ mūrī cān u ten zi-‘ışket (b. 586)

Ger ‘ışk-ı tū āteşest u sūzān
İn tābeş-i men zi-ten-i bered cān (b. 1014)

Söz

Sevgilinin sözleri şekerden ve baldan tatlı, mücevherden değerli olarak telakki edilir. Ağzın bir mücevher kutusu olarak tasavvuru halinde sevgilinin ağzından çıkan her söz inci kadar değerlidir.

Anîdem ki ruḥ-ı turâ be-dîdem
Elfâz-ı hoş-ı tû hem şonîdem (b. 2150)

Goftâr-ı tû cümle ger buved kıand
Ḥâmûş neşîn u dem furû bend (b. 2543)

Goftâr-ı tû merhem-i cerâḥat
Kû-yi tû maḳâm-ı istirâḫât (b. 500)

Ayağının toprağı

Sevgilinin ayağının toprağı, âşıkları için sürme, tûtiya veya ilaç hükmündedir. “*Sevgilinin ayağının, yolunun ve esiğinin toprağı âsık için bir kuhl ve tûtiyadır*” (Pala, 1989: 303).

Zîr-i kıademeş eger şevem ḥâk
În pirehen ez-çe mi-zenem çâk (b. 1053)

Naz

Naz, klâsik şiirde sevgilinin en önemli özelliklerinden birisidir. Sevgili, özellikle de boyu ve yürüyüşü söz konusu olduğunda “naz” mefhumuyla birlikte anılır. Naz kavramı daha derinlemesine düşünülecek olursa İlâhî tecellinin bir göstergesi olarak da algılanabilir. Allah’ın, sıfat ve isimleriyle sürekli olarak evrene tecellide bulunması, kendini gösterip çekmek suretiyle naz etmesi olarak düşünülmüştür. Âşığın sürekli olarak maşukundan niyazda bulunması karşısında maşuk naz ile karşılık verir.

Vaşlî ki buved be-nâz-i dūrî
Ân bih ki ez u konem şabûrî (b. 1042)

Vişlî ki merâ fesurde sâzed
Bihter ki dilem ber u ne-nâzed (b. 1044)

Âsûde be-nâz u ni' met-i h̄îş
Ġâfil zi-nefir-i merd dervîş (b. 1122)

Peyveste be-nâz u ni' met-i h̄îş
Dil nâ-şode hem zi-miḥnetî riş (b. 2074)

Nigar

Resim, resim gibi güzel sevgili. Parmaklara yakılan kınaya da nigâr tabir olunur. Bu nedenle bazen tevriyeli kullanılır. Divân şiirinde sevgili yerine mecâz-ı mürsel yoluyla ele alınır. Nakış ile birlikte tenasüplere konu olur. Nigâristan ile de anlam ilişkisi kurulur (Pala: 1989: 391).

Şūhî şanemî ne-kâr-ı mesti
' Āşık ne-nihâde ber-tû destî (b. 1630)

3.5.3. Âşık

Klâsik şiirin belki de başkahramanı diyebileceğimiz tipi olarak karşımıza çıkan kişi âşıktır. Aşkından dolayı maruz kaldığı derdi, ıstırabı, döktüğü kanlı gözyaşı, bahtsızlığı ve yaralanmışlığı ile aşk denilen oyunun yenik oyuncusudur. O, karşılık beklemeksizin yüreğinde taşıdığı aşkla vefâ olgusunu, sevgilinin her türlü cefâsına katlanmakla sabır ve tevekkülün timsalidir. Aslında sevgiliyi sevgili yapan da ondaki naşktan başka bir şey değildir. O, her türlü olumsuzluğuna rağmen yücelttiği aşkı ve sevgilisi sebebiyle aslında yücelen ve yükselen bir değer olarak karşımıza çıkar. Onun sevgiliyi bu denli yüceltmesi akıllara çoğu kez sevgilinin insanüstü bir varlık olduğunu getirir. Bu da klâsik şiirin beslendiği en önemli kaynaklardan olan tasavvufun açık etkisinden dolayıdır. Sevgili, sembolik bir değer olarak mutlak varlık olan Allah, yani gerçek ve tek sevgili olunca da âşık bu durumun doğal bir neticesi olarak Allah'a kavuşma, onda kendi cüz'i varlığını eritip yok etme ve nihayetinde de onunla birlikte ebedî olma yolunda ilerleyen sâlik şeklinde tasavvur edilir (Kuzu, 2010: 113).

Divan şiirinin aşk üçgeninde ikinci kişi âşıktır. Âşık, duygularında içtendir, gıdası üzüntüdür. Sevgiliye ait en küçük bir şey dahi onu kendinden geçirir. Canını hiç düşünmeden, çekinmeden sevgilisine verecek kadar cömerttir. Sözünde durur, sâdıktır. Sevgiliden ayrı kalmak âşık için ölümdür, sürekli hayatla ölüm arasında gidip gelir. Âşığın en büyük üzüntü kaynağı sevgilinin başkalarıyla ilgilenmesidir. İrade sevgilininidir, o ne isterse onu yapar. Âşığa düşen görev her şeye katlanmak ve aşkında ısrarlı olduğunu göstermektir (Pala, 1989: 50). Her ne olursa olsun âşığın amacı gönlüne taht kuran sevgiliye ulaşmaktır. Âşık sevgiliye ulaşmak için her şeyi yapmaya hazırdır. Ancak rakip âşığın huzurunu kaçırmaz. Âşık sürekli rakiple mücadele içindedir. Her olumsuzluktan onu sorumlu tutar. Sevgilinin rakiple birlikte olduğunu, rakibin sevgiliye kötülük edeceğini düşünür. Sevgilinin rakibe ilgi gösterip kendisine ilgisiz olmasından şikâyet eder. Sevgili âşığa hep eziyet eder. Âşık sevgilinin bu kadar çok eziyet etmesinin nedenini anlamakta zorlanır. Bu nedenle sevgilinin sürekli eziyet etmekle kendisinin ölümünü isteyip istemediğini düşünür.

Divan edebiyatında aşık hasret ve ızdırap çeken kişidir. Aşık daima ah çeker, feryat eder. Kanlı gözyaşları döker. Cismi ve canı yaralar içinde perişan olmuş, yüzü sararıp solmuş bir halde görülür. O, aşık olduğu güzelliğin maddi tarafıyla pek ilgilenmez. Aşık, sevgilisine çok düşkündür. Sevgilinin bir bakışı aşık için lütuftur. Canını sevgiliye feda edecek kadar cömerttir. Üstelik bunu sevgilinin yüzünü veya yanağını görmek için yapar.

Aşık, sevgilisinden çektiği bütün ızdıraba rağmen şikâyet etmez. Tahammül yolunu seçer. Aşık için, sefer eylemek bir zayıflıktır. Maşuğun iltifat ve keremi peşindedir. Fakat sevgilinin aşığa iltifat etmesi zayıf bir ihtimaldir.

Aşık, sevgilinin cevrine maruz kalır. Bu yüzden hasta düşer. Gönlü kırılır. Yine de sevgilisinden vazgeçmez. Kendisini pervane gibi sevgilinin ateşine yakar. Feryat eder, hasta gibi bağırıp çağırır. Fakat hiçbir şey âşığın, maşuğuna karşı olan iştihakına karşı koyamaz. Mesnevîde aşıkla ilgili birçok beyt ele alınmıştır. Bunların bazıları;

Şāhid ki ruḥeş hemîşe pūşîd
Der-āteş-i ġam fetād u cūşîd (B. 1746)

Ey ʿāşık-ı mübtelā-yı bî-zûr
Der-kû-yi cihān ber-şer u şûr (b. 1782)

ʿĀşık şode behr-i ū şütürbān
Maʿ şûka nişeste şād u ḥandān (b. 2169)

3.5.3.1. Aşığa benzetilen isim ve sıfatlar

Bülbül

Bülbül, ağlaması ve inlemesi ile aşığa benzetilir. Aşık olduğu güle güzel nağmeler eder. Ele alınan beyitlerde Mecnûn'un bülbüle benzetilmesi, sabahları ötmesi, ah çekip aplayıp inlemesi gibi yönlerden aşığa benzetilmiştir.

Leylî zi-ferah şikufte çün gül
Mecnûn şikeste geşte bülbül (b. 2197)

Ey ʿāşık-ı mest ser-be-ser cān
Hestî-i tû çü bülbül-i seher-ḥân (b. 2533)

Ey rûy-i tû çün gül ʿaraḫ rîz
Men pîş-i tû bülbül-i seher ḥîz (b. 414)

Çün bülbül-i mest eger tevānî
În girye vü nāle der-seher kon (b. 1838)

Gül-zâr

Gül, bülbüle sevgilinin yanaklarının vâsfini etmektedir. Bunu duyan gülzar ise tıpkı aşık gibi yakasını parçalayarak ağlamaktadır. Burada gülzar aşığa benzetilmektedir.

Çün ġonce-i gül be-rû-yi gülzâr
Nā-dîde belâ vü rahmet ez-ḥâr (b. 2220)

Şeydâ

Aşık, sevgilisine kavuşamadığı için perişan haldedir. Kimseden yardım göremediği için sevgilinin köyüne ulaşamadığı yönünden aşığa teşbih yapılır.

Şod rûy-i mübârek-i tû peydâ
Cân der heves-i tû geşt şeydâ (b.364)

Z'ân cür' a-i mey ki şod hüveydâ
Geştend heme sust u mest u şeydâ (b. 369)

Şeydâ şode âmedem be-küyet
Der-ğazret-i ' aşıkân-ı rüyet (b. 520)

Yârî zi-kesî ne-şod çü peydâ
Keştî-i tû ğarîb u mest u şeydâ (b. 1440)

Fakîr

Aşık, sevgilisinden çektiği bütün ıstıraba rağmen şikayet etmez. Tahammül yolunu seçer. Aşık dertli ve fakir olarak sevgilinin köyüne gidemediğinden yakınmaktadır. Maşuğun iltifat ve keremi peşindedir. Fakat sevgilinin aşığa iltifat etmesi zayıf bir ihtimaldir.

Men müflis u merd derdmendem
Der kû-yi ğam-i tû pâ-yi bendem (b 302)

Be-niger ki men ğarîb-i dil riş
Bâ ĩn heme za' f-ı kuvvet-i h'îş (b. 878)

Der-puş-ı şütür gırifte ârâm
Ĝâfil zi-ğam-ı ğarîb nâ-kâm (b. 1121)

Kul-Bende-Gulâm

Kul, bende ve gulam kelimeleri tamamıyla padişah kelimesinin zıddı olarak kullanılır. Kul her şeyiyle padişaha muhtaçtır. Padişahın şefkatine, merhametine ve

keremine ihtiyacı vardır. Padişaha yani sevgiliye çok muhtaç olmasına rağmen yine onun tarafından reddedilmesi aşığı yıkar. Bu halde bile aşık sevgiliye kul olur, sevgilinin sadakatinden ödün vermez.

Beyitlerde Allah'ın yüzünü görmek, ondan kendisini af etmesini, günahlarını bağışlaması için kendisine kul köle olmayı istiyor. Ayrıca kapısının toprağında köle olmayı istemektedir.

Tā rūy-i tū dīde zinde gerdem
Der hāk der-i tū bende gerdem (b. 416)

Yā Rabbi be-ḥaqq-ı ism-i muhtār
Gerdān-ı tū günāh-ı bende mağfūr (b. 2448)

Īn bende-i bī-nevā-yi ḥod-rā
Āzād kon ez 'azāb-ı kübrā (b. 221)

Merdī ki esīr-i dām-ı zen şod
Ger şāh būd ğulām-ı zen şod (b. 1921)

Garīb

Bir beyitte sevgilisine kavuşamayan bir garip olarak tasvir edilirken, diğer beyitte aşığa teşbih unsuru olarak kullanılmaktadır.

Maḫşūd-ı men ğarīb bī-yār
Derd-est u belā u renç-i bisyār (b. 1064)

Der pīş-i ğarīb ḥaste be-nişest
Be-girifte zimām-ı nāḳa ber-dest (b. 1315)

Mā her dū ez u çü ğāyibānīm
Sevdā-zede-i 'acāyibānīm (b. 1816)

Pervâne

Aşık, sevgilinin cevrine maruz kalır. Bu yüzden hasta düşer. Gönlü kırılır. Yine de sevgilisinden vazgeçmez. Kendisini pervane gibi sevgilinin ateşine yakar. Feryat

eder, hasta gibi bağıırıp çağırır. Fakat hiçbir şey aşğın, maşukuna karşı olan iştiyakına karşı koyamaz.

Pervâne çü hâl-i hod ' ayân kerd
Terk-i ser-i h'îş u cism u cān kerd (b. 1001)

Pervâne ki nūr-ı şem' -râ dīd
Āşufte şod u zi-cā-yi perrīd (b. 989)

Pervâne çü ĩn suhan koned gūş
Ez-gāyet şevk-i hod zened çūş (b. 1022)

Bīmâr (Hasta)

Gönlün hastalanması sevgilinin bakışlarından dolaydır. Sevgilinin bakışları zehirlidir. Derdine sevgiliden başka merhem olacak hiçbir şey yoktur. Sevgiliye kavuşamayan yorgun aşık ona ulaşmayanın zorluğu bildiği için yolların daima dikenli olmasından yakınmaktadır.

Ma' şūka be-' ayş u kām rānī
' Āşık be-dereş nişeste bīmār (b. 1191)

Derdem be-guzeşte hem zi-tīmār
Bīmār tū-em diger çe h'āhī (b. 1425)

Mecnūn hazīn hufte bīmār
Çün dīd vişāl u ūlfet-i yār (b. 1539)

Gerdīde zi-cān-ı haste bīzār
Şūrīde nişeste ber ser-hār (b. 1591)

Harâb

Aşık, sevgilinin yüzünü görememekten dolayı harap olmuştur.

Tā rüy-i hoş-ı tū der hicāb-est
Hâl-i men-i haste-dil harâb-est (b. 350)

Bî-rû-yi tû 'âlemi ħarâb-est
Vîn dîde-i mâ diger pür-âb-est (b. 864)

Mâ cümle ħarâb-ı ân şarâbîm
Der-âteş-i ğam diger kebâbîm (b. 725)

Derd-mend

Aşık, sevgilinin köyünün gamıyla dertlidir.

Men müflis u merd derdmendem
Der kû-yi ğam-i tû pâ-yi bendem (b. 302)

Dîvâne

Aşık, sevgilisi için deli, divane olmuştur.

Dîvâne çü şod zi-^ç ışk-ı Leylî
Ber-hiç diger ne-dâşt meylî (b. 915)

Cân u dil u dîn-i ħ^çîş der-bâht
Dîvâne şod u be-^ç ışk perdâht (b.942)

Dîvâne şodem zi-^ç ışk-ı pinhân
Dil refte zi-dest u ez-beden cân (b. 953)

Dîvâne konî merâ be-Leylî
Virâ ne-dehî be-men tû meylî (b. 972)

Aşufte

Sevgilinin cemalini gören aşık perişan olmaktadır.

Pervâne ki nûr-ı şem^ç -râ dîd
Aşufte şod u zi-câ-yi perrîd (b. 989)

'Ömrîst ki ber-hevâ-yi rüyet
Aşufte nişeste-em be-güyet (b. 993)

Āşufte zi-cān u dil çü Mecnūn
Vez dīde revān dū çeşme-i hūn (b. 1088)

Bî-çare

Aşık, sevgilinin çektirdikleri karşısında çaresizdir, elinden hiçbir şey gelmez.

Rāhem şode gum çü ber tū üftād
Bî-çāre şodem zi-āh u feryād (b. 1223)

Avâre

Aşık, avare halde, her tarafı dolaşmaktadır.

Bîdār koned dilem zi-mestî
Āvāre koned merā zi-hestî (b. 2422)

Bîdār çü şod dilem zi-mestî
Āvāre şodem zi-kū-yi hestî (b. 2470)

Āsūde ne-şod zi-ğuşşa cānem
Āvāre şodem zi-ḥān u mānem (b. 491)

Şah-Padişah

Aşık, şah ve padişaha benzetilmiştir.

Merdî ki esîr-i dām-ı zen şod
Ger şāh būd ḡulām-ı zen şod (b. 1921)

Ḥāhān-ı tū geşte pādişāhān
Reftend be-serā-yi dād ḥāhān (b. 1716)

Ḥod rāz u cūd-ı ḥod beri kon
Şāhî çü ne-şod ḳalenderî kon (b. 1784)

Aşık gönül ehlidir. Gönül, aşığın aşkına dair her türlü hadisenin cereyan ettiği ve şekillendiği yerdir. Bir hitap yeri olan gönül aynı zamanda zevk, şevk ve kederlerin

meydana geldiği merkezdir. Aşıktan veya aşktan söz edilen her beyitte gönülden bahsedilir. Bazen gönül, aşığın yerini alır. Aşık, gönlüyle sohbet eder. Onunla dertleşir. Gam ve kederle beslenen gönül, sevgilinin hayaliyle mutlu olur. Mest olup kendinden geçer. Sevgiliye karşı olan ümidini asla kaybetmez. Rakibe karşı sabrı yoktur. O, yakılmış, yıkılmış ve aşkın yağmasına maruz kalmıştır. Bu münasebetle perîşân, dertli, harâb, hasta ve şikeste bir halde görülür. Sevgili onu bu halde görmesine rağmen ona merhamet etmez, eziyet eder. Gönül sevdiğine kavuşmak için her şeyi yapar. Haya, ar ve namus gibi kavramlara aldırış etmez. Sevgilinin nazma dayanamaz ve kendisini ona kaptırır. Her zaman maşukunun köyünü ve eşliğini gözler. Bu, onun kıskanç bir yapıya sahip olmasındadır. Sevgilisi için daima gözyaşı döker ve bundan usanmaz.

3.5.4. Rakib

Divan şiirindeki aşk üçgeninin üçüncü kişisi rakiptir. Rakip, âşık için ağyar, sevgili için yardır. Onu aşığın gözüyle tanıdığımız için daima kötü, çirkin, zararlı ve acımasızdır. Sevgili ile aşığın birlikteliğini engeller. Aşık kendisiyle sevgili arasına giren rakipten şikayetçidir. Aşığa göre rakip sevgiliye kendisinden daha yakındır. Bu nedenle aşık üzüntü içindedir. Sevgiliyi rakip ya da ağyara karşı davranışları konusunda uyarmasına rağmen aşık sevgilinin beklediği biçimde davranmasını sağlayamaz. Rakip ya da ağyar sevgilinin diğer âşıkları olduğu için sevgili âşıktan çok onlarla ilgili görünür. Aşıkla rakip arasında sürekli bir mücadele vardır. Aşığa göre rakip onun sevgiliye kavuşmasını engelleyen, ona sevgili kadar eziyet eden kişidir. Rakiple uğraşmakta bazen çaresiz ve güçsüz kalan âşık sevgilinin ona kendisinden daha çok ilgi göstermesi karşısında öyle büyük bir üzüntü duyar ki bu üzüntüyü çekmektense ölmeyi tercih eder (Şentürk, 1995: 334). Rakib, aşığın en büyük düşmanıdır. Bu münasebetle ele alındığı beyitlerde menfi bir tip olarak karşımıza çıkar.

Sevgili daima aşığa cevır eder. Bu çevrini tesirli kılabilmek için aşığın baş düşmanı olan rakibi kullanır. Onu huzuruna kabul eder. Ona çeşitli imkânlar tanır. Bu hal aşığı çileden çıkarır. Çünkü sevgilinin, bütün kötü hal ve vasıfları üzerinde taşıyan

rakibe yüz vermesi aşığı endişelendirir. Aşık, rakibin sevgiliye zarar vermesinden korkar ve bundan dolayı sevgiliyi uyanır. Rakip, sevgilinin bulunduğu mahalde aşığın bulunmasına engel olur. Sevgilinin aşığa iltifat etmesini önlemek için çeşitli düzenler tertip eder. Aşığı sevgiliye şikayet eder, sevgiliye yakın olduğu halde sevgilinin hasretini çekiyormuş gibi görünür. Daha sonra nisbet edercesine aşığın karşısına geçerek güler. Rakip, sevgiliden sonra aşığın kafasını en çok meşgul eden kişidir. Sevgiliye yakın olması hasebiyle aşığa karşı üstün bir tavır takınır. Aşık ona büyük bir kin duyar ve ondan nefret eder. Rakibi sevgilinin kapısında görmektense ölümü tercih eder (Bkz. Pala, 1989: 21-22).

Ez-kū-yi tū tā şonīde-em bū
Mī-red zi-ğamem raqīb bed-ḥū (b. 2368)

Der bī-edebī suḥan çü goftem
Ūrā zi-raqīb-i ḥod nuhuftem (b. 2451)

Dū rāz-ı ber-mā raqīb u aḡyār
Mā her dū nişeste ber-ser-i ḥār (b. 1510)

Der-Ḥazret-i Ḥaḡ Hemīşe maḥrem
Mā-i vāy raqīb u ū cehennem (b. 1874)

3.5.4.1. Rakib İle İlgili Kullanılan İsimler

Düşman

Rakip, aşığın en büyük düşmanıdır, onun yüzünün gülmesini hiç istemez.

Şahrā zi-raqīb u şaḥne ḥālī
Mecnūn şode mest u lāubālī (b. 2198)

Der zīr-i taşarruf-ı hevesī
Pā māl-i raqīb u şad belāyī (b. 2516)

Rūyem ki ne-dīde çeşm-i deyyār
 Ḥāhī ki şevved naşīb-i aġyār (b. 1165)

Dāmān-i men u tū çü nigh pāk-est
 Ez-ṭu' ne-i düşmenān çe pāk-est (b. 1768)

Kötü

Rakip kötü niyetlidir. İçindeki kötülük yüzüne yansımıştır.

Ey her zeh der ey fitne endīş
 Fikrī 'acebī girifte-i pīş (b. 1780)

Endīşe me-kon zi-perde-i ġayb
 Kāyin fi'l-i be-rāst u ān diġer 'ayb (b. 1807)

Ey bī-hüner fesāne perdāz
 Mā-rā tū zi-ḡāl-i ḡod ḡaber kon (b. 1831)

An bī-ḡaberān ḡile pürdāz
 Kerdend heme kār-ı fitne āġāz (b. 1932)

3.6. TABİAT

Mutlak ve gerçek tek varlık olan Allah, bilinmek, tanınmak ve kendi güzelliğini göstermek için kâinatı yaratmıştır. Tabiat kavramı da yaratılan bu kâinatta bulunan bütün canlı cansız varlıkları, onların tabi oldukları fizik ve metafizik kanun ve kaideleri içerisine alan geniş bir kavramı ifade eder. Tasavvuf anlayışında kâinatın ve dolayısıyla tabiatın bu yaratılışının özünde aşk olduğu fikri hâkimdir. Dolayısıyla da kâmil insan, gerçek varlığın tecellisinin bir görüntüsü olan bu âleme hikmet nazarıyla bakabilen ve bu âlemin isleyişindeki mükemmeliyet ve intizamı hakkıyla değerlendirebilen ve mayası aşk olan bu âlemi aşkla müşahede ve keşfedebilen bir özelliği haiz kimsedir. Klâsik şiirimizde tabiat unsurları ele alınırken, bu unsurlardan en önemlisi olması hasebiyle insanlar merkeze koyularak diġer bütün eşya onların etrafında, yardımcı unsurlar olarak değerlendirilmiştir. Tabiat ve tabiat unsurları ile bunların tâbi oldukları İlâhi kaideler

mesnevîde yer alırken insana ait özellikler çeşitli teşbih ve mecaz birlikleri oluştururlar. Bunda insanın, yaratılışındaki hususiyeti dolayısıyla tabiata ait birçok özelliği bünyesinde taşımasından ileri gelen bir durumdur.

3.6.1. Kozmik Âlem

Felek

Felek kavramı, klâsik şiirde oldukça fazla kullanılan ve birden çok anlamı olan bir ifadedir. Gökbilimsel anlamda gök, sema ve gökteki tabakalanmayı ifade eden bu kavram, ayrıca kader, baht ve talih gibi anlamlarıyla da kullanılmaktadır. Özellikle baht ve kader anlamında kullanılmasının arka planında İslam dininde hoş karşılanmayan ve hatta küfür noktasına kadar ulaşabilecek bir olgu olan “kaderden ve bahttan” şikâyet durumu söz konusudur. İnsanlar doğrudan şikâyet edemedikleri bu olgulardan ve hatta bazen de bu bütün yaratılış ve varlığı kendi iradesi altında bulduran Allah’tan ima yoluyla bahsetmek için felek kavramına başvurmuşlardır. Mesnevîde felek ile ilgili tabirleri birçok beyitte rastlamak mümkündür.

Elhamdu li-rabbi fiṭrat-ı pāk
Ḥallāk-ı zemīn u çerḥ u eflāk (b. 1)

Ez şevk-ı tū āh u eşk-i çeşmem
İn sū-yi felek şod ān be-māhī (b. 457)

Zān rūz ki der-gamet esīrem
Balā-yi felek revedd nefīrem (b. 557)

Ey ḥūr-i perī ruḥ melek ḥū
Dermān-ı dil ez men felek çū (b. 1559)

Güneş

Birçok inanç ve düşünce sisteminde yaşamın kaynağı olduğuna inanılan ve bu yönüyle özel bir önem arz eden bir yapıya sahiptir. Klasik şiirimizde güneş, özellikle hayat kaynağı olması ve etrafına saçtığı ışık ve aydınlık yönleriyle sevgiliye veya

sevgilinin yüzüne teşbih edilmiştir. Güneş ile ilgili olarak; âfitâb, mihr, hurşîd gibi kavramları kullanan Geylânî'nin şiirlerinde güneşin, hem kozmik anlamda dünyayı aydınlatan, gündüz vaktinin ayırt edici unsuru olarak kullanıldığını, hem de aydınlık kavramı yönüyle sevgiliye benzetildiğini, onunla mukayese edildiği karşımıza çıkmaktadır.

Rû-yi tû çü mâh u mihr pür-nûr
Der-evc-i zemâne geşte meşhûr (b. 1597)

Dil-i pāk u ruḥeş hemîşe hem pāk
Çün rû-yi çerâğ-ı çerḥ-i eflāk (b. 2068)

Leylî şode şād u ḥod feraḥnāk
Ruşen ruḥ-ı ü çü mihr-i eflāk (b. 2193)

Ḥurşîd-i ruḥat çü geşt meşhûr
Ser-tâ-ser-i âlem-est pür-nûr (b. 436)

Yıldızlar

Divân şiirinde sitâre, ahter, kevkeb, necm gibi eşanlamlılarıyla karşımıza çıkan yıldız, çok zaman parlak şekliyle ele alınır. Uykusuz kişilerin yıldız sayması, güneş gelince kayboluşları, güneşe nispetle küçücük oluşları, burçları oluşturmaları, insan üzerine etkileri, her kişinin gökte bir yıldızı oluşu, Arştan haber çalmaya gelen Şeytanların yıldızlar ile taşlanması, kıyamet koptuğu zaman yıldızların yere döküleceği (bkz. Kur'ân-ı Kerîm, Mürselât/8, Tekvîr/2) vs. hep yıldızlar ile birlikte anılan telakkilerdir. Yıldız kümeleri, gezegenlerin yıldız olarak ele alınışı vs. de beyitlerde sık sık geçer. Şâirler yıldızlar ile gözyaşı, göz, çiğ tanesi, çiçek, çakıl vs. arasında benzetmeler kurabilirler. Özellikle çokluk, yuvarlaklık, parlaklık vs. ilişkiler üzerine kurulan bu benzetmelerden en çok kullanılanı yıldızın olmasıdır. Aşık güneş yüzlü sevgilisi için yıldızlar kadar gözyaşı dökmektedir. Nasıl güneş görünür görünmez yıldızlar kaybolursa aşık da sevgilisini görünce ağlamaya son verir (Bkz. Pala, 1989:

524). Mesnevîde nücûm, encüm, şehâb gibi kelimelerle karşımıza çıkmakta, bazen Allah'a gönderme yapılırken bazen de sevgiliye gönderme yapılmaktadır.

Şems u kamer u nücûm u eflāk
Peyrâhin-i hod ez ū zenend çak (b. 50)

Ez pertev-i zāt-i encüm efrüz
‘ Âlem heme baħr-i nūr sâti‘ (b. 110)

În dîde-i men ki çün şehâb-est
Ez şevķ-ı ruħ-ı tû ğarķ-ı âb-est (b. 439)

Nücûm ilminde Zühre yıldızının yeri üçüncü göktedir. Halk arasında Kervankıran veya Çobanyıldızı olarak bilinen Zühre'nin kimyada karşılığı kalaydır. Edebiyatımızdaki diğer adı Nâhid olan bu yıldız aşk ve musikî ilâhi makamındadır. Dostları Utarid ve Zuhâl, düşmanları Güneş, Ay ve Mirrîh'tir. Yeşil renk bu yıldıza mensuptur (Onay, 2007: 510). Bir inanışa göre Zühre, Hârut ve Mârut isimli iki meleği aldatarak onları günaha sokan ve sonunda göğe çıkıp orada donarak yıldız olan bir kadındır. Güneş ve Ay'dan sonra en parlak yıldız olan Zühre, edebiyatımızda eğlence meclisleri dolayısıyla anılmaktadır (Bkz. Pala, 1989: 538).

Bâ-Zühre çü sâ' atî nişestend
Bâl u per-i ħ'îş-râ şikestend (b. 1900)

Şem' -i ruħ Zühre çün ber-efrûht
Bâl u per u cân her dū-râ sūht (b. 1902)

Nüşîde zi-cür' a Zühre ķâtil
Ser-geşte şodend be-câh-ı bâbil (b. 1903)

Ay (Mâh)

Ay, nücûm ilmine göre birinci kat gökte bulunmaktadır. Eski inanışlara göre, Ay'ın bulunduğu gök yeşil zeberced rengindedir. Pazartesi günü yaratılmış, dostu

güneştir. Soğuk ve yaş tabiata sahiptir. Güneşten sonra kâinata ve insanlara en çok tesiri bulunan yıldızdır. Firengistân iklimine hâkimdir ve simya ilmine göre gümüşün oluşumunda rolü bulunmaktadır (Çelebioğlu, 1998: 679). Bu yüzden ay (kamer), beyitlerde güneşle ve gümüşle tenâsüp oluşturmaktadır. Gökyüzünü bir meclis gibi tahayyül eden şair, Ay'ı gümüş bir yatağa, şafağı şaraba, süreyyâ yıldızını da gül destesine benzetmiştir: Bir inanışa göre Allah, kâinatı yarattığı zaman yıldızları belli burçlara yerleştirmiştir. Sonra feleklerin dönmesini emredince bu yıldızlar ait oldukları burçlardan çıkmışlar ve bir daha hepsi birden aynı anda aynı burçlarda bulunmamışlardır. Bunlardan Ay boğa burcunda, Utarid başak burcunda, Zühre balık burcunda, Güneş koç burcunda, Mirrîh oğlak burcunda, Müşterî yengeç burcunda ve Zuhâl terazi burcunda bulunmaktadır. Buna göre bu yıldızların adı geçen burçlarda bulunmasına *şeref*denilmektedir (Çavuşoğlu, 2001: 252).

Aslında bütün kâinatı olduğu gibi Ay'ı yaratan da ona parlaklığını veren de onu şekilden şekle sokan da Allah Teâlâ'dır. Bütün bunlar Allah Teâlâ'nın kudretinin, azametinin, yüceliğinin bir göstergesidir. Allah Teâlâ yaratışında hiçbir sebebe ihtiyaç duymaz. Bir şeyin var olmasını dilemesi onun olması için yeterlidir. Güneş ve ay gökyüzünde birer kandildir ancak yağa ve fitile ihtiyaçları yoktur.

Parlaklığı sebebiyle sevgilinin yüzü aya benzetilmektedir. Sevgiliyi tasvir etmede en fazla kullanılan benzetme unsurlarından biridir. Gecenin karanlığını dağıtarak etrafını aydınlatan nuruyla ay sevgiliyi ve onun parlayan yüzünü simgeler. Hakikatte ışığını güneşten alan ay, sevgiliyi simgelediği zaman tam tersi bir özellik kazanarak güneşe ışığını veren bir kaynak halini alır. Mesnevîde genellikle sevgili için teşbih unsuru olarak kullanılmıştır.

Tâ key zi-firâk-ı rüyet ey mâh
Çün bülbül-i mest ber-keşem âh (b. 588)

Ez-ferî-i ğarâm u 'ışket ey mâh
Be-niger ki çe mîkonem seher-gâh (b. 663)

Ān meh çü fūrū nişest der-cāh
Der-mātem-i ū girifte şod māh (b. 775)

Ez-sūz-i ciger çü mīze dih āh
Zān āh şodī siyeh ruḥ-ı māh (b. 1085)

Leylī be-misl-i çü pertev-i māh
Mecnūn u hezār nāle vū āh (b. 1131)

Gölge (sāye)

Gölge veya geleneksel şiirimizdeki yaygın kullanımıyla “sāye” veya “zıll” ifadeleri, genellikle bir büyüğün himayesi altında olma, onun lütuf ve ihsanlarından istifade etme anlamında kullanılır.

Rūşen zi-tū geşt rüy-ı hūrşīd
Peydā ne-şod ez tū sāye çün bīd (b. 365)

Çün kū-yi hem tū şod penāhem
Men şöhret-i ḥod zi-kes ne-ḥāhem (b. 644)

Ez-fi' l-i bedi çü sāye ma' şūm
Ān Ḥaḫḫa be-mihr-i dāye maḥtūm (b. 2214)

Işık, Aydınlık

Klâsik şiirde ışık ve aydınlık kavramları söz konusu olduğunda akla ilk gelen sevgili ve onun yüzüdür. Mesnevîde, ışık kaynağı olması yönüyle sevgilinin yüzünü bazen güneşle bazen de ayla mukayese eder, bazen de bizzat benzetme veya istiare yoluyla bu unsurlar arasında bir ilgi kurar. Sevgili bir güneş ve ay olmanın yanı sıra bazen de karşımıza gündüz vaktinin aydınlığının sebebi olan bir mum olarak çıkar.

Rūz-ı tū eger nemī dehed nūr
Envār-ı tū-em diger çe ḥāhī (b. 1431)

Leylî be-misl-i çü pertev-i mâh
Mecnûn u hezâr nâle vü âh (b. 1131)

Efrûhte-i raḥat çü şem'î
Men ğaraḳa be-âb-ı baḥr-i dem'î (b. 1908)

Tâbîde çü ḥûr-ı çerâğ gerdûn
Encem şode reh-nümâ-yi Mecnûn (b. 2194)

Karanlık

Karanlık kavramı gerek fiziksel gerekse metafiziksel olarak insanlarda üzüntü, korku, heyecan ve umutsuzluk gibi olumsuz duyguları harekete geçiren, bir yönüyle ölümü ve yokluğu temsil eden bir olgudur. Klâsik şiirimizde, özellikle tasavvuf bağlamında ele alınacak şiirlerde karanlığın kesret, yani gerçek olmayan ve mutlak gerçek varlığa giden yolda insanın önüne çıkan engelleri temsil ettiğini müşahede edebiliriz. Çoğu kez sevgilinin saçları ile temsil edilen karanlıktan kurtuluş, sevgilinin ay gibi olan yüzüne yani vahdete yönelmektir. Dünyanın karanlık olması, sevgiliden ayrıldığı için hayatının karardığı, Allah'ın yüce kudretiyle karanlık olan her şeyin aydınlandığı ve sevgiliden ayrılığı gibi çeşitli yönlerden ele alınmıştır.

Ser-geşte-i 'ışık-ı ü şodem nîz
Kerdem zi-cihân-ı tîre perhîz (b. 675)

Tâ key zi-firâket ey dil-i efrûz
În tîre şebem nemî şeved rûz (b. 837)

Ey şems-i hidâyet-i ilâhî
Rûşen zi-ruḥ-ı tû şod siyâhî (861)

Ten ez-ğam u ğuşşa geşte bârîk
Rûzeş çü şeb-i firâk-ı târîk (b. 919)

Mecnûn u tenî çü mû-yi bârîk
Rûzeş çü şebî nümûde târîk (b. 1251)

3.7. ZAMAN VE ZAMAN İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

3.7.1. Bahar

Bahar, dört mevsim içerisinde en güzel olan mevsimdir. Çünkü bu mevsimde ölmüş, karla kaplanmış ve yapraklarını dökmüş olan tüm bitkiler canlanır ve çiçek açar. Bu nedenle bahar, eğlence ve canlanma zamanıdır. Bahara yüklenen anlamlar, bahar mevsiminin getirdiği canlılık, coşku, neşe ve hareket bu mevsime edebiyat dünyasında özel bir yer verilmesinde etkili olan sebeplerdendir.(Batislam, 2003:155) Baharla beraber çemen, gül, bülbül, lâle, bağ ve bahçe gibi kelimeler anılır. Güneşin parlaması, pınarların akması, kelebeklerin uçuşması, kuşların ötmesi, güzel kokuların yayılması ve sabah yelinin esmesi gibi tasvirler kullanılır. Baharda bulutlar dopdoludur. İnci-mercan yağdırırlar. Bahar ile hazan daima bir zıtlık için yan yana getirilir (Pala, 1989: 68). Mesnevîde de bahar mevsiminin güzelliklerinden, çiçeklerin açması, güzel kokuların yayılması hem gerçek hem de mecazi şekilde birçok beyitte zikredilmektedir.

Ez şevk-ı tū ebr-i nev-bahārān
Peyveste zi-dīde eşk bārān (b. 288)

İn lâle vü sebze der-bahārān
Key sīr şevved zāb-ı barān (b. 824)

Der-faşl-ı zūhūr-ı nev-bahārān
Cān-ı tāze kinān perde-dārān (b. 2592)

Der faşl-ı bahār u vaqt-i nev-rūz
Āşufte şevem çü bülbül-i zār (b. 257)

3.7.2. Gece (Şeb)

Gece ve akşam, gündüzün ve aydınlığın sona erip havanın karardığı ve sabah gün ağarınca kadar devam eden vakittir. Gece ve akşam, gündüzün ve aydınlığın zıddı olmalarıyla beraber işlenirler. Güneş, “gün” ve “ışık” gibi zıt kelimelerle birlikte aktarılır. Geceleyin ortaya çıkan ay ve yıldızlar konu edilen imgelerdendir. Gece, siyah

olmasıyla sevgilinin saçı için benzetilendir. Geceler âşıkların inlediği zamanlardır. Gece vakti, karanlık olduğu için aydınlatıcı mum ile birlikte kullanılır.

Gündüz vakti, canlılar için gezinme ve ihtiyaçları karşılama zamanı iken; gece, uyuma ve istirahat etme zamanıdır. Şair eserinde gecenin uzun olduğundan, çile çekmeden gecedan kurtulamayacağı, geceleri gözüne uyku girmediği gibi yönlerden eserinde ele almaktadır.

Ey hufte beyā ki ŧeb dirāz-est
Der-hā-yi haram hemīŧe vāz-est (b. 1153)

Yā rab be-ŧafā-yi ŧeb-i hurūŧān
Setr-i tū be-kār-ı men be-pūŧān (b. 1247)

Ver ney zi-kocā buved ki bī-sūz
ŧebhā-yi firāk-ı men ŧeved rūz (b. 1333)

Kāhī zi-vücūd-ı h̄iŧ bī-zār
ŧebhā heme ŧeb niŧeste bīdār (b. 1448)

3.7.3. Gün-Gündüz (Rūz)

Hem *gün*, hem de *gündüz* anlamındadır. “Güneşin doğuşundan itibaren akşamleyin gün batımına kadar geçen zaman” anlamına gelir. Özellikle gece ile kıyaslanır. Gündüz aydınlığı ve güneşi temsil eder ve karanlığın zıddıdır. Gündüz renk olarak beyazdır. Şiirlerde genellikle bu anlamlar bağlamında güzel ve iyi şeyler için karanlığın ve kötü şeylerin zıddı için benzetilen olarak kullanılır.

Der-kū-yi belā-yi miħnet endūz
Kġyin tīre ŧebem der u ne-ŧod rūz (b. 2585)

Der-ħāzret-i ŧem^c-i h̄iŧten sūz
Kez pertev-i ū ŧebī ŧeved rūz (b. 1000)

Reftî-i tû be-ḥâb-ı ğaflet endûz
İn tîre şeb-i tû key şevved rûz (b. 1149)

3.7.4. Nevrûz

Kelime “*yeni-gün*” anlamına gelir. Eski takvime göre ilkbaharın birinci ayının birinci ile altıncı gününe verilen isimdir. İran takviminde yılın başlangıcına denk gelen bayramın adı olup Ferverdîn ayının ilk günü (21 Mart) kutlanmaya başlanır (Yıldırım, 2008: 547). Yazılı olarak ilk kez ikinci yüzyılda Pers kaynaklarında adı geçen Nevrûz, İran ve Bahaî takvimlerine göre yılın ilk gününü temsil eder. Bazı topluluklar bu bayramı 21 Mart’ta kutlarken, diğerleri kuzey yarım kürede ilkbaharın başlamasını temsilen, 22 veya 23 Mart’ta kutlarlar. Nevrûz, Farslar, Kürtler, Azeriler, Anadolu Türkleri, Afganlar, Arnavutlar, Gürcüler, Türkmenler, Tacikler, Özbekler, Kırgızlar, Karakalpaklar, Kazaklar tarafından kutlanan geleneksel yeni yıl ya da doğanın uyanışı ve bahar bayramıdır. Burhân-ı Kâtî’ a göre nevrûz ikidir. Bunlar Âmme ve Hâssa’dır (Onay, 2007:354).

Firdevsî, Nevrûz bayramının İran takviminin ilk ayı Ferverdîn’inin başında kutlandığını söylerken; Nîzâmî-i Gencevî, *İskendernâme* ve Alî Şîr Nevâî *Sedd-i İskender* adlı eserlerinde M.Ö. 550’de nevrusun halk bayramı olarak kutlandığını yazarlar. M.Ö. ilk binli yıllara dayanan en eski ve büyük bayramlardan biridir. Bazı kaynaklarda bu günün bayram olarak kutlanışının Cemşîd tarafından başlatıldığı aktarılır. Nevrûz, Zerdüş öncesi çağlarda Hint-İran ortak dönemlerine ait Aryanlar çağından kalan bir bayramdır.

Edebiyatta nevrûz, baharla ilgili özellikler içinde verilir ve bir bayram olarak kabul edilir. Baharın simgesi olarak *çemen*, *menekşe* gibi çiçeklerle birlikte anılır (Bkz. Pala: 1989: 389-390). Mesnevîde bir beyitte bahar mevsimi ile birlikte anılmaktadır.

Der faşl-ı bahâr u vaḫt-i nev-rûz
Âşufte şevem çü bülbül-i zâr (b. 257)

3.7.5. Ömür (Ömr)

Ömür; “hayat”, “yaşama” ve “yaşayış” demektir. Daha çok, bir canlının doğumundan ölümüne kadar olan hâli ve yaşama süresidir. Kul, ezelde takdir edilen ömrü, dünyada da □ülşen□ de güzellik getirecek biçimde çalışarak geçirmelidir (Akay, 2005: 372). Edebiyatta daha çok geçici oluşu ve değerli oluşu üzerinde durulur. Kısa oluşuyla kısa ömürlü çiçeklere ve geçici konaklama mekânlarına benzetilir. Değerli oluşuyla cevherlere benzetilir. Genellikle ömrün çok kısa olduğu, zamanın durmadığı ve eldeki sermayenin ömür olduğu üzerinde çok durur. İslam’a göre iki dünya ve iki hayat vardır. Bunlardan birincisi dünya hayatı, diğeri ise □ülşe hayatıdır. Dünya hayatının özelliği, fani ve geçici olmasıdır. Ahiret ve cennet hayatının özelliği ise ebedî olmasıdır. Cennete ulaşan mü’min ebedî bir ömür elde eder. Bu nedenle cennet aynı zamanda ebedî ömür demektir. Ebedî ömrün elde edilmesi için gidilen yola marifet gözüyle bakmalı ve öyle girmelidir (Aslanoğlu, 2014: 355). Mesnevîde de kısa oluşu, çok hızlı bir şekilde geçmesi gibi yönlerden ele alınmıştır.

Hûn bār-ı belā vü yār-ı Mecnûn
Ber-^ç ömr-i dū rûze geşte meftûn (b. 2279)

Hân tâ beķā-yı kes ne-ķandî
Ber-^ç ömr-i dū rûze dil ne-bendî (b. 2284)

‘Ömrî be-guzeşt u ber der-i ū
Åşufte nişeste der-niyâzi (b. 2341)

‘Ömret be-guzeşt u reft ber-bād
Hergiz ne-şodî zi-mihnet-i āzād (b. 2486)

3.7.6. Seher (Seher, Sehergâh)

Seher, Arapça bir kelime olup “gece uykusuz kalmak”, “uyumamak” demektir. Seher vakti, “tan yerinin ağarmasından önceki vakittir”. Edebiyatta daha çok, *kuşların ötmeye başladığı, nesim rüzgârının estiği, aydınlık ve beyazlığın yayılmaya başladığı ve*

duaların kabul edildiği zaman gibi farklı anlamlarda ele alınır. Seher vakti ılık esen rüzgâr, çiçeklerin açılmasını sağlar. Bu sebeple çiçekler ve özellikle güller için çok önemli bir vakittir.

Seher vakti günün aydınlanmaya başladığı ilk vakittir. Bu nedenle eskiden beri uzun yollara giden kervanların yola çıkma zamanıdır. Çünkü yolcular ve kervanlar için sabahın ve seherin serin havası en iyi havadır ve sefer için en uygun zamandır. Mesnevîde daha çok bülbülün seher vakti ah çekmesi, aşğın durumunu anlattığı bir beyitte seher vaktine kadar inlediğini gibi yönlerden ele alınmıştır. Örnek verecek olursak;

Ez-neş 'et-i sâz-ı ũ seher-gâh
Dîvâne şodem zi-dem zi-dil âh (b. 2598)

Tâ vaqt-i seher güzeşte der-râh
Leylî ne-şod ez-guzeşten-i agâh (b. 1146)

Ger yek nazarī koned mecâlem
Key vaqt-i seher-i diger be-nâlem (b. 1055)

Ez-ferî-i ğarâm u 'ışket ey mâh
Be-niger ki çe mîkonem seher-gâh (b. 663)

3.7.7. Zaman (Eyyâm, Vakt, Dehr)

Zaman; insanüstü, büyük bir gücü temsil eder ve genellikle olumsuz olaylardan zaman sorumlu tutulan varlıktır. Divân şiirinde zaman düşüncesi bir olaylar zinciri olarak çok zaman başlı başına bir kuvvettir. Rûzgâr, dünyanın içinde bulunulan devridir. Hekimlere göre, Atlas feleğinin hareketinin sayısına “zaman” denir. Ancak zamanın asıl ve ilk anlamı olan “*vakit*” için kullanıldığı da olur (Bkz. Pala, 1989: 414). “zaman”, “dünya” ve “felek” gibi kavramlar, en sık kullanılan kavramlardır. Çoğunda ortak anlam, zamanın “insafsız”, “zalim”, “aldatıcı” ve “tuzak kurucu” olduğu şeklindedir. Mesnevîde de zaman, devr, eyyam, vakt kelimeleriyle birçok beyitte bazen gerçek anlamında bazen de mecazi anlamda kullanıldığına şahit olmaktadır.

Ḥāhem ki zi-‘ ışk-ı ū zemānī
Dīger ne-dehī merā emānī (b. 971)

Yūsuf çü ğarīb u derd-mend şod
Vez cevr-i zemāne müstemend şod (b. 1944)

Eyyām-ı güzeşte āmedeş yād
Şad buse be-rū-yi duhtereş dād (b. 2227)

Eyyām-ı cevānī şomā hem
Ḥayf est ki reved be-miḥnet u ğam (b. 1733)

Ey dehr-i kemān-keş dige-gūn
Tīrī ‘acebī zedī be-Mecnūn (b. 957)

3.8. DÖRT UNSUR

Arapça ismiyle anâsır-ı □ülşe denilir. Dört unsur, Farsça çâr unsur da denilen “toprak-hava-su-ateş” öğeleridir. Varlık âlemi bu dört ana öğeden ibarettir. Edebiyatta “uyum sanatı” yoluyla çokça kullanılmıştır. Bu dört öğe, insanların karakter ve mizaçlarına hâkim olarak kabul edilirdi. Sevgiliye ait güzellik öğelerinden âşığın gözyaşlarına kadar birçok bakımdan kullanım alanı bulan toprak, hava, su ve ateş öğeleri, bir arada düşünülüğünde “dünya” ve “kâinat”tan kinayedir. Pala, 1989: 35) Tasavvuf ehline göre madde âlemi ateş, su, toprak ve havadan meydana gelmiştir. Bu dört unsur ise göklerin dönmesinden ortaya çıkmıştır. (Artun, 2010: 169). İslam felsefesinin, antik Yunan düşüncesinden aldığı dört unsur nazariyesi, sûfîlerin birçok izah ve yorumlarına temel teşkil etmektedir (Ceylan, 2000: 172).

Her bār-ı girān ki bûde der dil
Ez-bād u zi-âb u âteş u gil (b. 552)

3.8.1. Su (Âb)

Su, tabiattaki dört temel unsurdan en önemlisidir. Çünkü dünyadaki tüm canlı varlıkların vazgeçilmez hayat kaynağıdır. Saf su, renksiz, kokusuz ve tatsızdır. Bitkiler, kendileri için gerekli mineralleri su ile alırlar. Edebiyatta genellikle akarsu olarak düşünülür ve revân kelimesiyle ifade edilir. (İsen, 2009: 326). Su, dünya üzerindeki en mucizevi maddedir. Pek çok inanışta su, insanın ilk yaratılma maddesi olarak geçer. Su temizleyici ve arındırıcı özelliğe sahiptir. Bu anlamda temizliği simgeler. Tabiattaki tüm bitkilerin yeşermesine sebep olduğu için bereket ve rahmet olarak isimlendirilir. Edebiyatta sevgilinin dudağı olarak anıldığı ve sudan kinaye yapılarak “*hayat suyu*” olarak adlandırıldığı da olur. Farklı şekillerde ve durumlarda çeşitli isimlerle anılır. Deniz, nehir, göl, pınar, hayat suyu, çeşme, yağmur, sel, şebnem ve katre gibi isimlerle birlikte kullanılır.

Tasavvuf terminolojisinde anlamı, marifettir. Su; feyiz, tefekkür, zahirî ve bâtinî hisler anlamında da kullanılmıştır (Seccadî, 15). Farsçada “revân”, yani akan su kelimesiyle ifade edilir. Sürekli feraha, ezeli irtibata ve alakaya olan bilince, akıcı su denilmiştir. Yine akan su, kalbin ferahlığını temsil eder. Mesnevîde de su ile ilgili beytlere rastlamak mümkündür. İnsanların toprak ve sudan yaratılması, suyun en temiz madde oluşu, herkes su ile can bulması gibi yönlerden ele alınmaktadır.

Der zâhir eger çe âb u hâkî
Bğtın heme baħr-i nūr-ı pākî (b. 277)

Gencîst ħaķīķat-ı tū ey cān
Der ħāne-i āb u ħāk pinhān (b. 291)

Mîrem be-hevā-yi āb u ħāket
K’ez nūr-ı ħudāst rūy-i pāket (b. 297)

Pāk ez-denes āmed āb u ħāket
Ez pertev nūr-ı zāt-ı pāket (b. 366)

Gum-geşte zi-âb-ı zindegānī
Cān der-ṭaleb-i serāb tā key (b. 607)

Bulut (Ebr)

Bulut, rahmet olarak isimlendirilen yağmurun gelmesine vesile olduğu için bereket ve baharın kaynağıdır. Bu nedenle bulut dahi *rahmet, bereket, hayat, ihsan* ve *lütuf* olarak değerlendirilir. Bahar mevsiminde yağdırdığı yağmurlarla tabiatın yeniden canlanmasına yol açan da buluttur. Çünkü suyun olmadığı yerde hayat olmaz ve yağmur sayesinde her yer güzelleşir. Yine yağmur baharın tüm güzelliklerini çıkardığı ve beraberinde sayısız nimetler getirdiği için aynı zamanda cömertliği ve lütfu temsil eder. Divân şiirinde bulut, sevgilinin veya övülen kişinin cömertliğini, lütfunu ve şefkatini gösterir. Âşığın gamı ve yaşlarla dolu olan gözü, buluta benzer. Yağmur taneleri, birer inci olunca bulut “dür-feşân”, “dür-nisâr” ve “gevher-feşân” olur (Pala, 1989: 145).

Ez şevk-ı tū ebr-i nev-bahārān
Peyveste zi-dīde eşk bārān (b. 288)

Ter geşte dū dīde hem zābī
K’āmed be-der-i ū zi-ebr tābī (b. 1456)

Īn ḥarc-ı kebūd-ı zer-i nişān-rā
Vīn ebr-i sefīd-i dur-fişān-rā (b. 96)

Ma’ dūm koned be-ḳudret-i ḥiṣ
Terhi diğeri der-avered pīṣ (b. 97)

Deniz

Tasavvuf edebiyatında çokça kullanılan bir kelimedir. *Sonsuz deniz, ezel denizi, hayat denizi, aşk denizi, nur denizi, vahdet denizi* ve *vahşet denizi* gibi kalıplarla kullanılır. Denizlerin sonu görünmediği için kâinat âlemi de çoğunlukla denize benzetilir. Deniz, genel olarak varlık denizine işaret eder. Aynı şekilde “Hakk’ın sonsuz sıfatlarının ve zâtının makamı” anlamında da kullanılır ki tüm varlıklar onun sonsuz

denizinin dalgalarıdır (Seccadi, 59). Ârif kişi, gavvas (*dalgıç*) gibi denize dalarak denizin içindeki inciye ve sedefi çıkarma gücünde olan kimsedir. Âşık, denizin içinde tevhid incisini, yakutunu bulmaya çalışan kimsedir. Dünyada meydana gelen olaylar da bu denizin dalgalarıdır. Sıkıntılı haller, bu denizin fırtınalarıdır. (Bkz. Artun, 2010: 175) Mesnevîde de çokça kullanılan bu tabir bazen peygamberimize gönderme yapılmakta, Bazen de hem sevgiliye hem de aşığa teşbih unsuru olarak kullanılmıştır. Bazı beyitlerde de mübalağa yapılarak zikredilmiştir.

Ey gūher-i pāk-i baħr-i ma‘nī
‘Ālem zi-tū rūšen-est ya‘nī (b. 286)

Efrūhte-i raħat çü şem‘ī
Men ğaraķa be-āb-ı baħr-i dem‘ī (b. 1908)

Deryā ne-tevān kesī çü pūşīd
Āteş ne-tevān be-penbe pūşīd (b. 1989)

Der-baħr-i miħnet-i tū ğaraķam
Hicret ne-konem zi-vaşl-ı feraķam (b. 2140)

Ez-baħr-i zamīr-i men çü ser zed
Ābī zi-dū dīde ber-ciger zed (b. 2464)

Gözyaşı (Eşk)

Divân edebiyatında âşık, daima gözyaşının çokluğu ile övülür. Akarsa seller, birikirse denizler oluşur. Gözyaşının rengi daima kırmızıdır. Bu hâle sebep ise sevgilinin al yanakları ve dudaklarıdır. Sevgilinin güzellik bahçesi âşığın gözyaşlarıyla gelişir ve güzelleşir. Âşığın gözyaşı bazen su, âb, âb-ı revân ve sebîl olur, bazen; yağmur, bârân, sel, seylâb, deniz, Nîl, Dicle ve Ceyhun gibi nehir olur. Kan, gül ve şarap ise yine gözyaşının rengi için kullanılır.

Tasavvufta mecaz olarak kan, madde olup gözyaşı şeklinde gözden akıp gider. Hakiki aşk uğruna dökülen gözyaşları, âşığı maddeden temizler. Gözyaşı, âşıktan sevgiliye giden bir aracı ve *elçi* gibidir. Âşık, gözyaşı ile sevdiğine ulaşır ve ondan bir

cevap alır. Âşık ne kadar çok ağlarsa o kadar değer kazanır. Çünkü sevgili bunu ister (Bkz. Pala, 1989: 157). Mesnevîde de gözyaşı kana, sele, yağmura benzetilmiştir. Bazı beyitlerde de aşığın sevgilisine ulaşamadığı için sürekli gözyaşı döktüğü ve gözlerinin kan çanağına döndüğünden bahsediliyor. Bir beyitte de mübalağa yapılarak çölü gözyaşı ile doldurduğu zikredilmektedir.

Ey merhem-i dâğ-ı dil fikârân
Ez şevk-ı tû eşk-i men cü bārân (b. 266)

În geşte ber-âteşem çü büryân
V'an ğarğa ber-âb-ı çeşm-i giryân (b. 342)

În dîde-i men ki çün şehâb-est
Ez şevk-ı ruĥ-ı tû ğarĥ-ı âb-est (b. 439)

Yūsuf be-nişeste dîde giryân
Mâ-râ dil u sîne geşte biryân (b. 1956)

Mecnûn belâ-keş perîşân
Bâ-girye vü eşk-i güherî şân (b. 2302)

Hayat suyu, Âb-ı Hayat (Âb-ı Hayvan)

Aynü'l-hayât, nehrü'l-hayât, âb-ı câvidânî, âb-ı zindeġi, hayat çeşmesi, bengi su ve dirilik suyu gibi çeşitli isimlerle anılır. Karanlık ülkesinde bulunduğu ve onu içenlere ya da onda yıkananlara ölümsüzlük kazandırdığına inanılan efsanevi sudur. Aslında bütün dünya mitolojilerinde mevcut bir kavramdır. Genellikle Hızır ve İskender'e atfedilir. Bu nedenle "âb-ı Hızır" ve "âb-ı İskender" gibi isimlerle de anılır. Hızır'ın, karanlıklarda onu bulduğu, içtiği ve ebedileştiği söylenir. Efsaneye göre İskender, ordusuyla birlikte bir memlekete uğramış. Orada kendisine ileride bir deniz olduğu, o deniz geçilince 3 ay süren karanlık ülkesinin başladığı ve bu ülkede "âbı-hayât" olduğu söylenmiş. İskender, veziri Hızır'ı da yanına alarak denizi geçmiş ve karanlık ülkesine varmış. Bu arada İlyas da yanlarındaymış. *Kur'an-ı Kerim*'de İskender (*Zülkarneyn*), Hızır ve İlyas dolayısıyla bu sudan bahsedilir. Edebiyatta

sevgilinin dudakları ve sözleri, “âb-ı hayat” olarak değerlendirilir. Dudağın çevresindeki ayva tüyleri ise karanlıklar ülkesine benzetilir. Bu sözler, tıpkı mutasavvıflardaki gibi ister mecazi, ister hakiki aşkıta olsun; saf, nâzik ve latiftir. Âşık bu sözlerle dirilir. Tasavvuf edebiyatında ise Allah’ın “Hayy” ismini simgeler. Bu ismi kendi özelliği haline getiren kişi, hayat suyunu içmiş olur. Müridin Allah’a duyduğu aşkın kaynağı olan çeşmedir. Bu nedenle Hızır, “insan-ı kâmil” olarak nitelenir ve Hızır’ın sözleri de hayat olarak düşünülür. Hayat suyunun karanlıklar ülkesinde olduğu ve İskender’in onu bulmak istediği ve bunun için çok zahmet çektiği söylenir. Bu nedenle hayat suyu çoğunlukla İskender ile birlikte anılır (Bkz. Pala, 1989: 15).

Çün teşne-i murd-i der beyâbân
Bî-fâyide □ülşen âb-ı hayvân (b. 406)

Ez âb-ı hayât eger hakimî
Ter kerde beyâvered kilimî (b. 408)

Goftem ki zi-âb-ı zindegânî
Yek zerre meger be-men çeşânî (b. 570)

Gum-geşte zi-âb-ı zindegânî
Cân der-ţaleb-i serâb tâ key (b. 607)

Ber-âb-ı hayât u zindegânî
Meyleş ne-şevved eger be-dânî (b. 985)

Sel (Seyl)

Sel, yıkıcı ve tahrip edici bir tabiat olayıdır. Yağmur sularının aşırı birikmesi sonucu oluşan ve önüne çıkan her şeyi beraberinde götüren felaket sembolüdür. Edebiyatta daha çok “âşığın gözyaşları” için kullanılır. Genellikle olumsuz şeyler için kullanılırlar. Bu açıdan her yıkıcı olan şey, manen veya mecazen bir sel sayılır. Mesnevîde genellikle mübalağa yapılarak gözyaşından akan yaşların sel olduğundan bahsedilmektedir.

Ez-eşk-i du çeşm der-feşānem
Seylī be-reved be-cū-yi Leylī (b. 1070)

Giryān şode hem dū çeşm-i Leylī
Vez girye-i ū be-refte seyilī (b. 1313)

Tā dūr şodem zi-kū-yi Leylī
Ez-dīde-i men be-refte seyilī (b. 2147)

Yağmur (Bārān)

Tüm bitkilerin yeşermesini ve meyve vermesini mümkün kıldığı için de bereket ve cömertliğin kaynağı olarak bilinir. Bu anlamları içerisinde barındırdığı için bahar, *bağ*, *çemen* ve *gül* gibi imgelerle beraber anılır. Yağmur tanelerinin yerde iken parlamaları, onların inciye benzetilmesini sağlar. Bahar aylarındaki yağmurlar, hafif şekilde yağdığı için en çok övülen ve bahsi geçen yağmurlardır. Yağan yağmur taneleri âşığın, sevgilisi için döktüğü gözyaşlarına benzetilen olarak kullanılır. Yağmurların sel olması, gözyaşlarının fazla akmasını ifade eder. Mesnevîde bela ve kötülüğü yağmur taneleri gibi zikretmektedir.

Ey merhem-i dāğ-ı dil fikārān
Ez şevk-ı tū eşk-i men cū bārān (b. 266)

Mātem zedegān-ı dil fikārān
Giryend zi-ğam-ı tū hemçü bārān (b. 338)

Bārān belā berū çü bārīd
Çüz dāne-i şabr mī ne-kārīd (b. 765)

Bārīde zi-ebr-i kahr-i işān
Bārān-ı gāzab be-rān-ı perīşān (b. 1948)

3.8.2. Toprak (Hâk)

Toprak, “anasır-ı □ülşe”dan, yani tabiattaki dört ana unsurdan biridir. Ancak dört ana unsur arasında en düşük derecede olan unsur topraktır. Edebiyatta pek çok açıdan söz konusu edilir. Özellikle uyum sanatı yoluyla topraktan bazen sevgilinin övgüsü için yararlanır. Toprağın içinde mücevherler, hazineler ve kıymetli şeyler bulunur. Toprağın bahsedilen özelliklerinden biri de katılığı ve siyahlığıdır. Ölen canlılar, toprağa gömüldüğü veya karıştığı için toprak kelimesi, hayat kavramının zıddı olarak ele alınır. Hayat, çoğunlukla “*nur*” sıfatı ile ifade edilirken hayatın bittiği yer olan toprak nurun zıddı olan “*karanlık*” ve “*kara*” sıfatıyla ifade edilir. Edebiyatta ve şarkılarda da bu açıdan “*Kara toprak*” şeklinde aktarılır (Bkz. Pala, 1989: 202). Mesnevîde bazı beyitlerde Hz. Adem’in toprak tan yaratıldığı, bazı beyitlerde ölüme gönderme yapıldığı, bazı beyitlerde de sevgilinin yolunun toprağı olacağından bahsedilmiştir.

Āverde bīrūn be-ḥikmet-i pāk
Eflāk zi-dūdu ādem ez ḥāk (b. 17)

Z’ān rūz ki □ülşen dāde-em dil
Cān sū-yı tū reft u pā-yi der gil (b. 311)

Zīr-i ḳademeş eger şevem ḥāk
Īn pirehen ez-çe mī-zenem çāk (b. 1053)

Tā ser ne-nihem be-zīr-i pāyed
Ez ḥāk-i reh-i tū ber-negīrem (b. 321)

Avāre şod ez zemīn ecsām
Fāriğ zi-belā-yi dāne vü dām (b. 374)

3.8.3. Hava, Gök

Gökyüzü (Āsuman, Semâ, Semâvât)

Gökyüzü, dünyanın üzerinde olması hasebiyle yüceliği, üstünlüğü ve gücü temsil eder. Mavi, beyaz ve saf olması nedeniyle temizliği ve berraklığı simgeler. Gökkuşağı,

farklı renkleri barındırması açısından renkli oluşuyla anılır. Âlemi kaplayıcı olması ve sınırının olmaması nedeniyle genişlik ve sonsuzluğu ifade eder. Edebiyatta tüm bu anlamlar, maddi özellikleriyle ayrı ayrı değerlendirme konusu olduğu gibi hepsinin birleşimiyle ortaya çıkan ve büyük gücü temsil eden “felek” anlamında da çokça kullanılmaktadır (Pala, 1989: 47). Gökyüzü; meydan, levha, safha, zemin, atlas, bîşe, deniz, çardak ve eyvan kelimeleriyle anılır. Gökyüzü, yüksekliği sebebiyle Kaf, dağ ve tepeye (kule) benzetilir. Aynı zamanda Hakk’ın tecellisinin görüldüğü çelik bir aynadır (İsen, 209:325). Mesnevîde de asumân, semâ ve semâvât kelimeleriyle kullanılmıştır.

Taḳdîr-i ḳazâ-yi âsmâni
Ber hem zede şod çünânki dâni (b. 1098)

Fettâh-ı ḥazâyini’s-semâvât
Ez ḥaḳḳı be-tû münezzel-est âyât (b. 270)

Goft ey meh-i burç-i âsumâni
Sermâye-i ‘îş u kâm râni (b. 1550)

Bâ Pertev ḥüsn-i ‘âlem efrûz
Ḥurşid zemîn u âsumâni (b. 1635)

Ey nev-gül-i bâğ-ı mihrîbâni
Rû-yi tû çerâğ-ı âsumâni (b. 435)

Rüzgâr (Bâd)

Fars edebiyatında rüzgâr daha çok mitolojik özellikleriyle anılır. Rüzgâr anlamındaki “bâd”, aynı zamanda rüzgâr tanrısıdır. Esmek anlamındaki “râya” da “vâyû” sözcüğünden türeyen “bâd”, Sanskritçe ve *Avesta*’da “vat”, Pehlevice “vata”, adakları kabul eden ilk tanrı olarak bilinen “îzed-i bâd”, *rüzgâr tanrısına* özgü isimlerdendir (Yıldırım, 2008: 132).

Rüzgâr hafif şekilde esince edebiyatta güzel zamanlardan olan bahar ve sabah vakti için kullanılır. “Bâd-ı seher”, “bâd-ı saba” gibi. Ancak rüzgâr, aşırı ve kuvvetli

eserse bu artık fırtınaya dönüşür ve zarar verici olur. Bu nedenle de olumsuz ve yıkıcı durumlar için kullanılır. Rüzgâr, ayrıca koku taşınması ve esmesi ile bilinir. Edebiyatta özellikle koku taşınması ve bu nedenle de sevgilinin saçları ile olan münasebetiyle ele alınır. Bazen sevgiliden âşığa koku, âşıktan sevgiliye özleyiş getirip götürür (Bkz. Pala, 1989: 414-1415).

Rüzgâr, çoğu zaman *yıkıcı* özelliğiyle anılır. Çünkü rüzgâr şiddetli estiğinde önüne çıkan şeyleri yerinden alıp dağıttığı için kötüdür. Dünyadaki olumsuz olaylar da insanın hayatını altüst edip düzenini bozar. Bu yönüyle dünyada insanın başına gelen olumsuz olaylar ve feleğin yaptığı kötü şeyler için rüzgâr kelimesi kullanılır.

Hân tâ ne-şevî be-^ç ömr-i ħod şād
În ^ç ömr-i tû âb u zindekî bād (b. 1026)

Ĥġkister-i ū reved çü ber-bād
Feryād ez-îñ vişâl u feryād (b. 1037)

Vîñ ten ki ne-dîde bād u gerdi
Ĥ^çâhî ki şeved esîr-i derdi (b. 1173)

Ez-hem nefesân-ı ħod be-kon yād
Ber her ze medih nefsi-i tû ber-bād (b. 2500)

Nesim (Nesîm)

Divân şiirinde nesîm, sevgilinin kokusunu taşımaktadır. Sevgilinin mahallesine gider, gelir ve onun saçları ile sıkı alâkası vardır. Bu bakımdan bir haberci kabul edilir ve âşık, nesîm ile sevgilisinden haber alır. Genellikle hoş bir rüzgâr oluşuyla zikredilir. *Zülüfler, bahar, çemen ve sabâ* ile benzer özelliklerde olduğu için *sabâ* ile birlikte dile getirilir. Tasavvufta “İlahî cemalî tecelli”, “rahmanî nefes” ve “ardı ardına gelen rahmet” anlamlarına gelmektedir. Nesîm çemenin en temel unsurlarındandır. Çemen ise gül ile güzelleşir. Ancak *gülün çemende yeşermesi için* bazı şeylere ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaçlardan bir tanesi de nesîmdir (Bkz. Seccadi, 358; Pala, 1989: 389). Mesnevîde

nesîm rüzgarının güzel kokular saçmasından, sevgilinin köyünde esen nesim rüzgarının ölüleri bile dirilttiği yönünden zikredilmektedir.

Ez kû-yi tû çün resed nesîmî
Yuhÿi'l-‘ izâmi her remîmî (b. 620)

Ez-kû-yi tû çün resed nesîmî
‘ Âlem heme zû mu‘ aţtar âyed (b. 852)

Sabâ (Sabâ Rüzgarı)

Sabâ rüzgârı, “sabah vakti doğu tarafından esen hafif ve güzel rüzgâr”dır. Başka bir tanıma göre “gün ile gece beraber olduğunda gündoğumu tarafından esen yel”e derler. Ama şairlerin dilinde “sevgilinin semtinden esen rüzgâr”a derler (Onay, 2007: 397). Şairler bu rüzgârı âşıkla mâşuk arasında haberleşme aracı sayarlar. Daha çok *sevgilinin kokusunu getirmesi* ve *bu şekilde postacılık yapması, sevgilinin saçlarını dağıtması* gibi güzel tasvirlerle anılmaktadır. Hafifçe esen sabâ rüzgârı, gülün ve bülbülün en çok sevdiği rüzgârdır. Bahçe, çiçekler ve kuşların bulunduğu güzel tasvirlerde sabâ, olmazsa olmaz unsurlardandır. Bu nedenle *bağ, gülşen, gülzâr, çemen, gül ve bülbül* gibi unsurlarla beraber dile getirilir (Tolasa, 2001: 451). Sabâ rüzgârı, goncanın, nergisin gözünün açılması ve lâlenin kırmızılığı gibi şeylerde rol oynar. Bahar mevsiminin kışa mukabil, ümidi ve güzelliği temsil etmesi gibi sabâ rüzgârı da samyeli ve hazan rüzgârına karşı iyi havayı simgeler. Samyeli yakıcı ve sıcak olmasıyla gül ve bahçe için kötüdür. Bu nedenle olumsuzluğu ve kötü durumları ifade eder. Sabâ rüzgârı bu iki zıt özellikle bazen samyeli ile birlikte anılır ve zıt durumlar için kullanılır (Bkz. Pala, 1989: 417).

Mesnevîde bir beyitte geçmekte olup sevgilinin kokusunu aşğa götürmesi istenmektedir.

Ey bād-ı şabâ eger seher-gâh
Ârî-i tû be-men zi-bû-yi Leylî (b. 1069)

3.8.4. Ateş (Âteş)

Ateş tabiattaki dört unsur içinde, etkin olan iki unsurdan biri olup, diğer üç unsuru da aydınlatan ve ısıtan unsurdur. Dört unsurdan tartılamaz olanıdır ve sembolik olarak ruhu temsil eder. Kimi zaman ışık sembolüyle özdeş tutulur. Ateşlenme, havadaki oksijenin yanabilecek nitelikte bir maddeyle birleşmesinin sonucudur. Bu tepki ısı üretir. İşlem çok süratli olmuşsa, alevleri görürüz. Avesta'da âtar, âtars ve âtarsh, Pehlevicede âtür, âtâr, âtaxs, âtâsh, yeni Farsçada âzer (âder), bazı değişik lehçelerde *âdiş*, *âtîş* ve *teş* şekillerinde kullanılan ateş sözünün kökeni Sanskritçede “alev” anlamını veren “Agni” adındaki ateş tanrısının sıfatı olan “*âdri*”dir (Yıldırım, 2008: 91).

Edebiyatta ateş, âşığın sevgiliye olan hasreti ve içinde yaşadığı ayrılık, ateş olarak tavsif edilir. Ateş, âşığın içinde bulunduğu aşkın ızdırabıdır. Ayrıca sevgilisine duyduğu özlem, hicran ve hasret de ateş şeklinde kendini gösterir ve daima âşığı yakar. Ateş, gözde tutuşur ve gönülde alevlenir. Âşık, gönlündeki ateşi söndürebilmek için daima gözünden su akıtır. Ama o ateş asla sönmez. Ateş bazen mum ile birlikte kullanılır ve şairin aşk ateşiyle içinin yanması hâli, için için yanan muma benzetilir. Sevgilinin yanağı ve dudağı, renk açısından bir ateştir. Yakıcı özelliği buradan gelir (Tolasa, 2001: 447).

Mesnevîde de yakıcılığından, ayrılık ateşinin daha çok yaktığı yönünde zikredilmektedir.

‘ Işık-ı tû çü âteş-est sūzân
Goftem ki be-sūz men ‘ abîrem (b. 331)

Der yâb ki murdem ez harâret
Megzâr merâ der-în haqâret (b. 477)

Çün âteş-i guşsa der-ciger şod
Her lahza harâretim digeş şod (b. 569)

Der-âteş-i firķat-i tū ey cān
 Īn sine-i mā kebāb tā key (b. 593)

Ya‘ ķūb u hemīşe zār u giryān
 Der-âteş-i ğuşşa geşte biryān (b. 776)

3.9. HAYVANLAR

Klasik edebiyatta öne çıkmış farklı yaratılış özellikleri veya efsanevî ve mitolojik hikâyeleriyle ele alınan hayvanlardan bir kısmından incelediğimiz mesnevîde de geleneksel hususiyetleri çerçevesinde bahsedilmiştir. Mesnevîde geçen hayvanlar şunlardır: Aslan, ceylan, deve, kaplan, kurt, tilki, kuş, bülbül, karga, kartal, papağan, tavus, balık, karınca, kelebek ve yılan söz konusu edilmişlerdir.

Aslan

Aslan, kedigiller ailesinden iri cüsseli, güçlü pençeleri ve adaleleri olan memeli bir hayvandır. Güçlü sesi ve kükremesi ile ünlüdür. Burçlardan birinin ismi “aslan burcu”dur. Pençesinin öldürücü özelliğinden dolayı öldürücü bir hastalık olan kansere, *aslan pençesi* anlamına gelen “şîrpençe” denilmektedir. Cesaretinden dolayı Hz. Ali’ye “Allah’ın Aslanı” (*Esedullah*) sıfatı verilmiştir (Bkz. Pala, 1989: 39).

Edebiyatta çoğunlukla güç, egemenlik ve cesaretin temsili olarak ele alınır. Aslan memduh için kullanılır. Avını yakalaması ve parçalaması ile ceylanla birlikte kullanılır. En büyük silahı ve özelliği olan pençesiyle anılır.

Mesnevîde de güç, cesaretlerinden dolayı söz edilmişlerdir.

Yek şâyife keşte hem-çü řirān
 Vīn şâyife-i diger delirān (b. 1106)

Ṭıflī be-nişeste nezd-i řirān
 Gerdīde zi-kār-ı cümle řayrān (b. 1935)

Āhū becce-i neħūde k’āhū
 řirān be-nişeste kerd āhū (b. 1936)

Murgān-i pisereş çü sāye bestend
Şīrān heme kerd ū nişestend (b. 2324)

Ceylan (Âhû)

“Âhû” veya “gazel” isimleriyle de bilinir. Vahşi, avlanması güç ve oldukça ürkek, nazik, zarif ve güzel gözleri olan güzel kokulu bir hayvandır. Bu özellikleriyle Fars edebiyatında pek çok teşbih için kullanılır. Özellikle gözlerinin siyah ve büyük oluşu nedeniyle sevgilinin gözlerini hatırlatır. Ayrıca *kulak, gûş, altâr, micmer, amber, hokka* gibi benzetmeleri de vardır. İstiare yoluyla sevgilinin gözüne ve sevgiliye isim olmuştur. Yine ürkekliği ve kokusu nedeniyle şiiirlerde sevgili için benzetme aracı olarak kullanılır. Âhû, mâşuka benzetilince avcı, âşığa benzetilir (Aslanoğlu, 2014: 432). Mesnevîde ceylan ile ilgili geçen beyitlerden bazıları şunlardır:

Âhû beçe hem cüdâ şod ez-şīr
Vez nāle-i zār-ı ū be-şod pīr (b. 1093)

Ez-fi‘ l-i muhālifān-ı bed-ḥû
Şahrâ şode ḥuşk u murde âhû (b. 1109)

Ḳāni‘ zi-cihān be-berk kâhû
Ki yār-i tû gurk u kâh âhû (b. 1457)

Rû‘ide zi-eşk-i ū ‘alefhâ
Âhû be-cigān keşide şafhâ (b. 2323)

Âhû be-lebeş nihāde putān
Kāy teşne be-nüş ez-în çü mestān (b. 2327)

Deve, Naka, Şütür

Eskiden, uzun seyahatlerde yük taşınması için kullanılan bir binek hayvanıdır. Susuzluğa ve açlığa çok dayanıklı bir hayvan olan deve, çölde rahatlıkla yürüyebilme yeteneğine sahiptir. Bu nedenle sefer için olmazsa olmaz bir hayvandır.

Develerin en çok bahsedilen özelliği, seferlerde binek hayvanı olarak kullanılmalarıdır. Yolcular için uzun çöl yolculuğunu tamamlamak, büyük bir öneme sahiptir. Bu yolculuğu tamamlamak ise deveyi iyi kontrol etmeye bağlıdır. Mesnevîde de genellikle çölde yük taşımacılığı olarak ele alınmakla birlikte bazı beyitlerde teşhis sanatı yapılarak deve ile konuşulmaktadır. Örnek verecek olursak;

Şeb tire şod u şafağ fūrū māned
 Āheste ʿ Arab-ı şütür hemi rāned (b. 1116)

Bend u resen-i şütür burīdend
 Vez kâfile-eş be-der keşīdend (b. 1142)

Yā anki dileş zi-men ne-şād est
 Kāyin uştur-i men zi-reh fūtād est (b. 1231)

Leylī be-ḥod īn fesāne mī-ḥāned
 Ber-nāḡa-i ḥod nişeste mī-rāned (b. 1249)

Īn goft u şütur be-sū-yi ū rāned
 Yek Fātiḡa-i be-ḥod fūrū ḥāned (b. 1260)

Ey nāḡa ber u ki mā ferīdīm
 Cān dāde murād-ı ḥod ḡarīdīm (b. 2170)

Kaplan (Peleng)

Kaplan, etçil bir memeli hayvan türü olup dünya üzerinde bulunan en büyük ve en ağır kedi türüdür. Edebiyatta daha çok tehlikeli, sinsi ve öldürücü olmasıyla tehlikeli şeyler için benzetilen olur. Tehlikesi ve gücüyle anılınca avladığı hayvan olan ceylanla birlikte dile getirilir. Kaplanın parçalayıcı, sinsi ve *tehlikeli bir hayvan* olması nedeniyle onu nefis için kullanır. Çünkü *nefis*, insana yaklaşırken kendisini iyi gösterip insanı kandırmaya çalışır. Ama aslında çok tehlikelidir. Böyle tehlikeli ve sinsi olduğu için kaplana benzer. Kaplan kendisini sürüye benzeterek masum görünür ve avı olan insana yaklaşır. Böyle masum görünen ve insana yaklaşan nefis sürüsünden ve

çobanından uzak durmak gerekir. Çünkü aslında o görünüşün altında tehlikeli bir kaplan gizlidir.

Mesnevîde bazı beyitlerde yırtıcı bir hayvan olarak anılırken bazen de nefse teşbih yapılmaktadır.

Şūrīde zi-ķahr çün pelengī
Her yek be-bağal nihāde sengi (b. 1105)

Kāhī tū nişeste bā-pelengān
Ki kerde hikāyet ez-nühengān (b. 1458)

Mecnūn şikeste mest u maħmūr
Nā-geşte demī peleng ez u dūr (b. 2326)

Kurt (Gork)

İnsanlar tarım ve sürü hayvancılığını geliştirmeden evvel kurt, dünyanın en yaygın yırtıcı hayvanıydı. Çünkü eski zamanlarda insanların yerleşim yerlerinde yabani hayvanlara karşı korunma pek güçlü değildi. İnsanlara ve özellikle hayvanlara saldıran kurtlar, çok vahşi ve zarar vericiydiler. Bu nedenle insanların hafızasında tehlikeli bir hayvan olarak kalmıştır. Sinsice ve vahşice çobanların sürüsünden hayvan çalmakla ve saldırganlıklarıyla hikâyelerde yer etmişlerdir. Bu nedenle hem dinî kaynaklarda hem de edebiyatta kötü ve zararlı şeyler için benzetme aracıdır. Ayrıca Fars edebiyatında Hz. Yusuf'un kardeşlerinin yalanlarında Yusuf'u parçalayan kurttan bahsedilir. Kurdun en önemli özelliklerinden biri, sinsi ve aldatıcı olmasıdır. Aniden avına saldırmasıyla bilinir. Bu yönüyle pek çok *sinsi*, *aldatıcı* ve *tehlikeli şey* kurda benzetilir. Kurt, avını öldüren bir hayvandır ve bu öldürücü özelliğiyle tehlikeli ve ölümcül şeyler için benzetilendir. Canlıları öldüren en tehlikeli şey ise ölümün ve ecelin kendisidir. Bu açıdan *kurt* ve *ecel* arasında bir benzerlik vardır.

Kurt, acımasız bir hayvandır. Onun için avlayacağı kuzunun büyük veya küçük olması önemli değildir. Avının masum ve zayıf olması kurdun vicdanını etkilemez. Bu

özelliğinden dolayı kurt, *dünya* ve *felek* için benzetilen olarak kullanılır (Aslanoğlu, 2014: 427).

Mesnevîde aldatıcı ve tehlikeli olmalarından dolayı kurda teşbih yapılmıştır.

Ḳāni' zi-cihān be-berk kāhū
Ki yār-i tū gurk u kāh āhū (b. 1457)

Revīş çü gül ü lebeş çü mercān
Üftāde be-dām u dest ger kān (b. 1927)

Ger kān zi-deh-i ḥalkā ber ser-rāh
Ālūde be-ğam nişeste rübāh (b. 2328)

Tilki (Rübāh)

Büyük kulakları ve uzun kuyrukları vardır. Burnu ve kulakları sivri ve büyük; kuyruğu uzun, zekâ ve hilesiyle ünlü etçil bir hayvandır. Kolay kolay hayatını tehlikeye atmaz. Postu kıymetlidir. Çoğunun postu kızıl renklidir. Açık bulduğu kümeslere girerek kümes hayvanlarını boğarak yer. Kurnazlığı masallara konu olmuştur. Tilki, edebiyatta rakibe benzetilmektedir. Devamlı avlanmasıyla, hızlı olmasıyla, derisinin güzelliğiyle, zekâsı, kurnazlığı ve hilekâr olmasıyla bahsedilir.

Mesnevîde bir beyitte benzetme olarak ele alınmıştır.

Ger kān zi-deh-i ḥalkā ber ser-rāh
Ālūde be-ğam nişeste rübāh (b. 2328)

Kuş (Murg, Perende)

Kuş, uçan her türlü kanatlı hayvan için kullanılan genel bir tabirdir. Edebiyatta pek çok yerde kuş, gönül için benzetme aracı olarak kullanılır. Çünkü kalp de ruh gibi beden kafesinde tutulmaktadır. Şiirlerde veya toplumsal hayatta iyi ve kötü insanları belirtmek için çeşitli hayvanlar benzetme amacıyla kullanılır. Bunlardan bir kısmı da kuşlardır. Kuşlar âleminde de iyi ve kötü algılanan kuşlar vardır. Mesela kirliliği, kötülüğü, kötü şeyleri ve kötü insanları anlatmak için akbaba, karga gibi leş yiyen,

çirkin kuşlar örnek verilir. Temizliği, yakınlığı, iyiliği, iyi şeyleri ve iyi insanları anlatmak için ise *hümâ, anka, papağan, bülbül ve muhabbet kuşu* gibi renkli, konuşan ve evcil kuşlar örnek verilir. Tasavvuf edebiyatında kuş, mutlak olarak “ruh” anlamında kullanılır. Bununla birlikte tasavvuf edebiyatında *hüdhüd, anka ve simurg* gibi bazı kuşlara da özel anlamlar yüklenmiştir. Bunların her biri, bir sıfatın veya halin sembolü olarak kullanılmışlardır (Seccadî, 2007: 327).

Kalp, gönül ve ruh için edebiyatta en çok kullanılan kuştur. Çünkü kuş ve kafes arasındaki ilişki, beden ile gönül; ruh ile kalp arasındaki ilişkiye benzer. Kafesler, kuşlar için özgürlüğün önündeki en büyük olduğu gibi gönül ve ruh için de beden en büyük engeldir. Kalp ve gönül, sıkılıp üzüldüğü zaman kafesteki kuş gibi telakki edilir ve o kafesten çıkmak isterler. Bu türden benzetmeler divanda oldukça çoktur. Hemen hemen tümünde kafeste hapsedilen gönül ve ruhun, kurtulmaya olan arzusu işlenir. Mesnevîde de çeşitli teşbih unsurları olarak kullanılmıştır.

Ey nām-ı tū Zū’l-celāl ve’l-ikrām
Murg-ı dil-i men rehā kon ez-dām (b. 214)

Çün murğ-ı tū sū-yi men ne-perrīd
V’İN cerh bekām-ı men ne-gerdīd (b. 421)

Murğ-ı dil-i men ki dāşt ārām
Üftād-ı bepā-yi hīş der-dām (b. 443)

Murğ-ı tū remīde refte ez-dām
Der-kū-yi belā gırifte ārām (b. 1451)

Dīvāne ‘ Alī şodīm u zeyn-i beyābān
Çün murğ zi-āşiyān remīdīm (b. 2186)

Bülbül (Andelîb, Hezâr, Morg-ı Seher)

Arapçası “andelîb”dir. Bülbül, eskiden beri etkileyici ve ahenkli sesiyle Şark edebiyatında ve özellikle Fars edebiyatında büyük bir makama sahiptir. Âşık, güzel sesli, hoş nağmeli, şirin nefesli, ateş nefesli, ateş dilli, nevacı, dertsiz, tali’siz, sevilen,

inleyen gibi sıfatları vardır. Divan edebiyatının temel öğelerindedir. O, “kuşların âşığı”dır (Onay, 2007: 101). Ötüşüyle ağlayıp inleyen, durmadan sevgilisinin güzelliklerini anlatan ve ona aşk sözleri arz eden bir âşığın timsalidir. Bazen âşığın kendisine, bazen canına, bazen de gönlüne benzetilir. Bülbül, güle âşık kabul edilir. Nasıl ki bülbül, gülsüz olamazsa; âşık da mâşuksuz olmaz. Gülün dikenleri nasıl bülbülün ciğerini delerse, sevgilinin eziyetleri de âşığın bağırını deler. Bülbül mevzubahis olunca âşığın karşısındaki sevgili de gül tasavvuru içindedir (Pala, 1989: 90-91). Fars şiirinde bülbül ve diğer güzel sesli kuşların sesleri devamlı “Zend” okuyan Zerdüştilerin zemzemelerine benzetilmiştir (Mâzenderânî, s. 158).

Bülbülün sevdiği mevsim, gülün zamanı olan bahardır. Bülbül inlemesi ve ötüşü, âşığın güzel sözleri ve şiirleridir. *Seher vakti, bülbülün ötüş vaktidir.* Bülbül seher vaktinde gülü karşısına alarak öter. Bülbülün seher vaktinde ötmesi, tasavvuf edebiyatında zikir ehlinin gece vakti zikretmesine benzetilir.

Bülbülün en büyük özelliklerinden biri de ötmesi, şarkı söylemesi, gazel okuması ve dans etmesidir. Çünkü âşık, sevgilisi için şiir okur, şarkı söyler ve aşkından dolayı sevinçle dans eder. Bilindiği gibi bülbülün sevgilisi de çemendeki güldür. Bülbül, gülün nazlarını sever, bu hareketlerinden dolayı mutlu olur ve çemende gazel okuyarak dans edercesine kanatlarını çırpır. Mesnevîde de seher vakti ötmesi, ah çekmesinden dolayı aşığa benzetilmesi, gülle beraber anılması gibi çoğu teşbih yönüyle ele alınmıştır.

Der faşl-ı bahār u vaqt-i nev-rūz
Āşufte şevem çü bülbül-i zār (b. 257)

Ey rüy-i tū çün gül ‘araḳ rīz
Men pīş-i tū bülbül-i seher hīz (b. 414)

Nālend u çü bülbül-i seher h̄ān
Her laḫza reved zi-ten be-der cān (b. 618)

Bülbül şode mest u gül der-īn bāḡ
Peyveste nişeste ber-ser-i h̄ār (b. 1188)

Çün gül-i tû be-bâğ-ı şevket-i h̄îş
Ġâfil zi-fiğân-ı bülbülânî (b. 1655)

Karga

Edebiyatta “gurâb”, “kolâğ” ve “zâğ” ve “zeğen” kelimeleriyle anılmaktadır. Kolağa zâğ-ı deştî (*Ova kargası*) de denilir. Daha çok menfi açıdan ele alınan karga, bir hiciv hayvanıdır. Çirkin ötüşlü, kötü yürüyüşlü kuş olarak bilinen karga, halk kültüründe de iyi karşılanmaz. Çoğu hikâye ve şiirde değerli nesnelere ve cevherlere kaçırarak anılır. Yine taklit etme özelliğiyle başkalarına benzemeye çalışan; ancak kendi özelliklerini de unutan insanlar için kullanılır. Kimi atasözlerinde bülbülü, kimi hikâyelerde de tavus kuşunu taklit etmeye çalışan bir kuş olarak anlatılır. *Daha çok rakip ile birlikte mütalaa edilir. Karşılığında âşık olan bülbül, sevgili olarak hüma kuşları zikredilmek suretiyle, aradaki zıtlık açıklanmak ve büyütülmek istenir.* Karganın rengi siyah olduğu için geceye benzer. Kargaların ötüşünden kadınlar teşe’üm ederler ve kargaların ötmesini kara haber sayarlar (Tolasa, 2001: 457). Mesnevîde bir beyitte vücudu kargaya benzetilmiştir.

Leylî be-dilem nihâde dâğî
Cân geşte za’îf u ten çü zâğî (b. 1298)

Kartal

İlk zamanlardan itibaren insanların efsanelerinde, inanışlarında, dinsel yaşamlarında ve sanatlarında doğüstü ve ilahî güçlerle donatılmış olarak nitelendirilen, türlü olayların habercisi olduğuna inanılan ve totem hayvanları arasında önemli bir yeri olan kuştur.

Kartallar çok *güçlü ve tehlikeli* avcı kuşlardandır. Avlarının ondan kurtulması mümkün değildir. Bu açıdan gücü ve tehlikesiyle benzetilendir.

Mesnevîde bir beyitte havadaki kartal gibi güçlü olması, diğer beyitte de Hz. Ali göklerin kartalına benzetilmektedir.

Şehbâz-ı hevâ-yi lâ-mekânî
Tāvūs-ı serây kon figânî (b.267)

Haydar çü turâ güzîd u şod dūst
Şahbâz-ı hevâ-yı lâ-fetâ ūst (b. 308)

Papağan (Tûtî)

Papağan daha çok Hindistan'da bulunan ve ehlileştirilmeye en müsait kuştur. Konuşabilme veya konuşmaları taklit etme özelliği ve kabiliyeti ile bilinir. Dutların olgunlaştığı dönemlerde ortaya çıktığı ve tut yemeyi sevdiği için bu isimle anıldığı bilinir. Papağanın taklit etme özelliği, şiirlerde işlenen bir özelliktir. Papağanlara konuşmayı öğretebilmek için eskiden ayna kullanılırdı. Bu durumdan dolayı bazen ayna ile birlikte zikredilir. “Taklit” ve “iradesizlik” sembolü olan kuştur. “Ruh” ve “can” anlamında kullanıldığı da olmuştur. Konuşma özelliğiyle insanı simgeler. Konuşmaları taklit ettiği için gammaz nitelemesiyle de anılır. Bazılarına göre de papağan ruhu simgelemektedir Buradan hareketle müminlerin ruhlarının papağan gibi cennet renklerine sahip olduğu, yani yeşil olduğu rivayetlerine rastlanır (Yıldırım, 2008: 693-94).

Güzel bir kuş olduğu için yüce ve güzel şeyler için benzetilen olur. Papağan, şeker ve badem gibi yiyecekleri yiyen bir kuştur ve çoğunlukla şiirlere konu edilen özelliği şeker yemesidir. Şeker yemesi ile tatlı dilli olmaktan bahsedilirken söz konusu edilir. Güzel şeylere örnek olarak şekerle beraber kullanılır. Fars edebiyatında “şeker yiyen”, “tatlı sözlü”, “şeker gibi” sıfatlarla bahsedilir. Güzel konuşabilmesi ile şiirlerde sevgiliye benzetilir. Ona dair şu tavsifler yapılır: “nâtık”, “şeker-hand”, “şeker-hâ”, “gûyâ”, “ter-guy”, “şeker-bâr”, “şeker-güftâr”, “şirin-zebân” (Tolasa, 2001: 455).

Papağanın en çok bahsedilen özelliği *şeker yemesidir*. Şeker yemesiyle edebiyatta farklı benzetmelere gidilir. Mesnevîde güzelliği ön plana çıkarılarak sevgiliye teşbih yapılmıştır.

Ey zülf-i tū sünbül u raḥat-ı gül
 Ṭūṭī-i bece-i tū yāne bülbül (b. 1857)

An ṭūṭī-i şāḥ-ı bāğ ferdūs
 Der-bend-i kafeş be-şost u efsūs (b. 1973)

Nā-çide kesī güli ez-în bāğ
 Ṭūṭī be-çe rā ne-dide hem zāğ (b. 2157)

Ey ṭūṭī-i hoş-dil-i ḥiṣ elhān
 Esrār-ı ḥaḳīkat-ı tū pinhān (b. 2494)

Tavus (Tāvûs)

Çok güzel tüyleri olan bir kuş türüdür. Hakkında farklı efsaneler anlatılır, bir efsâneye göre tavus, cennette bir kuş iken şeytanın cennete girmesine alet olmuş ve Âdem ile Havva'nın yasak meyveyi yemelerinden sonra cennetten çıkarılmıştır. Cennette ayakları da güzelken Allah ona "Her yanın süslü olsun, ancak ayakların çıplak kalsın; ayaklarını görünce cenneti ve eski hâlini hatırlayıp âh et!" buyurmuş ve Bâbil'e indirip ayaklarını çıplak eylemiştir. Cennetten çıkarılması hakkında anlatılanlara göre tavus, şeytana buğdayı göstermiş ve şeytanın aldatmasıyla Hz. Âdem ve Havva o yasak buğdayı yemiştir.

Bilindiği gibi tavusun tüyleri göz göz desenlidir. Bu bakımdan göz ile tavus çoğu zaman birlikte bulunur. Cebrail için "Tāvûs-ı sidre" sıfatı kullanılır. Edebiyatta tüyelerinin açılması, rengârenk oluşu, gezip tozması, salınışı vs. yönlerden sevgiliyle tavus arasında münâsebet kurulur. Hindistan'da güzel tavus kuşu cinsleri olması nedeniyle şiirlerde Hindistan ülkesi ile birlikte zikredilirler (Pala, 1989: 481). Mesnevîde de daha çok gezip tozması yönünden ele alınmıştır.

Şehbâz-ı hevâ-yi lâ-mekânî
 Ṭāvûs-ı serây kon figânî (b. 267)

Ṭāvûs serâ-yı 'âşîkânî
 Maḥbûb u zarîfetü'l-me'ânî (b. 1625)

Ṭāvūs behişt zer-i nigārī
 Āvāze ezu behr-i diyārī (b. 2000)

Balık (Māhî)

Balıklar suda yaşayan ve solungaçları ile solunum yapan, soğukkanlı, yürekleri çift gözlü, çoğunun vücudu pullu, genellikle yumurta ile üreyen omurgalı hayvanlardır. Edebiyatta balıklar deniz ve su içinde bulunmaları, avlanarak yakalanmaları ve uyku ile alakaları bulunmaması gibi hususiyetlerle el alınırlar. Âşığın canı, gönlü ve kurduğu hayaller için benzetilendir. On iki burçtan biri de balık burcudur. Balık, burç ismi olarak “*hûf*” kelimesiyle anılır (Bkz. Pala, 1989: 320).

Mesnevîde daha çok Allah’ın balıklara da rızkını verdiğinden, balıklarından Allah’ın vahdetine şahit etmesi, balığın suda uyuması gibi yönlerden ele alınmıştır.

Rûzî deh-i mûr u murğ u māhî
 Püşende be-rûy-i şeb siyâhî (b. 2)

Ez-merdum u mûr u murğ u māhî
 Ber vahdet-i u dehend güvâhî (b. 19)

Māhî ki be-der-i reved zi-âbî
 Ez hasret-i ü şeved kebâbî (b. 473)

Men hem zi-ber-i tû hemçü māhî
 Tâ dūr şodem şodem tebâhî (b. 474)

Māhî ki reved zi-dicle bîrûn
 Ez hasret-i hûd ciger koned hûn (478)

Karıncı (Mûr)

Küçük bedenine karşın azimle çalışması, yılgınlık göstermemesi yönleriyle edebiyatta özellikle sâliğin veya âşığın örnek alması gereken bir varlık olarak ele alınır.

Ayrıca karıncanın, Hz. Süleyman ile olan kıssası da sıklıkla işaret edilen bir konu olarak işlenmiştir. Karınca, zayıflık, güçsüzlük ve küçüklük timsalidir. Bu yönüyle âşık için benzetilendir. Karınca, tasavvufta herkesin kendi gücü oranında yapabileceği kadarını yapmasını temsil eden sembol bir hayvandır. Didinme ve çalışma, karıncanın özgün bir vasfı olduğu gibi, sûfide de aynı nitelik bulunmalıdır. Sûfilik yolunda karıncalar gibi tembelliğe yer yoktur.

İncelediğimiz eserde de karıncaların da Allah'ın varlığına, birliğine şahitlik etmeleri yönüyle ele alınmıştır.

Rûzî deh-i mûr u murğ u mâhî
Püşende be-rûy-i şeb siyâhî (b.2)

Ez-merdum u mûr u murğ u mâhî
Ber vahdet-i u dehend güvâhî (b. 19)

Kelebek (Pervâne)

Kelebek, aşk ve sevgiliye vefa yolunda canından geçmenin ve kendini yakmanın sembolü olan meşhur bir hayvandır. Kelebekler, geceleri gördükleri ışığın çevresinde uçarlar. Eskiden aydınlatma amacıyla mum kullanıldığı için şairler mumun etrafındaki kelebekleri görür ve bunu şiirlerine yansıtırlardı. Kelebekler aydınlığı severler ve gördükleri alev ve ışığın etrafında uçup dururlar. Etrafında dolaştıkları ışığın kaynağı bir ateş ise bu ateşin çevresinde uçarken kıvılcımlara yakalanıp ölürler. Şairler, kelebeklerin ateşe gitmelerini, âşık ve sevgili arasındaki ilişkiye benzetirler. Muma âşık olan pervane, sürekli mumun çevresinde dolaşır ve en sonunda kendini feda edip ateşe atar (Pala, 1989: 402).

Kelebek, âşığı; mum da sevgiliyi temsil eder. Kelebek, aşk ve sevgiliye vefa yolunda *canından geçmenin* sembolüdür. Yani pervane, sevdiği için en kıymetli şeyi olan hayatını ve tüm birikimi olan hayat harmanını feda edip sevdiği nur için yakar. Tabi kelebek bunu yaparken içindeki tüm korkuları bertaraf eder. Yani sevenler için korku söz konusu değildir. Kelebekler, kendilerini sevdikleri ateşe feda etmeleriyle

Allah yolunda kendini feda eden, nefisini unutan ve Hakk'ın nuruna olan aşklarıyla kendilerinden geçen dervişler için benzetilendir. Çünkü tasavvufta da mürid, sâlik ve derviş kendisini ilahî nura gark eder ve nefisini öldürür (Aslanoğlu, 2014: 484).

Metinde genellikle aşığa teşbih yapılmıştır. Ayrıca pervane ve şem olayına da telmih sanatı olarak da kullanılmıştır.

Pervâne ki nūr-ı şem^ç -râ dīd
 Āşufte şod u zi-câ-yi perrīd (b. 989)

Pervâne çü hâl-i hod^ç ayân kerd
 Terk-i ser-i h^çîş u cism u cân kerd (b. 1001)

Pervâne çü ĩn suhan koned gūş
 Ez-gāyet şevk-i hod zened çūş (b. 1022)

Pervâne çü mī-reved zi-bünyād
 Dīger ne-koned zi-^çaşk-ı hod yār (b. 1035)

Yılan (mâr)

Yılan, oldukça tehlikeli ve öldürücü bir hayvandır. Bu nedenle özellikle tehlikeli ve zararlı şeyler için benzetilen olarak kullanılır. Yılanların, hazineleri koruduğu düşüncesi nedeniyle yılan, hazinelerle birlikte anılır. İran efsanelerinde Kral Dahhak'ın omuzlarında yılan çıktığı anlatılır. Yine servinin bulunduğu yerde yılanların da bulunduğu söylenir. İslami rivayetlere göre yılan, şeytanı ağzında saklamış ve onu Cennet'e götürmüştür. Bunun sonucunda da Hz. Âdem ve Havva'yı kandırmıştır. Divan edebiyatında daha çok kıvrımlı şeklinden dolayı sevgilinin saçı için kullanılırken tasavvuf edebiyatında "nefs-i emmare"dir. Hz. Mûsâ'nın asasının yılanla dönüşmesi ve sihirbazların yılanlarına galip gelmesi nedeniyle sihir, Hz. Mûsâ ve asa çoğu kez yılanla birlikte kullanılır. Yılanın tehlikesi nedeniyle benzetildiği varlıklardan biri de *şehvettir*. Çünkü şehvet de dünyanın görünüşte tatlı ama aslında zehirli lezzetleri demektir. Bu

lezzetler, insanı manevi açıdan öldürür ve insanın ebedî hayatını tehlikeye atar (Bkz. Pala, 1989: 323; Aslanoğlu, 2014: 492).

Mesnevîde bir beyitte tehlikeli bir hayvan olması yönünden ele alınmıştır.

Yek loğma eger dehed be-dervîş
 Ālûde koned be-zehr-i şad mār (b. 1184)

3.10. BİTKİLER

Klâsik şiirde kullanılan tasvir öğelerinin başında çeşitli nebatlar gelmektedir.

Gerek çok önemli bir yere sahip olan bahar mevsiminin tavsifinde gerekse sevgilinin betimlenmesinde ağaçlar ve çiçekler çok fazla kullanılır. Eserde geleneğin sunduğu imkânlar ölçüsünde ilgili unsurlar kullanılmıştır. Genellikle baharın geçtiği beyitlerde kullanılan bitkiler şunlardır: Servi, gonca, gül, lale, menekşe, nergis, diken, bostan, gül bahçesi, çimen, sümbül gibi bitkilere yer verilmiştir. Bunların eserde nasıl kullanıldıklarını sırayla görmek gerekirse;

Servi (Serv)

Her zaman yeşil kalmasıyla bilinen ince ve uzun bir ağaçtır. Devamlı yeşil kaldığı için ebedî âlemi niteleyen servi, bu sebeple mezarlara dikilir. Mezarlıktaki serviler, uzun boylarıyla göğe yükselip ebediyeti temsil ederler. Arapçadaki ismi de bu anlamda “Şeceret-ül-Hayy”dır (diriliş ağacı). Ayrıca dalları düzgün olduğu için dosdoğru olmayı ve yalan söylememeyi simgeler. İran rivayetlerine göre Zerdüş, serviyi cennetten getirip ateşkedesinin kapısına dikmiştir (Yıldırım, 2008: 616).

Fars edebiyatında en çok zikredilen ağaçtır. Uzun boyuyla ün kazanan bu ağaç, uzunluğuyla sevgilinin boyunu ve rüzgârla salınmasıyla sevgilinin yürüyüşünü betimlemek için kullanılır. Sevgilinin boyu için hem benzeyen, hem de benzetilendir. Hatta mecâz-i örfi yoluyla artık “boy” kelimesine dahi ihtiyaç kalmamıştır. Hafif rüzgârla salınışı, sevgilinin yürüyüşünü andırır. Sevgili için çoğu kez “*serv-i revân*” tamlaması kullanılır. Rüzgâr ile salınırken “*Hû*” sesini çıkardığı söylenir. Bu hâl, onun

Allah'ı zikrettiğine işarettir (Pala, 1989: 436). Meyvesi olmayan servi, özgür olarak nitelenir. Servinin bulunduğu her yerde yılanın da yaşadığı söylenir. Servi ile birlikte *göl, lâle, çınar, nergis, menekşe, sümbül, ok, naz, belâ, bâlâ, kıyamet* vs. kelimeler çok kullanılır. Üveyik kuşunun devamlı serviye mütemayil olduğu, bu cihetle yalnız serviye konduğu düşünülür. Bu nedenle servi, üveyik kuşuyla birlikte de anılır. Servi ağacı *uzun ömürlü* oluşuyla bilinen bir ağaçtır. Bu nedenle servi, uzun ömrü simgeler (Aslanoğlu, 2014: 511). Mesnevîde çoğu kez boyu yönünden teşbih unsuru olarak kullanılmıştır.

Der-bâğ-ı leṭāfet ey perī-rū
Servī u hemīşe hem revānī (b. 1640)

Bālā-yi tū hem-çü serv āzād
Raḥmet be-kesī ki ū turā āzād (b. 1615)

Rūşen zi-tū geşt rüy-ı hūrşīd
Peydā ne-şod ez tū sāye çün bīd (b. 365)

Gonca

Gonca, henüz açılmamış veya açılmak üzere olan çiçektir. Taze oluşuyla *gençliğe* ve *taze şeylere*, kırmızı rengiyle *akik, la'l, şarap, yakut, kanayan kalp* ve *dudağa*; küçük şekliyle *sevgilinin ağzına* benzetilir. Bu bağlamda küçüklüğüyle farklı benzetmelerde de kullanılır. Gonca; bağ, bülbül, gönül, gül dudak, kadeh, cevher, sabâ rüzgârı ve kuş gibi imgelerle birlikte kullanılır. Açılmak üzere olması nedeniyle açılmamış ve olgunluk aşamasında olan şeyler için benzetilen olur. Gonca, bazen kadehi andırır, bazen de defter olur. Kadeh oluşu, içinin şarap renginde olmasından; defter olması da içinde yapraklar bulunmasından dolaydır. Kapalı ve bâkir olması nedeniyle ise bir geline benzetilir (Pala, 1989: 185).

Goncanın gülmesi, açılmasıdır. Aynı insanın güldüğü zaman ağzının açılması gibi. Oysa kapalı hâli, içinde sırlar saklayan bir gülü andırır, onun ağlaması sırrın açığa

çıkmasıdır. Gonca açılınca çiçeğin (çoğunlukla gülün) kokusu ortaya çıkar. Gonca olan ağız, açılmadığı zaman işaret ile konuşur (Tolasa, 2001: 475).

Mesnevîde de küçük ve masum olması yönünden ele alınmıştır.

Dāmān-ı t̄ahāret ez-gūzer pāk
Vān ğonce ne-kerde hīç kes çāk (b. 2213)

Çün ğonce-i gül be-rū-yi gūlzār
Nā-dīde belā vū raḥmet ez-ḥār (b. 2220)

Gül

Gül, edebiyatta en çok bahsedilen çiçektir. Özellikle sevgilinin yüzü ve yanağı ile ilişkilendirilir. Gül, bağı, çemenin, baharın vazgeçilmez ögesidir. Hatta baharın diğer adının da “gül mevsimi” oluşu da güle verilen önemden ileri gelir. Yanak, renk ve şekil itibarıyla güle benzetilir ve gül olarak değerlendirilen bu yanağın incinmemesi ve solmaması arzu edilir. Baharın, çemen, bağ ve bostanın en çok rastlanan ve en çok aranan ve bu unsurlara en çok güzellik katan bir çiçeğidir. Gülün olduğu alanlar “gülistan”, “gülizar” ve “gülşen” gibi isimlerle anılır. Sabâ yeli, gülün yapraklarının kokusunu her tarafa yayar. Ancak hazan yeli, onun için felâkettir. Gülün açılması, neşe, sevinç ve baharı temsil eder. Gülün en çok bahsedilen özellikleri şunlardır: *Baharı sevmesi, hazanı sevmemesi, renkli oluşu, tazeliği, güzelliği, güzel kokulu olması, hassas ve nazlı oluşu, taç yapraklarının kıvrım kıvrım olması, bülbülün sevdiği olması ve kokusunun rüzgârla yayılmasıdır.* Güller, rengiyle, kokusuyla ve şekliyle “ateş”, “çerağ”, “şarap”, “la’l” gibi pek çok şeye benzetilir. Kuşlar âleminin güzel kuşu olan bülbül, sadece gül için öter ve güle âşıktır. Tasavvufta sâlikin gönlünün, marifete ve irfana açılmasıdır ve gönülde açığa çıkan ilmin sonucudur. Ayrıca halk arasında gül ve Hz. Peygamber arasında yakın bir ilişki kurulur. Gül, baharın en temel ögesidir. O, ancak baharda güzel ve mutludur. Gülün en büyük düşmanı hazan mevsimidir. Hazan mevsimi, gülün hüznün zamanıdır. Çünkü o zaman yaprakları dökülecek ve ölecektir (Bkz. Pala, 1989: 189-190; Aslanoğlu, 2014: 517-518).

Mesnevîde de bazen bahçedeki gül olarak, bazen de teşbih unsuru olarak sevgiliye benzetilmesi yönünden eserde çokça kullanılmıştır. Birkaç örnek vermek gerekirse;

Ey rûy-i tû çün gül ' arak rîz
Men pîş-i tû bülbül-i seher hîz (b. 414)

Ey nev-gül-i bâğ-ı mihrîbânî
Rû-yi tû çerâğ-ı âsumânî (b. 435)

Ez-kû-yi tû çün nemî revem dūr
Feryâd-ı hemîn gülâb tâ key (b. 596)

În bâdiye ger buved pür ez-ğâr
Gülzâr tû-em diger çe ħ~âhî (b. 1428)

Mânend-i gülî tû ber-ser-i ħâr
Ber vey ne-resîde dest-i aġyâr (b. 1626)

Ey zülf-i tû sünbül u raġat-ı gül
Tûġî-i bece-i tû yâne bülbül (b. 1857)

Lale

Lale özellikle doğu kültür ve mitolojilerinde özel bir yere sahiptir. Edebi eserlerde sıkça kullanılmasının yanı sıra mitolojilerde de lâlenin ortaya çıkışına dair farklı ve çok çeşitli hikâyeler bulunmaktadır. Bunların en ünlüsü ve özellikle Doğu edebiyatında en sık kullanılanı Pers mitolojisindeki rivayettir.

Divân şiirinde kırmızı rengi ile sevgilinin yanağı ve aşğın göz yaşları lâleye benzetilir. Lâlenin ortasındaki siyahlık sevgilinin yanaklarına özenme ve onu kıskanma dolayısıyla bağrında meydana gelmiş bir yara, dağlama olur. Ciğeri kan olmak, bağı yanmak, pür-hûn olmak vs. bu nedenle kullanılır. Ortasındaki karalığı ile lâle, üzerinde ben olan bir yanaktır. Sevgilinin yanağı ve aşğın gözyaşları lâleden daha kırmızıdır. Bahar, lâle devri olarak nitelenir. Nedim'in yaşadığı Lâle Devri ise Cumhuriyet'ten

sonra ortaya çıkmış bir tabir mitolojisine göre yıldırım, yaprağın üstündeki çiğ tanesine düşmüş, çiğ tanesi ve yaprak alev alarak donmuş, lale de böylece ortaya çıkmıştır. Lâlenin ortasındaki karalık da yıldırım yanığı imiş. Lâle, yabanî bir çiçek oluşu, çabuk solması, suya ihtiyaç duyması vs. özellikleriyle şiiirlerde çok sözü edilen bir çiçektir. Genellikle bahçe çitlerinin kenarında bitmesi, onu miskin sıfatıyla anmaya neden olur. Tabii bu sıfatta, bağrının yanık olması da etkilidir. Şekil yönünden kadehe benzeyen lâle, şarap, kan, la'l, kâse-i mercan, câm, şem, çerağ, kanlı kefen, al sancak vs. olabilir. Rengi ve şekli yönünden hayli geniş bir kullanıma sahiptir. Savaş meydanı ile aşğın gözyaşlarını döktüğü yerler ise birer lâlezâr (lale bahçesi) olarak karşımıza çıkar (bkz. Pala, 1989: 309-310).

Mesnevîde renginin kırmızı olmasından dolayı teşbih unsuru olarak, bahçelerde yetişmesi ve vadinin laleye teşbihi yönlerinden ele alınmıştır.

În lâle vü sebze der-bahârân
Key sîr şevved zâb-ı barân (b. 824)

Duğter ki reved zi-perde bîrûn
Âlûde şevved çü lâle ber-hûn (b. 1709)

Şâhid ki çü lâle sine hâk-est
Pîrâhen-i hürmeteş ne-pâk-est (b. 1711)

Vâdî şode hemçü lâle-zârî
Leylî çü gülî u hüner ârî (b. 2195)

Menekşe (Benefşe)

Edebiyatta *kokusu, koyu rengi, boyunun eğriliği ve şekil yapısıyla, çiçeklerini ilkbaharda açması ve zor şartlara karşı dayanıklı olmasıyla* anılır. Fars şiiirinde deyimler, bileşikler ve atasözlerinde geçen menekşe mor rengiyle yasa ve zülfün siyahlığına kinaye olarak kullanılır (Yıldırım, 2008: 157). Boynunun eğriliği ile üzgün ve sevdiğinden yüz bulamamış âşığa benzetilir. Baharın ve çemenin en belirgin öğelerinden biridir. Sevgilinin ben'i menekşeye benzer. Ayva tüyü yerine kullanılabilir.

Renk ve koku yönünden miske benzer. Onun yuvarlağı ise saç bükümü gibidir Ayrıca kulak, altâr, micmer, anber, hokka gibi benzetmeleri de vardır (Pala, 1989: 332). Mesnevîde bir beyitte aşık için teşbih unsuru olarak kullanılmıştır.

An mâhveş firişte hūrā
Sīmīn-i beden-i benefşe būrā (b. 1951)

Nergis

Nergis, lâle ve sümbül gibi soğanlı bitkidir. Diğer soğanlı bitkilerden daha uzun süre yaşadığından kuraklığa daha dayanıklıdır. Tek tek veya şemsiye biçiminde toplu çiçekler açan, uzun yapraklı bir bitkidir (Devrim, 1999: 5/2439).

Mitolojiye göre Narsis (*Narkisos*), çok güzel ve aşktan anlamaz bir delikanlı imiş. Onu sevip de derdinden perişan olan kızlar, bu genci tanrılara şikâyet etmişler. Tanrıların verdiği ceza sonucu Narsis bir gün dereye kendi aksini görüp âşık olur. Kendini seyrederken suya atlar ve boğulur. Vücudu çürüyüp yerinde göze benzer bir çiçek biter ve bütün güzellere hayran ve baygın şekilde bakar. Edebiyatta da bu efsanelerde olduğu gibi genellikle nergis ile göz arasında bir ilişki kurulur. Nergis çiçeği, gözden kinayedir. İnce bir sap üzerinde boynu bükük bir yapısı vardır. Taç yaprakları daima açık olduğundan uykusuz kişiye benzetilir ve mahmurluk, hastalık gibi şeylerle ilişkilendirilir. Ekseriyetle mestlik, uykululuk ve bir bakış hali içinde görülür Bu hususiyetleri, onun yapısında var olduğu bilinen narkotik unsura ve bu arada kapanmayan bir gözü andırmasına dayanmaktadır. Çiçek toplumunda ise elinden kadeh düşmeyen biri olarak telakki edilir. Uykusuzluk ve mahmurluktan bahsedildiği için seher ve gece ile birlikte anılır. *Hasta, sarhoş, âşık, tâc, külâh, kadeh, altın, gümüş ve yıldızlarla* ilişkilendirilir. Tasavvufta, “amelde görülen ve ilmin neticesi olan ferahlık ve neşe hali”dir. Nergis için en çok başvurulan benzetme, mahmurluk ve sarhoşluktur. Bunun nedeni ise nergisin devamlı açık kalan bir göze benzemesidir. Devamlı açık olan göz ise uyumayan veya sarhoş olan kişiyi andırır (Bkz. Pala, 1989: 388; Tolasa, 2001: 481; Ayvazoğlu, 2006: 162; Aslanoğlu, 2014: 530).

Mesnevîde de göz ile olan ilişkisi yönünden ele alınmıştır.

Bā-nergis-i mest-i fitne-engīz
Meşhūr zemāne der-cihānī (b. 1659)

Ey dīde-i mest geşte bīdār
Nergis ne-şodī meger piyāzī (b. 2352)

Diken (Hâr)

Diken, zarar veren bir şey olduğundan dolayı edebiyatta da âşığa eziyet eden öğeler için kullanılır. Ayrıca şairler şikâyet ettikleri şeyleri, dikene benzetirler. Çünkü *gül*, insanların ulaşmak istedikleri şeyleri ve sevgiliyi temsil ederken *diken* ise o güle ulaşmaya ve dokunmaya engel olan şeyleri simgeler. Ayrıca sevgilinin kirpiği de dikene benzetilir. Dikenler, güllerin ayrılmaz parçalarıdır. Bu nedenle devamlı birlikte kullanılırlar (Bkz. Pala, 1989: 211).

Mesnevîde gülle birlikte gülün rakibi olarak karşımıza çıkar. Ayrıca sevgiliye ulaşmanın yolunun çok zor olduğunu belirtmek için teşbih unsuru olarak dikenini örnek olarak ele almıştır.

Çün gonce-i gül be-rū-yi gülzār
Nā-dīde belā vü rahmet ez-hār (b. 2220)

Hân tā tū der-īn zemin-i gülzār
Ġāfil ne-şevī zi-miḥnet ḥār (b. 2300)

Pehlū be-nihāde ber ser-i ḥāk
Bālīn sereş zi-hār u ḥaşāk (b. 2320)

Der-bādiye-i ki nīst-i deyyār
Cüz rīk-i sefid u ḥār bisyār (b. 1208)

Şahrā şode hoş zi-muḫaddem-i ū
Cüz ḥār u ḥasī ne-hemdem-i ū (b. 1242)

Bahçe (Bağ, Bostân)

Edebiyatta umumiyetle sevgilinin güzelliği, yüzü veya yanağı için kullanılmaktadır. Bağdan ve bahçeden söz edilirken elbette çiçeklerden, meyvelerden ve ağaçlardan bahsetmek gerekir. Bahçe; çoğunlukla bahardan, çemenden, gülden, cennetten, pınardan, gönülden, candan, dünyadan, eğlenceden, meclislerden, sâkiden bahsedilince söz konusu edilir. Bulutlar gevher saçarken, rüzgâr da her daim orayı kokulu halde tutar. Hafif ve latif bir rüzgâr bu bağın bir süsü mahiyetindedir (Bkz. Tolasa, 2001: 463).

Bahçe sık olarak *cennet* ile birlikte kullanılır. Hatta cennetten bağ ve bahçe olarak bahsedilir. Çünkü hem Arapça bir kelime olan cennetin anlamı bahçedir; hem de tüm kutsal kitaplarda cennet, her türlü nimetin olduğu ve iman edenlerin kavuşacağı bir bahçe gibi tasvir edilir (Bkz. Pala, 1989: 67).

Mesnevîde çoğunlukla sevgilinin oturduğu yer olarak tasvir edilmiştir. Bazen de sevgilinin güzelliğine teşbih unsuru olarak kullanılmıştır.

Ey bülbül-i bustân-ı tefrîd
 Âvâz-i tû cümle sırr-ı tevhîd (b. 351)

Ruhsârı tû hem-çü gül-i be-bâgî
 Ber-keş be-dilem nihâde dâgî (b. 1605)

Der-bâg-ı feraḥ nişeste huşyâr
 Şâḥ-ı ṭarabeş hemîşe pür-yâr (b. 1875)

Çün bülbül-i bûstân-ı ünsî
 Âvâz-ı tû cümle sırr-ı ḳudsî (b. 2495)

Gül bahçesi (Gül-zâr, Gülistân)

Fars edebiyatında en çok kullanılan kelimelerdendir. Gülistan, gülşen ve gülzar gibi kelimelerle anılan gül bahçesi, Farsçada hem sıradan bahçe anlamında; hem de özellikle güllerin olduğu bahçe anlamında kullanılır. Gül bahçesi, daha çok gülün rengi

ve kokusu ile ilgili şeylerden bahsedilince anlatılır. Gülistan, sevgilinin birer gülü andıran yanakları, yüzü ve bir gonca olan ağzı ile bir araya getirilir. Bunun dışında rüzgâr, bulut, yağmur, çiçek, ağaç, kuş, bülbülün nağmesi ve bahçıvan gibi unsurlarla birlikte anılır. Gül bahçesinde bahar vaktinde meclisler kurulur. Gül bahçesi, Hz. İbrahim ile birlikte aktarılır. Türkçede de güllük ve gülistanlık tabiri bolluk ve rahatlık içinde yaşanan; yokluk, sıkıntı ve dertten uzak yer için kullanılır (Bkz. Pala, 1989: 191). Genellikle sevgilinin mekânı olarak tasvir edilmektedir.

În bâdiye ger buved pür ez-ĥâr
Gülzâr tû-em dige çē ĥâhî (b. 1428)

Çün gonce-i gül be-rû-yi gülzâr
Nâ-dîde belâ vü raĥmet ez-ĥâr (b. 2220)

Hân tâ tû der-în zemin-i gülzâr
Ĝâfil ne-şevî zi-miĥnet ĥâr (b. 2300)

Çayırılık, Çimen (Çemen)

Türkçede “çimen ”, Farsçada “çemen ” olarak geçen bu kelimenin farklı anlamları vardır. Türkçede “kendiliğinden yetişmiş veya insan eliyle yetiştirilmiş kısa ve sık çim örtüsü anlamında kullanılmaktadır. Fars edebiyatında bağ, bostan ve ağaçlar arasındaki yol, bahçe içerisinde yapılmış ve etrafı ağaçlar ve güllerle donatılan oturma alanı; bahçe içerisinde yerleri yeşillikle, etrafı ise güller ve ağaçlarla süslenmiş alan gibi anlamlara gelmektedir. Edebiyatta seyir ve temaşa yeri olarak, bağ ve bahçe gibi güzel ve güllerin olduğu mekân olarak bahsedilir. Çemenin ana unsuru, yeşil ottur. Yeri, ekseriyetle su kenarıdır. Çemenden bahsedilirken bahardan, sabahtan, kuşlardan, bülbülden; gül, lâle ve nergis gibi çiçeklerden; gülzârdan, serviden ve sabâ rüzgârından bahsedilir (Bkz. Pala: 1989: 114).

Mesnevîde de yeşilliği ön plana çıkararak bülbül, gül gibi çiçeklerle birlikte kullanılmaktadır.

Der-nāle-i zār-ı men nazar kon
Yekbār derīn cemen güzer kon (b. 415)

Devrān-ı beḳā-yi men besī nīst
Ġayr ez tū derīn çemen kesī nīst (b. 419)

Peyveste derīn çemen tū mī bāş
Āşufte çü bülbül-i seher-ḥīz (b. 709)

Sünbül

Klasik Türk şiirinde çok sık kullanılan çiçeklerden biri de sümbüldür. Sümbülün divan şairlerinin ilgisini çeken en belirgin bitkisel özellikleri sırayla; güzel kokulu olması (müşgîn, ‘abîr, mu’anber, ‘anberîn); kıvrımlı, dalgalı ve karmaşık görünümü (âşufte, perîşân, târmâr, halka halka, çîn, târ); genellikle siyaha yakın rengi (siyâh, kara, lâciverd, mâ’î, kebûdî, gömgök) ve açıldığı dönem itibarıyla baharın habercisi olmasıdır. *Klasik Türk şiirindeki temel işlevi; sevgilinin saç, zülfü, kâkülü vs. için doğal bir benzerlik ögesi olarak değerlendirilmesine dayanır. Sümbül, klasik Türk şiirinde en çok insan uzuvlarıyla ilişkilendirilmiştir (Bkz. Pala, 1989: 451).*

Mesnevîde sevgilinin güzelliğini ön plana çıkaran teşbih unsuru olarak kullanılmıştır.

Ey zülf-i tū sünbül u raḫat-ı gül
Tūṭî-i bece-i tū yāne bülbül (b. 1857)

Endām-ı tū hem-çü ḫırmen-i gül
Peyveste şikeste ḳadr-i sünbül (b. 1621)

Palmiye

Şair bir beyitte palmiye ağacından bahsetmektedir.

İn naḫl-i cemāl-i ḥîş ki bestī
Der-yek nefsi behem sikestī (b. 2286)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KİTÂB-I LÜ'LÜ'Ü'L-MEKNÛN VE LEYLÎ VÜ MECNÛN

1. NÜSHANIN TANITIMI

Kitâb-ı Lü'lü'ü'l-Meknûn ve Leylî vü Mecnûn'un elimizde tek nüshası vardır. Bu nüsha, İstanbul Marmara Üniversitesi Kütüphanesi, Nadir Eserler Koleksiyonu, İlahiyat Fakültesi Bölümünde 12830/YZ0971 numaralı demirbaşa kayıtlıdır. Buna göre;

Adı : Kitâb-ı Lü'lü'ü'l-Meknûn ve Leylî vü Mecnûn

Varak Sayısı : 104

Yazı ve Yaprak Boyutu : 10,5x15x1,5 cm 9,5x 6 cm

Cilt : Ön kapak yeşil, arka kapak siyah meşin

İstinsah Tarihi : (?)

Müstensih : (?)

Yazı Tarzı : Ta'lik hat. Yalnızca söz başları kırmızı, diğer kısımlar siyah mürekkeple yazılmıştır. Sayfalar iki sütun haline bölünmüş, sütunların arası siyah mürekkeple ayrılmış, her mısra ayrı sütuna yazılmıştır.

Nüshanın ilk sayfasında sekiz beyit, son sayfasında yedi beyit, diğer sayfalarında bölüm başlığı olsun veya olmasın on üç beyit bulunmaktadır. Açık bir hatla yazılan nüshada bazen kelimeler birbirine karışmış ve harflerin noktalarında karışıklık meydana gelmiştir.

Başlangıç Cümlesi

الحمد لرب فطرت پاک
خالق زمین و جرخ و افلاک

Bitiş Cümlesi

انکو بدعا مرا کند یاد
صد رحمت حق دکر بر و باد

2. METNİN HAZIRLANIŞINDA TAKİP EDİLEN YÖNTEM

Eserin çeviri yazılı metni ve tercümesi oluşturulurken dikkat edilen hususlar şunlardır:

- a. Metin kuruluşunda Mesnevînin tek nüshası olmasından dolayı tek nüsha üzerinden yapılmıştır.
- b. Metinde transkripsiyon işaretleri kullanılmıştır.

Yazımda birlik sağlamak ve tutarsızlıkları engelleyebilmek adına tamlama ve eklerde İsmail Ünver tarafından yayımlanan makaleye olabildiğince uyulmaya çalışılmıştır.

- c. Ḥāce, ḥāb, ḥāhi, ḥāhem gibi örneklerinde olduğu gibi bazı kelimelerdeki “vâv-ı ma’dûle”ler üst simge (˘) olarak gösterilmiştir.
- d. “Düşman-düşmen”, “zamân-zemân”, “tamam-temâm” gibi iki farklı okunuşu olan kelimelerde ikinci okunuşlar tercih edilmiştir.
- e. Mesnevîde 5, 10, 15 gibi her beş beyitte bir numara verilmek suretiyle beyitlerin sol taraflarında sayıları gösterilmiştir. Ayrıca yine sol tarafa varak numaraları da yazılmıştır.
- f. Eser boyunca “āsmān-āsumān”, pādšāh-pādišāh” kelimelerinin vezin gereği hangisi doğru ise o şekli kullanılmıştır.
- g. Tekrarların yazımında tekrarlanan kelimelerin arasındaki ek veya edatlar kısa çizgi arasına alınmıştır. Örnek: ser-â-ser, sū-be-sū.
- h. “ki” bağlacıyla yapılan birleşmelerde düşen vokal, ilmî eserlerde kullanılageldiği gibi, apostrofla “k’in, k’îşān, k’încā” şeklinde gösterilmiştir.
- i. Özel adların ilk harfi büyük harfle yazılmıştır.
- j. Bir ön edatla bir ismin birleşmesi sonucunda ortaya çıkan kelimeler tireli yazılmıştır: bî-zâr, bî-çâre, pür-nûr, pür-dil, nâ-pak, hem-râh, hem-râz...
- k. Atıf vavları ayrı yazılmıştır: *neng u nāmūs*, *mest u lâubālî*, *derd u belā* ...
- l. Çeviri yapılırken manası tam anlaşılmayan mısralarda manayı tamamlamak için kendimizin kattığı kelimeleri parantez içinde verdik.

- m. Çeviride mümkün olduğunca metne sadık kalmaya çalıştık. Manası tam oturmeyen beyitlerde ilaveler yaptık.
- n. Metinde (پ) harfinin noktaları çoğunlukla koyulmamış, metni okurken doğru şekillerini kullandık.
- o. Metinde (گ) harfinin şapkası çoğunlukla koyulmamış, metni oluştururken doğru şeklini verdik.
- p. Yabancı dilden Türkçeye okumanın bazı zorlukları da vardır. Farsça'da (تو) “to” şeklindeki “o” sesini çoğunlukla incelterek “tu” şeklinde okuduk.
- q. İsmi hallerinden sonra gelen kelime arasına (-) işaretini koyduk.
- r. Metnin ara başlıklarını büyük harflerle yazdık.
- s. Harf-i tarifli kelimelerin başındaki şemsî ve kamerî harflerin okunuşu belirtilmiştir. (Mecma ‘u ‘l-fusaha, Ahsenu ‘t-tevarih)
- t. Arapça eser adlarında eserin ilk kelimesinin baş harfi ile eser adı içinde geçen özel isimlerin baş harfleri büyük, diğer harfler küçük olarak yazılmıştır. Mecma ‘ul-fusahâ gibi.

3. METNİN ARA BAŞLIKLARI

-Fî Na‘t-ı Nebî [Tevhîd] (b. 1-102)

-Gazel (b. 103-116)

-Münâcât-ı der Esmâ’İlahî’l-Hüsnâ (117-243)

-Âğaz-ı Kitâb der Na‘t-ı Peyğamber Salla’l-lahu ‘Aleyhi ve Sellem (b. 244-259)

-Hîtâb (b. 260-317)

-Ġazel (b. 318-333)

- Hîtâb (b. 334-383)

-Ġazel (b. 384-398)

-Hîtâb (b. 399-452)

-Ġazel (b. 453-467)

-Temennâ (b. 468-520)

- Ġazel (b. 521-534)
- Ĥiṭāb (b. 535-589)
- Ġazel (b. 590-609)
- Ĥiṭāb (b. 610-698)
- Ġazel (b. 699-709)
- Ĥiṭāb (b. 710-740)
- İṣāret (b. 741-763)
- Ĥaber (b. 764-769)
- Ĥaber (b. 770-816)
- Muḥāṭaba der Cevāb (b. 817-842)
- Ġazel (b. 843-860)
- Ĥiṭāb (b. 861-880)
- İṣāret (b. 881-910)
- Ĥikāyet-i Leylī vü Mecnūn Meṣel ez-Bahr-i ‘Āṣıķ-ı Meftūn (Aṣka baġlantı iin rnek bir Leyla ve Mecnun Hikāyesi) (b. 911-951)
- Mūnācāt (b. 952-982)
- Meṣel (b. 983-1037)
- Temāmī Suḥan (Sözün bitiṣi) (b. 1038-1064)
- Ġazel (b. 1065-1078)
- Temāmī Suḥan (Sözün sonu) (b. 1079-1177)
- Ġazel (b. 1178-1198)
- Ĥaber-i Māzī fī Mācerā (Bu olayın gemiṣteki haberi) (b. 1199-1362)
- Ġazel (b. 1363-1383)
- Rāzī Ṣoden Leylī be-Mecnūn-ı Maḥzūn (Leyla‘nın hüzünlü Mecnun‘a katlanması) (b. 1384-1420)
- Ġazel (b. 1421-1435)
- Temāmī Suḥan (Sözün tamamı) (b. 1436-1515)
- Ġazel (b. 1516-1528)

- Cevāb Dāden-i Mecnūn Leylā-rā ez-Rūy-i Şevāb (Leyla'nın cevabını Mecnun iyilik için verdi) (b. 1529-1633)
- Ġāzel (b. 1634-1662)
- Naşīḥat Kerden-i Mecnūn Leylī-rā der-Muşliḥat Āmīzī (Leyla'nın Mecnun'a Nasihati) (b. 1663-1727)
- Cevāb Dāden-i Leylī Mecnūn-rā der-Bedīḥe (Leyla'nın Mecnun'a Cevabı) (b. 1728-1829)
- Ġāzel (b. 1830-1842)
- Cevāb Dāden-i Mecnūn Leylī-rā (Mecnun'un Leyla'ya Olan Cevabı) (b. 1843-1863)
- Temsīl-i der-Ḥikāyet-i Ādem u Ḥavvā 'Aleyhi's-selām (Adem ve Havva'nın Hikāyesine Benzetme) (b. 1864-1886)
- Temsīl-i der-Ḥikāyet-i Hārūt u Mārūt bā-Zühre (Harut ve Marut Hikāyesinde Zühre İle Benzetme) (1887-1923)
- Temsīl-i der-Ḥikāyet-i Yūsuf 'Alehi's-selām u Züleyḫā (Yusuf Aleyhisselam ve Züleyha Hikāyesi Benzetmesi) (b. 1924-1959)
- Ġāzel-i der-Münācāt (Yakarış Gazeli) (b. 1960-1967)
- Temām-ı Suḥan (b. 1968-2063)
- Temsīl-i der-Ḥāl-i Mecnūn (b. 2064-2116)
- Ġāzel (b. 2117-2131)
- Temām-ı Suḥan (b. 2132-2174)
- Ġāzel (b. 2175-2187)
- Tamām-ı Suḥan (b. 2188-2251)
- Ġāzel (b. 2252-2263)
- Tamām-ı Suḥan (b. 2264-2339)
- Ġāzel (b. 2340-2357)
- Ḥiṭāb (b. 2358-2435)
- Ġāzel (b. 2436-2449)

-Der-Özr Ĥāhī ve İ'titāf bi'l-acz-i ve't-taḫṣīr (Hatasını itiraf etmek ve özür dilemek)
(2450-2481)

-Der-Ĥātimetü'l-Kitāb (Kitabın sonunda) (b. 2482-2543)

- Ve lehu Eyzān Rubāī (b. 2544-2567)

-Tāriḥ-i Kitāb (b. 2568-2623)

4. TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

ا	A, a, E, e	ص	Ş, ş
ء	’	ض	Ž, ž
ب	B, b	ط	Ț, ț
پ	P, p	ظ	Z, z
ت	T, t	ع	‘
ث	S, s	غ	Ğ, ğ
ج	C, c	ف	F, f
چ	Ç, ç	ق	Q, q
ح	H, h	ك	K, k, G, g, ñ
خ	H, h	گ	G, g
د	D, d	ل	L, l
ذ	Z, z	م	M, m
ر	R, r	ن	N, n
ز	Z, z	و	V, v, O, o, Ö, ö
ژ	J, j		U, u, Ü, ü
س	S, s	ه	H, h, e
ش	Ş, ş	ی	Y, y, I, ı, İ, i

5. METNİN TRANSKRİPSİYONU VE TERCÜMESİ

[1b] Kitāb-ı Lü'lü'ü'l-Meknūn ve Leylī vü Mecnūn
Gizli İnciler Kitabı ve Leyla İle Mecnun

Fī Na' t-ı Nebī

Mef' ūlū Mefā' ilūn Fe' ūlūn

1

Elḥamdu li-rabbi fiṭrat-ı pāk

Ḥallāḳ-ı zemīn u çerḥ u eflāk

Felekleri, yeri ve göğü yaratan temiz fitratlı (O) Rabbe hamdolsun.

Rūzī deh-i mūr u murğ u māhī

Pūşende be-rūy-i şeb siyāhī

Geceye karanlık örtüsü veren karıncaya, kuşa, (sudaki) balıklara rızkını veren

Pāk ez heme ḳayd u bend u peyvend

Bī-şebih u şerīk u zevc u fēzend

Bütün bağlardan, ilişkilerden kaydlardan temiz olan eşi benzeri, ortağı olmayan

Ūrāst irādet-i İlāhī

Ez 'arş-ı mecīd tā be-māhī

Gökten denizin dibine kadar tüm ilahi irade (O) Allahındır.

5.

'Alem heme ger zi-hem be-pāşed

Dānem ki ber u sitem ne-bāşed

Bütün dünya dağılırsa bile ona sitem edilmeyeceğini biliyorum.

Dānā-yi rumūz-ı perde-i ğayb

Pākist u münezzeh u zi-her 'ayb

Gayb perdesinin sırlarını bilen (Allah) bütün ayıplardan temizdir.

Ārām deh-i be-site-i hāk

Ser-geşte kon-i sipihr u eflāk

Toprağa (yere) rahatlık veren felekleri döndüren (O) Allah'tır.

Ū ḥālīḳ-ı arz u vessemāvāt
Hem her çi güzeşt u külli mā'at

Gelmişlerin, geçmişlerin yerin ve göğün yaratıcısı

[2a] *Mevcūd-ı ḳadīm-i lā-yezālī*
Dergāh u dereş bülend u 'ālī

Ezeli ve ebedi olan makamı, kapısı yüce ve yüksek olan

10 *Zāteş ne zi-āteş u ne ez-bād*
Ne-zāt zikes ne-kes ez u zād

Zatı ne ateş ne rüzgârdan, ne kimseyi doğurmuştur ne de kimse onu (Allah) doğurmuştur.

Cüz u heme hiç her çe bāşed
Hergiz ne-buved ki ū ne-bāşed

Onun varlığı dışında ne olursa olsun o olmadan asla var olamaz.

Bīrūn fekened be-kevn-i kāyin
Erzāḳ-ı ḥalāyīḳ ez-ḥazāyin

Yeryüzünde (dünyada) yaratılanların rızıklarını hazinelerinden dışarı saçar.

Mā cümle faṭır u ūst fāṭır
Dānā-yi mevārid-i ḥavāṭır

Onun yarattığı biziz, gönüllerdeki sırları bilen O'dur.

Eşyā heme u be-künhi bi-çün
Āverde zi-kāf u nūn¹ bīrūn

Ol dedi oluverdi. Kaf ve nundan her şeyi yaratan odur.

15 *Kevneyn zi-ḳudreteş nevālī*
Hergiz neresed be-rūz vālī

Her iki dünyada onun kudretiyle oluşmuştur. Asla velayet sahibi kişi güne kavuşamaz.

¹ Bakara, 2/117, En'am, 6/73, Nahl, 16/40, Yasin, 36/82.

Dānende-i ğayb u remz-i esrār

Bīnende-i zerre der şeb-i tār

Karanlık geceden zerreyi gören gaybı ve gizli sırları bilen

Āverde bīrūn be-ḥikmet-i pāk

Eflāk zi-dūdu Ādem ez Ḥāk

Kutsal hikmeti ile felekleri dumandan Adem'i topraktan yaratan odur.

‘Ālem zi-‘adem çü āverīdeş

Eşya-yı der u bī-āferīdeş

Adem'den alemi ve içindekileri yarattı.

Ez-merdum u mūr u murğ u māhī

Ber vahdet-i u dehend güvāhī

Halk, karınca, kuşlar, balıklar O'nun vahdetine şahitlik eder.

20 *İşān heme gerçi şāh dānend*

Cüz nām u nişān-ı ū nedānend

Gerçi onların hepsi onu şah olarak bilir ancak onun isminden ve belirtilerinden başkasını bilemezler.

Der-perde-i zāt-ı şāni‘-i pāk

Hergiz ne-perīde murğ-ı idrāk

Temiz olan o yaratıcının zatında asla idrak kaybolmaz.

[2b] *Ūrā ne-bidāyet u nihāyet*

Cüz ū ne-dehed be-kes hidāyet

Onun ne başı ne sonu vardır. Ne de ondan başkası emir sahibidir.

Ez-rūz-ı ezel ki çerḥ-i gerdūn

Mī-gerded u rīzed ez-ciger-ḥūn

Ezelden beri dönen dünya dolaşır ve içinden kan döker.

‘Ömrī be-hava-yi anki dāned

Keyfiyet-i zat u mī-ne-daned

Zatının keyfiyetini bilmek umuduyla ezelden beri dünya dolaşır ve kan yutar.

25 *Zateş çü münezzeh est ez-keyf*
Endişe eger konem buved hayf

Zatı keyfiyetten münezzeh olduğu için bunu düşünmek yersizdir.

Ü mâlik-i mülk ü ins ü cânest
Der perde-i gayb-ı hod nihānest

O meleklerin insanların sahibidir, Kendi gayb perdesinde gizlidir.

Der mülk-i vücūd-ı ser-firāzī
Güsterde bisāt-ı bî-niyāzī

Böyle bir saltanatla ihtiyaçsız olan odur (Hiç bir şeye ihtiyaç duymaz).

Hergiz ne-resed ziyād derdi
Ber-dāmen-i kibriyāş gerdi

Başkalarından ona bir dert erişemez. Yüce olan eteğine toz bile erişemez.

Muhtâc ne ü be-mülk ü mâlī
Vez kes ne-resed ber u melālī

Ne o mülke ve mala muhtaçtır, ne de kimseden ona bir kötülük erişir.

30 *Ez rahmet-i ü hemişe devri*
Hergiz ne-koned be-bende cevri

Dolaşım onun rahmetindedir. Kuluna asla kötülük etmez.

Hayy est u kadīm bî-bidāyet
Mümkün ne-buved der u nihāyet

Ezeli ve ebedidir. Onun son bulmasına imkân yoktur.

Āyât-ı ilāhiyeş ‘ayān est
Hod-ra ne zeman u ne mekan est

İlahlık belirtileri apaçıktır. Kendisi zaman ve mekândan münezzehdir.

‘Ālem şode mazhar-ı şifāteş
Kes reh ne-bered be-künh-i zāteş

Alem onun sıfatlarının belirtisidir. Varlığına kimse yol bulanmaz.

Zāteş çü beri buved zi-şāni
Kes çün be-dehed ez u nişāni

Varlığı tavsif edilemez (Öyleyse) kim nasıl ondan bir nişan (belirti) verebilir.

[3a]

35 *Zāndem ki şod iyn du hāne peydā*
Vīn sırrı nuhufte hem hüveydā

Bu iki evin oluştuğu andan itibaren gizli olan bu sırda ortaya çıktı.

Peyveste deran serāy-ı lā-hūt
Kān perde zi-çevher est u yakut

O lahut sarayında perdeler yakut ve cevherdendir.

Guyend müsebbihān-ı eflāk
Sübhānek nahnü ma aref-nāk

Felekleri tesbih edenler bizi biliniz kıldığınız için derler.

Rūhu 'l-kuds ez-tehayyür-i hıyş
Birün nekeşed ser ez ber-hiş²

Çok şaşırdığından dolayı kafasını kolunun altından dışarı çıkaramaz.

An kādir-i bī-niyāz-i biçün
Gerdīde-i mā beder koned hūn

Benzeri olmayan kadir-i mutlak (Allah) için eğer bizim gözlerimiz kan akıtırsa,

40 *Sad perde be-rūy-i hıyş pūşīd*
Tā cān-ı melik zi-gam be-cūşīd

Yüz perdeyi kendi yüzüne çekti, taki meleklerin canı endişeden kaynadı

Endişe eger be-hūd koned kes
Ayāt-ı ilāhiyeş hemīn bes

Eğer düşünmek isteyen kimse için ilahi ayetler yeterlidir.

² Mana açısından “per” kelimesini “ber” olarak okuduk.

*Ger gāyet-i kahr u lutf-i ma'cūd
Her zerre ki hest u nīst mevcūd*

Allah'ın lütüf ve kahrı tezahür ettiği zaman her zerre ya vardır ya yoktur.

*Hestend eger habīs ü ger pāk
Der rüy-i zemīn u fevk-i eflāk*

Eğer pis olsun ya da temiz olsun yeryüzünde ve göklerin üzerinde mevcut olsun.

*Tā taht-i serā vü kāv u māhī
Der zīr-i tasarruf-ı İlāhī*

Toprağın altında ya da ayın üstünde olan her şey Allah'ın tasarrufundadır.

45 *Eşyā zi-adem çü ser ber-arend
Cüz dāne-i tā'ateş nigārend*

Ademlerin bazılarında şapka var bazılarında yok
Âdem'den başkaldıran her şey onun taatinden başka hiçbir şeyle uğraşmaz.

*Ez tā'at-i u serer be-piçend
Ma'dum şevend u cümle hiçend*

Ona itaat etmeye karşı çıkan yok olur ve hiç olur.

*Ma cümle esīr-i hükm-i uyim
Cüz rāh-ı rızā-i u ne-poyim*

Biz hepimiz onun (Allah'ın) hükmünün esiriyiz. Onun rızasından başka bir yol aramayız.

[3b] *Çün kūy-ı visāl-i u be-cüyem
Sırr-ı ezeli be-kes neküyem*

Onun kavuşma yolunu aradığımız için sırrı ezeli kimseye söylemeyiz.

*Alem-i heme geşte mazhar-ı zāt
Hod vākıf-ı sırr-ı cümle zerrāt*

Alemin tamamı onun zatının tezahürüdür. O da her zerrenin sırrına vakıftır.

50 *‘Ādem şode sırr-ı fitrat-i u
‘Ālem zi-kemāl-i kudret-i u*

Onun sırrı ademi yarattı. Kudretinden âlem (dünya) yaratıldı

Şems u kamer u nucūm u eflāk

Peyrāhin-i hod ez ū zenend çak

Güneş, ay, yıldızlar ve felekler onun kudretiyle kendi elbiselerini yırtarlar

Der kevn u mekān zi-ferd u ma'dūd

Her zerre ki hest u h'ahedeş būd

Kevn ü mekanda (dünyada, kainatta) her fert olarak var olan ya da olacak olan her zerre

Ber vahdet-i zāt-ı u guvahend

Ser- keşte-i hükm-i yek ilāhend

Onun zatının birliğine şahittir, bir ilahin hükmüne tabidirler

Der âlem-i gayb u mülk-i zāhir

K'in her du şodend pür ez-mutāhir

Gayb ve zahir (görülen ve görülmeyen) âleminde her ikisi temiz olanlarla doldu.

55 *Der her çi tasarrufi koned hāl*

Zāt est u sıfāt u ism u ef'āl

Tasarrufu bulunan her şey zattır, sıfattır, ismi ve fiilidir.

Her nīk u bedi ki şān dehr est

İzhār-ı kemāl lutf u kahr est

Dünyada olan her iyilik ve kötülük onun lütfunun ya da kahrının açığa çıkmasıdır.

Çizi çü be-h'āhed āferīden

Vez perde berüneş āverīden

Bir şey yaratmak isterse veya perdeden dışarı çıkarmak isterse

Çün goft ki be-şev şeved te'ayyün

Ayed beder esr deriçe-i kün

Ol dedi, oluverdi, (kün) pençeresinden çıkıverdi.

*Eşyā ki mükellef u muāfend
Ser-keşte-i harf-i nūn u kāfend³ (Kur'an,*

Eşya sorunlu değil ve muafıdır. Onlar bile Nun u kaftan oluşur

60 *Her zerre ki ez-hıred berūn est
Vābeste be-sırr-ı kāf u nūn est*

Akıldan beri olan her zerre, kaf ve nun harfinin sırrına bağlıdır.

[4a] *Her fevc ki mevc-i bahr-i jerf est
Ez bād-ı şimāl iyn du harf est*

Derin denizin dalgası olan her çıkış bu iki harfin rüzgârındandır.

*Ez kūy-ı adem çu ma residim
Cüz rüy-ı bekā-yi u ne-dīdīm*

Biz adem diyarından geldiğimizden beri onun bekasından başkasını görmedik.

*Her zerre ki hest geşte mevcūd
Şāhid şode end ki ūst meşhūd*

Mevcut olan her zerre onun meşhud varlığına şahit olmuştur.

*Ey dil zi-nidāyi küntü kenzen⁴
Hālī berhī yakīn-i hod zen*

Ey gönül küntü kenzen nidasıyla yakın olana da yüzüne bir nokta koy.

65 *Ki vura ne bidayet ist ma' lūm
Hayy est u kadīm u leys-i mu' dūn*

Onun ne başlangıcı vardır ne de sonu vardır. Hay'dır kadimdir.

*Urāst kemāl u kadr u kudret
Cüz ū heme hādīsāt-ı fitrat*

Bütün güç ve kemal sıfatı ondadır. Onun dışında bütün fitratı görünmeyendir.

³ Bakara, 2/117, En'am, 6/73, Nahl, 16/40, Yasin, 36/82.

⁴ El-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, C.2, Kahire, Tarihsiz. s. 132, Hadis no: 2016.

Hergiz ne-resed zi-ferd hālī

Ber ayn u vücūd u zevālī

Asla fertten bir hal oluşmaz. Onun vücuduna da zeval erişmez.

Evvel çü ezust münşī-i kevn

Viyn gerdūş u devr-i cerh pür-levn

Kevnün (dünyanın) renklerle dolu olan bu dünyanın var olmasının başlangıcı odur.

Āhīr heme hem ber u reved bāz

Lillāh bekā nemūde āgāz

Her gelen tekrar ona dönecektir. Bekanın başlangıcı odur.

70

Pes ust vücūd-ı cümle dāyim

Ber vahdet-i zāt-ı hıyş kāyim

Her dayim bütün varlıklar ondandır. Vahdet sıfatıyla kaim olan odur.

Çün ust kadīm u hayy u kayyūm

Urā bekāst u gayr-ı ma'dūm

Kadim olan hay olan kayyum olan odur, âdem bulmayan beka onundur.

Settār-ı fezāy-ıh-i ibād-est

Fermān deh-i hāk u āb u bād-est

Kullarının utanç verici olaylarını ve yanlışlarının üstünü kapatandır. Toprağa suya ve rüzgâra ferman veren odur.

Bī-anki sahīfe-i be-h'āned

Esrār-ı nuhufte cümle dāned

Bir tek sahife bile okumadan bütün gizli sırları bilir.

[4b]

Akl u hıred u hayāl-i mahlūk

Der perde-i zāt-ı ust-ı mahrūk

Akılda bilgi de yaratılanların hayali de onun zatının perdesinde yanıp tutuşmuştur.

75

Ey akl-ı zaif-i geşte magrūr

Ez kūy-ı hıred fetāde-i dūr

Ey mağrur olan zayıf akıl, bilgelik köyünden uzağa düşmüşsün.

Kūyi ki resm be-perde-i zāt

Heyhāt limā tekūlü⁵ heyhāt

Zatın perdesine erişmeyi dilersin heyhat de bir daha heyhat de.

Ancā ki kemāl-i zü'l-celāl est

Reh bürden-i kes der ü mecāl est

Celal sahibi kemalatın olduğu yere varmak zordur.

Cāy-i ki ḥarīm-i ḥürmet ūst

Gerdem be-zened kesī ne nīkūst

Onun harimine saygı olan yerde kişinin dem vurması hoş değildir.

Der ḥazret-i ū eger reved kes

Ger cān-ı ne-dehed selāmetī bes

Onun huzuruna varan kişi can vermesi gerekir vermezse onun selameti için kafi bir durum değildir.

80 *Cāy-i ki melek nemī zened dem*

Ger pey ne-ber tu hem mehor gam

Meleğin bile dem vuramadığı yerde sen bir duruma bile vakıf olmazsan bundan endişelenme.

Zīrā ki derān ḥazīre-i pāk

Gum şod heme ‘aql u fikr u idrāk

Çünkü o temiz olan huzur makamında akıl, idrak, fikir kayboldu.

Der perde-i vahdetī baḥrest

‘Ālem heme ber mesel çu nehrest

Vahdet perdesi deniz gibidir. Alem ise nehir gibidir

An baḥr-i muḥīṭ eger be-çūşed

‘Ālem be-cūy-i hemī-furūşed

---

⁵ Kur'an-ı Kerim, 16/116

O muhit denizi eğer kaynarsa, âlemi küçük bir nehre satar.

Der kūyī viṣāl-i zū'l-celālī
Serha beṣved zi cüsse ḥālī

O Celal sahibinin kavuşulduğu yerde başlar cüsseden arınır, ayrılır.

85 *Ū geṣte mūnezzeh ez kem u bīṣ*
Dāyim be-kemāl-i ḳudret-i ḥıyṣ

O, daima kendi kemal gücüyle az ve çoktan mūnezzehdir.

Der mülk ü serīr-i pādīṣāhī
Ūrāst taṣarruf-ı ilāhī

Padişahlık tahtında ilahi tasarruf onundur.

[5a] *Eṣyā be-vücūd-ı ūst-ı ḳāyim*
Likin heme geṣte mest ü hayim

Eṣya onun vücuduyla varlık bulmuş fakat hepsi kendinden geçmiş mest olmuş durumdadır.

Der ‘ālem-i ḥayret-end u yekser
Ser-geṣte vü zār u dīdeha ter

Baştanbaşa hepsi, perişan, inler vaziyette ve göz yaşlarıyla hayret âlemindedir.

Yek dāne-i “kūn⁶” cū ū be-kāred
Eṣyā heme ser ezu ber-ared

“Kūn” tanesinden bir tane ekerse, ondan her şey biter.

90 *Likin heme kāināt u zerrāt*
Bi-hod ṣode-end zi-pertev-i zat

Fakat bütün zerreler ve parçacıklar zatın ışığıyla kendinden geçmiştir.

Der ma‘rifet-i Celīl-i Ekber
Der vādi-yi ḥayret-end yekser

Allahu Teâlâyı idrak edenlerin tamamı hayret vadisindedir.

⁶ Kur’an-ı Kerim, 2/117; 3/47-49; 19/35; 36/82; 40/68.

Ez neş`et-i külli yevmi fî şân⁷
Ḥalkî şode end zi-ḥod perişân

Külli yevmi fi şe'n (her an oluş ve hareket halinde olan gün neşet ettiğinde, bir insan topluluğu kendinden geçmiştir.

An mâlik-i mülk-i cümle şahan
Dânâ-yi zamîr-i dâd-hahan

Bütün kralların mülkünün maliki ve bütün bilginlerin gönlünden geçenleri bilen o,

Rûzî ki koned be-ḥod tecellî
An rûz şeved merâ tesellî

Tecelli ettiği gün ben teselli bulurum.

95 *Ber hem zened in besât-ı mefrûş*
Ber rûy-i hevâ bered çü menfûş

Bu dünyada serili olan düzeni dağıtırsa ve var olanları göğe kaldırır.

În ḥarc-ı kebûd-ı zer-i nişân-râ
Vîn ebr-i sefid-i dur-fişân-râ

Bu altın nişanı olan gök mavisini ve inciler saçan beyaz bulutu

Ma' düm koned be-ḳudret-i ḥîş
Terhi diğeri der-avered piş

Kendi kudretiyle yok eder ve başka bir tarzla yeniden var eder.

Guyed ki menem Aziz u Cebbar
Der mülk-i vücûd-ı ḥîş ḳahhâr

Aziz ve cebbar olan, varlık mülkünde kahhar olan benim der.

Pes ba'd-ı fenâ-yi külli fânî
Ûrâst beḳâ-yi câvidânî

Bütün fanilerin fena bulmasından sonra ebedi varlık onundur.

⁷ Kur'an-ı Kerim, 55/29.

[5b] 100 *Hem ba‘d-ı zevāl-i cümle mevcūd
Ū māned u bes ilāh u ma‘būd*

Bütün mevcutların yokluğundan sonra ilah ve mabud olarak kalacak odur.

*Ey mālīk-i mülk u ḥalq u eflāk
Zāt-ı tū zıher çı kofte-em pāk*

Ey feleklerin, yaratılanların ve melaiikelerin maliki senin zatın benim bütün söylediklerimden arıdır.

*Der bi edebi çü kerde-em ḥıyş
‘Afvī be-günāh-ı men tū der-pūş*

Eğer edepsizlikle kaynadıysam sen affet ve benim günahımı bağışla.

ĠAZEL

*Sübḥāneke ey ḥakīm-i şāni‘
Ḥallāk-ı şanāyi-i bedāyi‘*

Ey hâkim olan yaratıcı sana hamdolsun. Bediaların yaratıcısı olan sensin.

*Ḥükm-i ezel-i tura be-her ḥāl
Ḥaqqā ki ne-māni‘ est u dāfi‘*

Her durumda senin ezeli hükmüne karşı gelecek ve yasaklayacak kimse yoktur.

105 *Azbār-i kemāl-i kibriyā-et
Der mülk-i dū-‘ālem-i tū şāyi‘*

Senin düzen kurduğun iki âlemde büyüklüğünün kemal haberleri vardır.

*Aḥkām-i ilāhi-yi tū sermed
Şābit şode est u geşte qāti‘*

Senin ilave hükümlerin ön plandadır. Sabittir, kesindir.

*Devrān-ı beḳā-yi māsivayed
Āḥir guzer u çü berḳ lāmi‘*

Senin masivadaki her ne mahlukat varsa bilahare yıldırım hızıyla geçiyor.

Ez taht u şerā u kāv u māhi
Ta fark-ı ser-i semā-yi sābi

Topraktan gökyüzüne kadar, denizlerin dibine kadar, yedinci göğün en üst noktasına kadar,

Der zīr-i taşarruf-ı tū bīnem
Her zerre ki hest u geşte tābi

Senin tasarrufunda olduğunu görüyorum. Her zerre sana tabidir.

110 *Ez pertev-i zāt-i encüm efrūz*
‘Ālem heme baħr-i nūr sāti

Yıldızlara parlaklık veren senin zatının ışığıyla dünya parlak bir nur denizi gibidir.

Hergiz ne-resed be-zāt-i pāket
Gerdi zi-ħavādiş ü vaķāyi

Senin pak olan zatına hadiselerden bir toz dahi ulaşamaz.

[6a] *Ĥayrān şode ‘aql u fikr u idrāk*
Der kuy-i tefekkur-i tū zāyi

Akıl, fikir ve idrak hayrete düşmüş, senin tefekkürünle yok olmuş.

Vez şevķ-i tū ĥastegān-ı ġam-ra
Her laħza resīde şad menāfi

Senin şevkinle gamdan yorgun düşenlere her an yüzlerce menfaat erişir.

Der baħr-i günāh eger çi ġarķam
Luţf u kerem-i tū geşte şāfi

Eğer günah denizine batmışım (fakat) senin lütfun ve keremin bana şefaattçidir.

115 *Yek bāde-i vuşlatet be-şad cān*
Men mī ĥaremeş kocāst bāyi

Sana bir an kavuşmayı yüz can (bedelinde) satın alırım, satıcı nerede?

Dīvāne ‘Alī tū cism u cān-ra
Der piş-i Ĥodā benih u dāyi

Ey divane Ali sen canını ve bedenini Allah'a sun ve davette bulun.

MÜNĀCĀT-I DER ESMĀU'LLAHİ'L-ḤÜSNĀ

Mef'ülü Mefā'ilün Fe'ülün

Allah be-ḥaḳḳ-ı nām-ı Raḥmān

Ber men be-güşā derī zi-ḡufrān

Allah'ım Rahman (esirgeyici) adının hakkı için bana gufran kapısını aç.

Ḥaḳḳā ki tū-yi Raḥīm-i meşkūr

Ez-raḥmet-i ḥod me-kün merā dūr

Rahim-i (bağışlama) meşkūr (affedici) olan sensin, rahmetinden beni uzaklaştırma.

Ġayr ez-tū Melik çü-nist mevcūd

Maḥrūm me-kon merā zi-maḳşūd

Senden başka Melik (mülk sahibi) yoktur. Beni maksuttan yoksun bırakma.

120

Ḳuddūs bilā zi-lel tū-yi hem

Pākīze kon in dilem zi-her ḡam

Ḳuddus (her türlü ayıptan münezzeh) olan sensin. Bu gönlümü her türlü gamdan (temizle) arındır.

Nām-ı tū Selām u geşte Sālīm

Ez gerden-i men figen mezālīm

Senin adın Selam (her çeşit afet ve kederlerden emin olan) ve Salim olandır. Benim yakamdan mezalimi düşür.

Ey Mü'min eger be-mîrem ez ḡam

An raḥmet-i ḥod me-kon zi-men kem

Ey Mümin (kullarına emniyet veren) eğer ben gamdan ölürsem, O rahmetini benden eksiltme.

Binger be-men ey Müheymin imrūz

Cānem tū be-nūr-ı ḥod ber-efrūz

Ey Müheymin (her şeyi gözetip koruyan) bugün bana bak, canımı kendi nurunla aydınlat.

[6b] *Hestî tû 'Azîz-i bî-nihâyet*
Dûrem me-kon ez reh-i hidâyet

Bi-nihayet olan aziz (her şeye galip olan) sensin. Beni hidayet yolundan uzaklaştırma.

125 *H'âhem ki be-ḥaḳḳ-ı ism-i Cebbâr*
Âzâd konî merâ tû ez nâr

Cebbar (azamet ve kudret sahibi) isminin hakkı için beni ateşten kurtuluşa çıkarmanı isterim.

Nâmet Mütekebbir ey İlâhem
Der-keş ḳalemî tû ber-günâhem

Ey Allah'ım senin ismin Mütekebbir (ululuk sahibi)'dir. Günahımın üstünü kalemlle sen çiz.

Ey Ḥalîḳ-ı bî-niyâz-ı bî-çün
În sîne me-kon zi-guşşa pür-ḥûn

Ey benzeri ve ihtiyacı olmayan Hâlık (yaratıcı), bu gönlümü keder (üzüntü) kanıyla doldurma.

Ey Bârî-i berr u baḫr-i 'âlem
Yek laḫza nazar fegen be-ḥâlem

Ey denizin ve karanın Bârî'si (her şeyin aza ve cihazını birbirine uygun yaratan), bir an benim halime bak.

H'âhem ki merâ tû ey Muşavvir
Ber-kâr-ı cihân konî müdebbir

Ey Musavvir (her şeye bir şekil ve hususiyet veren), beni dünyada müdebbir (idare eden) kılmanı isterim.

130 *Men ḡarḳ-ı günâhem u tû Ğaffâr*
Zîn ḡarḳa merâ tû hem birûn âr

Ben günaha batmışım Gaffar (bağışlayıcı) sensin. Battığım bu yerden beni sen dışarı çıkar.

Ḳahhâr be-men me-kon tû ḳahrî
K'uftem zi-der-i tû men be-baḫrî

Kahhar (her şeye, her istediğini yapacak surette, galip ve hakim)'sin bana kahretme ki senin kapından denize düşmeyeyim.

K'ābeş heme bāşed ez me'āşī

Cān-rā ne-buved ezu ḫalāşī

Ki suyu tamamen günahlandır. Can ondan kurtulamaz.

Vehhāb u mevāhib-i tū dāyim

Rīzed be-ser-i niyām u ḳāyim

Uyuyana da uyanık olana da her zaman karşılıksız veren Vehhab (çok fazla ihsan eden) olan sensin.

Ey Vāşif ḫod be-ism-i Rezzāk

Ber-cūd u kerem tū geşte-i ṭāk

Ey vasıf Rezzāk (rızk veren) ismiyle cömertlik ve keremde teksin.

135 *Pür şod zi-güneh şaḫīfe-i mā*

Nāḳış me-kon īn vazīfe-i mā

Bizim sayfalarımız günahla doldu. Bu vazifemizi eksik bıraktırma.

Fettāḫ-i ḫazāyin-i dilem bāş

Vīn sırr-ı maḫabbetem me-kon fāş

Gönlümün (gizli) hazinelerinin Fettāḫı (her türlü müşkülleri açan ve kolaylaştırıcı) ol. Sevgi sırrımı aşıkâr etme.

[7a] *Hestī tū 'Alīm u men güneh-kār*

Ḥ'āhem zi-'uḳūbet-i tū zinhār

Ben günahkarım. Alim (her şeyi en ince noktasına kadar bilen) olan sensin. Senin cezalandırmandan sakınırım.

Ey Ḳabiz-i mülk-i her dū-'ālem

Şermende me-kon zi-bed fe'ālem

Ey iki alemin Kâbizi (dilediğine darlık veren, sıkı, daraltan) kötü fiillerimden dolayı beni utandırma.

*Ey Bâsiṭ-i “Küll-i yevmi fî şân”
Mâ-râ zi ğamı me-kon perişân*

Ey her gün yeni bir tecelli gösteren Bâsit (dilediğine bolluk veren, açan, genişleten), bizi gamdan perişan etme.

140 *Ey Ḥâfîz bâ-kemâl ü kudret
Dûrem me-kon ez-bisâṭ-ı ḥazret*

Ey kemal ve kudretin Hafizi (yukarıdan aşağıya indiren, alçaltan, dereceleri düşüren), yüce varlığından bizi uzaklaştırma.

*Ey Râfi‘-i cerḥ u ‘arş u kürsî
Ḥod ḥâlîk-ı ‘Arab u Türk ü Farsî*

Ey yeryüzünün, gökyüzünün ve arşın Rafii (yukarı kaldıran, yükselten, dereceleri yükselten), Fars‘ın Türk‘ün ve Arab‘ın yaratıcısı sensin.

*Der fazl u kerem çü nîst kıllet
Ber-dâr-ı merâ zi-ḥâk-ı zillet*

Senin cömertlikte ve fazilet göstermede bir eksiğin yok. Beni zillet toprağından kaldır.

*Hestî tû Mu‘iz her zelîlî
Ez fazl u tû bih şeved ‘alîlî*

Sen her alçağın da Muizi (izzet veren, aziz kılan)‘sin, senin faziletinden illetli olan iyileşir.

*Men nîz ‘alîl u hem zelîlem
Ez kuvvet-i ḥîş kon ‘adîlem*

Ben de alil (hastalıklı) ve zelilimdir (aşağılanan). Kendi gücünle dengede olmamı (doğru yolu bulmamı) sağla.

145 *Hestî tû Mudil-i küll-i Cebbâr
Zinhâr zi-heybet-i tû zinhâr*

Senin varlığın bütün cebbarlara (kudret sahibi) olanlara örnektir. Senin heybetinden sakınırım.

*Dānem ki Semî‘ bi-niyāzî
Kārem çî şeved eger besāzî*

İhtiyacı olmayan Semi (her şeyi iyi işiten) olduğunu biliyorum. Benim işimi yaparsan bundan ne çıkar.

*Ey Sāmi' şavt-i şeb huruşān
Sırrı be-günāh-ı men be-pūşem*

Ey gece coşanların sesini dinleyen Sami, benim günahımı ört.

*Ez dīde mūnezzeh u Başīrī
Der mülk-i beķā-yi hōd kebīrī*

Gözden münezzehsin ve Basîr (görensın). Kendi beka mülkünde en yücesın.

*Ef'āl-i men-i şikeste dīdī
Vān-geh ķalemī deru keşīdī*

Benim gibi kırılan birinin yaptıklarını gördün ve bir kalemde çizdin.

[7b] 150 *Yek nām-ı hōdet Hakem nihādī
Hükem-i digerān be-bād dādī*

Kendi adını Hakem (hükmeden, hakkı yerine getiren) koydun. Diğerlerinin hükmünü hiçe saydın.

*Hāhem ki be-hük-m-i hīş her-dem
Der aşķ konī ziyāde derdem*

Kendi hükmünle her an aşķta benim derdimi arttırmanı isterim.

*Ef'āl-i tū cümle 'ayn-ı Adl-est
Kār-ı men-i dil-şikeste sehl-est*

Senin yaptıklarının hepsi Adl (adaletin) ta kendisidir. Benim gibi bir gönlü kırığın işi zordur.

*Ez luţf-ı hōd ey Laţīf-i dāver
Maķşūd-ı dilem zi-hōd ber-āver*

Ey hüküm veren Latîf (kullarına iyilikler ulaştıran) kendi lütfunla beni amacıma ulaştır.

*Ber-hāl-i dilem tū hōd Hābīrī
Key dest-i men-i şikeste gīrī*

Benim gönlümün haline sen kendin Habîr (vakıf)sın, benim gibi bir (gönlü) kırılan birisinin elini tut.

Ez hilm-i hod ey Halîm-i pür-cûd

Mâ-râ be-resân be-kû-yî maşşûd

Ey cömert olan Halîm (yumuşak davranan) kendi yumuşaklığıyla bizi maksuda götür.

155 *Nâm-ı tû ‘Azîm u men haķîrem*

Begzâr ki ber-deret be-mîrem

Senin isimin Azimdir (çok azametli) ve ben hakirim. Kapında ölmeme izin ver.

Ġufrâneke yâ Ġafûr-ı zellât

Ġġfir li-‘ibâd külleme fât

Ey Gafur (affi ve mağfireti pek çok olan), ne kadar fırsatlar elden gidip hatalar yaptılarsa da tüm kullarımı bağışla.

Taķşîr-i men ey Şekûr-ı meşkûr

Gerdân-ı tû be-fâzîl-ı hıyş maġfûr

Ey Şekûr şükredenlerin şükretmesine sebep olan benim hatalarımı kendi faziletinle bağışla.

H‘ahem zi-‘Aliy ‘inâyeti burd

Tâ şâf şeved vücûdem ez durd

Vücudum sıkıntıdan arınması için Aliy (pek yüce)’den inayet görmek isterim.

Hestî tu Kebîr u men şaġîrem

Lîkin dilem ez tu ber-negîrem

Sen Kebir (en büyük)’sin, yücesin, ben küçüğüm ancak gönlümü senden almam. (vazgeçmem)

160 *Der hıfz-ı hod ey Hafîz-i esrâr*

Ma-ra zi-belâ-yı bed nîgeh-dâr

Ey Hafiz (sırların koruyucusu) olan kendi koruman altında bizi kötü belalardan muhafaza et.

Kün moqt-ı hod ey Muqit-i gayyur
Ez cān u dil-i şikeste-em dūr

Ey gayretli olan Mukit (her yaratılmışın gıdasını, azığını veren), kötülükleri benim gibi bir canı ve gönlü kırıktan uzaklaştır.

[8a] *Çün rüz-ı cezā tū-yi Hasībem*
Ez rahmet-i hod be-dih naşībem

Ceza gününde sen benim Hasīb (her şeyin hesabını bütün detayları ile bilen)sin, kendi rahmetinden nasibimi ver.

Dānem ki tū-yi Celil-i ekber
Dārī ğazā u rahmet ekşer

Hoşgörü ve rahmeti çok olan yüce Celil-i Ekber olduğunu biliyorum.

Nām-ı tū Kerīm u men gedāyem
Bā-rahmetet ez ğağab cüdāyem

Senin adın Kerīm (cömert)tir ve ben dilenciyim. Senin rahmetinle gazabından uzaktayım.

165 *Peyveste be-hāl-i men Raqībī*
Emrāz-ı merā diger řabībī

Devamlı olarak benim halimi gözeten sensin. Hastalıklarımın iyileştirici tabibi sensin.

Ber men çü ğuzaşt hükm-i tađdīr
Ez rahmet-i hod be-kon tū tedbīr

Bana takdirin hükmü geçtiğinde, kendi rahmetinle sen tedbirini al.

Kerdem zi-ğünāh tövbe bisyār
Tađdīr-i tū kerde ser-niğün-sār

Günahtan çok tövbe ettim. Senin takdirinle başım öne eğilmiş.

Geştem çü der-īn fe'āl-i bedbīr
Şismet çü çünin bud çe tedbīr

Bu kötü amellerle yaşlandım. Kaderim böyle imiş tedbir nedir.

*Ādem ki ḥalīfē-i Ḥodā būd
Ez miḥnet u fī'ī-i bed cūdā būd*

Adem Allah'ın halifesi idi. Sıkıntıdan ve kötü fiilden uzaktaydı.

170 *Mescūd-ı melā'ik-i kirām-est
Hem vālid-i cümle ḥāş u 'āmm-est*

Meleklerin secde ettiği (Adem) bütün dünyanın (insanların) babasıdır.

*Der-kār-ı ezel ki būd maḫsūm
Pūşīde sırreş nihāde maḫtūm*

Ezelde gizli tutulması gerekenlerin sırrını gizledim.

*Her çend ki nişest u kerd tedbīr
Āsūde ne-şod zi-ḥük-m-i taḫdīr*

Her ne kadar ki oturup düşündü. Takdirin hükmünden kurtulamadı.

*Goftī ki menem Mucīb-i da'vāt
İnest du'ā be-kon mükāfāt*

Mucib-i davet (duaları kabul eden) benim dedin. Dua budur, mükâfat et.

*Ey Vāsi-i bī-ḫıyās u bī-ḥad
Dürem kon ez-īn meziyet-i bed*

Ey benzeri ve gücünün sınırı olmayan Vasi (lütfu bol olan) beni kötülüklerden uzaklaştır.

[8b] 175 *Ez fāzl-i ḥod ey Ḥakīm-i dānā
Ber-fī'ī-i bedem me-kon tevānā*

Ey bilgin olan Hakim (hikmet sahibi olan), kendi faziletinle kötü fiilleri yapma fırsatı verme.

*Binger be-men ey Vedūd-i Ma'būd
Tā der-güzerem zi-cümle mevcūd*

Ey Vedud-i mabud (yarattığı kullarını çok seven) bana bak. Ta ki var olan her şeyden vazgeçeyim.

*Mā-rā diger ey Mecīd-i Mennān
Ser-geşte me-kon zi-bahr-i yek nān*

Ey Mecid-i Mennan (şanı, şerefi çok üstün olan), artık bizi bir ekmeğe muhtaç etme.

*Ey Bā' iş-i cism-i mürde ez hāk
Ber-dāmen-i satr-ı men me-zen cāk*

Ey Bâis (Ölüleri diriltip kabirlerinden çıkararak) topraktan ölüyü dirilten, benim kapalı olan eteğimden yırtık açma.

*Der kūy-i belā me-kon Şehīdem
K'ez dāne vü dām-ı bed remīdem*

Bela köyünde beni şehit etme. Kötü tuzak ve tanelerden bıktım.

180 *Hakkā ki be-cüz tū kes ne-dānem
Mekzār ki ez-rahāt be-mānem*

Senden başka kimseyi bilmem. Senin yolundan vazgeçmeme izin verme.

*Nām-ı tū Vekīl u zin vekālet
Hergiz ne-resed be-kes melālet*

Senin adın vekildir (kendisine tevekkül edenlerin işlerini en iyi neticeye ulaştıran) bu vekaletten asla kimseye bir kötülük ulaşmaz.

*Hestī tū Kavī be-kuvvat-i hīş
Īn guşşa be-derkeş ez dil-i riş*

Sen Kavi (güçlüsün) ve kendi gücünle bu kederi yaralı olan gönülden uzaklaştır.

*Hāhem zi-Metīn ki der-kiyāmet
Mā-rā berihnet ez-nedāmet*

Metinden (çok sağlam) istiyorum ki kıyamet günü bizi pişmanlıklardan kurtarsın.

*Ġayr ez tū Velī diger nedārem
Me-kzār merā ve-hāl-i zārem*

Senden başka velim (sevdiği kullarının dostu) yoktur. Beni bu kötü durumumla (baş başa) bırakma.

185 *Ez hamd-i Hamîd eger be-mānem*
Ber şükr-i hodet güşâ zebānem

Eğer Hamîdi (kendisine hamdedilen) hamd etmekten uzaklaşırsam sana şükretmeye dilimi aç.

Muḥşî be-beḳā-yi hod ki mā-rā
Ber-ni‘ met u fāzl-ı hod biyārā

Ey Muhsi (sonsuzda olsa tek tek her şeyin sayısını bilen), kendi bekanla bizi nimet ve faziletinle süsle.

Eşyâ heme ḥādîş u tū Mübdî
Pākîze kon in ḳadeh zi-derdî

Bütün her şey hadis (yaratılmıştır) temel olan sensin. Bu kadehi dertten sen arındır.

[9a] *Hestî tū Mu‘îd-i külli fānî*
Ḥ‘āhem ki me-ra zi-men rehānî

Sen bütün fanilerin Muidi‘ (varlıkları yok ettikten sonra tekrar yaratan)sin. Beni benden kurtarmanı istiyorum.

Muḥyî el‘ izām-i men tū-yi hem
İḥsân-ı hodet me-kon zi-men kem

Bana hayat veren sensin. Kendi ihsanını (iyiliklerini) benden eksik etme.

190 *Ber ḥikmet-i hod tū hem Mümitî*
Der ḳabza-i ḳudretet dū gîṭî

Hikmetinle hem can alan sensin, iki dünya senin gücünün kapsamındadır.

Ey Ḥayy-i ḳadîm-i lâ-yezālî
Ḥ‘āhem zi-derî tū ḳadr-i ‘ālî

Ey sonsuz olan senin kapında yüksek bir değer istiyorum.

Ḳayyūm belâ zeled tū hestî
Bîdâr kon in dilem zi-mestî

Belayı defedici Kayyum (göklere ve yeri, her şeyi tutan) sensin. Gönlümü bu sarhoşluk uykusundan uyandır.

*Ey Vâcid-i bî-zevâl-i dâyim
Dîvâne şodem zi-levm-i lâyim*

Ey zevali olmayan Vacid (istediğini istediği anda bulan), kınayanların kınamasından aklımı yitirdim.

*Mâcid be-vücūd-ı hod ki derdem
Der hicr me-kon ziyâde her dem*

Ey Macid (kadr ve şanı büyük, kerem ve iyilikleri pek çok), kendi varlığıyla benim derdimi her an ayrılıkta arttırma.

195 *Ey Vâhid-i bî-şerîk ü ferzend
Be-güşâ dil-i haste-em zi her bend*

Ey ortağı ve çocuğu olamayan Vahid (tek olan, eşi benzeri olmayan), yorgun gönlümü her türlü bağdan kurtar.

*Der râh-ı Ehad eger be-mânem
Der kûy-ı Şamed be-kon revânem*

Eğer Ehad yolunda kalırsam beni Samed köyüne yolla.

*Ey Kâdir eger be-kudret-i hîş
Mâ-râ dū qadem zi-hod beri piş*

Ey Kadir (güçlü olan) eğer kendi kudretinle bizi iki adım ileriye götürürsen,

*Âsûde şevem zi-bend-i hestî
Diger ne-revem be-ḡâb-ı mestî*

Varlık bağlarından kurtulurum, artık sarhoşluk uykusuna dalmam.

*Ey Muktedir-i bilâ nihâyet
Ber men be-güşâ derî hidâyet*

Ey sonu olamayan muktedir (güçlü), bana hidayet kapısını aç.

200 *Rûzî çü be-mîrem ez-nedâmet
Şermende me-kon tū der-kiyâmet*

Eğer bir gün pişmanlıktan ölürsem, kıyamet gününde beni utandırma.

[9b] *Çün Zâhir u Bâṭnî tû dâyim*
Ber vahdet-i zât-ı hîş kâyim

Daima Batın (akılların idrak edemeyeceği yüceliği gizli olan) ve Zahir (varlığı sayısız delillerle açık olan) olduğundan, sen kendi zatının vahdetiyle kaimsinsin.

Tâ bûd bidâyet-i vücûdem
Perverde-i ni' met-i tû bûdem

Var olduğum günden beri senin nimetinle beslendim.

Ez fazl u kerem çü dâde-i cân
Ârâste kon be-nûr-ı îmân

Fazıl ve cömertliğininle bize can vermişsin. İman gücüyle (de) süsle.

Vâlî be-vilâyetî ki dârî
Der kûy-i gamem me-keş be-zârî

Ey Vâlî (kainatı ve her an olup biten her şeyi tedbir ve idare eden), sahip olduğun yetkiyle gam köyünde beni inletme.

205 *Çün ḥod Müte'âl-i pür nevâlî*
Lâ-tahcîrî 'alâ'l-fe'âlî

Sen çok bağıшта bulunansın, beni hatalı fiillerden uzak eyle.

Yek nâm-ı tû Berr u men zi-cûdet
Peyveste hemî konem sücûdet

Senin bir adın Berr (kullarına iyilik ve ihsanı, nimetleri bol olan)dir, senin cömertliğinden her zaman secdeye kapılıyorum.

Men kerde güneḥ besî tû Tevvâb
Be-güşây zi-tevbe behr-i men bâb

Ben çok günahkârım sen Tevvâb (tevbeleri kabul eden)sın, tevbe kapısını bana aç.

Ey Mün'am eger zi-ni' met-i hîş
Âmâde konî cevâl-i dervîş

Ey nimet veren kendi nimetinle eğer dervişin torbasını doldurursan,

Diger zi-ğam-ı cihān ne-nālem
Ru ber-ğadem-i bütān ne-mālem

Artık dünya gamından şikayet etmem. Yüzümü putların ayağına sürmem.

210 *Çün Müntakımı be-ğakğ-ı nāmet*
Mā-rā berihān zi-intikāmet

Sen Müntekım' (günahkarlara, adaletiyle, müstahak oldukları cezayı veren)sın. Adının hakkı için bizi intikamından kurtar.

Hestī tū 'Afüvv cürm bisyār
Şermende me-kon merā diger bār

Sen Affuv' (affedicisi)sun, günah çoktur, (bundan dolayı) yeniden bizi utandırma.

Ey Mālik-i mülk u fülk-i meşhūn
Ez şevğ-ı tū cān-ı men çü Mecnūn

Ey mülk ve dolu gemilerin sahibi, senin şevkinden ben Mecnun gibiyim.

Rūzī ki cezā şeved ta' yīn
Dīdār-ı hudet naşīb-i men kon

Cezanın tayin edildiği gün didarını (yüzünü) bana nasip et.

[10a] *Ey nām-ı tū Zü'l-celāl ve'l-ikrām*
Murg-ı dil-i men rehā kon ez-dām

Ey adı Zül-celali ikram olan (hem büyüklük sahibi hem fazl-i kerem sahibi), gönül kuşumu tuzaktan kurtar.

215 *Ān dem ki şeved cihān- diger gūn*
Īn dīde me-kon zi-girye pür-ğūn

Dünya alt üst olduğu an gözlerimi kan çanağına döndürme

Yā Rabbi be-ğakğ-ı ism-i a'zam
Ġayr ez ğam-ı ħod me-dih merā ğam

Ey Allah'ım, ism-i azam hakkı için bana kendi gamından başka gam verme.

Pākīze kon īn serem zi-mestī
Vīn levh-i dilem zi-naqş-i hestī

Başımı sarhoşluktan temizle (arındır). Bu gönlümü de varlık kaygısından kurtar

Ey Muksit u Cāmi' u Ğani' hem
Rızķım me-kon ez ħazā'inet kem

Ey Muksit (bütün işlerini denk ve birbirine uygun yerli yerinde yapan), Cami (İsteddiğini istediği zaman istediği yerde toplayan), Gani (Çok zengin ve herşeyden müstağni) rızķımı hazinelerinden azaltma

Rūzī ki konī kıyāmet āĝāz
Gerded heme zerre nīz ğammāz

Kıyameti başlattığın gün, her zerre şahitlik eder.

220 *Ħalk ez-der-i īn serā-yı vīrān*
Ser-geşte revend u geşte ħayrān

Bu viran sarayın kapısından halk başı dönmüş ve şaşırılmış olarak giderler

Īn bende-i bī-nevā-yi ħod-rā
Āzād kon ez 'azāb-ı kübrā

Bu muhtaç kulunu büyük azaptan kurtar.

Muĝnī çü tū-yi merā ğani' kon
Ez miĥnet in serā berī kon

Muĝni (dilediğini zengin kılan) sensin, beni de muhtaçlıktan kurtar, bu sarayın külfetinden arındır.

Mu'ti çü 'aḫā-yi ħod be-miḫdār
Kerdī be-'ibād-ı mest u huşyār

Mu'ti (ihtiyaçtan uzakta) olan sensin, ayık olana da sarhoş olana da ölçüsü nispetinde veren sensin.

Māni' ne-buved kesī be-ḫālī
Tā ħod ne-dehī der u zevālī

Sen kendin birisine zeval vermediğin müddetçe onun durumunda bir mani olmaz.

225 *Ey Zâr-ı merâ zi-mekr-i aġyâr*
Der hıfz u emân-ı ĥod nıgeh-dâr

Ey Dar (elem ve zarar verecek şeyleri yaratan, hüsrana uğratan), beni düşmanların hilesinden kendi koruman altına al.

Nâfi^c çü tû-yi merâ be-her ĥâl
Ser-geşte me-kon be-kûy-i eşġâl

Nafi (hayır ve menfaat verecek şeyleri yaratan, faydalandıran) sensin beni her durumda uğraştığım şeylerle şaşkın vaziyette bırakma.

[10b] *Ey Nûr be-nûr-ı ĥod ber-efrûz*
Şem^c-i dil u cân-ı dîde imrûz

Ey nur (alemleri nurlandıran, dilediğine nur eden, nur olan) bugün can ve gönül lambasını kendi nurunla aydınlat.

Envâr-ı turâ meger be-bîned
Aġyâr-ı turâ diger ne-bîned

Senin nurunu gören artık başkasını görmez.

Ey Hâdî-i t̄alibân-ı der-gâh
Be-nümâ tû merâ be-sû-yi ĥod râh

Ey dergah talebelerinin hidayete kavuşturan, bana doğru yolu göster.

230 *Tâ ez ĥaram-i tû ser ber-arem*
Yâ der pes-i perde cân sipârem

Ta ki senin hareminden başkaldırayım ya da perdenin arkasında can vereyim

Hestî tû Bedî^c-i mülk ü eflāk
Ez ġayr-ı ġamet be-kon dilem pāk

Sen feleklerin ve yerin Bedii (hayret verici şekilde alemleri yoktan var eden)sin. Senden başkasının gamını (düşüncesini) gönlümden temizle.

Ey Bâġî ba^c-i külli fânî
Ber men be-ġüşâ derî me^c-ânî

Ey bütün fanilerden sonra Bâkî olan (varlığının sonu olmayan), bana mana kapılarını aç.

Ey Vâriş eger be-mîrem ez-ğam

Mîrâş-ı tû cân-ı men buved hem

Ey Varis (varlığı devam eden, servetlerin hakiki sahibi) eğer ben gamdan ölürsem senin mirasın benim canımdır.

Hestî tû Reşîd u men çü kem râh

Râhem be-nümâ be-sû-yi der-gâh

Sen Reşit (bütün alemleri dosdoğru bir nizam ve hikmetle akıbetine ulaştıran)sin, ben az yol gidenim. Yolumu kendi dergâhına doğru göster.

235 *Mürdem zi-ğamet tû ğod Şabûrî*

Mîn ba‘de ne-ġâhem ez tû dūrî

Ben gamından öldüm sen kendin Sabur‘ (çok sabırlı olan)sun, bundan sonra senden uzaklaşmak istemem.

Ey Şâdık va‘d-i ğod bilâ reyb

Esrâr-ı ħaġîħat-ı tû der-ğayb

Ey vaadine Sâdık (doğru) olan, şüphesiz hakikatının sırları gizlidir.

An va‘de-i raħmetet ki kerdî

Bord ez rûh-i cümle renk-zerdî

Senin vaat ettiğin o rahmetin herkesin yüzünden solgunluğu kaldırdı.

Rûzî ki cüdâ şeved zi-ten cân

Vîn ħâne şeved ħarâb u vîrân

Tenden canım ayrıldığı gün bu ev harap ve viran olur.

Ümmîd-i men-i ħaġîr-i dil-rîş

Merdûd me-kon zi-raħmet-i ħîş

Bu hakir parçalanmış gönlün ümidi senin rahmetinden yoksun olmamaktır.

[11a] 240 *Dânem ki tû-yi hemîşe Ğaffâr*

Pûşîde ne-bâşed ez tû esrâr

Senin daima Gaffar (mağrifeti pek çok) olduğunu biliyorum, sırlar senden gizli değildir.

*Ber hâl-i 'ibād-ı hod Habîrî
Ber her-çe nihân buved Başîrî*

Kendi kullarının halinden haberdarsın gizli olan her şeyi görürsün

*Bîni tû günâh-ı mest u huşyâr
Gû-yî ki menem 'Azîz u Gaffâr*

Sen sarhoş olanın da ayık olanın da günahımı görürsün Aziz (izzet sahibi) ve Gaffar (mağrifeti pek çok) benim dersin

*Settâr-ı 'uyûb-ı men tû mî bâş
Pûşîde günâh-ı men me-kon fâş*

Benim ayıplarımı örten sen ol, benim gizli olan günahlarımı açığa vurma.

ĞAZEL

*Ez fâzîl-ı hod ey kerîm-i settâr
Cânem zi-ğam u belâ nigeh-dâr*

Ey kerim kendi faziletinle canımı gamdan ve beladan koru

245 *Yek cür' a-i şevk-ı hod be-men deh
Tâ der-guzarem zi-hod be-yek bâr*

Şevkinden bir damla ver. Ta ki birden bire kendimden geçeyim.

*Diger ne-revem be-hod nümâyi
Der mescid-i hîş u deyr-i küffâr*

Artık gösteriş için kendi camime ve küffarın ibadetgâhına gitmeyeyim.

*Âsûde şevem zi-her hayâlî
Kân derd-i dilem hemî dehed bâr*

Her türlü hayalden kurtulayayım. Bana yük olan o gönül derdinden de.

*Dil ber konem ez cihân-ı pür-şûr
Bîgâne şevem zi-mest u huşyâr*

Dünyanın bütün keşmekeşinden gönlümü kurtarayım. Sarhoşla da ayıklada yabancı olayım (kurtulayım)

Āzāde konem miyān u hem gūş

Ez halka-i zülf ü bend-i zünnār

Hem belimi bağdan, hem kulağımı zülf halkasından kurtarayım.

250 *Bārī ne-nehem be-kerden-i hūş*

Ez minnet-i yār u cevri-i āgyār

Ne dostun minnetinden ne de düşmanın zulmünden boynuma bir yük yüklemeyeyim.

Eṭvār-ı kalenderān güzīnem

Bīzār şevem zi-rīş u destār

Kalenderin tavırını takınayım. Sakal ve sarıktan kaçınayım.

[11b] *Büthā-yi vücūd-ı hod be-süzem*

Tā der ne-revem be-küre-i nār

Vücüdumdaki putları yakayım. Ateşi fırına itmeyeyim.

Ābād konem derūn-ı hod-rā

Ez keşret-i şevk u aşk-ı bisyār

Çok aşk ve şevkle iç dünyamı abad edeyim.

Rāhī ne-dehem be-hod hevā-rā

Tā cān u dilem ne-bīned āzār

Can ve gönlüm rahatsız olmaması için hevayı kendime yol vermeyeyim.

255 *Ger murğ-ı hevā be-men der-āyed*

Şad dāne-i dil bered be-minķār

Eğer heva kuşu (nefis) bende olursa yüzlerce taneyi gönlümdeki fazileti alıp götürür.

Der hem şikenem vücūd-ı hod-rā

Pākīze şevem zi-‘aceb ü pendār

Kendi vücüdümü parçalayayım, her türlü görüşlerden ve acayiplerden arınmak için.

Der faşl-ı bahār u vaqt-i nev-rūz

Āşufte şevem çü bülbül-i zār

Bahar mevsiminde nev-ruz vaktinde bülbül gibi kaynayıp coşayım.

Dīvāne konem dıger ‘Alī-rā

Vāngeh be-revem be-kū-yi esrār

Artık Ali‘yi kendinden edeyim. O zaman sırlar köyüne gideyim.

Hem tāze konem revān-ı ĥod-rā

Der medh-i ruĥ-i nebi-i muĥtār

Nebi muhtarın methiyle kendi ruhumu arındırayım.

ĀĞAZ-I KİTĀB DER NA‘T-I PEYGĀMBER ŞALLA‘L-LAHU ‘ALEYHİ VE SELLEM

260

Ey Maĥrem-i bār-gāh-ı ma‘būd

Mihr-i tū kilīd-i genc-i maĥşūd

Ey mabudun sarayın mahremi, senin sevgin maksat hazinelerinin ahahtarıdır.

Şāhenşah taĥt-ı mülk-i temkīn

Pirāye-i bī-dilān-ı miskīn

Temkin mülkünün kralı, (yoksulların) miskinlerinde gönül süsü.

Ey rāh nümā-yi cümle ‘uşşāĥ

Der şīve-gerī tū der-cihān tāĥ

Ey bütün aşıkların yol göstereni, sevgili edasında sen dünyada teksin.

Fermān-deh-i kişver-i sa‘ādāt

Dergāh-ı tū menba‘-ı merādāt

Saadet ülkesinin komutanı, senin dergâhın istek (murad) kapısıdır.

[12a]

Ey perde nişīn maĥrem-i rāz

Sırr-ı ezeli tū kerde āġāz

Ey mahrem sırların arkasındaki kişi, senin ezeli sırrın başlangıçtır.

265 *Her nokta zi-kāf-ı Ka‘be kavseyn⁸*
Ḥālī siyehī be-rū-yi kevneyn

Kaf ve Kabe kavseynden vurulan her nokta keyneyn yüzündeki bir nokta ben gibidir.

Ey merhem-i dāğ-ı dil fikārān
Ez şevk-ı tū eşk-i men cü bārān

Ey yaralı gönüllerin merhemi, senin şevkenden benim gözyaşlarım yağmur gibidir.

Şehbāz-ı hevā-yi lā-mekānī
Şehbāz hevā-yi lā-mekānī
Tāvūs-ı serāy kon figānī

Havada mekanı olmayan bir kartal gibisin, dünya sarayda da tavus gibisin. (ayırt edici özelliğin var)

Ḥürşid-i ruḥ-ı tū çün ber-āmed
Kevneyn ezu münevver āmed

Senin yüzünün güneşi doğunca her iki dünyada aydınlandı.

Luṭf-ı ezeli çü geşt peydā
Esrār-ı nuhufte şod hüveydā

Ezeli lütüf ortaya çıkınca gizli sırlar açığa çıktı.

270 *Fettāḥ-ı hazāyinü’s-semāvāt*
Ez ḥaḥktı be-tū münezzel-est āyāt

Göklerin hazinelerini açan haktan sana ayetler indi.

Der şān-ı tū kofte şāni‘-i pāk
Levlāke lemmā ḥalaḥtū eflāk⁹

Yüce yaratıcı senin için (Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım) demiş.

Ey server-i ḥıl-i ser-ferāzān
Dergāh-ı tū cā-yi pākbazān

⁸ Kur’an-ı Kerim 53/9.

⁹ El-Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, C.2, Kahire, Tarihsiz. s. 164, Hadis no: 2123.

Ey yücelerin önderi senin dergâhın temiz kişilerin yeridir.

*Şâhin-şeh-i kişver-i ilâhî
Ez ‘arş-ı mecîd tâ be-mâhî*

Gökten yerin dibine kadar İlahi ülkesinin sultanısın.

*Ey gevher-i ka‘r-ı baħr-i esrâr
Der pâkî tû ne-bâşed inkâr*

Ey sırlar denizinin dibindeki mücevher, senin temizliğine herhangi bir şüphe yoktur.

275 *Anhâ ki ħaķîķatet ne-dîdend
Kûrend heme ez ħoda ba‘idend*

Onlar senin hakikatini görmezler ve Allah‘tan da uzaklar.

*Der zâhir eger çe âb u ħâkî
Bâĥın heme baħr-i nûr-ı pâkî*

Eger ki zahirde toprakla sudansın. Batında ise tertemiz nursun.

[12b] *Her mû-yi ki ez tenet ber-âmed
Bâ her dū cihân berâber âmed*

Senin tenindeki her kıl iki cihana bedeldir.

*Ey mîve-i şâĥ-ı lâ-yezâlî
Perverde be-bâġ-ı Zü‘l-celâlî*

Ey layezali dalının meyvesi, Zü‘l-celal bağının yetiştireni.

*Ez rûz-i ezel ki reft an rûz
Tâ rûz-i kıyâmet-i ciger-sûz*

Ezel gününden ciğerleri yakan kıyamet gününe kadar o gün gitti.

280 *În şâĥ-ı bülend-i dehr-i devvâr
Çün tû semerî ne-yâvered bâr*

Bu dönen dünyanın yüksek dalları bile senin gibi bir mahsül (semer) getiremez.

*Ey būd-ı vücūd-ı baħr-i eflāk
Ādem şadef u tū gevher pāk*

Ey dünya denizinin varlık sebebi, Adem sedeftir, sen içindeki çevhersin.

*Ez dest-i derāz-i ğayb u kudret
Bihter zi-tū kes ne-dīd-i fiṭrat*

Kudret ve gaybın uzun elinden senden daha iyisini hiçbir gönül görmedi.

*Çün dīde-i ħod güşād-ı kevneyn
Misl-i tū ne-dīd ḳurretü'l-‘ayn*

Her iki dünya gözünü açtığından beri, kudretül ayn senin gibisini görmedi.

*Ez baħr-i vücūd-ı kün figānī
Kez vey be-der āyed īn ma‘ānī*

Dünya var olduğundan bu mana ondan dışarı taşar.

285 *Dürr-i çü tū ber-neyāmed eknūn
Koftār-ı tū bih zi-dürr-i meknūn*

Senin gibi bir inci daha gelmedi, senin sözlerin sgizli inciden daha kıymetlidir.

*Ey gūher-i pāk-i baħr-i ma‘nī
‘Ālem zi-tū rūşen-est ya‘nī*

Ey mana denizinin temiz incisi, âlem senden nurludur.

*Tā rüz ebed serīr-i eflāk
Raḳşī koned ez-nefir-i levlāk*

Ebed gününde dünya levlak çağrısından raks ettiğinde,

*Ez şevḳ-ı tū ebr-i nev-bahārān
Peyveste zi-dīde eşk bārān*

Nevbahar bulutları senin şevkinden sürekli gözlerinden yaşlar akıtır.

*Āhī çü zi-derd-i dil ber-āred
Ez dīde sirişk-i eşk be-bāred*

Gönülden ah koparır gözünden gözyaşları akıtır.

[13a] 290 *Ey ma‘den-i fāzl u ‘aql u esrār*
Hāk-i kadem-i tū kehl-i ebşār

Ey sırların naklın ve faziletin madeni, senin adımın toprağı gözlerin sürmesidir.

Gencīst ḥaḳīḳat-ı tū ey cān
Der ḥāne-i āb u ḥāk pinhān

Senin hakikatın ey can su topraktan olan evde gizli olan bir hazinedir.

Ānān ki be-genc-i reh ne burdend
Der gūşşa u derd u renc murdend

Hazineye yol bulamayanlar gamdan kederden dertten öldüler.

Ez kū-yi tū her ki nīst merdūd
Yā bed zi-der-i tū genc-i maḳşūd

Senin köyünden kovulmayan herkes, senden maksud incisini sende bulur.

Ey nūr-ı hüdā-yi zulmet efrūz
‘Ālem zi-tū rūşen-est imrūz

Ey karanlıkları aydınlatan hidayet nuru bugün dünya senden dolsayı aydındır.

295 *Īn şem‘-i ruḥat eger ne-būdī*
Key rāh-ı tū kes be-men nümūdī

Eğer senin yüzünün aydınlığı olmasaydı, senin yolunu kim bana gösterirdi.

Zāndem ki şonīdem ez tū aḥbār
Dil geşt munīr u dīde bīdār

Senden haberleri duyduğum anda gönül aydınlandı ve göz uyandı.

Mīrem be-hevā-yi āb u ḥāket
K’ez nūr-ı ḥudāst rüy-i pāket

Senin suyunun ve toprağının havasıyla ölürüm. Senin temiz yüzün Allah’ın nurundandır.

Goftī süḥanī ki lī-ma‘allah
Ḥayrānem ezīn ḥadīş vallah

Ben Allah'la birlikteyim dedin, bu hadisine vallahi hayranım.

Dānem ki cerāğ-ı cism u cānī
Şāhin-şeh-i mülk-i lā-mekānī

Canın ve tenin lambasının sen olduğunbu biliyorum. Bilinmeyen üslenin de sultanı sensin.

300 *Ez nūr-ı tū rūşen-est her rūz*
İn māh-ı bülend u mihr-i pür-sūz

Yükselen ay ve yakıcı olan güneş senin yüzünün nurundan hergün aydınlanır.

Ey ḥāce-i kā'ināt-ı kā'in
Der piş-i tū genc-i şad ḥazā'in

Ey kâinatın efendisi yüzlerce hazinenin incisi senin katındadır.

Men müflis u merd derdmemdem
Der kû-yi gam-i tū pâ-yi bendem

Ben fakirim ve dertliyim, senin köyünün gamıyla bağlanmışım.

[13b] *Ez şevk-ı tū müstemend zārem*
Raḥmet kon eger fiğān ber-ārem

Senin şevkinden yardıma muhtacım, inliyorsa merhamet et.

Der medḥ-i tū gofte şod kelāmī
Yārān-ı tū-rā zi-men selāmī

Senin mehdinde söz söylendi, senin dostlarına benden selam olsun.

305 *Şiddik ki dīn ezu kavī şod*
Der kû-yi tū yār-ı ma'nevī şod

O siddik ki (Hz. Ebubekir) senin köyünde manevi bir dost sayıldı, din onunla güçlendi.

Bā-rif'at-i şer'at ey dilārām
'Ālem zi-'Ömer gırift ārām

Şeraitin yükselmesi ile gönülleri sakinleştiren, dünya Ömer'le rahatladı.

*Dānā-yi rumūz-ı perde ‘Osmān
Budhāne ezu hemīşe vīrān*

Perdedeki sırları bilen Osman’dır. Puthane her zaman onun eliyle yıkılmıştır.

*Haydar çü turā güzīd u şod dūst
Şahbāz-ı hevā-yı lā-fetā ūst*

Hz. Ali seni seçti ve dost oldu, göklerinleri kartalı odur.

*Ey cāre-i derd-i derd-mendān
Bādā heme şeb leb-i tū handān*

Ey dertlilerin derdinin çaresi, senin dudaklarında her zaman tebessüm olsun

310 *Dā’im zi-rahīm-i rabb-i erbāb
Raḥmet be-revān-i āl u aşhāb*

Rabbin rahmeti her zaman dostlarının üzerine olsun, bütün dostlarının da ruhu şad olsun.

*Z’ān rūz ki ber tū dāde-em dil
Cān sū-yı tū reft u pā-yi der gil*

Sana gönül verdiğim günden beri, canım sana doğru gider, ayağım topraktadır.

*K’ārem heme nāle est u feryād
Hem ḥāk-ı vücūd refte berbād*

Bütün işim feryat etmektir. Vücüdüm berbat olmuş.

*H’āhem ki zi-rū-yi luḫf-i pūr-cūş
Ber-nāle-i zār-ı men konī gūş*

Çok lütfunla benim inlemelerine kulak vermeni sitiyorum.

*Çün girye-i men resed be-gūşet
Āteş fiġened be-men ḫurūşet*

Benim ağlamam kulağına ulaşırsa, senin coşman bani alevlendirir.

315 *Bordī dilem ey şehī Hicāzī
Der ‘işve-gerī u ser-fīrāzī*

Ey Hicaz şehi edanla ve üstün özelliklerinle benim gönlümü aldın,

[14a] *Goftī ki zi-‘ışk-ı men hāzer kon*
Sevdā-yi ruḥam zi-dil beder kon

Benim aşkımdan kaçın dedin. Yüzümün sevdasını gönlünden çıkar at dedin.

‘Ālem heme sūḥt der-ġam-ı mā
Īn kışsa ŝonīde-em fe-emma¹⁰

Bütün âlem bizim kederimizle yandı. Bu hikâyeyi duymuşum fe-emma

ĠAZEL

Der kū-yi ferākat er be-mīrem
Ān-est sa‘ādet-i kebīrem

Senin ayrılığınla eğer ölürsem en büyük saadetim odur.

Ferdā ki koned kıyāmet engīz
Heyhāt ki dāmenet ne-ġirem

Yarın kıyamet koptuğunda heyhat! (yazıktır ki) Sana erişemezsem

320 *Goftī ki zi-‘ākıbet bi-endīŝ*
Tā guşte nemī ŝevī be-tīrem

Benim okumla ölmezsen, kendi akıbetinden kork.

Tā ser ne-nihem be-zīr-i pāyed
Ez ḥāk-i reh-i tū ber-negīrem

Başımı ayaklarının altına koymazsam, senin yoluna toprak olmaktan vazgeçmem.

Ger cān be-dehem der ārzūyet
Īn-est murād-ı dil pezīrem

En büyük isteğim senin arzunla can vermektir.

Ḥaḳḳā ki tū ŝāh-ı dil rubā ‘ī
Men pīŝ-i tū zerre-i ḥaḳīrem

Sen gönül çalan bir sultansın, ben senin katında değersiz bir zerreyim.

¹⁰ Kur’an-ı Kerim, 101/6.

Her çend ki çü müstemend zārem

Der kû-yi ğam-ı tû bî-nezîrem

Her ne kadar ki muhtacım ve düşmüşüm, senin gamının köyünde benzersiz biriyim.

325

Z'ân rûz ki dil zi-men rebûdî

Derdâm-ı ğam-ı tû men esîrem

Gönlümü benden çaldığı günden beri senin gamının tuzağında ben esir olmuşum.

Gîrend melâyikem seher-gâh

Ez âb-ı dū çeşm-i men hamîrem

Seher vakti melekler iki gözümde akan yaşlarla benim hamurumu yoğururlar.

Ez kû-yi tû çün fetâde-em dūr

Ber gûş-ı tû key resed nefîrem

Ben senin köyünden uzaklara düşmüşüm, senin kulağına benim iniltim nasıl ulaşın ki.

[14b]

Dil zinde şodem besî der an-rûz

K'âmed zi ber-i tû yek beşîrem

Senden bana bir müjde ulaştığı gün gönlüm hayat buldu.

Ne-şukufte merâ gül-i cevânî

Sevdâ-yi ruḥ-ı tû kerd pîrem

Gençlik gülü açılmadan senin yüzünün sevdası beni yaşlandırdı.

330

Sermâye dehî tû ber faķîrân

Men pîş der-i tû hem faķîrem

Sen fakirlere sermaye verirsin, ben de senin kapında bir yoksulum.

‘Işķ-ı tû çü âteş-est sūzân

Goftem ki be-sūz men ‘abîrem

Senin aşkın yakıcı ateş gibidir. Ben çırayım beni yak dedim.

*Tā derd u ğam-ı tū ber-güzīdem
Dānem ki be-her dū kevn emīrem*

Taki senin derdini ve gamını seçtim. Her iki dünyada da sultan oldum.

*Diger çü ‘Alī zi-nūr-ı muhtār
Peyveste çü kevkeb-i münīrem*

Muhtarın nurundan artık Ali gibi daima parlayan yıldız gibiyim.

ḤİṬĀB

*Ey rūy-i tū afitāb-ı muṭlaḳ
K’amed beder ez hidāyet-i ḥaḳ*

Ey senin yüzün mutlak güneş gibi olan, hakkın hidayetinden doğdu.

335 *Ez pertev-i nūr-ı rūyet ey māh
‘Ālem ṣode-est laṭīf u dil-ḥāh*

Ey ay, senin yüzünün nurunun ışığından dünya istenilecek bir yer olmuştur.

*Ez ṣu‘le-i nūr-ı ḥüsnet ez-dūr
Ḥūrşīd-i zemāne mī-dehed nūr*

Senin güzelliğinin nurunun aydınlığından güneş uzaktan nur saçar.

*Tā rişte-i cān zi-ten borīdend
Ber rūy-i tū perde-i keşīdend*

Taki can bağımlı tenden kopardılar, senin yüzüne perde çektiler.

*Mātem zedegān-ı dil fikārān
Giryend zi-ğam-ı tū hemçü bārān*

Matemlilere ve gönlü kırılanlar senin gamından yağmur gibi ağlarlar.

*Ey dilber-i ‘āşikān miskīn
Zülf-i siyeh-i tū nāfe-i çīn*

Ey miskin âşıkların gönülü alan (sevgili) senin siyah zülüflerin Çin nefesi gibidir.

[15a] 340 *Tā dūr fetāde-em zi-dergāh
Giryem zi-ğam-ı tū her seher-gāh*

Taki senin dergâhından uzaklara düşmüşüm senin gamından her seher vakti ağlarım.

Ez girye vü âh-ı şubh-gâhî

Meh sūht u ğarqa geşt māhî

Sabah vaktindeki ah çekmekten ve ağlamaktan ay yandı, balık suda boğuldu.

În geşte ber-âteşem çü büryân

V'an ğarqa ber-âb-ı çeşm-i giryân

Biri ateşta kavrulmuş ötekisi de ağlamaktan gözyaşlarına boğulmuştur.

Ey perde güşâ-yi genc-i esrâr

Zinhâr zi-dûri-yi tû zinhâr

Ey sırların hazinesinden perdeyi kaldıran, senin uzaklığından sakınelim.

An-râ ki zi-^ç eşķ sîne cāk-est

Hicrân-ı tû verçe-i helâk-est

Kimin ki aşktan gönlü yırtılmışsa senin ayrılığın ona helak olmak için bir uçurumdur.

345 *Ömr-ist ki der hevâyet ey cân*

Çün zülf-i tû geşte-em perişân

Ey can bir ömürdür senin havanla, zülfün gibi perişan olmuşum.

Nâ-dîde henûz renk-i rüyet

Dil sūht merâ zi-ârzüyet

Senin yüzünü daha görmeden arzunla gönlüm yandı.

Ey fâtiḥ-i kufi-i genc-i maḥzûn

Dânâ-yi rumûz-ı sırr-ı meknûn

Ey gizli hazinelerin kilidini açan gizli sırları da bilen kişi

Der hâ-yi ḥaram çü ber-güşâdend

Peyveste melâyik ez tû şâdend

Haram kapılarını açtıklarından beri meleklerde senden hoşnutlardır.

*Mîrem zi-ğam-ı ferâkat eknûn
Cân sūhte geşt u dîde pür-ğûn*

Senin ayrılığının gamından şimdi ölüyorum, can yandı gözümde kan çanağına döndü.

350 *Tā rûy-i hoş-ı tû der hicâb-est
Hâl-i men-i haste-dil harâb-est*

Senin güzel yüzün örtülü olduğu müddetçe ben (gibi) gönlü yorgun olanın hali harabdır.

*Ey bülbül-i bustân-ı tefrîd
Âvâz-i tû cümle sırr-ı tevhîd*

Ey tefrit bahçesinin bülbülü senin sesin tevhid sırrıdır.

*Ez hicr-i tû dîde-em pür-âb-est
Cân u dil u sîne-em kebâb-est*

Senin ayrılığından gözüm yaşlarla doludur. Can, gönül ve bağrım kebab olmuş (yanmıştır).

[15b] *Hurşîd-i vişâl eger ne-tâbed
Hicrân-ı tû kûh ber-netâbed*

Eğer visal güneşi doğmazsa, senin ayrılığın dağ gibi olur.

*Şabr-est devâ-yi derd-i mehcûr
Çün şabr konem ki nîst maqdûr*

Ayrılığa düşenin derdinin dermanı sabırdır. Nasıl sabredebeyim ki buna güç yetiremem.

355 *Ey nokta-i harf-i ism-i a'zam
Murdem zi-ğamet ve ente ta'lem*

Ey ismi azamın harfinin noktası senin gamından öldüğümü biliyorsun.

*Ez şevk-i tû nâlehâ-yi ğam-nâk
Her lahza reved zi-men ber-eflâk*

Senin şevkinle gamlı iniltelerim her an benden göklere erişir.

Tā rū-yi tū dīd dīde-i māh
Geh mīred u zinde mī şevēd-gāh

Taki senin yüzünü ayın gözü gördü bazen ölüyor bazen de hayata dönüyor.

Sırr-ı ezeli tū geşte peydā
Ḥalkī zi-der-i tū refte şeydā

Senin ezeli sırrın ortaya çıkmış, bir yığın insan senin kapından delirerek gitmiş.

Ey pādīşehī diyār-ı ümmet
Şerī'-i tū cerāg-ı rāh-ı zulmet

Ey ümmet ülkesinin sultanı, senin şeriatın, karanlık yolun lambasıdır.

360 *Rāhīst be-ḥaḫḫ tarīḫat-ı tū*
Ḥaḫ dāned u bes ḥaḫīḫat-ı tū

Senin yolun hak yoludur, senin hakikatini sadece Allah bilir.

Sırr-ı ezeli ki ins u hem cān
Geştend zi-ḥaḫīḫat-ı tū ḥayrān

Öyle ezeli bir sır ki senin hakikatinden insanlar ve cinler hayran olmuşlardır.

Tā sırr-ı tū geşt pertev-i zāt
Ma' dūm şodend Lāt u 'Uzzāst

Taki senin sırrın zatını aydınlattı, Lat ve Uzza yok oldu.

Ey rū-yi tū māh-i 'ālem efrūz
Zu ḫālī'-i dehr geşte fīrūz

Ey senin yüzünün âlemleri aydınlatan, ay gibi ondan dünyanın bahtı kazançlı oldu.

Şod rüy-i mübārek-i tū peydā
Cān der heves-i tū geşt şeydā

Senin mübarek yüzün ortaya çıktı, can senin hevesinle çoştı.

365 *Rūşen zi-tū geşt rüy-ı ḥūrşīd*
Peydā ne-şod ez tū sāye çün bīd

Senden güneşin yüzü aydınlandı. Selvi gibi senden gölge oluşmadı.

[16a] *Pāk ez-denes āmed āb u ḥāket*
Ez pertev nūr-ı zāt-ı pāket

Senin vücudun ve bedeninin her pislikten temizlendi. Zira senin zatından ışık alıyor.

Ey sākī-i mā zi-cām-ı tevḥīd
Men sūḥte-em be-nār-ı tevḥīd

Ey bizim sakimiz tevhid şarabıyla ben ateşte yanmışım.

Ṭeflān-ı tū end bāde nū-ṣān
Der mehd-i tū perveride iṣṣān

Senin çocukların aşk şarabını içenlerdir (çünkü onlar) senin beşiğinde yetişmiştir.

Z'ān cūr^c a-i mey ki ṣod hüveydā
Geṣtend heme sust u mest u şeydā

Ortaya çıkan o şarap kadehiyle herkes kendinden geçti, mest ve divane oldu.

370 *Z'ān bāde çü cümle der fenāyend*
Tā rüz-i ebed be-ḥod ne-yāyend

O içkiden ki herkes yoktuktur (fenadadır), kıyamet gününe kadar ayılmazlar.

Ey ma^c den-i fāzl u genc-i maḳṣūd
Ez piṣ-i tū kes ne-geṣt merdūd

Ey faziletin maksud incisinin madeni, senin katından kimse kovulmadı.

Ebvāb-ı fezāyil-i tū meftūḥ
Yā bend zi-der-i tū murdekān rūḥ

Senin fazilet kapılarının açıktır. O kapıdan ölümler ruh bulurlar.

Ez ḥ[~]āb dilem cü geṣt bīdār
Ṣod ez heme kār-ı ziṣt bīzār

Gönlüm uykudan uyandığından beri bütün kötü işlerden kaçınır oldu.

Avāre ṣod ez zemīn ecsām
Fāriḡ zi-belā-yi dāne vü dām

Ondan sonra (gönlüm) topraktan uçtu ve bu dünyada her ne var ise özgür oldu.

375 *Der ser-i heves liḳā-yi maḥbūb*
Mī-gešt be-kūh u dešt maḥcūb

Başta mahbubun yüzünün hevesi ile dağda taşta gizli olarak dolaşırdı.

‘Ömri ser u pā birehne gerdīd
Ez kū-yi tū yāft genc-i tevḥīd

Bir ömür yalın ayak, başı açık dolaştı ve senin köyünden tevhid hazinesini buldu.

Ey mürsel-i ḥaḳḳ zi-pīš-i raḥmān
Goftār-ı tū ḥüccet-est u bürhān

Ey hakkın taşıyıcısı, Allah’ın katından olan sözün delildir, hüccettir.

Ḥükm-i ebedī ki āverīdī
Serhā-yi bed ez ḳafā burīdī

Getirdiğin ebedi hükmünle kötü kafaları enseden kestir.

[16b] *Bend-i kemeret zi-ḥaḳḳ-ı çü bestī*
Büthāne vü büt behem şikestī

Belini hak yoluna bağladın. Puthaneyi ve putları kırdın.

380 *Aḥkām-ı tū çün nümūd-ı aḳdām*
Āvāre şodend zi-‘ālem ešnām

Senin hükmün uygulamaya konulduğu andan itibaren dünyadaki bütün putlar yerinden oldu.

Çün gešt nübüvvet-i tū ma‘lūm
Buthā zi-cihān şodend ma‘dūm

Senin nübüvvetin malum olduğundan beri dünyadaki putlar yok oldu.

Ḥum-ḥāne-i ḥod çü ber-güşādī
‘Ālem heme zinde şod zi-şādī

Kendi meyhaneni açtığın zaman bütün dünya mutluluktan hayat buldu.

Reftem be-serā-yi hırka puşān
Āşufte be-ḥod çü bāde nūşān

Hırka puşların (dervişler) sarayına gittiğimde içki içenler gibi kendinden geçti.

ĠAZEL

Ḥordem ḳadehī zi-cām-ı ‘ışket
Üftāde dilem be-dām ‘ışket

Senin aşk kadehinden içtim, gönlüm aşkının tuzağına düştü

385 *Kerdem zi-ğam-ı tū ḥalka der-gūş*
Rūzī ki şodem ḡulām ‘aşket

Senin aşkının kölesi olduğum günden beri, senin gamından kulağıma küpe taktım.

Hāhem ki dehed hemīşe sāḳī
Mā-rā ḳadehī zi-cām-ı ‘ışket

Sakinin daima aşkından bana kadeh vermesini isterim.

Tā ez dehenem be-der ne-yāyed
Cüz vaşf-ı tū vu kelām-ı ‘ıŝket

Taki ağzından dışarı çıkmasın, senin aşkının kelâmı ve senin vasfindan başka konuşmamak için.

Cān u dil u dīn reved zi-destem
Vaḳtī ki resed peyām-ı ‘ışket

Senden bir aşk mesajı geldiği zaman can, gönül ve din elimdem çıkar.

Her murğ-ı dilī ki dīd rūyet
Ger dīd esīr-i dām-ı ‘ışket

Her gönül kuşu senin yüzünü gördü, aşkının tuzağına esir oldu.

390 *Der dil-i hevesī ne-dārem imrūz*
Cüz derd u ḡam u devām-ı ‘ışket

Gönlümde derdinin aşkının devam etmesinden başka bir hevesim yok.

[17a] *Ez ŧevk-1 ruḥ-1 tū ey dilārām*
Ber dāŧte-em temām-1 ‘ıŧket

Ey dilaram senin yanağının ŧevkenden bütün aŧkımı yüklenmişim.

Āmed zi-kemān-1 ebrū-yi tū
Ber cān u dilem sihām-1 ‘ıŧket

Senin kaŧının yayından gönlüme ve canıma aŧkının oku geldi.

ŧāhā ‘alemī zi-āh-1 ğam-nāk
Her laḥza zenem be-bām-1 ‘ıŧket

Ey ŧah, gamlı bir ah ile her an senin aŧkının damına bayrak dikerim.

Üstād-1 ezel ki sikke mīzed
Zed sikke-i men be-nām-1 ‘ıŧket

Cenab-ı Allah takdirimize sikke vurduğundan beri benim kaderime senin aŧkını yazdı.

395 *Der kū-yi belā eger be-mīrem*
Ez dest ne-dehem zimām-1 ‘ıŧket

Eğer bela köyünde ölürsem de aŧk dümenini elimden bırakmam.

Der hem ŧode est nizām-1 ‘ālem
Ber-cā-yi ḥod-est nizām-i ‘ıŧket

Bütün âlemin nizamı bozulmuş ancak senin aŧkının nizamı yerli yerindedir.

Ṭay kerd dilem besī maḳāmāt
Ne-guzeŧ ezīn maḳām-1 ‘ıŧket

Gönlüm çok makamları katetti. Fakat senin aŧkının makamından geçmedi.

Dīvāne ŧod ‘Alī be-yekbār
Gerdīde hemīŧe rām-1 ‘ıŧket

Ali birden bire aklını kaybetti. Daima senin aŧkına ram olarak delirdi.

ḤİṬĀB

Ey sākī-i ‘āŧıḳān-1 maḥmūr
Meyḥāne meger ne-geŧ ma‘mūr

Ey mahmur olan âşıkların sakisi meyhane mamur olmadı mı?

400 *K'în cür' a-i mey girân bahâ şod*
Peymâne şikest u cân rehâ şod

Bu mey cürası peymanenin kırılmasından ve canın kurtulmasından dolayı değer kazandı.

'Ömrî be-guzeşt u mî perestem
Ân bâde nemî resed be-destem

Bir ömür geçti ve hala ibadet ederim, elime geçmeyen ulaşmayan badeye taparım.

Vaktîst hemîn ki teşnegân-râ
Der kû-yi ğam-tû murdegân-râ

Öyle bir vakit ki, senin gamının köyünde susuzluktan ölenlere,

[17b] *Z'ân çeşme-i kevser-i me'ânî*
Yek cür' a-i şâf-ı ğod çeşânî

O mana kevser çeşmesinden kendi saf cüranı taptırma vaktidir.

Bâ haqq tû hemîşe çün refîķî
Ber ğaste dilân eger şefîķî

Hasta gönüllere merhametli davranıyorsan, senin gerçek bir dost olmandandır.

405 *Der dâden-i ançe mağsad ân-est*
Tâ ğîr mekon ki bîm-i cân-est

Eğer maksat vermekse geçiktirme ki can korkusu vardır.

Çün teşne-i murd-i der beyâbân
Bî-fâyide bâşed âb-ı ğayvân

Eğer bir susuz çölde ölürse ab-ı hayvan bile onun için faydasızdır.

Ân ğaste çü murd u ğeşt fânî
Der ğasret-i âb-ı zindeğânî

O yorgun hayat suyu hasretinde öldü ve fena buldu.

Ez āb-ı hayāt eger hākimi
Ter kerde beyāvered kilimi

Eğer ab-ı hayattan bir hakim bir parça bezi ıslatarak getirirse,

Ber cāy-i kefen fūrūed ūrā
Der hāk-i lehedbe pūşed ūrā

Onu kefenin yerine satar ve mezar toprağına örter.

410 *Z'ān āb-ı zülāl merd-i huşyār*
Pür kerde beyāvered be-ħırvār

O hayat suyundan akıllı adam tonlarca doldurup getirirse,

Ber hāk-i fenā-yi ū feşāned
Çendān ki zi-kār-ı ħod bemāned

Onu fena toprağına serper. O kadar ki kendi işinden kalır.

Yā anki be-ħalk-ı ū berīzed
Ān mürde zi-cāş ber ne-ħīzed

Ya damağına damlatır ve ölen kişi yinede yerinden kalkmaz.

Men nīz eger zi-ğam be-mīrem
Ser ez ħadem-i tū ber ne-ğīrem

Eğer ben de gamdan ölürsem, başımı senin adımdan kaldırmam.

Ey rūy-i tū çün gül 'araħ rīz
Men pīş-i tū bülbül-i seher ħīz

Ey senin yüzün gül gibi ter döker, ben senin katında seherde öten bülbül gibiyim.

415 *Der-nāle-i zār-ı men nażar kon*
Yekbār derīn cemen güzer kon

Benim inlememe, sızlanmama bak, bir kere bu çemene uğra.

[18a] *Tā rūy-i tū dīde zinde gerdem*
Der hāk der-i tū bende gerdem

Taki senin yüzünü bularak hayat bulayım, senin kapının toprağına köle olayım.

Giryem zi-ğam-ı tū her seher-gāh

Ez ḥad be-guzeşte nāle vū āh

Her sabah vakti senin gamından ağlarım, ahın ve inlemelerin haddini aşmış.

Ber girye-i men me-şev tū ḥandān

K'īn mürde-i zinde nīst çendān

Benim ağlamama sen gülme, bu o kadar da canlı sayılmaz, ölüdür.

Devrān-ı beḳā-yi men besī nīst

Ġayr ez tū derīn çemen kesī nīst

Benim beka sürem çok değildir, senden başka biride bu bahçede yoktur.

420 *‘Ömr-īst ki der hevā-yi rūyet*

Āşufte nişeste-em be-gūyet

Bir ömürdür ki senin yüzünün havasıyla şaşkın bir vaziyete senin köyünde oturuyorum.

Çün murğ-ı tū sū-yi men ne-perrīd

V'īn cerḥ bekām-ı men ne-gerdīd

Senin kuşun bana doğru uçmadı, bunun için de dünya benim muradıma göre dönmüyor.

Dīvāne şodem zi-intizāret

Ser-geşte be-kūçe-i ḥaḳāret

Seni beklemekten deli divane oldum, küçücük sokakta bile yolumu şaşırdım

Rūzī ki revem şikeste der-gūr

Ber geşte ezīn cihān-ı pūr-şūr

Bir gün tutkulu olarak dünyadan döndüğümde, gönlü kırık şekilde mezara giderim

Ger şem‘-i ruḥat ne ber fūrūzed

‘Ālem zi-fiğān-ı men be-sūzed

Yüzünün ışığı beni aydınlatmazsa, dünya benim figanımdan yanar.

425 *Ey ez der-i haqq-ı tū muhber-i mā*
Ma' mūr şod ez tū kişver-i mā

Ey hakkın kapısında senden bize ulaşan haberle, bizim ülkemiz senden abad olur.

Remz-ist haqīkat-ı tū sermed
Ān remz-i turā kesī ne-fehmed

Senin hakikatın sırların en yücesidir, bu sırrı kimse bilemedi.

İllā men-i hurde bīn-i şeydā
K'īn remzeme kerde-em hüveydā

Küçük gören benim gibi bir şeyda bu söylevi açık etmiştir.

Dānā-yi rumūz-ı āsimānī
Meb'ūs be-cümle ins ü cānī

Göklerin sırlarını bilen sensin, Cinlere ve insalara gönderildin.

[18b] *Eṭvār-ı haqīkat-ı nihān-est*
Sırr-ı ezel-i tū kes ne-dānist

Senin yaptıkların gizli bir hakikattir. Ezeli sırrını kimse bilemez.

430 *Gencist haqīkat-ı tū pinhān*
Ancā ne melek resed ne insān

Senin hakikatın gizli olan bir hazinedir. Oraya ne melek ne insan ulaşamaz.

Anhā ki başireti ne-dārend
Cüz dāne-i şubhe mī-nigārend

Basireti olmayanlar şüphe yazmaktan başka bir şey yapmazlar

Kūrān u kerān-ı çend güm-rāh
Mestened ne-burde sū-yi hum rāh

Körler ve sağırlar, birkaç yolunu kaybedenler, içkiye ulaşmadan sarhoş dururlar.

Çeşm-i heme-rā keşide-end mīl
Ser-geşte şodend zi-ķāl u ez ķīl

Hepsinin gözüne mil çekmişlerdir. Dedikodudan yollarını kaybetmişlerdir.

*Kū ān nazārī ki başedeş nūr
Tā rū-yi turā be-bīned ez dūr*

Hani o nurlu olan göz, senin yüzünü uzaktan görebilsin.

435 *Ey nev-gül-i bâğ-ı mihrībānī
Rū-yi tū çerāğ-ı āsumānī*

Şefkat bağının taze gülü, senin yüzün gökyüzünün ışığıdır.

*Hūrşīd-i ruḥat çü geşt meşhūr
Ser-tā-ser-i ālem-est pūr-nūr*

Senin yüzünün güneşi bilindiğinden beri, bütün dünya nurla doldu.

*Likin heme kes ne-bīned ūrā
Cüz dīde-i men ki nīst çūrā*

Fakat benim gözümün dışında herkes onu göremez,

*‘Ömr-īst ki gāyibāne ey māh
Ez şevk-ı ruḥ-ı tū mī keşem āh*

Ey ay, bir ömürdür senin yüzünün şevkiyle ah çekerim.

*Īn dīde-i men ki çün şehāb-est
Ez şevk-ı ruḥ-ı tū garḳ-ı āb-est*

Benim şehab yıldızı gibi olan bu gözüm, senin yüzünün şevkiyle gözyaşı dolar.

440 *Vīn ḥaste dilem ki mī-zened cūş
Ez zūlf-i tū kerde ḥalkā der-gūş*

Kaynayan bu yorgun gönlüm, senin zülfünden kulağına küpe takmış.

*Īn sīne-i pāre geşte-rā hem
Ez mihr-i tū mī-şevved merāhem*

Bu yaralı gönlümün dermanı, senin sevginle olur.

[19a] *Der kū-yi tū reft çün revānem
Gīsū-yi tū şod kemend-i cānem*

Senin köyünde canımdan oldum. Senin saçların benim canıma tuzak oldu.

Murğ-ı dil-i men ki dāşt ārām

Üftād-ı bepā-yi hīş der-dām

Benim sukunet içinde olan gönül kuşum kendi ayağı ile senin tuzağına düştü.

Tā zülf-i hoş-i ham be-ham şod

Ārām-ı men-i şikeste kem şod

Taki senin güzel zülfün kıvrım kıvrım oldu. Benim gibi kalbi kırık olan birinin rahatı azaldı.

445 *Ey maqşad-ı ‘āşıkān-ı pür-şevk*

Der kerden-i men fikende-i tavk

Ey istekli âşikların maksadı, benim boynuma bağ taktın.

Ez perde be-der keşide-i cān

Hem mülk-i vücūd kerde vīrān

Vücüt mülkünü viran ederek perdeden canı dışarı çıkardın

Geştem çü şodem zi-kū-yi ğam dūr

Ez cām-ı maḥabbet-i tū maḥmūr

Senin muhabbet şarabından mahmur olunca gam köyünden uzaklaştım.

Ez şevk u ğam-ı tū dil ne-şod pāk

Īn cāme zi-behr-i ān zenem cāk

Senin şevkinden ve gamından gönlüm temizlenmedi, onun için giysilerimi yırtarım.

Ey pādişehī serīr-i ma‘nī

Der salṭanat-ı tū nīst ta‘nī

Ey mana tahtının sultanı, senin saltanatında bir eksiklik yoktur.

450 *Rūzī ki be-taht-ı cān nişestī*

Ḳānūn-ı muḥālifān şikestī

Can tahtına oturduğun gün muhaliflerin kanununu kırdın.

Āmed be-der-i tū ḥalk bisyār

Ez pīr u cevān u mest u huşyār

Senin kapına, yaşlısı genci, sarhoşu ayığı çok kişi geldi.

*Goftī ki zi-leşker u sipāhem
Ez behr-i zaḥīre tuḥfe ḥāhem*

Bir kenarda dursun diye ordudan ve askerden hediye istiyorum dedin.

ĠAZEL

*Cān der-naẓar-est eger be-ḥāhī
Mīrem zi-nedāmet er ne-ḥāhī*

Eğer istersen canım senin hizmetindedir, istemezsen de pişmanlıktan ölürüm.

[19b] *Ey rehber-i berr u baḥr-i ālem
Mā-rā tū derīn sefer penāhī*

Ey denizlerin ve karanın rehberi, bu yolcukta penah olan sensin.

455 *Bā baḥt-ı ḥod u saādet imrūz
Der kişver-i mā tū pādīşāhī*

Kendi bahtınla ve bugünün saadetiyle bizim ülkemizin padişahı sensin.

*Anhā ki zi-rāh ser keşīdend
Kār-ı heme mānd der-tebāhī*

Onlar ki yoldan çıktılar hepsinin işi yoklukla sonuçlandı.

*Ez şevk-ı tū āh u eşk-i çeşmem
İn sū-yi felek şod ān be-māhī*

Senin şevkinden ahım ve gözyaşım biri feleğe gitti, biri balıklara gitti.

*Ey ser tū eger küleh ne-dārī
Āzurde me-şev zi bī-külāhī*

Ey baş, eğer senin başına giyeceğin bir şeyin yoksa şapkasızlıktan incinme.

*Kiz yemen-i duā-yi şeb ḥurūşān
Ber fark niḥī tū tāc-ı şāhī*

Geceleyin dua edenlerin sayesinde sen başına sultanlık şahı giyersin

460 *Tār-ı şeb behr-i men ne-şod rûz*
İllâ be-du‘â-yi şubh-gâhî

Gecenin karanlığı benim için sabah vakti yapılan dua dışında aydınlanmadı,

Çün pertev-i ‘ışk rû-yi benmûd
Âzâde şodem zi-dil siyâhî

Senin aşkının ışığı yüzünü gösterdiğinde (göründüğünde) gönlümdeki karanlıktan kurtuldum

‘İşk-est delîl-i râh-ı tevhîd
Dil mî-dehem derîñ güvâhî

Tevhid yolunun kanıtı aşktır. Buna şahitlik etmek için gönlümü veririm.

Ey puşt u penâh-i dil fikârân
Der rûz-i cezâ u dâd h‘âhî

Ey, ceza ve adalet gününde gönlü yaralı olanların sığınağı ve yardımcısı,

În ta ‘ife ki mürselâtend
Hestend heme hücçet-i İlâhî

Bu gönderilen grup hepsi ilahi birer hüccettir (delildir).

465 *Yek zümre-i digarend meşhûr*
Leşker şikenân u hem sipâhî

Diğer meşhur olan bir zümre de orduları yarıp geçen ve asker olanlardır.

Der rû-yi hemîn sipehr-i hoşrâ
Îşân heme kevkeb u tû mâhî

Bu yeşil gökkubbede hepsi yıldızdır ve sen aysın.

[20a] *Her bî-ğaberî ki münkir âmed*
Sırr-ı tû ne-dâned ũ gümâhî

Seni inkâr eden her gafil senin sırrını bilemez ve şüpheye düşer.

TEMENNÂ

H‘âhem ki be-devr-i hüsnet ey cân
Âsûde şevem zi-derd-i hicrân

Ey can, senin hüsnünün etrafında hicran derdinden rahatlamak istiyorum.

Hem şem' u vişāl ber-fürūzem

Sākin şeved īn lehīb u sūzem

Kavuşma ışığını yakarım (o zaman) bu yangınım son bulur (söner).

470 *Fāriğ şevem ez belā-yı dūrī*

Bā-vaşl şeved merā şabūrī

Uzaklık belasından kurtulurum, sabra kavuşurum.

Kez zūlf ü ruḥ-ı tū bī-nişān-est

Hicrān-ı tū hem helāk-ı cān-est

Senin zülfünden ve yüzünden habersiz olan, uzakta olan canından olur.

Çün geşt-i naşībem ez tū dūrī

Feryād zi-fırkat u şabūrī

Benim nasibim senden uzaklaşmak olunca, hem ayrılıktan hem kavuşmaktan feryad ederim.

Māhī ki be-der-i reved zi-ābī

Ez ḥasret-i ū şeved kebābī

Sudan dışarı fırlayan balık onun hasretinden kebab olur (kavrulur).

Men hem zi-ber-i tū hemçü māhī

Tā dūr şodem şodem tebāhī

Ben de balık gibi senin yağından uzaklaştığımda yok oldum.

475 *Ey gū-yi tū cūy-i āb-ı ḥayvān*

Ez ḥasret-i ū hemī dehem cān¹¹

Hayat suyu senin köyünden akar, ben onun hasretinden can çekişirim.

Ger kām-ı ḥod ez tū ber ne-girem

Tersem ki be-teşnegī be-mirem

Ben senden kam alamazsam, susuzluktan ölürüm diye korkarım.

¹¹ Bu beyit der kenardır.

Der yāb ki murdem ez ḥarāret
Megzār merā der-īn ḥakāret

Bana sahip çık, ateşlerde yanmaktayım, beni bu kötü durumda bırakma

Māhī ki reved zi-Dicle bīrūn
Ez ḥasret-i ḥod ciger koned ḥūn

Dicleden dışarı çıkan balık hasretiyle ciger kan dolar.

Mā nīz zi-devr-i cerḥ-i gerdān
Geštīm ḡarīḳ-ı baḥr-i hicrān

Biz de dönen bu dünyanın dönmesiyle ayrılık denizine gark olduk.

[20b] 480 *Sulṭān-ı ḡam-ı tū kerde ṣebḡīr*
Ber-gerden-i men nihāde zencīr

Senin gamının sultanı geceye musallat olduğunda benim boynuma zincir olmuştur.

Ez perde-i ‘āfiyet ber-avered
Der dā ’ire-i ḡamet der-avered

Afiyet perdesinden çıkarır, senin gam dairene dahil eder.

Tedbīrem eger nemī konī yād
Feryād zi-cevī dehr feryād

Eğer sen beni anmazsan, tek çıkar yolum dünyanın zulmünden feryat etmek

Mātem zedegān-ı devr-i gerdūn
Ser-gešte ṣodend u dīde pūr-ḥūn

Dünyada ayrılığın matemzedeleri şaşırıp kaldılar ve gözleri kanla doldu.

Her dil ki be-ḥod girift mātem
Ger kūh buved güdāzed ez-ḡam

Hangi gönül ki kendini gama bulaştırdı. Dağ bile olsa gamdan erir.

485 *Mā ez-ḡam-ı cān-ı ḥod guzeštīm*
Peyvend-i ḡam-ı ruḥ-ı tū geštīm

Biz kendi canımızı düşünmekten geçtik. Bağımızı senin yüzünün gamıyla kurduk.

*Ümmîd-i dilem çü ber ne-yâmed
Cüz cevr u cefâ vü şad nidâmet*

Cevr u cefa yüzünden yüz pişmanlık ile gönlümün muradıma eremedim.

*Raht-ı hod ez-în cihân be-bestîm
Der mâtem u derd u gam nişestîm*

Bu dünyada göçüp gider olduk. Matemlerle, dertle, gamla oturup kaldık.

*Şad perde keşîde ber ser-i ‘ayb
Tâ sır çe zened zi-perde-i ğayb*

Ayıpların üzerine yüz perde çekmiş, gayb perdesinden hangi sır öğrenilebilir

*Ey server-i hıyl-i haqqı şinâsân
Dürî zi-tû nîst ber men âsân*

Ey hakkı bilenlerin önderi, senden uzakta kalmak benim için kolay değildir.

490 *Derhâ-yi vişâl eger be-bestî
Der perde-i ğayb-i hod nişesti*

Kavuşma kapılarını kapatırsan, kendi gayb perdenden gizlenirsin.

*Âsûde ne-şod zi-ğuşşa cânem
Âvâre şodem zi-hân u mânem*

Gamdan benim canım kurtuluşa eremedi, varımdan ve yoğumdan avare oldum.
(uzaklaşdım)

*Tâ mânde-em esîr u mehcûr
Virâni-i dil ne-geşte ma‘mûr*

Ta ki esir ve uzakta kalmışım. Gönül viranesi mamur olamıyor.

[21a] *Be-girift zi-cân-ı hod melâlem
Hicrân-ı tû kerde pây mâlem*

Benim takatımı gücümü aldı, senin ayrılığın beni ayaklar altına düşürdü.

*Ey geşte nihân zi-çeşm-i ağyâr
Murdend zi-ğam-ı tû halk bisyâr*

Ey yabancıların gözünden gizlenen senin gamından pek çok halk öldü.

495 *Tā key zi-berī tū dūr bāşīm*
Der-kū-yi belā şabūr bāşīm

Senin yanından ne zamana kadar uzakta olayım. Bela köyünde sabr etmekte olalım.

Telḡ-est çü firāḡ u şabr ḡāşıl
Çün şerbet-i merk u zehr ḡātil

Sabır ve ayrılık, ölüm şerbeti ve öldürücü zehir gibi acıdır.

Der-vādi-i hicr eger be-mīrem
Cüz mihr-i tū nīst-i dest gīrem

Eğer ayrılık vadisinde ölürsem, senin sevginden başka elimi tutan olmaz.

Tā bār-ı ḡamet be-ḡod nihādem
Şad çeşme zi-dīde ber-ḡüşādem

Senin gamına kendimi almışım, gözümden yüzlerce pınar açmışım.

Ey ḡāce-i ‘Arab u Türk ü e‘cām
Ez kū-yi hidā nemūde iḡdām

Ey hidayet köyünden çıkıp gelen Türk’ün, Arab’ın ve Fars’ın hocası,

500 *Goftār-ı tū merhem-i cerāḡat*
Kū-yi tū maḡām-ı istirāḡāt

Senin sözlerin yaraların merhemidir. Senin köyün dinlenme makamıdır.

Genc-īst ḡaḡīḡat-i tū mestūr
Ef‘āl-i tū nīz cümle meşḡūr

Senin hakikatin gizli bir hazine gibi fiilerin de tamamı şükreder gibidir.

Şāḡib-i naḡarān ḡorde bīnān
Erbāb-ı yaḡīn u pāk dīnān

Küçük görenlere bile nazar ile bakanlar, inananlar ve dini temiz olanlar,

Dānend ki tū-yi hidāyet-i ḡaḡ
Ez piş-i ḡodā Resūl-i ber-ḡaḡ

Hakka hidayet edenin ve Allah'ın gerçek resulü olduğunu bilirler.

*An ħīle gerān-ı sihr u efsūn
Kez rûz-i kelīm u devr-i fir'ān*

Kiris gününden ve firavn döneminden olan o sihir ve hileciler,

505 *'Ālem be-fesād dāde būdend
Vez rāh-ı hidā fitāde būdend*

Âlemi fesat ile doldurmuşlardı ve hidayet yolundan şaşmışlardı.

[21b] *Zehrī be-çeşīde ħurde kāfūr
Derd-i heme guşte ez-devā dūr*

Zehir içmiş ve kâfur yemiş herkesin derdi devadan uzaklaşmış.

*Ķavmī şode mest u geşte gumrāh
Üftāde zi-rāh u refte der-cāh*

Bir kavim sarhoş olmuş ve yolunu kaybetmiş, yolda şaşmış ve kuyuya düşmüş.

*Ķavmī dīgerī zi-ħod-i perīşān
Ķayrān şode ez-füsūn-i işān*

Başka bir kavim de kendi üzüntüsü ile onların büyülerinden hayrete düşmüş.

*Şod nūr-ı hidāyet-i tū ma'lūm
An cümle be-reft u geşt ma'dūm*

Senin hidayetinin nuru ortaya çıktı ve o topluluk gitti ve yok oldu.

510 *Devrān-ı sa'ādetet çü āmed
Şad ķāfile bā tū ber-neyāmed*

Senin saadet devrin başladığında yüz kabile seninle birlikte gelmedi.

*Mersūm-ı tū çün der-āmed ez-der
Mensūħ şod an fesād-ı ekber*

Senin yaygınlaştırdığın kapıdan içeri girdiğinde bütün fesatlar ortadan kalktı.

*Her kâfir u sāhiri̇ ki āmed
Bā-mu‘cize-i tū ber-neyāmed*

Sihir yapanlar ve kafirler geldi ancak senin mucizen gibisini yapamadı.

*Anhā ki be-dīde-i cihān bīn
Dīdend turā faķīr u miskīn*

Onlar ki dünya gözüyle seni fakir ve çaresiz gördüler.

*A‘mā-yi haķīķatend u iṣān
Ser-geṣte vū ḥ‘ār u dil periṣān*

Onlar şaşkın ve gönlü perişan olan hakikat körleridir (görmeyenlerdir.)

515 *Reh sū-yi haķīķatet ne-burdend
Der-vādi-i derd u ğuşṣa murdend*

Senin hakikatına doğru gitmediler. Dert ve keder vadisinde öldüler.

*Mā‘im u zi-maķdem-i tū mesrūr
Virānī-i dil hemīṣe ma‘mūr*

Senin teşrif etmenden mutlu olan biziz. Gönül viranesi daima mamurdur.

*Der-mülk-i hidāyet-i İlāhī
Bā şevķ-i tū kerde pādişāhī*

İlahi hidayet mülkün, senin şevkinle sultanlık etmiştir.

*Der-meykede-i feraḥ furūṣān
Ki-ancā ne-revend ḥırķa pūṣān*

Mutluluk satanların meykedesinde hırka giyenlere yer yoktur.

[22a] *Bī-muṭrib u sāķiyān-ı ğam-kūṣ
Ez-cām-ı maḥabbet-i tū ser-ḥūṣ*

Gam çeken sakiler çalgısız, senin muhabbet içkinden sarhoşturlar.

520 *Şeydā ṣode āmedem be-kūyet
Der-ḥāzret-i ‘āṣıķān-ı rūyet*

Yüzünde âşıkların huzur bulduğu yer olan senin köyüne divane olarak geldim.

ĠAZEL

Yek bāde-i ʿıŝk der-keŝīdem
Cān ez-der-i ğam be-der keŝīdem

Aşk kadehinden bir kadeh içtim. Canımı gamdan kurtardım.

Biġāne şodem zi-ʿaql u idrāk
Çün kaṭra-i zān kaḍeḥ ceŝīdem

O kadehten bir damla içtiğim an, akıl ve idraktan yabancılaştım.

Rū der ḥaram-i tū çün nihādem
Eŝvāḳ-ı ruḥ-ı tū ŝod reŝīdem

Senin haremine yüzümü koyduğum zaman, senin yüzünün şevki beni olgunlaştırdı.

Tā ez ber-i mā tū geŝte-i dūr
Bes cāme ki ez-ġamet derīdem

Bizim yanımızdan gittiğinden beri (o kadar üzüldüm ki) gamından yakamı yırttım

525 *Der-vādī-i hicr eger be-mānem*
Ümmīd zi-cān-ı ḥod borīdem

Eger ayrılık vadisinde kalacaksam kendi canımdan ümidimi kestim.

ʿÖmrī be-hevā-yi rüyet ey cān
Ser-geşte der-īn cihān devīdem

Ey can, senin yüzünün havası ile bir ömür bu dünyada şaşkın bir vaziyette dolaştım (koştum).

Cün dīde-i cān u dil be-şod-vāz
Cüz kū-yi tū menzilī ne-dīdem

Can ve gönül gözü açıldığından beri senin köyünden başka kalacak yer göremedim.

Der-kū-yi tū çün niŝstem imrūz
Ez her dū cihān ṭamaʿ borīdem

Bü gün senin köyünde oturduğum için iki dünyadan da ümidimi kestim.

Ender kafeş-i ğamet çü reflem

Ez-dām-ı ğam dıger ba' idem

Senin gamının kafesine düştüğüm den beri başkalarının gamının tuzağın dan uzaktayım.

530 *Āşufte şodem be-ħod çü mecnūn*

Evşāfet ruħ-ı tū çün şonidem

Senin yüzünün vafını duyduğum dan beri Mecnun gibi delirdim.

[22b] *Tā 'ıřk-ı tū geřt-i mürşid-i mā*

Pirān-ı ğam-ı turā müridem

Senin aşkın mürşid olduğun dan beri, gamının şeyhlerine ben müridim.

Ger mestem u bī-ħaber me-kon 'ayb

Kez kū-yi 'adem çünin residem

Eğer sarhoşsan habersizlikten kendinden geçmişken, beni kınama, ben adem (yokluk) köyünden böyle geldim.

Der- 'ıřk-ı tū men eger be-mirem

Şek nīst ki murde-i şehidem

Eğer senin aşkınla ölürsem, şüp he yok ki şehid olmuşum.

Dīvāne 'Alī biyā ki imrūz

Der-dā 'ire-i cihān feridem

Ey divane Ali, gel bugün dünya dairesinde ben yalnızım.

ĤİTĀB

535 *Ey kāmil-i ber güzide-i mā*

Rū-yi tū nihān zi-dide-i mā

Ey bizim seçtiğimiz kâmil, senin yüzün bizden gizlidir.

Ez ĥasret-i rüyet ey cihān-gir

Cān sūħt merā vü ten be-şod pır

Ey dünyayı alan, senin yüzünün hasretinden canım yandı ve tenim de yaşlandı.

Āh ez-dil u ez-dū dīde-em hūn
Īn refte be-ḥāk u ān be-gerdūn

Gönlümden ah çıkar, iki gözümde de kan akar, biri toprağa gider, biri de göklere çıkar.

Her çend ki konem be-ḥod şabūrī
Maḥdūr-ı ne-māned ez-tū dūrī

Her ne kadar ki sabırlı olmaya çalışırsam, senden uzakta olmaya güç yetiremem

Der-kū-yi ḡam-ı tū teşnegān-rā
Vez ḥasret-i ḫātra murdegān-rā

Senin gamının köyünde, susuzlar bir damlanın hasretinden ölenler,

540 *Key tāḫat-i an buved ki ‘ōmri*
Bī-la‘l-i lebet konend şabri

Bir ömür dayanmaya la’l gibi dudakların olmadan nasıl dayansınlar.

Ābī ki buved be-dest-i ḥūrī
Key teşne koned ezu şabūrī

Hurinin elinde su varsa susuz biri buna nasıl sabreder.

Tā yek suḫanī be-men ne-gūyī
Şabr ez men ḥaste dil çe cūyī

Bana bir söz söylemeden benim gibi gönlü yorgun olandan ne sabır ararsın.

[23a] *Ey server-i ḥil-i pāk-i bazān*
Vez şevḫ-i ḥodā ciger güdazān

Allah’ın şevkinden ciğerleri yananların ve temiz olanlar grubunun önderi

Goftī be-cihān mekon tū peyvend
Ḥod-rā be-kemend-i zülf-i men bend

Dünyayla bağ kurma, kendini benim zülfüme bağla dedin.

545 *Ger yār-ı menī zi-ḥod sefer kon*
Raḫt-ı ḥod ezīn cihān beder kon

Eger benim dostum isen kendinden geç, bu dünyadaki pılını pırtını topla.

Bugzer zi-ḥod u zi-kū-yi hestī
K'īn bu'l-hevesi be-dest u mestī

Sen kendinden ve varlık mahallesinden geç, bu gelip geçici heveslerden ve sarhoşluklardan vazgeç.

Ḥod-rā be-rikāb-ı 'ıṣḫ-i men bend
Ki āzāde koned turā ez her bend

Benim aşkımın kendini özengisine bağla ki bu seni her türlü bağdan kurtarır

Īn-est ki şodem esīr-i 'ıṣḫet
Peyveste zenem nefīr-i 'ıṣḫet

İşte aşkının esiri oldum, sürekli aşkının borusunu çalıyorum.

Ey maḥrem-i rāz-ı ḥırka pūṣān
Dīgī heme zi-āteş-i tū cūṣān

Hırka giyenlerin sırlarına mahrem olan, herkesin kazanı senin ateşinden kaynar.

550 *Goftī ki mücerredān-ı āzād*
Her laḥza şevend zi-vaşl-ı mā şād

Özgür bekarlar her an bize ulaşmaktan mutlu olurlar.

Tā Īn suḥan ez tū men şonīdem
Āzādī ḥ'īştēn güzīdem

Senden bu sözü duyduğumdan beri, kendi özgürlüğümü seçtim.

Her bār-ı girān ki būde der dil
Ez-bād u zi-āb u āteş u gil

Gönülde; hava, su, ateş ve toprakta bulunan her ağır yük

Efgendem u geştem ez-ḥod āzād
Tā mülk-i dilem be-gerded ābād

Ta ki gönlümün mülkü abad olsun diye yüklerimi bıraktım ve özgürleştim.

Büthâne-i âzerî şikestem
Der kûşe-i mu' tekif nişestem

Azer puthanesini kırdım. Bir köşede itikafa çekilmiş olarak oturdum.

555 *El-ķışşa der-în cihân-ı fânî*
Dil-gîr şodem zi-zindegânî

Sonuçta bu fani dünyada yaşamaktan (hayattan) bezdim.

[23b] *Der ser-i hevesî ki dârem imrûz*
Sevdâ-yi tû binem ey dil efrûz

Bugün kafamda bir hevesim var, (o da) senin sevdanla yaşamak.

Zân rûz ki der-gamet esîrem
Balâ-yi felek revedd nefîrem

Senin gamına esir olduğum günden beri, iniltim gökleri delip geçiyor.

Peymâne-i 'ışk haķ be-dîdem
Vîn cür'a ez-ân kadeh çeşidem

Aşk peymanesini hak olarak gördüm, o kadehten bu buradağın debindeki tortuyu içtim.

Reftem dū kadem zi-hestî-i h'îş
Bîdâr şodem zi-mestî-i h'îş

Kendi varlığımdan iki adım öteye gittim ve sarhoşluk uykusundan uyandım.

560 *Çeşm-i dil u cân-ı hod guşûdem*
Bizâr şodem zi her çe bûdem

Gözümü gönlümü canımı açtım, bütün varlığımdan yüz çevirdim.

Dîdem ki zemâne-râ vefâ nîst
Her devlet-i zinde-râ beķâ nîst

Dünyada vefa olmadığını ve devletlerde de beka olmadığını gördüm.

Dil der-ħam-ı turre-i tû bestem
Şod rişte-i 'âfiyet zi-destem

Gönlümü senin saçlarına bağladım. Afiyet elden gitti.

Tā perde-i kār-ı ħod derīdem

Şāĥ-ı ıarab u feraĥ burīdem

Kendi işimden perdeyi kaldırdım, mutluluğu eğlenmeyi kestim.

Endūh-ı merā ne-şod temīzī

Vābeste ne-keşt dilem be-çizi

Sıkıntılarımdan kurtulamadım, gönlüme de herhangi bir şey bağlanmadı.

565

Her bār-ı girān ki der dilem būd

Endāĥtem u reh-i tū peymūd

Gönlümdeki ağır yükleri yere bıraktım ve senin yoluna düştüm.

Der kū-yi tū çün ħadem nihādem

Rū ber ıaraf-ı ‘adem nihādem

Senin köyüne adım attığımdan beri (ademe) yokluğa yöneldim.

Kerdem ıalebet besi şitābān

Ser-geşte şodem der-īn beyābān

Seni çok acele ederek istedim, bu çölde perişan oldum.

Sevdā-yı tū āteşi ber-efrūĥt

Sermāye vü sūd-i men diger sūĥt

Senin sevdan bir ateş yaktı. Benim sermayemde (karım da) o ateşte yandı.

[24a]

Çün āteş-i ħuşşā der-ciger şod

Her laĥza ħarāretim diger şod

Kızgınlık ateşi ciğerime düştüğünden beri, hararetim her an değiştı.

570

Goftem ki zi-āb-ı zindegānī

Yek zerre meger be-men çeşānī

Hayat suyundan bir zerre bana tattırasın diye umut etmişim.

Çün şāf ne-şod ħadeh zi-derdem

Der-bādiye-i ħam-ı tū murdem

Kadeh benim derdimden arınmadı. Senin gamının çöllerinde öldüm.

*Ey ez-tū şafā-yi āb u gülhā
‘Işq-ı tū ‘ilāc-ı derd-i dilhā*

Ey suya ve güllere safa veren, senin aşkın gönüllerin ilacıdır.

*Esrār-ı ḥaḳīḳat-i İlāhī
Der-şān-ı tū mī dehed güvāhī*

İlahi hakikatin sırları senin katında şahitlik eder.

*Meydān-ı nübüvvet-i tū meşhūr
Dervāze-i ū nümāyed ez-dūr*

Senin nübüvvet meydanının meşhurdur. Onun kapısı uzaktan görülür.

575 *Der-kū-yi tū ḥastegān-i bisyār
Āyend u revend be-geşte hüşyār*

Senin köyünden birçok yorgun kişi gelir ve ayılarak gider.

*Ḥalkī zi-tū mī berend merāhem
Yek zerre ez-ān be-dih merāhem*

Senden bir topluluk derman bulur, ondan bir zerre de bana ver.

*Yek bāde-i vaşl-ı ḥod be-men dih
Tā cān u dilem şevved ez-ān bih*

Vaslından bir kadeh bana ver, ta ki gönlüm, canım ondan iyileşsin

*Çün pīş-i tū zerre-i ḥaḳīrem
Me-güzār ki der-ġamet bemīrem*

Senin katında küçük bir zerreyim, gamında ölmeme izin verme

*Mecrūh-ı tūrā ki murdeş ez-ġam
Sūdī-i ne-buved diger zi-merhem*

Senin yaraladığın gamdan ölmüştür. Merhemden kendisine bir fayda gelmez.

580 *Ger teşne-i haste der leb-i âb*
Süzide zi-ḥasret ü büt u tâb

Eğer su kıyısında bir yorgun, susuz hasretle ve ateşle yanarsa

Der ‘âkıbeteş çü teşne murd-i ü
Yek şerbet râhatî ne-ḥord-i ü

Sonunda susuzluktan, bir rahatlığı tatmadan öldü.

[24b] *Ân âb-ı hayât u zindegânî*
Südeş ne-koned çü geşt fânî

O yaşam ve ab-ı hayat fani olduğunda bir yararı yoktur.

Dānem ki tū-yi ḥakīm-i ḥādıḳ
Ber va‘de-i kār-ı ḥîş şādıḳ

Biliyorum ki en maharetli hâkim sensin, kendi vaatlerine sadık olan sensin

Dermān-ı dilem zi-mihr-i bānî
İmrüz be-kon çü mî-tevānî

Gönlümün çaresini şefkatle bugün yapabildiğin için gönlüme derman et.

585 *Ey ḥüsrev-i bârgâh-ı Lâhût*
Murdem zi-ğamet kocâst-ı tâbût

Ey Lahut sarayının padişahı, senin gamından öldüm tabut nerede.

Şod ḥâşıl-ı kār-ı men çü ‘ışk-ı
Ma‘mūrî cān u ten zi-‘ışk-ı

Bütün uğraşım senin aşkın için oldu. Canımın da tenimin de mamur olması senin aşkından dolayıdır.

Bā mihr-i tū yār u dilberem nîst
Cüz ‘ışk-ı tū kār-ı diğerem nîst

Senin sevginden başka sevgili ve dostum yok. Senin aşkından başka uğraşım yok.

Tā key zi-firâḳ-ı rüyet ey māh
Çün bülbül-i mest ber-keşem āh

Senin yüzünün hasretinden ne zamana kadar bülbül gibi ah çekeyim.

Bisyār keşīdem ez-tū dūrī
Zīn bīş mecūz-i men şabūrī

Senden çok ayrı düştüm, daha fazla bende sabır arama.

ĠAZEL

590 *Ey mäh-ı tū der-ħicāb tā key*
Cān-rā zi-ġam-ı tū tāb tā key

Ey ay, sen ne zamana kadar hicabta durursun, senin gamından ne zaman kadar dayanabilirim.

Vīn ħāne-i şabr u ihtimālem
Der kū-yi ġamet ħarāb tā key

Bu sabır evi ve ihtimal evi, senin gam köyünde ne zamana kadar harab olur

Īn ħaste dilān-i bī-nevārā
Ez-dest-i belā ‘iķāb tā key

Bu zavallı yorgun gönüllüler, beladan dolayı ne zamana kadar azap çeker.

Der-āteş-i firķat-i tū ey cān
Īn sīne-i mā kebāb tā key

Ey can, senin ayrılık ateşinde bizim bu göğsümüz ne zamana kadar kebab olur.

[25a] *Aķdār-ı zemīn u deşt u şahrā*
Ez-ġirye-i men pūr-āb tā key

Yer, çöl ve ovaların sıraları benim gözyaşlarımdan ne zamana kadar sularla dolar.

595 *Mā-rā be-der-i tū ez-raķībān*
Īn ser-i zeneş u ‘itāb-ı tā key

Senin kapında rakiplerden bize kınama ve serzeniş (suçlama) ne zmana kadar olur.

Ez-kū-yi tū çün nemī revem dūr
Feryād-ı hemīn ġulāb tā key

Senin köyünden uzaklaşmadığıma göre, bir gül bahçesinde ne zamana kadar senin hasretiyle feryat ederim

Maḥrūmī mā u cūr‘a nūṣān

Zān bāde-i pūr-şarāb tā key

O şarapla dolu kadehten bizim ve cüra içenlerin mahrumluğu ne zamana kadar sürer

Der baḥr-i muḥabbet-i tū bārī

Cān-i heme çün ḥabāb tā key

Bari olan senin muhabbet denizinden bütün canlar ne zaman kadar hūbab (su kabarcıkları) gibi olur.

Īn dil ki der-āteş-i ğamet sūḥt

Peyveste der-iztirāb tā key

Bu gönül ki senin gamının ateşinde yandı, sürekli ne zamana kadar ızdırap çeker.

600

Ān baḥt-ı men-i ğarīb-i bī-yār

Ez-rūz-ı ezel be-ḥ‘āb tā key

Dostsuz ve garip olan bahtım ezelden beri uykuda oluşu ne zamana kadar sürer.

Şebhā-yi firāḫ u dūri-i mā

Çün mū-yi ten-i ğurāb tā key

Bizim ayrılık gecelerimiz gariplerin tenindeki kıl kadar değersizliği ne zamana kadar sürer.

Der cūsten-i gevher-i ma‘ānī

Mā-rā heme Īn şitāb tā key

Mana gevherini aramada bizim bu acelemiz ne zamana kadar sürer.

Ey dil tū rumūz-ı ‘ışḫ mī-ḥ‘ān

Meşġūlī-i her kitāb tā key

Ey gönül, sen aşk işaretlerini oku, her kitapla meşgul olmak ne zamana kadar sürer.

Kerdem zi-tū men hemīn suvālī

Ḥod mī ne-dehī cevāb tā key

Senden bu soruyu sordum, senin cevap vermeyişin ne zamana kadar sürer

605 *Dīvāne ‘Alī zi-ġam ŧodī pīr*
Der ser heves-i ŧebāb tā key

Ey divane Ali, gamdan yaşlandı, başındaki gençlik hevesi ne zamana kara sürer.

Rev ez der-i haġġ taleb naŧībī
Der bend-i ġam-ı nisāb tā key

Var git hakkın kapısından nasibini taleb et. Ölçülerin kaygısıyla ne zamana kadar uğraşırın.

[25b] *Gum-geŧte zi-āb-ı zindeġānī*
Cān der-ᡤaleb-i serāb tā key

Serap taleb ederken canın hayat suyu yolunda kaybolması ne zamana kadar sürer.

Āŧufte niŧeste der-ġam-ı yār
Vey-rā zi-tū ictināb tā key

Yarin gamından perişan olmalar ve onun senden kaçınması ne zamana kadar sürer.

‘Āŧıġ ŧode-i tū çün be-muġtār
Her laġza ber u ħitāb tā key

Sen özgür iradenle âşık olmuşsun. Her an ona hitap etmek ne zamana kadar sürer.

ᡤİᡤĀB

610 *Ey maġrem-i-rāzi ŧeb ħurūŧān*
Pīrāye-i cümle ħırġa pūŧān

Ey gece coşanların sırlarına mahrem olan ve hırka giyenlerin süsü,

Eᡤfāl-i tüvānd çü cümle pīrān
ᡤuddām-i der-i tū hem kebīrān

Bütün yaşlılar senin çocuğundur. Bütün büyüklerde senin kapına köledir.

Īŧān heme gerçi reh revānend
Der bādiye rüz u ŧeb devānend

Onların hepsi yoculardır. Gece gündüz çölde koşuştururlar.

*Ez himmet-i hîş kemer be-bestend
Ber merkeb-i şevk-i hod nişestend*

Bellerini kendi himmetleriyle bağladılar. Kendi istek bineklerine bindiler.

*Der kû-yi tû mî konend çü seyrân
Lîkin heme sust u mest u hayrân*

Senin köyünde dolaşırlar ancak hepsi kendinden geçmiş, sarhoş olmuş ve şaşırılmışlar.

615 *Mâtem zedegân pâk-i dâmen
Der kû-yi belâ nişeste bâ-men*

Matemde olan temiz gönüllüler, benimle birlikte bela köyündeler.

*Hestend çü hemîşe dil perîşân
Cüz 'ışk-ı tû nîst kâr-ı îşân*

Onların her zaman gönülleri perişandır, senin aşkından başka uğraşları yoktur.

*Sûzend u çü şem' der-firâkat
Giryend heme şeb zi-iştîyâkat*

Mum gibi senin ayrılığında yanarlar, tüm gece senin iştîyakından dolayı ağlarlar.

*Nâlend u çü bülbül-i seher h'ân
Her lahza reved zi-ten be-der cân*

Her an yeniden ölmek için seherde öten bülbül gibi inlerler.

[26a] *Geh zinde şevend çü ber-ümidî
Geh münteziyend ber-nevidî*

Bazen bir umutla hayat bulurlar bazen de bir müjdeyi beklerler.

620 *Ez kû-yi tû çün resed nesîmî
Yuhyi'l-'izâmi her remîmî*

Senin köyünden tatlı esen bir rüzgâr ulaşırsa ta ki çüreyen bedenler can bulur.

*Bû-yi ki ez-ân haram ber-âyed
'Âlem heme zu mu'aftar âyed*

O haremden yükselen bir kokuyla tüm dünya güzel kokuyla dolar.

Men hem zi-ğam-ı tū nā-tevānem

Şod lāğar u haste cism u cānem

Ben de senin derdinden güçsüz düşmüşüm, canım ve bedenim yorgun ve zayıf düşmüştür.

Tā cūr‘a zi-cām-ı ğam çeşīdem

Der-ħarf-i ħodī ħalem keşīdem

Ta ki gamdan bir tortu içtim, kendi sözümün üstünü çizdim.

Pes ez ğalebāt-ı şevķ u mestī

Āvāre şodem zi-mülk-i hestī

Sarhoşluk ve iştıyakın galip gelmesinden sonra, varlıktan azad oldum.

625

Ser-geşte şodem çü çerħ-i gerdūn

Peyveste zi-dīde-em reved ħūn

Felekler gibi başıboş dolaştım, sürekli gözlerimden kanlar akar.

Zāndem ki ħadem be-reh nihādem

Der-kū-yi ğam u belā fitādem

Yola adım attığım andan itibaren gam ve bela köyüne düştüm.

Evşāf-ı ruħ-ı turā şonīdem

Cüz ‘ışķ-ı tū mezheb-i ne-dīdem

Senin yüzünün vasfını işittim. Aşkından başka mezhep görmedim.

Geh cāme zi-şevķ-ı mī-zenem çāk

Geh nāle zenem be-rū-yi eflāk

Bazen şevkten giysilerimi yırtarım, bazen de gökleri delip geçecek şekilde inlerim.

Geh mī-güzarem zi-aşl u faşlem

Geh münteżır-i nevīdi vaşlem

Bazen aslımdan ve faslımdan geçerim, bazen de vaslının müjdesini beklerim.

630

Ger vaşl-ı tū nīst dest ğirem

Ey vāy be-men eger be-mīrem

Eğer senin vaslına erişmeden ölürsem bana yazık olur.

*Hicrân-ı tû ger koned helâkem
Raḥmet ki koned ber-âb u ḥâkem*

Eğer senin ayrılığın beni öldürürse, toprağıma kim rahmet okusun.

[26b] *Der-kû-yi tû ey Resûl-i şâdıķ
Hergiz ne nehed ḳadem münâfıķ*

Ey Rasulü sadık, senin köyüne münafık asla adım atamaz.

*Der-menzil-i şevķ-i men raķıbân
Dest-i heme refte der-girîbân*

Benim şevkimin menzilinde olan rakipler hepsinin eli yakasındadır.

*Güyend be-men ki nâ-tamâmî
Nâ-puḥte henüz rev ki ḥâmî*

Bana eksik olduğumu söylerler, henüz ham olduğum için gitmemi söylerler.

635 *Der-ıṣķ eger dilem ne-şâfîst
Âh-ı seherem neger ki bâķîst*

Eğer aşkında gönlüm arınmadıyda seher vakti devam eden ahımı gör.

*Der-ıṣķ-ı ruḥ-ı tû kân-ı ḥayât-est
Ferman-deh-i kişver-i memât-est*

Senin yüzünün aşkıyla hayatta olan ölüm ülkesinin padişahıdır.

*Şâhid ne-buved eger merâ kes
În âb-ı dū dîde şâhidem bes*

Eğer kimse şahidim olmazsa, iki gözümde akan suların şahitliği yeterlidir.

*Ger ḥâl-i merâ kesî ne-dâned
Vîn defter-i fârisî ne-ḥâned*

Eğer benim halimi kimse bilmezse bu Farsça divanı okumasın.

*Çün bā-heberī zi-hāl u kārem
Pür vāy kesī diger ne-dārem*

Benim halimden ve durumumdan haberdarsın, dolayısıyla başka kimseyi takmıyorum.

640 *Ez-‘ālem u ehl-i ‘ālem imrūz
Per vāy ne-dārem ey dil efrūz*

Ey gönül süsleyen, dünyadan ve dünya ehline hiçbir merakım yok.

*Ger ‘ayb-ı men-i şikeste cūyend
Şādem ki şifāt-ı h̄-īş güyend*

Eger benim gibi kırılan birinin aybını söylese mutlu olurum ki kendi sıfatlarını dile getirirler.

*Ber-hük-m-i hadiṣ-i hod ki goftī
Ān dürr-i girān bahā ki softī*

Kendi sözünün hükmünü söyledin, sözünü pahalı bir inci gibi dizdin.

*El-mü‘minū mir ‘atū el-aḥīhi¹²
Ve ‘l-cāhilū leyse kel-faḥīhi*

Mümin kardeşinin aynasıdır. (Ancak) cahil fakih gibi olamaz.

*Çün kū-yi hem tū şod penāhem
Men şöhret-i hod zi-kes ne-h̄-āhem*

Senin gamının köyü bana gölge olduğu için hiç kimseden şöhretimi istemem.

645 [27a] *Āngū ki zi-‘ışk pür-himār-est
Vez şevk-i ruḥ-ı tū bī-ḳarār-est*

O kimse ki aşktan sarhoş ve senin yüzünün şevkinden ızdırap çekmektedir.

*Der-‘ışk, belā keşīde bāşed
Vīn cür‘a mī-ceşīde bāşed*

Aşkın belasını çekmiş, irfan şarabının bir damlasını tatmıştır

¹² Hadis. *Ebu Davud*, Edeb 57, Hadis No: 4918, Daru’l-Hadis Yay. C. 5, Suriye, s. 217.

*Dāned ki çe mī-kešem zi-hicrān
Vīn dīde-i men cerāst giryān*

Ben ayrılıktan ne çektiğimi ve bu gözlerimin neden ağlamaklı olduğunu bilirim.

*Vān kes ki ne-dāned īn hikāyet
Peyveste koned zi-men şikāyet*

Bu hikâneyi bilmeyenler sürekli benden şikâyet ederler.

*Der-‘ışk merā cevān u hem pīr
Ez-tu‘ ne nemī konend çü taqşīr*

Aşkta, genci de yaşlısı da hatalarından dolayı beni yargılamazlar.

650 *Īn zümre-i refte der-beyābān
Vīn yek digeri be-ħod şitābān*

Çöle giden bu kafilenin her biri kendisi için bir acelecilik içindedir.

*K’īn zemezme-i ki gāh u bī-gāh
Ez-şevk-i tū vird-i men şod ey şāh*

Ey şah, zamanlı zamansız benim dilime dolaşan bu söylem senin yüzünün şevkindendir.

*Ez-ğāyet şevk u cān güdāzīst
Yā cāregerī u ħīle bāzīst*

Çok şevkten dolayı canlar yanar, ya çare aranır ve hile yapılır.

*Ĥayrān şode-end u cümle der-‘aşk
Eşvāk-ı turā ne-kerde-end meşk*

Senin şevkine meşk etmedikleri için aşkta herkes sersem olmuşlar,

*Ĥod-i bī-ħaberend u mī-nedānend
Ĥarfī zi-kitāb-ı men ne-ħānend*

Kendileri habersizdir ve bilmezler, benim kitabımdan bir harf dahi okumazlar.

655 *Ger dāned u ger ne-dānedem kes
‘İlm-i tū be-ħāl-i zār-ı men bes*

Kimse bilsede bilmese de senin ilmin inler vaziyetteki halim için yeterlidir.

Ey merhem-i sīnehā-yi mecrūh

Muhtāc-ı tū geşte sīne hem rūh

Ey yaralı gönüllerin merhemi, gönül ve ruh sana muhtaç olmuş.

‘Ömrīst ki her dū geşte bī-kār

Mestend u nemī şevend çü huşyār

Her ikisinin de bir ömürdür işe yaramaz hale gelmesi, sarhoşluklarından ve ayılamadıklarından dolayıdır.

[27b] *Sūzend u der-āteş-i ferākat*

Sāzend be-derd u iştiyākat

Senin ayrılık ateşinden yanarlar, derdinle ve iştiyakınla var olurlar.

Men guşte miyān-ı her dū bīmār

Derdem be-guzeşte hem zi-tīmār

Ben her ikisi arasında hasta durumdayım. Derdim doktora gitmekten geçmiştir.

660 *Ger hod ne-konī devā-yi derdem*

Şek nīst ki der-ğamet be-murdem

Eğer kendi derdime deva bulmazsan gamınla ölmemde bir şüphe yoktur.

Rūzem be-şeb āmed u şebem rūz

Der-hicr-i tū hem ne-geşte fīrūz

Senin ayrılığınla muzaffer bir gün görmeden gündüzüm gecem oldu gecem gündüz oldu.

Bā-sūz-i ğamet zi-cān-ı ğamnāk

Āhī çü zemen be-sūzed eflāk

Gamlı gönlümden senin gamının ateşiyle bir ah çekersen felekler yanar.

Ez-ferṭ-i ğarām u ‘iştet ey māh

Be-niger ki çe mīkonem seher-gāh

Ey ay, senin aşkından çok zarar görmekten seher vakti ne yaptığıma bak

‘Ömrīst ki ber-hevā-yi rūyet

Giryem heme rūz u şeb be-kūyet

Bir ömürdür yüzünüm havasıyla gece gündüz köyümde ağlarım.

665   *Çün vaşl-ı tū nīst dest-gīrem*
                  Ma'zūrem eger zi-ğam be-mīrem

Senin vaslına erişmeden gamdan ölürsem mazurum (affedilecek durumdayım)

Ez-ğāyet-i miḥnet u şabūrī
Nezdīkī-i merk u ez tū dūrī

Çok mihnet çekmekten ve sabretmekten ölüme yakın, senden uzağım.

Īn dil ki ḥazīne-i ilāhīst
Hem taḥt u serīr-i padişāhīst

Hem krallık tahtı ve divanı olan ve İlahi hazine olan bu gönül,

Sūzīde der-āteş ferākat
Āşufte zi-derd u iştiyākat

Senin ayrılık ateşinde yanmış, iştiyakından ve derdinden perişan olmuş

Dīvāne şeved zi bī-şabūrī
Cūyed zi-men u zi-ḥ'īş dūrī

Sabırsızlıkla aklını yitirir. Hem kendinden hem benden uzaklaşır.

670   *Gīred heme şeb zi-men çü dāmen*
                  Gūyed be-zebān-ı ḥāl bā men

Tüm gece benimle birlikte olur ve hal diliyle şöyle der,

[28a]   *Kāy 'āşık bī-murād u maḥşūd*
                  Men sūzem u ber-hevā reved dūd

Ey muradına erişemeyen âşık, ben yanarım, dumanım göklere yükselir.

Ez-şevk-i ruḥ-i şehī Ḥicāzī
Kārem heme geşte cān gudāzī

Hicaz kralının yüzünün şevkiyle bütün işim yanmaktır.

Ez-derd-i firāḡ-ı ān dilārem

Der-men ne-buved ḡarār u ārem

Gönül süsleyenin ayrılık derdiyle ben de rahat yoktur.

Şāh-ı ‘Arabī ki mülk-i cān-rā

Āreste kerd u hem cihān-rā

O Arap şahı ki hem dünyayı hem can mülkünü süsledi

675 *Tā ber ser-kū-yi ū gūzaştem*

Āsūde diger zi-ḡam ne-geştem

Onun köyünden geçtiğimden beri artık gamdan kurtulamadım.

Ser-geşte-i ‘ışḡ-ı ū şodem nīz

Kerdem zi-cihān-ı tīre perhīz

Onun aşkıyla perişan oldum ve bu karanlık dünyadan yüz çevirdim

‘ışḡ-ı ruḡ-ı ū çü nīst bāzī

Ber-ḡīz berā-yi cāre sāzī

Onun yüzünün aşkı bir oyun değildir. Çare bulmak için hareket et.

Āhenk-i reh-i cemāl-i ū kon

Tedbīr-i men ez-vişāl-i ū kon

Ona kavuşmak için bir tedbir ve cemaline giden yolu ara.

Āşufte berov der-ān beyābān

Vīn rāh-i ḡameş be-ber be-pāyān

Çölde perişan bir şekilde git, onun gamının yolunu sona erdir.

680 *Çün bāde-i ‘ışḡ-ı ū be-ḡordem*

Ber-ḡīz ki ez-ḡameş be-murdem

Onun aşkının kadehinden içtim, kalk ki onun gamından öldüm

Hem der-ḡalebeş ḡadem zi-ser-sāz

Sevdā zedeki be-kon tū āḡāz

Onu isteme yolunu yeniden ara, sevdalı olma yoluna yeniden başla.

Īn bādiye-rā çü ħod burūdī

Der-ħazret-i ū eger resīdī

Eger bu badiyeyi (çölü) geçersen ve onun huzuruna varırsan

Ān ħāk-i dereş be-dīde der-keş

Hem sāye-i devleteş be-ser-keş

Onun kapısının toprağını gözüne, devletin gölgesini başına çek.

[28b] *Pes bā-edeb u veķār u temkīn*

Rū ber der-perde keşte ğamkīn

O halde vakarla, edeple, temkinle yüzüne gamlı perde çekilmiş

685 *Ĥod girye kon u be-cā-yi rū-māl*

Ĥākī zi-serā-yi ū ber u māl

Kendin ağla ve mendil yerine onun sarayının toprağına yüz sür

Her şart-ı edeb cünānki dānī

Āver tū be-cā eger tevānī

Bildiğin tüm edep şartlarını yapabildiğin kadar yerine getir.

Gū anki esīr-i miħnet-i tūst

Mest ez-ķadeħ-i muħabbet-i tūst

Kim ki senin mihnetine esirdir ve senin muhabbet kadehinle sarhoştur

Der-ħūs-n-i ruħ-ı tū geşte meftūn

Peyveste nişeste zār u maħzūn

Senin yüzünün güzelliğine vurulmuş, sürekli olarak perişan ve mahsun olarak oturur.

Ez-şevķ-i tū geşte mest u ħayrān

Ma' mūrī-i ħiş kerde virān

Senin sevkinden sarhoş olmuş, hayran olmuş ve kendi mamurluğundan viran olmuş

690 *Cüz fikr-i tū ū fikr ne-dāred*

Der-ser heves-i diĝer ne-dāred

Senin düşüncenden başka düşüncesi yoktur. Başında başka bir heves yoktur.

Ān taleb-i rahmet u hidāyet
Min ba' de senā-yi bī-nihāyet

O rahmet ve hidayet talibi bundan sonra sonsuz sena eder.

Guyed ki menem şikeste hātır
Tā key be-gam-ı tū sūzem āhır

Gönlü kırık olan benim der, ne zamana kadar senin gamınla yanayım der.

Dānem ki tū şāh-ı dil-rubāyī
Dārem tama'ī ki ruḥ-nümāyī

Gönülleri çalan sultanın sen olduğunu biliyorum. Yüzünü gösterme, umudum var.

Ger hāk-ı dereş be-dīde reftī
Esrār-ı nuḥufte cümle goftī

Eğer kapısının toprağını yüzüme sürersen gizli sırların tamamını söylersin

695 *Çün vākıf-ı hāl-i men şeved ū*
K'in 'omr-i men est u ān ser-i gū

O benim halimi bildiği için, benim bu hayatım onun köyünde geçer.

Bāşed ki koned merā zi-ḥod-şād
Vīrānī-i men şeved hem ābād

O kendinde beni mutlu ederse, viranlığım mamur olur.

[29a] *Ger perde zi-ruḥ nemī zened çāk*
Ez-āteş-i men be-sūzed eflāk

Eğer yüzümden perdeyi kaldırmazsa, benim ateşimden gökler yanar.

Hāl-i men eger ber u resānī
Yā rab ki be-kām-i dil be-mānī

Eğer benim halimi ona ulaştırırsan, Allah senin gönlünün muradını versin.

ĠAZEL

Ey ‘aşık-ı mest-i ĥufte ber-ĥız

Ābī-i tū ber-āteř ciger rız

Ey sarhoş olan aşık kalk ve gönülleri yakan ateşe su serp.

700

Bīrūn rev ezīn ĥayāl-i mesti

řevĥ-i digeri zi-dil ber-engız

Bu sarhoşluk hayalinden dışarı ĥık, ayl, gönlünden başka bir şevk uyansın.

Ger řālib-i rū-yi Muřtafāyī

Cān der reh-i ū be-bāz u ser-nız

Eğer Mustafa'nın yüzünün talibi isen, onun yolunda canını ve başını feda et.

Bī-minnet-i pā vü ser devān bāř

Der-kū-yi vefā ĥü kil-k-i ser tız

Vefa köyünde keskin bir ok gibi ayaklarının minnetini ĥekmeden başın harekette olsun

Cān u dil-i dīde hem siper kon

Vez ma‘rake-i belā tū ma‘rız

Canını, gönül gözünü siper et, bela savaşından kaĥma.

Kān pādiřehī řerī-i budhā

Tāc u kemerī keşed zi-pervız

Tapılacak her şeyin padişahı ki krallardan bile tacını ve kılıcını alır.

705

Merkeb ĥü Burāk bařed ūrā

Ĥācet ne-buved be-reng-i şeb-dız

Onun bineği Burak olduğu iĥin geceyi örten bir renge ihtiyaĥı yok

Sāķī tū me-dih be-zāhidān mey

Kāyin řāyfē mī-konend perĥız

Saki, sen zahidlere iĥki verme, bu kavim perhizedir.

Dīvāne ‘Alī be-medĥ-i muĥtār

Ez-la‘l-i leb u dehen şeker-rız

Divane Ali, muhtarın medhine dudağından ve ağzından şeker akıtır.

Ger mī ṭalebī tū ḳurb-i maḥbūb

Ez-dāne vü dām-ı ḥ̄iṣ be-gurīz

Eğer sevgilinin yakınlığını istiyorsan, kendi tuzağından, nefsenden kaçacaksın.

[29b] *Peyveste derīn çemen tū mī bāṣ*

Āṣufte çü bülbül-i seḫer-ḥ̄iz

Devamlı surette bu bahçede seher vakti öten şaşkın bülbül gibi ol.

ḤİTĀB

710 *Ey server-i ḥ̄il-i pāk-i bazān*

Eṭfāl-i tū cümle ser-firāzān

Ey temiz olan topluluğun önderi, senin çocuklarının tamamının başı yukarıdadır.

Ez-māder-i ḥod ṣodend perīṣān

Der-mehd-i tū perverīde īṣān

Senin beşiğinde yetişmesine rağmen, annelerinden dolayı perişan oldular.

Vez dāye-i dehr ḥurde-ṣirī

Ḥ̄ābīde hemīşe der-serīrī

Dünya mürebbisinden süt içmiş (terbiye görmüş) her zaman yatakta uyumuş.

Der-vaḳt-i seḫer çü girye kerdend

Ṣirī çü ne-būd cür' a ḥurdend

Seher vakti ağlaştılar, süt bulamadılar, dudaklarını ıslattılar.

Ān cür' a çü dāde ṣod ber-īṣān

Āṣufte ṣodend u dil perīṣān

O tortu (az miktardaki içki) onlara sunulduğu zaman kalpleri perişan oldu ve şaşkına döndüler.

715 *Zān rüz ki mest-i cür' a keṣtend*

Ez-pervereş-i beden guzaştend

O cüradan sarhoş oldukları günden beri, bedenlerine bakmaktan vazgeçtiler

Der-mehd çü dāye mī-koned bend
Şebhā-yi dirāz mī-ne-hosbend

O daye ki beşiğe bağlar onlar uzun geceler uyumazlar

Giryend çü hemīşe hemçü tıflān
Tā şīr horend diger zi-pistān

Çocuklar gibi daima yine bir göğüsten süt içmek için ağlarlar.

Bā lezzet-i bāde-i ki hūrdend
Ez-kū-yi ğam-ı tū cān ne-burdend

İçtikleri içkinin lezzetiyle senin gamının köyünden vazgeçemediler.

Pā der-ḥarem-i tū çün nihādend
Der-dā 'ire-i diger fetādend

Senin haremine ayak bastıkları an, başka bir halkaya takıldılar

720 *Ez-cām-ı tū cūr' a tā çeşīdend*
Ez-dām-ı vücūd-ı ḥod remīdend

Senin kadehinden bir yudum içtiler kendi vücutlarındaki tuzaktan kurtuldular.

[30a] *Ez-ḳayd u cūd-ı ḥod çü cestend*
Tā rüz-ı ebed hemīşe mestend

Kendi vücut yüklerinden kurtuldukları için sonsuza kadar daima sarhoşturlar.

Nūşīde ḳadeh zi-dest-i sāḳī
Cān refte berūn u cüşse bāḳī

Sakinin elinden kadeh içtiği için, can dışarı çıkmış, geride vücut kalmış.

Pervāy-i vücūd-ı ḥod ne-dārend
Cüz dāne-i nīstī ne-kārend

Kendi vücutlarını düşünmezler, yokluk tanesinden başka bir şey ekmezler

Hem geşte müselsel ān ḳadeḥ-nīz
Ber-şīşe-i cān u dil feraḥ-rīz

O içki de devamlı olduğu için can ve gönül şişesini ferahlatır.

725

Mā cümle ħarāb-ı ān ŧarābīm
Der-āteŧ-i ħam diger kebābīm

Hepimiz o içkiden harabız, gam ateşinde yanmışız.

Ān bāde eger burīde gereded
Pirāhen-i cān derīde gereded

Eğer o içkinin kaynağı kesilirse, can gömleği yırtılır.

Ey sāķī 'āŧıķān mey ħor
Rīzed zı-ħam-ı tū dīde-em dur

Ey âşıkların sakisi içki iç, senin gamından gözlerim inciler döker.

Pür kon ħadeħ-i men ez-ŧarābī
Kez neŧ 'et-i ū ŧevem kebābī

Benim kadehimi şarapla doldur ki onun mutluluğundan yanayım.

Āsūde neŧīnem ez-ħam-ı cān
Diger ne-revem be-kū-yi ħarmān

Can gamından kurtulayım, artık yokluk köyüne gitmeyeyim

730

Sāķī ħe ŧeved eger nihānī
Yek cūr' a-i mey be-men fiŧānī

Saki ne olur, eğer gizlice bana bir kadeh içki sunarsan

Çün ez-tū buved devā-yi derdem
Der-yāb ki ez-ħamet be-murdem

Benim derdimin devası sendendir, beni bul ki gamından ölüyorum

Rūyet be-nümā ki bī-ķarārem
Bī-rū-yi tū rāħatī ne-dārem

Yüzünü göster ki kararsızım, senin yüzünü görmeden rahatım yok.

Īn rū-yi ħoŧ-i tū tā nihān-est
Kār-ı men ħaste dil fiħān-est

Senin bu güzel yüzün gizli kaldığı müddetçe yorgun gönlüm sürekli feryat eder.

[30b] *Āşufte şodem zi bi-ķarārī*
Kārem heme girye est u zārī

Karasızlıktan şaşkına dönmüşüm, bütün işim ağlamak ve inlemek.

735 *Goftem zi-ġam-ı tū ser-firāzem*
Der-kū-yi tū cān u dil be-bāzem

Senin gamınla başım diktir dedim, senin köyünde canımı ve gönlümü vereyim.

Āsān nemūdem evvel īn kār
Likin be-belā şodem giriftār

İlk başta bu işi kolay sandım ancak belaya tutuldum.

Çün ‘ışķ-ı tū cüz reh-i haţer nīst
Her dil şode merd-i īn sefer nīst

Senin aşkıdan başka tehlikeli yol yoktur. Her gönül sahibi bu yola çıkamaz.

Dānem ki tabīb-i ‘āşikānī
Dermān-ı belā-yi cism u cānī

Âşıkların tabibi olduğunu biliyorum. Canın ve cismin belasının ilacı sensin

Be-niger ki çe mī keşem zi-hicret
Ber-sīne nihāde dāġ-ı mihret

Ayrılığın ne çektiğimi gör, gönlümde senin sevginden yara var.

740 *Hicrān-ı tū burde dil zi-bünyād*
Feryād zi-cevr u hicr-i feryād

Senin ayrılığın temelden gönlümü götürmüş, ayrılık zülmünden feryad ediyor.

İŞĀRET

Goftī ki be-şabr mī-şevved kār
Sabr-est şī‘ār-ı merd-i hüşyār

Sabırla iş olacak dedim, sabır akıllı adamın şiarıdır.

Īn-est ʔariḳ u rā-yi aṣḫāb
Kez ṣabr güṣāde gerded ĩn bāb

Ashabın görüŧü ve yolu budur, sabırla bu kapı açılır.

‘Āṣıḳ ki rehem piyāde peymūd
Ez-ṣabr resīdeṣ ū be-maḳṣūd

O âşık ki sabırla amacına ulaşmak için yolunu yaya olarak kat etti

Ṣabr-est çü devā-yi derd-i hicrān
Bī-ṣabrī kes buved zi-ḫırmān

Ayrılık derdinin ilacı sabırdır. Sabırsızlık yoksunluktandır.

745 *Ānān ki zi-‘ıṣḳ-ı men ḫarābend*
Vez eṣḳ-i dū çeṣm-i ḫod derābend

Onlar ki benim aşkımdan haraptırlar, iki gözlerinin yaşına boğulmuşlardır.

[31a] *Fāriḡ ne-ṣodend zi-derd u ez-ḡam*
Ser-geṣte-i ‘ıṣḳ-ı men ṣodend hem

Dertten ve gamdan kurtulamadılar, hem de benim aşkımdan sersem oldular.

Īṣān heme der-zamānı hicrān
Çün reh ne-berend be-sū-yi dermān

Onların hepsi ayrılık zamanında ilaca doğru yol alamazlar

Der-ḫāne-i ṣabr mī neṣīnend
Cüz ṣabr devā-yi ḫod ne-bīnend

Sabır evinde otururlar sabırdan başka derman bulamazlar

Eknūn tū eger ṣodī esīrem
Gū-yi-i ki zi-‘ıṣḳ bī-naṣīrem

Şimdi benim esirim olursan, san ki aşkta benzersizim

750 *Der-kū-yi belā diger be-murdem*
Vez dest-i ḡam-ı tū cān ne-burdem

Artık bela köyünde öldüm. Senin gamından kurtulamadım

Ez-derd-i tū ḥaste geşte merdūd

Dūrem zi-derī murād u maḳşūd

Senin derdinden yorgun oldum ve kovuldum, maksut ve murat kapısından uzaktayım.

Ger mī ḫalebī murādet ez-cā

Der-dāmen-i şabr-ı ḫod be-keş pā

Eğer isteğine kavuşmak istersen, sabır eteğine ayağını dola.

Kez şabr-ı murād-ı ḫod biyābī

Ger ḫod ne-konī şabr ḫarābī

Sabırla muradına erersin, sabır etmezsen de harap olursun.

Ānhā ki belā-yi men keşīdend

Ez-şabr be-kām-ı dil resīdend

Onlar ki benim yükümü çektiler, sabırla gönüllerinin isteğine erdiler.

755

Raḫt-ı sefer-i rehem çü bestend

Ber-merkeb-i şabr-ı ḫod nişestend

Yola çıkmak için bellerine bağladılar, sabır bineğine bindiler.

Zehrī çü zi-hicr-i men çeşīdend

Teryāk-i be-cüz şabr ne-dīdend

Ayrılığımndan bir zehir tattılar, kendi sabırlarından başka uyuşturucu bulamadılar.

Şabr-est kilīd-i genc-i ma‘nī

Ez-şabr resī be-men tū ya‘nī

Mana hazinesinin anahtarı sabırdır, yani bana sabırla ulaşırsın.

‘Āşık ki be-şabr kerd peyvend

Gerded be-murād-ı ḫīş ḫorsend

O âşık ki sabırla bağlarını kurdu, muradına ermekle mutluluğa erişir.

[31b] *Ger ĥod ŧode-i zi-kū-yi men dūr*
Der-vādi-i ĥicr geŧte mehcūr

Eğer kendin benim köyünden uzaklaŧtıysan, ayrılık vadisinde ayrılığa düŧmüŧündür.

760 *Çandān ki tū-yi u mümkinet hest*
Der-dāmen-i ŧabr-ı ĥod fe-kon dest

Mümkün olduğu kadar kendi sabır eteğine sığın.

Zirā ki kilid-i genc-i ma‘ĥūd
ŧabr-est u ez-u resī be-maĥşūd

Çünkü vaat edilmiş hazinenin kilidi sabıdır ve onunla amacına ulaşırsın.

Her der ki be-ĥofl beste bāŧend
Miftāĥ-ı diger ŧikeste bāŧend

Kilitle bağlı olan he kapı baŧka anahtarları kırmıŧtır.

Bā-merĥamet-i Celil-i ekber
Ez-ŧabr güŧāde kereded ān der

Allahu Tealā'nın merhamatiyle o kapı sabırla açılır.

ĤABER

Eyyüb ki buved merd-i huŧyār
Çün ŧod be-belā-yı bed gıriřtār

Zeki bir adam olan Hz. Eyüp, kötü bir belaya yakalandı.

765 *Bārān belā berū çü bārīd*
Çüz dāne-i ŧabr mī ne-kārīd

Bela yağmurları kendisine yağdığı zaman sabırdan baŧka tohum ekmedi.

Çüz ŧabr çü dāne ū nemī dāŧt
Toĥmī be-zemīn-i dil nemī kāŧt

Sabırdan baŧka tanesi yoktu, gönül toprağına ekecek sabırdan baŧka tohumu yoktu.

‘Omri be-güzeŧtü ū der-ānı ĥam
Āsūde niŧest u mī nezed dem

O, gamla bir ömür geçirdi, hiçbir kelime söylemeden sessiz kaldı.

H̄ūn ez-dil u cān u dīde pālīd
Yekbār zi-derd-i ḥod ne-nālīd

Gönlünden ve canından, gözünden kanlar akıttı, bir kere bile kendi derdinden şikâyet etmedi.

Ez-şabr çü mülk-i dil şod ābād
Gerdīd zi-derd u miḥnet āzād

Sabırla gönül mülkü abad oldu, dert ve mihnetten kurtuldu.

HABER

[32a]

770

Ya'kūb çü şod cūdā zi-ferzend
Bā-miḥnet u ḡuşşa kerde peyvend

Hız. Yakup çocuğundan ayrıldı, mihnet ve üzüntü ile bağ kurdu.

Ez-Yūsuf-ı ḥod çü geşt maḥcūb
Der-mātem-i ū nişest Ya'kūb

Kendi Yusuf'undan uzakta kaldı, Yakup onun matemine oturdu.

Yūsuf çü be-çāh geşt pilhān
Ya'kūb be-guzeşt ez-ḡam-ı cān

Yusuf kuyuya düştüğü zaman, Yakup canından vazgeçti.

Yūsuf zi-cihān çü bī-nişān şod
Ān pīr berī zi-cism u cān şod

Yusuf dünyadan yok oldu, ötekide fiziken yaşlandı.

Bīzār şod ez-cihān-ı fānī
Vez 'işret-i ḥiṣ u kām rānī

Fani dünyadan, işretten de heveslerden de bıktı, usandı.

775

Ān meh çü furū nişest der-cāh
Der-mātem-i ū girifte şod māh

O ay kuyuya düştüğü zaman onun matemiyile ay tutuldu

Ya' k̄ub u hemīše zār u giryān

Der-āteş-i ğuşsa geşte biryān

Yakup daima ağlamalarla ve inlemelerle keder ateşiyle kavruldu.

Mī sūht der-āteş-i cüdāyī

Mī sāht be-derd u bī-nevāyī

Ayrılık ateşiyle yanıyordu, derdi ile yokluğu ile baş etmeye çalışıyordu.

Der-fırkat u derd u ğam cevān pīr

Her çend ki nişest u kerd tedbīr

Onun ayrıklık derdine ve gamına yaşlısı da genci de oturur ve çare bulmaya çalışırdı.

Ez-sīne vü cān u çeşm pūr nem

Ān ḥasret u derd u ğam ne-şod kem

Yaşlı gözünden, canından ve göğsünde o hasret, dert ve gam azalmadı

780

Çün dīd ki çāre-i ne-dāred

Vīn şāh-ı şikeste ber ne-yāred

Sonunda gördü ki bu kırık dal meyve vermeyecek, başka çare de yok.

Der-kūşe-i reft u ḥaste binşest

Vez dīden-i ğayr dīde ber-best

Bir köşeye çekildi, yorgun vaziyette oturdu, başkalarını görmemek için gözlerini yumdu.

Ümmīd berīde ez-selāmet

Bā-mihnet u derd u şad nedāmet

Mihnetle, dertle ve yüz pişmanlıkla selametten ümidini kesmişti.

[32b]

Āh ez-ciger u zi-dīde-eş ḥūn

Īn refte be-māh u ān be-ceyhūn

Ciğerinden ah çekerti ve gözlerinden kan dökerdi, biri aya diğeri denize karışırdı.

Be-nişest u ṭama' berīde ez-cān

Peyveste derūn dār-ı aḥzān

Devamlı keder evinde (dünya) canından umudunu keserek durakaldı.

785 *Gofteş ki men u hemîn nedâmet*
Tâ rûz şeved şeb-i kıyâmet

Dedi ki: Ben ve bu pişmanlık kıyamet gecesi gün olana kadardır.

Çün rûz şeved şeb-i firâkam
Efsurde şeved hem ihtirâkam

Ayrılık gecem gündüz olunca, ateşimde sönmeye yüz tutar

Ân rûz buved çü rûz-ı maşşer
Ḥalkî zi-zemîn ber-âverend ser

O gün maşşer günü olur, halk yerden başkaldırır

Âşüb-i diğer şeved çü peydâ
Her sırr-ı nuhufte hem hüveydâ

Başka bir ayaklanma (kıyamet) görülür ve gizli sır açığa çıkar

Ân mâh-ı ber-âyed ez-leb-i çâh
Dîger ne-keşem zi-fırkateş âh

O ay ki kuyudan doğarsa, artık ayrılığımдан ah etmem.

790 *Ya'kûb hemîşe teb u tâb*
Bâ-giryeye-i ḥod nişeste der-âb

Yakup daima yana döne ağlamaktan gözyaşına boğulmuştu.

Ez-ḥasret rû-yi Yûsuf ân pîr
Kerd câme siyâh u dîde çün şîr

Yusuf'un yüzünün hasretiyle o yaşlı adam elbisesini kararttı (matem elbisesi giydi) ve gözleri kör oldu.

Der-ḥâne nişeste beste mâtem
Mî-zed nefesî ki gû vefâtem

Matemli bir şekilde evde otururken, her nefeste ölümü arıyordu.

Ez-ğāyet-i şevk u bî-ķarārī
Kāreş heme girye buved u zārī

Çok şevkten ve kararsızlıktan devamlı ağlar ve inlerdi.

Kerdī çü suhan zi-her hikāyet
Ez-mihnet-i hod ne ez-şikāyet

Hikāyetten söz edersen bu mihnettendir, şikāyetten değildir.

795 *Goftī ki menem esir-i hicrān*
Der-dem be-guzeşte hem zi-dermān

Ben de ayrılığa esirim. Derdim deva olmaktan geçmiştir dersin.

[33a] *Ey Yūsuf eger tū der-hayātī*
Nezdīk şod ez-ğamet memātī

Ey Yusuf eğer sen hayatta isen, senin gamından bana ölüm yakınlaştı.

Tā hod şode-i zi-piş-i men dūr
Der-dīde-i men ne mānde-est nūr

Sen benim yanımdan uzaklaşınca, benim gözlerimde nur kalmadı.

Bī-rū-yi tū ey meh-i dil efrūz
Tārīk şod īn şeb u siyeh rūz

Ey gönül çelen ay, senin yüzün yokken gece ve gündüzüm karardı.

Ān bī-dil bī-ķarār-ı mahzūn
Kiz ğuşşa dū dīde kerde pūr-hūn

O yüreği olmayan kararsız hüznü, kızgınlıktan gözleri kanla doldu (kırmızı oldu)

800 *Her çend ki reh-i firāk peymūd*
Sermāye be-reft u hem ne-şod sūd

Her ne kadar ayrılık yolunu seçtiyse de sermaye gitti ve fayda da olmadı.

Ez-nāle çü derd-i ū ne-şod kem
Bā-mihnet-i h̄iş u çeşm ber-nem

Onun inlemesinden derdi azalmadı, kendi tasasıyla gözleri de yaşlı oldu.

Der-kū-yi firāk yār-ı nişest

Huşyār şod u hımār be-şikest

Yâr, ayrılık köyünde oturdu, akıllandı ve bağımlılığı kırdı

Endişe çü kerd merd-i huşyār

Kiz girye behem nemî resed kār

O akıllı adam düşündü, ağlamaktan işi birbirine kavuşmadı

Ez-şabr-ı cemîl hem-demî sâht

Bâ û hem şeb-i hayâl mî bâht

Çok sabretmekten dolayı kendine bir arkadaş edindi, onunla her gece hayal âlemindeydi.

805 *Ber-sîne-i riş u cân ber-ğam*

Ez-şabr hemî nihād-i merhem

Yaralı göğsüne ve gam canına sabırdan dolayı merhem koyuyordu.

Bâ-şabr hemîşe geşte bî-ḥāb

Ber-âteş-i dil hemî zi-demî āb

Daima sabırla uykusuz kaldı, yüreğinin ateşine su döküyordu.

Der-kū-yi belâ vü ân ihānet

Ez-ḥaqq-ı talebîde isti'ānet

Bela köyünde ona yapılan hakaretler için Hak'tan yardım talep ediyordu.

Mîzed heme şeb keşîde tâbî

Ber-âteş-i dil zi-dîde âbî

Her gece dayanmaya çalışıyordu, yüreğinin ateşine gözlerinden su döküyordu.

[33b] *Der-âteş-i mihr u havf-i ma'bud*

Mî sūht hemîşe mey nezed dūr

Sevgisinin ateşinden ve mabudun korkusundan daima yanıyordu ve dumanı çıkmıyordu

810

Bā-şabr-ı nişeste der-mekānī
Ḳānī‘ şode ez-cihān-ı ne-bānī

Dünyadan bir ekmeğe kendini ikna olmuş, sabrın makamında oturuyordu

Tā ‘āķıbetiş Resūl-i maķşūd
Ez-cānib-i Mışr rū-yi be-nemūd

Sonuçta resulün maksuduna varıncaya kadar Mısır tarafından yüzünü gösterdi.

Kāreş be-murād-ı dil ber-āmed
Aḫbār-ı vişāl-i dilber āmed

İşi gönül muradına ulaştı, sevgiliye ulaşmak haberi geldi

Āḫir zi-vişāl-i behremend şod
Āzāde zi-bend-i ān kemend şod

İşin sonunda kavuşmaya ulaştı, o benden kurtulup özgürleşti

Ey ṭālib-i vaşl-ı men be-zūdī
‘Özret heme çün be-men nümūdī

Ey kavuşmayı talep eden, çok yakın zamanda özürlerini bana gösterdin.

815

Der-kū-yi ṭaleb-i tū pā nihādī
Der-dām-ı ğam u belā fitādī

Sen talep köyüne ayak bastığında, gam ve belanın tuzağına düştün.

Şabr-est münāsib-i tū imrūz
Tā kem şeved īn ğam-ı ciger sūz

Ciğeri yakan gam azalıncaya kadar, bugün sabır sana münasibtir.

MUḤĀṬABA DER-CEVĀB (Muhatabına cevap)

Ey server-i mülk-i pādişāhī
Goftār-i tū ḫikmet-i İlähī

Ey padişahlık mülkü olanın serveri, senin sözlerin ilahi hikmettir.

Ey pādişāhī diyār-i raḫmet
Aḫkām-ı tū cümle ‘ayn-ı ḫikmet

Ey rahmet diyarının padişahı, senin hükümlerin aynen hikmet gibidir.

Der-Pā-yi tū refte cümle serhā

Peykân-ı ğam-ı tū der-cigerhā

Senin ayaklarına bütün başlar gitmiş, senin gam peykanın ciğerdedir

820 *Şek nîst der-în soĥan ki goftî*

Zîñ kışşa dilem çü gül şigoftî

Bu söylediğin sözlerde şüphe yoktur, bu hikâye ile benim yüreğimi gül gibi açtın.

[34a] *Lîkin zi-reh-i mecâz-ı taĥkîk*

Tā der ne-resed refîk-i tevfiĥ

Fakat sen tevfikli biri olamazsan mecaz ve araştırma yolunda amaca ulaşamazsın.

În teşne-i ĥaste der-beyābān

Çün şabr koned zi āb-ı ĥayvān

Bu susuz ve yorgun çölde, çünkü ab-ı hayvandan sabrediyor.

Bîmār-ı belā ki ĥaste başed

Dürî zi-ṭabîb-i ĥîş ne-bāşed

Bela hastalığı yorgun olursa, uzaklık tabipten hoş değildir.

În lāle vü sebze der-bahārān

Key sîr şeved z'āb-ı barān

Bu lale ve yeşillik baharlarda yağmur suyundan ne zaman doycaktır.

825 *Her dil ki be-ı şıĥ kerd peyvend*

Sūdeş ne-koned naşîĥat u pend

Aşka kendisini bağlayan her gönüle nasihat ve öğüt faydalı değildir.

Der-dil ne-buved çü şabr-ı mevcūd

Ez-men ma-ṭaleb metā'-ı mefĥūd

Çünkü yürekte sabır yoktur. Benden amacın için istekte bulunma.

Şabrī ne-tevān-ı ber zi-ḥarīden
Mümkin ne-buved hem āferīden

Sabır parayla satın alınamaz, yaratması da imkânsızdır.

Peydā ne-şevēd zi-ḥār u ez-ḥas
Pes ān zi-kocā beyāvered kes

Diken ve küçük parçalardan bulunmaz, sonra onu kim başka yerlerden getirsin

Şabrī ki ne-yāferīde bāşend
Yā perde-i ū derīde bāşend

Sabrı yaratmamışlarsa ya da perdesini parça parça etmişseler,

830 *Pes çün be-koned kesī medārā*
Cüz anki koned şükr-i ḥodārā

Sonra biri yardım etmek durumunda da bulunsa, Allah'a şükretmekten başka bir yolu yoktur.

Bā-ḥaḫḫ ne-tevān te'arruzī kerd
Tā şabr bi-āferīned ez-merd

Ta bir insan sabırdan ikna olmazsa, başkasının hakkına taarruz edemez.

Şabrī ki ḥodā nī-āferīned
Şābır zi-kocā raḫş be-bīned

Ta Allah sabrı yaratmazsa, sabreden kişi nereden onun yüzünü görecektir.

Şad maḥzen şabr u ihtimālem
Der-bāḫte şod der-īn melālem

Yüz sabır ve ihtimalin mahzeni bu can sıkıntısından dolayı kaybetti.

[34b] *Ez-şabr-ı ḥodem kunūz-ı bisyār*
Kerdem be-hevā-yı rüyet işār

Kendi sabrımdan dolayı çok hazineleri senin yüzünün havasına bağışladım

835 *İşket çü nihād ber-dilem derd*
Bī-rü-yi tū çün şabr-ı tevān kerd

Senin aşkın yüreğime ağrı getirdi, senin yüzün olmadan nasıl sabredebilirim

*Şabr ez-dil-i men çü reft bîrûn
Peyveste zi-dîde-em reved hûn*

Sabır benim gönlümden dışarı çıktıktan sonra sürekli gözlerimden kan akıyor.

*Tâ key zi-firâket ey dil-i efrûz
În tîre şebem nemî şeved rûz*

Ey gönlü parça yapan kişi ne zamana kadar senin ayrılığından benim karanlık gecem gündüz olmaz.

*Çün şabr ne-mâned u ihtimâlem
Îngâr me-kon eger be-nâlem*

Çünkü ihtimal etmek ve sabretmek kalmadı, eğer ben inlersem şüphe etme.

*Tâ mâh-ı ruḥ-ı tû der-kemâl-est
Âsûde nişestenem maḥâl-est*

Senin ay gibi yanağında olgunluk varsa, benim rahatça oturmam imkânsızdır

840 *Ger hicr-i tû hûn-ı men be-rîzed
Cân ez-reh-i 'ışk ber ne-ḥîzed*

Eğer senin ayrılığından benim kanım dökülse, canım senin aşk yolundan kalkmaz.

*Tâ rûz-i vişâl-i ḥod ne-bînem
Âşufte hemîşe der-kemînem*

Eğer seninle kavuşma günümü görmezsem, daima perişan bir halde senin peşindeyim.

*Ez-şevḳ-ı ruḥ-ı tû bî ḳarârem
Nezdîk şod anki cân sipârem*

Senin yanağının şevkinden dolayı o kadar kararsız kaldım ki can vermek zamanın yakınlaştı.

ĠAZEL

*Cânem zi-ğam-ı tû ger ber-âyed
Şâdem ki be-kû-yi dilber âyed*

Eğer canım senin gamından çıkarsa (yine de) dilberin köyüne gelmekten mutlu olurum

‘Ömrî ki buved hemîşe hicrân

Ân be ki guzeşte bā ser-âyed

Hayatta daima ayrılık varsa, onun iyiliği bitişindedir.

845 *Bizârem ez-ân ki dâyem ūrâ*

Şādî zi-ğam-ı tū hūşter âyed

Her zaman senin için olmaktan bıktım, senin gamından mutlu olmak daha iyidir.

[35a] *Ân bi-ħaberî ki ‘ışk-ı mârâ*

Taħkîk ne-kerde münkir âyed

Bizim aşkımızdan habersiz olan o kişi, araştırma yapmadan inkâr ediyor.

Dâned ki çe mî-keşem zi-hicret

Der-kū-yi belâ eger der-âyed

Eğer bela köyüne gelirse, ayrılıktan neler çektiğimi bilir.

Ferdâ-yı kıyâmet ‘âşıkân-râ

Ger dîde vü dil-i münevver âyed

Eğer yarın kıyamet gününde parlak göz ve gönülle gelirse akları görebilir.

Ân-râ ki ğam-ı tū guşte bâşed

Ân murde çerâ be-maḥşer âyed

Senin gamın onu öldürdüyse, o ölmüş kişi niye mahşere gelsin?

850 *Güyend ki be-kū-yi ‘ışket ey cān*

Kihter çü nişest mehter âyed

Ey can, senin aşk köyünde küçük gidenler büyük olarak gelirler diye söylüyorlar.

‘Âşık ki zened kadem-i der-în kū

Ân be ki ħarâb u âbter âyed

Âşık bu köye adım atarsa Allah’tan başka hiç kimseye ulaşamaz

Ez-kū-yi tū çün resed nesīmī
 ‘Ālem heme zū mu‘aṭṭar āyed

Eğer nesim rüzgarı senin köyünden gelirse, bütün dünyaya güzel koku saçar.

Der-vaşf-ı tū ger kesī zened dem
 Cānem zi-demeş mu‘anber āyed

Eğer biri senin vasfında yaşayacaksa, can da onun nefesinden güzel kokarak gelir.

Vaşl-ı tū eger şeved müyesser
 Bā her dū cihān berāber āyed

Eğer senin vaslın nasip olursa iki dünya ile beraber gelecektir.

855 *Men dīde nihāde-em berāhet*
 Dīdār meger müyesser āyed

Eğer seni görmek nasip olursa, ben gözümü senin yollarına koymuşum

Ger güm şode-em be-kū-yi hicrān
 Ūmmīd ki şevk-i rehber āyed

Eğer ayrılık köyünde kaybolmuşsam, rehberin şevkle gelmesini ümit ediyorum

Rūzī ki buved kıyāmet-i ān rūz
 Allāh Celīl u ekber āyed

Kıyamet günü olacak günde Allah celil ve büyük gelecektir.

Maḫtūl ḡam-ı tū çün şehīdān
 Bā rū-yi sefīd u aḫmer āyed

Senin gamından ölenler şehitler gibi yüzü beyaz ve kırmızı gelecektir.

[35b] *‘Āşık çü şodī ‘Alī der-īn kū*
 Be-nişīn ki murād-ı dil ber-āyed

Ali sen bu köyde âşık oldun, gönlünün muradına kavuşana kadar otur.

860 *Āsūde şevī zi her melālī*
 Çün bū-yi zi-kū-yi server āyed

Sultanın köyünden koku gelirse, her türlü sıkıntıdan kurtulacaksın.

ḤİṬĀB (Hitap)

Ey şems-i hidāyet-i İlāhī

Rūşen zi-ruḥ-ı tū şod siyāhī

Ey Allah'ın hidayetinde olan güneş, senin yanağından karanlıklar parlak oldu.

Reftī tū derūn-ı perde-i rāz

Mā-guşte be-derd u guşşa demsāz

Sen sır perdesinin içine gittin, biz ağrı ve acı çekmekle yaşamaktayız

Geştī-i tū nihān zi-dīde-i mā

Peyvend ki koned burīde-i mā

Sen bizim gözlerimizden gizlendin, birleşmekte bizi ayırıyor

Bī-rū-yi tū 'ālemi ḥarāb-est

Vīn dīde-i mā dige pūr-āb-est

Senin yüzün yokken bu dünya harabtır ve bizim bu gözlerimiz yaşla doludur.

865 *Çün zūlf ü ruḥ-i tū mī-konem yād*

Cānem reved u dilem zi-bünyād

Senin yanağını ve saçlarını düşündüğüm zaman canım ve gönlüm temelinden gidiyor.

Zān ruz ki cür' a kerde-em nūş

Īn sīne ez u hemī zened çuş

Cür'anın tadını tatdığımdan beri, bu göğsüm sürekli kaynamaktadır.

Her şeb zi-ğam-ı tū ey ser-efrāz

Cānem be-leb āyed u reved bāz

Ey başı yukarıda olan kişi, her gece senin gamından canım dudağıma gelip tekrar geri gidiyor

Ḥ'āhend ki zi-cā-yi ḥod ber-āyed

Der-kū-yi vişāl-i dilber āyed

Kendi yerinden çıkmak istiyor, dilberin köyüne kavuşmak istiyor.

Ġam nīst eger ber-āyed ammā

Tersem ki ne-dāned īn mu‘ammā

Eğer çıkarsa gamım yok, fakat bu bilmeceyi çözememekten korkuyorum.

870 *Der-kūçe-i ‘āşıkī çü reftem*

Şad bār gam-ı tū ber-giriftem

Âşıklığın sokağına gittiğimde yüz defa senin gamını kendime aldım.

[36a] *Feryād u figān-ı men seher-gāh*

Āteş fikend be-ħırmen-i māh

Sabah vakti bağırıp çağırmam, ayın harmanını ateşe veriyor.

Çün na‘ra zi-gam-ı zi-cān gam-nāk

Bī-mest ki zi hem be-rīzed eflāk

Çünkü gamlı canımla bağırınca, göğün kendisinden dökülmesinden korkuyorum

Dil ez-men haste çün rubūdī

Der-kū-yi ‘adem rehem numūdī

Çünkü yorgun olan benden gönlümü götürüdü, beni yokluk köyünün yoluna koydun.

Tā key zeber-i tū dūrī-i mā

Der-kū-yi belā şabūrī-i mā

Bela köyünde sabrettiğimiz (ve) senin kucağından uzaklık ne zamana kadar

875 *Dānem ki tū-yi çerāğ-ı ‘ālem*

Ez-şevk-ı ruħ-ı tū çün ne-nālem

Senin yanağının şevkinden şikâyet etmem, çünkü senin tüm dünyanın ışığı olduğunu biliyorum.

Īn bār-ı firāk u şıql-ı endūh

Ger ħod be-nehī tū ber ser-i kūh

Bu ayrılığın ve gamın yükünü dağın üstüne kendin koyarsan,

Zīn şakl-ı girān pūr teb u tāb

Ān kūh güzāred u şeved āb

Bu ağır yükün ateşinden ve kararsızlığından o dağ yanıp eriyecektir

Be-niger ki men ġarīb-i dil riş
Bā ĩn heme za'f-ı kuvvet-i ħ'ış

Gönlü yaralı olan ben fakire bak, bu kadar zayıflıkla ve kendi kuvvetimle

Īn bār-ı ġam-ı turā keřīdem
Cān reft u ruĥ-ı tū men ne-dīdem

Senin gamının yükünü taşıdım, can bile gitti fakat yüzünü göremedim.

880 *Āĥir tū be-kū çe çāre sāzem*
Bā-hıcr-i tū men çe mihre bāzem

Sonunda sen söyle nasıl çaresini bulayım, ben senin ayrılığınla nasıl bir hokkabazım.

İŞĀRET

Kū-yī ki der-ĩn keder-i belā-rā
Def' ĩ ne-koned be-cüz medārā

Bu sıkıntıda belayı düşünüyorsan iyilikten başkasını def etmiyor

Her dil ki be-ıřĥ-ı men esīr-est
Ez-miĥnet u ġuřřa nā-ġüzīr-est

Benim aşkıma esir olan her gönül, sıkıntı ve üzüntüye mecburdur.

[36b] *Murġī ki şeved esīr-i dāmī*
Ger zinde reved resed be-kāmī

Kuş tuzığa tutulunca eğer hayattan geçerse gönül isteğine kavuşacaktır

Der-kū-yi ġamem ki cüz ĥařer nīst
Serhā reved u turā ĥaber nīst

Benim gamının köyünde tehlikeden başka bir şey yoktur, başlar gidecek fakat senin haberin yok

885 *Pā ger be-nihed kesī der-ĩn rāh*
Evvel-i kedered zi-cān u angāh

Biri bu yola ayağını basarsa, önce kendi canını sıkıntıya soksun daha sonra gitsin

Der-kū-yi viřāl-i men der-āyed

Yā cān be-ġamī zi-ten ber-āyed

Benim kavuşma köyüme girerse ya da bir üzüntü için vücudumdan çıkarsa

Āngū ki ṭaleb koned ruḡ-ı yār

Bī-miḡnet u ġam ne-bāşed īn kār

O zaman yârın yanağını istemesini söyle, sıkıntısız ve dertsiz bu iş olmaz.

‘Āşık ki be-tersed ez-belā ’ī

Key mī-dehed ū be-ḡod celā ’ī

Âşık belalardan korkacaksa ne zaman kendine parlaklık verecek

Merdī ki esīr-i ‘ışık u derd-est

Endişe eger koned ne merd-est

Aşk ve derde esir olan kişi, eğer merak ediyorsa o adam değildir.

890 *Kerdī çü be-‘ışık-ı men tū da‘vā*

Hān tā ne-konī be-herze şikvā

Sen benim aşkıma dava ettin, boşuna şikâyet etme.

Cān der-reh-i men eger be-bāzī

Mīdān ki şehīd-i ser-ferāzī

Eğer canını benim yolumda kaybederse, şunu bil ki gururlu bir şehitsin

Ez-şevk-ı ruḡem eger be-mīrī

Der-vādi-i ‘ışık-ı men emīrī

Eğer yanağımın şevkinden ölürsen, benim aşkımanın vadisinde sultansın

‘ışık-ı ruḡ-ı men çü nīst āsān

Be-ġūzar zi-ġam-ı ser u ten u cān

Benim yanağımın aşkı kolay değildir, gamından, başından ve vücudundan vazgeç.

Vānkeh be-reh-i fenā ḡadem zen

Āncā tū be-ġam nişeste dem zen

O zaman yok olmak için adım at, sen o yerde oturup yaşa.

895 *Yek pā-yi diger tū der-‘adem nih*
Der-kū-yi vişāl-i men adem nih

Yokluğa başka bir adım at, benim kavuşma kōyüne adım at.

[37a] *Ez-şev-ı ruem eger be-mürdī*
Reh sū-yi murād-ı hiř burdī

Eğer benim yanağımın şevkinden ölürsen, yolunu kendi istediğin yöne çevir.

Ger meyl reh-i vişāl dārī
Bāyed ki ser ez-‘adem berārī

Eğer kavuşmak istiyorsan, yokluktan kafanı ıkarmak zorundasın.

Cān der-reh-i ‘iş-ı men be-bāzī
Bā-minet u derd u ęam be-sāzī

Benim aşkımın yolunda canını kaybetesen mihnetle, dert ve gamla kendini ayarlarsan,

Der-hāne-i derd-i men niřinī
Yek zerre vücūd-ı hod ne binī

Benim dert evimde oturursan, kendi vücūdunu hiç görmeyeceksin

900 *Ez-bāde-i şev-ı men řevī mest*
Bāřed ki be-dāmenem zenī dest

Eğer benim şevkimin içkisinden sarhoş olursan eteğime el tutabilirsin.

Ger ālīb-i řīve-i vişālī
Ez-cevr u cefā-yi men ne nālī

Eğer kavuşmak şivesini istiyorsan benim cevr u cefa (sıkıntı ve üzüntülerimden) inleme

Ger cān be-leb āyed ez-ferāat
Yā ser be-reved zi-iřtiyāat

Eğer senin ayrılığından canım dudağıma gelirse ya başım senin şevkinde giderse,

Āzarde me-řev zi-derd-i dūrī
Hem ser me-keř ez-der-i řabūrī

Uzaklığın derdinden üzülme, bir de sabır kapısından başını çıkarma.

*Zirā ki be-nā-yi ‘ışk-ı derd-est
Āzāde ne murd ĩn ne-berde-est*

Çünkü aşkın yapısı ağırdır, özgür olmaz bu savaştır.

905 *Gencĭst viŝāl-i mā vü bĭ-renc
Hergiz ne-beri-yi tū reh berĭn genc*

Bize kavuşmak sıkıntısı olmayan bir hazinedir. Asla bu hazineye yol bulamazsın

*‘Işk-ı ruĥ-ı men çü nĭst bāzĭ
Mĭ sāz be-derd u cān-güdāzĭ*

Benim yanağımın aşkı oyun değildir, kendini dert can vermeye ayarla.

*Āsūde me-ŝev zi-nāle vü āh
Peyveste çü bülbül-i ŝeĥer-gāh*

Her zaman sabah vaktinin bülbülü gibi inlemekten ve ah çekmekten rahat olma.

*Çün āmede-i be-mekdeb-i ‘ışk
Mĭzen-i tū hemĭŝe ‘ıŝk-rā meŝk*

Aşk okuluna gelmişken daima aşkın pratiğini yapacaksın

[37b] *‘Ömret be-guzeşt eger der-ĭn kār
Hān tā ne-ŝevĭ zi-men dil efkār*

Eğer senin ömrün bu işte geçerse, ta ki benden gönlün yaralanmazsa

910 *Der-‘ıŝk eger tū geŝte-i pĭr
Ez-kār-ı guzaŝte-kān ĥaber-gĭr*

Eğer sen aşkta yaşlandıysan geçmiştekilerin işinden haberin olsun.

ĤİKĀYET-Ĭ LEYLĬ VÜ MECNŪN MEŝEL EZ-BAHR-Ĭ ‘ĀŝIK-I MEFTŪN

Aşka bağlantı için örnek bir Leyla ve Mecnun Hikāyesi

*Mecnūn ki zi-‘ıŝk-ı rŭ-yi Leylĭ
Ez-dĭde hemĭŝe riĥt seyli*

Mecnun Leyla'nın aşkından dolayı daima gözlerinden sel akıyordu.

Ez-âb dū dīde ğarḳ-ı ḥūn şod
Vez perde-i 'āfiyet berūn şod

Yaştan dolayı iki gözü kanla doldu, afiyet perdesinden de dışarı çıktı.

Ser-geşte şod ū zi-cevr-i gerdūn
Nāmeş be-nihāde ḥalk Mecnūn

Dünyanın cefasından başı döndü ve halk onun ismini Mecnun seçti.

Biġāne zi-ḥ'īş u ehl u dilbend
Vez cān u cihān burīde peyvend

Kendisi, etrafındakilerden ve gönül verenlerden yabancı olup kendi canı ve dünyasından bağlantıyı kesti.

915 *Dīvāne çü şod zi-'ıṣḳ-ı Leylī*
Ber-hiç digeṛ ne-dāşt meylī

Leyla'nın aşkından divane olduğundan sonra kimseye gönlünü kaptırmadı

Gerdīd zi-'ıṣḳ-ı ū digeṛ gūn
Der-dīde serisk u der-ciger ḥūn

Onun aşkından dolayı değişti, gözlerinde yaş ve cigeri kanla doldu

Biġāne şod ū zi-yār u aġyār
Vez pīr u cevān u mest u huşyār

O; dost, düşman, genç, yaşlı, sarhoş ve akıllılarla yabancı oldu

Cān kerde nişār-ı 'ıṣḳ-ı Leylī
Biġāne zi-ḥ'īş geşte ḥaylī

Canını Leyla'nın aşkına feda edip kendine çok fazla yabancı oldu.

Ten ez-ġam u ġuşşa geşte bārīk
Rūzeş çü şeb-i firāḳ-ı tārīk

Vücudu gam ve üzüntüden inceldi, günü gece gibi ayrılık ve karanlık oldu

920 *Der-dil be-nişeste derd-i hicrân*
Hem mülk-i vücūd-ı geşte virân
 Ayrılık derdi gönlüne oturdu, hem de vücudunun mülkü viran oldu

[38a] *Peyveste nişeste bā-gam-ı yâr*
Ez-bud-ı vücūd-ı h̄îş bîzâr
 Daima yârın gamıyla oturdu, kendi vücudunun varlığından bıktı.

Ber-dil be-nihâde kûh-ı endûh
Âşufte nişeste ber ser-i kûh
 Gönlüne gamın dağımı koyup o dağın üzerinde perişan haliyle oturdu.

Nâ-çide güli zi-bâğ-ı Leylî
Leylî be-vefâ ne-kerde meylî
 Leyla'nın bağından gül koparmadı, Leyla'da vefa yapmak istemedi

Ber-sîne zi-guşşa horde şad niş
Pûşide be-mû-yi ser ten-i h̄îş
 Üzüntüden göğsüne yüz iğne yiyip vücudu da kılla doldu.

925 *Der-kû-yi belâ zi-şevk-i Leylî*
Ez-âb-ı dū dīde refte seylî
 Bela köyünde Leyla'nın şevkinden iki gözünün yaşları sel olmuş.

Hem kerde zi-‘aşk pîrehen-i cāk
Üftâde za‘îfu haste der-hāk
 Hem aşktan dolayı elbisesini yırtmış, zayıf ve yorgun toprağa düşmüş

Û geşte çü hāk-ı rāh-ı Leylî
Leylî be-sereş keşid zelîlî
 O Leyla'nın yolunun toprağı olmuş, Leyla başına bu rezilliği getirmiş

Dūrâz ser-i kûçe-i h̄iyābān
Âşufte nişeste der-beyābān
 Küçük bir sokağın başından uzakta çölde perişan bir vaziyette oturmuş

Ez-gāyet şevk u bi-ķarārī

Āhū şoden yār u ū be-zārī

Şevk ve kararsızlığın fazlalığından dolayı çok yalvarmaktan ceylan arkadaşı olmuş.

930

Murğ-ı dil-i ū remīde ez-dām

Der-kū-yi fenā girifte ārām

Onun gönül kuşu tuzaktan kaçıp fena köyünde rahatlığa kavuşmuş

Ūftāde zi-kū-yi yār-ı ħod dūr

Der-kū-yi belā fütāde rencūr

Yârin köyünden uzaklaşmış, bela köyünde sıkıntıya düşmüş

Ū muntezır-i nevīd-i Leylī

Leylīş cefā ne-murde ħaylī

O, Leyla'dan güzel haber bekliyor, Leyla onu sıkıntıya sokmuş

Ez-ġuşşa dileş ne-geşte ma' mūr

Peyveste nişeste mest u maħmūr

Sıkıntıdan gönli rahatlığa erişememiş, sürekli sarhoş ve içmek isteyerek oturmuş

[38b]

Tārīk-i şeb-i murād u maķşūd

Gerdīde çerāġ-ı ū pūr ez-dūd

Amaç ve isteği gece gibi kararmış, onun ışığı dumanla dolmuş

935

Āşufte hemīşe hemçü mecnūn

Dil geşte kebāb u dīde pūr-ħūn

Hep deli gibi perişan olmuş, gönlü kebab ve gözleri kanla dolmuş

Şūrīde zi-cevr-i çerĥ-i pūr-tāb

Yek ķatra ne-mānde der-ciger āb

Dünyanın sıkıntısının ateşiyle bozulmuş bir damla bile su ciğerinde kalmamış

Fāriğ şode ū zi- ħod perestī
Kāreş heme bī-ħodī u mestī

Kendi bencilliklerinden çekilerek işi hep sarhoşluk ve kendini kaybetmek olmuş

Ez-ħalk-ı cihān remīde dāyim
Der-vādi-i ‘ışk-ı geşte hāyim

Dünyanın halkından sürekli kaçmış, sürekli aşk vadisinde yürüyerek kalmış

Ĥalkī be-nihāde der-reheş dām
Ū ħod ne-şodī be-ħiçkes-i rām

Birçok kişi onun yoluna tuzak kurmuş, kendisi kimseye itaat etmemiş

940 *Ki refte be-kūh u deşt u şahrā*
Ki kuşte be-tiğ-i ġuşşa ħod-rā

Dağa, ovaya ve çöle gitmiş, kendisini üzüntü bıçağıyla öldürmüş

Çün derd-i dileş güzeşt ez-kār
Sevdā zede şod zi-ğam-ı be-yekbār

Gönlünün derdi işten geçmiş, bir kere de gamdan sevdaya düşmüş

Cān u dil u dīn-i ħ‘iş der-bāht
Dīvāne şod u be-‘ışk perdāht

Kendi canını, gönlünü ve dinini kaybetmiş, deli olmuş ve aşka takmış

Şeb tā şehereş nişeste bīdār
Vez rāhat-i ħ‘iş geşte bīzār

Gece sabah vaktine kadar uyumadan oturmuş, kendi rahatlığından bıkmış

Geh nāle zedī be-çerħ u gerdūn
Geh ta‘ne zedī be-ħāl-i mecnūn

Bazen dünyanın düzenine feryat etmiş ve Mecnun‘un halini çok çekiştirmişler

945 *Geh geşte zi-‘ömr-i ħ‘iş dilgīr*
Kāreş be-guzeşte hem zi-tedbīr

Bazen de kendi ömründen bıkmış, işi gitmiş ve hayat düzeni bozulmuş

Peyveste celīs-i kū-yi hırmān
Vez had be-guzeşte derd-i hicrān

Sürekli ümitsizlik köyünde kalmış, ayrılık derdi de sınırı geçmiş

[39a] *Bā-‘ışk zi-derd u guşsa mī-kāst*
Dermān-ı dileş zi-kes nemi h‘āst

Aşkla dert ve üzüntüyü azaltıyordu, gönlünün arzusunu kimseden istemiyordu.

Çün hāl-i dil-i hodeş diger dīd
Āvāre zi-mülk-i h‘ış kerdīd

Gönül halinin değişikliğini gördüğünden beri kendi mülkinde dolaşmaya başlamış

Efkende zi-h‘ış-ı bār külfet
Vez halk-ı cihān berīde ülfet

Kendini sıkıntıya atmış dünya halkından bağlantıyı da koparmış

950 *Hod geşt revān u dīde pür-hūn*
Ber-cānib-i deşt u berr-i mecnūn

Ova tarafına ve deliliğe doğru yürümeye başladı ve gözü kanla doldu.

Gerdīde be-derd u miḥneteş çüft
Āşufte hemī guzeşt u mī goft

Dert ve mihnetle birlikte olmuş, perişan halde şunu söylüyordu

MÜNACĀT

Ey perde güşā-yi ḥayr u ŝerhā
Ber-ḥāk-ı der-i tū refte serhā

Ey iyilik ve kötülüğün perdesini açan, senin kapının toprağına başlar gitmiş

Dīvāne şodem zi-‘ışk-ı pinhān
Dil refte zi-dest u ez-beden cān

Gizli bir aşktan deli oldum, gönlüm elden gitti ve canım bedenden çıktı

Feryād zi-cevr-i devr-i gerdūn
Kez perde merā keşīde bīrūn

Feryat ki dünyanın cefasından beni perdeden dışarı çıkarmış

955 *Der-gerden-i men fikende zincīr*
Ber-fitne keşīd u nīst tedbīr

Benim boynuma zincir takmış, bir fitne ile beni çekiyor fakat hiç çarem yok

Īn çerh-i felek çü kerd devrī
Ber-ḥaste-i dilān resīd cevvrī

Feleğin dönmesinden dolayı yorgun gönüllere cefa ulaştı.

Ey dehr-i kemān-keş diger-gūn
Tīrī ‘acebī zedī be-Mecnūn

Ey yay çizen değişik dünya, Mecnun‘a acayip bir ok vurdun

Baht-i men ‘aşıq-ı dil efgār
Yā Rab zi-çe rū ne-keşt-i bīdār

Gönlü yaralı bir aşığım, ey Allah‘ım niçin benim bahtım uyanmadı

[39b] *Ey tālī‘-i men tū ḥod kocāyī*
Tā rāh-i diger be-men nümāyī

Ey benim talihim, sen kendin neredesin, ta ki bana bir yol göstersen.

960 *Ey ḥālīk bī-niyāz u bī-çūn*
Īn der-i tū güşāde-i be-Mecnūn

Ey ihtiyacı ve eşi olmayan Allah‘ım, bu kapını Mecnun‘a açmışsın.

Āverde berūn zi-kū-yi şādī
Der hā-yi çünūn be-men güşādī

Mutluluğun köyünden dışarı çıkarıp delilik kapılarını bana açmışsın

Taḫdīr-i turā çü nīst tedbīr
Dīvāne şodem kocāst zencīr

Senin takdirin tedbiri yoktur, divane oldum zincir nerededir.

Çün der-ezel in naşib-i men bûd

Tedbîr-i diger nemî koned sûd

Çünkü bu ezel gününde bana nasip olmuştu, başka hazırlığın hiçbir faydası yoktur.

Tağdîr-i turâ çe çâre sâzem

Bâ-ğükm-i kader çe mihre bâzem

Senin takdirine nasıl çare bulayım, kaderin hükmüyle nasıl bir kumar oynayayım

965 *Leylî tû be-ğikmet âferîdî*

Vîn perde-i ‘aql-ı men derîdî

Leyla’yı sen hikmetle yarattın ve benim aklımın perdesinden yırttın

‘Işk-ı ruğ-ı ü be-men tû dâdî

Vîn râh-ı belâ diger güşâdî

O yanağın aşkını sen bana verdin ve bundan başka bir bela yolunu açtın.

Tağdîr çü in buved der-in kâr

Mâ-râ tû be-fâzlı-ı hod nıgeh-dâr

Bu iş takdirim olsa, sen kendi fazlınla bizi koru

Leylî çü belâ-yı cân-ı men şod

Vîn kışsa-i mâ der-encümen şod

Leyla benim canımın belası olduğundan beri, bu bizim hikâyemiz her ortamda anlatıldı

Ğâhem ki merâ konî ez u dūr

Tâ bâşem ez u hemîşe mağmūr

Benden onu uzaklaştırmanı istiyorum, ta ki her zaman onu canım istesin.

970 *Men ger çe za‘îf u nâ-tevânem*

Âlûde be-‘ışk-ı üst-ı cânem

Aslında ben çok zayıf ve güçsüzüm, canım onun aşkına bulaşmış

Ğâhem ki zi-‘ışk-ı ü zemânî

Dîger ne-dehî merâ emânî

Onun aşkından hiç bir zaman rahat etmemek istiyorum

[40a] *Dīvāne konī merā be-Leylī*
Vīrā ne-dehī be-men tū meylī

Beni Leyla için deli yap, benim meylimini ona verme

Tā sūz-i dilem ziyāde kereded
Cān der-reh-i ū piyāde kereded

Gönlümün yangını fazla olsun ve canım onun peşinden gitsin

Āsūde zi-‘ışk-ı ū ne-kerdem
Her lahza şevved ziyāde derdem

Her an onun derdi fazla olsun ve onun aşkından rahat olmayayım,

975 *Fāriğ zi-belā-yi ū ne-bāšem*
Der-kū-yi ğameş nişeste bāšem

Onun belasından kurtulmayayım, onun gam köyünde oturmuş olayım

Ger ū talebed teḳarrüb-i mā
Desteş me-resān-ı tū ber-lebi mā

Eğer bana yaklaşmak isterse, elini dudağımıza ulaştırma.

Tā āteş-i iştiyāk-ı mā-rā
Ābī ne-zened be-yek madā-rā

Ta ki şevkin ateşi bize bir kere de su saçmasın

Zirā ki vişāl-i yār-i maḥcüb
Bāşed heme cā hemīşe maḥlūb

Çünkü utangaç yâre kavuşmak her yerde, her zaman istediğimiz olsun.

Çün geşt-i vişāl-i ū müyesser
Ber-dīde-i dil zedend neşter

Her zaman ona kavuşmak kolay olursa, gönlün gözüne neşter vururlar

980

Der-kū-yi vişāl çün resîdend
Ān rişte-i şevk-i ĥod burîdend

Kavuşma köyüne ulaşınca şevkten bağlantıları keserler.

‘Āşık ki zi-cevr-i yâr nālîd
Lezzet heme der-ġam u belâ dîd

Âşık yârin cefasından inlerse, bütün lezzetleri gam ve bela olarak görür

Cā-yi ki dilî zi-ġam ĥerâşed
Peyveste vişāl ĥoş ne-bâşed

Her yerde bir gönül gamdan yaralanırsa, orada her daim kavuşmak güzel değildir.

MEŞEL (ÖRNEK)

Ān ĥaste ki tâlib-i şarâb-est
Tâ teşne buved der-ıztırâb-est

Şarap isteyen yorgun kişi içmedikçe ızdırap içindedir

[40b]

Yek cür‘a çü ĥûrd u geşt sîr-âb
Efsurde şod ân ĥarâret u tâb

Bir yudum içti ve kandı, o sıcaklık ve harareti bitti

985

Ber-âb-ı ĥayât-ı zindeġanî
Meyleş ne-şevd eger be-dânî

(Çükü) bir damla içip diğer hayat suyuna ve yaşamaya meyli yok

Yek şerbet-i râĥatî çü nûşîd
Pes âteş-i dil dige ne-cüşîd

Bir rahatlık şerbetini içtiğinden gönül ateşi bir daha kaynamadı.

Ez-âb-ı ĥayât-ı kuvvet engîz
Bâ-şehd u şeker be-ĥalk-ı ũ rîz

Güç veren yaşam suyundan bal ve şekerle onun damağına dök

Ān şerbet-i râĥat-ı mükemmel
Tâ‘mî ne-dehed ber u çü evvel

O mükemmel rahatlığın şerbeti önceki gibi ona tat vermez

Pervāne ki nūr-ı şem^ç-rā dīd

Āşufte şod u zi-cā-yi perrīd

Kelebek mumun ışığını gördü, perişan olup yerinden uçtu.

990

Āmed be-kenār-ı dilber-i h^çiş

Cān geşte za^çīf u sīne-eş rīş

Canı zayıflayıp gönlü yaralanarak kendi yârinin yanına gelirdi.

Her çend ki vişāl-i şem^ç telhest

Peyveste zi-şevk-i ū be-cerhast

Her ne kadar muma kavuşmak acıdır, daima onun şevkinden dolanıyor.

Gird-i ruy-ı ū koned semā^çī

Kāy şem^ç turā konem vedā^çī

Pervane ey mum seninle vedalaşayım diyerek onun yanağının etrafında sema yapar

Ömrīst ki ber-hevā-yi rüyet

Āşufte nişeste-em be-güyet

Bir ömür senin yüzünün havası için perişan bir halde senin köyünde oturuyorum

Çün rü-yi turā be-dīdem imrūz

Endişe nemī konem ez-īn sūz

Senin yüzünü bugün gördüm, artık yanmaktan korkmuyorum

995

H^çāhem ki zi-rū-yi ğam-güsārī

Sārī bā-men haste-dil der-ārī

Teseli vermek için yorgun gönlümle sırlaşmaya (beraber olmaya) gelmeni istiyorum

Ez-vaşl-ı hodet konī dilem şād

Her çend ki tenem reved zi-bünyād

Her ne kadar benim vücudum temelden giderse de vaslından gönlümü mutlu et

[41a] *Yek buse ez-în lebân-ı şîrîn*
Men mi-ğaremeş be-cân-ı şîrîn

Senin tatlı dudağından bir öpücüğü, canımı vererek satın alacağım

Haqqâ ki zi- 'ışket ey dil-efrûz
Rûzem çü şebest u şeb ne-şod rûz

Ey gönlü aydınlatan kişi, senin aşkından gündüzüm gece gibi ve gecem gündüz olmadığı hakttır.

Zân piş ki 'arz-ı hod numûdem
Men 'âşık-ı şâdık-ı tû bûdem

Kendi arzımı söylemeden önce ben sana sadık bir âşıktım

1000 *Der-ğazret-i şem' -i ħ'îşten sūz*
Kez pertev-i ū şebî şevved rûz

Kendi mumunun hasretine yan, çünkü onun ışığından gece gündüz olacaktır

Pervâne çü ħâl-i hod 'ayân kerd
Terk-i ser-i ħ'îş u cism u cân kerd

Kelebek kendi durumunu açık etti, kendi başını, canını ve vücudunu terk etti

Çün 'azm-i helâk-ı hod koned ū
Tâ cân ne-bered be-der ez-ân kû

O köyden helak olmayı istediği için kendisi helak olmasını istiyor

Ān şâhid-i meclis-i şeb efrûz
Mî giryed u gūyed ez ser-i sūz

O geceyi aydınlatan şahit, ağlayarak yandığını söyler

Kâ-yi garre be-şevk u şevket-i ħ'îş
Ez-âteş-i rû-yi men bî-endîş

Kendi şevk ve ihtişamıyla gururlanan kişi, benim yüzümün ateşinde düşün

1005 *Divâne meşev be-şûr-ı men dūr*
Ber-kâr-ı çünîn meşev tû mağrūr

Deli olma ve benden uzaklaş, böyle bir işte sen mağrur olma

Çün vaşl-ı men u tū nīst āsān

Vīrāne me-kon tū ḥāne-i cān

Benimle ve senin birbirimize kavuşmamız kolay olmadığından can evini bozma

Der-kār-ı helāk-ı ḥod çe kūşī

Vīn zehr-i helāhil ez çe nūşī

Helak olma işinde niçin uğraşıyorsun ve bu öldürücü zehri niçin içiyorsun

Vīn kū-yi belā ki der-fetādī

Bāzā ve gerne ser-nihādī

Bela köyüne düştüğünde geri dön yoksa kafanı yere koyacaksın

Ez-behr-i çe mī zenī tū īn cūş

Kes çün tū mebād mest u medhūş

Niçin bu kadar kaynıyorsun, kimse senin gibi sarhoş ve mest olmasın

[41b]

1010

Ez-meclis-i men ber u tū bīrūn

Ger ḥod ne-revī be-rīzemet ḥūn

Benim meclisimden dışarı çık, eğer kendin çıkmazsan kanımı dökeceğim

Der-kū-yi selāmet ey perişān

Āsūde neşīn ki mī-reved cān

Ey perişan, selamet köyünde rahat otur yoksa canın gidecek

Çendān ki zi-pīş-i men cūdāyī

Der-ḳabza-i raḥmet Ḥudāyī

Her ne kadar benden ayrı kalsan o kadar Allah'ın rahmetinin altındasın

Ger şevḳ-i tū āteş-i nihānest

Nezdīkī men helāk-i cānest

Eğer senin şevkin gizli ateşe, benim yakınlığım canın helak olmasıdır

Ger ıışḳ-ı tū āteşest sūzān

Īn tābeş-i men zi-ten-i bered cān

Eğer senin aşkın yakıcı bir ateşe bana yansıması canı vücuttan çıkarır

1015 *Girem ki turā şod iştiyâkî*
Fikrî ne-konî zi-ihtirâkî

Sana bir şevk ulaştığında yanmayı düşünme

Rüyem ki çü mäh-ı tû 'iyānest
Nezdîk-i meyâ ki bîm-i cânest

Yüzüm yeni ay gibi ortadır, yakınlaşma ki can korkusu var

Der-vaşl-ı men ey haķîr-i miskîn
Tersem ki şevî melûl u ğamkîn

Ey hakir olan çaresiz kişi, benim vaslımda gamlanıp bezeceğinden korkarım

Çün dîde zi-ġayr-ı men be-dûzî
Haķķâ ki der-âteşem be-sûzî

Eğer gözünü benden başkasına dikersen, benim ateşimde yanman haktır

Kerdem be-tû îñ naşîhat-i eknûn
Be-guzar zi-ser hayâl-i mecnûn

Şimdi bu nasihati sana ettim, Mecnun olma hayalinden vazgeç

1020 *Hestî-i tû be-vaşl-i men çü mâyil*
Zîñ sūhten-i tenet çe hâşıl

Sen bana kavuşmak istiyorsan senin canının yanmasından ne fayda olur?

Hâli ki demî tû der-hayâtî
Bihter ki be-kûçe-i memâtî

Şu an sen hayattasın, ölümün sokağında olmaktan güzeldir

Pervane çü îñ suhan koned ğuş
Ez-ġâyet-i şevķ-i ħod zened çuş

Kelebek bu sözleri dinlerse şevkinin nihayetinden kaynayacaktır

[42a] *Gūyed ki çü men guzeştem ez-cān*
Ġam nīst eger şevem çü biryān

Canından geçtikten sonra, Ynmaktan korkmadığını söylüyor

Çün hūsn-i ruḥ-ı tū mī konem yād
Cān u ten-i men fedā-yi ū bād

Çünkü yanağının güzelliğini özlüyorum, canım ve vücudum sana feda olsun

1025 *Devrān-ı zemāne ger çünān-est*
Ġn ‘ömr-ı dū rūze hem revān-est

Eğer dünyanın dönmesi öyleyse bu iki günlük hayat da geçmektedir

Hān tā ne-şevī be-‘ömr-i ḥod şād
Ġn ‘ömr-i tū āb u zindegī bād

Ta ki sen kendi hayatında mutlu olmazsan, senin bu hayatın ve yaşamın rüzgârdır

‘Ömrem çü guzeşt u āmed Ġn rūz
Şeydā-yi tū keşem ey dil efrūz

Hayatım geçti ve bugüne geldim, ey gönül alan kişi sana tutuldum

Der piş ruḥ-ı tū çün be-sūzem
Pirāhen-i cān digere ne-dūzem

Eğer senin yüzünün yanında yanarsan vücudumun kıyafetini bir daha dikmeyeceğim

Çün sūḥtem u cüdā şod ez-bend
Ki girye be-kon tū ki be-men ḥand

Çünkü yandım ve bağlantı koparıldı, benim için ağlaman ya da gülmen fark etmez

1030 *Pes ‘āşık-ı cest mest-i mağrūr*
Ez-şevk-i cemāl şem‘i pür-nūr

Sonra sarhoş ve gururlu bir şekilde ışığı olan mumun güzelliğinden sıçradı

Per mī-zened u reved der-āteş
Gūyed ki menem kesī belā-keş

Kanatlarımı çırparak ateşe doğru gider, bela çeker biri benim der

Ger dīde-i men ġariḳ-ı dem‘ast

Cān-ı ten-i men fedā-yi ŧem‘est

Eğer benim gözüm yaşla dolduysa, canım ve tenim mum için fedadır.

Āşufte ŧeved zi-ḥod be-yekbār

Cāneŧ reved u reved ḥod ez-kār

Bir kere de perişan olacak canı çıkacak ve kendi işinden olacak

Derdeŧ heme mī-reved zi-dil hem

Vān kūŧiŧ u nāle mī-ŧeved kem

Bütün derdi gönlünden çıkacak ve onun telaşından inlemesi azalır

1035 *Pervāne çü mī-reved zi-bünyād*

Dīger ne-koned zi-‘aşḳ-ı ḥod yād

Temelinden giden kelebek oluyor, ondan sonra kendi aşkıdan söz etmez

[42b] *Sūzīde ŧeved cünān ki dānī*

Gerded zi-vücūd-ı ḥiŧ ŧānī

Bildiğin gibi yanacak ve vücudu yok olacak

Ḥākister-i ū reved çü ber-bād

Feryād ez-īn viŧāl feryād

Onun külü rüzgârla savrulur, feryat bu kavuşmaktan feryat

TEMĀMĪ SUḤAN (Sözün bitiŧi)

Yā Rab tū merā be-vaŧl-ı Leylī

Ālūde me-kon ki nīst meylī

Ey Allah’ım beni Leyla’nın kavuşmasına ulaştırma. Çünkü ben ona bulaşmak istemiyorum

Dürī ḧalebem ez-ān viŧālī

Kāv ŧevḳ merā dehed zevālī

Şevkinden zeval bulacağım visalde uzak kalmak istiyorum

1040 *Vaşlî ki ez u dilem şeved şād*
Ān bih ki ez u nemî konem yād

Gönlümün mutlu olacağı kavuşmaktansa, anmayacağım sevgi daha iyidir

Maşşūd-ı men şikeste derd-est
‘Āşık ki ne-ḥāhed ĩn ne-merd-est

Ben zavallının isteği derttir, bunu istemeyen âşık mert değildir.

Vaşlî ki buved be-nāz-i dūrî
Ān bih ki ez u konem şabūrî

O kavuşmak naz ile uzaklıktaysa ondan daha iyisi sabır etmektir.

Cānem çü vişāl-i ḥod be-dāned
Īn sūz- u gudāz-ı men ne-māned

Canım kendisine kavuşmayı bilirse, bu inlemek ve yanmak ben de kalmayacak

Vaşlî ki merā fesurde sāzed
Bihter ki dilem ber u ne-nāzed

Kavuşmak beni üzüyorsa gönlümün ona güvenmemesi daha iyidir.

1045 *‘Āşık ki ne-ḥānist u ma‘yūb*
Dūrî talebet zi-kū-yi maḥbūb

Ayıplı olmayan ve bey olmayan âşıktır, sevgilinin köyünden uzaklık talep et

Tā şevk-i derūn-ı ū be-māned
Der-rāh-ı talebet fūrū ne-māned

Onun içindeki şevk devam edene kadar talep yolunda geri kalmayacaktır.

Leylî ki be-işk-ı ū esîrem
Ān bih ki ez u kenāre gîrem

Aşkına esir olduğum Leyla’dan uzak durmam daha iyidir.

[43a] *Tā kem ne-şeved zi-men niyāzem*
Vĭn miḥnet u derd-i cān-gudāzem

Ta ki can yakan derdimden, sıkıntımdan dualarım azalmasın,

Ger men be-resem be-vaşl-ı Leylî

Key mî-reved ez dū dîde seylî

Eğer ben Leyla'ya kavuşursam iki gözümde sel mi akardı

1050 *Ez-la'l-i lebeş eger şevem şād*

Key miñnet u derd u ğam konem yād

Eğer tatlı dudağından mutlu olacaksam, mihnet, dert ve gamdan hiç konuşmayacağım

Āb-ı deheneş eger konem nūş

Īn ĥaste dilem kocā zened cūş

Eğer ağzının suyunu içersen, bu yorgun gönlüm kaynar mıydı?

Der-gerden-i ū eger konem dest

Key mî-şevem ez-ġameş diger mest

Eğer onun boynuna el koyarsam, ne zaman onun gamından sarhoş olacaktım

Zir-i ħademeş eger şevem ĥāk

Īn pirehen ez-çe mî-zenem çāk

Eğer ayağının altına toprak olursam, bu elbiseyi niçin yırtardım

Yek bŭse eger ĥorem zi-rŭyeş

Āşufte kocā şevem be-kŭyeş

Eğer bir kere yüzünü öpersem, nerede onun köyünde perişan olayım

1055 *Ger yek nazari koned mecālem*

Key vaqt-i seheri diger be-nālem

Eğer benim durumuma bakarsa seher vakti inlemezdim

Ger ber der-i ĥāne ĥufte bāšem

Key ĥār u ĥasî şevem firāšem

Eğer evin kapısında uyuduysam ne zaman dikenler ve küçük parçalar benim altıma düşenecekti

*Bend-i kemereş eger güşāyem
Key ber ser-i kû çe ser-i hoş āyem*

Eğer kemerinin bağıını çözseydim ne zaman sokağın başına sarhoş gelirim

*Yek laḥza eger şevem ber u yār
Key nāle konem zi-şevḳ-i dīdār*

Eğer bir an ona yar olsam, ne zaman görmek hasretiyle inleyeceğim

*Leylī çü zened berū-yi men bād
Derd-i dil-i men reved zi-bünyād*

Leyla, yüzüme yel vursa, benim gönlümün ağrısı temelden gidecektir.

1060 *Ger hemdem-i ū şevem be ḥergāh
Key nāle konem diğer seḥer-gāh*

Her an ona hem dem olsaydım artık seher vakti inlemezdim

[43b] *Der-kū-yi vişāl eger nişestem
Dāmān-ı belā reved zi-destem*

Eğer kavuşma köyünde oturduysam, belanın eteği elimden gidecekti

*Zīn cümle şıfat ki goftem ey cān
Dūri talebem çü küfr u imān*

Ey can, sana söylediğim sıfatların hepsinden küfür ve imandan uzak olduğu gibi uzak olmanı isterim

*Tā tūre buved hemişe rūzem
Der-āteş-i aşḳ-ı ū be-sūzem*

Günüm karanlık olduğu müddetçe, onun aşkının ateşinde yanacağım

*Maḳşūd-ı men ġarīb bī-yār
Derd-est u belā u renç-i bisyār*

Ben yârsız bir garibim, amacım dert, bela ve sıkıntım çoktur

ĠAZEL

1065 *Yā Rab be-şafā-yi her tufeylī
Kāyin rāh meber be-kū-yi Leylī*

Ey Allah'ım başkasının yüzü suyu hürmetine Leyla'nın köyüne bu yolu götürme

Tā dīde-i pūr ḥumār-ı Mecnūn

Bīnā ne-şevēd be-rū-yi Leylī

Mecnunun kapanmış gözleri Leyla'nın yüzünü görerek açılmasın

Der-kū-yi belā vü miḥnet endāz

Tā reh ne-berem be-sū-yi Leylī

Leyla'nın tarafına yolu götürmemem için bela ve sıkıntı veren köye düşür beni

Hem cān u tenem zi-iştīyākeş

Bārik şevēd çü mū-yi Leylī

Hem de canım ve vücudum onun şevkinden Leyla'nın saçları gibi incelsin

Ey bād-ı şabā eger seher-gāh

Ārifī tū be-men zi-bū-yi Leylī

Ey saba rüzgârı eğer seher vakti Leyla'nın kokusunu bana getirirsen

1070 *Ez-eşk du çeşm der-feşānem*

Seylī be-reved be-cū-yi Leylī

İki gözümü yaştan şelale yaparım, Leyla'nın nehrine sel akıtırım

Yā Rab tū hemīşe genc nīgeh-dār

Bā-men dil u cān u ḥū-yi Leylī

Ey Allah'ım Leyla'nın kalbini, canını ve huyunu benimle birlikte hazine gibi koru.

Tā yār ne-gerded ū be-Mecnūn

Cān-rā ne-şevēd zi-vey tesellī

Ta ki o Mecnun'un sevgilisi olmazsa, can teselli bulamaz.

[44a] *Ez-āb-ı dū çeşm-i men Ḥodāyā*

Pūr kon tū şebī şabū-yi Leylī

Ey Allahım iki gözümün suyla, bir gece Leyla'nın testisini doldur

Her cā ki belā vü miḥnetī hest

Yā Rab tū be-deh be-suyı Leylī

Ey Allah'ım, nerede bir bela ve mihnet varsa onu Leyla'nın tarafına ver

1075   *Çü kân-ı murād-ı men bî-efgen*
Tā ḥod ne-resed be-kū-yi Leylī

Benim isteğimin hepsini dağıt ki kendisi Leyla'nın köyüne kavuşmasın.

Aḥvāl-i firāk u derd-i Mecnūn
Ez-behr-i Ḥodā me-gūy Leylī

Mecnun'un ayrılık ve dert durumunu Allah'ımı seversen Leyla'ya söyleme.

Hem merhem-i dāğ u derd-i hicrān
Der-kū-yi vefā me-cūy Leylī

Bir de ayrılığın dert ve yara ilacını Leyla'nın vefa köyünde arama.

Peyveste 'Alī zi-şevk-i Mecnūn
Şādī tū be-goft u gū-yi Leylī

Ali sürekli Mecnun'un şevkenden Leyla hakkında konuşmaktan mutludur.

TEMĀMĪ SUḤAN (Sözün sonu)

Ān 'āşık-ı ḥaste kāv nemī ḥoft
Mī-refť u hemīn terāne mī-goft

O yorgun âşık uyumuyordu, gidiyordu ve bu şarkıyı söylüyordu.

1080   *Eşki be-seri hemīn fesāne*
Mī-rīḥť zi-dīde dāne dāne

Bu hikâyenin üstüne gözlerinden tane tane yaş döküyordu.

Mī-kerde şikāyetī zi-gerdūn
Mī-rīḥť zi-dīde dürr-i meknūn

Dünyadan şikâyet ediyor, gözlerinden gizli inciler döküyordu.

Īn cümle ḥikāyet-i zebānest
Pā ez-ser u ser zi-pā ne-dānist

Bu cümle dilin hikâyesidir, baş ayaktan ayak baştan anlamıyor.

Mî-reft be-râh u sîne-eş riş
Biğâne zi-baht u fâli'-i h'îş

Kendi şans ve bahtından yabancı olarak yaralı göğsü ile gidiyordu

Şadî şode kem nişeste haşmeş
Şahrâ şode pür zi-eşk-i çeşmeş

Kızması mutluluğu azalmış, çöl gözyaşlarıyla dolmuş.

[44b]

1085 *Ez-süz-i ciger çü mî zedih âh*
Zân âh şodî siyeh ruy-ı mâh

Ciğerinin yanmasından öyle bir ah çekiyordun ki o ah ayın yüzünü karartmıştı

Dâğî 'acebî nihâde ber dil
Dil refte zi-dest u pâ-yi der-gil

Gönlünde acayip bir iz kalmış, gönül elden gitmiş ve ayak da çamura batmış

Ez-cevr u cefâ-yi dehr-i devvâr
Cân garğa be-hûn u sîne efkâr

Dönen dünyanın cevr-i cefasından canı kana bulaşmış ve göğsü yaralanmış

Âşufte zi-cân u dil çü Mecnûn
Vez dîde revân dū çeşme-i hûn

Mecnun gibi canı ve gönlü yaralanmış ve iki gözünden kan akıp gitmektedir.

Dil kende zi-'âlem u zi-ehleş
Vîrân şode hân u mân u 'akleş

Gönlünü dünyadan ve dünya ehlerinden koparmış, ocağı harap olmuş, aklını yitirmiş

1090 *Ten geşte zi-derd-i 'ışk rencûr*
Vez kû-yi vişâl-i yâr-i hod dūr

Vücut aşk acısıyla üzüntü çekiyor ve yârinin köyüne kavuşmaktan uzakta

Taht-ı dil-i haste geşte vîrân
Hod geşte zi-kâr-ı h'îş hayrân

Yorgun gönlünün tahtı bozulmuş, kendisi de kendi işine hayran olmuş.

*Ez-girye-i ū zemīn-i şahrā
Pūşīde be-ḥod libās-ı ḥıdrā*

Onun ağlamasından çölün toprağı yeşil elbise giymiş

*Āhū beçe hem cūdā şod ez-şīr
Vez nāle-i zār-ı ū be-şod pīr*

Ceylanın yavrusu süttten ayrılmış ve onun ağlamasından ve inlemesinden yaşlanmış

*Mecnūn zi-şeb çü zār u maḥzūn
Ez-kū-yi ḳabīle refte bīrūn*

Mecnun gecedden dolayı köyünden dışarı çıkıp ağlayıp inlemektedir

1095 *Der-vādī refte u geşt pinhān
Ümmīd burīde ez-dil u cān*

Bir vadiye gidip gizlendi ve gönlünden ve canından ümidini kopardı

*Der-cāme-i cān-ı ū dū şad çāk
Bālīn şode seng u ḥufte der-ḥāk*

Onun canının kıyafetinde iki yüz yeri yırtılmış yastığı taş olmuş ve toprakta uyumuş.

*Ez-maṣṣīb u cāy-ı ḥıṣ bīzār
Cān refte zi-cā u dīde bīdār*

Kendi makamından ve yerinden bıkmış, canı yerinden gitmiş ve gözleri uyumamaktadır

[45a] *Taḳdīr-i ḳazā-yi āsmānī
Ber hem zede şod çünānki dānī*

Gökyüzünün kazasının takdiri bildiğin gibi alt üst olmuş

*Āşüb-ı ‘aceb ber-āmed ān rūz
Ez-gerdeş-i māh u mihr pūr-sūz*

O gün yakıcı güneş ve ayın dolaşmasından acayip bir karışıklık çıktı.

1100 *Gūyī-i ki kıyāmetī şod āgāz*

Yā şāhib-i şūr dādeş avāz

Sanki kıyamet başlamış, ya da surun sahibi ses çıkarmaya başlamış

Şūrīde şod īn cihān-ı pūr şūr

Serhā be-der āmed ez-leb-i gūr

Heyecan dolu bu dünya bozulmaya başladı, mezarın kenarından başlar dışarıya çıkmaya başladı.

Bī-şübhe kıyāmetī şod engīz

Merīḥ be-kīne geşte ḥūn-rīz

Şüphesiz bir kıyamet görüldü, Mars nefretten dolayı kan dökmeye başladı

Der-ḥayy-i ‘Arab fetād cengī

Īn gofte zi-nām-ı vān zi-tengī

Arap toplumunda bir savaş başladı, beriki kendi isminden diğeri ise darlıktan bahsetti

Ḥalkī be-der āmed ez-beyābān

Her yek bigī diger şitābān

Bir halk çölden dışarı çıktı, her biri başkasından acele etmekte

1105 *Şūrīde zi-ḫahr çün pelengī*

Her yek be-bağal nihāde sengī

Kızdıklarından dolayı kaplan gibi coşmuş, her biri kendi kucağına bir taş koymuş

Yek ṭāyife geşte hem-çü şīrān

Vīn ṭāyife-i diger delīrān

Bir taife aslanlar gibi öteki taraftaki taife ise cesurlar gibi olmuş

Berhem çü zedend dū leşker-i şāh

Ez-heybet-i ān girifte şod māh

Şahın askerlerinin düzenini öyle bozmuşlar onun heybetinden ay tutulmuş

Dīdem dū hezār u mānde esīr
Īn murde be-seng u ān be-şimşīr

İki bin kişinin esir düştüğünü gördüm, birisi taşla diğeri de kılıçla öldürülmüş

Ez-fi‘l-i muhālifān-ı bed-ḥū
Şahrā şode ḥuşk u murde āhū

Kötü huylu düşmanların yaptıklarından dolayı çöl kurumuş ve ceylanlar ölmüş

1110 *Çün fitne der-ān ‘Arab der-üftād*
Kār-ı heme refte şod zi-bünyād

Arapların içine fesat düştüğünde, herkesin işi temelden bozulmuş

[45b] *Mihnet zedegan-ı kavm-i Leylī*
Kerdend be-zemīn-i Mekke meylī

Leyla‘nın kavmindeki sıkıntıyı çekenler Mekke‘nin topraklarına yöneldiler

Raht-i seferī behem be-bestend
Āsūde be-maḥfili nişestend

Rahatça bir mecliste oturdular ve birlikte yola koyuldular

Ez-bīm-i helāk-ı ḥod şitābān
Rāndend şüturī der-ān beyābān

Helak olma korkusundan aceleyle develeri çöllere doğru koşturdular

Reftend u zi-ḡuşsa sine pür-ḥūn
Tā cā-yi ki buved ḥufte Mecnūn

Üzüntüden dolayı göğüsleri kanla dolu olarak Mecnun‘un yattığı yere kadar gittiler

1115 *Şad menzil ez-ān sefer perīdend*
Tā ber ser-kū-yi ū resīdend

Bu yolculukta yüz menzili geçerek onun köyünün üstüne vardılar

Şeb tire şod u şafaḡ fūrū māned
Āheste ‘Arab şütür hemi rāned

Gece karanlık oldu ve gün battı Araplar ise develerini yavaşça sürüyorlardı

*Leylî ki derûn-ı taht-ı hod bûd
Ġâfil zi-metâ' u raht-ı hod bûd*

Leyla her şeyden habersiz tahtında oturmaktaydı

*Ĥâbeş bere bûde der-şeb-i târ
Ġâfil zi-fiġân-ı merd-i bîdâr*

İnleyen erkeğin uykusuzluğundan habersiz gecenin karanlığında uyuyakalmış.

*Der-maḡzen-i hod çü dürr-i meknûn
Ġâfil zi-belâ vü derd-i Mecnûn*

Mecnun'un bela ve derdinden habersiz kendi mahreminde gizli inciler gibi

1120 *Ĥâbîde be-ḡudeçî çü mestân
Ġâfil zi-du'â-yı ḡaḡḡ perestân*

Allah'a inananların duasından habersiz devenin üstündeki oturma yerinde derin uykuya dalmıştı

*Der-pušt-ı şütür gırifte ârâm
Ġâfil zi-ġam-ı ġarîb nâ-kâm*

Arzusuna kavuşmayan fakirin gamından habersiz devenin sırtında rahatça uyumaktadır

*Âsûde be-nâz u ni'met-i ḡîş
Ġâfil zi-nefir-i merd dervîş*

Dervişin sıkıntılarından habersiz naz ve nimetler içerisinde yaşamaktaydı

*Leylî be-ḡabâyil-i 'Arab şâd
Vân 'âşık-ı ḡaste refte ez-yâd*

Leyla, Arap kabilesi ile mutlu olmuş ve o yorgun aşkını unutmuş.

[46a] *Ber-kâr-ı ḡodeş nümûde tedbîr
Ġâfil zi-ḡazâ u ḡükm-i taḡdîr*

Kaderin hükmünden ve kazadan habersiz kendi işine hazırlanmış

1125 *Cāneş zi-kemend-i ğuşşā āzād*
Mülk-i dil-i ū hemîşe ābād

Canı üzüntünün bağından özgür, gönül mülkü daima abaddır

Ĥusbīde be-hūdec yemānī
Eymen zi-ķazā-yi āsumānī

Yemen cinsi hudecte uyumuş, özünü kaza-i ilahiden zannederdi.

Leylī şode mest-i ħ̄āb-ı ğaflet
Mecnūn be-belā vü derd u miĥnet

Leyla derin bir gaflet uykusuna dalmış, Mecnun ise bela, sıkıntı ve dert çekmekte

Leylī zi-ġam ne-geşte bīmār
Mecnūn be-kemend-i ū giriftār

Leyla hiçbir gamdan hastalanmamış, Mecnun ise ona bağlanmış

Leylī heme cā azīz u maṭlūb
Mecnūn zi-ruĥeş hemîşe maĥcūb

Leyla her yerde aziz ve istenilen, Mecnun ise yolunda mahcupdur

1130 *Leylī u ruĥī hemîşe rengīn*
Mecnūn zi-ġameş nişeste ġamġīn

Leyla'nın yüzü daima al renkli, Mecnun onun gamından gamlanmıştı

Leylī be-misl-i çü pertev-i māh
Mecnūn u hezār nāle vü āh

Leyla ışık saçan ayın ınur gibi, Mecnun ise binlerce ah çekmekte ve inlemektedir.

Leylī u kemāl u baĥt-i meymūn
Mecnūn u dileş hemîşe pür-ĥūn

Leyla kemalle ve mutluluğuyla birlikteydi, fakat Mecnun'un gönlü daima kan doluydu.

Leylī be-cemāl-i ħ̄iş ĥursend
Mecnūn u dilī fetāde der-bend

Leyla kendi güzelliği için mutludur ama Mecnun'un gönlü onun güzelliğinden tuzağa düşmüştür.

Leylî u hemîşe fitne-i cân
Mecnûn şode ez-ğameş perîşân

Leyla daima canının fitnesiyle, Mecnun onun gamından perişan olmuştur.

1135 *Leylî u kemend bend zülfi*
Mecnûn be-belâ girifte ülfî

Leyla'nın saçı bir kementti, Mecnun bu bela ve sıkıntıya ülfet tutmuştu.

Leylî u hezâr ez-pend u bâzî
Mecnûn u hemîşe cân güdâzî

Leyla bin türlü nasihat vermekte ve oyun oynamaktadır, Mecnun ise daima can vermektedir.

[46b] *El-kışşa der-ân şebi ki goftem*
Ez-şevk-i ruḥ-ı tû men neḥuftem

Sonuçta sana söylediğim şudur, o gece yanağının şevkinden uyuyamadım.

Leylî çü be-ḥuft merd-i huşyâr
Ez-şevk-i ruḥeş nişest bîdâr

Leyla uyuduğu zaman akıllı adam onun yüzünün hasretinden uyumadı

Âh-i şeheri çü kârger şod
Şad şâh-ı murâd bârver şod

Seher vaktindeki o ah işe yaradıktan sonra arzusunun dalları meyve vermeye başladı.

1140 *Gerdîde dirâz dest-i taqdîr*
Berhem zedeh şod cihân-ı tedbîr

Kaderin eli uzanmış, tedbir dünyası bozulmuştur

Pinhân şodegân ḥokkabazân
K'îşân melekend ve dest derâzân

Hokkabazlar gizlenmişler sanki onların elleri melek gibi uzunmuş

Bend u resen-i şütür burîdend
Vez kâfile-eş be-der keşîdend

Devenin bağıını kopardılar ve kafileden çıkardılar

Üstâd-ı ezel çü hüküm-i hod rānd
An kâfile reft u ĩn şütür mānd

Ezel hocası hükmünü yürürlüğe koyduktan sonra o kâfile gitti ve bu deve kaldı.

An uştür sust mest-i Leylî
Ber-rāh-ı diger nümûde meyli

Leyla'nın o zayıf ve sarhoş devesi başka yola gitmek istemiş

1145 *Leylî be-derûn maħmil-i ħ̃îş*
Uştür be-girifte rāh-ı ħod pîş

Leyla kendi yuvasının (çadır)ın içinde oturmuş, deve kendi yoluna gitmeye başlamış

Tā vaķt-i seher güzeşte der-rāh
Leylî ne-şod ez-guzešten-i agāh

Seher vaktine kadar yolculukta geçmiş, Leyla'nın bu yolculuktan haberi olmadı

Ey ħufte be-ħ̃āb-ı ħaflet-i ħ̃îş
Rāh-ı 'acebî girifte-i pîş

Ey kendi gaflet uykusunda uyuyan kişi, acayip bir yolculuğa başlamışsın

'Ömret be-guzeşt u reh ne ĩn-est
Be-niger ki turā çe der-kemĩn-est

Senin hayatın geçti fakat yolun bu değil, bak ki sana nasıl tuzaklar kurulmuş

Reftî-i tū be-ħ̃āb-ı ħaflet endūz
ĩn tîre şeb-i tū key şeved rûz

Sen gaflet veren uykuya dalmışsın, senin bu karanlık gecen nasıl gündüz olacak

[47a]

1150 *Pūşîde-i tū çeşm-i dil şehvet*
Üftāde be-rāh-ı cāh-ı zulmet

Sen gönül gözünü şehvete kapatmışsın ve zulmet olan yola düşmüşsün

*În dîde-i beste ger güşādî
Fāriğ ne-şevî diger zi-şādî*

Eğer bu kapalı gözlerini açarsan, mutluluktan hiç ayrılmazsın

*Ger hod ne-şevî çü huftē bîdār
H̄āb-ı tū dirāz u müşkilest kār*

Eğer kendin uyuyan bir kişi gibi uyanmazsan, senin uykun uzundur ve işin de zordur.

*Ey huftē beyā ki şeb dirāz-est
Der-hā-yi haram hemîşe vāz-est*

Ey uyuyan kişi, sen gel gece uzundur, haramın kapıları daima senin yüzüne açıktır.

*Ān tîre şebî ki goftem ey cān
Āhîr çü reşide şod be-pāyān*

O karanlık gece ey can demiştin, sonuçta sonuna kavuştu.

1155 *Çün rûz şod ān şeb-i sîyeh fām
În bāde girift u ān diger cām*

O karanlık gece gündüz olduğunda bu içkiyi, ötekisi kadehi kaldırdı.

*Leylî çü zi-h̄āb-ı dîde be-güşād
‘Akleş heme reft u dil zi-bünyād*

Leyla gözünü uykudan açtığında aklının tümü ve gönlü temelden gitti.

*Ez-mahmil-i hod sereş beder kerd
Āğāz-ı hikāyet-i diger kerd*

Kendi çadırından kafasını çıkardı, başka bir hikâyeye başladı.

*Goft ey herākāt-ı fitne engîz
Zîn gūne fa‘āl bed be-perhiz*

Ey fitneye benzeyen hareketler, böyle kötü fallardan perhiz et dedi.

*Dānî ki menem ‘azîz u mestūr
Vez kû-yi belā vü fi‘l-i ber-dūr*

Ben aziz ve mutlu olduğumu, bela köyünde ve kötü fiillerden uzak olduğumu biliyorsun

1160 *Ez-behr çe perde-em derīdī*
Vīn rişte-i cān zi-ten burīdī

Niçin benim perdemi yırttın ve canımın ipliğini vücudumuzdan ayırdın

Ez-perde be-der keşide imrūz
Endāhte-i merā der-īn sūz

Bugün perdeden dışarı çıkarıp beni bu yangına attın.

Rüsvāy-ı cihān şodem zi-devret
Āh ez-ğam-ı cān u zulm u cevret

Senin etrafında olmaktan dünyaya rezil oldum, senin gamın, zulmün ve cevrenden ah çektim.

[47b] *Ey şu‘bede bāz dehr-i pūr-piç*
Zīn gūne belā ne-dīde-em hiç

Ey karışık dünyanın sihirbazı böyle bir bela hiç görmedim

Ey çerh-i bülend ser-nigūn sār
Dānem ki nemi şevi tū bī-kār

Ey başları yere koyan büyük dünya, senin işsiz kalmayacağımı biliyorum

1165 *Kārī ‘acebī be-men nümūdī*
Cān ez-ten u dil zi-men rubūdī

Bana acayip bir iş yaptın, canımı vücudumdan, gönlümü benden götürdün

Rüyem ki ne-dīde çeşm-i deyyār
Ḥāhī ki şeved naşīb-i ağıyār

Yurt sahibinin gözü benim yüzümü görmedi, düşmanlara nasip olmasını istiyormuşsun

Zülfem ki esīr-i ūst Mecnūn
Ḥāhī ki koni be-ḥūn diğēr gūn

Mecnun’un esiri olan saçlarımı kanla değiştirmeyi mi istiyorsun?

Vīn dil ki ġam u belā ne-dāned
H̄āhī ki zi-ġuşşa ħaste māned

Gam ve belayı bilmeyen gönlün, üzüntüden yorulmasını istiyor musun?

Çeşmem ki hemīşe nīst huşyār
H̄āhī ki şeved zi-giryē bīmār

Gözlerim daima akıllıdır, ağlamaktan hasta olmasını mı istiyorsun?

1170 *Vīn sīne ki ravza-i behişt est*
H̄āhī ki berū zened kesī dest

Ve bu göğsüm cennetin ziyaretgâhıdır, onu başkasının ellemesini istiyor musun?

Īn leb ki ħayāt-ı cāvidāneist
Hem şerbet derd-i cism u cānest

Bu dudak ebedi bir hayattır, hem de can ve vücudun ağrısının şerbetidir.

H̄āhī ki kesī gezed be-dendān
Tā mürde şeved be-men dehed cān

Başkasının dişlemesini istiyor musun? Ölene kadar bana can versin

Vīn ten ki ne-dīde bād u gerdi
H̄āhī ki şeved esīr-i derdi

Bu toz ve rüzgârı görmeyen vücudu derde esir olmasını istiyor musun?

‘Arzem şode şişe pür-zenengi
H̄āhī ki zenī ber u tū sengi

Vücudum şöhretten şişe gibi olmuş, onu sen taşla vurmak mı istiyorsun?

1175 *Īn burqa‘-i rū-yi men ki bestem*
H̄āhī ki reved be-der zi-destem

Yüzümün peçesini bağladım, elimden çıkıp gitmesini mi istiyorsun?

[48a] *Cānem ki turā berūst meyli*
H̄āhī ki reved be-der zi-Leylī

Senin meylin olan canım Leyla’dan çıkıp gitmesini istiyor musun?

Leylî ki menem çü zer ziğaş pāk

H̄āhî ki defn koni tū der-ḥāk

Altın gibi hıyanetten temiz olan Leyla'yım, beni toprağa gömmeyi mi istiyorsun?

ĠAZEL

Feryād zi-cevr-i dehr-i devvār

Kīn cūr'a dehed be-mest u huşyār

Dönen dünyanın cevrenden feryat, bu içkiyi sarhoş olana ve olmayana da içiriyor.

Her cā ki buved nigār-ı mestūr

Ez-perde berūn keşed be-yekbār

Her nerede gizli olan bir yar olsa bir kerede perdeden dışarı çıkaracak

1180 *Gencî ki buved zi-dîde pinhān*

Her laḥza dehed be-dest-i aġyār

Gözden gizli olan hazineyi her yabancıların eline veriyor.

Fikrî ne-koned ki ĩn çe sevdāst

Mu 'min heme mest u ḥaste küffār

Bunun ne faydası olduğunu düşünmeden mü'min daima sarhoş, kafirler yorgundur.

Yek cā-yi cūy be-kes ne baḥşed

Cā-yi diġerî dehed be-ḥarvār

Bir yerde kimseye küçük bir yeri bağışlamadan diġer yerde çok fazlasını veriyor.

Yek-rā be-murād-ı dil resāned

Yek-rā be-keşed be-cevr-i bisyār

Bir yol gönlü isteġine kavuşturur, bir yol da büyük büyük sıkıntılara götürür

Yek loḡma eger dehed be-dervîş

Ālūde koned be-zehr-i şad mār

Eġer bir lokmayı dervişe verirse, yüz yılan zehrini ona bulaştıracaktır

1185 *Ḥalkī be-belā nişeste gamgīn*
Ez-fitne-i ĩn cihān-ı ğaddār

Bu hain dünyanın fitnelerinden bir halk bela içinde gamlı oturmuştur.

Cān u dil cümle kerde pür-ḥūn
Īn pīr-i zen ‘arūs-ı mekkār

Bu yaşlı kadın, hileci gelin can ve gönlün tümünü kanla doldurmuştur

Bülbül şode mest u gül der-ĩn bāĝ
Peyveste nişeste ber-ser-i ḥār

Bu bahçede gül ve bülbül sarhoş olmuş, sürekli dikenin üzerinde oturmuş

[48b] *Ey ‘āķıl ḥurde-bĩn dānā*
Der-kū-yi fenā nişeste bĩ-kār

Ey akıllı, küçük şeyleri dikkat eden ve bilen kişi fena köyünde boşuna oturmuşsun

Binger ki çe mĩ şeved der-ĩn kũ
Ez-hem biguseste pend-i pendār

Baksana bu köyde neler olmuş, öğütle tahmin birbirinden ayrılmış

1190 *Mu ‘min şode mest-i cām-i tevḥĩd*
Kāfir be-‘azāb-ı ḥod giriftār

Mü’min tevhidin kadehinden sarhoş olmuş, kâfirler ise kendi azabına tutulmuş

Ma ‘şūķa be-‘ayş u kām rānĩ
‘Āşık be-dereş nişeste bīmār

Sevgili hayatından lezzet alıp yaşamakta, âşık ise onun kapısında hasta olmuş.

Yek-rā zedeh cāme deriden çāk
Vābeste yeki be-rĩş u destār

Bir kere vücudundaki kıyafetleri yırtmış, sürekli sakal ve sarıkla kalmıştır

Īn refte be-gūşe-i ḥarābāt
Ān kerde be-cām u cür‘a inkār

Bu eğlenceli bir mekânın köşesine gitmiş ve ötekisi kadeh ve içkiyi reddetmiş.

*Leylî zi-ķabîle geŝte hem dūr
H̄âhed meded ez-ķalîm-i settâr*

Leyla kendi kabilesinden uzaklaşmış halim ve settar olan Allah'ın yardımını istemektedir

1195 *Ey mâlik-i berr u bahr-i 'âlem
Leylî tu be-faẓl-ı ħod nigeh-dâr*

Ey yerlerin ve denizlerin sahibi (Allah) Leyla'yı kendi faziletinle koru.

*Der-pîŝ-i ķabîle-i ħod ūrâ
Ŗermende me-kon derîde estâr*

Kabilenin yanında örtüleri yırtarak onu utandırma

*Mecnûn ki esîr-i zülf-i men şod
Ūrâ tû ez-ân ħaĥter berûn âr*

Mecnun benim saçıma esir oldu, onu sen tehlikeden dışarıya çıkar

*Diger tû be-faẓl-i ħod Âlî-râ
Der-miĥnet u derd u ħuŝŝa meġzâr*

Ali'yi bundan sonra kendi faziletinle sıkıntı, dert ve üzüntüde bırakma

ĤABER-İ MÂZÎ FÎ MÂCERÂ (Bu olayın geçmişteki haberi)

*Ĥaĥķâ ki der-ân şeb-i ħaĥtar-nâķ
Ez-sür'at-i sîr-i ħerĥ-i eflâķ*

Gerçekten o tehlikeli gecede dünyanın hızlı dönmesinin deliklerinde

[49a]

1200 *Ĥalkî şode ez-ħaĥtar-i perîşân
Bâ-dîde belâ diger ber-iŝân*

Halk tehlikeden perişan olmuş, başka bir bela üstlerine yağmaya başlamış

*Her mâh-ı vaŝî nişeste ġam-nâķ
Men kerde zi-'iŝķ pîrehen ħâķ*

Her gammaz ay gamlı olarak oturmuş, ben kıyafetimi aşktan dolayı yırtmışım

Leylî zi-ķabîle ĉün be-řod dūr
Ūftāde be-kū-yi ġayr-i ma‘mūr

Leyla kendi kabilesinden uzak olduğundan dolayı virane yerlerde kalmıştır.

Ez-burc-ı ĥodeř cūdā řod ān māh
Ĝüm geşte hemî ġuzařt der-rāh

O ay kendi burcundan ayrılıp, kayıp olmuş vaziyette yoldan geĉiyordu

Leylî zi-ķabîle ĉün cūdā řod
Der-ķabza-i raĥmet Ĥudā şod

Leyla kabilesinden ayrıldığı zaman Allah‘ın rahmeti onu kapsamıştır.

1205 *Ez-ķāfile dūr u geřte ġümrāh*
Mî-reft u zi-dil hemî keşîd āh

Kafilesinden uzaklaşmış ve yolunu kaybetmiş, gönlünden ah ĉekerek gidiyormuş

Bî-yār u refîķ u geşte ġamġîn
Vez ĥün dū dîde cāme rengin

Yarsız ve arkadaşsız gam ĉekmiř ve iki gözünün kanlarından kıyafeti renkli olmuş.

Dūr ez-ser kūĉe-i selāmet
Yek sîne vü bār şad nedāmet

Selamet sokağının başından uzak bir göġsü ve yüz üzüntünün yüküyle

Der-bādiye-i ki nîst-i deyyār
Cüz rîķ-i sefîd u ĥār bisyār

Sahibi olmayan ĉöldeki ĉadırda beyaz kum ve dikenden başka bir şey yoktu

Leylî şode bî-delîl u ĥayrān
Ten geşte za‘îf u ĥaste hem cān

Leyla delilsiz ve hayran kalmış, vücudu ĉok zayıf ve canı yorgun olmuş

1210 *Ney āb u ne nān u ney digeş ĥ‘āb*
Leb teşne vü sîne pür-teb u tāb

Ne uyku var, ne su var ne de ekmek var, dudağı susuz kalmış ve göġsü ĉarpmaktadır

Her çend ki be-kūh u dešt gerdīd

Cüz seng-i sīne dīger nemī dīd

Her ne kadar dağlarda ve çöllerde yürüdüyse de kara taştan başkasını görmüyordu.

Sūzīde ber-āteş cūdāyī

Üftāde be-miḥnet ḥudāyī

Ayrılık ateşinden yanmış, öylesi bir sıkıntıya düşmüş

[49b] *Ney kes ki ber u rehī nümāyed*

Şahrā ne cünān ki bā-ser āyed

Ne ona yol gösteren biri var, çölün bitmesi de belli değil

Nā-geşte çerāġ-ı dīde pūr-nūr

Reh geşte dirāz u menzileş dūr

Gözünün ışığı aydınlıktan da parlamamış yol uzamış ve menzil de uzaktadır

1215 *Ḥayrān şode ū zi-kār-ı gerdūn*

Kāyin gum şode çāre çün koned çün

Dünyanın işine hayran olmuş, şimdi ise bu kaybolan (işine) nasıl bir çare bulsun

Ez-miḥnet u ġam dīleş cūdā ne

Feryād resī be-cüz ḥudā ne

Onun gönlü gam ve sıkıntıdan ayrı değildir, feryadını duyacak Allah'tan başka kimsesi de yoktur.

Der-bādiye-i ki cān fikār-est

Riġeş heme senk u sebze ḥar-est

Canı yaralanan o çadırın içinde hepsi kum, taş ve yeşil dikendir

Leylī şode ḥaste ez-ḥarāret

Üftāde be-kūçe-i ḥaḳāret

Leyla harareten yorgun bir halde hakaret sokağına düşmüş

Nî-ğudret-i ân ki cân bered zân
Nî-ğâkat-i ân ki mî-dehed cân

Ne canını taşıyacak bir gücü var, ne de can verecek bir takati var

1220 *Dür ez-ser-i küy-i istikâmet*
Her lahza be-dîde şad kıyâmet

İstikamet köyünün başından uzakta ve her an gözünde yüz kıyamet var

Leylî zi-dil-i hazîn u pür-ğam
Bâ-giryeye-i zâr u çeşm pür-nem

Leyla solgun ve gamlı bir gönülle gözü yaş dolu yüksek sesle ağlıyor

Mî-gofte hemîşe ez-ser-i süz
Kây kü-yi belâ-yi bî-şeb u rüz

Ey gündüzsüz ve gecesiz bela köyü diye daima canının yanmasından ağlıyormuş

Râhem şode gum çü ber tû üftâd
Bî-çâre şodem zi-âh u feryâd

Yolum kaybolduğu için sana yöneldim, inleyip bağırmaktan dolayı zavallı oldum

Nezdîk şod ân ki mî-reved cân
În râh-i tû key resed be-pâyân

Canım çıkmak üzere, senin bu yolun ne zaman bitecektir

1225 *Geştem be-tû h̄âr u zâr u gamgîn*
Şahrâ-yı kıyâmetest meğer in

Senin için gamlı, perişan ve muhtaç oldum. Senin kıyametinin çölü bu mu yani

[50a] *Yâ râh-ı tû menzili ne-dâred*
Yâ der-i tû hemîşe fitne bârid

Ya senin yolunun menzili yoktur, ya da sana daima fitne yağıyordu.

Yâ kü-yi tû câ-yi ‘âşıkân-est
Yâ der-i tû şikeste nihân-est

Ya senin köyün âşıkların yeridir, ya da sen de bir kırıklık gizlidir.

*Yā ḥod ṣode-i berr-i Mecnūn
Tā reh ne-berem men ez-tū bīrūn*

Ya sen Mecnun olmak için yaratılmışsın, o yüzden çıkar yolunu bulamıyorum

*Yā cezbe-i ū keşide mā-rā
Āverde der-īn zemīn-i ḥārā*

Ya onun cezbesi bizi çekip bu diken dolu yere getirmiş

1230 *Yā girye-i zār u āh Mecnūn
Īn kār-ı merā koned dige-gūn*

Ya Mecnun'un ağlaması ve ah çekmesi benim işimi değiştiriyor

*Yā anki dileş zi-men ne-şād est
Kāyīn uştur-i men zi-reh fütād est*

Ya gönlü benden memnun değil (ya da) benim devem yolda kalmış

*Yā cān u dileş be-sū-yi Leylī
Zāğab ṣode-est u kerde meylī*

Ya can ve gönlü Leyla'nın tarafında (ya da) istekli olup ona meyl etmiş

*Yā men ṣode-em zi-baḥt-ı ḥod dūr
Kāyīn kevkeb-i men nemī dehed nūr*

Ya ben kendi talihimden uzak olmuşum (ya da) benim yıldızım parlamıyor

*Yā anki każā u ḥükm-i taqdīr
Ḥāhed ki şevem be-miḥnet-i pīr*

Ya kaza ve kaderin hükmü istiyor ki bu sıkıntıda eski olmak istiyor

1235 *Yā māder-i men be-men du'ā kerd
Ser-geşte-i miḥnet u belā kerd*

Ya annem bana dua etti, ya da sıkıntı ve bela beni şaşkına çevirdi

*Yā devr-i felek çünīn koned kār
Tā murde şevem zi-ğam be-yek bār*

Ya dünyanın dönüşü böyle işleri yapıyor (ya da) gamdan dolayı bir kerede öleyim

Ān māh-ı ruḥ firişte peyker

Çetr-i siyehî keşide ber-ser

O ay yüzlü ve melek tenli siyah bir çatıyı başına çekmiş,

Her çend ki der-ân zemîn-i pür-ḥār

Gerdîd be-sân-ı çerḥ-i devvār

Her ne kadar o dikenli yer dönen dünyaya benzemiştir.

[50b] *Efsûn dirâz eger çi mî-ḥâned*

Der-çâre-i kâr-ı ḥod fîrû mâned

Aslında uzun sihirler okuyordu, kendi işinin çıkarı için altta kaldı.

1240 *Çendân ki şarâb-ı guşşa mî-ḥord*

Reh sū-yi diğêr beder nemî bord

Her ne kadar sıkıntı içkisi içiyordu, diğer bir yola gidemezdi.

Ser-geşte şod ū der-ân beyâbân

Dil ḥaste vü cân zi-ten şitâbân

Gönlü yorgun ve canı vücudundan telaşlı bir şekilde çölde şaşkın bir vaziyette kalmıştı.

Şahrâ şode ḥoş zi-muḳaddem-i ū

Cüz ḥār u ḥasî ne-hemdem-i ū

Çöl onun adımlarından hoşnut olmuş, yalnız diken ve küçük parçalardan başka arkadaşı yoktu

Pes ez-ğalebât-ı derd u aḥzân

Ez-ğuşşa be-leb resîde hem cân

Dert ve hüznler üstüne geldikten sonra sıkıntıdan canı da dudağına gelmişti.

Goft ey felek-i bülend-i devvār

Guştî tû der-în zemâne mekkâr

Ey yüksek ve dönen dünya, sen beni hileci dünya öldürdün dedi.

1245 *Ez-ḥāne merā be-der keṣīdī*
Hem perde-i setr-i men derīdī

Evden beni dışarıya çıkardın, hem de eşimin perdesini yırttın

Bā mekr-i tū men çe çāre sāzem
Cüz anki çü yeḥ be-ḥod güdāzem

Senin hilene nasıl çare bulayım, yalnız buz gibi erimekten başka çarem yok

Yā rab be-ṣafā-yi ṣeb-i ḥurūṣān
Setr-i tū be-kār-ı men be-pūṣān

Ey Allah'ım kaynayan bu gecenin sefası için benim işime bir eş giydir.

Bā ḥükm-i ḳazā çü nīst tedbir
Ez-fāzl u kerem-i tū dest-i men gīr

Kaderin hükmünde hiçbir hazırlık işe yaramaz, faziletinle ve kereminle elimi tut

Leylī be-ḥod īn fesāne mī-ḥāned
Ber-nāḳa-i ḥod niṣeste mī-rāned

Leyla kendine bu hikâyeyi okuyordu, devesine oturmuş onu sürüyordu

1250 *An laḥza der-ān zemīn-i pür-tāb*
Kez dīde be-der nemī zedī āb

O anda o kaynayan yerde gözden de su çıkmazdı.

Mecnūn u tenī çü mū-yi bārīk
Rūzeṣ çü ṣebī nümūde tārīk

Mecnun'un saç gibi ince vücutla ve gündüzü gece gibi karanlıktır

[51a] *Peydā ṣod ez-ān serī güzer-gāh*
Bā-giryē u zār u nāle u āh

İnleyip ve ah çekip yüksek sesle ağlayarak o geçilecek yerden görünmeye başladı

Leylī çü be-dīdeṣ ez-reh-i dūr
Tersīd u ne-ṣod ziyāde mesrūr

Leyla onu uzak yolda görünce korktu ve fazla sevinmedi

Ber-nāka nişeste yek nazar kerd

Ber-cān u dileş ziyāde şod derd

Deveye oturup bir göz attı, canında ve gönlünde dert arttı.

1255 *Goft īn çe belāst geşte peydā*

Kez rāh-ı digeŕ be-şod hüveydā

Bu nasıl bir bela başka bir yoldan meydana geldi dedi.

Ġūlīst meger der-īn beyābān

Kāmed be-kemīn-i men şitābān

Meğer bu çölde cüsseli bir hayvan mı var, hızlıca beni avlamaya geldi

Dīvīst meger der-īn güzer-gāh

Hāhed ber u bāyedeŕ ez-īn rāh

Meğer bu geçilecek yolda bir dev mi var, bu yoldan beni kaçırmayı mı istiyor?

Cinnī buved īn veŕerne ādem

īncā ne-nehed serīr-i mātem

Cin midir bu yoksa insan mı, matem tahtasını buraya koymaz.

Dīvāne buved veŕerne huşyār

Bā-kū-yi belā nemī şeved yār

Delidir, yoksa akıllı adam bu bela köyünde yaşamaz.

1260 *īn goft u şütur be-sū-yi ū rāned*

Yek Fātiḩa-i be-ḩod fūrū ḩāned

Bunu söyledi ve deveyi onun tarafına sürdü, kendisine bir Fatiha'yı sessizce okudu.

Nezdīk çü şod be-nezdīk-i Mecnūn

Mī-ḩāned duā-i seyf u efsūn

Mecnun'a yakınlaştıktan sonra sihir ve kılıç duasını okuyordu.

Ber-heykel-i ū çü kerd nigāhī

Dīdeş Arab beden-i siyāhī

Onun cüssesine baktı vücudu Arap gibi olan birine benzetti

Her çend ki nazār be-rūyeş mī-kerd
Ez-murde u zinde farq nemī kerd

Her ne kadar yüzüne bakarsa bile ölü ve diriden fark edemezdi.

Sırr-ı ‘acībī der ū nihān dīd
Der vey eṣerī zi-murdegān dīd

Acayip bir sırrı onda gizli gördü, onu ölümlere benzetti.

1265 *Ḳālīb ṣode huşk u geşte bī-cān*
Ādem ṣıfatī velī çü dīvān¹³

İnsan sıfatlı ama dev’e benzeyen kalıbı kurumuş ve cansız kalmış birini gördü.

[51b] *Leylī be-ṭarīḳ-ı hīle bāzī*
Ān dil ṣode-rā be-dil nevāzī

Leyla hile yapmak amacıyla o gönlü yaralı olan kişinin gönlüyle oynadı.

Goft ey ṣode ez-zamāne ma‘ dūm
Ū ṣāf-i ruḡ-ı tū nīst ma‘ lūm

Ey dünyadan yok olan senin yüzünün sıfatı belli değil dedi.

Mānī-i tū be-cins-i ādemī zād
Līken ṣıfat-ı tū refte berbād

İnsana benziyorsun fakat senin sıfatın berbat

Dānem ki ney-i tū ez-bahāyīm
Çiz-i digerī tū geşte ḳāyem

Sen başka bir canlısın, senin başka bir şeyden meydana geldiğini biliyorum

1270 *Der-ḳālīb-i eger çe nīst cānī*
Līken dehedeş ezu nişānī

Aslında kalıpta can yoktur, fakat Allah’tan ona bir nişan veriliyor.

¹³ Der kenar

*Rū-yi tū be-rū-yi zinde māned
Ammā zi-murde kes ne-dāned*

Senin yüzün hayattakilerin yüzüne benziyor, fakat ölümünü kimse bilmiyor.

*Billāh-i tū eger zi-murdegānī
Ber men haberi deh ançe dānī*

Allah'a yemin ederim, eğer sen ölümlerden isen bana bildiklerinden haber ver

*Ger āmede-i zi-kū-yi iṣān
Ser-geṣte vü ḥār u dil periṣān*

Eğer onların köyünden geldiysen şaşkın, muhtaç ve gönlün perişandır

*Mārā haberi zi-mürdegān deh
Yek merhem-i hoş be-cism u cān neh*

Bize ölümlerden haber ver ve güzel bir ilacı canımıza ve vücudumuza sür

1275 *Ḥod ger zi-gurūh-i zindegānī
Mānende cerā be-mürdegānī*

Eğer kendin hayattakilerin topluluğundan isen niye ölümlere benziyorsun

*Cins-i digeri tū yā ne insī
Āḥir-i tū be-gū ki ez çe cinsī*

Başka bir şey misin yoksa insan mısın, sonunda söylesene sen nasıl bir cinssin.

*Mecnūn-ı şikeste-i dil efkār
Bā-sūz derūn u şevk-i bisyār*

İştten yanan ya da fazla şevkten dolayı gönlü kırık ve yaralı Mecnun

*Āheste zebān-ı ḥod çü be-güşād
Leylī şebter niste şod şād*

Yavaşça kendi dilini açtı ve devenin üstünde oturan Leyla mutlu oldu.

[52a] *Mecnūn be-suḥan der āmed angāh
Goftī suḥanī vü mī-zedī āh*

O zaman Mecnun konuşmaya başladı ve ah çekerek söylüyordu

1280 *Goŧeŧ ki menem zi-cins-i insān*
Līken zi-ġamī ŧodem be-dīn-i sān

Ben insan cinsindenim, fakat bir gamdan dolayı böyle oldum dedi.

Dīdem be-zemāne yek ruĥ-ı pāk
Bīġāne ŧodem zi-‘aġl u idrāk

Dünyada temiz bir yüz gördüm, aklımdan ve anlayışından yabancı oldum

Leylī çü suĥan ŧonīd u dānist
Kāyīn ‘āŧık-ı mest u nā tevānist

Leyla onu duyunca anladı ki bu güçsüz ve sarhoş âşıktır.

Ūrā ki zi-ins u cins-i ĥod dīd
Ez-ġāyet-i ĥoŧ dili be-ĥandīd

Onu kendi zatından ve cinsinden bulunca çok mutlu olmaktan dolayı güldü

Ma‘lūm çü ŧod ki ādemest īn
Liken ŧode ĥ‘ār u zār u miskin

Adam olduğunu bildi fakat muhtaç ve zavallı olmuştur

1285 *ŧādī ŧode ber-ġam-ı dil efzūn*
Leylī be-leġāfeti zi-Mecnūn

Mutluluk gönlünün gamına fazla oldu, Leyla Mecnun’dan hoşnut oldu.

Porsīd ki āĥir ez-kocāyī
Vez beher çe geŧte mübtelāyī

Sonuçta sen nerelisin, niçin bağımlı oldun diye sordu.

Ez-ŧevġ ki mī-zenī çünīn cūŧ
Vīn ĥalkā-i zūlf-i kist der-ġūŧ

Fazla istekten dolayı bu kadar kaynıyorsun ve kimin saçının küpesi kulağındadır

Cā-yi tū kocā vü meskenet ġū
Nām-ı tū çe būde-est be-men ġū

Senin yerin nerede ve nerede oturuyorsun, Senin ismin nedir bana söyle.

Der-kū-yi belā turā ki gūyend
Dermān-ı dīl-i tū ez-çe cūyend

Senin gönlünün ilacını nereden bulanacağını bela köyünde sana sorsalar

1290 *Goftēş ki menem ‘azīz-i kavmī*
Ki īṣān heme fāriḡand zi-levmī

Onların hepsini çekiştirmekten uzakta olan kavmin sevdiği benim dedi.

Nāmem be-nihāde māderem Kays
Der-ḡayy-i ‘Arab nazīr-i men leys

Annem ismimi Kays koymuş ve Arapların içinde benim gibi doğru olan yoktur.

[52b] *Ez-ḡīl-i fūlān ḡabīle būdem*
Ḥod-rā be-kesī ne-men numūdem

Filan kabilenin soylu adamlarındandım ama kendimi kimseye göstermezdim

Ez-ḡüsn u cemāl u mülk u ṣāhī
Būdem heme her çe ḡod be-ḡāhī

Güzellik, iyilik, mülk ve padişahlık sahibiydim, nasıl düşünüyorsan ben öyleydim.

Ser-ḡīl-i ḡabīle būdem eknūn
Keṣtem be-hevā-yi ‘ıṣḡ-ı Mecnūn

Kavmin büyüklerinden biriydim amma şimdi ise aşkın havasıyla Mecnun oldum

1295 *Üftāde be-dām-ı ‘ıṣḡ-ı Leylī*
Vez cān u cihān beride meyli

Leyla'nın aşkının tuzağına düştüm, dünya ve canımdan alakamı kestim

Āṣufte be-kū-yi derd u hicrān
Dāḡī be-nihāde ber-dil u cān

Dert ve ayrılık köyünde perişan halde gönlü ve canına bir yanık yarası bırakmış

*Ez-‘ömr-i ħodem ne-geşte ħorsend
Der-kū-yi belā hemīşe der-bend*

Kendi hayatımdan hoşlanmayıp daima bela köyünde tutsağım

*Leylī be-dilem nihāde dāğī
Cān geşte za‘īf u ten çü zāğī*

Leyla gönlüme bir yanık yarası bıraktı, canım halsiz kaldı ve vücudum kargaya benzedi.

*Be-nihāde be-men zi-hicr-i ħod dāğ
Sūzīde dil u mul u gül u bāğ*

Ayrılığımın dolayısı bana yanık yarası bıraktı ki hayatımdaki bütün varlıklarımı yaktı

1300 *Der-‘ālem-i ħuşşa kerde devrī
Vez devr-i zamāne dīde cevri*

Üzüntü âleminde kendi etrafında dönerek ve zamanının dönüşünden cefaları görmüş

*Leylī zi-ħavāşıl firākeş
Vez miĥnet u derd u iştiyākeş*

Leyla ona kavuşmak için onun ayrılığında kendi isteğiyle sıkıntı ve ağrı çekmektedir.

*Ber men be-nihāde bār endūh
Ki yek zerre ezu nemī keşed kūh*

Bana öyle bir üzüntünün ağırlığını yüklemiş ki o ağırlığın bir parçasını dağ bile kaldıramaz.

*Leylī çü be-dīd ħāl-i Mecnūn
Cān sūhte geşt u dil dige gūn*

Leyla Mecnun‘un halini gördüğünde canı yandı ve gönlü değişti.

*Goft ey şode mübtelā-yı hicrān
Ger dīde besī be-kū-yi ħırmān*

Ey ayrılığa müptela olan, çok zamanlar ümitsizlik köyünde dolaşmışsın dedi.

[53a]

1305 *Dānem ki pūri zi-cism u cānī
Leylī menem u tū ħod ne-dānī*

Biliyorum ki can ve vücut durumun iyi amma benim Leyla olduğumu kendin bile bilmiyorsun

Bîgâne şodî zi-kû-yi yârî
Leylî menem u haber ne-dârî

Yarin köyünde yabancı oldun, ben Leyla'yım haberin yok

Baht-i tû zi-ḥâbe geşte bîdâr
Âverde merâ be-ser-i ḥad yâr

Bahtın uykudan uyanmıştır ki beni yarin sınırına getirmiştir.

Bend gerihî ğam-ı tû be-güşûd
Maşşûd zi-perde rû-yi be-nümûd

Bağlantının bağını senin gamın açtı ve amacının yüzü perdeden göründü

Ger zi-anki dil-i tû pür-melâlest
În rûz-i teḳarrub u vişâlest

Eğer senin canın sıkıntıyla doluyorsa bile bugün yakınlaşmak ve kavuşmak günüdür.

1310 *Mecnûn suḥanî ezu çü bî-şinîd*
Endûh-ı dileş ziyâde gerdîd

Mecnun onun sözlerini dinledikten sonra gönlünün sıkıntısı arttı.

Leylî u ruḥeş çü âmedeş yâd
Âhî be-zed u zi-pâ der-üftâd

Leyla ve yüzü onun aklına geldi, ah çekti ve yere düştü

Bîgâne zi-ḥâiş u cism u cân şod
Câneş zi-beden diger nihân şod

Kendisinden, canı ve vücudundan yabancı oldu ve canı bedenden gizlendi (ölülere benzedi)

Leylî çü be-dîd u kerd ma'lûm
Kâyin ḥaste şod ez-zemâne ma'dûm

Onun dünyadan yok olması Leyla'nın yüzünde belirdi.

Āmed be-der ū zi-maḥmil-i ḥ̄iṣ

Tā zinde koned revān dervīṣ

Dervişin ruhunu canlandırmak için kendi mahmilinden dışarı çıktı

1315 *Der piṣ-i ḡarīb ḥaste be-niṣest*

Be-girifte zimām-ı nāḡa ber-dest

Devenin ipini elinde tutarak yorgun olan o garibin yanında oturdu

Mi-ḥ̄āned ber u du‘ā vü efsūn

Tā cān ne-reved be-der zi-Mecnūn

Mecnun’un canı çıkmaması için ona dua ve sihir okuyor

Leylī ser-i ū girifte ez-ḥāk

Mi-kerd zi-dīde eṣk ū pāk

Leyla onun başını topraktan kaldırarak gözündeki yaşları siliyordu.

[53b] *Giryān ṣode hem dū çeṣm-i Leylī*

Vez girye-i ū be-refte seylī

Leyla’nın iki gözünden yaşlar akmış ve onun ağlamasından da sel olmuş

Īn refte zi-ḥod be-ḥasret u ḡam

Dīger be-niṣeste dīde pūr-nem

Bu, hasret ve gamdan dolayı kendinden geçmiş, ötekisi de gözleri yaşla dolu oturmuş

1320 *Yek sā‘at-i ḥoṣ ez-ān çü be-guzeṣt*

Ḥāl-i dil zār-ı ū dīger keṣt

Onun üzerinde hoş bir saat geçtikten sonra perişan gönlünün durumu değişti.

Ān murde-i zinde dīde be-ḡūṣād

Cān u dil u ten be-refte berbād

O canlı ölü gözünü açtı canı, gönlü ve vücudu perişan olmuş

Be-ḡuṣūde dū çeṣm-i mest-i giryān

Gerdīde ciḡer zi-ḡuṣṣa biryān

Ağlamaktan sarhoş olan iki gözünü açıp ciğeri üzüntüden kebab olmuş

Her çend ki taşavvurî be-ğod kerd

Ber-kâr-ı ħod in gümân nemî bord

Aslında kendi durumunu düşündüğü zaman işini bu kadar tahmin etmiyordu

Goft ez-men ħaste cān rubūdend

Yā rū-yi peri be-men nümūdend

Ya ben gibi yorgun birinin canını çıkardılar ya da peri yüzünü bana gösterdiler

1325 *Yā ħod melekî buved ki didem*

Vîn şiyifteğî ezu keşidem

Gördüğüm bir melekmymiş ki bu kadar perişanlık çektim

Ĥürî becce-i buved meger in

Ki âmed bederî serâ-yı miskin

Bu yoksa bu hurinin yavrusu muydu ki çaresizin sarayının kapısına geldi

Yā mâder-i miħribân-ı men bûd

Kez rāh-ı taleb der-âmedeş zûd

Ya benim şefkatli annemmiş ki istek yolundan hızlıca geldi

Yā ħâher-i men zi-iştiyâkeş

Süzîde der-âteş firâkeş

Ya benim kız kardeşimin özleminden dolayı ayrılık ateşinden yanmış

Âmed ki koned ziyâret-i men

Tâ kem şeved in ħarâret-i men

Benim ateşimin düşmesi için beni ziyaret etmeye geldi

1330 *Yā kavm u qarâyib mesnet-i in*

Der-mâtem-i men nişeste gamgîn

Ya benim kavmim ve akrabalarımın biridir bu, matemim için gam içinde oturmuş

[54a]

*Yā ĩn heme ez-taĥayyülātest**Vesvās-i cünün u mühmelātest*

Ya bunun hepsi hayal görmektedir ya da vesvese, delilik ve boş sözlermiş

*Yā anki ne-cevāb dīde bāšem**Vĩn cāme ezu derīde bāšem*

Ya da rüyamda görmüşüm ve bu kıyafeti ondan yırtmışımdır

*Ver ney zi-kocā buved ki bĩ-sūz**Şebhā-yi firāk-ı men şeved rüz*

Yoksa nasıl yanmadan ayrılık gecelerim gündüz olacak

*Devlet çü şod ez-serā-yi men dūr**Key mĩ dehed ĩn çerāĝ-ı men nūr*

Sermaye (devlet) benim sarayımdan uzaklaştıktan sonra ışığım artık parlamaz

1335

*Leylĩ ki diger mişil ne-dāred**Key bā-men-i ĥaste ser der-āred*

Leyla'ya benzeyen başka kimse yoktur, benim gibi yorgun biriyle baş edemez

*Leylĩ ki ruĥeş kesĩ ne-bĩned**Çün bā-men murde mĩ neşĩned*

Leyla'nın yüzünü kimse görmeden benim gibi ölmüş biriyle nasıl oturacak.

*Mecnūn ki ħabā-yi ũst yek pūst**Key lāyık-ı vişāl u şoĥbet ũst*

Mecnun'un cübbesi bir deridir o kavuşmaya ve muhabbet etmeye layık değildir

*Leylĩ ki buved çü dürr-i meknūn**Ūrā çe münāsibest be-Mecnūn*

Leyla gizli bir inci gibidir, onu nasıl Mecnun gibi birine benzetebiliriz.

*Mecnūn ki buved gedā-yi meşhūr**Çün mĩ şevedeş nedim-i ān ĥūr*

Mecnun meşhur bir dilencidir, nasıl o huriye nedimelik yapabilir

1340   *Leylî ki nemî şevêd be-kes yâr*
             Key cilve koned berin dil-efkâr

Leyla zaten kimseye yar olmuyor, nasıl gönlü yaralı olana cilve yapar

Mecnûn ki be-murd u şod tufeylî
             Key zinde şevêd be-vaşl-ı Leylî

Mecnun zaten ölüye benzeyen bir serseri oldu Leyla'ya kavuşmakla nasıl canlanabilir.

Leylî ki menem ezu şitâbân
             Çün mî guzered ez-în beyâbân

Leyla çölden geçiyor ve ben ondan daha aceleyle geçmekteyim

Mecnûn ki keşed zi-derd-i hod âh
             Key mî-resedeş be-kû-yi ân mâh

Mecnun kendi derdinden inlerse bile nasıl o ayın köyüne ulaşabilir

[54b]   *Leylî ki hemîşe pâdişâh-est*
             Key tâlib-i merd-i bî-külâh-est

Hep padişah olan Leyla, ne zaman makamsız bir adam ister ki

1345   *Mecnûn ki ne-dâred âb-ı rûyeş*
             Leylî beçirû reved be-gûyeş

Mecnun'un yüzünün suyu kalmamış, Leyla da çocuk gibi oraya gidiyor

Leyli ki zi-ğavm-i hod nihânest
             Ez-behr-i çe piş-i men 'ıyânest

Leyla kendi kabilesinden gizlidir ve niçin benim yanımda açıktır

Mecnûn ki be-murd u reft ez-în gû
             Leylî be-kocâ be-bînediş rû

Mecnun ölüp gittikten sonra, Leyla onun yüzünü nerede görsün

Leylî ki mülk-i ruheş ne-bîned
             Key ber-ser-i hâk-ı men neşîned

Yüzünü padişaha göstermeyen Leyla, benim mezarıma gelir mi?

Mecnūn ki zi-çeşm-i ū reved seyl

Leyli zi-çe rŭ koned ber u meyl

Mecnun onun yüzünden hep ağlıyordu, Leyla ne için onu istesin ki?

1350 *Leylī ki be-kŭ-yi men der-āyed*

Ez-maħmil-i ħod cerā ber-āyed

Leyla benim köyüme giderse niye kendi mahmilinden çıkacaktır

Mecnūn zi-cihān çü reft bīrŭn

Leylī be-ruĥeş çe ħāned efsŭn

Mecnun dünyadan gittikten sonra, Leyla yüzüne dualar okudu

Leylī ki buved çü cevher-i pāk

Key ez ruĥ-ı men be-rīzedeş ħāk

İnci kadar temiz olan Leyla, nasıl gelip de benim yüzüme toprak dökecek?

Mecnūn ki zi-ġuşşa ġarċ-ı ħŭnest

Leylī be-sereş nişeste çünest

Mecnun dertten kan revan içindedir, Leyla bir an bile başucundan ayrılmadı

Leylī vŭ kesī ne-dīde der-ħāb

Ez-dīde-i ū cerā reved āb

Leyla'yı kimse rüyasında bile görememiş, onun gözlerinden niye yaşlar akıyor

1355 *Leylī zi-kocā nişeste ber-ħāk*

Eşkŭm zi-dŭ dīde mī-koned pāk

Leyla nereden toprağa oturmuş ve benim gözyaşlarımı siliyor

Ĥod çŭn zi-ķabīlehā cŭdāyem

Leylī be-kocā vŭ men kocāyem

Ben kabilelerden uzağımdır, Leyla nerede ve ben neredeyim

[55a] *İn nîst meger hayâl u h'âbî*
Çün teşne ki bîned û sirâbî

Bu hayalden öte bir şey değildir, bir susayanın serap gördüğü gibi

Leylî ne-reved zi-perde bîrûn
Key âyedeş û be-kû-yi Mecnûn

Leyla evden hiç dışarı çıkmaz, acaba ne zaman Mecnun ona gelir?

Û refte der-în hayâl u pindâr
Leylî be-sereş nişeste huşyâr

Leyla ondan hiç bir dert görmemiş, o sadece hayaller içinde yüzüyor

1360 *Leylî ne-girifte zû melâlî*
Û refte furu be-şad hayâlî

Leyla onun için hiç bir zaman üzümedi, ancak onunla düşler büyüttü.

Ez-perde-i ğayb hâtif-i râz
Mî-dâd be-kûyeş câneş âvâz

Gayp perdesinin sırrından ses veren can kulağı ile dinleyip söylüyordu.

Kây bî-dil-i haste merd-i Mecnûn
Âşufte hemîşe huft e der-hûn

Ey gönülsüz yorgun Mecnun kişi, daima perişan bir şekilde kanda yatmış.

ĠAZEL

Kâret be-murâd-ı dil ber-âmed
Dil ez-tû be-reft u dilber âmed

Muradına erdin, yürek senden çıktı yerine dilber geldi

Ez-burc-ı sa'âdet-i tû imrûz
Leylî şode çün kamer ber-âmed

Senin iyi şansından, Leyla bugün ay gibi buraya geldi

1365 *İn şâh-ı vişâl u kâm-ı rânî*
Be-nîger ki çigûne der-i ber-âmed

Bu mutluluk boynuzu gör bak ki nasıl çıkar

*Şebhâ-yi firâk u derd u devrî
Âhîr be-guzeşt u bâ ser-âmed*

Uzak kalma geceleri, her ne türlüyse artık bitti ve geçti

*În tâli‘ u baht-i huft eknûn
Bîdâr şod u zi-der-i der-âmed*

Bu uyuyan baht, artık kalktı ve dışarı çıktı

*Ber-nâka nişeste beste maḥmil
Be-guzeşte zi-mülk u kişver âmed*

Yükünü bağlamış deveye oturmuş ve yurttan ve mülkiyetlerinden vazgeçmiş

[55b] *Şükri ne-konî ki der-beyâbân
În maḥmil u bâr u âşter âmed*

Çölde bu yüklerin sağlıklı bir şekilde geldiğinden şükür etmedin mi?

1370 *Vîn sâ‘at vaşl-ı yâr-ı maḥcûb
Bâ her dū cihân berâber âmed*

Bu kavuşma saatleri her iki dünyada aynı günde oldu

*Mâ-râ vü turâ kudûm-ı Leylî
Ez-‘ömr-i güzeşte hoşter âmed*

Bana ve sana Leyla'nın adımları, geçen ömürden daha da güzel geldi

*Ez-bû-yi vişâl-i yâr-i Mecnûn
‘Âlem heme cā nu‘anber âmed*

Mecnun'un kavuşma haberinden, her iki dünyada anlam kazandı

*În bâdiye ez-ḳudûm Leylî
Ma‘ mûr şod u mu‘aḫḫar âmed*

Bu vadi, Leyla'nın adımlarından, abad ve misk gibi koklatıyoruz

Dermān-ı dil-i tū ey perişān
Ez-piṣ-i Ḥodā müyesser āmed

Senin yüreğinin dermanı Allah tarafından geldi

1375 *Mecnūn zi-der kabīle-i ḥiṣ*
Divāne be-reft u ebter āmed

Mecnun kendi kabilesinden deli olarak çıktı ve daha kötü bir şekilde döndü

Leylī ṣode kem zi-kū-yi ḥod rāst
Der-piṣ-i tū hemçū meṣtar āmed

Leyla kendi yolundan kaymış ve sana gelmiş

Vīn eṣter-i mest tīz-i refṭār
Der-rāh çū bād-ı ṣarṣar āmed

Ve bu sarhoş ani tepki veren deve, yolda rüzgâr gibi eserek geldi

‘Āṣıḳ ṣoden-i tū hem be-Leylī
Piṣ heme kes muḳarrer āmed

Senin de aşık olman herkesin yanında belli oldu

Der-nefs-i tū ger ḥabāsetī būd
‘Iṣḳ-ı ruḥ-ı ū muṭahher āmed

Senin de duygularında kötülük varsa, onun aşkı temiz idi

1380 *Der-mülk-i vücūdet ey dil-i efkār*
Leylī çü ṣehī muzaffer āmed

Senin vücudunda, Leyla yenmiş bir şah gibi geldi

[56a] *Be-güriḥte ū zi māder-i ḥiṣ*
Der-piṣ-i tū ḥod muḥammer āmed

Annesinden kaçmış ve sana sığınmış

Her ‘ayb-ı nihān ki der tū mi-būd
Ez-devlet-i ū müsettir āmed

Sendeki saklı engeller, onun içinde öyleydi

Dīvāne ‘Alī ḥadīṣ-i Mecnūn

Ez-kilk-i nefis-i mükerrer āmed

Divane Ali, Mecnun'un söyledikleri birer birer gözü kapalı olarak artarda geldiler

RĀZĪ ŞODEN LEYLĪ BE-MECNŪN-I MAḤZŪN

Leyla'nın hüznü Mecnun'a katlanması

Be-şinev diger ez-men in ḥikāyet

Giz-rāvi-i ḥod konem rivāyet

Bu hikâyeti benden dinle ki kendi ravimin hikâyesini anlatıyorum

1385 *Rāvi zi-kesi şonide est hem*

Vānkes zi-kes-i diger zened dem

Ravi birisinden bunu duymuş, diğeri de başka birisini anlatıyor

Üstād-ı bozorg u pîr-i iṣān

Giz ves zedeh şod nefir-i iṣān

Onların büyük hocası ki birinden bahsediyorlardı

Güyed ki be-çeşm-i ḥ-iş didem

Ney anki zi-muḥberî şonidem

Kendi gözü ile görmüş ve kimseden duymamış

Kān ‘āşık-ı mest u yār huşyār

Ez-gerdiş çerḥ u dehr-i devvār

Ki o sarhoş âşık ve uyanık sevgili, kader yüzünden

Suḥtî u cefā sebî keşidend

Der-bādiye-i behem residend

Çok zorluklar çektiler ve bir vadide birbirlerine kavuştular

1390 *Ān bi-dil ḥaste refte ez-huş*

Āvāz-i ḥuşî şonide ber-guş

O âşık huştan (iyilik) gitmiş ve kendini kaybetmiş, birden iyi bir ses duydu

Ūrā çü hemîn haber-i hoş âmed
Âheste diger be-ħabeş âmed

Bu iyi haberi duyduktan sonra, yavaş yavaş kendine geldi

Leylî çü diger cefâ ne verzîd
Ân ħaste mürde zinde gerdîd

Leyla artık acı vermediği için, o ölmüş hayata geri döndü

[56b] *El-ķışşa cevân ğurbet bî-yâr*
Gerdîde zi-ħâb-ı ħufte bîdâr

Hikâyede, garip yarsız delikanlı, uykudan uyandı

Çeşmeş be-güşâd u yâr-ı ħod dîd
Reng-i digerî be-kâr-ı ħod dîd

Gözünü açtı ve yarini gördü. İşinde (hayatında) farklı renk gördü.

1395 *Kem geşte zi-cû-yi dîde seyli*
Bâlîn sereş dū dest-i Leyli

Gözünde yaşlar azalmış, başucunda Leyla'nın iki eli

Şahrâ şode sebz u geşte gül-zâr
Ma' şûka nişeste der-i ber-yâr

Çöle, çayıra ve gül bahçesine dönüşmüş, sevgili yârin yanında oturmuş

Leyli be-kenâr-ı yâr-ı maħzûn
Be-nişeste dū dîde kerde pür-ħûn

Leyla, sevgilinin kenarında hüznü oturmuş, gözlerinden kan damlayacak gibi

Mecnûn şikeste der-i ber-yâr
Ĥasbîde be-ħāk u ber ser-i ħâr

Mecnun üzgün sevgilisinin kenarında, başını dikenlerin üstüne koymuş, toprağın üzerinde uyuyor.

Çün yâr-ı diger dū dîde be-güşâd
Reft-i ân ğam u ğuşşa cümle berbâd

Sevgili gözlerini açınca, tüm o hüznler rüzgâra karıştı ve gitti

1400 *Taḥkīk çü şod vişāl-i yāreş*
Mecnūn be-der āmed ez-ḥumāreş

Yârine visal olunca (ulaşınca), Mecnun sarhoşluktan uyandı

Ma' lūm be-şod çü vişāl-i Leylī
Āheste berov numūde meyli

Leyla'ya kavuşmak gerçek olunca, yavaşça yaklaştı

Leylī ki dil şikeste-i dāşt
Ancā heme toḥm-ı cāre mī-kāşt

Kalbi kırılan Leyla, her yerde çare düşünüyordu

Ez-rū-yi vefā vü çāre sâzī
Ān ğam zi-deh rā be-dil nevāzī

Vefa ve çare bulmak için, o hüznünün gönlünü almak istedi

Goft ey şode sost u mest u maḥmūr
Peyveste zi-kū-yi vişāl-i men dūr

Dedi: Ey sarhoş ve halsiz, benim yanımdan hep uzaklaşan

1405 *Nā-çide güli zi-bāğ-i vaşlem*
Nā-ḥurde şemer zi-şāḥ-ı aşlem

Kavuşma çiftliğinden hiç bir çiçek derlememişim (toplamamışım), o ağacın dalından bir meyve yiyememişim.

[57a] *Gerdīde besī der-în beyābān*
Ez-şevk-i vişāl-i men şitābān

Bu çölde benim kavuşmamdan çoğu korkmuş,

Gerdīd sa' ādet-i tū bīdār
Ber-beste be-nāka maḥmil-i yār

Senin saadetin (mutluluğun) uyandı, yârinin yükünü bir deveye bağlamış geldi.

Āmed zihī ki beste būdend
Miftāḥ-ı dereş şikeste būdend

Anahtarı kırılan o kapıdan tutulmuş ok geldi.

Der-piř-i tū hāzır āmed eknūn
Hoř bāř meřev diger çü Mecnūn

Sevin, şimdi senin yanında ve artık Mecnun gibi dolaşma

1410 *Ber-hīz u be-‘ıyş u kām rānī*
Meřgūl řev ançünān ki dānī

Bildiğin gibi yaşa ve istediğin kadar eğlenmekle meşgul ol.

Vaktīst ki bāde-em koni nūř
Vīn halka-i zūlf-i beste der-gūř

Benden bir kadeh alma zamanı geldi ve kulağımın dalışında olan saçım

Ez-la‘l-i şeker fiřān-ı men hem
Āsūde řevi zi-derd u ğam

Benim tatlı sözlerimle, bütün dertlerinden kurtulacaksın

Īn dil ki zi-‘ařķ-ı men ħarābest
Vīn sīne ki ez-ĝamem kebābest

Aşkımdan sonbahar gibi hüzünlü olan kalbin, üzüntümden kebab olan o yürek

Kerded zi-murād-ı ħiř-ı mesrūr
Vān yek digerī hemīře ma‘mūr

Kendi dileğine kavuştuğu için şimdi mutlu olacak

1415 *Ber-hīz ki vaķt-i kām-rā nīst*
Mā-rā be-tū meyl-i mihribānīst

Kalk, artık mutluluk zamanı gelmiş, ben sana karşı iyi ve nazik olmak istiyorum.

Çün nīst vefā be-zened kānī
Taķřīr mekon der-ançe dānī

Biliyorsun ki hayatta vefa yoktur, o yüzden bildiğin şeyde kusur etme

*În pend-i merâ tû ger koni gûş
Der-^ç ıŝrert u kâ-m-ı ħ[~]ıŝten gûş*

Sen benim tavsiyemi dinle, güzel ve neşeli bir hayat için çalış

*Kâyin dūr zemâne-râ vefâ nîst
Mâ-râ vü tû-râ digeş beķâ nîst*

Bu iki cihanda vefa yok, benimle senin aranda da artık kalıcı bir şey yoktur.

[57b] *Şem^ç î tû eger keşî ne efrûht
Der-âteş-i men dil-i tû hem sūht*

Eğer senin için kimse bir mum yakmadıysa, benim ateşimde senin kalbin yandı

1420 *Ger yâr-i tû bî-vefâ buved hem
Û kerde turâ esîr-i şad ğam*

Senin yârin vefasız ise, seni yüz acıya salan o'dur.

ĞAZEL

*Men yâr-ı tû-em digeş çe ħ[~]âhî
Ġam ħ[~]or tû-em digeş çe ħ[~]âhî*

Ben senin yârinim, başka ne istiyorsun? Senin yandaşınım, başka ne istiyorsun?

*Derd-i tû guzeşt eger zi-tîmâr
Tîmâr-ı tû-em digeş çe ħ[~]âhî*

Senin derdine deva yoksa derdine dermanım, başka ne istiyorsun?

*Ger zânki devlet esîr-i men şod
Dildâr-ı tû-em digeş çe ħ[~]âhî*

Gönlün bende esir olduktan sonra, gönlümün sahibisin, başka ne istiyorsun?

*Dânem ki zi-ıŝķ-ı men şodî mest
Huşyâr tû-em digeş çe ħ[~]âhî*

Benim aşkımdan sarhoş olduğumu biliyorum, senin için uyanığım başka ne istiyorsun?

1425 *Derdem be-guzeşte hem zi-tîmâr
Bîmâr tû-em digeş çe ħ[~]âhî*

Derdime deva (ilaç) yoktur, sana hastayım başka ne istiyorsun?

*Hergiz ne-şodem zi-ğam-ı dil efkâr
Efkâr tû-em digeŕ çe ħ~âhî*

Bugüne kadar yürek için endişelenmemiştim, senin için endişeliyim başka ne istiyorsun?

*Reftî tû eger be-ħ~âb-ı mesti
Bîdâr tû-em digeŕ çe ħ~âhî*

Eğer sarhoşluktan uyuyorsan senin için uyanığım başka ne istiyorsun?

*În bâdiye ger buved pür ez-ħâr
Gülzâr tû-em digeŕ çe ħ~âhî*

Bu dünyada (çölde) sana çok diken varsa, senin gül bahçenim başka ne istiyorsun?

*Der-kû-yi belâ vü miĥnet imrûz
Der-kâr-ı tû-em digeŕ çe ħ~âhî*

Bugün bela ve sıkıntı köyünde, senin hizmetindeyim başka ne istiyorsun?

1430 *Dîger zi-ğam er koni tû zârî
Hemzâr tû-em digeŕ çe ħ~âhî*

Eğer sen üzüntüden söyleniyorsan senin sırdaşınım başka ne istiyorsun?

[58a] *Rûz-ı tû eger nemî dehed nûr
Envâr-ı tû-em digeŕ çe ħ~âhî*

Eğer günün aydınlık (ışık) vermiyorsa senin ışığıyım başka ne istiyorsun?

*Sırr-ı ĥod eger be-men be-gûyî
Sırdâr tû-em digeŕ çe ħ~âhî*

Eğer sırrımı bana söylersen senin sırdaşınım başka ne istiyorsun?

*Yâr-ı tû ne-şod eger çe Leylî
Men yâr-ı tû-em digeŕ çe ħ~âhî*

Eğer senin yârin Leylâ olmadıysa, ben senin yârinim başka ne istiyorsun?

Ez-perde-i mahzen ilāhī
İşār tū-em digeŕ çe ħāhī

Tanrının haznesinden senin kurbanınım başka ne istiyorsun?

1435 *Dīvāne şodī ‘Alī çü Mecnūn*
‘Ayyār-ı tū-em digeŕ çe ħāhī

Ali gibi Mecnun oldun, senin savaşıncım başka ne istiyorsun?

TEMĀMĪ SUĦAN (Sözün tamamı)

Ey bi-dil ħaste geşte medhūş
İn pend-i merā me-kon ferāmūş

Ey yorgun sarhoş âşık, benim bu nasihatimi unutma

Be-niger ki çe dīde-i zi-hicrān
Der-kū-yi belā vü derd ü ħırmān

Bak gör ki hicran ve uzaklıktan, belalı, dertli ve boş dünyada, neler çekmiş

Cān-ı tū be-leb reşide şad bār
Ez-ŧu‘ ne-i yār u cevŕ-i aġyār

Yârin istihzasından ve diğerkilerin kötülüklerinden, yüz kere canın çıktı (ölüme kadar gittin)

Ez-ħalk-ı cihān-ı vefā ne-dīdī
Der-kū-yi ġam u belā düvīdī

Dünya halkından hiç vefa görmedin, dert ve bela dünyasında koştun.

1440 *Yārī zi-kesī ne-şod çü peydā*
Keştī-i tū ġarīb u mest u şeydā

Kimseden dostluk, yardım görmedin, garip, sarhoş ve deli oldun.

Der-kū-yi ġamem besī düvīdī
Şad cāme zi-şevġ-i men derīdī

Üzüntümün dünyasında çok koştun, sevincime vesile oldun

Bā-pīŕ u cevān nemūde yārī
Piş heme refte kerde zārī

Tecrübesiz birisiyle arkadaşlık etmiş, herkesin yanında söylenmiş

[58b] *Be-nişeste be-meclis-i harifân*
Çâkî zedeh ez-heves-i girîbân

Rakiplerle oturmuş, hevesler yüzünden yakasını açmış

Nüşîde besî şerâb-ı gül renk
Ki refte be-şulh u gâh-ı der-cenk

Gül renginde çok şarap içmiş, bazen barışa bazen savaşa gitmiş

1445 *‘Ömrî be-guzeşte der-heves hem*
Sermâye-i dil ne-bûde cüz gam

Bir ömür dileklerle geçti, yürekte hüzünden başka bir sermaye yoktur

Der-ser zi-vişâl-i men heveshâ
Žâyi‘ şode der-heves nefsehâ

Kafamda kavuşma dileği, benliğim dilekler içinde mahvoldu

Câyî be-ıarb nişeste kâhî
Vez sūz-i ciger keşîde âhî

Bazen neşelidir bazen ciğeri yanmış ah çekiyordur.

Kâhî zi-vücūd-ı hîş bî-zâr
Şebhâ heme şeb nişeste bîdâr

Bazen varlığı için kendisinden nefret edip, gecelerce düşünmekten uyuyamaz.

Vez hîş u kabîle refte bîrûn
Nâm-ı tû be-pîş cümle Mecnûn

Kendisini ve kavmini terketmiş, ismi herkesin yanında deli (Mecnun) diye geçiyor.

1450 *‘Akl-ı tû zi-guşsa refte ber-hem*
Vez dâyire-i hîred be-der hem

Sen aklını hüzünden kaybetmişsin (kafan sıkıntından karışmış ve aklını kaybetmişsin)

Murğ-ı tū remīde refte ez-dām
Der-kū-yi belā gırifte ārām

Senin kuşun uçmuş ve bela dünyasında rahatlamış

Ez-dāyire pā berūn nihādī
Der-vādī-i ĩn cūnūn fetādī

Çizginin dışına çıktın, delilik vadisine düştün

Ümmīd zi-cān-ı ĥod berīdī
Vīn pīrehen ez-ğamem derīdī

Umudunu kestini ve üstünü hüznle açtın

Kes bā-tū ne-geşte yār u hemdem
Cüz miĥnet u derd u dāğ u şad ġam

Dert, hüzn ve sıkıntı dışında, kimse seninle yar ve yandaş olmadı

1455 *Āşufte be-ĥod nişeste şebhā*
Ĥuşīde zi-tābeş tū lebhā

Deliler gibi tek başına geceleri oturup, konuştuklarından dudakların kurumuş

[59a] *Ter geşte dū dīde hem zābī*
Kāmed be-der-i ū zi-ebr tābī

Her iki gözü de sulanmış, o yüzden bulutun da dermanı kalmamış

Ķāni' zi-cihān be-berk kāhū
Ki yār-i tū gurk u kāh āhū

Dünyada marul ile mutlu ol, çünkü senin dostun bazen kurt ve bazen ceylandır

Kāhī tū nişeste bā-pelengān
Ki kerde ĥikāyet ez-nühengān

Bazen kaplanlarla oturmuş, bazen balinalarla konuşmuş. (yırtıcı insanlar)

Ki refte nişeste ber ser-i ĥār
Ki cāme derīde ez-ğam-ı yār

Bazen bıçak üstünde oturmuş, bazen de yârin üzüntüsünden üstünü parçalamış

1460 ‘Ömr-i tū güzeşte der-teb u t̄āb

Nā-dīde şebī tū rāhat ez-ḥāb

Senin hayatın hep koşuşturmalarla geçmiş, bir rahat uyuyamamışsın.

Gerdīde ḥadef be-kū-yi yārān

Ḥalkī be-tū kerde t̄ir-i bārān

Arkadaşların içinde dedikodu olmuş, insanlar seninle alay etmiş

Yārān zi-kemān u ter keş ḥīş

T̄irī zedeh kerde s̄ine-et r̄iş

Dostların seni kendi silahınla vurmuşlar ve seni üzmüşler

Ḥod kerde zi-cevr-i cümle feryād

Cān u dil-i ḥaste refte berbād

Herkesin yaptığı cefadan isyan etmiş, yorgun yüreğin mahvolmuş

Ez-ḥalk be-berīde āşināyī

Nā-dīde şebī tū r̄uşināyī

İnsanlarla arkadaşlığı kesmiş, ışıklı bir gece görmemiş

1465 Yek laḥza ne-dīde ten der-hestī

Kāret heme bī-ḥodī u hestī

Bir an bile sağlıklı yaşamın olmamış, işlerin hep sarhoşluk ve boş

Īn cümle zi-şevk-i r̄ū-yi men b̄ūd

Meylet heme s̄ū-yi k̄ū-yi men b̄ūd

Bu cümle beni mutlu etmek içindi, tüm arzun benim içindi

Ey şiyefte merd bī-ser u pā

Der-kū-yi belā çe kerde-i cā

Beceriksiz deli aşık, bela diyarına nasıl yerleştin?

‘Ömrī be-guzeşt u der-belāyī

Men āmede-em tū ḥod kocāyī

Bir ömür geçti ve hala beladasın, ben geldim de sen neredesin

[59b] *Eknūn çü murād-ı dil ber-āmed*
Ān ğuşşa be-reft u dilber āmed

Şimdi dileğime kavuştum, dertler gitti ve dilber geldi

1470 *Men şāh-ı cefā-yı ħod şikestem*
Bend-i kemer ez-vefā be-bestem

Senin zulüm boynuzunu kırdım ben, kemerimi vefaya bağladım

Der-kū-yi tū çünki men fetādem
Der-hāyī vefā-yi ħod ğuşādem

Senin yoluna düştüğümden beri, vefa kapılarımı açtım

Bīdād u sitem-gerī ferāmūş
Kerdem çü şodī tū mest u medhūş

Senden sarhoş olunca, Adaletsizlik ve zulüm etmeyi unuttum.

Men hem zi-ġam-ı tū geşte-em zār
Pīş-i tū nişeste sīne efkār

Ben de dertten ağlar duruma geldim, senin yanında dert dolu yürekle oturuyorum

Aĥvāl-i turā besī şunīdem
Ānīst ki ruĥ-ı tū men be-dīdem

Senin halini ben çok dinledim, yüzümde gördüklerimle aynılar

1475 *Men nīz der-īn cihān-ı ġaddār*
Dīdem sitem u cefā-yı bisyār

Ben de bu hain dünyada çok zulüm ve cefa çekmişim

Eĥvār-i zemāne-rā çü dīdīm
Vān miĥnet u çevr-i ū keşīdīm

Hayatın bize koyduğu tavırları gördüm ve zorlukları yaşadım

*În dem ki remîde-em zi-agyâr
Hâhem ki cüdâ ne-bâsem ez-yâr*

Şu an herkesin elinden kurtulmuşum, yârimden ayrı kalmayı istemiyorum

*Îmrûz maşlahatem çünânest
Kâyin guşşa ki û helâk-i cânest*

Bugün en doğru olan şu: Bu beni mahveden derdi...

*Ez-sîne be-der konîm u angâh
Der-pîş girifte her dû in râh*

Yüreğimizden atalım ve bu yolda yürüyelim.

1480 *Rû sū-yi zemin-i dîger ârîm
Vez dil heme hâr-ı gam ber-ârîm*

Başka bir yere gidelim ve içimizi o dert, keder dikenlerinden temizleyelim

*Âvâre şevîm ez-în güzer-gâh
Ber-câ-yi dîger zi-nîm-i har-gâh*

Bu geçitten gidelim ve başka bir yere çadır kuralım

[60a] *Câ-yi ki ne-bâşed âdemî zâd
Bâşîm der-an cezîre dil-şâd*

Öyle bir yere gidelim ki insanoğlundan kimse orada olmasın

*Âverde dû dest-i hod be-gerden
Fikrî ne-konî dîger zi-merden*

İki elini boğazına getirdi ve ölümden başka bir şey aklına gelmedi

*Tâ cân-ı men u tû der-beden hest
Mâ dâde be-dest hem-dîger dest*

Yaşadığımız sürece, biz eleleyiz, dostuz ve birbirimize yardım ederiz

1485 *Yek lahza zi-hem cüdâ ne-bâşîm
‘Âşî dîger ez-hodâ ne-bâşîm*

Bir an bile ayrı kalmayalımAllah’a isyan etmeyelim

Der-ḥāne-i 'ömr u zindegānī

Bāṣīm be-ıyş u kām-ı rānī

Ömür ve hayat evinde, eğlenmekte olalım

Kām ez-leb hem-diger be-gīrīm

Yā zinde şevīm u yā be-mīrīm

Hayatın tadını dudaklarımızdan alalım, ya ölürüz ya da kalırız

Ki cür'a-i mey be-şīşe rīzīm

Vez ādem u cins-i ū gurīzīm

Bazen kadehlere mey koyalım ve insanlardan kaçalım

Peyveste konīm ez-ān ḳadeḥ-i nūş

Tā miḥnet u ğam şeved ferāmūş

Dert ve kederi unutana kadar hep o kadehten içelim

1490 *Gāh digeri zi-kū-yi 'işret*

Āsūde zi-her belā vü miḥnet

Bazen de hayat geçitinden, zorluk, bela ve kederden kurtularak

Mānend-i müsāfirān-ı 'ālem

Pūşīde be-ḥod libās-ı mātem

Dünya yolcuları gibi, dert kıyafetini giyip

Āşufte der-īn cihān be-kerdīm

Tū mār-ı ğam diger neverdīm

Deliler gibi bu dünyada dolaşırız, artık dertler dünyasında dolaşmayız

Gāhī şode hem-çü derd-i mendān

Gāh digeri çü müstemendān

Bazen dertliler gibi, bazen de muhtaçlar gibi

Der-kū-yi fenā vü der-ḥarābāt

Ki girye konīm u ki münācāt

Boş dünyada ve meyhanelerde, bazen ağlar ve bazen münacat ederiz

[60b]

1495 *Ber kende ez-în zemâne dendân
Ki şād şevîm u gâh handân*

Bu dünyanın dişini çekip (durdurarak), bazen neşeli oluruz bazen de güleriz.

*Ki cür‘a u cām u bāde girîm
Ki zinde şevîm u geh be-mîrîm*

Bazen kadehler, bardaklar ve yudumlar alırız, bazen ölüp bazen diriliriz

*Ki şişe-i mî-girifte ber-derst
Gâhî digeri nişeste ser-mest
Bazen içki bardağı elimde, sarhoş oturuyorum*

*Gâh diger ez-piyâle vü mey.
Dil zinde konîm u cân-ı diger hay*

Bazen de kadehler ve şaraplarla, yüreğimizi canlandırırız

*Peyveste be-gū-yi ‘işret hîş
Bā-şîm nişeste bāde der-pîş*

Hep kendi zevkimizin peşinde, badelerimiz yanımızda

1500 *Zîrâ ki zemâne-râ vefâ nîst
Vîn ‘ömr-i revende-râ beķâ nîst*

Çünkü bu zamanın vefası yok ve bu hayat kalıcı değil

*Ey geşte esîr-i derd-i hicrân
Bîrûn rû ez-în serây-i hirmân*

Ey hicran derdine bağımlı kalan, bu yoksunluk dünyasını terk et

*Kârî ki şevêd müyesser imrûz
Tâ hayr mümkün tevâ-yi dil-efrûz*

Bugün yapılması mümkün olan işi, ey sevgili sakın erteleme

Devrān-ı felek eger hem-nīst
Sustī menimā ki firşat-ı ānīst

Dünyanın işi böyleyse, tembellik etme çünkü fırsat budur

Īn firşat-ı mā eger şeved fevt
Tedbīr-i men u tū mī-koned mevt

Bu fırsatı kaçırsak, bizimde düşündüklerimiz (planımız) mahvolur

1505 *Ey bī-dil haste huftē ber-hāk*
Tā key tū der-īn figān-ı ğam-nāk

Ey toprağın üzerinde uyuyan yorgun aşık, ne zamana kadar kan ağlayacaksın?

Ey ‘āşık mest-i geşte Mecnūn
Tā key zi-dū dīde-et reved hūn

Ey sarhoş olan, aşıklıktan deli ve mecnun olan adam, ne zamana kadar iki gözünden kan akacak (kan ağlayacaksın)?

Ey geşte-i derd-i ‘ışk-ı Leylī
Leylī çü menem kocāst meylī

Ey Leyla'nın aşkından ölen, eğer Leyla bensem heves yoktur

[61a] *Tā key tū esīr-i īn belāyī*
Vez kū-yi vişāl-i men cūdāyī

Ne zamana kadar bu derde tutuklu kalacaksın ve benden uzak kalacaksın

Şebhā-yi dirāz u māh tābān
Hālī şode rāh-ı īn beyābān

İşıldayan ay ve uzun geceler, bu çölün yolu uzamıştır

1510 *Dū rāz-ı ber-mā raķīb u aġyār*
Mā her dū nişeste ber-ser-i hār

Rakibler ve diğerleri bizden uzaklar, biz ikimizde bıçağın üstünde oturuyoruz

Der vesvese u hayāl-i tā key
Kem kerde reh-i vişāl-i tā key

İstemek ve hayal kurmak nereye kadar, kavuşma yolunu kaybetmek nereye kadar

Ber-ḥayr ki vaqt-i kām-rā nīst
Mā-rā be-tū meyl-i mihribānīst

Kalk ki gönül sürdürme zamanı gelmiş, sana iyi ve nazik davranmak istiyorum

Ey ‘āşık zār-ı girye angīz
Dest-i men u dāmen-i tū ber-ḥīz

Ey ağlayan âşık, eteklerine yapıştığım kalk

Ki ĩncā tū be-der-i dū ğam be-merdī
Ber-ḥīz u beyā be-der zi-derdī

Burada dert ve kederden doldun, kalk ve bu dertten çık artık

1515 *Çün şāf şod ĩn beyāle-i mā*
Dīger çe maḥall-i nāle-i mā

Bu kadeh boşaldı, artık benim söylediklerimin faydası yok

ĠAZEL

Mā her dū çe mest ser ḥūşānīm
Pinhān şod kān bī-neşānīm

Biz ikimizde sarhoşlar gibiyiz, belirtisiz gizlenenleriz

Ḥāhem ki men u tū her dū bā-hem
Şād cūr‘a be-hem dīger cūşānīm

Birbirimize yüzlerce yudum içirmeyi istiyorum

Der-bāĝ-ı vişāl u kām rānī
Şāḥ ṭarab u feraḥ-ı nişānīm

Kavuşma ve neşe bahçesinde, ferahlanalım (kavuşmamızı kutlayalım)

Ger zer nebūd zi-behr-i ĩşān
Peyveste zi-dīde der-fişānīm

Feda etmek için altın yoksa gözlerimizden inci dökelim

[61b]

1520 *Leylî ki menem tû keşte Mecnûn*
Ki ğam zedeh u gehî hûşânîm

Ben Leylayım, sen de Mecnun olmuşsun, bazen üzgün bazen hoşnutuz

‘Âşık ki belâ keşide bâşed
Dâned ki men u tû der çe şânîm

Bela gören âşık bizim ne halde olduğumuzu anlar.

Ber-ğiz ki mâ der-în beyâbân
Ez-ğavm u kabîle ser-keşânîm

Kalk biz bu çölde, kavimde ve kabilede asiyiz

Mecnûn tû eger hemîşe derdi
Mâ bâde keşân bî-ğışânîm

Ey Mecnun, eğer sen dertli isen, biz dürüst sarhoşlarız

Tâ her d[û] hem-diger ne-sâzîm
Ez-cevr-i zamâne tâ hûşânîm

Birbirimizle geçinmeye kadar, dünyanın zulmünden halimiz berbat!

1525 *Âsûde zi-derd u ğam ne-kerdîm*
Tâ zir-i sipehr zer-i nişânîm

Gökyüzüne altın vermeyene kadar (sabaha kadar) dert ve kederden kurtulamayız

Hâlî tû meded nümâ ki ğod-râ
Der-bâdiye-i diger nişânîm

Sen bize yardım et ki kendimizi başka bir dünyaya götürelim

Vez derd-i dil şikeste-i ħîş
Ber-câ-yi suĥan-ı şükr feşânîm

Kırılmış kalbimizin dertlerinden konuşmalıyım, tatlı konuşalım

Dîvâne ‘Âlî beyâ ki imrûz
Mâ tîr-i ğam turâ nişânîm

Mecnun Ali, gel bugün, senin hüznü okunu attık.

CEVĀB DĀDEN-İ MECNŪN LEYLĪ-RĀ EZ-RŪY-İ ŞAVĀB

(Leyla'nın cevabını Mecnun iyilik için verdi)

Ān cā ki dū yār-i zār-ı ğamgīn

Būdend be-ser-i vaqār u temkīn

Yerdeki iki sevgili dertli, hürmetli baş başa oturuyorlardı

1530 *Leylī çü nefis zi-her suhan rāned*

Mecnūn be-cevāb-ı ū fūrū māned

Leyla her şeyden konuştu, mecnun onun cevabında kaldı

Ḥayrān şode ez leḫāfet-i yār

Mīzed raqamī ki çün şeved kār

Yârin nazikliğinden, işin nasıl olacağını düşünüyordu

[62a] *Mecnūn zi-ḫayāl-i bāḫl-ı ḫīş*

Efkende serī çü ḫaste der-pīş

Mecnun boş düşüncelerle, başını hastalar gibi yere koymuş

Leylī be-girifte dest-i ūrā

Ū geç şode hemçü merd-i ḫūrā

Leyla onun elini tutmuş, onun beli bükülmüş

Dil refte be-bend-i zūlf-i Leylī

Ḥod sū-yi diger numūde meyli

Yürek Leyla'nın saçının yanında, kendisi ise başka bir yanda

1535 *Leylī be-girifte dest-i Mecnūn*

Mecnūn şode ḫam çü çerḫ-i gerdūn

Leyla Mecnun'un elini tutmuş, Mecnun'un beli dünya gibi bükülmüş

Mecnūn şode mest-i bāde vü cām

Leylī be-nihāde der reheş dām

Mecnun kadehlerden sarhoşken, Leyla onun yoluna tuzaklar koymuş

Leylî zi-kesî ne-bûde maḥcûb
Mecnûn şode mest u geşte maḥlûb

Leyla kimseden utanmıyordu, Mecnun sarhoş ve mutlu

Leylî şode reh-nümâ-yi Mecnûn
Mecnûn be-zemâne geşte meftûn

Leyla Mecnun'un yönlendiricisi olmuştu ve Mecnun dünya işine hayrandı

Mecnûn ḥazîn ḥufte bîmâr
Çün dîd vişâl u ülfet-i yâr

Mutsuz hazin hasta uyuyordu, yârine kavuşup onun merhametini görünce...

1540 *Endîşe be-ḥâl-i zâr-ı ḥod kerd*
Kâyin u verte çigûne ṭay koned merd

Kendini, halini ve bu uçurumdan nasıl kurtulacağını düşünüyordu

Ez-ğâyet şevk u bî-ḳarârî
Ez-yâr be-dîde cümle yârî

Yardan çok yardım görüp sevinçten...

Âmed be-kenâr-i perde-i sâz
Âvâz-ı ḥicâz kerde âğâz

Sazın kenarına geldi ve hicaz makamından çalmaya başladı

An ḥaste zebân-ı beste be-güşâd
Efsâne vü kışşa kerde bünyâd

Yorgun dilsiz konuşmaya başladı, efsaneler ve hikâyeler anlattı

Evvel evvel be-şenâ u medḥ-i Leylî
Gofteş suḥan-ı laṭîfe ḥaylî

İlk başta, Leyla'nın methinde güzel şeyler okudu

[62b]

1545 *Ta'zîm nigâr-ı ḥod fûrû ḥâned*
Ferzîn şode mât u ruḥ ber u râned

Sevgilisine hürmet etti ve buna satrancın şahı mat kaldı!

*Her şart-ı edeb ki mî-tevânîst
Âverde becâ çünânki dâñîst*

Edep işaretlerinin bildiği kadarını teker teker en iyi şekilde yaptı

*Der-ğazret-i ân meh-i dil-efrûz
Be-nümûd u liken ez-ser-i sûz*

Yürek yakan ayın yanında her şeyi yaptı, lakin üzüntüsünden

*Vânki zi-der hikâyet-i hîş
Be-girifte reh-i fesâne der-pîş*

Kendi hikâyesinden, efsaneye gitti

*Elfâz-ı besî muşlihat âmîz
Bî-ğâme vü nâme gerdiş engîz*

Maslahatlı ve düşünceli laflar, onu vasıtasız umutlandırdı

1550 *Goft ey meh-i burç-i âsumânî
Sermâye-i 'îş u kâm rânî*

Ey göklerin ayı, zevkin sermayesi dedi

*Bâd eflak-i tû burç-ı şarkî
Peyveste der u tû der-terakķî*

Senin feleklerin doğunun burcu olsun, sen onda daima terakkide ol!

*Envâr-ı turâ be-ğakķ-ı Rağman
Her giz mersâ zevâl u noğşân*

Hak için bu ışıltılarına hiç bir zarar verme ve onları mahvetme

*Ey Pâdişehî diyâr-ı hûbî
În âhen serd-i men çe kûbî*

Ey iyiliklerin dostu olan padişah, benim bu soğuk demirime ne diyorsun?

Cān-ı tū qarīn-i ğam mebdā
Luṭf u kerem-i tū kem mebdā

Canın hiç gem görmesin, lütfün hiç azalmasın

1555 *Dānem ki tū yār-i ğam gūsārī*
Taḫṣīr nemī konī zi-yārī

Senin her derde derman olduğunu biliyorum ve biliyorum ki kimseden merhametini esirgemezsın

Līkin çü zi-baht-ı hod cüdāyīm
Rāḫat be-kocā u mā kocāyīm

Lakin bahtımızdan biz ayırıyoruz, rahatlık nerde ve biz neredeyiz

Devlet zi-ezel çü yār-i men nīst
Cüz girye ü nāle kār-ı men nīst

Baht ezelden benle olmadığı için, ağlamaktan başka bir işim yok

[63a] *Gūyī ki beyā u dest-i men gīr*
Ḳısmet çü nebā şodem çe tedbir

Gel ve elimi tut, nasip değilse ne yapmalıyız dedin?

Ey ḫūr-i perī ruḫ melek ḫū
Dermān-ı dil ez men felek çü

Ey güzel yüzlüm, melek huylum, benim yüreğimin dermanını feleğe sor

1560 *Zīrā ki felek çü kine verzīd*
Yek laḫza be-kām-ı men ne-kerdīd

Çünkü felek bana kin tuttuğundan beri, bir an bile yüzüm gülmedi

Ez gerdiş u sīr-i ‘aks-i eflāk
Pīrāhen-i ‘aql-ı men be-şod çāk

Felek ters döndüğünden, benim aklım şaştı

Cüz şevk-i tū kes çü yār-i men nīst
İn nāle be-iḫtiyār-i men nīst

Senden sonra hiçbir şeyden zevk alamadığım için, bu sızlanmak isteğimle değil

Te 'şir-i felek çüş od diğ̃er-gün
Men zân şode-em dū dīde pür-ḥūn

Feleğin etkisinin dönmesinden benim gözlerim kan ağlıyor

Peyveste qarīn derd u feryād
Cān refte be-bād u dil zi-bünyād

Hep dert ve çılgınlıkların yanında, can mahvolmuş ve yürek emelden gitmiş

1565 *Dānem ki tū yār-i mihribānī*
Vez ḳavm u ḳabīle hem nihānī

Senin merhametli bir yar olduğunu ve herkesten saklandığımı biliyorum

Ez āmeden tū guşte-em şād
Cevr u sitem-i tū refte ez yād

Senin gelmene çok sevindim, kötülüklerini ve zulümlerini unuttum.

Līkin der vaşl eger güşādī
Tersem ki rū-yi beder zi-şādī

Lakin kavuşma kapısını sen açtın, bir gün sevincimden gideceğinden korkarım

Zīrā ki reh-i tū bī-ḥaṭar nīst
Vez fitne vū şer turā ḥaber nīst

Çünkü senin yolun tehlikesiz değil ve senin kötülükten haberin yok

Ger fikr-i ḥūşī ger fitne-i pīş
Ez āḥir kār-ı ḥod bīnedīş

Eğer amacın eğlenmekse, işinin sonunu düşün

1570 *Şermende me-şev zi-rū-yi ḥāşān*
Kāyin vaşl-ı men u tū nīst asān

Sonra herkese rezil olma, çünkü bizim kavuşmamız kolay değil

[63b] *Der-kū-yi taḳribī ki goftī*
Zīn vesvese hem şebī nuḥuftī

Bahsettiğin yakınlıktan dolayı, şeytan yüzünden bir gece yattın

Ger her dū be-hemdiger nişestīm

Der-‘ışret-i ĥod kemer be-bestīm

Eğer birbirimizin yanında oturduysak ve birbirimizle olamaya çalıştıysak

Ez ĥalk-ı cihān ki ĥaste ĥālīm

Mümkin nebūd ki ĥod ne-nālīm

Dünyadakilerden yorgunuz, o yüzden sızlanmamamız mümkün değil

Der ĥalvet eger behem ne-řinīm

Tār-ı vey belā vü ġam ne-bīnīm

Eğer dert ve bela görmemek için baş başa kaldıysak,

1575 *Der ĥayy-i ‘Arab reved ĥaber-hā*

Kāyin her dū nişeste beste der-hā

Arapları bile bu haber gidecek ki bunlar kapıları kapatmış oturuyorlar

Der-ĥīle-ġirī ħe mey terāřend

Ĥālī zi-fe‘āl-i bed ne-bāřend

Bizim için ne yapmayı planlıyorlar, kötü düşüncelerden boş olmamalı

Mā rā ū turā ħü bīned aġyār

Ūfted be-rehī ĥayāl u pendār

Beni ve seni diğerleri görünce, düşünceleri kurmaya başlıyor

Herkes be-murād-ı ĥātır ĥıř

Gerded zi-vaşl-ı mā bed-endiş

Herkes kendisini eğlendirmek için bizim kavuşmamızı kötü düşünecektir

Ālūde řevī tū der-melāmet

Tār u zi-ķiyāmet u nedāmet

Sen suçlamalarınla kendini kirletiyorsun, kıyamette pişman olacaksın

1580 *Girem be-miṣl-i eger tū merdi*
Āsūde zi-ṭa' n bed ne-kerdī

Sen adam olsaydın, iftira atmadıktan sonra, rahat hayatın olamazdı

Ger ḥod heme Meryem-i zemānī
Der-serzeniṣ 'Arab be-mānī

Sen tüm zamanların Meryem'i olsan bile, Arapların siteminden kurtulamazdın

Bāṣī tū hemiṣe ger ṣevī ḥūr
Ez-ṭu' ne-i bed za'īf u rencūr

Huriler kadar güzel bile olsa, kinayeli sözlerden ve iftiralardan zayıf ve üzgün olursun

Hālī ki menem ḥarāb u ebter
Nīk ezbe-düvīd ne-dānem ez-ṣer

Şimdi ben kötünden bile kötüyüm, iyiyi kötünden ve kötüyü şerden ayıramam

[64a] *Tā 'ıṣḳ-ı ruḥ-ı tū ber-güzīdem*
Rāḥat zi-cihān-ı diger ne-dīdem

Senin aşkını seçtikten sonra, bu cihanda rahatlık göremedim

1585 *Biḡāne ṣodem zi-ḥ'īṣ u peyvend*
Ber-ḥod ne-nihādem ez kesī bend

Kendime ve tanıdıklara yabancı oldum, tüm bağları kestim

Der-bādiye rüz u ṣeb devānem
Pā ez ser u ser, zi pā ne-dānem

Gece gündüz çöllerde dolaşıyorum, kafamla ayağımı bile tanıyamıyorum (algılayamıyorum)

Divāne ṣodem zi-ḥasret-i dūst
Raḥt-ı men ez-īn zemāne yek pūst

Bir arkadaş hasretinden delirdim, benim kıyafetim bu zamanda sadece bir deri

Pā ez der-īn cihān keṣīdem
Vez ḥalk-ı çü vaḥṣiyān remīdem

Ayağımı bu dünyadan çektim ve vahşiler gibi insanlardan uzak kaldım

Āsūde zi-ḳayd-i rızḳ u ṫāmāt

Peyveste nişeste der-ḥarābāt

Süslerden kurtulmuşum ve hep viranede oturuyorum

1590 *Murğ-ı dilem ez-ḳafeş peride*

Vez nām u zi neng-i ḥod buride

Gönlümün kuşu uçmuş, kendi adından ve ayıplarından yorulmuş

Gerdīde zi-cān-ı ḥaste bīzār

Şūrīde nişeste ber ser-ḥār

Yorgun ve hasta vücut bizar olmuş, deliler gibi dikenin üzerinde oturuyor

Bā ĩn heme bī-ḥūdī u mesti

Fāriğ zi-riyā vü ḥod perestī

Bu sarhoşluklarla, ikiyüzlülük ve egoistliği olmadan

Ez-dest u zebān-ı ḥalḳ ne-restem

Şad bār-ı belā be-ḥod be-bestem

İnsanların dilinden ve yaptıklarından kurtulamadım, yüz kere başıma bela aldım

Ez-ḳāl u meḳāl-ı ḥalḳ-ı ‘ālem

Āşufte hemīşe der-melālem

İnsanların söylediklerinden, hep deliler gibi hüznülyüm

1595 *Cānem ki esīr-ı şad belā būd*

Ez-ṫu‘ne-i merd u zen niyā sūd

Belalı canım, adamların ve kadınların kötü lafindan kurtulamadı

Eknūn ki tū-yi ḡazāl-i ra‘nā

Āreste hem be-ḥüsn-i ma‘nā

Şimdi bu güzel gazeldeki gibi anlamlarla süslenmiş

[64b] *Rū-yi tū çü māh u mihr pür-nūr*
Der-evc-i zemāne gešte meşhūr

Senin yüzün ay ve güneş gibi tüm cihanda meşhur oldu

Hem fitne-i cān cins-i insān
Der-perde-i hod hemişe pinhān

İnsanla aynı kumaşta olan kötülüksün ki kendi perdende saklısın

Der-piş kesī ne-gešte peydā
Ḥalkī zi-tū gešte mest u şeydā

Senin yanında kimse bulunmamış, bir halk senin yüzünden sarhoş ve divane âşık olmuş

1600 *Hestī-i tū hemişe pāk-i dāmen*
Ālūde be-mihnet ḥodā men

Sen hep masumsun ve ben tanrının yanında suçluyum

Rū-yi tū ne-dīde māh u ḥurşīd
Mihr-i tū be-pā-yi cān-ı men kayd

Senin yüzünü ay ve güneş bile görememiş, benim canım senin merhametine bağlıdır

Hem der-ṭaleb-i tū mest u huşyār
Şad kavm-i ‘Arab turā ḥarīdār

Herkes, akıllı sarhoş seni istiyor, yüz Arap kavmi seni almak istiyor

Hestī zi-ḳabile-i mevālī
K’iṣān şode-end zi-tu‘ ne ḥālī

Mevali (büyüklerin) kavmindensin, o yüzden onlar kötileyemiyorlar

Ḥüsn-i tūr būde ‘aql-ı Mecnūn
Ḥāl-i siyehet çü nokta-i nūn

İyilikler Mecnun’un aklını başından almış, siyah ben’in aynı ‘Nun’daki nokta gibidir

1605 *Ruhsarı tū hem-çü gül-i be-bāgī*
Ber-keş be-dilem nihāde dāgī

Senin yüzün bahçedeki gül gibidir, yaprağı yüreğimde yangınlar yapmış

Mū-yi siyehī tū hem kemendi
Ber-gerden-i men nihāde bendi

Siyah saçların kement gibidir, boynuma bir ip bağlamış

La‘l-i tū çü piste geşte handān
Men şādem ez u velī ne-candān

Dudakların fıstık gibi gülüyor, ben onda mutluyum ama çok değil

Dendān-ı tū hem-çü dürr-i meknūn
Ki āyed beder ez dū çeşm-i Mecnūn

Dişlerin Mecnun‘un gözünden düşen inciler gibidir

Çeşm-i siyehī tū fitne engīz
Ez keşten-i men ne-kerde pür-hīz

Siyah gözlerin kargaşalar yaratıp beni öldürmekten kaçınmadı

[65a]

1610 *Īn ğamze-i mest u mū-yi müjgān*
Tīrī şode ħorde ber-dil u cān

Bu cilveler, kiprikler, ok gibi vücuduma ve yüreğime gelmiş

Ḳadd-i tū nihāl-i kām rānī
Leb-i çeşme-i āb zindegānī

Senin boyun yaşam suyu çeşmesinin kenarındaki mutluluk fidanıdır

Vīn zūlf-i siyeh şuste ber-ḫūn
Zencīr-i şeḳīl pā-yi Mecnūn

Kanda yıkanan (öldüren) o siyah saçlar, Mecnun‘un ayağındaki ağır zincirdir

Āb-rū-yi gümān keşīde pür-çīn
Bā-ḫaste dilān hemişie der-kīn

Alında keman kaşları var ve âşıklarına hep kinlidir

Peyveste be-hem çü kâbe kavseyn¹⁴

Yek fitne-i cān u yek diger zeyn

İki yay arası gibi hep beraberler, birisi cana bela ve diğeri de cana yarıyor. (birisi cana zarar verir, diğeri cana yarar)

1615 *Bālā-yi tū hem-çü ser u āzād*

Raḥmet be-kesī ki ū turā āzād

Selvi boyun özgürdür, Allah seni doğurana rahmet eylesin

Reftār-ı tū cümle seḥer-i bābil

Der-‘ işve u şīve guşte kātīl

Senin davranışların tıpkı Babil’in sihri gibidir, cilve yapmakla ve işve yapmakla katil olmuş

Goftār-ı tū hem-çü şehd-i şīrīn

Şad raḥne ez u be-perde-i dīn

Konuşmaların bal gibi tatlıdır ve dini yüz kere ihlal ediyor

Şadr-ı tū çü deşt-i bāğ-ı ferdūs

Her laḥza koned be-cennet-i efsūs

Senin vücudun firdevsdeki ova gibidir, cennet bile hep onu kıskanıyor

Kerden be-mişl-i çü şūşe-i āç

Ber-ser zi-kerāmet u şeref-i tāk

Boynun tam kristal gibidir, başında şeref tacı gibi duruyor

1620 *Mānend-i şadef nümūde ğab ğab (Çene altı)*

Dürr-i tū ne-dīde cevr-i mitkab

Sedef gıdık gibidir, senin incin ölüm derdini görmemiştir

Endām-ı tū hem-çü ḥırmən-i gül

Peyveste şikeste kadr-i sünbül

Senin endamın bir hasat gül gibidir, sümbülün değerini geçiyor

¹⁴ Kur’an-ı kerim, 53/9.

Bū-yi tū çü bū-yi nāfe-i çīn
Mecnūn zi-heves nişeste miskin

Senin kokun meşk gibi Mecnun'un aklını almış

[65b] *Ĥū-yi tū çü ĥū-yi ĥūr-i cennāt*
Elfāz-ı tū zinde kerde emvāt

Huyun cennetteki meleklerin huyudur, konuştukların ölenlere can veriyor

Ķalb-i tū selim u sīne ma' mūr
Ber dey ger vey leṭāfet ez-ĥūr

Kalbin selim ve gönlün hep neşelidir, çok merhametlisin

1625 *Ṭāvūs serā-yı 'āşıkānī*
Maĥbūb u zarīfetü'l-me'ānī

Aşıkların Tavus kuşusun, sevimli ve anlamlı

Mānend-i gülī tū ber-ser-i ĥār
Ber vey ne-resīde dest-i aġyār

Diken üstünde çiçeksin, kimsenin eli ona değmemiş

Nāmūs-ı tū hem-çü şişe-i şeffāf
Pūşīde sereş be-setr-i elṭāf

Namusun cam gibi şeffaftır, kafasını merhametlerle kapatmış

Rū-yi tū ne-dīde ĥiç ferdī
Ne-nişeste be-dāmen-i tū kerdī

Senin yüzünü kimse görmemiş, eteğine toz konmamış

Der-bāġ-ı cihān-ı tū tāze çün gül
Nā-dīde ruĥ-ı tū çeşm-i bülbül

Senin bahçedeki yeni gülleri, bülbül bile görmemiş

1630 *Şūĥī şanemī ne-kār-ı mesti*
'Āşık ne-nihāde ber-tū destī

Şakacı bir sarhoş nigarsın, âşık sana el koymuş

*Sîmîn-i bedenî hemîşe mestûr
Vez töhmet-i bed nişeste hem dūr*

Bedenin kapalı bir gümüşdür, kötü laflardan da uzaktır

*Ferhunde vücūd-ı bî-kitāfet
Ser tā kadem-i tū ez-leṭāfet*

Vücudun tertemiz ve pürüzsüzdür, baştan ayağa kadar merhametli

*Sulṭān serîr-i ḥū be-rūyān
Mā-i vāy tū guşte kişver-i cān*

İyilerin sultanı ve padişahı oldun, senin evin can yurdu olmuş

ĠAZEL

*Leylî tū zarîfe-i zemānî
Hem āfet-i cān-ı ‘āşıkānî*

Leyla, sen dünyanın kadınısın ve aşıklarının canının belasısın

[66a]

1635 *Bā Pertev ḥüsn-i ‘ālem efrūz
Ḥurşîd zemîn u āsumānî*

İyilik ışıltılarında, yerin ve gökyüzünün güneşisin

*Ez burç-ı ḥamel nümūde işrāk
Der-pîş dū çeşm-i men ‘ıyānî*

Koç burcu aydınlatıyor, benim iki gözümün yanında netsin

*Şādem ki der-în reh-i ḥaṭar-nāk
Ez-dîde vü çeşm-i ber-nihānî*

Bu tehlikeli yolda, mutluyum ki kötü gözden saklısın

*Der-ḥüsn u cemāl u dil ferîbî
Men her çe be-küyemet hemānî*

İyilik, güzellik ve sevimlilikte, ben her ne diyorsam o'sun

Bā ṭal‘at māh-ı ‘ālem ārāy
Maḥbūb-ı gurve ins u cānī

Ayın görünüşüyle, ruh ve canın yüreğindesin (gönlünü almışsın)

1640 *Der-bāğ-ı leṭāfet ey perī-rū*
Servī u hemīşe hem revānī

Melek yüzlüm merhamet bahçesinde, sedir gibisin ve hep akıyorsun

Hūrī beççe-i tū yā perī zād
Giz ademiyan be-kes nümānī

Huri senin çocuğun mu, sen mi melek çocuğusun, bu kadar insanlara benzemiyorsun

Ez-la‘l-i leb şeker feşānet
Rīzed heme gevher-i me‘ānī

Bal şeker dudaklarından, hep anlamlı mücevherler dökülüyor

Vez kavm u kabīle guşte mehcūr
Der-bādiye refte bī-nişānī

Kavim ve kabileden terkedilmiş, çölde belirtisiz gitmiştir

Men ger şode-em zi-ğuşsa bīmār
Der-kū-yi belā tū hem devānī

Ben eğer dertten hastalandıysam, belalı dünyada sende olabilirsin

1645 *Dāğī be-dilem eger nihādī*
Ġam nīst ki rāḥat revānī

Yüreğime bir acı verdiysen, üzülmem, çünkü ruh rahatlığısın

Murdend zi-ğam-ı tū ger ġarībān
Cān baḥş gurūh-i murdegānī

Senin acından garipler öldülerse, ölenlere yeni can kazandıransın

Çün zinde konī tū murdegān-rā
Pes ‘ayn-i ḥayāt zindegānī

Eğer ölenlere yeniden hayat veriyorsan o zaman hayatı da sen sürdürüyorsun

[66b] *Dānem ki be-‘āşıkān-ı miskin*
Ez-behr-i Hudā tū mihribānī

Allah aşkıdan yoksul âşıklara nazik davrandığımı biliyorum

Ez şevk-ı ruḥ-ı tū der-beyābān
Men ḳālīb-ı murde-em tū cānī

Çölde senin yüzünü görme sevinciyle ben bir ölü gibiyim, sen bana cansın

1650 *Ḥaḳḳā ki der-īn cihān-ı pūr-şūr*
Ser-ḫalḳa-i cümle şāhdānī

Hakikaten bu zevkli dünyada, sevgililerin en büyüğüsün

Der-ḡamze-gerī u dil-rubāyī
Hem fitne cān-ı zāhidānī

İşve ve cilve yapmakta, dindarların canını yakansın

Der-şū‘ma-gerī rūy-i behr-i ḫāl
Ġāret ger dīn-i ‘ābidānī

Manastıra gidersen eğer, dindarların dinini yağma edersin

Der-cilve-gerī u ḫod nümāyī
Bī-miṣl-i ḫodī eger be-dānī

Cilve yapmakta ve kendini göstermekte, eşsiz olduğundan haberin yok

Cüz geşten-i ‘āşıkān-ı ḡam-nāk
Kārī dīgerī tū hem ne-dānī

Hüzünlü âşıkları öldürmekten başka iş bilmiyorsun

1655 *Çün gül-i tū be-bāḡ-ı şevket-i ḫ‘iṣ*
Ġāfil zi-fiḡān-ı bülbülānī

Kendi şevket bahçenin bir çiçeği gibi bülbüllerin yokluğundan haberin yok

Dil-sū-yi men u tū sū-yi nāmūs
Bā-beste be-bend-i īn u ānī

Yüreğin benim yanımda, kendin namus peşindesin ve diğerlerine bağlısın

Mecnūn şode ez-ğam-ı tū fertūt
Rencīde meşev ki ĥod cevānī

Mecnun senin derdinden yaşlandı, sen gam etme daha çok gençsin

‘Ālem şeved ez-ruĥ-ı tū şeydā
Der-mertebe-i ĥodār be-mānī

Böyle kalırsan eğer tüm dünya senin güzelliğinden deli olacaktır

Bā-nergis-i mest-i fitne-engiz
Meşhūr zemāne der-cihānī

O güzel gözlerle, tüm dünyada meşhursun

1660 *Peyveste ber-ğam-ı ĥavm-i Mecnūn*
Der-bend-i helāk-ı ĥastegānī

Hep Mecnun'un kavimi hüznünden, aşıkların bendindesin

[67a] *Dīvāne-i ‘Alī bedānki imrūz*
Ṭāvūs serā-yi lā-mekānī

Divane Ali, yersiz yurtsuz Tavus kuşu olmuşsun, haberin olsun!

Vez fāzī-ı Ĥudā-yi lā-yezālī
Dānende-i sırr-ı kün fekānī⁷⁵

Allah'ın cömertliği sayesinde, ezelin sırrını biliyorsun

**NAŞİĤAT KERDEN-İ MECNŪN LEYLİ-RA DER-MEŞLİĤAT
ĀMİZİ**

Leyla'nın Mecnun'a Nasihatı

Leylī tū eger zi-baĥt-ı meymūn
Dārī ṭam‘ u vişāl-i Mecnūn

Leyla, eğer sen iyi bahtında, Mecnun'a kavuşmaya hevesin varsa

¹⁵ Kur'an-ı Kerim, 2/117, 6/73, 16/40, 36/82.

H̄āhī ki ez u tū behre yābī
Vez rāh-ı zi-şāş-ı ser-netābī

Ondan yararlanmak istiyorsan, onun rızasından çıkmıyorsan

1665 *Endiše kon evvel ez-ḥaṭar-hā*
Vez reften-i cān u cism u ser-hā

Başta tehlikeleri can, vücut ve başını korumayı düşün

Maḫşūd-ı tū ger hemīn vişālet
Meydān ki vişāl-hā vu bāl-est

Senin maksadın sadece kavuşmaksa, biliyorsun ki kavuşmak bize hatadır

Endiše-i mā eger hemīn est
Ağyār hemiše der-kemīn est

Eğer bizim düşüncemiz bu ise, başkaları hep saklanmış

Çün ki āmede-i der-īn güzer-gāh
Kem kerde zi-kū-yi ḥiştēn-i rāh

Bu güzergâha gelmişler çünkü kendi yollarından çıkmışlar

Der-gūşe-i miḥnet u ḥarābāt
Kāyin cā ser-cümle ser-keşān-ı fāt

Hüzün köşesinde, burası kader asilerinin yeridir

1670 *Yek laḥza eger şevī ḫarīnem*
Tersem ki raḥt-ı digər ne-bīnem

Eğer bir an benim eşim olursan, yüzünü görmemekten korkuyorum

Mecnūn betū çün ki ser der-āred
Ez-vaşl-ı men u tū fitne bāred

Mecnun sana gelirse, bizim bu kavuşmamızdan entrikalar çıkar

Ser-ḥīl-i ‘Arab şevēd perişān
Üfted heme āteşī der-işān

Arapların büyüğü perişan olur, onların kavimlerinde savaş olur

[67b] *Şad kavm u kabîle geşte şeydâ
Âşüb-ı diğer şevved hüveydâ*

Yüzlerce kabile divane âşık olmuş, başka bir kargaşa ortaya çıkar

*În hancer u nîze mey koned tîz
Vân yek diğeri kıyâmet engîz*

Birisi kılıç sivreltiyor, diğeri kıyamet koparmaya çalışıyor

1675 *Ez-ğâne-i hod beder girîzend
Tâ ħûn-ı men u tû hem be-rîzend*

Bizi yıkmak için kendi evlerini bırakırlar

*Ger ħûn-ı merâ burîd in kavm
Âsûde nemî şevî tû ez-levm*

Bunlar benim kanımı dökerlerse, sen bu suçlamalar ve sitemlerden kurtulamazsın

*Nâmûs-ı tû hem şikeste kereded
Der-hâ be-ruĥ-ı tû beste kereded*

Namusun elden giderse, kapılar sana kapanır

*Her câ ki rûy-i tû geşte kıyîm
Dil-ĥaste şevî zi-levm-i lâyim*

Senin saklı olduğun yerlerde bile benim yüzümden suçlamalardan yorulursun

*Ez-ţu‘ne-i zişt-i mest u ĥüşyâr
Der-kû-yi ‘Arab şevî dil-efkâr*

Akıllı, akılsız, sarhoşun alay etmesinden, Arap diyarında canın sıkılır

1680 *Ez her tarafı zebân der-ezân
Vîn ĥîle girân ĥaĥka bâzân*

Her tarafta çok konuşanlar ve kurnazlar

*Mâ-râ heme der-ĥafâ be-ĥandend
Şad şu‘bide-i bemâ be-bendend*

Bizim arkamızdan gülerler ve bize büyüler yapalar

Der her suḥanī̄ u her ʿibārāt

Ber mā̄ u tū̄ mī̄ şevēd iṣārāt

Tüm sözleri ve konuştukları arasında, hep bizi kastediyorlar

Tā̄ mā̄ u tū̄ her dū̄ zinde bāşīm

Piṣ̄ heme kes çǖ bende bāşīm

Yaşadığımız sürece herkesin yanında köle gibi olacağız

Īn̄ kışşa reved çǖ dāstānī̄

Der her ser gū̄ u āsitānī̄

Bu olay bir hikâye gibi her tarafta duyulacaktır

1685 *Āvāze-i mā̄ be-her diyārī̄*

Meşhūre şevēd çǖ şehriyārī̄

Bizim şöhretimiz bu diyarda şehriyar kadar meşhur olacaktır

[68a] *Tā̄ her dū̄ der-īn̄ belā̄ vǖ derdīm*

An-geşt nümā̄-yi ḥalḫ̄ kerdīm

İkimizde bu dert ve beladayken, herkesin gözüne çarpılacağız

Leylī̄ tū̄ eger zi-āb u ḥākī̄

Ez-şehvet-i nef̄s-i bed ne-pākī̄

Leyla, eğer sen de topraktansan, şehvetten temiz değilsin

Der-zāt-ı tū̄ çünki düşmenī̄ nīst

Bā-āteş u penbe eymenī̄ nīst

Senin doğanda düşmanlık yoksa da, yine de pamukla ateşin olduğu yer güvenli değil

Dānem ki tū̄ yār u hem nigārī̄

Der-sīne-i tū̄ kine-em ne-dārī̄

Senin benim yârim olduğunu ve kin tutmadığımı biliyorum

1690 *Çün bā-men ḥaste mihribānī̄*

Vez ḫavm ḫabile hem nihānī̄

Çünkü sen benim gibi yorgun ve mutsuz değil, nazik, iyisin ve herkesten de saklısın

H̄āhem ki buved çü rû-yi eflāk

Dāmān-ı tū pāk u sīne-em çāk

Senin temiz olduğunu ve benim âşık olduğumu biliyorum

Zirā ki der-īn cihān-ı pūr-‘ayb

Kāyin hāne-i miḥnet āmed ez-ğayb

Çünkü bu kusur dolu dünyada, bu sıkıntı kayıptan bize geldi

Hāk-i kef-i pā-yi pāk-i bāzān

Bihter zi-külāh-ı ser-ferāzān

Her şeyini aşta kaybeden kişinin ayak toprağı, padişahların tacından bile daha iyidir

Mā ṣhvet-i ḥod eger berānīm

Der-bend-i helāk dīger ānīm

Kendi ṣhvet yolumuzda gittiğimizde, başkalarının esiriyiz

1695 *Vaṣl-ı tū be-cüz emāneti nīst*

Mā-rā betū hem ḥıyāneti nīst

Sana kavuşmak, emanet gibidir, bende hiçbir zaman seni aldatmam

Der-fi‘l-i bedī eger be-gūṣīm

Ūrā zi-raḳīb-i ḥod pūṣīm

Biraz çaba gösterirsek, belki onu rakiplerimizden saklayabiliriz

Tersem ki Ḥodā-yi ṣāni‘-i pāk

Īn perde-i beste-rā zened çāk

Benim korkum tanrının bunları ortaya çıkarmasındandır

Rūzi ki ṣaḥīfe-em be-ḥāned

Mā-rā vū turā zi-der-i berāned

Bir gün Kutsal kitaba bakınca, bizi kovacaktır

[68b] *Īn piṣe ki cüz melāmeti nīst*

Hākī heme ez-nedāmeti nīst

Bu ayıp dolu dünya, pişmanlıktan boş değildir

1700 *Bihter ki ez u kenāre girīm*
Nā der-nedem u sitem ne-mirīm

Ondan uzak kalmamız, pişmanlık ve zulümle yaşamaktan iyidir

Taḳdīr-i ezel çü kār-ı ḥod kerd
Īn āteş-i mā nemī şevēd serd

Kader işini gördükten sonra, bu ateş sönmez

Çün nefis-i ḥabiş-i mā ne-pākest
Vīn sīne diğēr hemīşe çākest¹⁶

Çünkü bizim nefsimiz temiz değil ve bu kalp hep âşıktır

Der-kū-yi selāmet ey ḥired-mend
Āsūde nişīn u dem fūrū-bend

Ey akıllı doğru yolda, sakince otur ve bir şey söyleme

Ger reh-i ne-dehī be-ḥod nedem-rā
Ez-perde berūn mene ḳadem-rā

Pişmanlık yaşamadıysan oradan dışarı çıkma

1705 *Īn perde-i ḥod eger güşādī*
Der-dā 'ire-i nedem fütādī

Oradan çıkmak, pişmanlık anlamındadır

Üftāde şodī çü ez-selāmet
Bī-fā 'ide bāşed īn nedāmet

Doğruluktan çıktıysan, pişmanlığın bir anlamı yoktur.

Ey 'āşīḳ-ı dil şikeste zinhār
Ḥod-rā be-penāh-ı ḥaḳḳ nigeḥ-dār

Ey kalbi kırık âşık, kendini tanrıya emanet et

¹⁶ Der-kenar

Leylî tû eger zeni vü duhter
Der-ḥāne nişesten-i tû bihter

Leyla, sen kız isen, evde oturman daha doğrudur

Duhter ki reved zi-perde bîrûn
Âlûde şevêd çü lâle ber-ḥûn

Dışarı çıkan kız, lale gibi kana bulaşır

1710 *Her zen ki bāyin u ân neşîned*
Ez-töḥmet-i be-dāmān ne bîned

Başkalarıyla oturan kız iftiradan uzak kalmaz

Şāhid ki çü lâle sîne ḥāk-est
Pîrāhen-i ḥurmeteş ne-pāk-est

Lale gibi bir âşık, hep saygılı olamaz

Leylî tû ki fitne-i cihānî
Ġāret ger cān-ı ‘āşıkānî

Leyla, sen tüm dünyanın entrikasının, âşıkların canının yağma eden kızsın

[69a] *Hergiz ne-nişeste bā-ġarîbān*
Ne-guşûde berā-yi kes girîbān

Kimseyle oturmamış ve sözlerini kimseye söylememiş

Der-‘aşk-ı tû geşte ḥāce meftûn
Rû-yi tû ne-dîde ġayr-i Mecnûn

Senin aşkından haddim bile iftiradan uzak kalmamış, senin yüzünü Mecnun’dan başka kimse görmemiş

1715 *Ḥalkî be-hevâ-yi rûyet imrûz*
Üftâde der-âteş ciğer-sûz

Bugün senin yüzünden halkın ciğeri yanıyor

Ḥāhān-ı tû geşte pâdişāhān
Reftend be-serā-yi dād ḥāhān

Seni isteyenler padişah oldular ve haklarını istemeğe gittiler

‘*Ālem zi-ġam-ı tū mey zened cūş*

‘*Uşşāķ-ı tū cümle mest u medhūş*

Dünya senin gamının meraklısı, âşıkların hep sarhoş

Ķavm-i tū nişeste dīde giryān

Cān peder-i tū geşte biryān

Kabilende herkes gözleri yaş dolu oturuyor, babanın canı çok yandı

Māder zi-ġam-ı tū kerde şiven (feryat)

Vez fitne u şer ne-geşte eymen (güvenli)

Annen senin hüznünden çılgınlık atıyor ve iftiraldan kurtulmuyor

1720 *Hestī-i tū esīr-i neng u nāmūs*

Vīn Ķavm u Ķabile cümle cāsūs

Sen namus ve ayıplardan suçlusun, bu kabiledede herkes ajan

Derhā-yı dehān-ı mermān vāz

İşān heme hem fesāne pūr-dār

İnsanların ağızı açık ve hepsi de hayal kuranlar

Mā her dū eger be-hem nişestīm

Nāmūs-ı turā be-hem şikestīm

Biz ikimiz senin namusunu kirlettiysek

Gīrem ki tū Ķod eger cevānī

Der-bāġ-ı vişāl u kām rānī

Sen gençsin kavuşmak ve mesut olmak peşindesin

Şāĥī me-nişān ki der-ķıyāmet

Bārī ne-dehed be-cüz nedāmet

Kıyamet gününde pişman olacağın bir şey yapma (ağaç dikme)

1725 *Çün toĥm-i bedī der-āĥar-kār*

Cüz rū siyehī nemī dehed bār

Sonra eğer tohumlar verirsen, rezillikten başka sana yararı olmaz

[69b] *Ez-men be-şinev hadîs-i mankûl*
Der-kişten-i ū me-şev tū meşgûl

Bu hadisi benden duy, onu yapmakla kendini meşgul etme

Dāmān tahāret-i tū şod bāk
Der-perde-i hod me-zen dige çāk

Senin eteğin tertemiz, artık bunu yeniden kirletme

CEVĀB DĀDEN-İ LEYLĪ MECNŪN-RĀ DER-BEDĪĖE

Leyla'nın Mecnun'a Cevabı

Der-bāğ-ı murād-ı kām-rānī
Güster dih-i besāt-ı mihribānī⁷⁷

Murat ve mutluluk bahçesinde, naziklik sofrası kurulmuş

Mā giz heme pīr u ger cevānīm
Ez-girye fūrū nişest u handīd¹⁸

Hepimiz yaşlı veya gençsek, uzun ömürde yapabilirsek

1730 *Leylī çü hemīn fesāne be-şonīd*
Ez-girye fūrū nişest u handīd

Leyla bu efsaneyi duyunca, ağlamayı durdurdu ve güldü

Goft ey şode mest bāde-i 'ışk
Der-kū-yi belā fetāde-i 'ışk

Ey aşktan sarhoş ve ey aşk belasına düşen dedi

Tohmī ki murād-ı dil dehed bār
Der-kişten-i ū ne-bāşed inkār

Benim muradımı veren tohumu ekmeye hiçbir engel yoktur

¹⁷ Der-kenar

¹⁸ Der-kenar

Eyyām-ı cevānī şomā hem

Hayf est ki reved be-miḥnet u ğam

Sizin de gençlik döneminiz dertte ve kederde geçerse yazık olur

Çün her dū be-hem nişeste bāşīm

Nāmūs-ı merā zi-ḥod terāşīm

Berberken namusumu yeniden geri getirebiliriz

1735 *Derhā-yi dehān-ı ḥalq-ı ‘ālem*

Endūde şeved beyk-i nevālem

İnsanların ağızı benim bir iyiliğimle kapanır

Hem şīşe-i nām u neng-i ḥod-rā

Pīş-i tū zi-dem be-seng-i kübrā

İsmimi ve ayıplarımı senin yanında taşıladım (onun yanında hiç birisinin önemli olmamıştır)

Māder zi-ġamem eger be-mīred

Cürmī zi-men u tū kes ne-ġīred

Hüzünden annem ölürse, benden ve senden başka suçlu olmayacaktır

Ḳavm u pederem eger be-sūzend

Şādem ki çerāġ-ı men fūrūzend

Babamın kabilesi yakılırsa sevinirim, çünkü benim ışığımı yakıyorlar

‘Ālem çü ḥarāb kār-ı men şod

Mecnūn şikeste yār-ı men şod

Dünya benim yüzümden bozulduğunda, Mecnun benim yârim oldu

[70a]

1740 *Hāhān vişāl-i mā be-murdend*

Yek cür‘a zi-cām-ı men ne-ḥordend

Bizim kavuşmamızı isteyenler öldüler, benim sevincimden bir kadeh bile içemediler

Ḥalqī ki zi-şevḳ-i men ḥarābend

Der-kū-yi tū cümle çün serābend

Benim sevincimden bozulanlar, senin yolunda serap gibiler

Ān ḥāce-i mest gešte meftūn

Bādā ser-i ū fedā-yi Mecnūn

O âşık olan hadimin başı sana feda olsun

Ey bî-ser u pā-yi kū-yi iflās

Tā key tū der-în ḥayāl u vesvās

Ey iflas köyünde gezen, ne zamana kadar bu hayallerle yaşayacaksın

Mā her dū ġarīb īn diyārīm

Bā key zi-kes diġer ne-dārīm

Biz ikimizde buranın yabancıyız ve başkalarından korkmuyoruz

1745 *Men ger çe ki fitne-i cihānem*

Īn laḥza enīs-i ‘āşıkānem

Ben dünyanın entrikası olduğumdan beri, şu anda âşıkların arkadaşıyım

Şāhid ki ruḥeş hemiše pūşīd

Der-āteş-i ġam fetād u cūşīd

Yüzü kapalı âşık, hüznün ateşine düştü ve yakıldı

Zen ger ne-şevēd enīs-i merdi

Fāriġ ne-şevēd dileş zi-derdī

Kadın bir erkeğin arkadaşı ve sırdaşı olmazsa, yüreği dertten kurtulamaz

Duḡter ki be-ḥāne der-ḳafes māned

‘Ömreş heme reft u yek nefes māned

Kafes gibi evde kalan kızın ömrü heba olmuştur ve sadece nefes alıp vermiş

Men hem-çü peri zi-çeşm-i insān

Pūşīde zaḥm-i hemiše be-nihān

Benim yüzüm periler gibi herkesten saklıdır

1750 *Der-hāne-i ḥod nişeste bûdem*

Der-ber ruḥ-ı ğayr-ı beste bûdem

Kendi evimde oturuyordum ama başkasının cehennemindeydim

Evşâf-ı turâ çü men şonîdem

Ez-perde-i ḥod be-der düvîdem

Senin vasfını duyunca, kendi evimden kaçtım

Kû-yî tû be-men ki ey perestâr

Ḥod-râ zi-fi‘âl-i bed niġeh-dâr

Sen bana “ey hemşire, kendini kötülüklerden uzak tut” diyorsun

[70b] *Cân-râ be-ġam-ı tû tâ sipurdem*

Ḥaġġâ ki ġam-ı diġer ne-ḥordem

Senin gamına kendimi bıraktıktan sonra, başka bir gam görmedim

Goftî ki selâmetî taleb kon

Ḥod-râ be-nedâmetî edeb kon

Sağlık ve doğruluk istememi ve pişmanlığımdan ibret almamı söyledin

1755 *Cüz kû-yi tû çün selâmetem nîst*

Pür vây kes u melâmetem nîst

Senin geçitinden başka bana doğruluk yoktur, sitemlerden ve diġerlerinden korkum yoktur

Mâ-râ hevesî çü ber vişâlest

Ez-pîş-i tû reftenem muḥâlest

Kavuşmaya hevesim varsa, senin yanından gitmek mümkün değildir

Goftî ki gireh zi-çehre me-ġüşâ

Ḥod-râ be-kesî beher reh-i me-nümâ

Yüzünü kimseye gösterme ve kendini kötü gösterme dedin

Ey ‘âşık-ı mest-i merd-i kâmil

Ez-perde nişestenem çe ḥâşıl

Ey âşık ve mükemmel adam! Evde oturmamla ne olacak

Ez-ḥāne eger beder ne-reftem

Çün ber ser kû-yi dilber üftem

Evden dışarı çıkamama nedenim, sevgili geçitinde olmaktır

1760 *Goftî ki nefs-i me-zen der-în kû*

Rû kû-yi selâmetî diger çü

“Buraya gelme ve başka yere git” dedin

Ey hoş nefs-i naşîhat âmûz

În şîve-gerî be-men me-yâmûz

Ey güzel konuşup nasihat eden, böyle olmayı bana da öğret

Ḥâmûşî men be-kû-yi Mecnûn

Cân mey bored u dilem koned ḥûn

Senin önünde benim sessiz kalmam, canımı alıyor ve yüreğimi yakıyor

Ey haber-i fesâne perdâz

Dîger me-kon îñ bahâne âgâz

Ey efsaneci âşık, artık bu bahaneleri başlatma

Ber-ḥayr u ez-în güzer sefer kon

Vîñ ḥavf u ḥaṭar zi-dil beder kon

Kalk ve bu hüznlerden kurtul, bu korkuyu ve bu riski kendinden uzaklaştır

1765 *Endîşe me-kon zi-neng u nāmûs*

Be-güzer zi-ḥayâl u fikr-i cāmûs

Namusunu düşünme hayal ve başka düşüncelere geç

[71a] *Râh-ı gâlaṭî girifte der-pîş*

Ez-ser zeneş ‘Arab meyendiş

Yanlış bir yoldasın, Arapların sitemini düşünme

Der-kû-yi muḥabbet ey perişân

Mâ-râ çe gâmi zi-ḳavl-i îşân

Aşk ve sevgi yolunda, başkalarının söylediklerinden korkmuyoruz

Dāmān-i men u tū çü nıgeh pāk-est

Ez-ţu' ne-i düşmenān çe pāk-est

Bizim günahımız olmadığı için, düşmanların alayından korkumuz yok

Endiše-i bed zi-dil beder kon

Ber-ħız u zi-kū-yi ħod sefer kon

Kötü düşünceleri kedinden uzaklaştır ve kendi geçitinden başka bir yola çık

1770 *Īn himmet-i susti ħod be-kon tiz*

Vin dāmen-i men be-gir u ber-ħız

Bu tembelliği bırak ve benim yardımımla ayağa kalk

Ey kāmıl derd-i merd-i fāzıl

‘Āşık ne-koned ħayāl-i bāıl

Ey mükemmel adam, âşık kafasında boş düşünceler kurmaz

Ger cān be-reved zi-ser ne-tersed

Reh mi-reved u ħaţar ne-porsed

Canı çıkıyorsa, başından korkmaz, yoluna gider ve tehlikeyi sormaz

Endiše nemī koned zi-āħar

Her çend ki buved şikeste ħaţar

Hayal kırıklığına uğrasa da, yolun sonunu düşünmez

Yārī çü resed be-şoħbet-i yār

Endiše nemī koned zi-ağyār

Yârin konuştuklarından akıl alıyorsa, başkalarını düşünmez

1780 *Ey her zeh der ey fitne endiş*

Fikri ‘acebī girifte-i piş

Ey kötülükler dolu insan, acayip bir düşünceyle gidiyorsun

Çün menzil-i rāh-ı ħod ne-porsī
Ez-ṭu' ne-i düşmenān çe tersi

Kendi evinin yolunu sormadığında, başkalarının alay etmesinden niye korkuyorsun

Ey 'āşık-ı mübtelā-yı bī-zūr
Der-kū-yi cihān ber-şer u şūr

Ey güçsüz âşık, dünya iyilikler ve kötülüklerle dolu

Çün ğam zi-dükkān u derd-mendān
Yek laḫza nemī şevī tū ḫandān

Dertliler ve kederliler gibi, yüzün hiç gülmüyor

[71b] *Ĥod rāz u cūd-ı ħod beri kon*
Şāhī çü ne-şod ḫalenderī kon

Kendi vücudunu kendinden ayır, padişah olmadıysan kalender ol

1785 *Be-güzer zi-belā-yi riş u destār*
Dāmān-ı vişāl-i men be-dest ār

Sakal ve türban derdini bırak ve bana kavuşma yollarını bul

'Ālem çü zi-fitne nīst ḫālī
Men yār-i tū-em tu ezki nālī.

Dünya kötülüklerle dolu, ben senin yârinim sen kimden söyleniyorsun (kimden rahatsız oldun)

Eknūn şode-em çü bā tū men yār
Fikrī me-kon ez-raḫīb u inkār

Şimdi ben seninle olduğum için, rakiplerini ve inkâr etmeyi düşünme

Çün 'ahd u dād-ı ħod be-bestīm
Der-kū-yi melāmetī nişestīm

Birbirimize söz verdikten sonra, azarlamalar içinde oturduk

Ez-'ayb u hüner ṭama' borīdīm
Dāmān-ı riyyā be-hem derīdīm

Ayıplardan ve doğrulardan koştuk, ortadaki yalanları kaldırdık

1790 *Ez-ḥalk-ı cihān keṣīde dāmen*
Cüz faẓl-ı Ḥodā ne-dīde zāmen

İnsanlardan ayırdık kendimizi, Allah'ın bağışladıklarından başka kefilimiz
olmadı

Ez-ḳavm u ḳabīle geṣte bīzār
Be-guzīde viṣāl u ṣoḥbet-i yār

Kabileden yorulduk kavuşma ve yarla konuşmayı seçtik

Mā dāmen ḥod çü pāk dārīm
Ez-tu' ne-i kes çē pāk dārīm

Günahsız olduğumuz sürece, başkalarından korkma gereği yoktur

Ez-men suḥanī eger be-gūyend
'Ayb u hüner-i tū hem be-cūyend

Benden bir şey sorarlarsa, senin iyilik ve kötülüğünü de sorarlar.

Ġam nīst çü her dū bār-ı sā 'īm
Töhmet be-kocā u mā kocā 'īm

Biz beraberken gamımız yoktur, iftira nerede ve biz neredeyiz

1795 *Eṭvār-ı zemāne çü niḡeh bī-cüst*
Nāmūs-ı men u tū her dū hīcest

Kaderin tavırları boş olunca, benim ve senin namusunun anlamı yoktur

Fırṣat çü ḡanīmetest-i mā-rā
Bī-fā 'ide bīnem īn medārā

Fırsat ganimet olduğu için bu düşünceleri gereksiz görüyorum

[72a] *'Ömrīst ki der-hevā-yi īn rūz*
Sūzī heme ṣeb çü ṣem' tā rūz

Bugünün hayalinden, mum gibi uzun zamandır yanıyorsun

*Eknūn ki derī tū ber-güşādend
Yārān-ı men u tū her dū şādend*

Şimdi bir kapı bize açıldığı için, bizim arkadaşlarımız mutlular

*Ez-beher çe ser-keşī nümūdī
Vez cān u dilem hūşī rubūdī*

Neden isyan ettin ve neden bu mutluluğu benden aldın?

1800 *Endişe-i bed girifte der-dil
Dil refte dest u bā-yi der-gül*

Kötü şeyler var kalbinde, yüreğinin kontrolü elden çıkmış ve ayak çamurda!
(yerimizi değiştiremiyoruz)

*Çün kūh-i nişeste der-beyābān
Āvāre zi-şehr u ez-hıyābān*

Dağ gibi çölde oturup, şehirden ve toplumdan uzağız

*Der-ser heves-i liķā-yi maḥbūb
Maḥbūb-ı tū ḥāzır u tū maḥcūb*

Kafada sevgiliye kavuşma hevesi var, senin yârin hazır ama sen utangaçsın

*Esbāb-ı tarb-ı diger muḥeyyā
Mī-refte be-menzil-i şüreyyā*

Mutluluk için her şey hazır, ay güneşin evine gitmiş

*Mecnūn şode ez-vişāl-i men dūr
Der-kū-yi belā nişeste rencūr*

Mecnun bana kavuşmaktan uzak geziyor ve keder vadisinde yorgun oturuyor

1805 *Ey bī-ḥaber ez-murād u maḥşūd
Ez-baḥt-i ḥuceste geşte merdūd*

Ey habersiz, murat ve maksattan uzak gezen ve ey mutluluktan reddedilen
(mutlu olamayan, hak etmeyen)

*Goftār-ı merā tū ger konī gūş
Ber-ḥīz u şerāb-ı vişāl-i men nūş*

Eğer benim sözümü dinliyorsan, kalk ve bana kavuşma şerefine kadeh kaldır

Endiše me-kon zi-perde-i ğayb
Kāyin fi'l-i be-rāst u ān diġer 'ayb

Perdenin arkasını düşünme, çünkü yapılanların birisi kötüdür ve diġeri ayıp

Īn zūlf-i siyāh-ı men çü piçist
'Ayb u hūner-i tū cümle hiçist

Benim siyah saçlarım işe yaramıyorsa, senin iyiliklerin ve kötülüklerin de bir işe yaramaz

Çün yār-ı tū şod refiķ-ı dem-sāz
Ber-ħiz u tū hem zi-ser ķadem-sāz

Senin arkadaşın seninle yola çıkmak istiyorsa, sende kalk ve başka yola çık

[72b]

1810 *Mā-rā vü turā cevā zi-mest-i mevt*
Ĥayfist ki şeved vişāl-i men fevt

Benim ve senin için ölenler bile seviniyorlar, biz kavuşamazsak, çok yazık olur

Ger ĥod zi-ħayāl-i bātl endiş
Īn rāh-ı ġalaķ girifte-i piş

Eğer kendin yanlış düşüncelerle bu yanlış yolda yürüyorsan

Gerdide zi-baht-i ĥiř-i bızār
Üftāde be-kū-yi u hem u pendār

Kendi bahtına küsmüş ve kederli düşünceler vadisindeysen

Terside zi-pir u mir u řāhān
Vez cevri u cefā-yi dād ĥāhān

Büyüklerden, imamlardan, padişahlardan ve adaletten yana olanların siteminden korkan

Ķādī ki merā ne-dide bāşed
Girem ki ĥaber şonide bāşed

Beni görmeyen hâkim, haberi duysa bile,

1815 *Kes ger be-koned zi-mā şikāyet*
Yā şineved-i ū hemīn hikāyet

Eğer birisi bizi şikâyet ettiyse veya bu hikâyeyi duyduysa

Mā her dū ez u çü gāyibānīm
Sevdā-zede-i ‘acāyibānīm

Biz ikimizde onun için kayıbiz ve sevdalı âşıklar gibi garibiz

Ḳādī çü be-fehmed īn ‘ibārāt
Dāned ki kocā reved işārāt

Hâkim bunları anlarsa, işaretlerin nereye gittiğini de anlar

Ez-gā’ib-i ḥod ḥaber ne-cūyed
Īn ‘ayb-ı turā be-kes ne-gūyed

Kendi sırandan sorup senin ayıbını kimseye söylemez

Derd-i ez-fezāt-ı rub‘-i meskūn
Ḥükmī ne-koned kesī be-Mecnūn

Dünyanın hiçbir yerinde, deliye kısmen hüküm edilmez

1820 *Çün kû-yi men u tū geşt ḥālī*
Mā her dū fetāde lāubālī

Bizim vadimiz boş olunca, ikimize de zorluklar geldi

Leylī zi-tū hem hemīşe rāzī
Endīşe me-kon zi-cevr-i ḳāzī

Leyla her zaman senden razıdır, hâkimin sitemini düşünme

Mā her dū eger behem fetādīm
Leb-ber-leb hem-diger nihādīm

Biz ikimiz de düştüysek, dudak dudağa koyduk

[73a] *Ḥod rū-yi merā gezī be-dendān*
Rencīde şevem ez u tū ḥandān

Sen benim yüzümü ısırıyorsun, acıyınca gülüyorsun

Şad buse be-rû-yi men be-bendî

Men girye konem ez u tû ħandî

Benim yüzümü yüzlerce kere öpüyorsun, ben ağlıyorum sen gülüyorsun

1825 *Yâ anki be-kerdenem konî dest*

Vez cür' a-i vaşl-ı men şevî mest

Ya da benim boynumu okşuyorsun ve bana kavuşmaktan sarhoş oluyorsun

Yâ anki zi-men gireh güşâyî

Zân cür' a çşide ser-ħoş âyî

Ya da benim düğümümü açıp ondan sarhoş oluyorsun

Çün şod heme in ki mâ be-goftim

Veyrâ zi-kesî diger nuhuftim

Bizim bu söylediklerimiz ne oldu, başkalarından da saklanmadık

Ger mâ der-i men reved be-ķâzî

Ĥükmi ne-koned be-fi' l-i mâzî

Benim annem bile hâkim olursa, geçmiş için hüküm etmez

Dermend heb ķâziyân-ı tâyib

Ĥükmi ne-koned kesî be-ğâyib

Tövbe edenlerin hâkimi yanında, kimse kayıp ve sır için hüküm etmez

ĖAZEL

1830 *Mecnûn tû ez-in güzer sefer kon*

Sevdâ-yi cünûn zi-ser beder kon

Mecnun sen bu diyardan git, bu sevdayı başından at

Ey bi-hüner fesâne perdâz

Mâ-râ tû zi-ħâl-i ħod ħaber kon

Ey kötü efsaneci kendi halinden bizi haberdar et

Ger ‘āşık bî-vefâ-yi mâyî
Ez-cevr u cefâ-yi men hâzer kon

Eğer benim vefasız aşığımsan, bana zulüm etmekten vazgeç

Sevdâ-yi zaḥm-i eger turâ hest
Der-kû-yi vefâ-yi men hüner kon

Eğer benim sevdalımsan, bana vefalı ol

Dermân-ı dil-i ḥod ey perişân
Ez-fikr u ferâşat-ı diger kon

Kendi yüreğinin dermanısın, başka bir şey düşün

[73b]

1835 *Rûzî tû der-în zemin-i pür-gâm*
Yâd ez der ḥâne-i peder kon

Bir gün bu kederli dünyada, zaman zaman babanın da evini hatırla

Bâ mâder-i ḥod begû ki ber-ḥîz
Tedbîr-i çünûn in peser kon

Kendi kendine kalk de ve bu adamın deliliğine bir çare bul

Ey ‘âşık çeşm-i mest-i Leylî
Ḥod-râ be-cihân-ı tû nâ-mûr kon

Ey Leyla'nın sarhoş gözlerine aşık, kendini dünyada meşhur et

Çün bülbül-i mest eger tevânî
În girye vü nâle der-seḥer kon

Eğer sarhoş bülbül gibi yapabiliyorsan, bu ağlamayı ve sızlamayla sabah et

Ger dîde-i dil güşâde dârî
Ber ḥâl-i şikestegân nâzar kon

Eğer yürek gözünü açık tutabiliyorsan, âşıklara da bir bak

1840 *Ez-gû-yi çünûn u bî-ḳarârî*
Der-vâdî-i ‘âşıkân keder kon

Delilik ve karasızlık diyarından, âşıklar vadisine de bir gel

Dīvāne 'Alī vüçüd-ı ħod-rā
Ber tîr-i belā-yi men siper kon

Benim rızam yolunda, kendini kadere de teslim et

Ger reh-i rû rāh-ı 'āşıkānî
Ez ser ħadem u ħadem zi-ser kon

Ey Mecnun Ali, vücudunu benim bela okuma zırh et

CEVĀB DĀDEN-İ MECNŪN LEYLĪ-RĀ
Mecnun'un Leyla'ya Olan Cevabı

Leylî çü hemîn fesāne perdāht
Tîreş heme ber-nişāne endāht

Leyla efsaneleriyle oklarımı hedefe vuruyordu

Mecnūn ħazîn zār-ı ser-mest
Āsūde nişeste dm furū best

Sarhoş, hüznü Mecnun, rahatça oturdu ve sustu

1845 *Yek laħza be-ħod te `emmülî kerd*
Tā çün koned ū devā-yi ĩn derd

Bir an nasıl bu derdine derman bulacağımı düşündü

[74a] *Dîdeş ki nihāl-i vişāl dildār*
Cüz derd dili nemî dehed bār

Baktı ve aşkına kavuşma sonucunun konuşmaktan başka yöntemle olmayacağını gördü

Nezdîkî ū helāk-ı cānest
Vĭn şĭve ne kār-ı 'āşıkā

Yaklaşmak, onu öldürmektir ve bu âşıklar için değildir

ĩn hem ne mürüvvetest ki Mecnūn
Sāzed sebeb-i ki rizedeş ħūn

Kana neden olmak, delikanlılıktan değildir

Der āhir-kār-ı ħod naẓar kerd
Endişe-i bed zi-dil-i beder kerd

Kötü düşünceleri yüreğinden attı

1850 *Er-kūŝe niŝeste çün ğarībān*
Ser-burde furū-yi der-girībān

Garipler gibi bir köşeye sıkışmış ve düşünüyor

Bā-dāniŝ u bīneŝi ki ū dāst
Īn dāne be-bāĝ-ı dil heme kāŝt

Onu tanıdığında, bu tohumu yüreğine ekte

Ma' lūm çü ŝod ki āhir kār
Ŝādī u feraĥ nemī dehed bār

Neşe ve sevincin onun işine gelmediğini anladı

Zed ez-dil-i ħaste āh serdi
Ber-dāmen-i ū niŝeste kerdī

Yorgun kalbinden derin ah çekerek yanına oturdu

Āmed ber-yār-ı mihribāneŝ
Güm kerde ħayāl u fehm u dāneŝ

Nazik sevgiliye hayel, bilinç ve ilimi kaybetmişsin

1855 *Dil be-zer-i ğam u belā vü derdī*
Ez-ŝās-ı felek rubūde nerdī

Beladan, dertten ve kederden yüreğini boşalt ve kaderden bir altın çal

Goft ey şeh-i kişver-i melā
Dārī-i tū belāĝat u fezā

Ey lütufların padişahı, sen akıllısın ve güzel konuşabiliyorsun

Ey zūlf-i tū sūnbül u raĥat-ı gül
Ťūŝi-i bece-i tū yāne bülbül

Ey saçları güzel ve yüzü sünbül kadar güzel, papağanım senin çocuğun yoksa bülbül mü?

Āhir mülki-i tū yā peri zād
Giz rüy-i hoş-i tū geşte-em şād

Sen şehzade misin yoksa peri mi, senin güzel yüzünü görmekten çok mutlu oldum

[74b] *Efsāne vü kışşa çün tū goftī*
Dürrihā-yı ne-sufte cümle softī

Söylediğin efsaneler ve hikâyelerle, açılmayan kapıları açtın

1860 *Cānem şode mest in hiṭāb-est*
Likin suhan-i tū nā-şavāb-est

Bunlardan sarhoşum ancak, söylediklerin yanlış

Zirā ki tū nāqışī behr-i ḥāl
‘Aql-ı tū be-ḳader u zen-i mişḳāl

Çünkü nasıl olsa sen tam değilsin ve aklın çok azdır

Girem ki zenān-ı zevāt ḥamelend
Likin heme nāqışāt-ı ğafilend

Diyelim ki insanları kadınlar doğuyor, ancak akılları yarım

Merdī ki rızā-yi zen güzined
Cüz miḥnet u derd u ğam ne-bīned

Kadının rızasını seçen adam, dert ve beladan başka bir şey göremez

TEMSİL-İ DER-ḤİKĀYET-İ ĀDEM U ḤAVVĀ‘ALEYHİMĀ‘S-SELĀM

(Adem ve Havva‘nın Hikâyesine Benzetme)

Ādem ki ḥalīfe-i Ḥudā būd
Ez-miḥnet u derd u ğam cüdā būd

Allah‘ın halifesi Âdem, dertten ve kederden uzak değildi

1865 *Der-cā-yi muḳaddes-i feraḥ-nāk*
Āsūde nişeste dil zi-ğam-bāk

Kutsal ve güzel bir yerde, yüreği dertten temiz oturuyordu

Āvāze zi-kū-yi derd u endūh
Bā-hem-nefesān ẓudsī enbūh

Dert ve keder vadisinden uzak, güzel bir yerde

Ber ser nihāde tāc-ı ʿizzet
Fāriğ zi-belā vü derd u miḥnet

Saygı tacını başına koymuş, dert, bela ve kederden boş

Eymen zi-ḳazā u ḥukm-i taḳdīr
Ez-kū-yi feraḥ ne-kerde ṣeb-gīr

Kaderin kazalarından güvende, ferahlığına engel yok

Dū rāz-ı nesemāt-ı derd-i hicrān
Nā-kerde güzer be-kū-yi ḥırmān

Hicran derdinden hep uzak ve umutsuzluğa hiç uğramayan

1870 *Her laḥza be-rūz-ı ḥaḳ münādī*
Sermāye-i dil hemīşe ṣādī

Allah'ın her gününün her anında, yüreğinin sermayesi neşe

[75a] *Ḥaḳ kerde ber u hemīn münādā*
Kāyın faẓl-ı men ez-tū kem mebdādā

Allah ona şöyle söylemiş ki: Benim bu iyiliğim sende hiç azalmayacaktır

Ū ḥūrde ṣarāb u cürʿa der-dest
Der-Ḥazret-i Ḥaḳ niṣeste ser-mest

O şarap içmiş ve Allah'ın yanında sarhoş oturuyor

Bā hem nefesān sebz-i pūṣān
Nā-dīde demī cefā ezu ṣān

Onunla yaşayan yeşilliklerle, onlardan hiçbir kötülük görmeden

Der-Ḥazret-i Ḥaḳ Hemīşe maḥrem
Mā-i vāy raḳīb u ū cehennem

Allah'a hep na-mehrem, rakibinin evi cehennemde

1875 *Der-bāg-ı feraḥ nişeste huşyār*
Şāḥ-ı ʔarabeş hemişe pür-yār

Neşe bahçesinde, aklı uyanık bir şekilde oturuyor, mutluluk dalı hep dolu

Taḳdīr-i ezel çü der-kemīn būd
Ber hem zedeḥ şod niżām-ı ũ zūd

Kader orada saklanmıştı, ortaya çıkınca o intizamı karıştırdı

Ādem çü maḥī^ç zen şod ey yār
Cennet-i heme şod zi-her dū bizār

Âdem kadının tabisi olunca, bu sevinçlerin hepsi iki bin kat kedere döndü

Ū çün berehmurād-ı zen reft
Tāc ez-ser u cāme ez-beden reft

Kadının muradı peşinden gittikten sonra, ne başta tacı kaldı nede üstünde kıyafeti

Āvāre şod ũ zi-mülk-i ferdūs
Efsūs ber-īn ḥikāyet efsūs

Cennetten atıldı, bu hikâyeye yazıklar olsun!

1880 *Der-bāg-ı murād u kām rānī*
Leylī tū be-kām-ı dil be-mānī

Murat ve mutluluk bahçesinde, Leyla hep sen istediğine varacaksın

An merd-i ‘azīz u an perestār
Biḡāne şodend zi-yār u aḡyār

O saygılı adam ve o tanıdık arkadaşlar ve diğerlerinden uzaklaştırıldılar

Rāh-ı diğeri^ç girifte der-piş
Şermende zi-kār-ı kerde-i ḥ^çīş

Başka bir yola gittiler ve yaptıklarından pişmandılar

Zān dāyire-i pā be-der nihādend
Der-kūy-i ḡam u belā fitādend

O çizgiyi geçtiler ve kendilerini derde attılar.

[75b] *Ādem ki be-ḥaḫḫ-ı taḫrībī dāšt*
Cüz dāne-i ma'rifet nemī kāšt

Allah'a yakın olan Adem, iyilik tohumundan başka bir şey ekmiyordu

1885 *Der-bāg-ı behišt ni'met-i efzūn*
Dīvār u dereş zi-dürr-i meknūn

Cennette nimetler doluydu ve kapısı duvarı hep incidendi

Ḥod-rā be-murād-ı zen çü ālūd
Ez-miḥnet u derd u ğam neyā sūd

Kendisini kadının istekleri ile kirletti, dertten ve kederden kurtulamadı

TEMŞİL-İ DER-ḤİKĀYET-İ HĀRŪT U MĀRŪT BĀ-ZŪHRE

Harut ve Marut Hikâyesinde Zühre İle Benzetme

Hārūt ki cāy-i ū felek būd
Mārūt diġer hem ez-melek būd

Yeri göklerde olan Harut ve meleklerden olan Marut

Ez-cins-i melā'ik-i ān dū şahşī
Bā-şevḫ-ı ruḥ-ı tū kerde raḫşī

Meleklerden olan o iki şahıs, senin yüzünün zevkiyle dans ediyorlar

Murġān nefis-i çü her pāk
Perīde zi-āşiyān-ı felek

Bu temiz nefeslilerin kuşu, o göklerden uçmuş

1890 *Guştend çü esīr-i ḥāk dānī*
Fāriġ zi-belā-i āb u nānī

Su ve ekmeğe derdinden uzak oldular ve toprağa tutuklu kaldılar

Ārāste ḥoş nizām-ı aşiyan
Devrān-ı felek be-kām-ı aşiyan

Hayatları istedikleri gibi süslenmiş, felek onların mutluluğu için ayarlanmış

Meşhūr-ı cihān be-ser firāzī
Nā-ḥurde ferīb u pend u bāzī

Başarılı oldukları için her yerde meşhurlar, hiç bir kurnazlığa ve oyuna gelmemişler

Şeytān şode dūr ez-ān rū cismī
Kem geşte zi-rāh u resm u ismi

Şeytan o ikisinden de uzaktı ve onların yollarını, tarzlarını ve isimlerini bile unutmuştu

Ervāḥ-ı laṭīf ser-be-ser cān
Aşiyān heme seher bābilī dān

Onların ruhları çok temizdi ve Babillerin sihrini biliyorlardı

1895 *Bā-īn heme ʿizzet u kerāmet*
Ez-cevr zi-māte ber-selāmet

Bu büyüklük ve saygılarla, dünyanın kötülüklerinden güvendeydiler.

[76a] *Ez-rāh-ı felek çü hoş resīdend*
Vīn ʿālem pūr zi-fitne dīdend

Gökyüzünden aşağı indiklerinde, bu kötülükler dolu dünyayı gördüler.

Der-kūşe-i tāʿatī nişestend
ʿAhdī be-Ḥudā-yi ḥod be-bestend

Allah'a tabi oturdular ve söz verdiler

Giz tāʿat-i ḥāce ser ne-bī-cend
Tā rūz-ı ebed ne-müddetī cend

Ki Allah'ın emrinden kıyamet gününe kadar çıkmayacaklar

Ān her dū firişte-i ser-efrāz
Dānā-yi rumūz u maḥrem rāz

O iki gururlu melek, şifreleri ve sırları bilen adamlar

1900 *Bā-Zühre çü sâ'atî nişestend*
Bâl u per-i ħîş-râ şikestend

Zühre ile bir kaç saat oturduktan sonra kanatlarını kırdılar

Pā beste nişeste ber-ser-i ħāk
Maħrūm şodend zi-sîr-i eflāk

Toprağa tutuklu kaldılar ve artık gökyüzüne çıkamadılar

Şem' -i ruħ Zühre çün ber-efrūht
Bâl u per u cān her dū-râ sūht

Zühre'nin yüzü ortaya çıkınca, ikisinin de kanadı yakıldı

Nūşīde zi-cür' a Zühre kâtil
Ser-geşte şodend be-cāh-ı bābil

Katilin zehrinden içtiler ve Babil'in makamını almaya heveslendiler

Ez-dā'ire-i pā beder nihādend
Der-cāme-i ġam u belā fitādend

Çizgilerinden çıktılar ve dert ve keder kuyusuna düştüler

1905 *Nā-kerde fi lāl-i ħod ferāmūş*
Leb-i dū ħaste-end u geşte ħāmūş

Yaptıklarını unutmadılar ve sessizce oturdular

Gerdīde zi-cān-ı ħîş bizār
Āvihte her dū ser-nigūn sār

Kendilerinden nefret ettiler ve her ikisi başlarını aşağı indirdiler

Ey duħter-i pāk şūħ-ı mestūr
Der-ħüsn u cemāl-i ħîş mağrūr

Ey güzel ve temiz kız, kendi güzelliğinden mağrur

Efrūhte-i raħat çü şem'î
Men ġaraħa be-āb-ı baħr-i dem'î

Yüzün mum gibi ışıklı, bende iki gözümün denizinde boğuluyorum

[76b]

*Kūhī ki beyā refīḳ-ı men bāş**Kāyin sırr-ı nihān nemī şevēd maḥrūm*

Bana gel arkadaşım ol diyorsun ve bu sırrın hiç bir zaman açıklanmayacağına söz veriyorsun.

1910

*Ez-perde-i ḥod kocā resīdend**Vez ‘ışret-i zen cihā[n] keşīdend*

Kendi içlerinden (toplumlardan, evdekilerden) neler çektiler, bir kadının cilvesinden nerden nereye kadar süründüler.

*Murgān-ı hevā-yi ‘arş u kürsī**Reftend be-kafeş-ı tū ez ki pursī*

Yükseklerde uçan kuşlar kafeslerinden uçtular. Sen kimi, neyi soruyorsun?

*Ey ‘avret-i ḥaste geşte kem rāh**Endīşe nemī konī ki nāgāh*

Ey yolunu kaybeden yorgun aşık, hiç mi düşünmüyorsun

*Īn perde-i mā derīde kereded**Vīn ḥabl-i ricā berīde kereded*

Ki belki bu perde düşer de bizim tüm umutlarımız kaybolur diye?

*Mā-rā çe münāsibet be-vuşlat**Endīşe nemī konī zi aşlet*

Kavuşmak bize yakışmaz, soyunu unuttun mu?

1915

*Zen-rā çe münāsib est ki yekdem**Peyveste şevēd be-ğayr-i maḥrem*

Kadının yabancı mahremlerle oturması da ne demek?

*Āteş ki be-ḥīzumi der-üftād**Ḥākister-i ū beder ber u bād*

Bir oduna ateş düşüp yakılması, küllerin rüzgârla gitmesi anlamına geliyor.

*Çün penbe der-âteşî neşîned
Kes-i rûy sefid-i û ne-bîned*

Bir pamuk yandıktan sonra, artık kimse onun yüzünü beyaz göremez

*Bâ-zen çü nişeste şod cevânî
Mümkün ne-bûd ez u emânî*

Genç bir adam bir kadınla oturduktan sonra, ona güvenmek mümkün olamaz

*Ânân ki be-dâm-ı zen fetâdend
Bâr-ı ‘acebî be-ğod nihâdend*

Kadınların tuzağına düşenler, kendileri bile şaşırdılar.

1920 *Şādî ki zi-‘ışret-i zenân-est
Şad miñnet u ğam der u nihân-est*

Kadınlardan gelen neşede binlerce hüznün gizlidir

[77a] *Merdî ki esîr-i dâm-ı zen şod
Ger şâh bûd ğulâm-ı zen şod*

Kadında tutuklu kalan adam, padişah bile olsa, kadının kölesidir

*Ferhâd be-‘aşk-ı zen çü perdâht
Cân u dil u dîn-i ħîř der-bâht*

Ferhat bir kadına âşık olduktan sonra, can, yürek ve dinini ona feda etti

*Ħüsrev ki be-ğâl-i zâr-ı men bûd
Ez-şu‘ bedhâ-yi kâr-ı zen bûd*

Benim halimde olan Hüsrev, hep kadının sihirlerinden o hale gelmişti

TEMŞİL-İ DER-ĦİKÂYET-İ YÛSUF ‘ALEĦİ’S-SELÂM U ZÛLEYĦÂ

Yusuf Aleyhisselam ve Züleyha Hikâyesi Benzetmesi

*Yûsuf ki cüdâ be-şod zi-Ya‘ķûb
Bâ-cümle birâderân ma‘yûb (kusurlu)*

Yusuf, Yakup ve diğer özürlü kardeşlerden ayrıldıktan sonra,

1925 *Āmed beder serāy-ı Ken‘ān*
Ez-cānib-i deşt u kūh-ı şın‘ān
 Çöllerden ve dağlardan Kenan’dan çıktı

Dāmen-i tahāret ez-ḥadiş-i pāk
Peyrāhen-i ū ne-geşte hem çāk
 Çok masumdu, yüreğini kimse görmemişti

Reviş çü gül ü lebeş çü mercān
Üftāde be-dām u dest gorkān
 Çok güzel yüzlü ve yakışıklıydı, ancak tuzaktaydı ve kurtların eline düşmüştü

Yūsuf be-birāderān-ı ḥod yār
İşān heme geşte ‘ayn-i aġyār
 Yusuf kardeşlerine arkadaştı, fakat onlar yabancı gibi davranıyorlardı

Pūşīde be-ḥod libās-ı yārī
Tā ū ne-koned fiġān u zārī
 Arkadaş kılığına girdiler, amaçlarını Yusuf anlamasın diye

1930 *An ṭā‘ife geşte cümle aġyār*
Yūsuf şode ġarḳ baḥr-i pendār
 O kabilenin cümlesi düşman olmuş ve Yusuf’un bundan haberi yok

Yerte¹⁹ be-murād-ı ḥ‘iṣ u yel‘ab
Virāne ḥaber ez anki yezheb
 Kendi muradı için çalışıyordu ve arkasında ne olup döndüğünden haberi yoktu

An bi-ḥaberān ḥīle pürdāz
Kerdend heme kār-ı fitne āġāz
 O Allah’tan uzak olan kurnazlar, kötülüklerini başlattılar

[77b] *Yūsuf be-nişeste ber-ser-i çāh*
Bā-zülf-i siyāh u rüy-i çün māh

¹⁹ Kur’an-ı Kerim, 12/12.

Yusuf kuyu kenarında siyah saçları ve güzel yüzü ile oturuyordu

*Remzî zi-birâderân çü fehmið
Dem beste furû diger ne-ħandîd*

Kardeşlerinden bir işaret duyunca sustu ve gülmedi

1935 *Ṭıflî be-nişeste nezd-i şîrân
Gerdîde zi-kâr-ı cümle ħayrân*

Aslanlar yanında oturuyordu sanki ve onların yaptıklarına hayran kalmıştı

*Âhû becce-i neħûde k'âhû
Şîrân be-nişeste kerd âhû*

Marul yememiş ceylanı aslanlar yemek istiyorlardı

*Ez-cevr-i birâderân-ı mekkâr
Yûsuf şode ħaste sîne efkâr*

Düzenbaz kardeşlerden canı sıkılmıştı ve düşünceliydi

*Ki kerde be-pîş-i cümle zârî
Kâh digerî nümûde yârî*

Bazen onlardan şikâyet etmiş, bazen de arkadaşlık kurmaya çalışmış

*Ki kerde taleb-i meded ez-îşân
Pâşîde niyâz-ı ħod ber-îşân*

Bazen hepsinin iki elini öpmüş, bazen de onlara ağlamış

1940 *Pûsîde gehî be-pâ-yi îşân
Ki geşte zi-cevr-i şân-ı perişân*

Bazen ayaklarına düşmüş, bazen de onların yaptıklarından aklı şaşmış

*Gâhî talebîde luğf-i mâder
Cesbîde be-kerden-i birâder*

Bazen anne sevgisini ararken, kardeşe sığınmış

*Ki kerde kerāmet-i peder yād
Ki kerde zi-cevr-i cümle feryād*

Bazen babanın iyiliğini hatırlamış, bazen bunların hepsinden haykırmış

*Gāhī be-nümūde ḥāksārī
Z'īṣān ṭalebīde restkārī*

Bazen toprağa düşmüş ve tövbe etmiş

*Yūsuf çü garīb u derd-mend şod
Vez cevr-i zemāne müstemend şod*

(Bazen) Yusuf garip ve dertli oldu ve zamanının sıkıntısından şikâyetçi oldu

[78a]

1945 *Her çend ki tazarru'ī nümūdeş
Maḳbūl-i birāderān ne-būdeş*

Yusuf yalvardı ve sızlandı, ancak yine de kardeşleri için bir şey değişmedi

*Yūsuf be-belā vü miḥnet-i ḥ'īṣ
Üftāde be-dest deh ber-endiṣ*

Yusuf bela ve sıkıntısını on kişinin elinden bulmuştu

*İṣān heme her yekī nihengi
Āşufte nişeste çün pelengi*

Onlar her birisi balina gibi onu yemeğe saklanmışlardı

*Bārīde zi-ebr-i ḳahr-i iṣān
Bārān-ı ḡāzab be-rān-ı perīṣān*

Onlar kötülük yağmuruydu ve hep Yusuf'u ıslatıyordu

*El-ḳıṣṣa birāderān-ı pür-kayd
Dāmī be-nihāde buhrān-ı şayd*

Bu hikâyede kardeşler Yusuf için bir tuzak kurdular

1950 *Yekbāre zi-cā-yi ḥod be-cestend
Vān 'ahd-i peder be-hem şikestend*

Bir gün kalktılar ve babalarına verdikleri sözden çıktılar

An mähveş firişte hūrā
Sīmīn-i beden-i benefşe būrā

O güzel yüzlü melek huylu ve selvi boylu yakışıklı çocuğu

Desteş bedu zülf-i hod be-bestend
Āsūde zi-ḥasreteş nişestend

Elini ayağını bağladılar ve hasretini çekmeden götürdüler

Gīsū-yi siyāh-ı ū berīdend
Peyrāhen-i ten be-hem derīdend

Saçlarından bir tel aldılar ve gömleğini yırttılar

Pes cümle nişeste ber ser-i ḥāk
Kerdend dil-i hod zi-ğayreteş pāk

Sonra hepsi toprak üzerinde oturup, yüreklerini o kıskançlıktan temizlediler

1955 *Kerd āmede cümle ber ser-i çāh*
Men cāme derīde kerde şad āh

Hepsi kuyunun etrafına toplandılar, kıyafetlerini üzüntüden çıkardılar ve ağladılar.

Yūsuf be-nişeste dīde giryān
Mā-rā dil u sīne geşte biryān

Yusuf'ta gözyaşlarıyla bizim yüreğimizi yakıyordu

Be-gırifte dūd-est Yūsufān- kavm
Ki tu'ne zenān u ki diğer levm

O kabile Yusuf'un elinden tutmuştu, bazen alay ile ve bazen de sitemle

[78b] *Burdend çü berūn zi-rāh-ı pinhān*
Goftend ki ber u be-cāh-ı Ken'ān

Onu dışarı çıkardıktan sonra, gizli yollardan Ken'an'a işi olsun diye gönderdiler

Yūsuf çü be-cāh-ı zulmet üftād
Āmed zi-Hudā vü merḥamet yād

O karanlık kuyuya düşünce, Allah'dan ve iyiliklerinden ses geldi ve ona yardım etti

GAZEL-İ DER-MÜNACÂT

Yakarış Gazeli

1960

Çad kâle neveytü i' tikâfî

Lillâhi ve rabbi ente kâfî

'Allah rızası için itikafa niyet ettim', dedi:, 'Ya rabbi sen bana yetersin.'

Men kâne merîzun ev 'alîlün

Lâ-be'se 'aleyhi ente şâfî

Her kim hasta veya sakatsa sen ona şifa verensin

În küntü vaça'tü fî-'azâbin

Sübhâneke leyse ente câfî

Ne zaman bir sıkıntıyla karşılaşsam, Ya rabbi seni tenzih ederim, sen fena bulmazsın.

'Accil keremen bi-ğabz-ı rûhî

În kâne rızâke fî-telâfî

Ya rabbi eğer benim ölmeme rızan varsa kereminle ruhumu hemen kabzet.

În künte va 'adtenî şey'in

Lâ-raybe bi-va'dike ente vâfî

Bana bir şey vaat ettiysen şüphesiz sen ahdine vefalısın

1965

Yâ nefse likey mine'l-beşârâti

Künî ferehân velâ teğâfî

Ey nefis müjdelerden dolayı kendini ferah tut, sakın korkma

İşbir fe-le'alle'an qarîb

Ye'tî ferecân mine'l-mu'âfî

Sabret, ola ki yakında genişlik vereici olandan seni huzura erdirecek bir ferahlık gelir

Yâ rabbi bi-ğaçğ-ı ism-i Ya'küb

Kün lî mededen fî'l-inkişâfî

Ya rabbi Yakub'un adı hakkı için keşfimin açılmasına sen yardım et.

TEMĀMĪ SUḤĀN

Der-cāh-ı ğam tū çün nişestem

Raḥat-ı ḥod ez-ān cihān be-bestem

Senin sıkıntının yanında oturdum, bu dünyadan kendi rahatlığımı bitirdim.

[79a] *Ger hest rızā-yi şāni^c-i pāk*

Peyrāhen şabr-i men me-zen cāk

Güzel Allah'ımın rızası bunda ise, sabrım taşmasın

1970 *Der-kū-yi belā eger fitādem*

Dānī ki secde ser-nihādem

Bela vadisine düştüğümde bile, yine de hamd etmekten vazgeçmedim

Īn goft u be-ḫā^c at-i Ḥudāvend

Meşğūl şod ū hemīşe ḫırsend

Bunu söyledi ve hamd etmekten hoşnut oluyordu

An ṭūṭī-i şāḥ-ı bāğ ferdūs

Der-bend-i kafeş be-şost u efsūs

Ne yazık ki o cennet papağanı kafeste oturdu

Hergiz ne-resīde dil be-kāmī

‘Ömrī be-guzeşt der-intihāmī

Hiçbir zaman muradına ermedi ve hayatı hep boş geçti

Rūzī ki ḫüsn-i ṭal^c at-i an māh

Āsūde zi-ġam ber-āmed ez-cāh

Ayin o mübarek gününden dolayı kuyudan dışarı çıktı

1975 *Şaḫşī ki derī ez-ān şadef yāft*

Peyrāhen-i cān u sīne be-şikāft

İstiridyeden inciye çıkardı, gönlünü ve göğsünü açtı

Virā be-buġl-i nihād u pūşīd

Ābī diger-i ū zi çe ne-nūşīd

Onu kucağına çekti ve ona bir yudum su verdi

Āmed be-kenār-ı ān ġarībān

Cāb sūhte bāre hem gerībān

Yorgun ve canı sikkın, yabancıların yanına geldi

Āşufte zi-şevķ-i rūy-i ān māh

Del u resenesh fetāde der-cāh

O ay gibi güzel yüzlüyü kuyuda görmekten çok mutluydu

Merdüm çü haber ez-ān şonīdend

Herkes zi-derī beder duvīdend

İnsanlar bu haberi duyunca, her taraftan gelmeğe başladılar

1980

Der-ķāfile āteşī der-üftād

Ez-giry-e-i kerem u āh u feryād

Kabileye ah çekmekten ve feryat etmekten kıvılcımlar düştü

Ez her tarafi suhan dirāzān

Şāhib nazarān u ser-firāzān

Başı yüce olan ve arif kişiler her taraftan bir şeyler diyordu

[79b]

Ān zümre şodend fesāne perdāz

Kerdend suhan gūzeşte āġāz

Herkes efsaneci olmuştu ve geçmişten hikâyeler anlatıyordu

Goftend ki der-īn zemin-i pūrtāb

Mā murde zi-behr-i ķatra-i āb

“Bu uzakta kalmış yerde, biz bir yudum su için ölmek üzereyiz” dediler

Bā-giry-e vü zār u nāle vü āh

Reftīm u nişeste ber ser-i cāh

Ağlayarak, inleyerek ve ah çekerek gittik ve kuyunun başında oturduk

1985 *Seḳḳā çü resen be-çe der-endāht*

Tāc u kāhiş zi-ser ber-endāht

Pelikan çocuğunu getirdikten sonra, tacını yere koydu

Çün dil u resen zi-çe ber-āmed

Ez-çe haber semen ber-āmed

O çocuk kuyudan çıktı ve kuyudan iyi haberler geldi

Hūrī becce-i zi-cāh-ı Ken'ān

Āmed beder u zi-dīde pinhān

Melekler çocuğu Ken'an'ın kuyusundan çıktı ve saklandı

Yūsuf çü rūhī be-sān-ı meh dāşt

Meh-rā ne-tevān kesī nigeş dāşt

Yusuf ay gibi güzel olduğu için, hiçbir yerde gözlerden uzak kalmıyordu

Deryā ne-tevān kesī çü pūşīd

Āteş ne-tevān be-penbe pūşīd

Fakat kimse denizi içememiş ve pamuğu ateşten kurtaramamış

1990 *El-ḳışşā ruḥeş be-şod hüveydā*

'Ālem heme şod ez u çü şeydā

Sonra kendini ortaya çıkardıktan sonra, tüm dünya ona âşık oldu

Ān şāh-ı perī u surūr-ı ḥūr

Bā-zülf-i siyāh u rüy-i pür-nūr

O melekler ve hurilerin padişahı, siyah saçlar ve parlak yüzü ile

Āheng diyār-ı Mışrıyān kerd

Ḳaşd-ı dil u dīn u cism u cān kerd

Mısıra gitmek gönül, din ve canını ön planda olmaktan çıkardı

*Der-‘azm-i sefer kemer çü ber-best
Ber-merkeb-i bād-ı pāy-i be-nişest*

Büyük bir yola çıkmak için kemerini bağlayıp, rüzgar gibi giden bir ata bindi

*Ber ser be-nihāde tāk-ı şāhī
Ez-dest-i sa‘ādet-i ilāhī*

Meğer Allah tarafından bunun başına taç koyulmuş

[80a]

1995 *Merkeb çü be-sūy-i Mıṣriyān tāht
Şeh-i ḥaste nişest u şehne cān bāht*

At Mısır’a gitmek istediğinde padişah hastalandı ve öldü

*Şeh zāde be-şehr-i çün der-āmed
‘Ālem heme zū münevver āmed*

Şehzade tahta oturunca, tüm dünya aydınlandı (ışıklandı)

*Āvāze-i ū behr-i diyārī
Burdend be-miṣāl-i yādkārī*

Her tarafta insanlar onu söylüyorlardı ve o meşhur oldu

*Şāhān-ı cihān u ḥalk-ı bisyār
Nev āmede-rā şodend ḥarīdār*

Dünya şahları ve halkı, yeni padişahı istiyorlardı

*Ān şeh şode dil ribā-yi cumhūr
Der-şīve-gerī u ‘ıṣve meşhūr*

O şah öyle birine vuruldu ki cilve yapmakta meşhurdu.

2000 *Tāvūs behişt zer-i nigārī
Āvāze ezu behr-i diyārī*

Cennetin Tavus kuşu olmuştu ve her diyarda o konuşuluyordu

*Perrīde zi-şāh-ı bāğ-ı cennet
Āmed beder serāy-i ‘izzet*

Cennet bağından saygı ve büyüklük vadisine geldi

Der-kūy-i bütān nişeste ber-kām

Ḥalkī be-nihāde behr-i ū dām

Putların ortasında ve insanlar ona tuzak kurmuşlardı

Rūzī ki zi-perde rūy-i be-nümūd

Cānhā zi-beden çü kū-yi ber-būd

Yüzünü perdeden açtığı gün, gönülleri yaktı

Ez-pīr u cevān u şāfī u derd

Dilhā ber būd u cān zi-ten burd

Genç, yaşlı, imanlı kâfir, hepsinin gönlünü aldı

2005 *‘Ālem çü ez u ne-fitne üftād*

Şod cev̄r u cefā-yi şehne ez-yād

Tüm dünya onun yüzünden birbirine girdi ve padişahın gamı unutuldu

Ez-ḥasret-i rūy-i ān Mesīḥā

Āşufte vü ḥaste şod Züleyhā

O güzel yüzlünün yüzünden, Züleyha âşık oldu ve hastalandı

Ez-bāde-i şevḳ-i ū çü şod mest

Der-ḥāne nişest u dem fūrū best

Onun kadehinden sarhoş olduktan sonra, evde oturdu ve sustu

[80b] *Cān ḥaste vü sīne geşte āzār*

Ḥod pīş-i ‘azīz u dil be-bāzār

Yorgun ve âşık, kendisi padişahın yanında, yüreği başka yerde

Meh-rā heme kes çü tālib āmed

Ber-cümle ‘azīz-i gālib āmed

Herkes onu isteyince, padişah herkesi yendi

2010 *Derhā-yi ḥazāyineş çü be-güşād*

Ān ḥāce-i mā be-şod ez u şād

Hazneleri ona verdi ve onu orada işe aldı, bizim hadim bu olanlardan çok mutluydu

Cendān zi-ḥazāne dürr-i ber-āverd

K'ān ḥ'āce be-bey'-i ser der-āverd

O hazneden mücevherler çıkardı ve padişaha gösterdi

Piṣ ḥ'āce-i bī-ḳarār-ı maḥbūb

Ma'ṣūḳ-ı fūrūṣ mest-i ma'yūb

Kararsız utangaç hadim, o sarhoş özürünün sevgilisi

Bā-'āşıḳ-ı Yūsuf mülk-i ḥū

Reftend çü zi-ḥāne ber ser-i gū

Yusuf'un aşığıyla evinden dağa gittiler

Der-meclis-i ḥod be-hem nişestend

Kef-ber-kef heme ger be-bestend

Mecliste beraber oturdular ve el ele tutuştular

2015 *Ān ḥ'āce-i bī-ṣu'ūr u idrāk*

Dil kende zi-mehr-i gū her pāk

O duygusuz ve anlayışsız hadim, iyi birisi olmaktan vazgeçmişti

Bī-ṣāhid 'adl u ḥükm-i ḳāzī

Ṣod ber-ṣemen-i ṣumurde rāzī

Şahitsiz ve hâkimsiz, çok az paraya razı oldu

Ān dürr-i girān bahā çü be-fürūḥt

Mā-rā dil u cān zi-ḥasreteṣ sūḥt

O değerli inciye ucuza verdi ve bizim gönlümüzü yaktı

Ūrā digeri ez u çü be-ḥarīd

'Āşıḳ bord āh u cāme dürrīd

Onu başkası aldı ona aşık oldu ve üstünü yırttı

Āşufte dilān bī-zer u zūr
Reftend heme ḡaste ber-leb-i gūr

Güçsüz ve parasız âşıklar, hepsi yorgun öldüler

2020 *Ān ḡāce çü ḡader-i ū ne-dānist*
Men her çe be-gūyimeş hümānist

Benim söylediklerim gibidir, o hadim onun kıymetini bilmedi

[81a] *Çü her ki be-dest nā-kes ūftād*
Ez-ḡıymet-i ū nemī koned yād

Mücevher adamın eline düşmezse onun kıymetini anlayamaz

Īşān çü behem diger nişestend
‘Aḡdī be-ḡarīdenēş be-bestend

Beraber oturduklarında onu almaya bir anlaşma yaptılar

Ḥod kerde der-īn reh-i ticāret
Ān yek heme sūd u īn ḡasāret

Bu ticarete birisi hep kazandı ve diğeri zarar etti

Yūsuf be-miyān-ı her dū ḡam-gīn
Bā-zūlf-i siyāh u rüy-i rengin

Güzel yüzlü Yusuf, onların ortasında çok üzgündü

2025 *Ān ḡāce-i bī-ḡar zi-ma‘nī*
Endīşe ne-kerde ḡod zi-ḡu‘nī

O habersiz hace, gurur yapmıştı ve hiç düşünmemişti

Desteş çü be-dest şāḡibeş dād
Āmed zi-men şikeste feryād

Bu anlaşma olduktan sonra, ben bağırdım

Dīdem çü men ān dū merd maḡzūr
Ber-cā-yi nişeste her dū mesrūr

Baktım o iki kibirli, her ikisi de seviniyordu

Goftem be-‘azīz-i Mısr u bāyi‘

Kā-yi genç nuhufte kerde zāyi‘

Mısır’ın padişahına bu güzel hazineye yazık ettiklerini söyledim

Dānī ki çe mey hari tevā-yi şah

Bāyi‘ şode hā ser u tū kem rāh

Ey şah ne aldığından haberin var mı? Satıcı mağlup olmuş ve senin yolun kısalmış

2030 *Ey hāce-i beste çeşm-i ma‘nī*

Endişe nemi koni zi-tu‘nī

Ey gözü kapalı hadim, zorlukları hiç mi düşünmüyorsun?

Der-kū-yi ticāret ey hīred-mend

Dest-i tū dirāz u dīde der-bend

Ticaret yolunda elin uzun ama gözün kapalı

Ger dīde-i cān u dilk güşādī

Tersem ki telef şū-yi zi-şādī

Eğer gözlerini açarsan sevinçten ölebilirsin

İn hāce çü cāhilest u nādān

Maṭlūb-ı turā girān bahādān

Bu hadim akılsız olduğu için, senin isteğini pahalı aldı

[81b] *İn hāce çü gāfilest u nā-kes*

İn dürr-i girān bahā turā bes

Bu hadim çok akılsız olduğu için, bu mücevher senin için yeterlidir.

2035 *Rev rev ki ticāret-i hūşest in*

Hem dīde-i hod güşā vü reh-bīn

Git ki bu ticaret çok güzeldi, gözlerini aç ve yoluna bak

Ey hāce-i men ticāret ānīst

Vīn gevher-i mā diger semīnest

Ey hadim ticaret böyle olur ve bu mücevher çok değerlidir

Der-ḥāne rev u metā' -ı ḥod bīn
K'īncā ne-resed kesī be-temkīn

Kendi evine git ve eşyalarına bak, çünkü burada kimse oturmak için gelmemiştir

Yūsuf çü be-şod be-kū-yi īşān
Hem-ḥāce-i şeh be-şod perişān

Yusuf oraya gittikten sonra, şahın eşi perişan oldu

Şad ḥırmen 'aḳl-ı ū be-hem sūḥt
Peyrāhen-i cān-ı ḥod zi-ḡam dūḥt

Aklındakiler hep yandı ve can gömleği gamdan dertlendi (can gömleği= tüm vücut)

2040 *Her çend ki 'inān-ı ḥod nıgeh dāşt*
'Aşḳ āmed u dil be-cā-yi ne-güzeşt

Kendisini tuttu ama aşk yüreğini çaldı

Āşufte çüş od zi-şevḳ-ı yārī
Bā ḡuşşa güzeşte rūzkārī

Bu yara âşık oldu ve günleri hüznle geçti

Ber-çeşm-i ḥodet tū dīde bāşī
Yā ḥod zi-kesī şonīde bāşī

Sen ya kendi gözünle görmüşsündür, ya da başkasından duymuşsun

K'ū derece ihānetī der-üftād
Sermāye-i vāye refte ber-bād

O nasıl bir kötülüğe düştü ve sermayesi nasıl battı

Dīdī ki zenī çe ḥīle ber-dāḥt
Ḥod-rā u merā be-fitne endāḥt

Gördün mü kadın nasıl kurnazlık yaptı ve kendini ve beni nasıl bir ateşe attı

2045 *Yūsuf ki sitūde-i Hudā būd*
Veẓ kū-yi fesādīd çüdā būd
 Yusuf ki Allah'ın sevdiğiydi ve fesattan uzaktaydı

Dīdī ki cehā keşīd ez-ān kavm
Ez-cevr u cefā vü miḥnet u levḡ
 O kabileden neler çektiğini, zorluklar, sitemler ve zulümlerden gördün mü?

[82a] *Yūsuf ki cemāl u ḥüsn-i ḥoş dāşt*
Cüz dāne-i ma'rifet nemī kāşt
 Yusuf ki çok güzeldi ve yakışıklıydı, iyilikten başka bir şey yapamazdı

Dīdī ki cehā keşīd ez-ān zen
İn tu'ne ber u tū ber-tabān zen
 Gördün mü o kadın yüzünden neler çektiler, bu alayları sana sende putlara vur

Ū ḥod çü zi-ḥīl enbiyā būd
Bā ber ser-i dīl evliyā sūd
 O kendisi enbiyadan olduğu için, evliya olacaktı

2050 *Vīn duḡter-i pādīşāh-ı 'alī*
Ez-ḡavm u ḡabīle-i mevālī
 Ve bu padişahın güzel kızı, büyüklerin kabilesindendi

Yek būde hemīşe pāk-i dāmen
Ve ān yek-diğeri nişeste bāzān
 Birisi çok iyi ve masumdu, diğeri hep kadınlarla oturuyordu

Yek būde hemīşe pāk u ma'şūm
Vīn yek-diğeri ez-ḡired ne-ma'dūm
 Birisi günahsızdı, diğeri hep günahkâr

Çün her dū behem-diğeri nişestend
Ez-dest u zebān-ı ḡalk ne-restend
 Beraber oturunca, artık insanların sözünden kurtulmadılar

Yūsuf zi-cefā-yi tiz destān
Vez cevr u belā-yi büt perestān

Yusuf güçlü insanların verdiği acılardan ve puta tapanların belasından

2055 *Ez-mihnet-i cāh dešt-i Ken‘ān*
Vez bi‘u şerā-i ehl-i şan‘ān

Ken’an’daki kuyunun derdinden ve köle olup satılmaktan

Rencide şod be-ķadr-i mişkāl
Üftād zi-gīr zen der-āşikār

Çok üzüldü ve kadının kötülüklerinden şekilden şekle girdi

Ān cümle guzešt u bā ser-āmed
Vez meger zenān beder neyāmed

O dertlerin hepsi bitti ve geçti, fakat kadının kurnazlıklarından kurtulamadı

Leylī şünbül eger tū ħūrī
Ĥāhem zi-tū men hemīşe dūrī

Leyla! Sen peri kadar bile güzel olsan, benim senden bana uzak olmaktan başka bir isteğim yok

Tā derd-i dilem divāne bīned
Vīn fitne u şer be-cā neşīned

Yüreğim yaralı kalsın derman olmasın istiyorum, bu kötülükler olmasın istiyorum

[82b]

2060 *Īn āteş-i men çü ber-sitized*
Ez-vaşl-ı men u tū fitne ħīzed

Benim bu ateşim yakılırsa, bizim kavuşmamızdan da yangınlar ve kötü olaylar doğar

Hān tā tū ‘inān be-men ne-tāzī
Kāyin vaşl-ı men u tū nīst bārī

Sen kendi dizginini bana vermediğin sürece, bu kavuşma mümkün değildir

*Anān ki be-kū-yi zen resīdend
Murdend zi-ġam u devā ne-dīdend*

Kadınların vadisinde olanlar, derman olmadılar ve dertten öldüler.

*Dil-rā çü be-mihr-i zen peserdend
Cān ez der-i ġam beder ne-burdend*

Yüreğini kadına verdikten sonra, canlarını gamsız göremez oldular

TEMŞİL-İ DER-HĀL-İ MECNŪN

*Mecnūn ki zi-ķavm-i ser-keşān būd
Ez-ķūsñ u cemāl-i ħod ħūşān būd*

Asilerin kabilesinden olan mecnun, iyiliklerinden meşhurdu.

2065 *Murġ-ı dil-i ū remide ez-dām
Devrān-ı felek hemīşe ber-kām*

Onun gönül kuşu uçmuştu ve hayatı çok iyi geçiyordu

*Der-kū-yi beder nişeste dilşād
Hem cevri-i zemāne refte ez-yād*

Babasının vadisinde mutlu mutlu oturuyordu ve hayatın kötülüklerini unutmuştu

*Nā-dīde ruĥ-ı ġam ciger sūz
Gerdīde şeb-i sa‘ādetes rūz*

Yürek yakan bir dert görmemiş ve gece gündüzü mesuttu

*Dil-i pāk u ruĥes hemīşe hem pāk
Çün rū-yi çerāġ-ı çerĥ-i eflāk*

İçi ve dışı masumdu, gökyüzündeki güneş gibi parlıyordu

*Her giz ne-şonīde nām-ı Leylī
Cān sū-yi bütān ne-kerde meyli*

Leyla'nın ismini bile duymamış, putları görmek bile istememiş

2070 *Nā-dīde şarāb u bāde vü cām
Dīvāne nihāde mādereş nām*

Şarap ve kadeh görmemiş, adını annesi deli koymuş

Her giz ne-nişeste ber ser-i hār

Nā-dīde cefā vü cevri-ı aġyār

Asla dikenlerin üzerinde oturmamış ve diğerlerinden düşmanlık görmemiş

[83a] *‘Ömri kesī ne-dīde cevri*

Der-kū-yi belā ne-kerde devri

Bir ömür kimseden zulüm görmemiş ve bela vadisine hiç gitmemiş

Her giz ne-keşīde derd-i hicrān

Nāmī ne-şonīde hem zi-ħırmān

Uzaklık ve hicran derdi hiç çekmemiş, yasağın ne olduğunu bile bilmiyor

Peyveste be-nāz u ni‘met-i ħ‘iṣ

Dil nā-şode hem zi-miḫnetī riṣ

Hep nimet ve naz içinde şımarmış, kalbi bir kötülükten bile sıkılmamış

2075 *Rūzī ki peder-i kemāl-i men dād*

Ez-ġāyet-i ħ‘iṣ dilī ne-ħandād

Babam benim adam olduğumu görünce çok mutlu oldu ve güldü

Şod ez-men u ez-cemāl-i men şād

Şad buse be-çeşm u rū-yi men dād

Benim bu iyi halimden çok memnundu, yüzlerce kere beni öptü

Bā hem-nefesān-ı ħūb u demsāz

Esbāb-ı edeb nümūde āġāz

İyi arkadaşlarla, edeple anlaşmaya başlamış

Ez-ħāne-i merā beder firistād

Reftem beder serāy-ı üstād

Beni evden dışarı gönderdi, bende bir hoca yanına gittim

Tā defter-i ma‘rifet be-ḥānem
Çizî ki nedānemeş be-dānem

Bilinçlenmek için ve bilmediklerimi öğrenmek için gittim

2080 *Çün piş-i ma‘allimî nişestem*
Kâğıd be-beğl-i kalem be-destem

Kâğıt ve kalemlerle öğretime gittiğimde,

Levhî be-kenār-ı men nihādend
Derhā-yi zebān-ı men güşādend

Bana bir tablo verdiler ve beni konuşturmaya çalıştılar

Üstād-ı ezel ki ders-i men goft
Evvel suhan zi-meger zen goft

Hoca ilk dersten konuşmak istedi ve o kadınların kurnazıydı

Çün deftr-i ma‘rifet beyān kerd
Mağşūd u murād-ı men ‘ayān kerd

Bunları söyledi ve sonunda ne demek istediğini açıkladı

Goft ki pişer-i laṭîf u huşyār
Hān tā ne-şevî be-zen giriftār

“Ey akıllı delikanlı, dikkat et ki bir kadına tutuklu kalmayasın” dedi

[83b]

2085 *Çizî ki belā-yı cism u cān-est*
Ebrū-yi siyeh-veş zenān-est

Canı ve yüreği yakan, o kadınların siyah kaşlarıdır

Pes cism-i siyāh fitne-engîz
Bā-şîve u ‘ömrhā-yi hūn rîz

Sonra o yuva yıkan gözler, yaptığı cilvelerle kan dökenler

Lebhā-yi şeker-fişān-i şîrîn
Hem rû-yi sefid u zülf-i pür-çîn

Bal (şeker) saçan dudaklar, beyaz yüz ve dalgalı saçlar

Pes nāz u ger ŧenhā-yi dil-keŧ
Yā haŧmet u cāh u māl u mülkeŧ

Sonra nazları ve çekici tavırlar, güzellikleri ve varlıkları ile

V'ānki harekāt u dil-rubāyī
Hem cevr u cefā vü bī-vefāyī

Sonra yaptığı hareketler, zulümler ve vefasızlıklar

2090 *Belā vü miyān u add u āmet*
İnhāst alāmet-i iyāmet

Uzun boylu olmak, bunlar hepsi kıyamet işaretidir

Pes an ŧadeŧī ki beste bāŧend
Bā-müşk u külā be-ŧuste bāŧend

O misk ile yıkanan kapalı istiridye

Reftī ü der-ān cezire ey menest
Hān tā ne-zenī ber-ān ŧadef dest

Adaya girdiğinde, dikkat et ki ona dokunmayasın

Ey tıfl ne-dīde miħnet u ğam
Her giz tū me-zen zi-mihr-i zen dem

Ey dert ve keder görmeyen çocuğum, hiç bir zaman bir kadının sevgisinden konuşma

Zinhār me-ŧev esīr-i iŧān
Tā dil ne-ŧeved zi-ğam periŧān

Dikkat et ve onların esiri olma ki, yüreğın o dertten periŧan olmasın

2095 *Ey tāze civān-i ħiŧ ħired-mend*
Ez-dest-i zenī me-neh be-ħod-bend

Ey akıllı delikanlı, bir kadının eli ile kendini kapatma

Kerdem be-tū in naŧīħat eknūn
Tersem ki ŧevi be-zen-i tū meftūn

Bu tavsiyeleri sana ettim, korkum bana iftira atıp küçümsemendir

Ez-şāh-ı tū men çü ber ne-hürdem

Rev rev ki turā be-ḥaḳḳı sipurdem

Bana kafa atmadan... git! Seni Allah'a emanet ediyorum

[84a] *Pes men be-murād-ı ḥāṭar-ı ḥ-ıṣ*

An levḥ u ḳalem nihāde der-piṣ

Böylece ben kendi isteklerim yolunda, o kâğıt ve kalemimle,

Der-mekṭeb-i ḥod niṣeste bûdem

Dest ez heme fitne niṣeste bûdem

Kendi okulumda tüm kötülüklerden temiz oturdum

2100 *Der-piṣ-i mu'allimi ḥired-mend*

Bûdem zi-ruḥeṣ hemiṣe ḥırsend

Hep ondan ve yüzünden memnun olan akıllı öğretmenimin yanındaydım

Māder çü turā be-mekṭeb-i āverd

Cism-i siyehesṭ be-men teb āverd

Annen seni buraya getirdiğinde, siyah gözlerin beni benden aldı

Ruḥsār-ı turā çü men be-dîdem

Ber-levḥ-i çünün ḳalem keṣîdem

Güzel yüzünü görünce, aklım başımdan çıktı.

Çün rûy-i ḥuşet be-men nümûdî

Cân ḥaste be-māned u dil-rubûdî

Güzel yüzünü bana çevirdiğinde, benden kalbimi aldın

Yek laḥza çü mā be-hem niṣestîm

‘Ahdî zi-muḥabbetî be-bestîm

Bir an beraber oturduk ve birbirimize sözler verdik

2105 *Der-āteş u sūz-ı dil fetādīm*
Şad bār-ı belā be-ḥod nihādīm

Gönlümüzü ateşe attık ve yüzlerce kez belamızı bulduk

Ez her tarafı suhan çü goftīm
Şebhā-yi dirāz-ı ḥod nuḥuftīm

Her şeyden konuştuk ve uzun geceler uyumadık

Māder-i betū çün ki şive amūht
Dil pīş-i tū ref t u cān-ı men sūht

Annen sana böyle işve yapmayı öğretmiş, yürek sende kaldı, artık canım yanmaya başladı

Mecnūn be-belā vü miḥnet üftād
Diger ne-şodem zi-zendegī şād

Mecnun derde belaya düştü, artık hiç bir zaman hayattan memnun kalmadım

Çün her dū şodīm behem-diger yār
Dil ḥaste be-māned u sine efkār

İkimizde birbirimize yar olduk, yürek ve gönül hep efkârlıydı

2110 *Mā şişe-i şabr-ı ḥod şikestīm*
Ḥaqqā ki diger behem ne-bestīm

Sabırımız bitti (sabır şişemizi kırdık) ve artık eskisi gibi olamadık

[84b] *Kerdem betū men çü āşiyānī*
Biḡāne şodem zi-rūşināyī

Seninle tanıştıktan sonra, ben ışıkları göremedim

Dil çün ki behem-diger nihādīm
Der-dām-ı ḡam u belā fetādīm

Birbirimize gönül verdikten sonra dert ve bela tuzağına düştük

Leylī çü çerāḡ-ı ḥod ber-efrūht
Şad ḥürmen-i ‘aql u dīn-i men sūht

Leyla kendi ışığını yaktı, benim aklımı ve dinimi benden aldı

Tā ʿışk-ı ruḥ-ı tū dād men dād
Dīger ne-şodem zi-miḥnet āzād

Senin güzel yüzünün aşkından, dahada dertten kurtulamadım

2115 *Leylī tū çü in ḥayāl dārī*
Der ser heves-i vişāl dārī

Leyla senin bu kavuşma hayalin var.

Meydān ki der-in zemīn-i ḥālī
K'īncā ne-resed resūl-i vālī

Biliyorsun ki bu yeryüzüne, Allah'ın Resulü buraya gelemez!

ĠAZEL

Bā men tū eger demī nişestī
Dervāze-i nām-ı ḥod şikestī

Eğer bir an benimle oturduysan, kendi ismini kötüye çıkarmışsın

Eknūn be-murād-ı ḥāṭar-ı ḥiṣ
Ez-perde-i ḥod beder çü cestī

Şimdi kendi isteğinle, evinden çıkmışsın

Ḥāhī ki şevī zi-vaşl-ı men şād
İn nīst be-cüz ḥayāl-i mesti

Bana kavuşmaktan sevinmek istiyorsun, fakat bu sadece sarhoşluk hayali

2120 *Hestī tūr-ı hemīn neng u nāmūs*
Fāriğ şode men zi-ḥod perestī

Sen namus rehinisin, ben kendimi avunmaktan geçmişim

ʿĀlem şode hem zi-ḥod perişān
Tā maḥmil-i ḥod be-nāka bestī

Sen her şeyini toplayıp yola çıktığında, tüm dünya perişan olmuş

Leylī zi-cemāl u ḥüsn u ḥübī
Men her çe be-küyem ān tū hestī

Leyla sen iyilikten ve güzellikten ben ne diyorsam, o'sun

[85a] *Ruḥsār-ı tū burde revnaḳ-ı māh*
Ber-ḥūn dilem çü cehre şostī

Senin güzelliğin ayın güzelliğini geçmiş, bu benim gönlümü yakmış

Zāndem ki tū bā-men āşiyāi
Bīgāne şodem zi-ten derestī

Seninle tanıştıktan sonra, ben sağlıklı olamadım

2125 *Dāmen-i vişāl-i men rehā kon*
Der-kār-ı ḥalel me-kon tū cistī

Bana kavuşmayı bırak, sen kim oluyorsun da benim hayatımı yıkıyorsun

Be-güzer zi-ḥayāl-i bāḫıl-ı ḥ-iş
Dermān-ı dilem eger çe cüstī

Boş hayalinden vazgeç ve benim gönlümün dermanını arama!

Dānem ki tū-yi zi-ser bülendī
Efgende merā be-kū-yi bestī

Senin uzun boyundan dolayı senin onurun beni ezeceğini biliyorum

Meylet heme sū-yi mihrībānest
Vez men heme kāhili u sostī

Tüm niyetin iyilik tarafıdır ve ben hep tembelim

Çün 'ömr-i dū rūze u ibkānest
Ḥāhem ki revem beder zi-hestī

Bu iki günlük hayat kalıcı olamadığı için bu dünyadan gitmek istiyorum

2130 *Dīvāne 'Ālī der-īn güzer-gāh*
Huşyār neşin eger tū mestī

Divane Ali! Eğer sarhoş isen bu vadiye uyanık ol

İn 'aql-ı ma' aşı-ı hūştīn-rā

Ber hem çü zedī ber u ki restī

Bu aklını karıştırma, kaç ki kutulasın

TAMĀM-I SUĦAN

Sözün Tamamı

Ey duĥter-i pādişāh-ı 'ālem

Dārī şam 'ī tū ber u şālem

Ey dünya padişahının kızı, sen bana kavuşmak istiyorsun

Dānem ki tū yek semen 'azārī

Līken ĥaberī zi-men ne-dārī

Üzgün olduğunu biliyorum, ancak senin benden haberin yok

Zāndem ki çüdā şodem zi-kūyet

Keştem zi-ğam-ı ruĥet çü müyet

Senden ayrıldıktan sonra, saçının bir teli kadar incelmişim

[85b]

2135

Der-bādiye-i belā nişestem

Dil-rā be-kemend tara bestem

Bela vadisine geçtim ve yüreğimi rüzgâra bıraktım

Dūrī talebīde ez-vişālet

Āşufte nişeste bā-ĥayālet

Sana kavuşmayı bıraktım ve hayalinle perişanım

Ez-şevk-i ruĥ-ı tū men canānem

Kāyin būd u cūd-ı ĥod ne-dānem

Seni görme hayalinden, kendimi unuttum

Kerdem zi-ğam-ı tū çün be-ĥod cūş

Sevdā-yı diger be-şod ferāmūş

Senin gamını cana aldıktan sonra, artık başka bir gamım yok

Rūzī ki der-īn güzer fetādem
‘Ālem heme refte şod ziyādem

Bu kedere uğradıktan sonra, tüm dünyayı unuttum

2140 *Der-baħr-i miħnet-i tū ğaraķam*
Hicret ne-konem zi-vaşl-ı feraķam

Senin sevgi denizinde yüzüyorum, buradan daha da ayrılamam

Cānem çü be-ħasret-i tū ğaraķast
Hicrān u vişāl-i mā çe feraķast

Senin hasretinden boğuluyorum, artık kavuşmak ya da uzak kalmanın hiçbir farkı yok

Cān-rā be-ruħ-ı tū çü nigeħ meylīst
Ser tā ķademem vücūd-ı Leylīst

Tüm vücut senin yüzünü görmek istiyor, baştan ayağa kadar bende sensin

Dārem betū çün hemīşe meyli
Leylī zi-menest u men zi-Leylī

Hep sana gelmek istiyorum, Leyla benimdir, ben Leyla'nın

Çün mā zi-vücūd-ı ğod guzeştīm
Ĥāmī heme refte u baħte keştīm

Biz kendimizi unuttuktan sonra olgunlaştık

2145 *Tā ez-nażaram tū ğod nihānī*
Leylī şode-em eger be-dānī

Sen benden uzak olduğundan beri bende Leyla olmuşum haberin var mı?

Ādem ki be-baħr-i ğayret üftād
Āzādī ğod nemī koned yād

İnsan birisinin hayranı olunca, özgürlüğü unutuyor

Tā dūr şodem zi-kū-yi Leylī
Ez-dīde-i men be-refte seyilī

Leyla'dan uzaklaştıktan sonra, benim gözlerimden seller akıyor

[86a] *Āşufte vü bî-dil u ħarâbem*
Peyveste be-kû-yî ıztırâbem
 Şimdi perişan ve hastayım, daima ızdırabındayım

Bûdem zi-ğam-ı tû zâr u maĥzûn
Dil refte zi-dest u dîde pür-ĥûn
 Senin gamından hüznülyüm ve yüreğim gitmiş, gözlerim yaşlı

2150 *Anîdem ki ruĥ-ı turâ be-dîdem*
Elfâz-ı ĥoş-ı tû hem şonîdem
 Senin yüzünü gördüm ve güzel sözlerini duydum

Didem zi-tû ĩn ıarıĥ-ı yârî
Āsûde şevem zi-bî-ķarârî
 Gördüm sen benim yârimsin, çok rahatladım

Çün âmede-i be-kû-yî Mecnûn
Ez-ķavm u ķabîle refte bîrûn
 Mecnun'un vadisine geldin ve kabileden çıktın

Īn laĥza muşlahatem canânest
Kâyin eşter-i mâ ki ĥoş revânest
 Bu şimdiki halim deliliktir, bizim bu deve çok iyidir

Āheste turâ ber u nişânem
Vîrâ ber-i mâder-i tû rânem
 Yavaşça seni ona bindireceğim ve hep beraber senin annene gideceğim

2155 *Püşîde cânân ki kes ne-dâned*
Ĥarfî zi-men u tû hem ne-ĥâned
 Öyle bir konuşacağım ki kimse bizim aramızda nelerin geçtiğini anlamasın

Der-ĥâne resânem ĩn emânet
Nâ-kerde kesî der u ĥıyânet

Bu aldatılmayan emaneti sağlam bir şekilde evine götüreceğim.

*Nā-çide kesī güli ez-în bâğ
Tūti be-çe rā ne-dide hem zāğ*

Bu bahçede kimse gül dermemiş, bir papağan bile burada görmedim.

*Ber-dāşte men zi-āb u nāneş
Hod bāz berem der-āşiyāneş*

Ben onun evinden su ve ekmek aldım, kendimde yeniden geri götürürüm.
(namusunu temizlerim)

*Cehdi be-konem eger tevānem
Leyli be-ķabile-eş resānem*

Yapabilsem öyle bir şey yaparım ve Leyla'yı kabilesine götürürüm

2160 *Ey merhem-i dāğ cān-ı Mecnūn
Halki be-ruh-ı tū geşte meftūn*

Ey Mecnun'un dermanı, bir âlem senin derdine düşmüş

[86b] *Beşinev zi-men in suhan ki gofem
Dürri ki nesufte buved suftem*

Benden bu söylediklerimi dinle, ben delinmeyen inciye derdim

*in dest ne-beste-gir u ber-hiz
Abi tū ber-ateş-i dilem riz*

Bu eli tut ve kalk, bir su ile bu ateşi söndür

*Mecnūn belā-keş dil-efkār
Der-çāre-i kār-ı huşyār*

Dertli, belalı Mecnun, bu yolda akıllı idi

*in goft u kemer zi-himmeteş best
Be-girifte zimām-ı nāka ber-dest*

Bunu söyledi ve beline himmet bağladı ve devenin yularını eline aldı

2165 *Dil haste zi- aşk u sine pür-derd
U azm-i diyār yār-ı hod kerd*

Gönül aşkından yorgun, göğsü dertle dolu kendi sevgilisinin diyarına gitmeye azm etti.

Üftāde be-rāh-ı ān beyābān

Mī-zed kademī der u şitābān

Bu çöle yola çıktı ve oraya aceleyle gitti

Der-maḥmil-i ḥod nişeste Leylī

Ber-cānib-i Kıble kerde meyli

Yanında Leyla oturuyordu ve Allah'a gitmek istedi

Mecnūn şode mest u hem şütür mest

Leylī be-gırifte perde ber-dest

Mecnun da sarhoş, deve yorgun, Leyla eve gitmeyi istiyordu

‘Āşık şode behr-i ū şütürbān

Ma‘şūka nişeste şād u ḥandān

Âşık onun yüzünden deve sürüyordu, sevgili de oturmuş seviniyordu

2170 *Mecnūn be-bürīde reh gümāşā*

Leylī nişeste der-temāşā

Mecnun öyle bir yola çıkmış, Leyla'da onu izliyor

‘Āşık şode mest u kerde seyrān

Ma‘şūka nişeste geşte ḥayrān

Âşık olup yola çıkmış, sevgili bunun bu işine hayran kalmış

Hem kerde şütür zi-ḥayl-i ḥod yād

Der-rāh-ı ḥodeş düvīde çün bād

Devesi evi özlemiş, o yolda rüzgâr gibi koşuyor

Mecnūn be-bediḥa gofte eş‘ār

Eşter şode murğ-ı nīz refṭār

Mecnun şiirler söylemiş, deve kuş gibi ani tepkiler veriyor.

[87a] *‘Āşık ki be-reh şütür hemī rāned*

Mī-refṭ u hemīn kaşīde mī-ḥāned

Aşık yolda deveyi sürerken (giderken) bu şiiri söylüyordu

ĠAZEL

2175 *Ey nāḡa ber u ki mā ferīdīm*

Cān dāde murād-ı ḡod ḡarīdīm

Ey deve git ki biz bizeyiz, canımızı verdik ve muradımıza erdik

Der-müddet bu‘d u hicr Leylī

Şad cāme zi-ḡam be-ten derīdīm

Leyla‘dan uzak olduğumda, vücudumun gamından yüzlerce üst yırttım

Ez-dest u zebān-ı ḡalk-ı ‘ālem

Cüz cevr u cefā diḡer ne-dīdīm

Dünyadaki her şeyden, kötülükten ve sitemden başka bir şey göremedik

Ḳofl-i derhā çü ber-ḡüşādend

Ez-ḡāne-i ḡam beder düvīdīm

Bizim kilitli kapı açıldığında, dert evinden kaçtık

Eknūn be-murād-ı ḡātar-ı ḡiḡ

Ez-kū-yi belā diḡer şurīdīm

Şimdi muradımız için bela vadisinden çıktık

2180 *Ger murde şevī der-īn beyābān*

Şek nīst ber anki mā şhidīm

Eğer bu çölde ölürsek şüphesiz (mutlaka) şhidiz

Leylī tū be-dān ki der-ḡaḡīḡat

Peyrān-ı ḡam-ı turā merīdīm

Leyla şunu bil ki, senin dertlerine bile aşım

Hergiz ne-bured kesī be-pāyān

İn rāh-ı ḡātar ki mā burīdīm

Bizim bu çıktığımız yolun sonuna kimse gidememiş

Çün murğ-ı remîde zi-eşyâî
Der-bâdiye-i diğeri perîdîm

Bu kuş bir yuvadan çıktığında, biz hemen diğer vadiye gideriz

Ey mâder-i mihrîbân-ı Leylî
Ûrâ be-ķabile âverîdîm

Ey Leyla'nın iyi ve nazik annesi, biz onu kendi kabilesine getirdik

2185 *Ĥargâh-ı siyâh-ı duĥter-i ĥ'îş*
Ârâste kon ki mâ reşidîm

Kızımın siyah çadırını süsle biz geldik

[87b] *Dîvâne 'Alî şodîm u zeyn-i beyâbân*
Çün murğ zi-âşiyân remîdîm

Divane Ali, bu çölden delirdik ve kuşlar gibi göçtük

Mecnûn şode çün 'Alî bî-ķibâr
Ez-dâm-ı vücûd-ı ĥod rehîdîm

Ali bir kere delirdi mi, artık kendini unuttur.

TAMÂM-I SUĤAN

Zân menzil-i dūr miĥnet âbâd
K'ancâ ne-ķoned kes ez-vefâ yâd

O uzak kederli evden ki kimse vefanın ne olduğunu bilmiyor

Ân her dū misâfirân ser-mest
Serhâ be-nihâde ber kef-i dest

O iki sarhoş yolcu, ölümü göze alıp yola çıkmışlar

2190 *Âşufte ķadem be-reh nihâdend*
Der-bâdiye-i ĥaķar fetâdend

Perişan bir halde bu çölnün yoluna çıktılar

Mecnûn şebĥûnmest-i dil riş
Be-gırifte rikâb-ı dilber ĥ'îş

Hüzünlü sarhoş Mecnun, sevgilisinin yolunda yürüyor

Ez-mihr u vefā-yi ḥod cūdem zed

Der-bādiye rūz u ŧeb ḳadem zed

Kendi sevgisinin ve vefasını anlatınca, çölde hep yürüdü

Leylī ŧode ŧād u ḥod feraḥnāk

Rūŧen ruḥ-ı ũ çü mihr-i eflāk

Leyla mutluydu, yüzü bile güneş gibi parlıyordu

Tābīde çü ḥūr-ı çerāḡ gerdūn

Encem ŧode reh-nümā-yi Mecnūn

Onun yüzü Mecnun'un yoluna ışık saçıyordu

2195 *Vādī ŧode hemçü lāle-zārī*

Leylī çü gülī u hüner ārī

Vadi laleazar gibi bir yer olmuş, Leyla bir güldür orada ve o yazıdır

ŧebḥā-yi dirāz u rūz-ı kūtāḥ

Mecnūn piyāde refte der-rāḥ

Uzun geceler ve kısa günler, Mecnun hep yolda gidiyordu

Leylī zi-ferāḥ ŧikufte çün gül

Mecnūn ŧikeste geŧte bülbül

Leyla çiçek gibi gülüyordu, Mecnun bülbül gibi yorgundu

[88a] *ŧaḥrā zi-raḳīb u ŧaḥne ḥālī*

Mecnūn ŧode mest u lāubālī

Çöl düşmanlardan ve rakiplerden boştu, Mecnun sarhoştı ve geri dönmüştü

Peymūde reh-i ḥod ān ŧütürbān

Ki cāme der-ān u ki ḡazel-ḥ~ān

Kendi yolunun üstünü yırtı yırtı ve gazeller okuya okuya giden o deveci

2200 *Pā kerde berehne der-reh-i dūst*
Der-ser ne-külāh u cāme yek pūst

Yalın ayak ve başında hiç şapka olmadan (başı açık) ve üzerinde sadece bir derisi ile

Hārī çü be-pā-yi ū şikestī
Ber-merkeb şevk-i ħod nişestī

Ayağına diken bile girse, yine de zevkle o yola devam edecekti

Ger teşne şodī der-ān beyābān
Reftī be-kenār-ı āb ħayvān

Çölde susayınca, hayvanın suyundan alıyorlardı

Ān her dū misāfirān-ı dil pāk
Der-sīne fekende ez-ferah çāk

O iyi kalpli yolcular, yürekte o kadar çok sevinç vardı ki

Gerdīde behem refīk-ı demsāz
Yek ħarḫ niyāz u kerde yek nāz

Birbirine arkadaş olmuşlar, birisi naz yapıyor ve diğeri nazını çekiyor

2205 *Be-gırifte reh selāmetī piş*
Āverde zi-mülk u kişver-i ħıṣ

Doğru yolu almış gidiyorlar ve kendi yurtlarından olmuşlar

Reftend be-diyār-ı ḫavm-i Leylī
Ber-cāyi diğer ne-kerde meyli

Leyla'nın diyarına gittiler ve oradan başka yere gitmek istemediler

Leylī be-selāmet ez-beyābān
Be-guzeşt u ruḫeş çü māh-ı tābān

Leyla bir şey olmadan o yoldan geçti, yüzü sevinçten parlıyordu

Ez-reh çü be-kū-yi māder āmed
Maḫşūd u murād-ı mā ber-āmed

O yoldan anneye gidilince, biz muradımıza erdik

Nā-dīde kesī cemāl-i Leylī
Ħod hem be-kesī ne-kerde meyli

Kimse Leyla'nın güzelliğini görmemiş, kendisi de kimseyi istememiş

2210 *Ez-bāğ-ı irem resīde ħūrā*
Nā-dīde kesī ħayāl-i ūrā

İrem bağından peri gelmiş, kimse onun hayalini bile kuramamış

[88b] *Āmed be-kenār-ı māder-ħ̄iṣ*
Ez-himmet-i merd-i mest derviṣ

O sarhoş derviṣin söylediği gibi kendi annesinin yanına geldi

Nā-geṣte enīs-i ħiç ferdī
Nā-būde celīs kū-yi merdi

Bugüne kadar hiç kimseye yar olmamıştı ve hiç bir adamla oturmamıştı

Dāmān-ı ṭahāret ez-gūzer pāk
Vān ħonce ne-kerde ħiç kes çāk

Çok masumdu ve onun masumiyet goncasına kimse dokunmamıştı

Ez-fi'l-i bedi çü sāye ma'ṣūm
Ān Ḥaḳḳa be-mihr-i dāye maḥtūm

Gölge gibi hep kötülüklerden uzaktaydı, kurnazlık yapmaktan dadıdan öğrendiği gibi hep uzak durdu.

2215 *Ez-himmet-i 'āṣiḳ dil-efkār*
Berū-yi ne-resīde dest-i aġyār

Hep onu merak eden sevgilisi yüzünden ona kimsenin elini değmedi

Beraḳa' ne-güşūde behr-i bed ħū
Cüz āyine kes ne-dīde ān rū

Onun kötü yanını kimse görmedi, yüzünü de ayna dışında kimse görmemişti

Nā-ħūrde ferīb u meger mekkār
Bā ū ne-niṣeste nīz diyār

Kimsenin tuzağına düşmedi, kimsede onunla oturmamıştı

Hūrī beçe māh dil-furūzī
Ne-nişeste be-piṣ-i sufle rūzī

O güzel yüzlü olan hiç bir dakika kötülerin yanına oturmadı

Mānend-i perī hemīşe mestūr
Vez bed nazarān u çeşm-i bed dūr

Periler gibi hep kapalı giyiniyordu, kötülerden ve kötü gözden hep uzaktaydı

2220 *Çün gonca-i gül be-rū-yi gülzār*
Nā-dīde belā vü rahmet ez-ḥār

Çiçeklikte aynı gonca gibiydi, dikenlerden bile hiç bir zarar görmemişti

Nā-çīde kesī güli zi-bāgeş
Sevdā-yi ḥalel ne-der-dimāgeş

Kimse onun çiçekliğinden bir çiçek koparmamıştı ve umutsuz bir sözde ondan duymamıştı.

Hod şoste ruḥeş be-ḥūn Mecnūn
Pākīze beden çü dürr-i meknūn

Kendisini Mecnun için temiz tutmuştu, tıpkı inci gibi sır içinde

Leylī be-miṣl-i çü māh-ı tābān
Be-guzeşte zi-rāh-ı ān beyābān

Leyla bir ay gibi o çöl yolunda parlıyordu

[89a] *Der-burc-ı sa'āder āmed ān-rūz*
Ez himmet-i 'āşıkān pūr-sūz

Mutluluk burcunda o gün, yanan aşıklar için geldi (Leyla)

2225 *Leylī çü be-piṣ-i māder āmed*
Der meclis-i üns-i māder āmed

Leyla annesinin yanına gelince, onunla konuşmak için yanına oturdu

Māder-i çü liḳā-yi duḫtereş dīd

Ez-girye fūrū nişest u ḥandīd

Anne kızına kavuştuğu için, ağlamayı bıraktı ve yüzü güldü

Eyyām-ı güzeşte āmedeş yād

Şad buse be-rū-yi duḥtereş dād

Geçen günleri hatırladı ve kızını binlerce kez öptü

Ez-cevr-i zemāne çün be-tersīd

Esrār-ı nühüfte cümle porsīd

Bu kötü dünyayı bildiği için kızına her şeyi sordu

Leylī çü zi-ḥāl-i ḥod ḥaber dād

Ān māder-i ḥaste dil be-şod şād

Leyla her şeyi anlatınca, gönlü yorgun olan annesi sevindi

2230 *Mecnūn ḥazīn ḥaste ḥāṭar*

Bāṭın şode pāk u şoste zāhir

Hüzünlü Mecnun, tüm korkularıyla ve temiz vücuduyla

Leylī çü be-menzilī resānīd

Vīrā zi-belā-yi bed rehānīd

Leyla'yı eve gönderdikten sonra ve onu kötülüklerden kurtardıktan sonra...

Āverd u be-mādereş sipurdeş

Yek mīve zi-bāğ-ı ū ne-ḥürdeş

Ondan hiç bir beklentisi olmadan, onu evine bıraktı

Ḥod kerde zi-cān u cümle nefret

Be-girifte 'inān mest u lāubālī

Kendisi her şeyin peşini bıraktı ve acıları canına aldı

Devrī ṭalebīde hem zi-yārān

Bāz-āmed u reft derān beyābān

Yine de herkesten uzak kalmayı tercih etti ve çöle gitti

2235 *Ülfet çü girifte bûd bâ-derd*
Rû cānib kû-yi miḥnet āverd

Artık acı çekmeye alıştığı için, hüznlerle baş başa kaldı

Bâ-derd u belâ girifte ülfet
Āmed beder serâ-yi miḥnet

Artık acı çekmeye alıştığı için, hüznler diyarına gitti

[89b] *Ber-yâd du çeşm-i dil-dâr*
Cân zinde zi-‘ışk u dîde bîdâr

O iki sarhoş güzel gözün, aşktan ayaktayım ve gözlerim görüyor.

Mecnûn be-nihâde dil der-âteş
Vez ḥadd be-guzeşte iḥtirâkeş

Mecnun gönlünü ateşe atmış ve ateş haddini aşmış (öldürüyor)

Ez-ḥalk-ı cihân burîde ümmîd
Ne-nihâde zi-kes be-pâ-yi dil kayd

Herkesten umudunu kesmiş, kimse onun yüreğine girememiş

2240 *Pâ māl-ı ğam u firâk-ı ḥod şod*
Ḥirsende ber-iḥtirâk-ı ḥod şod

Kendisi kendi hüznüne neden oldu, kendi kendini ateşe attı

Hicrân çü vişâl-i ḥîş pendâşt
Ān şîve-i şevk-ı ḥod nigeḥ dâşt

Uzak kalmayı da kavuşma gibi sandı ve yine de zevk duyuyordu

Ez-ġāyet şevk-ı ḥod cihân-râ
Ez-kevn be-guzeşte lâ-mekân-râ

Kendi zevkinden dünyayı alt üst etti (her tarafa gitti, aramadığı yer kalmadı)

Leylî vü cemâl-i ū şumurdi
Cüz bâde-i şevk-ı ū ne-ḥordî

Leyla ve güzelliğinden başka hiç bir kadehten sarhoş olmadın

Ber hem çe nezar şodī u meylī

Dīdī şode cümle ‘ayn-i Leylī

İsteddiği her şey dönüp dolaşıp yine de Leyla oluyordu

2245

Dūrī zi-viṣāl-i hod ne-dānist

Der-pīṣ-i men ‘āşīkī hümānist

Uzaklaşamadı ve bana göre aşk budur

‘Āşīk ki murād-ı h̄‘īṣ cūyed

Ez-bāğ-ı dileş gülī ne-rūyed

Âşık kendi muradına ermek isterse, yüreğinde başka bir düşünce olamaz

Tā ū be-vücūd-ı h̄‘īṣ nāzed

‘Işkeş ne-ḥoşest eger be-bāzed

O kendi varlığından kibirlendiği sürece, aşta yenilirse hiç iyi olmayacaktır

Giz ‘arre şeved be-cāre sāzī

Ūrā çe mecāl-i ‘ışk bāzī

Eğer çare düşünürse, artık sevişmeye zaman olmaz

‘Işk ez heme u ĩnhā berūnest

Çün vāye şeved reh cünūnest

Aşk tüm gerekenlerden önemlidir, önemli olduğunda yol delirmek yoludur

[90a]

2250

Der-mezheb-i ‘āşīkān ğam-nāk

Tā cān ne-şeved çü peyrehen-i cāk

Hüzünlü âşıklar da, canda, kıyafet gibi yırtılmazsa

Devrī ṭalebend zi-vaşl-ı dildār

Tā sīne buved hemīşe efkār

Sevgiliden uzaklaşmak isterler ki yürek hep dertli olsun

ĠAZEL

Ey řālib-i vařl u řurb-i Mecnūn
Der bu'l-hevesī hemīře Mařcūb

Ey kavuşmak isteyen sevgili, heveslenince utangaç olan

Ma'řūk-i men u tū der-tecellī
Līken řode-i tū mest u ma' būd

Ben sevgili ve sen tecellide, fakat sen sarhoşsun

Ġod geşte şariş vaşl-ı Leylī
Devri řalebīde mā zi-mařlūb

Kendisi Leyla'ya kavuşmak istiyor, istediğinden uzaklaşmak istemiş

2255 *Ūftāde be-kū-yi cān gūzārī*
Eřk ez-řaraf-ı dūvīde meskūb

Canı yakılmak yolunda gidiyor, gözlerinden yaşlar akıyor

Ger şarf ne-dā-yi len-terānī²⁰
Ber-defter-i yār-ı māst mektūb

Söyleyecek sözün yoksa artık beni görmeyeceksin

Mā terāk murād-ı Ġod gıriftīm
Dil refte zi-dest u geřte mařlūb

Biz muradımıza ermekten vazgeçtik, yürek elden çıkmış ve yenilmiş

Devri ber-mā hemīře şaribest
Ġāhī be-rızā vū Ġāh mařzūb

Uzaklık bize hep yakın, bazen rıza ile bazen isteksiz

Der-meclis-i 'ařıķān-ı řādık
Cüz derdi bāde nīst meřrūb

Sadık aşıklar toplumunda, dertten başka şarap yoktur

²⁰ Kur'an-ı Kerim, 7/143.

2260 *Der-vaşl-ı buved çü bîm-i hicrân*
Be-nigerki cehâ keşîd-i Ya'kûb

Kavuşmakta hicran kadar zordur, bak ki Yakup neler çekti

Ey reh-i rû râh-i 'ışk-ı Leylî
Cüz şevk-i mecû diger tû merkûb

Ey Leyla'nın aşkı yolunda yürüyen, zevk dışında başka bir şey arama

[90b] *Dîvâne 'Alî me-şev behr-i hâl*
Ber-merdüm-i 'în zemâne mansûb

Divane Ali, sen delirme ve bu insanlara bağlanma

Be-güzer-i tû zi-vaşf-ı hâl Mecnûn
Efsâne-gerî çü nîst mergûb

Sen Mecnun'un halini anlatmaktan vazgeç, efsane yapmak iyi bir şey değildir.

TAMÂM-I SUHAN

'În tûrfe hikâyetîst ez nev
Ez-men tû be-güyeş heves be-şinev

Burada yeniden bir hikâye vardır, sen benden bunu zekâ kulağınla dinle

2265 *Ey 'âşık-ı zâr geşte meftûn*
Be-şinev tû zi-men hadîş-i Mecnûn

Ey yorgun âşık benden bu Mecnun'un olayını (hadisi) duy

Her çend ki hikâyetem dirâz-est
Derhâ-yı fütûh-ı men çü vâz-est

Hikâye uzun olabilir, ama can ağzımla anlatıyorum

Ez-behr-i nevâ-yi bî-nevâyân
'În kışşa resânemeş be-pâyân

Yorgun âşıklar için, bu hikâyeyi bitireceğim

El-kışşa bed-anki 'âşıkân-râ
Sûd ez-dükkân-ı fâyiğân-râ

Bunu bil ki âşıklar, üstesinden gelenlerin sevdalısı

Pür-vā-yı vişāl-i dilber ān nīst

Şad bār cefā bedel-i girān nīst

Sevgiliye kavuşmaktan korku yoktur, yüz kere vefasızlık ağır gelmez

2270 *Der-piṣ-i belā keşān-ı şādık*

Kāyin ṭāyife şādıkand u fāyiḳ

Dertli, anaların yanında, bu kabile hep en sadık ve en başarılıydı

Devrī u vişāl u ḳurb u hicrān

Bāşed heme cā hemīşe yeksān

Uzaklık, yakınlık, ayrılmak ve kavuşmak, her yerde aynıdır

Efsāne-gerī fesāne perdāz

În ḳışsa-i ṭurfe kerde āḡāz

Bir efsaneci bu hikâyeye başlamış

Gūyed ki der-ān ḳabile būdem

Ḥod-rā be-kesī nemī numūdem

O kabiledede olup kendini kimseye göstermediğini söylüyor

[91a] *Ber-maḳlet cism-i ḥiṣ didem*

Ney anki zi-muḥbirī şonīdem

Kimseden duymadım ve kendi gözlerimle gördüm

2275 *Kān her dū misāfirān-ı mahcūr*

Bā-ḥayr u selāmet ez-reh-i dūr

O iki yolcu, hayırlı ve selametle o yoldan

Ber-ḳavm u ḳabile çün resīdend

Cān-rā zi-ḥaṭar beder keşīdend

Kabileye geldiler ve kendilerini tehlikeden kurtardılar

Leylî çü be-kû-yi hod bağan sâht
Dîger be-belâ keşân ne-perdâht

Leyla kendi vadisinde ev kurunca, artık herkesi boş verdi

Püşîde nizâm-ı sırr-ı meknûn
Âsûde be-şod zi-kâr-ı Mecnûn

Sırları hala içinde tutuyordu ve Mecnun'un yaptıklarından kurtulmuştu

Ĥûn bâr-ı belâ vü yâr-ı Mecnûn
Ber-‘ömr-i dū rûze geşte meftûn

Mecnun belada ve onun sevgilisi, iki günlük ömürden yorgun

2280 *Mî-goft ki ĥayât-ı zinde meylî*
Dâred be-ĥam rû zülf-i Leylî

Diyordu ki bu dünyada yaşam hevesi sadece Leyla'nın saç dalgasıdır

Çün vaqt-i zevâl-i ũ der-âmed
Ān nâz u ger şeme bā ser-âmed

Onun çökme zamanı geçince, o cilveli geldi

Pes peyk-i ecel der-âmed ez-der
Goft ey tū qarîn-i mâh enver

Sonra ecel kapıdan içeri girdi, ey ayın karşısında oturan dedi

Ey reşk-i perî u ġayret-i ĥûr
Der bu'l-hevesî tū geşte maġrûr

Ey peri kadar güzel ve huri kadar azimli, sen her istediğine yaptırmaktan gururlusun

Hân tâ beġâ-yı kes ne-ĥandî
Ber-‘ömr-i dū rûze dil ne-bendî

Şimdi sen ol ve kimseye gülme, iki günlük hayata gönül verme

2285 *Leylî u beġâ-yi zülf-i ber ĥiç*
Tâ dîde behem zenî buved ĥiç

Leyla ve onun saçı hiçbir şey değil, gözünü açıp kapayana kadar bitebilir

[91b] *İn naḥl-i cemāl-i ḥiṣ ki bestī*
Der-yek nefsi behem sikestī

Bu güzel palmiyeyi sen bir nefeste kırdın

Zīn şevket u mülk refte der-hiç
Gergiz ne-koned be-kes-i vefā hiç

Bu şevketten bir şey kalmayan, kimsede vefa kalmaz

Ber-şevket-i ḥod me-şevtū ḥandān
Kāyin ‘ōmr-i dūze nīst cendān

Kendi şevketinden mağdur olma, bu iki günlük ömür kimse için kalıcı değil

Şayyād-ı ecel çü in suḥan goft
Dīdem ki çe dürr-i ma‘nevī suft

Ecelci bunu söylediğinde, ne kadar anlamlı bir söz olduğunu anladım

2290 *Leylī çü be-dāmeneş be-zed dest*
Der-perde nişest u dem fūrū best

Leyla onun eteğinde dokunduktan sonra, artık evde oturdu ve sustu

Şehbāz-ı ecel der-āmed ez-heft
Ān murğ-ı ezel ez-ān ḳafeş ref

Ecelci oradan çıktı ve kuş kafesten uçtu

Zeyn-i menzil pūr-belā vū pūr-gam
K’āsūde nezd-i kesī der-īn dem

Bu gam dolu belalı yerden, kimse sessiz geçmedi

Leylī be-guzeşt u merd-i cāhil
Endişe hemişe kerde bāıl

Leyla gitti ve cahil adam hep boş yere düşündü

Gūyed ki serīr-i ‘ālem ez-māst
Fikrī ne-koned ki in çe sūd-est

Dünyanın tahtı bizimdir dedi, bunun ne faydası olduğunu düşünmüyor

2295 *Ey bî-ḥazān mest-i maḡrūr*
Üftāde zi-kū-yi maʿrifet dūr

Ey mağrur ve iyilikten uzak kalan kibirli.

Gū anki cihān u her çe pendāšt
Der-zīr negīn ḥīştēn-i dāšt

De ki dünyanı ve her şeyi elinde biliyordun

Der-gūn fesād-ı miḡnet ābād
K'īncā ne-şevēd kes ez-ḡam āzād

Fesat ve dert vadisinde, kimse gamdan kurtulamadı

Anān ki be-kām-ı dil resīdēd
Āḡir heme dest ez u keşīdēd

Murada erenler, daha sonra o murattan vazgeçtiler

[92a] *Ey cāhil-i ḡod perest nādān*
Cüz ḡaḡ heme-rā diḡer fenādān

Ey kendisini beğenen cahil, haktan sonra her şeyi batıl bil

2300 *Hān tā tū der-īn zemin-i ḡülzār*
Ġāfīl ne-şevī zi-miḡnet ḡār

Dikkat et ki bu güllü dünyada, dikenini unutmayasın

Leylī zi-cihān çü dāmen efşāned
Ġn ḡurfe ḡikāyetī ez u māned

Leyla dünyadan eteğini toplayınca, bu hikâye ondan bize kaldı

Mecnūn belā-keş perīşān
Bā-giryē vü eşk-i ḡūherī şān

Perişan dertli Mecnun, gözyaşlarıyla, yarıdan uzaklaşmak istedi

Devrî talebîde ez ber-yâr

Cân haste vü pâ-yı refte ezkâr

Yardan uzaklaşmak istemişti. İşten ve her şeyden yorgundu

Be-burîde tama‘ zi-behre-mendî

Kâreş heme âh u derd-mendî

Faydalanmaktan vazgeçmiş ve ah çekmekten başka bir işi yok

2305 *Mektûb firâk-ı ân semen ber*

Be-nivişte zi-âb dîde-i ter

O değerlinin yazılan şiirleri hep gözyaşları ile yazılmış

Âlûde be-mihnet-i Hudâî

Bî-çîde behem haţtî cüdâî

Allah‘ın verdiği dertle, ayrılık yolları birbirine girmiş

Ber-dest be-gırifte nâme-i dūst

Ber-dest-i diger kefen zi-yek būst

Bir eli ile mektubu tutmuş ve diğer elle kefeni

Bâz âmed ez-în sefer seher-gâh

Ber-hâk-ı hemân ser-güzer-gâh

Bu yolculuktan yeniden o hüznün diyarına sabah dönmüştü

Ez-ferfet-i ân meh-i dil efrūz

Bâ-dâğ-ı firâk u derd u şad sūz

O yürek yakan ay yüzlünün uzaklığından, o dertler ve kederlerle

2310 *Ser ez-kağem u kağem zi-ser-sâht*

Bâ-halk-ı cihân-ı diger ne-perdâht

Baştan ayağa ve ayaktan başa yeniden yaptı, dünyadaki insanlarla artık konuşmadı

Çün miñnet u derd-i encümen dîd

Bâ-âdemiyân-ı diger ne-handîd

Bu derdin nasıl olduğunu anladıktan sonra, diğer insanlarla gülmedi

[92b]

*Pūṣīde be-ḥod libās-ı mātem**Mī-goft heme ṣeb ki gū vefātem*

Matem kıyafeti giydi ve her akşam ölümünü arıyordu

*Bālīn sereṣ çü ḥāk reh ṣod**Cān u dil u dīn-i ū tebeh ṣod*

Yastığı yol toprağı olduktan sonra, yüreği, canı, dini çöktü

*Ān dil ṣode çün be-ṣod zi-bünyād**Yekbāre be-dām-ı ğam der-üftād*

O zavallı çöktükten sonra, birden depresyona girdi

2315

*Mātem zerre ḥāne geṣte vīrān**Der-kū-yi belā niṣest-i ḥayrān*

Evi yıkılmıştı ve bela vadisinde hayran hayran oturuyordu

*‘Ömrī be-nihāde ser be-zānū**Be-niṣest u ne-ṣod feraḥ fezā nev*

Bir ömür başını dizlerine koymuş, oturdu ve artık hiç gülemedi

*Hem terk-i ri‘āyet beden kerd**Dil-geṣte zi-raġbet-i vaṭan serd*

Artık vücudunu da düşünmez oldu, yüreği yurt sevgisinden boşaldı

*Ber-cān u cihān çü ū ne-perdāht**Peyrāhen-i ten zi-mū-yi ser-sāht*

Hiçbir şeye önem vermedikten sonra, saçından gömlek yapmıştı

*Ālūde be-‘ıṣḫ u der-ciger ṣūr**Ḥasbīd besān-ı murde der-gūr*

Aşka karışmıştı ve yüreği dertten dolu idi, ölüler gibi mezarda yatıyordu

2320

*Pehlū be-nihāde ber ser-i ḥāk**Bālīn sereṣ zi-ḥār u ḥāṣāk*

Dikenlerden yastık yapmış topraklar üzerinde yatıyordu

Nā-kerde be-kār-ı ḥod medārā

Na' līn dū pā zi-seng-i ḥārā

Kendi yaptığıyla baş edemiyordu, ayakları taş gibi sert olmuştu

Ber ser ne güle ne sāye ez-bīd

Ten geşte siyeh zi-tāb-ı ḥūrşīd

Başına güneş geçirmeyen hiçbir şey yoktu, vücudu simsiyah olmuştu

Rū 'īde zi-eşk-i ū 'alefhā

Āhū be-cigān keşīde şafhā

Onun gözyaşlarından çimenler çıkmıştı, ceylanlar dizilmişler

Murgān-i pisereş çü sāye bestend

Şīrān heme kerd ū nişestend

Kuşlar onun başına gölge saldılar, aslanlar hepsi onun kenarında oturdular

[93a]

2325

Ber-mātem-i ū nişeste ḥargūş

Ez-āteş guşsa refte der-cūş

Onun derdinden tavşan bile oturuyordu ve canı yanıyordu

Mecnūn şikeste mest u maḥmūr

Nā-geşte demī peleng ez u dūr

Mecnun çok dertli ve tepkisizdi, kaplan ondan hiç uzaklaşmıyordu

Āhū be-lebeş nihāde putān

Kāy teşne be-nūş ez-īn çü mestān

Ceylan memesini dudağına yaklaştırıyordu ki sütünden ona yedirsin

Gorkān zi-deh-i ḥalkā ber ser-rāh

Ālūde be-gam nişeste rūbāh

Kurtlar hepsi oturuyordu ve tilki gamlı oturuyordu

Mecnūn tū kerde bāde-i nūş

Vez neş 'et-i bāde geşte medhūş

Mecnun kendi içkisini içmişti ve o içkiden sarhoştı

2330 *Ān bi-dil nā-tevān miskin*

Peyveste nişeste zār u ğamgīn

O yorgun âşık, hep dertli ve kederli oturmuştu

Nūşīde piyāle ez-meyi durd

Eyyām-ı firāk-ı ħod be-ser burd

Hep dert kadehi içiyordu ve uzaklık günlerini geçiriyordu

Çün vaqt rahīl-i ū der-āmed

Ān miĥnet u ğuşşa bā ser-āmed

Gitmek zamanı gelince, onunda derdi kederi bitti

Āşufte zi-cā-yi ħ'īş ber-ĥāst

Ruĥateş heme best u maĥmil arāst

Delice yerinden kalktı, yükünü topladı ve hayvanı süsledi

Efşāned zi-dāmen u teniş kerd

Ber-āb dū dīde ğasel-i ħod kerd

Üstünü giydi ve gözyaşları ile gusletti

2335 *Deh giz goftī be-ħod be-pūşīd*

Peymāne şikest u cūr' a nūşīd

Kefen giydi, kadeh kırdı ve bir yudum içti

Ömreş çü guzeşt u şod zi-bünyād

Ser ber-kef-i ħod nihād u cān dād

Ömrü bitti ve iş işten geçtikten sonra, başını yere koydu ve öldü

Ber hem zi-deh şod ħafeş bīkibār

Ĥālī be-şod ū zi-murġ-ı tayyār

Kafes birden yıkıldı ve içindeki kuşlar boşaldı

[93b] *Zān perde-i beste murğ-ı şebbāz*
Ber-rū-yi hevā nümūde pervāz

O evi kapalı kuş, havalara uçtu

Ez-miḥnet-i dām u dāne u kuvvet (kūt)
Perrīd der-āşiyān lāhūt

Dertten ve kederden artık Allah'a gitti (dünyadan bağını kopardı) ve öldü

ĠAZEL

2340 *Ey dil be-ğam-ı şehī Ḥicāzī*
Merdī tū digeŕ çe çāre sāzī

Ey kalp, sen dertten ne yapmayı düşünüyorsun? Öldün artık bundan başka ne olabilir ki?

‘Ömrī be-guzeşt u ber der-i ū
Āşufte nişeste der-niyāzī

Bir ömür geçti ve sen onun kapısında, perişan oturmuşsun

Hergiz ne-resī be-mağşad-ı ḥ’iş
Tā cān u cihān-ı tū der-ne-bāzī

Bu kadar istekli isen hayatta muradına eremeyeceksin

Pā māl-ı ğam u belā çü keştī
Bāyed ki digeŕ be-ḥod ne-nāzī

Derde ve kedere bulaştıysan, artık kendini övünmeyi bırakmalısın

Ber-der ki ū eger be-mirī
Der her dū cihān-ı tū ser-firāzī

Onun kapısında öldüysen artık sen her iki dünyada da onurlu olursun

2345 *Ey ğurre be-şöhret u kerāmāt*
Merkeb-i tū der-īn heves çe tāzī

Ey şöhretten mağrur olan, bu hevesin içinde ne arıyorsun

Der-āteş eger vaŕtan koned kes
Ān nīst be-cüz ḥayāl bāzī

Ateş içinde vatana gitmek istemek hayal dışında bir şey değildir

*Ger ħod guzarī ber vey deryā
Güyem ki tū hemçü murğ-ı ğāzī*

Kendin denize gidersen, kaz olduğunu düşünürüm

*Yā ger be-hevā rüy-i tū çün bād
Taḥkīk bedānki der mecāzī*

Eğer havada rüzgar gibi dolaşırsan, senin sanal dünyadan olduğunu düşünürüm

[94a] *Çün sāde konī derūn-ı ħod-rā
Dānem ki hemīşe der-nemāzī*

İçini temizlersen, Allah‘la irtibatta olduğunu ve dua ettiğini anlarım

2350 *Ger ‘āşık-ı rüy-i Muştafā ‘ī
Bā-beste çerā be-ħırş u āzī*

Eğer Mustafa’nın yüzüne âşıkısan, neden bu kadar hırslısın?

*Kār heme ‘āşıkān-ı şādık
Fānī şod nest u cān güzārī*

Tüm sadık âşıkların işi, fani olmak ve ölmektir

*Ey dīde-i mest geşte bīdār
Nergis ne-şodī meger piyāzī*

Ey kendini ölmüş zanneden sarhoş, gözlerin hep akıyor, yoksa soğan mısın?

*Cānā tū eger zi-rüy-i taḥkīk
Cüyān-ı kenār baḥr-i rāzī*

Eğer sen araştırmak için sırrın denizini bulmak istiyorsan,

*Rū ber der-pādişāh-ı baḥhā
Kāv rāst-ı kemāl bī-niyāzī*

Putların padişahına git, o tam bir ihtiyacıdır

2355   *Şāh-ı ‘Arabī nişeste ‘ömrī*
Bālā-yi serīr-i dil nevāzī

Arapların bir şahı, bir ömürdür âşıklık tahtına oturmuş

Ez-zülf-i sīne fekende bendi
Ber-gerden-i ‘Arab u Türk u tāzī

Siyah saçlarından bir tel, Arap, Türk ve Farsa atmış

Dīvāne ‘Alī eger be-dānī
Dünyā heme cife u tū bāzī

Divane Ali, bilmelisin ki bu dünya, bir oyun meydanıdır ve sen bir oyuncaksın

ḤİTĀB

Ey mihr-i tū māye-i ḥayātem
Ez-piş-i tū ḥall-i müşkilātem

Ey senin merhametin benim yaşam nedenim, senin için tüm problemleri çözerim

Tā zikr-i turā şonīde est gūş
Hest īn dil u cān u sīne der-cūş

Senin ismini duyduktan sonra, bu yürek ve bu can hep ateşte

2360   *Bāred heme şeb merā zi-fikret*
Ez-dīde sirişk-i eşk-i ḥasret

Her gece seni düşünmekten gözlerimden hasret gözyaşları yağıyor

[94b]   *Tā derd u cihān-ı tū şöhre keşti*
Vez perde-i lā-mekān guzeşti

Sen iki dünyada da meşhur olduktan sonra, evin olmadığı için

Pes mäh-ı ruḥet münevver āmed
Vez maşrıḳ cān u dil ber-āmed

Yüzün ay gibi ışıktı ve doğudan yüreğin geldi

Endāht merā hemīşe der-ğam
Gīsū-yi siyāh u zülf pür-ḥam

Senin siyah saçın beni hep derde atıyordu

Eknūn ki şodem esīr-i zūlfet

Bā-şevk-i ruḥ-ı tū kerde ūlfet

Şimdi senin saçına tutuklu kaldım, senin yüzünün güzelliğine bağlandım

2365 *Tā tūr-i ğam turā nişānem*

Cān-rā beder vefā nişānem

Senin dert okunu attıktan sonra, hep vefalı kaldım

Hāl-i men haste çün ḥarābest

Peyveste dū dīde ğarḳ ābest

Ben yorgunum halim yok, iki gözüm hep yaşlıdır

Dūrī maṭlab-ı tū ez-ġarībān

Giz şevk-i tū bāre şod girībān

Senin gariplerden uzak kalmandan hep gömleğimi ve üstümü yırttım

Ez-kū-yi tū tā şonīde-em bū

Mī-red zi-ġamem raḳīb bed-ḥū

Senin kokunu alınca, hüznümden kötü ahlaklı rakibim gider

Gūyed ki be-şev zi-kū-yi ğam dūr

Tā ḥod ne-şevī za‘īf u rencūr

Bana “bu dertten kaç ki sen güçsüz olmayasın” diyor

2370 *Efzāyed ez-īn suḥan çü derdem*

Līkin zi-der-i tū ber ne-kerdem

Bu sözden derdim daha da çoğalır, fakat senin kapından dönmem

Tā ‘ışk-ı turā dilem maḳāmest

Dūrī zi-deret be-men ḥarāmest

Senin aşkın bu yürekteyken, senden uzaklık haramdır bana

Çün pā-yi der-în rehet nihādem
Der-dā 'ire-i ğamet fetādem

Senin bu yoluna geldikten sonra, derdine düştüm

Reh çün be-nerm-i be-çāre sāzī
Mā-rā be-ṭarīḳ-ı dil nevāzī

Çare bulamayınca, âşıklığa devam ettim

[95a] *Gūyend hemīşe bī-nevāyān*
Kāyin reh ne-burd kesī be-pāyān

Âşıklar hep bu hikâyenin bitmediğini söylerler

2375 *Der-kū-yi tū men çü pā nihādem*
Cüz 'ışḳ-ı tū nīst der-nihādem

Senin vadine geldikten sonra, senin aşkıdan başka bir aşk yoktur vücudumda

Āsūde nişestem ez-ğam-ı cān
Şāyed ki beyābem ez-tū dermān

Can derdinden kurtuldum, belki senden dermanımı bulabilirim

Ger ḥod ne-konī be-cüz cefā hīç
Men hem ne-konem be-cüz vefā hīç

Kendine cefa etmekten sonra başka işin yok, benim de vefalı kalmak dışında bir yaptığım yok

Tā cān zi-ğam-ı tū ber ne-yāyed
Yā ez-tū be-men ḥaber ne-yāyed

Bu can senin derdinden kurtulamaz, senden de bana iyilik gelmez

Der-dām-ı ğam-ı tū mübtelāyem
Mānend-i şehīd Kerbelāyem

Senin dert tuzağına düştük, Kerbela'daki şehit gibiyiz

2380 *İmrūz eger be-mīrem ez-ğam*
Nā-dīde dil şikeste merhem

Bugün dertten ölürsem, bu kırık yürek dermansız kalacak

*Ferdā-i kıyāmet ez-leb-i kūr
Āyem be-kenār u der-dilem şūr*

Kıyametin bir sonraki günü, mezardan çıkar, sevinerek bir köşeye giderim

*Esrār-ı ğam-ı tū kerde izhār
Be-guseste ‘inān-ı ħod bī-kibār*

Senin derdin artık kendini gösteriyor, kontrolünü de kaybetmiş

*Ger dīde zi-bāde-i belā mest
Ĥaqqā ki zenem be-dāmenet dest*

Keder kadehinden sarhoş olmuş, ben senin eteğine taparım

*Rūzī ki kıand der-īn cihān sūz
Dest-i men u dāmen tevān rūz*

Bu dünya yakıldığı gün, benim elim senin eteğindedir o gün

2385 *Tā ħod şode-i çü mihr-i eflāk
Sermāye-i ‘āşıqān-ı ğamnāk*

Kendim güneş gibi olana kadar ve dertli âşıkların sermayesi olana kadar

*Cüz sūz u güār u derd u ğam nīst
Seylāb-ı revān zi-dīde kem nīst*

Dert, bela, keder ve hüzn dışında, hiçbir şey yoktur, akan gözyaşı az değildir

[95b] *Dānem ki hemīşe ğam gūsārī
Ber kes-i tū sitem revāndārī*

Senin iyi kalpli olduğunu ve kimseye zulüm etmediğinden haberim var

*Çün burde zi-rūy-i ħod keşīdī
Ĥod-rā be-cihāniyān nümūdī*

Yüzünden o perdeyi çıkardıktan sonra ve kendini insanlara gösterdikten sonra,

*Anān ki be-cüz tū kes ne-dīdend
Ez-cān u cihān şama‘ burīdend*

Senin dışında başkasını görmeyenler, dünyadan ve canlarından koptular

2390 *Men hem be-hevā-yi rūyet ey māh*
Yek cūr' a ceşīde der-seher-gāh

Bende senin güzelliğinden, sabahleyin bir yudum içtim

Āşufte zi-kū-yi dil furūzī
Der ser heves-i ruḥ-ı tū rūzī

Âşıklıktan yorgun, başta sana kavuşma hevesi

Reftem beder serāy-ı pīrī
Giz veşf-ı ruḥ-ı tū zed nefīrī

Bir aksakalın yanına gittim, senin güzelliğinden duyunca çığlıklar attı

Der-meclis-i 'ışk-ı fitne engīz
Sākī şode mest u men ḳadeḥ rīz

Kışkırtıcı aşk meclisinde saki sarhoş olmuş ve ben onun kadehini dolduruyordum

Vā' iz çü ḥadīş-i muḥtaşar ḥ'āned
Bigān-ı ğam-ı tū der-ciger māned

Vaiz küçük bir dua ettikten sonra, senin aşk okun hep yüreğimde kadı

2395 *Sevdā-yi tū āteşī ber-efrūḥt*
Ser-tā-ser mülk-i cān-ı men sūḥt

Senin sevdan ateş yaktı, benim tüm dünyam o ateşte yandı

Ḥod-rā be-ğam-ı tū çün nümūdem
Ābād ne-şod diger vücūdem

Senin derdini düştükten sonra, artık canlanamadım

Bīmārī men zi-ḥad çü be-guzeşt
Dil ḥaste be-māned u dīde ter keşt

Senin hastalığın haddini aştıktan sonra, yürek hastalandı ve gözlerim hep ıslaktı

Reftem beder ḥakīm-i ḥādīk
Goftem çe buved merā muvāfīk

Doktora gittim ve derdimi anlattım

Īn derd-i murād-ı ū çe bāşed
Mer zen be-cefā revān bāşed

Benim derdime deva nedir diye sordum, acıdan ölmek insaf değildir

[96a]

2400

Der-kū-yi belā refīk-ı men kist
Merdüm-i tū be-kū devā-yı men cīst

Bela köyünde benim arkadaşım kimdir, insanlar siz söyleyin benim ilacım nedir?

Goftā ḳadeḥī zi-cām-ı muḥtār
Ber-ḥīz u ez-ān ḳadeḥ be-dest ār

Oradaki seçilmiş içkiden kalk ve bir kadeh al dedi

Īn ḳışşā ez u çü men şonīdem
Ez-dām-ı vücūd-ı ḥod remīdem

Bu hikâyeyi ondan duyunca, artık kendimi bıraktım

Bāz āmedem ez der-i ḥakīmān
Nā-geşte zi-kār-ı ḥod peşimān

Doktorların odasından pişman olmadan çıktım

Rāh-ı dīgerī gırifte der-pīş
Ez-behr-i devā-yı sīne-i rīş

Bu derde ilaç bulmak için başka bir yola gittim

2405

Reftem be-serāy-ı mey furūşān
Dil geşte ḥarāb u sīne cūşān

Yürek yorgun ve kalp dertli, şarapçılara gittim

Goftem be-mürīd pīr-i ma' nī
Endīşe ne-kerde men zi-tu' nī

Oradaki adama hiç düşünmeden şöyle dedim

Kāy bāde fūrūş ez-güzer pāk

Keştem ruḥ-ı tū men feraḥnāk

Ey şarapçı, bana iyi kaderden beni ferahlandıran bir şey ver

Dermān-ı derūn ḥaste-em cīst

‘İsî nefesi der-encümen kist

Hasta yüreğimin dermanı nedir? Bu toplulukta İsâ nefesli kimdir?

Goft ey be-belā-yı bed gıriftār

Dermān-ı dil-i tū vaşl-ı dildār

Ey kötü belaya düşen, senin dermanın sadece kavuşmaktır dedi

2410 *Çün Āmede-i zi-behr-i dermān*

Ālūde beder-i dū dağ-ı hicrān

Dertli ve uzaklıktan hüzenlenen birisi oldun dermana geldiğin için,

Gūyend ki Muḥammed güle-dār

Sākī şode est be-emr-i ḳahhār

Diyorlar ki Muhammed saki olmuş ve Allah'ın emrinden çıkmış

Ber her ki dehed ḳadeḥ ez-ān mey

Ger murde buved şeved revān ḥay

Kimseye o kadehten bir bardak verdi ise, o insan ölmüşse, diriliyor

[96b] *Rū ber der pādīşāh-ı baḥḥā*

Kū ey tū devā-yı derd-i bedḥā

Putların padişahına git ve de ki: Ey dertlerin dermanı

Hestī tū murād-ı pādīşāh-ı nūşān

Bīmār-ı tū cümle mey furūşān

Eğer gerçek isen bana bir kadeh ver, senin hastan olanlar tüm şarapçılar

2415 *Sākī be-cihān-ı tū geşte meşhūr*

Ḥalkī şode ez tū mest u maḥmūr

Sen tüm dünyada meşhur olmuşsun, bir âlem senden sarhoş

*Pür kon kadehî zi-cām-ı pür-nağş
Yek cür' a ez-ân kadeh-i be-men bağş*

Bu kadehi doldur ve ondan bir yudum bana ver

*Sākî tū be-men deh ân kadeh-rā
K'ū tāze koned çü gül-i ferağ-rā*

Beni yeniden mutluluk gülü yapmak için o kadehi bana ver

*Birün fekend zi-sîne ağızân
Dil zinde şevved ez u diğer cān*

Göğsümdeki hüznüleri dışarı attığım için, ruhum ve vücudumda yenilendi.

*Cān tāze şevved zi-pertev-i ū
Āyed be-beden-i hayātem ez-nū*

Bu pırlanta gibi olaydan hayatım yenilendi

2420 *Āteş fekende be-bağr-i kevneyn
Pākīze koned mer ez-levneyn*

Her iki dünyamı da yakıyor ve beni tüm dertlerden kurtarıyor

*Ez-perde beder keşed nihān-rā
Ber hem zened-i ū diğer cihān-rā*

Saklananı evden dışarı çıkarsın ve diğer dünyayı iptal etsin

*Bidār koned dilem zi-mestî
Āvāre koned merā zi-hestî*

Yüreğimi sarhoşluktan kaldırayım, dünyada perişan olayım

*Yek cür' a ez u çü hūred me-çünūn
Dil haste be-māned u dīde pür-ğūn*

Ondan Mecnun bir yudum aldıktan sonra, yüreği dertlendi ve ağladı

Nūşīd ez u çü kaṭra Ferhād
Āsūde ne-şod diger zi-feryād

O şaraptan Ferhat içtikten sonra, artık bağırmaktan durmadı

[97a]

2425 *Ey vā'iz bī-ḥaber zi-ma'ni*
Ez-ḥāl-i ġarīb ḥaste ya'ni

Ey manadan habersiz olan vaiz! Hasta ve yorgun olanın halinden (anlamazsın).

Dīvāne 'Alī ki mired ez-ġam
Derd-i dil-i ū nemī şeved kem

Deli Ali deritten ölecektir ve yüreğinin gamı hiç azalmıyor

Der- 'ışık eger hemī zened lāf
Zāhir şode dürr-i dū bātineş şāf

Aşktan çok konuşuyorsa, derdi yüze çıkmış ve içi temizlenmiş

Mānend-i misāfirān-ı in rāh
Ez-ḥod guzered çü her seḥer-ġāh

Bu yolun yolcuları gibi, her sabah kendinden geçiyor

Ger reh-i ne-bured be-kū-yi ma'ni
Hān tā ne-zenī ber u tū tu'ni

Âşıklık yoluna gitmezsen, dikkat et ki ona yanlış bir söz söylemeyesin

2430 *Zirā ki çü der-ṭaleb ḳadem zed*
Der-kū-yi fenā diger 'ilm-i zed

Çünkü murat yolunda yürümekten sonra, fenalık vadisini fethetti

Çün murġ-ı hevā remide ez-dām
Nā-dīde şarāb u bāde u cām

Tuzaktan kaçan kuş, şarap, kadeh ve bardak görmemiştir

Ez-neşāt-ı cām lā-yezālī
Dīvāne be-keşt u lāubālī

Dünyanın yüzünden deli ve yaramaz birisi oldu

*Cān u dil u ‘aql-ı ū bī-kibār
Der-bāh̄te şod be-kū-yi muhtār*

Yüreğini ve gönlünü birden istek yolunda kaybetti

*Cān u dil u ‘aql-ı h̄od çü der-bāh̄t
Ser ber-kef-i bā-yi dilber endāh̄t*

Onları kaybettikten sonra, başını sevgilinin koynuna koydu

2435 *Yek cūr‘a zi-cām şeh çü nūşīd
Sūd ez-deh keşt u sīne çü cūşīd*

O şaraptan bir yudum aldıktan sonra, köyden sevda kalktı ve yüreği efkârlandı

ĠAZEL

*Ey rüy-i tū dāde revnağ-ı hūr
Vez şevk-i tū men hemīşe maħmūr*

Ey ki senin ruhun perilerin reklamıdır ve senin yüzünü görmek hevesinden ben hep sarhoşumdur

[97b] *Āsūde ne-şod zi-endūh
Tā rüy-i tū şod zi-pīş-i men dūr*

Sen benden uzaklaştıktan sonra, benim yüreğim gamsız kalmadı

*Der-kū-yi belā-yi muħabbet ābād
Geştem zi-ğam-ı ruħ-ı tū rencūr*

Bu belalı dünyadan senden uzak kaldım diye hep dertliydim

*Tā dūr şodī zi-kū-yi ‘uşşāğ
Ez-hicr-i tū kes be-keşt mesrūr*

Âşıklar vadisinden gittikten sonra, kimsenin yüzü gülmedi

2440 *Der-kū-yi ferākat ey dil efrūz
Yek hāne-i dil çü nīst ma‘mūr*

Ey yürek yakan senin hicranından bir yürek sağlam kalmamıştır

Sūd ez dükkān-ı sīne cākān
Reftend heme der-serāy-ı mestūr

Âşıklar bu sevda yüzünden, hep saklandılar

Āmed be-cihān-ı Resūl bisyār
Sa‘ī-i tū u rā-yi cümle meşkūr

Çok Resuller geldi onlar için, herkes senin varlığına şükür ediyordu

Ez-behr-i devā-yi dil-garībān
Āyend bedr-i tū ez-reh-i dūr

Âşıkların yüreğine derman olmak için, uzak yoldan buraya gelmiş

Bī-rüy-i hoş tevā-yi dil-ārām
Der-dīde-i men ne-mānde est nūr

Ey dermanım, senin uzaklığından, gözlerimde ışık kalmadı

2445 *Ey gūher pāk-ı hicr-i ma‘nī*
Aḥbār-ı leṭāfet-i tū meşhūr

Ey aşkın temiz mücevheri, senin iyiliklerin herkese malum

Sākī çü tū-yi be-kū-yi mestān
K’iṣān ne-ḥūrend zi-āb-ı engūr

Saki sen olduktan sonra, yüzüm suyunun dışında içen birini âşıklardan bulamazsın

Pür kon zi-kerem-i piyāle-i mā
Zān bāde ki dāde şod be-manşūr

Mansur’a verdiğin kadehten, verdiğin şaraptan, iyilik şarabından bize de ver

Yā Rabbi be-ḥaqq-ı ism-i muḥtār
Gerdān-ı tū günāh-ı bende mağfūr

Ey Allah‘ım, sen Muhtar‘ın ismine göre, bu suçlu kölenin günahlarını sil

Divāne ‘Alī me-şev tū yek-dem
Ber-gāfl-i malāş-i ḥ‘iṣ mağrūr

Divane Ali sen hiç kendi aklına mağrur olma (gururlanma)

[98a] DER-‘ÖZR Ĥ-ĀHĪ VE İ‘TİRĀF Bİ‘L-‘ ACZ-İ VE‘T-TAĶŞĪR
Hatasımı itiraf etmek ve özür dilemek

2450 *Ey kerde merā tū ĥalkā der-gūş*
Ez-şevķ-ı ruĥ-ı tū kerde-em cūş

Ey beni köle yapan ve senin yüzünden hep dertli olan

Der bī-edebī suĥan çü goftem
Ūrā zi-raķīb-i ĥod nuhuftem

Yanlış bir şey söylediysem, onu rakibimden sakladım

Ĥod mu‘terifem be-kerde-i ĥ-ış
Merhem-i tū be-neh be-sīne-i rīş

Yaptıklarımın dolayısıyla kendimi itiraf ediyorum, sen bu yüreğe çare bul

Rūzī ki be-ĥāne der-nişestem
Der-berzaĥ-ı ĥayr-ı ĥaķ be-bestem

Evde oturduğum gün, yaptıklarımın itiraf ediyorum, sen bu yüreğe çare bul

Ĥordem zi-şarāb-ı ‘ışķ-ı muĥtār
Be-güşūde zebān-ı ĥod be-goftār

Konuşmaya başlayıp, seçilmiş aşk şarabından içerek konuşmaya başladım.

2455 *Budem zi-ĥam-ı tū mest u maĥmūr*
Ūftāde zi-kū-yi ma‘nevī dūr

Dertten hep sarhoştum ve manevi dünyadan çok uzaktım

Bī-ĥod şode cān u geşte medhūş
Mīzed zi-leĥīb-i nār-ı men cūş

Canım kendinden geçip aklımı kaybettim, içimde cehennem ateşi gibi bir ateş kaynıyordu.

Dil der-heves-i tū geşte ĥayrān
Hem ĥāne-i ‘aķl-ı ĥaste vīrān

Gönül senin hevesinle hayran kaldı, hem de aklımın evi bozuldu

Sevdā-yi tū der-serem çü āteş

Vez hadd be-guzeşte ihtirākeş

Senin aşkın kafamda ateş gibidir ve yakması haddini aşmış

Der-medh-i tū kerde şod beyānī

Her beyt-i ez u hayāt-i cānī

Senin methinde konuşmalar oldu, şiirler ve hayatlar anlatıldı

2460 *Goftem suḥanī çü men her bāb*

Der-medh-i Rasūl u āl u aşḥāb

Her bölümde söylediğim sözler Rasulullah ve onun ashabının mehdindeydi.

Hem kerde beyān-i ḥāl-i mecnūn

Bārīde zi-ḥasret ez ciger-ḥūn

Aslında, Mecnun'un da halini anlatıyorduk ve hasretten kalbimizden kan damlıyordu

[98b] *Be-nişeste derūn āsitānī*

Goftem zi-ruḥ-i tū dāstānī

Bir dergâhın içerisinde oturup senin yanaklarından hikâye söyledim.

Her nükte ez u çü gevher-i pāk

Perverde derūn ḥāne-i ḥāk

Toprağın evinin içerisinde yetiştirilen sözlerin her bir nüktesi cevherden temizdir

Ez-baḥr-i zāmīr-i men çü ser zed

Ābī zi-dū dīde ber-ciger zed

Benim içimdeki denizden başkaldırdı ve bir su gibi iki gözümde çiğime vurdu.

2465 *Deryā-yi vücūd-i men çü zed cūş*

Gevher-i heme dād u goft ki be-furūş

Benim vücudumun denizi kaynadı, cevherlerin hepsini verip sat dedi.

*Pes mahzen-i ũ çü ber güşâdem
Goftem ki be-rîz kez tû şâdem*

Sonra onun mahzenini açtım, hepsini saç, senden hoşnuttum dedim

*Her dâne ez vez baħr-i pür-ħün
Mî-rîħtemeş çü dürr-i meknün*

Onun her danesi kanla dolu bir deniz gibiydi, gizli inci gibi onu döküyordum

*Tâ mâned ez u be-her diyârî
Der-pîş-i kesân çü yâd-kârî*

Ta ki ondan her yerlerde kalsın, herkesin yanında bir hatıra olsun.

*‘Ömrî be-guzeşt u men der-în kâr
Meşgûl şodem be-nazm-ı eş‘âr*

Hayatım geçti ve ben bu işi yapıyorum, şiirleri tertip etmekle meşgul oldum.

2470 *Bîdâr çü şod dilem zi-mestî
Âvâre şodem zi-kü-yi hestî*

Gönlüm sarhoşluktan uyanınca varlığın köyünde başıboş kaldım.

*Bâz âmedem ez-ħayâl-i bâtıł
Cüz bî-ħaberî ne-kerde ħâşıl*

Yine de batıl hayallerden geldim, habersizlikten başka bir şey elde etmedim.

*‘Aql u ħıradem çü dîde be-güşâd
Dil ez-kelimât-ı ħod ne-şod şâd*

Aklım gözümü açtığında gönlüm kendi kelimelerinden hoşlanmadı.

*Endîşe be-kâr-ı ħod çü kerdem
Gerdîde ziyâde süz u derdem*

Kendi işimi düşündüm dertleri ve sıkıntıları çok fazla olmuş.

*Reftem be-serâ-yi ‘aql u idrâk
Dil kerde zi-naķş her şıfat-ı pāk*

Gönlümü her sıfatın nakşından temizleyerek akıl ve idrakın sarayına gittim,

[99a]

2475 *Tā der ne-girem ki ʔālībem kīst*
İncā semen-i be-zā‘atem ʔīst

Ta ki beni isteyenin kim olduğunu ve bu yoksulluğun değerini anlayayım

Der-meclis-i ‘aql u fehm u idrāk
Ki ancā zede ʔod ʔabā-yi men ʔāk

Benim hırkam akıl, idrak ve bilinç meclisinde yırtıldı.

Çün defter-i men nihāde ʔod pīʔ
Şermende ʔodem zi-kerde-i h̄iʔ

Benim divanım herkesin yanına koyuldu, yaptığımdan dolayı herkesin yanında utandım

Ey ma‘den-i fazl vüçūd u rahmet
Ez-kū-yi tū kes ne-dīde zaḥmet

Ey bağışlayıcı ve iyiliğin madeni senin köyünde kimse zahmet görmedi

Ez-men ʔü ḥaḥā guzeʔt u taḥşīr
Şermende ʔodem tū dest-i men gīr

Ben hata ve kusur işledim, utandım, sen bana yol göster.

2480 *Tā der-ḥarem-i tū āyem eknūn*
K’īn dil zi-ḡam-ı tū geʔt pūr-hūn

Şimdi senin haremine gelmek istiyorum, gönlüm senin gamından dolayı kan dolmuş.

Çün maḥşad-ı men cüz ān ḥaram nīst
Cüz medḥ-i tū kār-ı digerem nīst

Çünkü benim amacım senin hareminden başkası değil, senin methinden başka hiçbir işim yok.

DER-ḤĀTĪMETÜ’L-KĪTĀB (Kitabın sonunda)

Mef’ülü Mefâilün Fe’ülün

Divāne ‘Alī meger tū hestī

Kāyin naḥş ḥoş ez-terāne bestī

Ali için deli olan sen misin? Şiirlerini bu kadar güzel şekillendiriyorsun

Der-meykede-i ferh-i furūşān

Bā-hem nefesān-ı cür‘a nūşān

Sevgiyle içki satan kişilerin mekânında içki içen arkadaşlarla beraber

Zān bāde eger tū horde-i mey

Der-bāğ-ı cihān terāne tā key

Eğer o içkiden sen içtiysen dünyanın bağında ne zamana kadar şiir söylersin

2485 *Zān cür‘a eger tū kerde-i nūş*

Esrār-ı ezel be-ḥāce mefrūş

Eğer sen o cür‘adan tattıysan dünyanın sırlarını hocaya satma

‘Ömret be-guzeşt u reft ber-bād

Hergiz ne-şodī zi-miḥnet-i āzād

Hayatın geçti ve yok oldu, hiçbir zaman sen sıkıntıdan özgür olmadın

[99b] *Tā key tū der-īn ḥayāl-i mesti*

īn nīst be-cüz hevā perestī

Ne zaman kadar sen bu sarhoşluğun hayalindesin, bu boş hevesleri sevmekten başka bir şey değil.

Ber-‘ömr-i dū rūze ger tū şādī

Rev rev ki derī ‘aceb güşādī

Eğer iki günlük fani dünyada mutluyusan, git git ki acayip bir kapıyı açmışsın

Der-bu ‘l-hevesī şodī tū kem rāh

Kāret heme geşte nāle vū āh

Heveslerin yolunda yolunu kaybettin, işin hepsi ah ve inleme olmuş

2490 *Ez-hem-nefsān-ı fetāde-i dūr*

Ber-‘ömr-i dū rūze geşte mağrūr

Kendi arkadaşlarından uzağa düşmüşsün, iki günlük hayatın için gurur etmeye başlamışsın

*İn 'ömr kez u tū gešte-i şād
Ābīst-i revān u zindekī bād*

Bu hayattan hoşnutsan, akan su gibi ve hayat rüzgârı gibi

*Hān tā ne-şevī ber u tū mağrūr
Kāyin rāh be-dāst u menzileş dūr*

Eğer sen bu sarayda gururlu olmazsan, bu yol kötüdür ve menzili uzaktır.

*Ber-kār-ı cihān çü nīst bünyād
Der- bu 'l-hevesī me-kon tū feryād*

Dünyanın işlerinde temel yoktur, nefsin işleri için bağırıp çağırma

*Ey tūṭī-i hoş-dil-i ḥ'īş elhān
Esrār-ı ḥaḳīḳat-ı tū pinhān*

Ey hoş okuyan ve hoş gönüllü papağan, senin gerçek sırların gizlidir.

2495 *Çün bülbül-i büstān-ı ünsī
Āvāz-ı tū cümle sırr-ı ḳudsī*

Çünkü sen sevgi dolu bahçenin bülbülüsün, senin sesinin tümü göğün sırlarıdır.

*Der-kūşe-i bāğ-ı miḥnet ābād
Tā key tū der-īn fiğān u feryād*

Sıkıntıdan yaratılan bir bağın köşesinde ne zamana kadar böyle bağırıp çağırırmaktasın

*Aşl-ı tū zi-'arş u meskenet ferş
Pūşīde be-ḥod libās-ı ber-naḳş*

Senin aslın gökten ve meskenin döşenen yerin üstündesin, üzerinde desenli kıyafetler var (melek gibisin fakat insan kılına girmişsin)

*Der-nāle vü zār-ı ḥod çe kūşī
Esrār-ı ezel çerā be-nūşī*

Kendini ağlamak ve inlemek için niçin uğraşıyorsun, dünyanın sırlarını niçin içiyorsun

*Cā-yi tū ve rā-yi 'arş u kürsī
Āḥir zi-vaṭan çerā ne-pursī*

Senin yerin arş ve kürsünün üstünde sonunda vatanından niçin soru sormuyorsun

[100a]

2500 *Ez-hem nefesân-ı ħod be-kon yād*
Ber her ze medih nefis-i tū ber-bād

Kendi arkadaşlarını an, bu nefesleri boşuna rüzgâra verme

Ez-cā-yi nişeste kon tū pervāz
Bā-ħalk-ı cihān diğer me-perdāz

Oturduğun yerden uçmağa başla, dünyanın halkıyla uğraşma

Der-kū-yi butān-ı dil ferībān
Ez-behr-i şafā-yi çü her cān

Gönlü aldatan putların köyünde canın cevherinin sefası için

Kaṭ'-ı nazārī zi-merd u en kon
Āhenk-i diyār-ı ħiştēn kon

Kadın ve erkeğe bakmaktan vazgeç, kendi vatanının tarzına devam et

Ez-ħaberān-ı diğer be-perhīz
Vez dāne vü dām-ı ħiştēn be-gurīz

Habersiz adamlardan bundan sonra vazgeç, sana verilen tane ve tuzaktan kaç

2505 *Terk-i ser-kār-ı mā u men kon*
Rū ber-ṭaraf-ı reh-i vaṭan kon

Bizimle ve benimle uğraşmaktan vazgeç, yüzünü vatanının yönüne doğru çevir

Mā vāy-ı tū çün ki mī-şevēd kūr
Dil ber kon ez-īn cihān pūr-şūr

Dünyaya karşı duyguların kör olduğunda heyecanlı olan bu dünyadan gönlünü kopar.

Ber ħod be-nihāde ez-ħodī bend
Der-bend u cevri-i ħiştēn tā çend

Kendine tapmışsın, kendine bağlısın, ne zamana kadar kendi vücuduna bağlı kalacaksın.

Ey hufte be-menzil-i haşır-nāk
řod pīrehen-i tū der-sefer çāk

Ey tehlikeli bir yerde yatan kişi, senin elbisen seferde yırtıldı.

Bīdār şev ez-ħayāl-i mestī
ħod-rā ber hān zi-bend-i hestī

Artık hayal ve sarhoşluktan uyan, hayatın bağından kendini özgürlüğe at

2510 *Esrār-ı ezel eger nihānest*
Cā-yi tū serā-yi lā-mekānest

Eğer dünyanın sırları gizliyse senin yerin mekanı olmayan bir saraydadır.

Ey murğ-ı perīde ez-der-i bāğ
Ez-ğuşşa nihāde ber-ciger dāğ

Ey bağı kapısından uçan kuş kızmaktan ciğerine ateş koymuşsun.

Tā key tū der-īn kafeşçe der-bend
Raħt-ı ħod ez-īn muzīka ber-bend

Ne zamana kadar sen kafeste kalacaksın, kendi kıyafetlerini topla ve buradan git

[100b] *Ey bī-ħūnerī fesāne perdāz*
Vesvās-i ‘acībe kerde āğāz

Ey hünersiz hikāyeye uçan acayip bir vesvese başlatan,

Der goften-i va‘z u pend u eş‘ār
Der-bāħte ‘ömr-i ħod be-tekrār

Vaaz, öğüt ve şiirleri söylemekte, tekrardan kendi ömrünü kaybetmekte

2515 *Tā key tū der-īn ħayāl u tedbīr*
Ber-kerden-i ħod nihāde zencīr

Kendi boynuna zincir takarak ne zamana kadar bu hayaller ve tedbirlerdesin,

Der zīr-i taşarruf-ı hevesī
Pā māl-i raķīb u şad belāyī

Hava tasarrufunun altında düşmanın ayağının altında ve yüz beladasın

Dil ber kon ez-în cihân-ı ma' yûb

Pâkîze der-âb-kû-yı maḥbûb

Ayıbı olan bu dünyadan gönlünü kopar ve temiz olan yârin sulu bölgesine git.

Be-kesl-i tû zi-bend ḥod perestî

Çün be-kesl-i îñ ber u ki restî

Kendini sevmekten vazgeç, sen ona doğru gidersen kendi kendine ayrılacaktır.

Bugzar zi-hevâ-yı riş u destâr

Dâmen-i rızâ-yı ḥaḳ be-dest âr

Sarık sakalın hevesinden geç, hakkın rızasının eteğini eline geçir

2520 *Vaşf-ı ruḥ-ı dilberân çü kerdî*

Burdî zi-ruḥ-ı zamâne zerdî

Yârlerin yüzlerinin güzelliğini tarif ettin, dünyanın yüzünden sarılığını götür

Der-medḥ-i Nebî zebân-ı güşâdî

Rûşen şode dil zi-nûr-ı şâdî

Nebinin methi için dilini açtın, gönlün hoşnutluğun nurundan parlamaya başladı.

Ta' zim-i şaḥâbe cümle kerdî

Ḥaḳḳâ ki der-în hüner-i tû merdî

Sahabelerin hepsine hürmet ettin, sen bu hünerde haklısın

Kerdî-i tû ḥikâyeti zi-Mecnûn

Her nükte ez-ân çü derr-i meknûn

Sen Mecnun'dan bir hikâye söyledin, her nüktesi gizli bir cevher gibidir.

Der-maşṭaba-i şafâ fûrûşân

Bâ-ğam zi-dükkân-ı hırḳa pûşân

Barış satanların mustabasında (tahta sedir) gamlı olan ve hırka giyen kişilerle (dervişlerle)

2525 *Her câm-ı şafâ ki der-keşîdî*

Aḥsenet zi-‘arş mi-şonîdî

Bariştan her kadehi kaldırdığında iyilik et sözünü gökten duydun

*Ber-çiz-i diger ne-kerde meylî
Goftî-i tû şîfât-ı hüsn-i Leylî²¹*

Hiçbir şeye gönlünü takmadan sen hep Leyla'nın güzelliğinden söz ettin

[101a] *Ez-bâde-i 'ışk-ı 'âlem efrûz
Der-kû-yi fezâ-yi Aḥmed imrûz*

Dünyayı aydınlatan aşk şarabından Ahmet'in köyünün fezasından bugün

*Pür şod kadeḥ-i tû ez-şarâbî
Kâyin baḥr-i men est ez u heyâbî*

Senin kadehin şarapla doldu bu benim korkum içindir. (benim korkum şerefine)

*Maḫşûd-ı tû çün der-în guzer-gâh
Zîn girye u zâr u nâle u âh*

Çünkü senin amacın bu güzergâhta ağlayıp inlemek ve ah çekmektir

2530 *Cüz merhem-i dâğ-ı cân u dil nîst
Ma'şûk-ı tû hem zi-âb u gil nîst*

Senin gönlünün ve canının lekesinden başka bir şey yoktur, senin yârin de sudan ve çamurdan değildir.

*Tâ key tû reh-i ḥayâl-i pūyî
Vaşf-ı ruḥ u zülf u ḥâl-i gūyî*

Ne zaman kadar sen yârin ayva tüylerinin peşinden gezersin ve ne zamana kadar yanağının, saçının ve ayva tüylerinin vasfindan söz edersin.

*Bes kon tû ez-în ḥadîş-i goftâr
Âsûde neşîn be-kû-yi muḥtâr*

Artık sen bu sözleri ve hadisleri bitir, Muhtarın köyünde rahatça otur.

*Ey 'âşık-ı mest ser-be-ser cân
Hestî-i tû çü bülbül-i seḥer-ḥân*

²¹ Der kenar

Ey sarhoş olan aşk canın üstüne can, sen sabahları okuyan bülbül gibisin

Goftî tû zi-şevk-i ḥod kitābî

Ki kerde ḥiṭāb u ki 'itābî

Sen kitabı kendi heyecanından hitap ederek ve öfkelenerek söyledin,

2535 *Her beyt ez u çü gūher-i bāk*

Ber-sīne-i 'āşīkān zinde çāk

Onun her beyti temiz bir cevher gibidir, âşıkların göğsünü yarar

Ez her suḥanî u dāstānî

Dil tâze be-geşt u zinde cānî

Her sözden ve her hikâyeden gönül yenilendi ve can hayata geçti

Şevkat ki hemîn fesāne verzîd

Derd-i dil-i mā çü kem ne-kerdîd

Senin şevkin bu hikâyeyi oluşturdu, fakat bizim gönlümüzün ağrısı azalmadı.

Be-gūzer-i tû ez-în terāne bes kon

Ārām u qarār-ı ḥod heves kon

Sen bu şiirlerden vazgeç ve bitir, kendi rahatlığını ve kararını iste.

Ez-suften-i gevher-i ma'ānî

Āsūde neşîn eger tevānî

Eğer manaların cevherini temizlemeyi yapabilirsen rahat otur.

[101b]

2540 *Ger cümle hüner būd der-eş'ār*

Dil ber kon ez-în hüner bî-kibār

Eğer şiirlerin hepsinde hüner olsaydı, gönlü bu hünerlerden bir kere de kopar

Ey naqş-i turā nazar zi-naqqāş

Esrār-ı ezel me-kon diger fāş

Ey senin nakşında nakkaşın gözü var dünyanın sırlarını bir defa herkese açıklama.

Her çend ki dil-i tû mî-zened cūş

În âteş-i ḥod be penbe mî-būş

Her ne kadar ki senin gönlün kaynıyorsa bu ateşini pamukla kapat

Goftār-ı tū cümle ger buved ҡand

Ḥāmūş neşīn u dem furū bend

Eğer senin sözlerinin hepsi şeker ise sessiz otur ve nefesini kes.

Temme

VE LEHU EYẒAN RUBĀ'Ī

Mef'ülü Mefā'îlü Mefā'îlü Fe'ül

Esrār-ı ezel çü ber-kesî rû ne-numûd

Ser-geşte meşev tū zir-i in cerḥ-i kebûd

Dünyanın sırları kimseye yüz göstermedi, senin göğün altında başın dönmesin

2545 *Der-perde her ançe kerde şod rûz-ı ezel*

Tā rûz-ı kıyâmet an çünân ḥ'âhed bûd

Ezel gününün sırlarında her şey nasıl yapıldıysa kıyamet gününe kadar öylece alacaktır.

VE LEHU EYẒAN

Mef'ülü Mefā'îlü Mefā'îlü Fe'ül

Taḥkiḳ-i taşarrufî ki der-cihân ḥ'âhed bûd

Ez-çeşm-i men u tū ân nihân ḥ'âhed bûd

Dünyada araştırmaların tasarrufu nasıl olacaksa o benim ve senin gözlerinde gizli kalacaktır

Üstād-ı ezel her ançe der-perde niveşt

Tefsîr-i kebîr cân hemân ḥ'âhed bûd

Ezelin hocası her şeyi perdeye yazdıysa canın büyük tefsiri öyle olacaktır.

VE LEHU EYẒAN

Mef'ülü Mefā'îlü Mefā'îlü Fe'ül

Rûzî ki zemîn u cerḥ u eflāk ne-bûd

Dilber çü likâ be-âşık-ı pāk numûd

O gün dünya ve yer ve gök yoktu, yer yüzünü kutsal aşkına gösterdi

[102a] *Ez-şevk-i cemāl-i ū der-ān ‘ālem-i kıuds*
Yek pîrehenî ne-māned ki şad çāk ne-būd

O kutsal dünyada onun yüzünün şevkinden paramparça olmayan hiç kıyafeti yoktu.

VE LEHU EYẒAN

Mef' ūlü Mefā' ilü Mefā' ilü Fe' ūl

2550 *Divāne ‘Alî dil-i tū Leylî çü rebūd*
Zîn giryē-i zār u nālehā-yi tū çe sūd

Divane Ali, senin gönlünü Leyla götürdüğünden sonra senin ağlaman ve inlemelerinden ne fayda

Rev ‘āşık-ı ān şev ki der-i kılîm-i vücūd
Maḥbūb-ı ḥaḳîḳat-i tū ū ḥāhed būd

Hayatta iken git senin gerçek sevgilin olacaksa birine âşık ol

VE LEHU EYẒAN

Mef' ūlü Mefā' ilü Mefā' ilü Fe' ūl

Devrān-ı beḳā-yi ḥüsn-i Leylî çü guzeşt
Mecnūn şikeste hem guzeşt ez-ser deşt

Leylanın güzelliğinin dönemi kalmayınca kırılan Mecnun da çölün üzerinden geçti.

Rev dil be-kesî siper ki der-mülk-i beḳā
Yek laḫza liḳā-yi ū çudā ez tū ne-geşt

Git gönlünü öyle birine ver ki ebedi dünyada bir an bile onun güzelliği senden ayrılmazın

VE LEHU EYẒAN

Mef' ūlü Mefā' ilü Mefā' ilü Fe' ūl

Ey ‘āşık-ı mest geşte bî-şabr u ḳarār
Cān-ı tū zi-baḫr-i ḡam ne-yāmed be-kenār

Ey sabırsız, kararsız, sarhoş olan âşık, senin canın gamın denizinden kıyıya çıkmadı.

2555   *Çün hod ne-şodî be-‘ömr-i hod maḥrem-i yār*
                   Bes kon tū ez-în figān u ez-nāle-i zār

Çünkü sen kendi hayatında yârin sırdaşı olamadın, inlemeyi ve bağırıp çağırmayı bitir.

VE LEHU EYŻAN

Mef‘ülü Mefā‘ilü Mefā‘ilü Fe‘ül

‘Âşık çü şodî be-çeşm-i mestān-ı nebî
Ḥaḳḳā ki tū hem der-în cihān-ı bu’l-‘acebî

Nebinin sarhoş gözlerine âşık olduğundan beri haklısın, sen de dünya da acayip biri olmuşsun

Ger hod şode-i be-kū-yi ū maḥrem-i rāz
Bes kon tū ez-în figān u ez bî-‘edebî

Eğer sen onun köyüne gidip sırdaş olduysan, edepsizlik etmeyi ve bağırmayı bitir.

[102b]

VE LEHU EYŻAN

Mef‘ülü Mefā‘ilü Mefā‘ilü Fe‘ül

‘Işk-ı ruḥ-ı ān ceyb-i kalbu’l-ḳurşî
Bered ez-dil-i men ḳarār u arām u ḥūşî

O kalbi taştan olanın aşkı, benim gönlümden rahatlığı, hoşnutluğu, kararlılığı aldı.

Pes der-ḫalebeteş çü zerre-i ser-geşte şodem
Tā şöhre şod ū çü meh-i be-ḥurşîd veşî

Sonra onun isteği için küçük zerre gibi sersem oldum, ayın güneşin etrafında döndüğü gibi meşhur oldu.

VE LEHU EYŻAN

Mef‘ülü Mefā‘ilü Mefā‘ilü Fe‘ül

2560 *Ey burde sebaķ be-‘ālem ez-şāh-ı veşī*
Der-kū-yi tū men çü yek ğulām-ı ħabeşī

Ey Allah‘tan bu dünyada eğitim gören kişi, senin köyünde ben Habeşli bir köle gibi oldum.

Ez-bāde vü cām-ı ħaķ çü yek cür‘a çeşī
Hān tā tū merā be-ġamze-i ħod ne-keşī

Hakkın şarabından ve kadehinden bir cür‘a denersen sen hiç bir zaman beni gam yoluna çekmezsin.

VE LEHU EYŻAN

Mef‘ülü Mefā‘ilü Mefā‘ilü Fe‘ül

Ey maħrem-i rāzhā-yi ħallāķ-ı ‘azīm
Eşyā heme ħādīşāt u zāt-ı tū ħadīm

Ey büyük yaratıcının sırdaşı, eşyaların hepsi bir hadisedir ve senin zatında eskidir.

Der-levħ-i vüçüd eger ne-būdī raķamet
Key gofte şodī suħan be-Mūsā-yi kelīm

Eğer senin varlığın kaderin adedinde olmasaydı ne zaman Musa’yı Kelim’e söz söylenecekti.

VE LEHU EYŻAN

Mef‘ülü Mefā‘ilü Mefā‘ilü Fe‘ül

Ey rāh-ı ber diyār-ı cennāt-ı na‘īm
Ender şadef-i vüçüd-ı mā dürr-i yetīm

Ey Naim cennetlere götüren kişi, bizim vücudumuzun sedefinde pahalı inciler var.

2565 *Ez her çe raķam keşīde-end rüz-ı ezel*
Ķadr-ı tū bülend ez-ān u ħalk-ı tū ‘azīm

Ezel gününde her adedi çizdiyseler senin değerini fazla ve senin ahlakın da büyüktür.

VE LEHU EYŻAN

Mef'ülü Mefā'ülü Mefā'ülü Fe'ül

[103a] *Ey maḥrem-i bār-gāh-ı raḥman u raḥīm*
Efsurde şod ez-ğam-ı tū şeytān racīm

Ey rahman ve rahim bargâhının sırdaşı, senin gamından çıkarılana şeytan bile üzüldü.

Der-fırkat eger çe mā besī ḥaste şodīm
Mihr-i tū be-şod şifā-yi dilhā-yi saḫīm

Eğer biz ayrılıkta çok yorulduysak, senin sevgin gönüllerin yarasına şifa verdi.

TĀRİḤ-İ KİTĀB

Ey ṭālib-i sırr-ı ĩn ma'ānī
Esrār-ı ezel eger ne-dānī

Ey bu sırların anlamını talep eden kişi, sırların ezelinesi bilmezsen

Şafḥa-i ĩn varaḫ nazar kon
Vez cesten-i 'ayb-ı men ḥazer kon

Bu sayfanın yapraklarına bak ve benim yanlışlıklarımı aramaktan vazgeç.

2570 *Ber-kār-ı şikestegān me-kon 'ayb*
Kāyin zemzemehā ber-āmed ez-ğayb

İşi bozuk kişilere ayıp etme ki bu okuma tarzı gaybtan çıktı

Bā-nāle vū āh şubḥ-gāhī
Ez-maḥzen-i ḫudret-i ilāhī

Ah feryat etmekle sabah vakti ilahi kudretin mahzenindedir

Īn bekr-i beyān ki rū-yi be-nümūd
Ḥaḫḫā ki ne-iḫtiyār-ı men būd

Bu söylenilmeyen sözler kendini gösterdi, muhakkak ki benim tasarrufumda değildir

Mā ez-ğalabāt-ı şevk u mestî
Üftāde berūn zi-kū-yi hestî

Biz şevk ve sarhoşluğun üstün gelmesinden varlığın köyünden dışarı atılmışız.

În şî'r-i ferh-i fezâ ki goftîm
Vîn dürr-i ne-sufte cümle suftîm

Bu kadar geniş ve anlamlı söylediğimiz şiirler, bu inci gibi olmayan sözlerin hepsini güzelleştirdi.

2575 *Der-nîm-i şebî ki halk-ı 'âlem*
Bîdâr şod kesî zi-hâlem

Gece yarısında dünyadaki tüm haklar, benim halimden kimse uyanmadı.

Der-dil çü hayâl-i dilber âmed
În cümle zi-mevc-i dil ber-âmed

Kalbime sevgilinin hayali geldi, bu cümle gönlümün dalgasından çıktı.

Hâlî ki nazâr ber u fikendî
Zinhâr ber-în hûner ne-handî

Şimdi ona bakmışsın, sakın bu hünere gülme

[103b] *Ger pey ne-berî be-sū-yi ma'ni*
Ber-ğaste dilân me-zen tū tu'ni

Eğer sen bunun anlamını düşünemezsen, yorgun olan gönüllere laf atma.

Kez bāde-i şevk-i hağ çü mestîm
Dil der bed u nîk-i hod ne-bestîm

Biz hak içkisinden sarhoşuz, gönlümüzü iyi ve kötü olduğumuza bağlamadık.

2580 *În şîve-gerî çü dilberî nîst*
Mā-rā heves-i suhan u rey nîst

Bu tarz davranmak sevgiliden gelmez, biz düzgün konuşmaya heves etmiyoruz

Tā cān zi-beden be-der niyāyed
Her çend ki suhan-i hûner fezāyed

Ta canım vücudumdan çıkmazsa, her ne kadar güzel söz hüneri fazla yapsa.

Mā taleb-i kū-yi vaşl-ı yārīm

Pervā-yi suhan u rey nedārīm

Biz yârimin köyüne ulaşmak talebindeyiz, biz güzel konuşmalara değer vermiyoruz.

Ancā ki demī vişāl-i yār-est

Sevdā-yi fesāne cümle ‘ār-est

Kısa bir zaman içinde yâre kavuşmak varsa, hikâyenin sevdası ayıptır

Men der- heme vaqt-i ‘ömr-i mâzî

Ber-cevr-i zemāne geşte rāzî

Ömrümde bütün geçmiş zamanlarda dünyada çektiğim eziyeti çekmeye razı oldum

2585 *Der-kū-yi belā-yi miḥnet endūz*

Kāyin tîre şebem der u ne-şod rûz

Bela köyünde sıkıntı ve üzüntü çektim, bu uzun gecelerime hiç gündüz gelmedi

‘Ömrî be-guzeşt u kem ne-şod ğam

Lîkin zi-suhan nemî zedem dem

Bir hayat geçti ama azalmadı, fakat hiç konuşmak istemedim

Rûzî be-der-i serāçe-i ḥāk

Dil ez-ġam-ı nîk u bed çü şod pāk

Gönlüm iyilik ve kötülükten temizlendikten sonra hiçbir gün sarayın kapısının torağına gitmedim.

Büthā-yi vücūd-ı ḥod şikestem

Reftem be-ḥarābe-i nişestem

Vücudumun bütün putlarını kırdım, harabe bir eve gittim oturdum.

Esbāb-ı terāne dāde berbād

Vez nîk u bed zemāne āzād

Şiirin eşyalarını fena rüzgarına verip ve dünyanın iyiliğinden ve kötülüğünden özgür

2590 *Der-perde-i vaḥdetī ki būdem*
Ḥod-rā be-mülk-i nemī numūdem

Birliğin perdesinde olmuştum, kendimi Allah'a göstermiyordum.

[104a] *Fāriğ şode ez-belā vü ez-ğam*
Der ber-ruḥ-ı cümle beste şod hem

Gam ve özgürlükten kurtuldum, kapım herkesin yüzüne de kapandı

Der-faşl-ı zuhūr-ı nev-bahārān
Cān-ı tāze kinān perde-dārān

Bahar mevsimi de gelince canı yenileyip perde çekmişler

Çün koḫl-ı zamīr-i men güşādend
Ḥalkī zi-men şikeste şādend

Benim zamirimin kilidini açtıkları zaman halk benim kırıklığımdan hoşturlar.

Der-vaḫt-i gül u surūd-ı bülbül
Üftāde derūn ḥāne gul gul

Gülün zamanında ve bülbülün ötüşünde evin içi gürültüyle doldu.

2595 *Der-perde-i vaḥdet-i ilāhī*
Men refte berūn zi-dil siyāhī

Allah'ın birlik perdesinde gönlüm siyahlıktan kurtarıldı. (yanlış yoldan geri dönmüştür)

Muḫrib çü nevāzde pür be-nevāḫt
Şūr-i 'acebī be-men der-endāḫt

Saz çalan kişi ki perdeleri çalmaya başladı, acayip bir his bana getirdi.

Ber-na' me-i ū çü kerde şod gūş
Keştem zi-terāne mest u medhūş

O nağmeyi duyduktan sonra o teraneden sarhoş oldum ve aklımı kaybettim.

Ez-neş 'et-i sāz-ı ū seḫer-gāh
Dīvāne şodem zi-dem zi-dil āh

Seher vakti o nağmelerin geldiği yerden deli oldum ve gönlümden ah çıktı.

Zān zemzeme-i ki muṭrib engīht
‘Işk āmed u ‘aql-ı ḥaste be-girīht

O teraneyi sanatçı okuduktan sonra, aşk geldi ve yorgun akıl baştan çıktı.

2600 *Şevk-i ‘acebī be-men der-üftād*
Hem vā‘iz-i mā zi-minber üftād

Bana acayip bir duygu geldi, hem de vaaz eden kişi minberden düştü.

Der-meclis-i ‘āşıkān mī-ḥor
Çeşmān-ı siyāh-ı men pür ez-dür

İçki için âşıkların meclisinde kara gözüm incilerle doldu.

Cüstem be-terāne çü her ez-kān
Ez-behr-i nişār-i muṭrib-i cān

Nağmelerin o ağızdan nasıl çıktığını aradım, nasıl öyle candan okuduğunu merak ettim

Bī-ḥod şode-endem u hoş endem
Çü her çü ne-buved der-fişāndem

O zaman kendimden geçtim, param yoktu ki onu saçsaydım

[104b] *Der-kū-yi fenā-yi ferḥat-engīz*
Dil geşte ḥarāb u dīde ḥūn-rīz

Gönlüm üzülmüş, gözlerimden kan akıyor yine de fena köyü sevinç vericiydi

2605 *Ez-yemn-i du‘ā-yi ḥırka pūşān*
Vez neş’et-i cām mey-furūşān

Hırka giyenlerin duasının bereketinden ve içki satanların kadehinin kaynağından

Andem ki şī‘ār-ı men kerem būd
Sevdā-yi ‘acībe der-serem būd

O zaman benim sözlerim iyilikti, acayip bir sevda kafamda vardı.

Sulṭān-ı serīr sīne-i idrāk
Be-guzeşte sipāh-ı ũ zi-eflāk

Tahta oturan sultan gönülden anlayana kadar onun sipahileri dünyadan geçmiş.

Çün leşker-i ḥod zi-cā ber-engīht
Īn kŭ her ez-ān ḥazīne mi-rīht

Kendi askerlerini yerinden çıkardı bu cevher bu hazineden dökülüyordu.

Sālī ki der u çü gül şikoftem
Vīn sırr-ı nuhufte cümle goftem

Bu yıl ki ben gül gibi açıldım, bu gizlenen sırların hepsini söyledim

2610 *Budem şode mest u refte ez-pā*
Der-mŭlk-i ‘Arab be-şehr-i şehbā

Arapların mülkünde Halep şehrinde sarhoş olmuştum ve ayakta duramıyordum,

Der-genc-i ḥarāba hemçü gencī
Vez ‘ōmr-i guzeşte sī vŭ pencī

Bir harabenin köşesinde hazineye benzeyip ve ömürden otuz beş yaş geçmiş

Vez müddet-i hicret-i Muḥammed
Ve-guzeşte şeş u çihl u nuh şad

Hz. Peygamberimizin hicretinden 946 yıl geçmiş (1568) 16. yüzyıl

Çün baḥr-i vücūd-ı men be-cüşīd
Cānem zi-piyāle cūr‘a nüşīd

Vücudumdan bir duygu kaynamaya başladığında vücudum kadehten bir yudum içti.

Īn dürr-i girān behā-yı manzŭm
Gerdīd ber-īn şahīfe merḳŭm

Bu pahalı inci ve nazım şeklinde olan bu sayfaya rakamlarla geçti.

2615 *Der-goften-i ĩn çü şöhre geştīm*
Goftīm u ez-īn keder guzeştīm

Biz bunu söylemekle meşhur olduk, söyledik ve sıkıntılardan kurtulduk

*Ey nāzır-ı ın şahıfe-i pāk
Men ħufte be-zır-i perde-i ħāk*

Ey bu temiz sahifeye (kutsal) bakan kişi o zaman ben toprağın perdesinin altında yatmış olurum (ölürüm).

[105a] *Mā sır şodım zi-zened kānī
‘Ömri tū be-kām-ı dil be-mānī*

Biz bu hayattan doyduk, bir ömür sen gönlünün kavuşmasına kal

*Rūzī ki nazar konī der-ın bāb
Dil zinde zi-‘ışk u sīne pūr-tāb*

O gün sen kitabın bu bölümüne baksan, gönlün canlı olsun ve göğsünü aşktan parlansın

*Ber-gır berā-yi her mufahham
Tārīh-i kitāb-ı men zi vezzem.*

Her büyük olan kişinin yanında benim kitabımın tarihini göster.

2620 *Mā çün zi-cihān u cān guzeştım
Der-zır-i zemīn nihān be-geştım*

Biz candan ve dünyadan geçtik, yerin altında gizli kaldık

*Her dem çü kitāb-ı men be-ħānī
Ĥursende be-‘ömr u zened kānī*

Her zaman benim kitabımı okursan hayattan ve yaşamından hoşlanırsın

*Ger bī-ħünerī ve ger ħiredmend
Bendī zi-du‘ā be-rūh-ı men bend*

Eğer hünerin olmayan biriysen ya da akıllı biriysen benim ruhuma bir dua oku.

2623 *An kū be-du‘ā merā koned yād
Şad rahmet-i ħağ diger ber u bād*

Eğer o kişi beni dua ile anarsa yüz hakkın rahmeti ona nasip olsun.

Temme

‘Aded-i ebyāt-ı kitāb Kitabın beyitlerinin rakamı

۲۶۲۳ 2623

SONUÇ

İslâmî edebiyatlarda en çok işlenen aşk hikâyelerinden biri olan Leylâ ve Mecnûn hikâyeleri hakkında bugüne kadar yapılan gerek metin neşrine, gerek incelemelere dayanan çalışmalar bu sahada bir boşluğu doldurması bakımından önemlidir. Buna karşılık bütün Leylâ ve Mecnûn mesnevîlerinin neşredilmesi, bu konuda yapılmış çalışmaların yayınlanması, hem İran hem de Türk edebiyatı arasında yapılan mukayeseli edebiyat çalışmalarının artırılması ve böylece ortaya çıkacak verilerle daha sağlıklı değerlendirmelerin yapılabilmesi hiç kuşkusuz çok önemlidir. Ayrıca yeni yöntemler ışığında yapılabilecek araştırmalar da bu konuya farklı bakış açıları getirebilecektir.

Leylâ ile Mecnûn, esasen Arap kaynaklarına dayanır. Çöl hayatı içinde doğmuş bir aşk hikâyesi görünümündeki bu eser, Arap edebiyatından daha çok Fars ve Türk edebiyatlarında işlenmiştir. Gerçek ve temiz bir aşkın örneği olarak ilk defa Nizâmî-i Gencevî tarafından müstakil bir hikâye haline getirilmiştir. Türk edebiyatında Leylâ vü Mecnûn mesnevîsi, ilk defa Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayr'ı ile Âşık Paşa'nın Garîbnâme'sinde temsili hikâye olarak görülür.

Nizâmî'nin Leylâ vü Mecnûn Mesnevîsi, Türk şairleri tarafından çok beğenilmiş ve ona birçok nazire yazılmıştır. Türk edebiyatında Leylâ vü Mecnûn mesnevîsini büyük bir hikâye halinde ilk defa nazmeden şairin Edirneli Şâhidî olduğu söylenmektedir. Daha sonra Alî Şîr Nevâyî, Bihiştî Sinan Çelebi, Hamdullah Hamdî, Ahmed-i Rıdvân gibi 30 tane şair Leylâ vü Mecnûn Mesnevîsi yazmışlardır. Bunların 18 tanesi bulunmuş ve değişik kişiler tarafından çalışılmıştır. Türk Edebiyatı alanında da ilk doktora tezi Ali Nihad Tarlan tarafından “*İslâm Edebiyatında Leylâ vü Mecnûn Mesnevîsi*” adıyla 1922 yılında Osmanlıca olarak yapılmıştır. Daha sonra Agah Sırrı Levend tarafından “*Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*” adıyla bir kitap yayınlanmış, bundan sonra yapılan çalışmalara bu eser hep öncülük etmiştir.

Çalışmamıza ilk olarak şairin yaşadığı dönem olan 16. yüzyılda İran’da edebî durum hakkında geniş bilgi verildi. Bu dönemde İran’da edebî durum duraklama dönemine geçmişti. Safeviler zamanında Fars edebiyatı hâimleri daha çok Hindistan saraylarında yetişmişti. Bu dönemde, saraylar ve hükümdarların gösterişli olmalarını sağlayan kaside türü şiirler değerini yitirdi. Hükümdarlar, şairlerden sultanları metheden kasideler yerine Ehl-i Beyt’e ağıt yazmalarını istediler. Horasan ve Irak üslupları terk edilerek, Hind üslubuna geçilmiş, Hz. Ali ve on iki imamla ilgili şiirlere özellikle Kerbelâ Olayı’nı konu alan mersiyeler yazılmaya başlanmıştı.

Daha sonra genel hatlarıyla Mesnevî edebiyatı hakkında bilgiler verilmiş, Türk ve Fars edebiyatlarında mesnevî ve özellikle Türk edebiyatında 16. yüzyılda yazılmış mesnevîler enine boyuna incelenmiştir. Birinci bölümde Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn mesnevîleri hakkında kısaca bilgi verilerek eserleri bulunan şairlerin eserlerinde işledikleri motifler ele alınmıştır. Bu tür bu eserlerin hepsinin bir yerde toplanması, bu konuda çalışacak araştırmacılar için kolaylık sağlaması açısından önemlidir.

Eser, hem şekil hem de muhtevâ yönünden detaylı olarak incelenmiş, şairin kullandığı kelime ve cümle yapıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra da metin hem tarnskribe edilmiş hem de tercümesi yapılarak şairin anlatmak istediği şeyler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Metin diğer Leylâ ve Mecnûn mesnevîlerine benzememektedir. Diğer mesnevîlerde hikâyeler ön planda tutulurken incelediğimiz mesnevîde hikâyelere yer verilmemiştir. Sadece bilinen (Yusuf ile Züleyha, Hüsrev ile Şirin, Harut ile Marut) vb. gibi hikâyelerden örnekler verilmiş, bu örnekler üzerinden esere tasavvufî unsurlar katılarak okuyucuya aktarılmaya çalışılmıştır. Hatta bu tasavvufî remizler sebebiyle eserin anlaşılması bir hayli güçleşmiştir.

Eser, kısa ve kıvrak olup aruz vezninin hezec bahrinin “Mef’ûlü mefâ’ilün fe’ûlün” kalıbıyla yazılmıştır. Mesnevinin tümü dikkate alındığında veznin başarılı bir biçimde kullanıldığı söylenebilir. Dönemin çoğu mesnevîlerinde görülen imale, zihaf, Türkçe kelimelere med yapma, hece düşmeli ulama gibi kusurlar bu eserde de

görülmektedir. Ancak bunlar ahengi bozacak nitelikte değildir. Türlü cinas ve iç kafiyelerle ahenk sağlanmıştır.

Dili akıcı olmakla birlikte gizli anlamların yoğunluğundan ötürü biraz ağırlaştığı görülür. Anlatım, söz sanatlarıyla zenginleştirilmiştir. Çoğu mesnevîde rastlanmayan bir farklılık olarak metin içerisinde çok sayıda gazel vardır.

Fars edebiyatı alanına ait olan ve yazarı tanınmayan bu eser, üzerinde ilk defa bir çalışmanın yapılmış olması bakımından çok önemlidir. Klasik Leyla ile Mecnun mesnevilerinden farklı olduğu için diğer eserlerle mukayese yapma imkanı olmamıştır. Leyla ile Mecnun mesnevileri aşk konulu mesnevi türü içinde ele alınmakla birlikte, incelediğimiz mesnevinin dini-tasavvufi yönü daha çok öne çıkmaktadır. Bu nedenle eser tasavvufi açıdan ele alınmıştır. Mesnevi, tasavvufi eserlerde esas olan sıraya uyularak tevhid, münacaat, esma-i hüsnâ ve na't vb. konularla başlamıştır. Daha sonra asıl konu işlenirken beşeri aşktan ilahi aşka geçilmiş, değişik örnekler verilerek konu okuyucuya anlatılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda şairin sanat ve estetik kaygıdan ziyade dinî, tasavvufî öğretileri esas aldığı söylenebilir.

Son söz olarak; çalışmanın hazırlanmasında elimizden gelen titizlik ve dikkat gösterilmesine rağmen hata ve yanlışlarımızın olması kaçınılmazdır. Bunların hoşgörüyü yapıcı bir şekilde tenkit edilmesi bizim için bir feyz kaynağı olacak ve daha sonraki çalışmalarımızda bu duruma dikkat edilecektir.

KAYNAKÇA

- Aça, Mehmet vd., *Başlangıçtan günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*, Kriter Yay., İstanbul 2009.
- Akar, Metin, *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler*, Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniv. SBE, Ankara 1980.
- Akay, Hasan, *İslami Terimler Sözlüğü*, İşaret Yay., İstanbul 2005.
- Akın, Hüsrev, "Müellifinin Ölümüyle Yarım Kalmış Bir Mesnevî: Leylâ Vü Mecnûn", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/7 Fall 2009, s. 28-96.
- Akkuş, Metin, *Divan Şiirinde İnsan, Dini Kişilikler*, Fen-Edebiyat Fak. Yay., Erzurum 2000.
- Akpınar, Yavuz, "Leylî Mecnun", *TDEA*, C.6, Dergah Yay., İstanbul 1986, s. 92-93.
- Aksoy, Hasan, "Celîlî Hâmidîzâde", *DİA*, C. 7, TDV Yay., İstanbul 1993, s. 269-270.
- Aksoyak, İ. Hakkı "Mesnevîlerin Giriş Bölümünde Din Ulularına Övgü", S. 7, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 1998, s. 213-221.
- Aktaş, Şerif, "Roman Olarak Hüsn ü Aşk", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S.27, Aralık 1983, s.94.
- Alpay, Gönül, *Leylâ ve Mecnûn, Hamdullah Hamdî*, Basılmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul 1970.
- Araslı, Hamit, "Leyli ve Mecnun Hakkında", *Türk dili araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 1958, s. 17-39.
- Artun, Erman, *Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2010.
- Aslanoğlu, Osman, *Pervîn-i İ'tisâmî Divanı'nın Tahlili*, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniv. SBE, Erzurum 2014.
- Ateş, Ahmet, "Leyla İle Mecnun" *MEB İslam Ansiklopedisi*, C.7, İstanbul 1957, s. 127.

- Ateş, Ahmet, "Mesnevî" *MEB İslam Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul 1957, s. 127.
- Atik, Arzu, *Celili'nin Leyla ve Mecnun'u ve Nizami'nin Leyla ve Mecnun'u İle Karşılaştırma*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniv. Türkiyat Araş. Enst., İstanbul 2009.
- Ayan, Hüseyin (nşr.), *Fuzûlî, Leylâ vü Mecnûn*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1981.
- Aygün, Zeynel Abidin, *Behiştî'nin Leyla vü Mecnun Mesnevîsi (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniv. SBE., Adana 1999.
- Aytür, Ünal, *Henry James ve Roman Sanatı*, Ankara, 1977.
- Banarlı, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C.1, MEB Yay. İstanbul 1987.
- Batıslam, H. Dilek, *Divan Şiirinde Hazan, Dirizler Armağanı*, Ankara 2003.
- Bayak, Cemâl, *Sevdâ'î Kıssa-ı Leylî Birle Mecnûn*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniv. SBE., İstanbul 1987.
- Bilgegil, M. Kaya, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, Enderun Kit., İstanbul 1989.
- Ceylan, Ömür, *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, Kitabevi Yay., İstanbul 2000.
- Coşkun, Menderes, *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar*, Dergah Yay., İstanbul 2007.
- Çapan, Pervin, *Mesnevîye Düşen Aşklar, Ali Şîr Nevâî ve Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûnları*, Basılmamış Doçentlik Tezi, Muğla 1999.
- Çavuşoğlu, Mehmed, *Necâtî Bey Dîvânî'nin Tahili*, Kitabevi Yay., İstanbul 2001.
- Çavuşoğlu, Mehmet, "Fatih Sultan Mehmed Devrine Kadar Osmanlı-Türk Edebi Mahsullerinde Mubtevanm Tekamülü", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, 1982, nr. 11-2, s. 31-43.
- Çelebioğlu, Amil, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yay., İstanbul 1998.
- Çelebioğlu, Amil, *Türk Edebiyatı'nda Mesnevî (XV. Yüzyıla kadar)*, Kitabevi Yay., İstanbul 1999.
- Çelik, Ülkü, *Ali Şîr Nevâî Leylî vü Mecnûn*, TDK Yay., Ankara 1996.
- Çetin, M. Nihad, *Eski Arap Şiiri*, İÜ Yay., İstanbul 1973.
- Çetişli, İsmail, *Metin Tahlillerine Giriş 2*, Akçağ Yay., Ankara 2004.
- Çiçekler, Mustafa, "Mesnevî", *DİA*, C. 29, İstanbul 2004, s. 320.

- Demir, Recep, *Hatâyî-i Tebrizî ve Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme (İnceleme-Metin)*, Basılmamış Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniv. SBE, Van 2006.
- Devrim, Hakkı, *Axis 2000 Ansiklopedik Sözlük*, C. 5, Doğan Kit., Ankara 1999.
- Dilçin, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay., Ankara 1995.
- Dilçin, Dehri, *Şeyyad Hamza, Yusuf ve Zelîha*, TDK Yay., İstanbul 1946.
- Dino, Güzin, *Türk Romanının Doğuşu*, Cem Yay., İstanbul 1978.
- Doğan, M. Nur, *Fuzûlî, Leylâ ve Mecnûn*, Çantay Kit., İstanbul 1996.
- Durmuş, İsmail, "Leyla ve Mecnun", *DİA*, C. 27, TDV Yay., İstanbul 2003.
- Elçi, Fatih, *Kâfzâde Fâizî'nin Leylâ vü Mecnûn Mesnevîsi (İnceleme-Tenkidli Metin-Dizin)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniv. SBE, Adıyaman 2011.
- El-Maksoud, Belal Saber Mohamed Abd, *Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsinin Arap, Fars ve Türk Edebiyatı'nda Ele Alınış Biçimi ve Larendeli Hamdî'nin Eseri*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniv. SBE., İstanbul 2004.
- Enverî, Hasan, *Ferheng-i Rûz-ı Suhen*, Suhen Yay., Tahran 1383, s. 179.
- Gökhan, Asuman, *Fasîhî-yi Herevî, Hayatı, Divanının Tenkitli Metni ve Tahlili*, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniv. SBE, Erzurum 2004.
- Gölpınarlı, Abdülkadir, *Yunus Emre, Risâlat al-Nushiyya ve Divan*, İstanbul 1965.
- Güler, Zülfü, "Hamdullah Hamdi, Leylâ ve Mecnun (İnceleme-Metin)", Doktora Tezi, Atatürk Üniv.SBE, Erzurum 1982.
- Hengirmen, Mehmet (hzl.), *Güvâhî Pendname*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990.
- İpekten, Haluk, *Fuzulî, Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Ankara 1991.
- İpekten, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergah Yay., İstanbul 2008.
- İsen, Mustafa vd., *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yay., Ankara 2009.
- Kahraman, Mehmet, *Leyla ve Mecnun Romanı Dâstân-ı Leylî vü Mecnûn*, Kültür Bak. Yay., Ankara 2000.

- Kalkışım, Muhsin, *Fuzîlî'nin Leylâ vü Mecnûn Hikâyesi (Tahkiye Unsurları)*, Derya Kitabevi Yay., Adana 1998.
- Kalkışım, Muhsin, Şeyh Gâlib Dîvânı, Akçağ Yay., Ankara 1994.
- Kanar, Mehmet, Farsça-Türkçe Sözlük, Birim Yay., İstanbul 2000.
- Karahan, Abdülkadir, *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri*, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay., İstanbul, 1980.
- Karaismailoğlu, Adnan, *Mesnevî*, C.1-2, Akçağ Yay., Ankara 2007.
- Karaismailoğlu, Adnan, "İran Edebiyatında Sakinâmeler", S. 1, Selçuk Üniv. SBE Dergisi, Konya 1992.
- Karakoç, Sezai, *Şiirler VI, Leylâ ile Mecnûn*, 2. Baskı, Diriliş Yay. İstanbul 1986.
- Karayazı, Nurgül, *Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn'unda Tasavvufî Kavram ve Unsurlar*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniv. SBE, İstanbul 2007.
- Kartal, Ahmet, *Doğunun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevî*, Doğu Kütüphanesi Yay., İstanbul 2013.
- Kartal, Ahmet, *Şiraz'dan İstanbul'a Türk-Fars Kültür ve Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*, 2. Baskı, Kurtuba Yay., İstanbul 2011.
- Kırlangıç, Hicabi, "Nizâmî ve Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn Mesnevîleri", *Nüsha*, Yıl: 8, S. 27, 2008/II, s. 49-64.
- Köksal, M. Fatih, *Türk Edebiyatında Nizâmî'nin Takipçileri ve Hamse'sine Nazire Yazanlar, Klâsik Türk Şiiri Araştırmaları*, Akçağ Yay., Ankara 2005.
- Kurnaz, Cemal, "Divan Şiirinde Belge Redifler", *Divan Şiiri Yazıları*, Ankara 1997.
- Kutlu, Mustafa, "Leylâ ve Mecnun", *TDEA*, C. 6, Dergah Yay., İstanbul 1976, s.87-92.
- Kuzu, Fettah, *15. Yüzyıl Şairlerinden Çâkerî Dîvânı'nın Tahlili*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniv. SBE, Elazığ 2010.
- Küçük, Sabahattin, "Kafzâde Fâizî", *DİA*, C. 24, TDV Yay., İstanbul, 2001, s.163.

- Kütük, Rıfat, “Bireyin Egitimini Konu Edinen Bir Eser Olarak Larendeli Hamdi’nin Leyla İle Mecnûn Mesnevîsi”, *Atatürk Üniv. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 24, Erzurum 2004, s. 67-83.
- Kütük, Rıfat, *Lârendeli Hamdî’nin Leylâ İle Mecnûn Mesnevîsi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniv. SBE., Erzurum 2002.
- Levend, A. Sırrı, “Ahmed Rızvân’ın Leylâ ve Mecnûn’u”, *Türk Dili Dergisi*, C. 1, S. 7, Nisan 1952, s. 389-394.
- Levend, A. Sırrı, “Lârendeli Hamdî’nin Leylâ ve Mecnûn’u”, *Türk Dili Dergisi*, Ekim 1952, C. 2, S. 13, s. 12-17.
- Levend, Agâh Sırrı, “Divan Edebiyatında Hikâye”, *TDAY Belleten*, TDK Yay., Ankara 1967.
- Levend, Agâh Sırrı, “Kadîmî’nin Leylâ vü Mecnûn’u”, *Türk Dili Dergisi*, C.1, S.9, 1952, s. 517-522.
- Levend, Agâh Sırrı, “Bilinmeyen Eski Eserlerimizden Örfî’nin Leylâ ve Mecnûn’u”, *Türk Dili Dergisi*, C.1, S.12, Ankara 1952, s. 17-20.
- Levend, Agah Sırrı, “Bilinmiyen Eski Eserlerimizden Halife’nin Leylâ ve Mecnûn’u”, *Türk Dili Dergisi*, C.1, S. 8, Ankara 1952, s. 447-451.
- Levend, Agah Sırrı, “Leyla ve Mecnunlar”, *Türk Dili Dergisi*, C.1, S. 5, 1952, s. 256-260.
- Levend, Agâh Sırrı, “Türk Edebiyatında Leylâ ve Mecnûn Yazan Şairler”, *TDAY Belleten*, Ankara 1957, s. 105-113.
- Levend, Agah Sırrı, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnun Hikâyesi*, İş Bankası Yay., Ankara 1959.
- Levend, Agah Sırrı, *Gülşehrî, Mantıku’t-tayr*, TDK Yay., Ankara 1957
- Mermer, Ahmet vd., *Eski Türk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yay., Ankara 2006.
- Mazıoğlu, Hasibe (hızl.), *Ahmed Fakih, Kitâbu Evsâfi Mesâcidi’ş-Şerîfe*, TDK Yay., Ankara 1974.

- Nas, Şevkiye Kazan, *Celîlî'nin Leylâ Vü Mecnûn Mesnevîsi (İnceleme - Metin)*, Fakülte Kit. Yay., Isparta 2011.
- Mazıoğlu, Hasibe, Fuzûlî ve Türkçe Dîvânı'ndan Seçmeler, Kültür Bak. Yay., Ankara 2002.
- Mu'temen, Zeynulâbidîn, *Tahavvul-i Şi 'r-i Fârsî*, Tahran 1371 hş.
- Okçu, Naci, *Şeyh Galib (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umûmî Tahlîli ve Dîvânın Tenkidli Metni) I*, Kültür Bak., Ankara 1993.
- Onay, Ahmet Talat, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, Birleşik Dağ. Kit., Ankara 2007.
- Özkırımlı, Atilla, *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. 2, İnkılap Kit., İstanbul 2004.
- Özsoy, Ömer- Güler, İlhami, *Konularına göre Kur'ân Sistematik Kur'ân Fihristi*, Ankara 2004.
- Pala, İskender (hızl.), *Fuzulî, Leylâ ile Mecnun*, Timaş Yay., İstanbul 1998.
- Pala, İskender, "Leylâ vü Mecnûn", DİA, C. 27, TDV Yay., İstanbul 2003, s.162.
- Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü I-II*, Akçağ Yay., İstanbul 1989.
- Parlatır, İsmail, *Osmanlıca Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yay. Ankara 2009.
- Safâ, Zebîhullâh, *Hemâse Serâyî Der İrân*, Tahran 1367 hş.
- Safâ, Zebîhullâh, *Muhtasarı Der Târîh-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Parsî*, Tahran 1373 hş.
- Safâ, Zebîhullâh, *Târîh-i 'Ulûm u Edebiyyât-i İrân*, Tahran 1347 hş.
- Safâ, Zebîhullâh, *Târîh-i Edebiyyât Der İrân*, Tahran 1371 hş.
- Saraç, A.Yekta, *Klasik Edebiyat Bilgisi*, Gökkuşbu Yay., İstanbul 2010.
- Seccadî, Seyyid Cafer, *Tasavvuf ve İrfân Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.
- Seyithanoğlu, Kenan (ed.) *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1988.
- Siyavuşgil, Sabri Esat, *Karagöz Psiko-sosyolojik Bir Deneme*, Maârif Mat., Ankara 1941.
- Şahin, M. Ünal, *Leylî ve Mecnûn: Sevdâ'î, Transkripsiyon ve Dil İncelemesi*, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniv.SBE, Malatya 1988.

- Şemîsâ, Sîrûs, *Sebksînâsî-yi Nesr*, Tahran 1373 hş.
- Şentürk, Ahmet Atilla - Kartal, Ahmet, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul 2007.
- Şentürk, Ahmet Atillâ, *Klâsik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Rakibe Dair*, Enderun Kit., İstanbul 1995.
- Şentürk, Ahmet Atilla, *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevîlerinde Edebi Tasvirler*, Kitabevi Yay., İstanbul 2002.
- Tahralı, Mustafa, “Fuzûlî’nin Leylâ ve Mecnûn’unun Bestelenmesi Hakkında”, *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, S. 4, Ekim 1992, s.33-77.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *19. Yüzyıl Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kit., İstanbul 1988.
- Tarlan, Ali Nihad, *İslâm Edebiyatında Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsi*, Basılmamış Doktora Tezi, Türkiyat Enstitüsü Kitaplığı, İstanbul, 1922.
- Taştan, Hatice, *Leyla ve Mecnûn Mesnevîlerinde Allah Korkusu (Hamdullah Hamdî ve Fuzûlî Örnekleri)*, Selçuk Üniv. SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2009.
- Tekin, Arslan, *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*, Ötüken Yay., İstanbul 1999.
- Tekin, Mehmet, *Roman Sanatı I*, Ötüken Yay., İstanbul 2006.
- Temimdârî, Ahmed, *İrfânü Edeb Der Asr-i Safevî*, Tahran 1372 hş.
- Tokmak, A. Naci, “İran”, *DİA*, C. 22, TDV Yay., İstanbul 2000, s.422.
- Tokmak, Naci, *Telaffuzlu Türkçe-Farsça Ortak Deyimler Sözlüğü*, Simurg Yay., İstanbul 2001
- Tolasa, Harun, “XV. Yüzyıl Türk Edebiyatı Anadolu Sahası Mesnevîleri”, *Ege Üniv. Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 1, 1982, s. 1-13.
- Tolasa, Harun, *Ahmet Paşa’nın Şiir Dünyası*, Akçağ Yay., Ankara 2001.
- Toska, Zehra, *Sâlih Çelebi ve Kıssa-i Pür-gussa-i Mecnûn u Leylâ Mesnevîsi (İnceleme ve Tenkitli Metin)*, Basılmamış Doçentlik Tezi, İstanbul 1999.

- Turan, Zikri, *Mecnûn u Leylâ, Hakîrî, Transkripsiyon ve Dil İncelemesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniv. SBE, Malatya 1988.
- Türinay, Necmettin, “Klasik Romana ve Leylâ vü Mecnun’a Dair”, *Fuzûlî Kitabı: 500.Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri*, İBB Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı, İstanbul:1996, s. 223-244.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, “Mesnevî”, C. 6, Dergah Yay., İstanbul 1976, s.277- 288.
- Uzun, M. İsmet (hızl.), *Emin Nihad Bey Müsamere-name (Gece Hikâyeleri)*, Özgür Yay., İstanbul 2010.
- Uzun, Mustafa, *Fuzûlî, Sahabeden Günümüze Allah Dostları*, Şûle Yayınları, İstanbul 1995.
- Uzun, Şerife, 16. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatında Tevhid, Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniv., Konya 2012.
- Ülger, Sibel, *Leylâ ve Mecnun’da Hikâye Tekniği*, İstanbul Üniv. SBE Doktora Tezi, İstanbul 2003.
- Ünal, Ali, *Kur’an’da Temel Kavramlar*, Beyan Yay., İstanbul 1986.
- Ünver, İsmail, “Ahmed Rıdvan”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul 1989, s. 123- 125.
- Ünver, İsmail, “Mesnevî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 29, İstanbul 2004, s. 322-324.
- Ünver, İsmail, “Mesnevî”, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, S. 415-416-417, Ankara 1986, s. 438-443.
- Üstüner, Kaplan, *Divan Şiirinde Tasavvuf*, Birleşik Yay., Ankara 2007.
- Yağcıoğlu, Songül Aydın, “Leyla vü Mecnun İle Hüsn ü Aşk’ın Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi”, *İstanbul Üniv. TDE Dergisi*, S. 41, İstanbul 2011, s. 181-216.
- Yavuz, Kemal, *Süleyman Tefkik, Leylâ İle Mecnûn*, MTV Yay., İstanbul 2006.
- Yavuz, Kemal, “Leylâ İle Mecnûn Hikâyesi’nin Edebiyattaki Yeri”, *Modern Türklük*

Araştırmaları Dergisi, Aralık 2005, C. 2, S. 4, 2005, s. 57-69.

Yavuz, Yusuf Şevki, “Kader” *DİA*, C. 24, TDV Yay., İstanbul 2001, s. 58-63.

Yazıcı, Tahsin, “Leyla ve Mecnûn”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 27, TDV Yay., İstanbul 2004, s. 160-161.

Yıldırım, Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalıcı Yay., İstanbul 2008.

Yılmaz, Mehmet, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*, Enderun Kit., İstanbul 1992.

Yücel, Hasan Ali, *Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış*, Remzi Kit. İstanbul 1933.

Zerrînkûb, Abdülhuseyn, “İran” *Dâ’iretü’l-ma’ârif-i Bozorg-i İslâmî/DMBİ*, Tahran 1380 hş., X, 570-573.

Zerrînkûb, Abdülhuseyn, *Ez Guzeşte-yi Edebî-yi İrân*, Tahran 1375 hş.

Zerrînkûb, Abdülhuseyn, *Nakd-i Edebî*, Tahran 1373 hş.

Ziyâ, Őükûn, *Ferheng-i Ziyâ*, İstanbul 1996.

DİZİN

A

Âdem, 294, 299, 318, 332, 447, 517,
 518, 519, 550
 Adl, 315
 Affuv, 323
 Ahû, 429, 470, 525
 ʿAlî, 311, 329, 338, 346, 362, 370, 382,
 400, 425, 440, 461, 467, 494, 514,
 555, 563, 574, 582, 585, 589, 597
 Alim, 313
 Aliy, 316
 Allah, 297, 298, 301, 302, 311, 312,
 318, 324, 331, 334, 341, 345, 381,
 396, 397, 400, 411, 412, 439, 440,
 442, 460, 488, 492, 517, 518, 519,
 521, 525, 529, 532, 538, 544, 546,
 552, 568, 573, 581, 585, 599, 603,
 604
 Aḥmed, 594
 ʿArab, 314, 357, 428, 429, 430, 431,
 447, 450, 484, 487, 495, 496, 506,
 574, 606
 Azîm, 316
 Azîz, 308, 312, 327

B

Bâğ-ı İrem, 557
 Bâd-ı şabâ, 424
 Bâis, 319
 Bâķî, 326
 Bârî, 312, 328, 501
 Basîr, 315
 Bâsit, 314
 Batın, 322
 Baḥhâ, 574, 581
 Bedii, 326
 Behişt, 436, 519, 533
 Berr, 322
 Berzah, 586
 Burâķ, 382
 Bustân, 340
 Buthâ, 344
 Bülbül, 329, 340, 348, 368, 372, 382,
 405, 438, 490, 514, 516, 556, 591,
 595, 604
 Büthâne, 343
 Büthâne-i âzerî, 364

C

Câmî, 324
 Cebbâr, 308, 312, 315

Cehennem, 518, 586

Celîl-i Ekber, 308, 317, 388, 400

Cennât-ı na'îm, 600

Cennet, 518, 533

D

Dâr, 325

Dicle, 355

Dürr-i meknûn, 332, 426, 430, 456, 487,
519, 559, 587

E

Ehad, 321

Esmâu'llhi'l-Hüsna, 292, 311

Eşter, 433, 553

Eyyüb, 389

F

Fârisî, 374

Fars, 314

Fâtiha, 447

Ferhâd, 524, 582

Fettâh, 313

G

Ġaffâr, 313, 327

Gafûr, 316

Ganî, 324

H

Ĥabeşî, 599

Habîr, 316

Habîrî, 327

Hādî, 325

Hafîz, 314, 317

Hakem, 315

Hakim, 319, 511

Ĥaqq, 299, 309, 311, 319, 333, 337,
416, 418, 440, 492, 497, 504, 546,
577, 594, 598, 601

Ĥâlîk, 312

Halîm, 316

Ĥallâk, 297, 309

Ĥamid, 320

Hârût, 520

Hasîb, 317

Havva, 294, 517

Ĥayy, 300, 321

Ĥırka pûşân, 344, 360, 363, 371, 594,
605

Hicaz, 336, 378

Ĥudâ, 311, 318, 358, 363, 397, 425,
440, 460, 473, 486, 492, 494, 498,
508, 517, 521, 528, 538

Ĥûr, 456, 482, 484, 489, 532, 566, 584

Ĥûrî, 362, 540

Ĥüsrev, 368, 524

Hız. Ali, 335

İ

İlâhî, 297, 302, 353, 360, 366, 395

K

Kâbiz, 314

Kadir, 321

Ka'be kavseyn, 330, 488

Kahhâr, 313

Kavî, 319

Çays, 450

Kayyûm, 321

Kebîr, 317

Ken'ân, 524, 528, 531, 539

Kerîm, 317

Kevkeb, 338, 354, 444

Kevneyn, 298, 330

Kevser, 346

Çiyâmet, 320, 322, 324, 332, 336, 391,

399, 400, 442, 484, 495, 501, 543,

577, 596

Kitâb-ı Lü'lü'ü'l-Meknûn ve Leylî vü

Mecnûn, 297

Çuddûs, 311

Küntü kenzen, 304

L

Lâhût, 301, 368, 572

Lâle, 396, 499, 556

Latîf, 316

Leşker, 354

Leyla, 293, 294, 297, 406, 407, 408,

413, 421, 422, 423, 424, 425, 429,

430, 431, 432, 433, 434, 435, 439,

440, 441, 442, 446, 448, 449, 450,

451, 452, 453, 454, 456, 457, 458,

459, 460, 461, 462, 463, 476, 478,

479, 480, 491, 494, 497, 499, 500,

501, 502, 512, 514, 519, 540, 541,

546, 547, 550, 551, 552, 553, 554,

555, 556, 557, 560, 561, 562, 563,

565, 566, 567, 568, 597

Leylî, 297, 406, 407, 408, 412, 413,

421, 422, 423, 424, 425, 429, 430,

431, 432, 433, 434, 435, 437, 439,

440, 441, 442, 444, 446, 448, 449,

450, 451, 452, 453, 454, 456, 457,

458, 459, 460, 461, 462, 463, 467,

476, 477, 478, 479, 480, 490, 494,

497, 499, 500, 502, 512, 514, 519,

540, 541, 546, 547, 550, 551, 552,

553, 554, 555, 556, 557, 559, 560,

561, 562, 563, 565, 566, 567, 568,

594, 597, 598

M

Macid, 321
 Mâlik, 323
 Manşûr, 585
 Mârût, 520
 Mecîd-i Mennân, 319
 Mecnûn, 125, 293, 294, 297, 323, 361,
 406, 410, 411, 412, 419, 424, 425,
 427, 430, 431, 432, 439, 443, 447,
 449, 451, 452, 453, 456, 457, 458,
 459, 460, 461, 463, 464, 469, 477,
 478, 479, 487, 488, 489, 493, 494,
 495, 501, 510, 513, 514, 515, 545,
 551, 552, 553, 555, 556, 560, 561,
 564, 565, 568, 571, 582, 587, 598
 Mekke, 429
 Melâ'ik, 318, 520
 Melik, 311
 Merkeb, 382, 532, 573
 Meryem, 307, 484
 Mesîhâ, 534
 Metin, 320
 Mısr, 394, 536
 Mısrîyân, 532
 Muşavvir, 312
 Muğnî, 324
 Muştafâ, 574
 Mucib, 318

Mudil, 315
 Mu'î, 325
 Muhsi, 320
 Muid, 320
 Muiz, 314
 Mukit, 317
 Muksit, 324
 Muḥammed, 11, 581, 606
 Muḳtedir, 322
 Mü'min, 311
 Müheymin, 312
 Mümitî, 320
Münacât, 292, 293, 294, 311, 411, 528
 Münâfık, 373
 Mün'am, 323
 Münkir, 354, 398
 Müntakım, 323
 Müte'al, 322
 Mütekebbir, 312
 Mūsâ-yi Kelîm, 600

N

Nâfi, 325
 Nâqa, 446, 453, 459, 464, 547, 552, 553
 Nebî, 297, 329, 594, 598
 Nesîm, 372, 399
 Nûr, 325

O - Ö

Osman, 335

Ömer, 335

P

Pâdişâh, 307, 352, 360, 395

Pervâne, 415, 416, 419, 420

Put, 328, 343, 541

RRabb, 324, 381, 411, 421, 424, 425,
445, 585

Rafii, 314

Raḥîm, 311

Raḥmân, 343

Raḳîb, 317

Resûl, 358, 373, 394, 546, 584

Reşîd, 326

Rezzâk, 313

Rûhu'l-kuds, 301

Rûz-ı ezel, 299, 369, 596, 600

S

Sabur, 326

Sâdık, 326

Sâlim, 311

Samed, 321

Sami., 315

Sâkı̄, 344, 346, 384

Selâm, 311

Semi, 315

Şiddîk, 335

Ş

Şâh, 345

Şâh-ı 'Arabî, 378, 574

Şeh zâde, 532

Şehab, 351

Şehîd, 319

Şekûr, 316

Şütür, 430, 431, 433, 552, 553

T

Tavus, 330

Tevvâb, 323

Türk, 314, 357, 574, 608

V

Vâcid, 321

Vâhid, 321

Vâlî, 322

Vâriş, 326

Vasi, 318

Vedud, 319

Vehhâb, 313

Velî, 320

Y

Ya'kūb,

Ya'qūb, 389, 390, 392, 524, 529, 563

Yūsuf, 389, 390, 392, 524, 525, 526,

527, 528, 531, 534, 536, 537, 538,

539

Z

Zü'l-celāl, 331, 323

Züleyhā, 294, 524, 534

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Doğum Tarihi : 15.05.1968
Doğum Yeri : Sütçüler / ISPARTA
Yazışma Adresi : Gazi Kemal Mah. 1317 Sok. No: 13/1
32100 ISPARTA
E-posta : mehmetunal@sdu.edu.tr

Eğitim Bilgileri

2011 - 2012
(Y. Lisans) : Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü Türk Dili ve Edeb. Anabilim Dalı
ISPARTA
1988-1992
(Lisans) : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Doğu Dilleri ve
Edebiyatları Bölümü Fars Dili ve Edeb. Anabilim Dalı
Beyazıt / İSTANBUL

Yabancı Dil : İngilizce - Farsça

İş Deneyimi

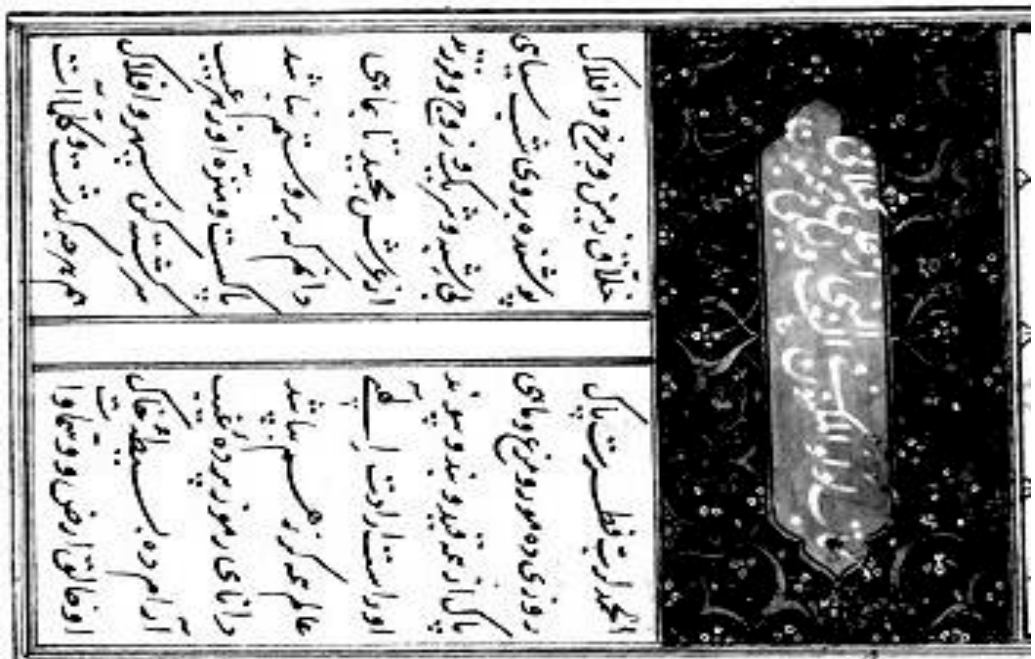
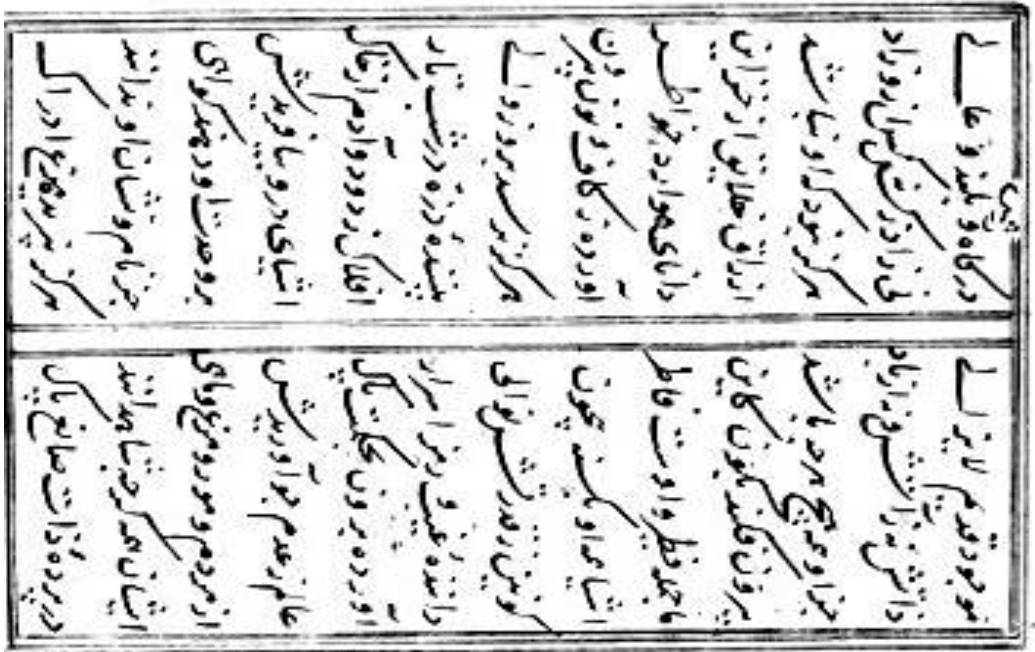
1994 – : Süleyman Demirel Üniversitesi (Uzman)

Medeni Durumu : Evli ve İki Çocuk Babası

EKLER

YAZMA NÜSHADAN ÖRNEK SAYFALAR

<p>در کوی تنگتر تو ضایع هر لحظه رسید صد منافع لطف تو که هم تو گشت شایع منی خوشتر کیاست بایع در پیش خدایند و در ایام</p>	<p>چیران شده عقل و فکر و اراد و در شوق تو خستگانم را در بیکانه اگر چه غرقم یک یازده وصلتت نصیبان دیوانه علی تو جسم و جانان</p>
<p>فناجاست در اینها الله الهی</p>	
<p>بر من بکشاوری ز عقربان از رحمت خود و من مرا دور خودم مکن سر از مقصود با کینه کن این دلم ز هر چشم از کوه دانی فکن منظم انرا رحمت خود مکن زین کم جانم تو بنور خود برافروز</p>	<p>الله یجب نام رحمت صفا توری رحیم شکور بیز از تو مکنک برین صیحه بود تدریس بلازل توری هم نام تو سلاطین و کشت سالم ای مؤمن اگر چه هم از هم بیکرین ای صیحه من اسوز</p>

<p>اوانا و بسبب الله و صیحه بود ذات تو ز هر چه گفتم یک عقوی بکنه من تو در پیش</p>	<p>هم بعد زوال جلد سر جوید ای مالک ملک و خلق و انلاک دری دادی هر کرده ام خوش</p>
<p>غزل</p>	
<p>فلاق ضایع بد ایبع ضاکر ز ما نصت و در ایبع در ملک و عالم تو شایع تایت شده است وقت کاظم آخر که در جوی برق لامع تا فرق سر سببای سابع هر ذره که هست وقتت بایع عالم همه بجز نور ساطع کردی از حواش و قایع</p>	<p>بجانک ای حکیم صایع حکم از دل ترا بجز حال اخبار کمال کبر ایات احکام آبی تو ز سر مرد دوران بقای ما سویات از تحت ثواب کاه و مای درید بر تو صوف تو پیغم ازید تو ذات ایچم از روز هرگز نرسد نبات یاکت</p>

از رحمت خود بدیده نصیبیم داری بقیضه و رحمت اکثر باجرتت از غضب جدایم امراض مراد اگر طبعی از رحمت خود بدین تو پدید تقدیر تو کردی کون سار قتیحت جرحین بود چه بود از محنت و فضل پر چنان بود م والد جمله خاص عام است بر شیوه سرش نهاده بخیریم اسودده شده ز حکم تقدیر اینست دعا بمن مکان است درد کم کن از این مصیبت بد	جوز او از جزا توری هستیم دائم تو کرمی جلیل اکبر بام تو کرمی و من که ایم پرست بجای من از غیبی بمن جو که شدت حکم تقدیر گر دم ز گناه تو پر بسیار گشتم جو درین فضا لال بدیدر ادم که خلیفه خد بود سجود و سلام یک کدام است دکار از اول که بود مقصوم هم چند که شدت ذکر تو پدید که تقی که منم بچشم دعوات ای را سح بی قیاسی بی حد
--	--

حکم و کوان بیاد دادی در حق کفایت ز یاد در دم کار و خفا دل شکست سلامت مقصود دلم تو خود بر آورد کی دست من شکست گیری با راه بسا ن بگوی مقصود بکدام که بر دست بسیم بغیر لعلها دکلا فانت کر خان تو فیض تو خورش مقصود فاطاف شیویم از درد لیکن دلم از تو بر بگیریم با راه بلائی مددک دار از جان تو دل شکست ام دور	یک نام خودت حکم نهایی خزاکم که حکم خورشیم دم افصال تو چون کربن است از لطف خود ای لطیف دانی بر حال دلم تو خود خجیر یک از حکم خود ای عظیم پر جود نام تو عظیم و من ضعیفم غیرا که ما غصه ز آفات تصغیر می ای شکر و مشکو خزاکم ز علی غنا تو برود بستی تو کسیر و من ضعیفم در حفظ خود ای عظیم اسرار کن نصرت خود ای عظیم جود
--	---

چنان روز

<p>در پیش تو خود بخشتر آمد از دولت او دست ترا آمد از گلگلف مسکرا آمد</p>	<p>بگرخت او زمانه در خویش هر عیب بنان که در تو ملی بود دیوانه علی حدیث بچگون</p>
<p>راضی شدن لیلی بچگون</p>	
<p>کز راوی خود کرد ز روایت و آنکس ز کس دیگر ز ندوم کز روی زده شد بنویشانی فی انک ز مخرب شیدیم از کردن جرح و دهم در وار در بار دیده بهم رسدند اواز خوشی شنیده بر گوش آهست که ز نجیبت آمد ان خسته سر زده زنده کرد</p>	<p>بشنود که از من این حکایت راوی ز کسی شنیده است استاد بزرگ و پیرایشان کو به که بچشم خویش دیدیم کمان عاشق مستی با پشیمان سخنی و جانی شنیدند ان پیداهت رفقا آهوش اوبان جو همین خبر خوش آمد لیلی جود کرد چنانکه در زیر</p>

<p>این مخلوق با رفاقت ترا آمد با هر دو وجهان برابر آمد از عجز کردت خویش ترا آمد عالم همه جا ممنت بر آمد مهر و رشک و معطر آمد از پیش خند امیر آمد شیرینی شده همچو شکر آمد دیوانه برفت و ابر آمد در پیش تو همچو مسطر آمد در راه جو با دص صبر آمد پیش کس مکتب ترا آمد عشق رخ او و مظهر آمد لیلی جوشی مطلق ترا آمد</p>	<p>شکر کنی کنی که در سیایان وین ساعت وصال با چو برب بار او ترا قدوم لیلی از بوی وصال یا بچگون این با دریا از قدوم لیلی درمان دل تو ای پریشان لعل لب جان تو ای لیلی بچگون ز در قیاس خوشش لیلی شده که ز کوی خود وین استر مست تیر قهار عاشق شدن تو هم بلیلی در نفس کز خاشا بی بود در ملک و جودت ای ران افکار</p>
--	---

اکلنده سری جو خوشتره در پیش
 او بچ شاه مجوس در دورا
 خود کسوی در غمورده مسلی
 بجزون شده خم جو بوج کج رو
 لیلی بهماره در در پیش در ام
 بجزون شده مست و کشت لیلی
 بجزون بزما کشت صفتون
 جرون درید وصال المانت بار
 کاین در مطر بکونه کجی کند مرد
 از یار بدیده جمله یاری
 او از حجاز کرده آغها از
 انسانیه و قصه کرده بنیاد
 گفتش سخن لطیف خیلی

بجزون زخیال باطل خوشتره
 لیلی بجزون دست او را
 دل زلفت به بند زلفت لیلی
 لیلی بجزون دست بجزون
 بجزون شده مست با دره و حلام
 لیلی از کسی نبوده بجزوب
 لیلی شده ره نه ای بجزون
 بجزون مزین تخت چهار
 اندیش بجال از خود کرد
 از غایت شوق و لبی قولاری
 آمد بکنا بریده سار
 ان خسته زبان بست کتابه
 اول بشنا و روح لیلی

که غم زده و کوی خوشتره
 دانه کس مست و نور در جوشایم
 از تو هم و قیله سرکشایم
 ما با ده کشته نای غشایم
 از جود زمانه تا خوشتره
 تا زیر سپهر ز نشایم
 در بارید و کز نشایم
 بر جای سخن شکر نشایم
 ما تیر غم ترا نشایم

لیلی که مست تو کشته بجزون
 عاشق که بلا کشیده باشد
 بر نیز که ما درین بیایان
 بجزون تو اگر جمعیت دروی
 تا هر د بجهد کز نشایم
 اسوده ز در در غم نکندیم
 حالی تو صد و نما که خود را
 و ز در و دل شکسته خوشتره
 دیوانه علی با که امرو ز

جواب دادن بجزون لیلی را از روی صواب

بوزند سیری و قمار و حکین
 بجزون بچواب او غمرو مانه
 میرز رقی که چون شو کار

ان جا که دو یار خا در حکین
 لیلی چه بخت نهم سخن براند
 حیران شده از لطف با

دوران علی بدایک امر سرور وز فضل خدای لایزال	طاوله و کسب برای لامکان دائمه رسد کن نکان
بسیجت کردن مجنون لیلی را در صحنه است امیری	
دوران علی بدایک امر سرور وز فضل خدای لایزال	طاوله و کسب برای لامکان دائمه رسد کن نکان
دوران علی بدایک امر سرور وز فضل خدای لایزال	طاوله و کسب برای لامکان دائمه رسد کن نکان

دانم که ببا شقان منسکین از شرق رخ تو در بیابان	از بر خدا تو همسر یان من قالب مردم تو جانان
صفا که درین جهانی پرشور در غمزه کوی و دل ربابی	سرفتن جبارت اهدانی هم قفس جان تا هدایت
در صومعه کوی بر حلال در جلوه کوی و خود نایب	خارت کردی عابدان فی مثل خودی اگر بداند
بجز شوق عاشقان غمناک جون گل تو سیاه شکر است جو	کاری کردی تو هم زمان عاقبت قفان بلبستان
دل سوی من و تو سوی عالمی بچون شده آنم تو فرقت	بایسته به بنیادین وانی ربحیده شکر خود وجودانی
بچون شده آنم تو فرقت عالم شود از رخ تو شیدا	در مرتبه خود ارعبانی مشهور زمانه در همان
بچون شده آنم تو فرقت عالم شود از رخ تو شیدا	در مرتبه خود ارعبانی مشهور زمانه در همان
بچون شده آنم تو فرقت عالم شود از رخ تو شیدا	در مرتبه خود ارعبانی مشهور زمانه در همان

کاین فصل من از تو که صابا در حضرت حق نشسته است نا دیده دمی جفا از تو شان ما وای رقیب او چه کنم شاخ طرش همیشه بر بار بر هم زده شد نظام او زو حسرت همه شد زهر دو بنوار تا ج از سر و جامه از بدت افسوس من حکایت من ایلی تو بکاسم دل بجان بیکانه شدند ز بار و اغیار شونده ز کار کرده خویش در کوی محم و بلاقتا زنده	حق کرده بر و همین صناد او فوره شراب بر عهد در با هم نفسان سبز تو شان در حضرت حق همیشه محرم در باغ فوج نشسته به شاد تقدیر از دل جو در کین بود ادم بر سطح زبان شاد است او چون بوه مراد زن در اواره شد او ز مکر فریب در باغ مراد و کام ران ان سر و عزیز تو ان پستان راه دگری گرفته در شیب زنان دایره یا بدر نهادند
--	---

در مای سفته تجل سفتی لیکن سخن تو نا صواب است عقل تو بقدر وزن مشغال لیکن همه ناقصت عقلمند جز محنت و در دوغم نمید تجشیل در حکایت ادم و حوی علیها السلام از محنت و در دوغم جدا بود آسوده نشسته دل ز غم مال با عفسان تقدسی انبوه فایع ز بلا و در دو محنت از کوی فوج کرده شیب نا کرده کله بکوی حومان سرایه دل همیشه شادی	افسانه و قصه چون تو کفنی عالم شده مست این ضلالت زیبا که تو ناقصی بر حال گیرم که زمان ذوات جمله مردی که رضای زن گیرند ادم که خلیف و ضی با بود در پای مقدس فرس حناک اداره ز کوی در دو انبوه بر سر بنهاده تاج حسرت این ز قضا و حکم تقدیر دود از نسجات در دو جوان هر لحظه بر و ز حق سناری
---	--

ابواب
تجشیل در حکایت ادم و حوی علیها السلام
تجشیل در حکایت ادم و حوی علیها السلام
تجشیل در حکایت ادم و حوی علیها السلام

گر شاه بود ظلام ز تن شد خان و دل و درین خورشید با از شهید های گارتن بود	سودی که امیر داهم ز تن شد فرماندهی ز تن هر بردا خسرو که بجای زار تن بود	با جمیع برادران معیوب از جانبشست و کوه صفهان پراهن او نکشت هم چاک آنگاه بدام و دست کردگار ایشان بگشت عین اختیار تا او نکند صفان و زاری یوسف شده خرق بجز بنیاد ویرانه جز از آنکه بزمیست گردند همه گارتن آفت از	یوسف که جدا شد از یوسف آمد بدید ای کس صفان دانا ن طهارت از حشاک رویش چون کل و لیل چون سوسا یوسف برادران خود دایر پر شیده بجز در لباس باری ان طایفه گشته جمعا عیار بیخ برادر خورشید و یوسف ان بجز آن مسیله برادران
---	---	---	---

کاین سز ز نهان نمی شود زان گردیده خویش گشت محروم وز عیشت ز تن جدا گشیدند رفتند بقیض تو آن که بر می اندیشی نمی کنی کارگاه وین جیل رها بریده کردد اندیشی نمی کنی ز اصلت پیرت شود بپیر محرم خاکستر او بر برد باد کس روی سفید او نه بیند مکن خورد از او امانی با رجعی بخورد نما دهند صد محنت و غم در رو نشان	کوی که بیای ز فتنه من باش بنگر از گوشه تنگان مصمم از پرده خود بجا بر سپید سرخان هوای بر شوخ کسی ای مهورت خسته گشت کم راه این پرده ما در بره کردد ما را جز ناسیبت بوصولت ز تو را جز ناسیبت که گویم آتش که بگیزی در افتاد چون پند تراستی نشیند بازن بپوشسته شد جوانی انان که بدام ز تن حق دهند شادی که از عیشت نمانت
--	--

<p>مجنون شده مست و لا و بالی که جامه دران و کعبه خزان در سر نه کلاه و جامه کسوت بر سر کشتوق خور نشستی ز قبی کنای را آب حیوان در سینه فکنده از فرج کمال یک غرق نیاز و کرده مکناز اواره ز ملکه و کشتو ز پیش بر طای درگز کرده سیلی بگذاشت و خست جمجمه تا با مقتضود و مراد ما بر آمد خود هم کسبی نگرده سیلی تا دیده کسی ضیال او را</p>	<p>صوا ز رقیب و شخه خالی پهلو ده خردان شتابان یا کرده بر تنه در ره دو خاری جو سیلی و شکستی کز نش شدی دران بامان انام در و مسافران درگاه کر دیده بهم ز قبی رسیان بگرفته ره سلا متی پیش ز قند بیدار قوم سیلی لیلی سلا متی از بیابان از ره جو بگویی ما در آمد تا دیده کسی جمال سیلی از باغ ارم ر کسبه حورا</p>
--	---

<p>دیوانه شدیم و زنی بامان مجنون شده چون علی سکار</p>	<p>جوخ منیع ز آشیان ر میسیم از ارم وجود خود ره میدیم</p>
<p>ز ان منزل دور محنت آباد انام در و مسافران سرست اشفت قدم بره نهادند مجنون شجون مست دلش از سر و وفای خود در جودم لیلی شده شاه و خود در فضا تا بیه جو خود رجوع کردون وادی شده بجه لال زاری شبهای دراز و در کورتاه لیلی ز فرج شکفته چون گل</p>	<p>کاخا گفتند کسول از وفا یاد سر کابنده بر کف دست در بادیه خطروفتا دهند بگرفته رکاب امیر خویش در بادیه روز و شب قدم روشن زج او جو بر ما فلک ای بچم شده ره نهای مجنون لیلی جو کجی و او نزاری مجنون بیاده ز قند در راه مجنون شکسته کشته بلیل</p>

در غرض خردی و اعتراف بالخطیئه و التفتیر

از شوق رخ تو کرده ام جوش	ای کرده مرا تو حلقه در گوش
او را از رقیب خود نهانم	در بی ادبی سخن جو گفتنم
مستم تو بنده بسبب بریش	خود منتر فغم بگردد خویش
در بر زج غیر حق به بستم	روزی که بجای نه در نشستم
بکشورده زبان خود بگفتار	خردم ز شراب محبت بخار
افتاده ز کوی صفوی دور	بدرم ز غم تو مست و محذور
بیز در طیب ناز من جوش	پنجره شده جان و کشت آمد
هم طاعت عقل خسته و بران	دل در هو می تو کشته حیران
وز صد بگداشت اختر افش	سودای تو در رسم جو آتش
هر بیت از وحیات جانی	در مدح تو کرده شد بیانی
در مدح رسول آل او اخصاب	گفتم سخن جوین بر باب
با دیده رحمت از جگر خون	هم کرده بیانی حال بچون

تا روی تو شد ز پیش رخ دور	آسوده نشد لیم ز اندوه
گفتم ز غم رخ تو در بجزر	در کوی حبیب الای محبت
از بجز تو گسختت سرور	تا دور شدی ز کوی عشق
کیفایت دل جو نیست معذور	در کوی نواقتای دل و روز
ز فتنه همه در سرای مستور	سودا ز دکان سینه جاگان
سعی تو و راهی بجدش گور	آمد بجهان رسول بسیار
ایند بر تو زاده دور	از بهر دوی دل غریبان
در دیده سن جانده است	فی روی خوش توانی دلالم
انجا بر لطافت تو مشهور	ای که هر یک بحسب صفی
کایشان سخن زنده ز آب انور	ساقی چو توی بکوی ستان
زان با ده که داده شد بعبور	پیکر ز کرم بسیار ما
کردان تو گناه بنده مقهور	یاریت بچنان اسم مختار
بر عقل سناش خویش معزور	دیوانه علی شمش تو مکیدم

<p>ایجا شمن بضا عجم حیت کا بخازده شیدا قیای من جایک شرمه شدم ز کرده خویش از کوی تو کس ندیده رحمت شرمه شدم تو دست بیعت کاین دل ز عجم تو گشت پیر جز مدح تو کار در پیرم نیست</p>	<p>تا در کرم که طایبم کیست در بجای عقل و فهم و ادراک چون در قلم من نهاده شدی ای معجز فضل و جود و رحمت از من جو خطا گذشت و تقصیر تا در حرم تو آیم اکنون چون مقصد من جز آن حرم</p>
<p>در مقام محبت الخطاب</p>	
<p>کاین نقش خورش از تراستی با همفسان جری تو نشان در باغ جهان ترانه ناک اسرار از لاجواب مغروش هرگز نشاید ز محبت آزاد</p>	<p>دیوانه علی بیکر تو هستی در می گداه فرخ تو و نشان زان باد که تو خورده می زان جری که تو کرده نوش محبت بگذشت و وقت ببارد</p>

<p>گفتم ز تیغ تو داد استانی پرورده درون خانه خاک آبی ز دو دیده برضه کرد زرد گویم همه داد و گفتگر نبور گفتم که بریزگر تو شادم می ریختش چون در سنگنوت در پیش کسان جو یا دکاری مشغول شدم بتعلم اشعار اواره شدم ز کوی هستی جز پیگیری نگرده حاصل دل از کلمات خورده شدت کردید ز یاد سوز و دردم دل کرده ز نقش پر صفتی</p>	<p>بیشتر درون آستانه نه گفتم از وجود که هر پاک از بر خیز من جو رس زرد در پای وجود من جو زرد خویش پس بختن او جو برکت دم مردانه از تو بچسب خویش تا ما ندان و بجز روی جوی بگذشت و من درین کار سدا در جو شد و لم ز هستی باز آمدم از خیال باطل عقل و خردم جو دیده بلیغ اندیش بکار خود جو کردم رفتم بر برای عقل ها در آن</p>
--	--

عمری تو بکلام دل با بانی	ما سیر شدیم ز زنده کلانی
دل زنده ز عشق و کین تری	روزی ز نظر کنی درین باب
تا ریخ کنی سبب ز تو و چشم	بر کبر برای هر منتهی
در زیر زمین نهان بگشایم	ما چون ز جهان و جان گذشتیم
خبر رسیده بچهره زنده کلانی	هر دم جو کتاب من بخوانی
بندی ز دعا بر و جوح من بند	گر بی مغری و کر خرد مندر

انکو بر عاصی اکتفا یابد
صد رحمت حق در کبر و یابد
تم
عده ای با کتف کتاب
۳۳۴۴۴۴
۲۹۹۹۹۹
۲۹۹۹۹۹

دلکش خراب دیدم خون بر	در کوی فضای نورخت اکنیز
وز نشأت جام می نوری	از زمین دعای خرقه پوشان
سودای بچی در سرم بود	اندکم که شمار من کردم بود
بگذشت سپاه او ز افلاک	سطلان سر برین ادرک
این کوهر از آن خزینه می ز	چون لشکر خود ز جا بر انجیت
وین سر زنده جهل گفتم	سالی که در جو کل شگفت
در ماکه سرب شهر شهسپا	بودم شده هست وقت از نا
وز بحر که شد سی و پنچ	در کعبه خراب بجز کسب خجی
بگذشت شش و چهل و صد	وز مدت هجرت محسوس
جانم ز سپاه لرزه نشید	چون بچو وجود من بچو شهید
گر دید برین صحیفه مور قوم	این در کاران بهای منتظم
گشتیم و ازین که در گشتیم	در گفتن این جو شهره گشتیم
من خفت بتر بر پرده خاک	ای نا ناظر این صحیفه پاک